

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

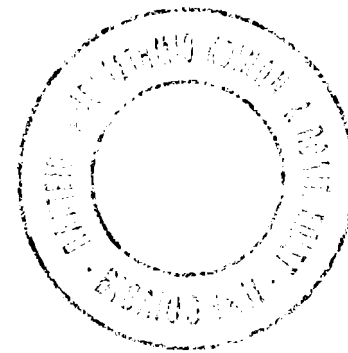
τίτλος διατριβής

**ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ (ΑΤΟΜΙΚΑ – ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ – ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ
ΑΣΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ) ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ (ΥΠΗΚΟΩΝ ΤΡΙΤΩΝ
ΧΩΡΩΝ) ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

ΑΣΠΑΣΙΑ Π. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

**ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΡΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΜΑΡΙΑ ΒΕΝΕΤΣΑΝΟΠΟΥΛΟΥ**

ΑΘΗΝΑ, Απρίλιος 2012

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

τίτλος διατριβής

**ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ (ΑΤΟΜΙΚΑ – ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ – ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ
ΑΣΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ) ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ (ΥΠΗΚΟΩΝ ΤΡΙΤΩΝ
ΧΩΡΩΝ) ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

ΑΣΠΑΣΙΑ Π. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

**ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΡΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΜΑΡΙΑ ΒΕΝΕΤΣΑΝΟΠΟΥΛΟΥ**

ΑΘΗΝΑ, Απρίλιος 2012

Copyright Ασπασία Παπαδημητροπούλου, Ιούλιος 2011.

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διατριβής, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διατριβής για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση διδακτορικής διατριβής από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δε δηλώνει αποδοχή των γνωμών του συγγραφέα.

*Αφιερώνεται
στην κα. Μαρία Βενετσανοπούλου
και στη μητέρα μου.*

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Η διατριβή έχει τίτλο "ΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ (ΑΤΟΜΙΚΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ-ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΣΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ) ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ (ΥΠΗΚΟΩΝ ΤΡΙΤΩΝ ΧΩΡΩΝ) ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ". Αφετηρία της αποτέλεσε το ενδιαφέρον μου για το ζήτημα της μετανάστευσης και ειδικότερα για τη νομική προστασία και τα δικαιώματα των μεταναστών που ζουν στην Ελλάδα. Η ενημέρωση καλύπτει μέχρι και το μήνα Απρίλιο του έτους 2012.

Κατά την εκπόνηση της διατριβής βρήκα ανταπόκριση και στήριξη στην αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Παντείου Πανεπιστημίου κ. Μαρία Βενετσανοπούλου, η οποία ανέλαβε την επίβλεψή της και συνέβαλε καθοριστικά με την εμπειρία της, τις συμβουλές, την ενθάρρυνσή της και τις αμέτρητες ώρες που αφιέρωσε με υπομονή, στην εκπόνησή της. Χωρίς τη συμβολή της η ολοκλήρωση της διατριβής θα ήταν αδύνατη. Γι' αυτό την ευχαριστώ πάρα πολύ.

Επίσης εκφράζω τις ευχαριστίες μου στην καθηγήτρια κ. Ελισάβετ Μπέσιλα-Μακρίδη, μία από τις πιο έγκριτες συνταγματολόγους της Ελλάδας. Είναι τιμή μου που συμμετέχει στην τριμελή επιτροπή. Ξεχωριστές ευχαριστίες οφείλω και στην αναπληρώτρια Καθηγήτρια κ. Αγλαΐα Ρομπόκου, το άλλο μέλος της τριμελούς επιτροπής.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΔΕΔΥ	Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Δημοσίων Υπαλλήλων
Α.Ν.	Αναγκαστικός νόμος
Α.Ε.Ι.	Ανώτατο Εκπαιδευτικό ίδρυμα
Α.Κ.	Αστικός Κώδικας
Α.Π.	Άρειος Πάγος
ΓΣΕΕ	Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας
ΔΕΗ	Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού
ΔΕΕ	Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔΕΚ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης
Δ.Κατ.Αλλ.	Δίκαιο Καταστάσεως Αλλοδαπών
ΔΟΕ	Διεθνής Οργάνωση Εργασίας
Δ.Σ.Α.	Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών
Δ.Σ.Α.Π.Δ.	Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά Δικαιώματα
εδ.	εδάφιο
Ε.Δ.Δ.Α.	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Ε.Ευρ.Δ.	Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου
ΕΖΕΣ	Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών
ΕΕ L	Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (νομοθεσία)
ΕΕ C	Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ανακοινώσεις και πληροφορίες)
ΕισΝΑΚ	Εισαγωγικός Νόμος Αστικού Κώδικα
Ε.Κ.ΑΝ.Α.	Εθνικός Κατάλογος Ανεπιθύμητων Αλλοδαπών

εκδ.	εκδόσεις
ΕΚΚΕ	Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
ΕΛ.ΑΣ.	Ελληνική Αστυνομία
Ε.Ο.Τ.	Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού
Ε.Ο.Χ.	Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος
ΕΥΔΑΠ	Εταιρεία Ύδρευσης και Αποχέτευσης Πρωτεύουσας
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής
Ι.Ε.Κ.	Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης
Ι.Κ.Α.	Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων
Ι.Κ.Α.-Ε.Τ.Α.Μ.	Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων - Ενιαίο Ταμείο Ασφάλισης Μισθωτών
ΙΜΕΠΟ	Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής
Κ.Ποιν.Δ.	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
Κ.Υ.Α.	Κοινή Υπουργική Απόφαση
Μ.Μ.Ε.	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
Ν.	Νόμος
Ν.Δ.	Νομοθετικό Διάταγμα
Ν.Π.Δ.Δ.	Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου
Ν.Π.Ι.Δ.	Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου
Ο.Α.Ε.Δ.	Οργανισμός Απασχολήσεως Εργατικού Δυναμικού
Ο.Α.Ε.Ε.	Οργανισμός Ασφάλισης Ελευθέρων Επαγγελματιών
Ο.Γ.Α.	Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων
Ο.Δ.Δ.Α.	Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
Ο.Η.Ε.	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Ο.Κ.Ε.	Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή
Ο.Τ.Α.	Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΟΤΕ	Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος
Ο.Τ.Ε.Κ.	Οργανισμός Τουριστικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης
Π.Δ.	Προεδρικό Διάταγμα

Π.Κ.	Ποινικός Κώδικας
Σ.Σ.Ε.	Συλλογική Σύμβαση Εργασίας
Σ.τ.Ε.	Συμβούλιο της Επικρατείας
ΣυνθΕΚ	Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας
Τριμ.Πλημ.Θεσσαλονίκης	Τριμελές Πλημμελειοδικείο Θεσσαλονίκης
Υ.Α.	Υπουργική Απόφαση
Φ.Π.Α.	Φόρος Προστιθέμενης Αξίας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σημείωμα της συγγραφέως	6
Συντομογραφίες.....	7
Περιεχόμενα.....	10
Ευρετήριο πινάκων.....	16
Περίληψη.....	17
Εισαγωγή.....	18

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1.1. Προλεγόμενα.....	24
1.2. Ορισμός και διακρίσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα.....	25
1.3. Ιστορική αναδρομή της μετανάστευσης στην Ελλάδα	26
1.4. Αίτια μετανάστευσης παγκοσμίως	29
1.4.1. Οικονομικά αίτια μετανάστευσης παγκοσμίως	30
1.4.2. Πολιτικά αίτια μετανάστευσης παγκοσμίως.....	30
1.5. Αίτια μετανάστευσης προς την Ελλάδα.....	31
1.5.1. Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας που επηρεάζει τη μετανάστευση και η στάση της Τουρκίας που επιτείνει το φαινόμενο	31
1.5.2. Οικονομικά αίτια μετανάστευσης προς την Ελλάδα	32
1.5.3. Πολιτικά αίτια μετανάστευσης προς την Ελλάδα.....	33
1.6. Προβλήματα της λαθρομετανάστευσης στην ελληνική κοινωνία.....	33
1.7. Αντιμετώπιση της λαθρομετανάστευσης στην Ελλάδα.....	35

ΠΗΓΕΣ ΤΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

11

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4
ΑΔΕΙΕΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ

4.1. Γενικά.....	89
4.2. Κατηγορίες αδειών διαμονής.....	91
4.3. Προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι υπήκοοι τρίτων χωρών κατά τη διαδικασία χορήγησης και ανανέωσης της άδειας διαμονής τους.....	98
4.4. Προτάσεις για την εύρυθμη λειτουργία των δήμων που παραλαμβάνουν τα αιτήματα των υπηκόων τρίτων χωρών για χορήγηση ή ανανέωση άδειας διαμονής και των περιφερειών που εκδίδουν τις άδειες διαμονής.....	108

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1
ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΡΧΕΣ

1.1. Η αρχή της αξίας του ανθρώπου.....	112
1.2. Η αρχή της ισότητας.....	117
1.2.1. Η ισότητα των φύλων.....	118

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2
ΑΤΟΜΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ
(ΥΠΗΚΟΩΝ ΤΡΙΤΩΝ ΧΩΡΩΝ)

2.1. Γενικά.....	122
2.2. Φορείς των ατομικών δικαιωμάτων.....	124
2.3. Αποδέκτες των ατομικών δικαιωμάτων.....	125
2.4. Προστασία της ζωής.....	125
2.5. Προστασία έναντι των βιοϊατρικών παρεμβάσεων.....	128
2.6. Απαγόρευση της δουλείας.....	128
2.6.1. Εμπορία ανθρώπων (trafficking)	129
2.7. Το απαραβίαστο του ασύλου της κατοικίας και η προστασία του ιδιωτικού βίου και των προσωπικών δεδομένων.....	135

2.8.	Το δικαίωμα της προσωπικής ασφάλειας.....	137
2.9.	Προσωπική ελευθερία, με τη στενή έννοια.....	139
2.10.	Ελευθερία κίνησης και εγκατάστασης.....	140
2.10.1.	Είσοδος στην Ελλάδα	140
2.10.2.	Έξοδος από την Ελλάδα.....	142
2.10.2.1.	Έκδοση.....	143
2.10.2.2.	Επιστροφή.....	143
2.10.2.2.1.	Αναβολή απομάκρυνσης.....	148
2.10.2.2.2.	Απαγόρευση εισόδου	150
2.10.2.2.3.	Τύπος αποφάσεων επιστροφής και αποφάσεων απαγόρευσης εισόδου.....	151
2.10.2.2.4.	Ένδικα μέσα κατά της απόφασης επιστροφής.....	152
2.10.2.2.5.	Κράτηση.....	153
2.10.2.2.6.	Προστασία από την επιστροφή.....	157
2.10.2.3.	Απέλαση.....	158
2.10.2.3.1.	Διοικητική απέλαση.....	158
2.10.2.3.1.1.	Δικαιώματα του υπό απέλαση αλλοδαπού.....	161
2.10.2.3.2.	Δικαστική απέλαση.....	163
2.11.	Ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας	165
2.11.1.	Ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα και επενδύσεις υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελλάδα.....	166
2.11.2.	Προσβολές του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας των υπηκόων τρίτων χώρων στην Ελλάδα.....	167
2.12.	Προστασία της ιδιοκτησίας.....	169
2.13.	Το δικαίωμα της αναφοράς στις αρχές.....	170
2.14.	Ελευθερία της έκφρασης, του τύπου και της πνευματικής κίνησης.....	176
2.15.	Το απόρρητο των επιστολών (της αλληλογραφίας).....	177
2.16.	Θρησκευτική ελευθερία.....	178
2.16.1.	Χώροι λατρείας.....	182
2.16.2.	Η ταφή των αλλόθρησκων μεταναστών στην Ελλάδα.....	184
2.17.	Το δικαίωμα της συνάνθρωψης.....	185

2.18. Το δικαίωμα της συνένωσης.....	187
2.19. Τα δικαιώματα της προηγούμενης ακρόασης και της παροχής έννομης προστασίας.....	189
2.19.1. Το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης του υπηκόου τρίτης χώρας και η θέση του στο Ποινικό Δίκαιο.....	190

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ (ΥΠΗΚΟΩΝ ΤΡΙΤΩΝ ΧΩΡΩΝ)

3.1. Γενικά.....	192
3.2. Προστασία της οικογένειας.....	194
3.2.1. Δεύτερη γενιά μεταναστών στην Ελλάδα.....	199
3.3. Προστασία της παιδικής ηλικίας.....	201
3.3.1. Η Διεθνής Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού	202
3.3.2. Ασυνόδευτοι ανήλικοι.....	203
3.4. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση.....	206
3.4.1. Πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.....	208
3.4.2. Σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.....	212
3.4.3. Τριτοβάθμια εκπαίδευση	213
3.4.4. Προβλήματα ένταξης των μεταναστών μαθητών στο ελληνικό σχολείο.....	216
3.5. Το δικαίωμα σε επαρκή στέγαση.....	218
3.6. Το δικαίωμα της εργασίας.....	220
3.6.1. Μετάκληση υπηκόου τρίτης χώρας για εργασία στην Ελλάδα.....	223
3.6.2. Περιορισμοί στην άσκηση ορισμένων επαγγελμάτων.....	223
3.6.3. Ισότητα στην αμοιβή εργασίας.....	226
3.6.4. Απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας	228
3.6.5. Εργασιακά δικαιώματα των παράνομων υπηκόων τρίτων χωρών.....	229
3.7. Το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση.....	230
3.8. Το δικαίωμα στην παροχή υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας.....	244
3.8.1. Πρόνοιακή προστασία.....	246

3.9. Συνδικαλιστική ελευθερία.....247

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΣΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ
(ΥΠΗΚΟΩΝ ΤΡΙΤΩΝ ΧΩΡΩΝ)

4.1. Πολιτικά δικαιώματα.....248

4.1.2. Τα δικαιώματα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι.....249

4.1.3. Πρόσβαση στις δημόσιες θέσεις.....251

4.2. Αστικά δικαιώματα 252

4.2.1. Ικανότητα για δικαιοπραξία 252

4.2.2. Σύναψη γάμου.....253

4.2.3. Διαζύγιο.....253

4.2.4. Σχέσεις μεταξύ γονέων και τέκνου.....253

4.2.5. Υιοθεσία.....254

4.2.6. Επιτροπεία.....254

4.2.7. Σχέσεις με το δημόσιο τομέα.....254

4.2.8. Σύνταξη συμβολαίου.....255

4.2.9. Μίσθωση ακινήτων 256

4.2.10. Εμπράγματα δικαιώματα.....256

4.3. Υποχρεώσεις των υπηκόων τρίτων χωρών κατά τη διαμονή τους στην Ελλάδα.....257

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....258

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....264

1. Νομοθεσία.....265

2. Νομολογία.....296

3. Στατιστικά στοιχεία: Μετανάστες (νόμιμοι υπήκοοι τρίτων χωρών) στην Ελλάδα.....298

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 304

α/α	ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ	ΣΕΛΙΔΑ
πίνακας 1	Μετανάστες (υπήκοοι τρίτων χωρών) με άδεια διαμονής ανά κατηγορία άδειας διαμονής και φύλο (2.10.2010)	93
πίνακας 2	Αιτήσεις για χορήγηση άδειας διαμονής για εξαιρετικούς λόγους (Ιανουάριος 2008-Σεπτέμβριος 2009)	100
πίνακας 3	Εκδοθείσες άδειες διαμονής για εξαιρετικούς λόγους (Ιανουάριος 2008-Σεπτέμβριος 2009)	101
πίνακας 4	Αναφορές που έχουν καταθέσει στο Συνήγορο του Πολίτη Έλληνες και μετανάστες (υπήκοοι τρίτων χωρών) ανά υπηκοότητα (1998-2010)	173
πίνακας 5	Κατανομή αλλοδαπών μαθητών στα σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ανά περιφέρεια και διεύθυνση πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (σχολικό έτος 2010-2011)	209
πίνακας 6	Κατανομή αλλοδαπών μαθητών στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ανά περιφέρεια (σχολικό έτος 2010-2011)	211
πίνακας 7	Κατανομή αλλοδαπών μαθητών στα σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (σχολικό έτος 2008-2009)	213
πίνακας 8	Κατανομή ασφαλισμένων στο Ι.Κ.Α. (κοινές επιχειρήσεις και οικοδομοτεχνικά έργα) ανά φύλο και υπηκοότητα (Δεκέμβριος 2009)	234
πίνακας 9	Κατανομή ασφαλισμένων στο Ι.Κ.Α. (κοινές επιχειρήσεις και οικοδομοτεχνικά έργα) ανά οικονομική δραστηριότητα και υπηκοότητα (Δεκέμβριος 2009)	236
πίνακας 10	Κατανομή ασφαλισμένων στο Ι.Κ.Α. (κοινές επιχειρήσεις και οικοδομοτεχνικά έργα) ανά επάγγελμα και υπηκοότητα (Δεκέμβριος 2009)	238
πίνακας 11	Κατανομή ενεργών αλλοδαπών ασφαλισμένων στον Ο.Α.Ε.Ε. ανά υπηκοότητα (31.12.2009)	241
πίνακας 12	Αλλοδαποί ασφαλισμένοι στον κλάδο κύριας ασφάλισης του Ο.Γ.Α. ανά υπηκοότητα (Β εξάμηνο 2009)	243
πίνακας 13	Μετανάστες (υπήκοοι τρίτων χωρών) με άδεια διαμονής ανά υπηκοότητα (21.11.2011)	300

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η διδακτορική διατριβή πραγματεύεται τη νομική προστασία των μεταναστών (υπηκόων τρίτων χωρών) που ζουν στην Ελλάδα και τα δικαιώματά τους. Αναλύει τα ατομικά, κοινωνικά, πολιτικά και αστικά δικαιώματά τους, διατυπώνει κριτική στην ισχύουσα νομοθεσία, όπως και προτάσεις για την βελτίωσή της. Η έρευνα βασίστηκε στη μελέτη και ανάλυση της βιβλιογραφίας και της νομοθεσίας και εμπλουτίστηκε από την εμπειρική διερεύνηση του θέματος, δεδομένης της καθημερινής ενασχόλησής της ερευνήτριας ως δικηγόρου με υποθέσεις υπηκόων τρίτων χωρών. Το βασικό συμπέρασμα στο οποίο οδηγεί η έρευνα είναι ότι η υφιστάμενη νομοθεσία είναι ανεπαρκής ως προς την προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών. Επίσης εντοπίστηκαν προβλήματα στην εφαρμογή του δικαίου. Η νομοθεσία πρέπει να εφαρμοστεί ορθά από τους εμπλεκόμενους κρατικούς λειτουργούς και να βελτιωθεί περαιτέρω, ακολουθώντας τις επιταγές του Διεθνούς και του Ευρωπαϊκού Δικαίου, ώστε τα δικαιώματα των μεταναστών στην Ελλάδα να προστατεύονται επαρκώς.

SUMMARY

The doctoral thesis lucubrates the legal protection of immigrants (third countries citizens) living in Greece and their rights. It analyses the individual, social, political and civil rights, it criticizes the legislation in force and formulates suggestions for its improvement. The research was based on studying and analyzing the bibliography and legislation and was enriched by the empirical exploration of the subject, given that the researcher was engaged in law cases of third countries citizens on a daily basis as a lawyer. The main conclusion of the research is that the existing legislation is insufficient concerning the protection of immigrants' rights. Moreover, problems regarding the law enforcement were located. The law must be enforced properly by the concerned state officials and further improved, following the dictates of international and european law, in order to sufficiently protect the rights of immigrants in Greece.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το φαινόμενο της υποδοχής μεταναστών στην Ελλάδα έχει εμφανιστεί τα τελευταία είκοσι χρόνια. Λόγω των μεγάλων μεταναστευτικών ροών που έχει δεχτεί και εξακολουθεί να δέχεται η χώρα, σε συνδυασμό με το ότι η μετανάστευση ήταν και είναι σε μεγάλο βαθμό παράνομη, ήταν δύσκολη η διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης μεταναστευτικής πολιτικής και η δημιουργία ενός νομοθετικού πλαισίου, το οποίο θα προστάτευε επαρκώς τα δικαιώματα των μεταναστών στην Ελλάδα.

Η παρούσα διδακτορική διατριβή έχει ως στόχο να διερευνηθεί η νομική προστασία των μεταναστών (υπηκόων τρίτων χωρών) στην Ελλάδα και ειδικότερα να αναλυθούν τα ατομικά, κοινωνικά, πολιτικά και αστικά δικαιώματά τους. Τα ερωτήματα που απασχόλησαν την ερευνήτρια ήταν αν οι μετανάστες στην Ελλάδα προστατεύονται νομικά, αν προστατεύονται επαρκώς, πως προστατεύονται, αν υπάρχουν κενά στο ισχύον νομοθετικό πλαίσιο για την προστασία τους ή δυσλειτουργίες στην εφαρμογή του δικαίου και πως αυτά μπορούν να διορθωθούν.

Η πρωτοτυπία της διατριβής έγκειται στο γεγονός ότι δεν έχει πραγματοποιηθεί ανάλογη έρευνα για τα ατομικά, κοινωνικά, πολιτικά και αστικά δικαιώματα των μεταναστών, οι οποίοι είναι υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελλάδα. Υπάρχουν γενικά θεωρητικά κείμενα για τους αλλοδαπούς και το νομικό τους καθεστώς αλλά όχι έργο, που να εστιάζεται μόνο στους μετανάστες (υπηκόους τρίτων χωρών) και στα δικαιώματά τους. Σε αυτή την πρωτοτυπία έγκειται και η συμβολή της διατριβής στην επιστήμη.

Μετανάστης είναι το πρόσωπο, το οποίο εγκαταλείπει με τη θέλησή του την πατρίδα του, για να εγκατασταθεί επί μεγάλο χρονικό διάστημα σε άλλη χώρα¹. Η έννοια του μετανάστη διακρίνεται από την έννοια του πρόσφυγα. Ο πρόσφυγας, σε αντίθεση με το μετανάστη, δεν εγκαταλείπει με τη θέλησή του την πατρίδα του².

Η έρευνα δεν καλύπτει τους Ευρωπαίους πολίτες, τους ομογενείς, τους παλιννοστούντες και τους ανιθαγενείς. Λόγω της ευρύτητας του θέματος η έρευνα δεν

¹ Μπαμπινιώτης, Γ. *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας* (2η έκδοση). Αθήνα: εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, (2002). σ. 1084

² Άρθρο 1Α παρ. 2 της Σύμβασης της Γενεύης της 28.7.1951, περί της Νομικής Καταστάσεως των Προσφύγων (που κυρώθηκε με το Ν.Δ. 3989/1959, 26.9.1959), όπως αυτή τροποποιήθηκε με το συναφές Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης της 31.1.1967 (που κυρώθηκε με τον Α.Ν. 389/1968, ΦΕΚ Α 125/4.6.1968).

επεκτάθηκε σε μεγάλο βαθμό σε κάθε δικαίωμα ξεχωριστά, αφού το καθένα τους μπορεί να αποτελέσει ξεχωριστή έρευνα. Αυτό μπορεί να γίνει στο μέλλον από άλλους ερευνητές και υπό το φως νεότερων νομοθετικών εξελίξεων.

Το αντικείμενο της παρούσας διδακτορικής διατριβής, δηλαδή η νομική προστασία των μεταναστών (υπηκόων τρίτων χωρών) δεν ανήκει στο πεδίο εφαρμογής ενός αλλά περισσότερων κλάδων δικαίου, κυρίως δε του Δικαίου Αλλοδαπών, του Δημοσίου, του Διεθνούς και του Ευρωπαϊκού Δικαίου.

Το Δίκαιο Αλλοδαπών προσδιορίζει την έννοια του αλλοδαπού και ρυθμίζει τη νομική του κατάσταση. Το Συνταγματικό Δίκαιο ορίζει ποια είναι τα ατομικά, τα κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα και οι φορείς τους. Από τη διατύπωση και το συνδυασμό των συνταγματικών διατάξεων διαπιστώθηκε αν το καθένα από τα ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα αναγνωρίζεται ή περιορίζεται για τους υπηκόους τρίτων χωρών που ζουν στην Ελλάδα.

Το Διοικητικό Δίκαιο έχει σχέση με το δικαίωμα της αναφοράς των μεταναστών στις αρχές, το δικαίωμα της ακρόασης τους αλλά και γενικότερα άπτεται όλων των διοικητικών υποθέσεων τους, όπως είναι η ανανέωση της άδειας διαμονής τους, η αίτηση ακύρωσης των διοικητικών πράξεων που εκδίδονται σε βάρος τους, οι αντιρρήσεις κατά της κράτησής τους ενόψει διοικητικής της απέλασης κ.ά.

Το Διεθνές Δίκαιο αναγνωρίζει δικαιώματα στους μετανάστες (υπηκόους τρίτων χωρών), βάσει του οποίου ο Έλληνας νομοθέτης υποχρεώνεται να επεκτείνει και σε αυτούς τα δικαιώματα, που ο συνταγματικός νομοθέτης κατοχυρώνει μόνο για τους Έλληνες. Η μετανάστευση εξάλλου είναι ένα διεθνές ζήτημα και δεν εξαντλείται εντός των συνόρων μιας χώρας, ενώ τα αποτελέσματά της έχουν αντίκτυπο στο σύνολο της διεθνούς κοινότητας.

Τέλος, το Ευρωπαϊκό Δίκαιο ρυθμίζει θέματα που σχετίζονται με την παραμονή των υπηκόων τρίτων χωρών στα κράτη μέλη της Ε.Ε. και τα δικαιώματά τους.

Η νομική προστασία των μεταναστών (υπηκόων τρίτων χωρών) ερευνήθηκε με μελέτη και ανάλυση της βιβλιογραφίας και της νομοθεσίας που τους αφορά. Επίσης, διενεργήθηκε επιτόπια έρευνα σε δικαστήρια, σε δήμους, στη Διεύθυνση Αλλοδαπών και Μετανάστευσης της περιφέρειας Αττικής, σε αστυνομικά τμήματα, σε ασφαλιστικά ταμεία, στο υπουργείο Εσωτερικών και στο υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, με σκοπό να διαμορφωθεί προσωπική άποψη για την επάρκεια της νομικής προστασίας

αυτών. Σε αυτό συνέβαλε και η σχεδόν καθημερινή επαγγελματική ενασχόλησή της ερευνήτριας ως δικηγόρου με υποθέσεις υπηκόων τρίτων χωρών. Πρόσφατα στατιστικά στοιχεία συγκεντρώθηκαν από το υπουργείο Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων και το υπουργείο Εσωτερικών.

Η διδακτορική διατριβή αποτελείται από δύο μέρη. Το πρώτο μέρος περιέχει τέσσερα κεφάλαια και το δεύτερο πέντε. Η αρίθμηση των υποσημειώσεων γίνεται σε κάθε κεφάλαιο ξεχωριστά.

Στο πρώτο κεφάλαιο του πρώτου μέρους δίνεται ο ορισμός της μετανάστευσης στην Ελλάδα, γίνεται ιστορική αναδρομή αυτής από τους αρχαίους χρόνους ως σήμερα και παρατίθενται τα αίτια που προκαλούν το φαινόμενο της μετανάστευσης παγκοσμίως και ειδικότερα στην Ελλάδα. Τέλος αναφέρονται τα προβλήματα, που προξενεί η λαθρομετανάστευση στην Ελλάδα και προτείνονται λύσεις.

Στο δεύτερο κεφάλαιο του πρώτου μέρους παρατίθενται οι πηγές από τις οποίες αντλούνται οι κανόνες δικαίου για τη νομική προστασία των μεταναστών (υπηκόων τρίτων χωρών) στην Ελλάδα. Πρώτα παρατίθενται οι πηγές του Διεθνούς Δικαίου και στη συνέχεια του Ευρωπαϊκού Δικαίου και τέλος του Εθνικού Δικαίου.

Στο τρίτο κεφάλαιο του πρώτου μέρους γίνεται η διάκριση των αλλοδαπών σε κατηγορίες και διευκρινίζεται η έννοια του μετανάστη και του υπηκόου τρίτης χώρας, στον οποίο αναφέρεται η παρούσα διατριβή.

Στο τέταρτο κεφάλαιο του πρώτου μέρους παρατίθενται οι κατηγορίες των αδειών διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών και διατυπώνεται κριτική και προτάσεις για τη διαδικασία χορήγησης και ανανέωσης τους.

Ακολουθεί το δεύτερο μέρος της διδακτορικής διατριβής.

Στο πρώτο κεφάλαιο του δεύτερου μέρους αναφέρονται οι θεμελιώδεις αρχές του Συνταγματικού Δικαίου.

Στο δεύτερο κεφάλαιο του δεύτερου μέρους παρατίθενται τα ατομικά δικαιώματα των μεταναστών (υπηκόων τρίτων χωρών) στην Ελλάδα, το καθένα ξεχωριστά.

Στο τρίτο κεφάλαιο του δεύτερου μέρους αναλύονται τα κοινωνικά δικαιώματα των μεταναστών (υπηκόων τρίτων χωρών) στην Ελλάδα, το καθένα ξεχωριστά.

Στο τέταρτο κεφάλαιο του δεύτερου μέρους επίσης αναλύονται τα πολιτικά και τα αστικά δικαιώματα των μεταναστών (υπηκόων τρίτων χωρών) στην Ελλάδα, το καθένα ξεχωριστά.

Στο πέμπτο κεφάλαιο του δεύτερου μέρους παρατίθενται τα συμπεράσματα, στα οποία κατέληξε η ερευνήτρια μετά από την εκπόνηση της διατριβής.

Η διατριβή συνοδεύεται από παραρτήματα με τη διεθνή, ευρωπαϊκή και εθνική νομοθεσία που ρυθμίζει το καθεστώς των μεταναστών (υπηκόων τρίτων χωρών), τη νομολογία που λήφθηκε υπόψη και στατιστικά στοιχεία για τους νόμιμους μετανάστες (υπηκόους τρίτων χωρών) στην Ελλάδα. Η έρευνα ολοκληρώνεται με τη βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε για την εκπόνησή της.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1.1. Προλεγόμενα

Από τις αρχές του 20ου αιώνα ως και τη δεκαετία του 1970 η Ελλάδα υπήρξε χώρα αποστολής μεταναστών κυρίως προς τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, τις Η.Π.Α., τον Καναδά, την Αυστραλία και τη Νότια Αφρική. Από τις αρχές όμως της δεκαετίας του 1990 και μετά οι όροι αντιστράφηκαν. Η Ελλάδα έχει μεταβληθεί σε χώρα υποδοχής μεταναστών κυρίως από τις γειτονικές βαλκανικές χώρες, τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, τις χώρες της Αφρικής και της Ασίας, οι οποίοι στην πλειονότητά τους είναι λαθρομετανάστες. Όλος αυτός ο κόσμος που ήλθε στην Ελλάδα αναζητώντας μια καλύτερη ζωή κατά μεγάλο ποσοστό δεν ήρθε προσωρινά αλλά για να μείνει. Ανάμεσά μας υπάρχουν άνθρωποι οι οποίοι δεν μιλούν την ελληνική γλώσσα, έχουν διαφορετικά θρησκευμένα, συνήθειες και έθιμα. Είναι "διαφορετικοί" αλλά ταυτόχρονα και πολύ "ίδιοι" με τους Έλληνες.

Η Ελλάδα βέβαια, στην αρχή, ήταν απροετοίμαστη να δεχθεί και να εντάξει τις χιλιάδες των μεταναστών που συνέρεαν σε αυτή. Η έλλειψη προηγούμενης εμπειρίας στην υποδοχή αυτών είχε ως αποτέλεσμα η χώρα να δεχθεί έναν τεράστιο, για τα δεδομένα της, αριθμό μεταναστών, χωρίς να διαθέτει το κατάλληλο νομοθετικό πλαίσιο για να ρυθμίσει τα σχετικά ζητήματα (είσοδος, έξοδος, παραμονή, εργασία μεταναστών στην Ελλάδα κ.ά.) και να προστατεύσει τα δικαιώματά τους.

Η δικαιοσύνη ως βασικός πυλώνας και θεματοφύλακας της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων των μεταναστών οφείλει να προστατεύει -δυνάμει και της σχετικής συνταγματικής επιταγής¹- τα στοιχειώδη δικαιώματα κάθε ανθρώπου, ανεξαρτήτως εθνικότητας, φυλής, θρησκείας και χρώματος, συμβάλλοντας έτσι στη συνοχή του κοινωνικού ιστού και στην ομαλή λειτουργία της κοινωνίας.

Η δημοκρατία ως πολίτευμα αποδέχεται το διαφορετικό και υπερασπίζεται τα δικαιώματα των μεταναστών². Η ποιότητα της λειτουργίας της δημοκρατίας μιας χώρας

¹ Άρθρο 20 Συντάγματος.

² Τσιγκρής, Α. *Η διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων*. Ιστοσελίδα του Ινστιτούτου Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής, (2006, 10 Ιουλίου). on line έκδοση e-ΛΟΓΟΣ, www.e-logos.gr [πρόσβαση 20.6.2009].

και το επίπεδο πολιτισμού ενός λαού κρίνονται σε μεγάλο βαθμό και από τον τρόπο που αντιμετωπίζει τους μετανάστες. Η αντιμετώπιση του ζητήματος της μετανάστευσης και η κοινωνική ένταξη των ανθρώπων που φεύγουν από τις πατρίδες τους αναζητώντας μια καλύτερη ζωή στην Ελλάδα, αποτελεί πρόκληση αλλά ταυτόχρονα και ευκαιρία για τη χώρα μας.

Όπως έχει παρατηρηθεί, "η διαδικασία της κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών που ζουν στην Ελλάδα είναι πολυδιάστατη και εξαιρετικά σημαντική. Αν εξελιχθεί επιτυχώς θα εξασφαλίσει μακροπρόθεσμα τη συνοχή και την ευημερία της κοινωνίας μας χωρίς ρατσιστικά και ξενοφοβικά στερεότυπα, προκαταλήψεις και διακρίσεις. Εξάλλου κοινωνική ένταξη σημαίνει παράλληλη και αμφίδρομη ανταλλαγή πολιτισμικών στοιχείων που οδηγούν στη δημιουργία πολυπολιτισμικών κοινωνιών"³. Οι σύγχρονες δυτικές κοινωνίες είναι πολυπολιτισμικές. Αυτό φυσικά δεν σημαίνει ότι η μετανάστευση θα αλλοιώσει τα βασικά εθνικά μας χαρακτηριστικά, αλλά ότι είναι ευκαιρία να εμπλουτιστεί η ελληνική κοινωνία και με τα νέα πολιτισμικά στοιχεία που φέρνουν οι μετανάστες.

1.2. Ορισμός και διακρίσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα

Το ρήμα "μεταναστεύω" προέρχεται από το αρχαίο ελληνικό ρήμα "ναίω", που σημαίνει κατοικώ, και την πρόθεση "μετά" με την οποία δηλώνεται η αλλαγή τόπου κατοικίας⁴. Σύμφωνα με τον Γ. Μπαμπινιώτη "Μετανάστευση είναι η ατομική ή ομαδική μετακίνηση από την πατρίδα σε άλλη πόλη ή χώρα, κυρίως για ανεύρεση εργασίας"⁵.

Η μετανάστευση μπορεί να διακριθεί σε κατηγορίες: α) Με κριτήριο τη διάρκειά της, σε μόνιμη ή προσωρινή, β) με κριτήριο τον αριθμό του μετακινούμενου πληθυσμού, σε ανεξάρτητη ή μαζική, γ) με κριτήριο την επιθυμία για μετανάστευση, σε εκούσια ή αναγκαστική, η οποία συνδέεται με την έννοια του πρόσφυγα και δ) με κριτήριο αν η μετακίνηση ανθρώπων γίνεται εντός των συνόρων μιας χώρας ή από μία

³ Εσδράς, Δαν. Ο νέος νόμος για τους μετανάστες μέσα στο διεθνές παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον για τη μετανάστευση. Στο Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. (επιμ.). Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Τομέας Διεθνών Σπουδών, Νομική Σχολή Α.Π.Θ., *Ο νέος νόμος 3386/2005 για τους αλλοδαπούς. Σκέψεις και προβληματισμοί*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2006). σ. 26.

⁴ Καψάλης, Α. (επιμ.). *Αδήλωτη απασχόληση και "νομιμοποίηση" των μεταναστών: η πρόκληση της μεταναστευτικής πολιτικής*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας / ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, (2007). σ. 25.

⁵ Μπαμπινιώτης, Γ. *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας* (3η έκδοση). Αθήνα: εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, (2008). σ. 1085.

χώρα σε μία άλλη, που είναι και η πιο συνήθης διάκριση, σε εσωτερική και σε εξωτερική⁶.

1.3. Ιστορική αναδρομή της μετανάστευσης στην Ελλάδα

Και κατά την αρχαιότητα οι άνθρωποι μετακινούνταν ατομικά ή μαζικά, από φτωχούς προς πλουσιότερους τόπους, αναζητώντας καλύτερες συνθήκες διαβίωσης.

Στα "προοίμια νόμων" του Χαρώνδα του Καταναίου τονίζεται η προς τους ξένους φιλόανθρωπη διάθεση των αρχαίων Ελλήνων: "Ξένον δε πάντα τον εν τη εαυτού πατρίδι σεβόμενον και κατά τους οικείους νόμους ευφήμως και οικείως παραδέχεσθαι και αποστέλλειν, μεμνημένους Διός ξενίου ως παρά πάσιν ιδρυμένου κοινού θεού και όντος επισκόπου φιλοξενίας τε και κακοξενίας"⁷.

Στην αρχαία Αθήνα είχαν παραχωρηθεί διάφορα προνόμια στους ξένους, όπως η "ατέλεια" (φορολογική απαλλαγή), η "επιγαμία" (δυνατότητα σύναψης μεικτού γάμου), η "ισοτέλεια" (δυνατότητα να πληρώνουν οι ξένοι τους ίδιους φόρους με τους πολίτες της Αθήνας) και η "έγκτησις" (δικαίωμα απόκτησης ακινήτων). Ιδιαίτερη κατηγορία ξένων στην αρχαία Αθήνα αποτελούσαν οι μέτοικοι, οι οποίοι ασχολούνταν κυρίως με το εμπόριο και τη βιοτεχνία. Αυτοί πλήρωναν κάθε χρόνο στην πολιτεία της Αθήνας εισφορά, που ονομαζόταν "μετοίκιον" και έπρεπε να έχουν κάποιο Αθηναίο πολίτη ως "προστάτη"⁸.

Αντίθετα, στην αρχαία Σπάρτη η ξενηλασία, δηλαδή η εκτόπιση των ανεπιθύμητων ξένων που εφάρμοζαν οι Σπαρτιάτες, αποτελούσε θεσμό για τη διαφύλαξη του πολιτεύματος⁹. Όμως ο Πλάτωνας στους νόμους του θεωρεί ως απαίσια την εφαρμογή της ξενηλασίας¹⁰.

Οι αρχαίοι Έλληνες από το 10ο π.Χ. αιώνα αρχίζουν να μεταναστεύουν (μετοικούν), αναζητώντας άλλη γη. Έτσι δημιουργήθηκαν οι αιολικές και ιωνικές αποικίες. Η μεγάλη αποικιακή κίνηση άρχισε τον 8ο π.Χ. αιώνα. Παίρνοντας μαζί τους το "ιερό πυρ" και με την καθοδήγηση του μαντείου των Δελφών, οι Έλληνες

⁶ Τζωρτζοπούλου, Μ. *Μετανάστες προς την Ελλάδα: η περίπτωση της περιοχής πρωτεύουσας: οικονομική και κοινωνική θέση των μεταναστών* (2002). Διδακτορική Διατριβή. Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης. σ. 15.

⁷ Βρέλλης, Σπ. *Δίκαιο αλλοδαπών*. Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (1999). σσ. 26-27.

⁸ Στο ίδιο, σσ. 27-28.

⁹ Στο ίδιο, σ. 27.

¹⁰ Βενετσανοπούλου, Μ. *Η κρατική συμβολή στον τουρισμό: εναλλακτικές μορφές τουρισμού: ιστορική εξέλιξη - θεσμικό πλαίσιο*. Αθήνα: εκδ. Interbooks, (2006). σ. 19.

μεταναστεύουν και ιδρύουν νέες πόλεις (ανεξάρτητες αλλά και διατηρώντας δεσμούς με τη μητρόπολη). Οι πόλεις αυτές εκτείνονται από τα παράλια της Μικράς Ασίας ως τις ακτές της Κάτω Ιταλίας, της Σικελίας και της σημερινής Γαλλίας και από τα παράλια του Εύξεινου Πόντου ως τη βόρεια ακτή της Αφρικής¹¹.

Από την ίδρυση του σύγχρονου ελληνικού κράτους ως το τέλος του 19^{ου} αιώνα, η μετανάστευση από την Ελλάδα προς ξένες χώρες ήταν ασήμαντη (λιγότεροι από 20 χιλιάδες Έλληνες μετανάστευσαν στο εξωτερικό κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα). Κατά την πρώτη δεκαετία του 20ου αιώνα, 173 χιλιάδες Έλληνες μετανάστευσαν στο εξωτερικό (συνολικός πληθυσμός της χώρας 2,6 εκατομμύρια), τη δεκαετία του 1910, 196 χιλιάδες και τη δεκαετία του 1920, 91 χιλιάδες. Στη δεκαετία του 1930 ο αριθμός των Ελλήνων που μετανάστευσαν στο εξωτερικό μειώθηκε στις 30 χιλιάδες. Τα εννέα δέκατα του μεταναστευτικού αυτού ρεύματος κατευθύνθηκαν προς τις Η.Π.Α. και το υπόλοιπο προς την Αυστραλία, τη Νότιο Αμερική, τον Καναδά κ.ά.¹².

Στη διάρκεια του Β' παγκοσμίου πολέμου το μεταναστευτικό ρεύμα των Ελλήνων προς το εξωτερικό σταμάτησε. Όμως ξανάρχισε μετά τη λήξη αυτού. Στην πενταετία 1946-1950 μετανάστευσαν στο εξωτερικό 20 χιλιάδες Έλληνες, από τους οποίους το 46% στις Η.Π.Α. Στη δεκαετία 1951-1960 μετανάστευσαν 152 χιλιάδες Έλληνες (29% στις Η.Π.Α.) στη δεκαετία 1961-1970, 260 χιλιάδες (28% στις Η.Π.Α.)¹³.

Το ρεύμα όμως δεν περιορίστηκε στην υπερπόντια μετανάστευση. Η ταχεία εκμηχάνιση της αγροτικής οικονομίας, χωρίς την παράλληλη δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης στις βιομηχανίες και στις υπηρεσίες, προκάλεσε την εμφάνιση ενός σημαντικού πλεονάσματος εργατικού δυναμικού στις μεσογειακές χώρες, το οποίο μπορούσε να καλύψει τις αυξανόμενες ανάγκες των βιομηχανικών χωρών της Δυτικής Ευρώπης. Έτσι από το 1960 κυρίως, εκτός από την υπερπόντια μετανάστευση, σημαντικός αριθμός Ελλήνων αγροτών, κυρίως από τη Μακεδονία, την Ήπειρο και τη Θράκη, μετανάστευσε στη Δυτική Γερμανία, όπου ο αριθμός τους από τις 21 χιλιάδες το 1960, έφτασε τις 256 χιλιάδες το 1971¹⁴.

Έχει υπολογιστεί ότι ο αριθμός των Ελλήνων, που μετανάστευσαν τις τρεις

¹¹ Εγκυκλοπαίδεια δομή, τόμος 2ος. Αθήνα: εκδ. ΔΟΜΗ, (1974). σ. 199.

¹² Εγκυκλοπαίδεια δομή, τόμος 10ος. Αθήνα: εκδ. ΔΟΜΗ, (1974). σ. 277.

¹³ Στο ίδιο, σ. 277.

¹⁴ Στο ίδιο, σ. 277.

πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, στο εξωτερικό, ξεπερνά το ενάμισι εκατομμύριο¹⁵.

Προς το τέλος όμως του 20^{ου} αιώνα οι όροι αντιστράφηκαν. Η Ελλάδα από χώρα αποστολής μεταναστών μετατράπηκε σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Ως τα τέλη της δεκαετίας του 1980 ο αριθμός των μεταναστών προς την Ελλάδα που προέρχονταν από μη προηγμένες οικονομικά χώρες, δεν ξεπερνούσε τις 70 χιλιάδες. Με την κατάρρευση όμως των καθεστώτος του "υπαρκτού" σοσιαλισμού στην ανατολική Ευρώπη και στην Αλβανία, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ο αριθμός αυτός αυξήθηκε απότομα¹⁶.

Ειδικά στην Αλβανία, μετά τη διακοπή των σχέσεών της με τη Σοβιετική Ένωση, την αποχώρησή της από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας και τη στροφή της προς την Κίνα, κάθε εισροή ξένης βοήθειας προς αυτήν είχε τελείως σταματήσει. Οι μεταρρυθμίσεις που έγιναν μετά το 1990 είχαν ως αποτέλεσμα να καταρρεύσουν πλήρως οι βάσεις της πολιτικής του απομονωτισμού. Ήδη από το 1990 οι Αλβανοί υπήκοοι άρχισαν να πολιορκούν τα ξένα προξενεία για να φύγουν από τη χώρα τους. Τότε άρχισε και το μεταναστευτικό ρεύμα προς την Ελλάδα. Πρώτοι κατέφθασαν το 1992 στην Ελλάδα οι Βορειοηπειρώτες (περίπου 170 χιλιάδες) και ακολούθησαν χιλιάδες Αλβανοί¹⁷.

Όσον αφορά στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης, η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991, είχε ως επακόλουθο τη δυνατότητα εξόδου από τα κράτη αυτά των υπηκόων και κατοίκων τους, αλλά και την ανάγκη για μετανάστευση μεγάλου μέρους του πληθυσμού τους προς ξένα κράτη, αφού η υπό αναδιάρθρωση οικονομία τους δεν πρόσφερε αρκετές θέσεις εργασίας, σε αντίθεση με τα άλλα κράτη της ελεύθερης οικονομίας που είχαν ανάγκη εργατών. Έτσι από τη δεκαετία του 1990 και μετά, χιλιάδες υπήκοοι των χωρών της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. (Ρώσοι, Λευκορώσοι, Γεωργιανοί, Ουκρανοί κ.ά.) άρχισαν να μεταναστεύουν στο εξωτερικό. Ένας μεγάλος αριθμός αυτών ήλθαν και συνεχίζουν ακόμη να έρχονται προς την Ελλάδα¹⁸.

Εκτός από τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης και την Αλβανία, η Ελλάδα δέχθηκε και συνεχίζει να δέχεται μεγάλο αριθμό μεταναστών από χώρες της Αφρικής

¹⁵ Εγκυκλοπαίδεια *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*. τόμος ΙΣΤ΄. εκδοτική Αθηνών, (2000). σ. 526.

¹⁶ Στο ίδιο, σ. 408.

¹⁷ Στο ίδιο, σ. 536.

¹⁸ Βούλγαρης, Ι. Προσωπική και οικογενειακή κατάσταση του αλλοδαπού και ανθρώπινα δικαιώματα. Στο Βούλγαρης, Ι. (επιμ.), Εισηγήσεις επιστημονικής εκδήλωσης στο Δ.Σ.Α. στις 29 Νοεμβρίου 2007. *Αλλοδαποί και ανθρώπινα δικαιώματα*. Αθήνα: Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, (2009). σ. 9.

και της Ασίας. Η "μαύρη ήπειρος" με τον συνεχώς αυξανόμενο πληθυσμό της τείνει να εκτονωθεί προς τα βόρεια. Το ίδιο ισχύει και για τα κράτη της Μέσης Ανατολής. Αν βέβαια οι χώρες, όπου παρατηρείται δημογραφική έξαρση, είχαν πολιτική σταθερότητα και δυνατότητα να εξασφαλίσουν στους λαούς τους τα μέσα για την οικονομική τους επιβίωση, δεν θα υπήρχε πρόβλημα. Δυστυχώς όμως δεν διαθέτουν ούτε το ένα ούτε το άλλο. Μαστίζονται από τη φτώχεια, την ανεργία και τον πόλεμο και οι κάτοικοί τους αναγκάζονται να μεταναστεύουν για να εξασφαλίσουν τα προς το ζην¹⁹.

Η Ελλάδα λοιπόν έχει μεταβληθεί πλέον από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών και τα δεδομένα των τελευταίων απογραφών το επιβεβαιώνουν. Το 1981 οι απογραφέντες αλλοδαποί στην Ελλάδα ανέρχονταν σε 177 χιλιάδες (μόλις το 2% του συνολικού πληθυσμού) και το 1991 σε 167.276. Από τους αριθμούς όμως αυτούς πρέπει να αφαιρεθούν οι υπήκοοι των προηγμένων χωρών, οι οποίοι αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό (πάνω από 60%)²⁰. Μια δεκαετία αργότερα, ο αριθμός των αλλοδαπών που ζούσαν στην Ελλάδα υπερτετραπλασιάστηκε, καθώς στην απογραφή του 2001 καταγράφηκαν 761.813 (7% του συνολικού πληθυσμού της χώρας μας, ο οποίος ανήλθε σε 10.964.020 άτομα)²¹. Τα οριστικά αποτελέσματα της απογραφής του 2011 δεν είναι ακόμη διαθέσιμα.

1.4. Αίτια μετανάστευσης παγκοσμίως

Οι βασικοί λόγοι που ωθούν μεγάλες μάζες πληθυσμού να μεταναστεύουν, έχουν άμεση σχέση με τις οικονομικές και πολιτικές συνθήκες, που επικρατούν στις χώρες προέλευσής τους, όπως η οικονομική εξαθλίωση, η ανεργία αλλά και η καταπάτηση των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Επίσης, η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και η δυνατότητα ευκολότερης διέλευσης από τα σύνορα χωρών, μετατρέπουν τις ανεπτυγμένες χώρες σε κέντρα έλξης μεταναστών²².

¹⁹ "Ο εικοστός αιώνας, "αιώνας των προσφύγων" – Και η ευημερούσα Ευρώπη, προορισμός των απελπισμένων...". Εγκυκλοπαίδεια *Ο αιώνας μας* (Η εγκυκλοπαίδεια του 20ου αιώνα). τόμος 1990-1999. εκδ. Η. Μανιατέα, (1999). σ. 75.

²⁰ Κοτζαμάνης, Β. Οι αλλοδαποί στην Ελλάδα, μια πρώτη ανάλυση της γεωγραφικής τους διασποράς και της συμβολής τους στις πληθυσμιακές μεταβολές της τελευταίας δεκαετίας (1991-2001). Στο Καβουνίδη, Τ., Κόντης, Α., Λιανός, Θ. και Φακιολάς, Ρ. (επιμ.). *Μετανάστευση στην Ελλάδα: εμπειρίες-πολιτικές-προοπτικές*, Τόμος Α, Αθήνα: εκδ. ΙΜΕΠΟ, (2008). σ.14 και Εσδράς, Δαν. ό.π., σ. 21.

²¹ Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ), Απογραφή Πληθυσμού 2001, <http://www.statistics.gr> [πρόσβαση 26.11.2010].

²² Εσδράς, Δαν. ό.π., σ. 17.

1.4.1. Οικονομικά αίτια μετανάστευσης παγκοσμίως

Εύλογα, πληθυσμοί χωρών, των οποίων το βιοτικό επίπεδο είναι εξαιρετικά χαμηλό, μεταναστεύουν σε χώρες στις οποίες πιστεύουν ότι θα έχουν τη δυνατότητα να ξεφύγουν από την εξαθλίωση.

Ο κύριος όγκος των προσώπων που εγκαταλείπουν τη χώρα τους είναι οικονομικοί μετανάστες. Η βασική αιτία μετανάστευσης είναι η φτώχεια και η εξαθλίωση που επικρατεί για διάφορους λόγους στις χώρες προέλευσής τους. Η ανάγκη και ο στόχος για καλύτερη ζωή είναι σύμφυτα με την ανθρώπινη φύση. Είναι αυτονόητο ότι η παγκοσμιοποίηση και η άνιση οικονομική ανάπτυξη, το χάσμα δηλαδή μεταξύ των αναπτυγμένων και των αναπτυσσόμενων χωρών, ωθούν πολίτες των χωρών του "τρίτου κόσμου" να μεταναστεύσουν στις χώρες της Ε.Ε. και τις Η.Π.Α. Δεν είναι χωρίς εξήγηση το ότι ελάχιστοι πολίτες από χώρες της Ε.Ε. και τις Η.Π.Α. δεν μεταναστεύουν σε χώρες της Αφρικής και της Ασίας.

Τα αίτια αυτού του οικονομικού χάσματος, ανάγονται τόσο στην εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών των χωρών του "τρίτου κόσμου" από τις πλούσιες χώρες και τις πολυεθνικές εταιρείες, όσο και σε δομικές δυσλειτουργίες των ίδιων των χωρών αυτών. Οι χώρες αυτές, αν και έχουν απαλλαγεί από τα δεσμά της αποικιοκρατίας εδώ και δεκαετίες, δεν έχουν κατορθώσει να αναπτυχθούν οικονομικά. Σε αυτό ευθύνονται οι αυταρχικές και αντιδημοκρατικές ηγεσίες τους, οι οποίες εκμεταλλεύονται οικονομικά τους λαούς αυτούς και δεν αφήνουν εκσυγχρονιστικές ιδέες και αντιλήψεις να ευδοκιμήσουν. Επιπλέον οι μεγάλες δυτικές χώρες στην εποχή του παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού παρεμποδίζουν, σε πολλές περιπτώσεις, την ανάπτυξή τους καθώς νέμονται τις πλουτοπαραγωγικές πηγές και τον πλούτο τους μέσω των πολυεθνικών εταιρειών.

Ένας άλλος λόγος, που υποκινεί τη μετανάστευση, είναι η παγκόσμια οικονομική κρίση, αφού οι φτωχές χώρες είναι αυτές που δέχονται πρώτες τις συνέπειες από την άνοδο των τιμών στις πρώτες ύλες, στα τρόφιμα και στα άλλα είδη πρώτης ανάγκης με αποτέλεσμα την πτώση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων τους κάτω από τα όρια της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

1.4.2. Πολιτικά αίτια μετανάστευσης παγκοσμίως

Η μετανάστευση σε σοβαρή έκταση είναι και το αποτέλεσμα ιμπεριαλιστικών

πολέμων και εμφύλιων συγκρούσεων, σε διάφορες χώρες του κόσμου. Και μόνο μια ματιά στον κατάλογο των χωρών προέλευσης των μεταναστών, που εγκατέλειψαν τη χώρα τους κατά τα τελευταία χρόνια, καταδεικνύει τον πόλεμο ως μία από τις βασικές αιτίες της μετανάστευσης: Ιράκ, Πακιστάν, Αφγανιστάν και Σομαλία βρίσκονται πιο ψηλά στη λίστα των χωρών προέλευσης του νέου κύματος μεταναστών που δέχονται οι χώρες της δύσης. Ο πόλεμος εναντίον της τρομοκρατίας, που εξαπέλυσαν οι Η.Π.Α. από το έτος 2001, η γενικότερη αποσταθεροποίηση που προκάλεσε η σύγκρουση μεταξύ Πακιστάν και Ινδίας και οι εμφύλιες συγκρούσεις στην αφρικανική ήπειρο, ωθούν εκατομμύρια ανθρώπους στη φυγή από τις εστίες φρίκης με οποιοδήποτε κόστος²³.

1.5. Αίτια μετανάστευσης προς την Ελλάδα.

Η μεγάλη εισροή παράνομων κυρίως μεταναστών, παρατηρείται στην Ελλάδα από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα. Αυτό οφείλεται σε λόγους που σχετίζονται με τη γεωπολιτική της θέση, τη διάρθρωση της οικονομίας της και τη δημοκρατία στην Ελλάδα που εγγυάται σε μεγάλο βαθμό την προστασία των δικαιωμάτων τους.

1.5.1. Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας που επηρεάζει τη μετανάστευση και η στάση της Τουρκίας που επιτείνει το φαινόμενο

Λόγω της γεωγραφικής της θέσης, η Ελλάδα είναι τόπος έλξης μεταναστών. Στο σταυροδρόμι τριών ηπείρων, με βόρεια σύνορα με τις χώρες των Βαλκανίων, ανατολικά με την Ασία και νότια γειτονία με την Αφρική, η γεωγραφική της θέση, σε συνδυασμό με την ύπαρξη ορεινών όγκων στα βόρεια σύνορά της, έχει επιτρέψει και επιτρέπει την είσοδο πολλών Αλβανών και άλλων Βαλκανίων λαθρομεταναστών, ενώ τα πολλά νησιά και η μεγάλη ακτογραμμή της καθιστούν δύσκολη την επιτήρηση των ανατολικών και νότιων θαλάσσιων συνόρων της²⁴.

Η εύκολη προσβασιμότητα, κυρίως από τα ανατολικά θαλάσσια σύνορα της χώρας, έχει ως αποτέλεσμα τη μαζική εισροή -ειδικά τα τελευταία χρόνια- λαθρομεταναστών από τις χώρες της Ασίας, οι οποίοι περνούν από τα τουρκικά

²³ Λαουτάρης, Γ. Μετανάστες, της γης οι κολασμένοι. *ΠΡΙΝ*, (2009, 21 Ιουνίου). σ. 6.

²⁴ Δημητρόπουλος, Α. *Τα συνταγματικά δικαιώματα των αλλοδαπών στην Ελλάδα*. Εταιρία Μελέτης Νομολογίας. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2004). σ. 8.

παράλια στην Ελλάδα²⁵.

Και ενώ η Τουρκία έχει συνυπογράψει με την Ελλάδα το πρωτόκολλο²⁶ επανεισδοχής σε αυτή των λαθρομεταναστών, οι οποίοι εισέρχονται στην Ελλάδα από το έδαφός της²⁷, αρνείται να το εφαρμόσει, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η άμεση επαναπροώθηση τους. Συγκεκριμένα, από τον Απρίλιο του 2002, όταν άρχισε ουσιαστικά η εφαρμογή του πρωτοκόλλου αυτού ως το τέλος του 2008 διατυπώθηκαν προς την Τουρκία 3.971 αιτήματα επανεισδοχής που αφορούσαν 57.428 λαθρομετανάστες, από τους οποίους η Τουρκία δέχθηκε να παραλάβει μόνο τους 7.442. Στην πράξη, όμως παραδόθηκαν μόνο 2.182 λαθρομετανάστες²⁸. Υπάρχει δηλαδή άρνηση της χώρας αυτής να βοηθήσει στην ανάσχεση του κύματος της λαθρομετανάστευσης προς την Ελλάδα.

1.5.2. Οικονομικά αίτια μετανάστευσης προς την Ελλάδα.

Τα οικονομικά αίτια της αθρόας προσέλευσης μεταναστών στην Ελλάδα ανάγονται τόσο στις οικονομικές συνθήκες των χωρών προέλευσης τους όσο και στη δική μας χώρα. Σε ότι αφορά τις χώρες προέλευσης είναι γνωστό ότι στις περισσότερες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης καθώς και σε πολλές χώρες της Αφρικής και της Ασίας επικρατούν δυσμενείς οικονομικές συνθήκες²⁹.

Από την άλλη ο εκσυγχρονισμός της οικονομίας της Ελλάδας κατά τα τελευταία τριάντα χρόνια είχε ως αποτέλεσμα οι μετανάστες να επέλεγαν μέχρι πρότινος ως χώρα προορισμού τους την Ελλάδα με την πεποίθηση ότι αν εργάζονταν σε αυτή τα εισοδήματά τους θα αυξάνονταν³⁰. Είναι πλέον γεγονός ότι η οικονομική κρίση των τελευταίων ετών έχει καταστήσει την Ελλάδα λιγότερο ελκυστικό προορισμό για τους

²⁵ Αγρολάμπος, Μ. Κι η Ε.Ε. θυμήθηκε τους πρόσφυγες. *Ελευθεροτυπία (πολιτική)*, (2009, 14 Ιουνίου). σ. 8.

²⁶ Υπογράφηκε στις 8 Νοεμβρίου 2001 μεταξύ των υπουργών Εξωτερικών της Ελλάδας και της Τουρκίας (Γ. Παπανδρέου και Ι. Cem αντίστοιχα).

²⁷ Ο Ν. 3030/2002 "Κύρωση του Πρωτοκόλλου για την εφαρμογή του άρθρου 8 της Συμφωνίας μεταξύ της Κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Κυβέρνησης της Δημοκρατίας της Τουρκίας για την καταπολέμηση του εγκλήματος, ιδιαίτερα της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος, της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών και της παράνομης μετανάστευσης" (ΦΕΚ Α 163/15.7.2002) ρυθμίζει τα της διαδικασίας επανεισδοχής βάσει του Πρωτοκόλλου.

²⁸ Νικολακόπουλος, Δ. Πίεση ΕΕ στην Τουρκία για τους μετανάστες. *Το Βήμα on line*, 30.5.2009, <http://www.tovima.gr> [πρόσβαση 18.10.2009].

²⁹ Ο.Κ.Ε. Γνώμη υπ' αριθμ. 38: Μετανάστευση και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια, Αθήνα, 7 Φεβρουαρίου 2000, σ. 17.

³⁰ Παναγιώτου, Σ. Τι δείχνουν οι αλλαγές στη διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας. <http://www.koel.gr> [πρόσβαση 18.6.2010].

μετανάστες, πολλοί εκ των οποίων παραμένουν στην Ελλάδα με την προσδοκία της μετάβασης στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης.

Η δομή επίσης της οικονομίας της Ελλάδας, η οποία στηρίζεται στην ανάπτυξη του τριτογενή τομέα, όπως ο τουρισμός, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι στη χώρα μας υπάρχει ανάγκη εργατών κυρίως στον αγροτικό και κατασκευαστικό τομέα, ευνοεί τη συμμετοχή μεταναστών σε αυτούς τους τομείς, οι οποίοι απαιτούν εργατικό δυναμικό διαθέσιμο οποτεδήποτε ζητείται από τους εργοδότες, ειδικά στον τουρισμό και τις αγροτικές εργασίες, για συγκεκριμένες περιόδους του έτους. Οι λαθρομετανάστες, σε καθεστώς παρανομίας, προσφέρουν ευέλικτη και φθηνή απασχόληση³¹.

1.5.3. Πολιτικά αίτια μετανάστευσης προς την Ελλάδα.

Η μαζική μετανάστευση, ιδίως μετά το 1990, οφείλεται και σε έναν επιπλέον λόγο: τις εκτεταμένες και συνεχιζόμενες οικονομικο-πολιτικές ανακατατάξεις στις χώρες της βαλκανικής χερσονήσου και της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης. Η πτώση του "υπαρκτού" σοσιαλισμού, σε χώρες όπως η Ρωσία, η Αλβανία, η Βουλγαρία, η Ρουμανία, η Πολωνία, κ.ά., είχε ως αποτέλεσμα υπήκοοι των κρατών αυτών να μεταναστεύσουν σε κράτη με ελεύθερη οικονομία και αγορά, αφού οι υπό αναδιάρθρωση οικονομίες τους δεν τους εξασφάλιζαν εργασία, σε αντίθεση με τα κράτη της ελεύθερης οικονομίας και αγοράς, όπως είναι η Ελλάδα³².

Τέλος, το ότι η Ελλάδα είναι πόλος έλξης μεταναστών, δεν οφείλεται μόνο στο ότι αποτελεί το πιο εύκολα προσπελάσιμο σύνορο της Ε.Ε. ή στο ότι παρουσιάζει οικονομικές ευκαιρίες για αυτούς. Οφείλεται και στις καλύτερες εγγυήσεις που παρέχει η Ελλάδα για την ασφάλεια της ζωής τους, απ' ότι έχουν στη χώρα καταγωγής τους³³.

1.6. Προβλήματα της λαθρομετανάστευσης στην ελληνική κοινωνία.

Η αθρόα είσοδος λαθρομεταναστών στην Ελλάδα έχει δημιουργήσει προβλήματα στην ελληνική κοινωνία, καθώς σημαντικό ποσοστό Ελλήνων πολιτών αρχίζει και στρέφεται εναντίον των λαθρομεταναστών κατηγορώντας τους ως

³¹ Τζωρτζοπούλου, Μ. ό.π., σ. 74.

³² Βούλγαρης, Ι. ό.π., (2009). σ. 9.

³³ Τάκης, Α. Κράτος Δικαίου και Μετανάστευση. Στο Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. (επιμ.). Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Τομέας Διεθνών Σπουδών, Νομική Σχολή Α.Π.Θ., *Ο νέος νόμος 3386/2005 για τους αλλοδαπούς. Σκέψεις και προβληματισμοί*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2006). σ. 27.

υπεύθυνους για την υποβάθμιση του βιοτικού επιπέδου των Ελλήνων. Πολλοί Έλληνες θεωρούν ότι η λαθρομετανάστευση ευθύνεται για την αυξανόμενη εγκληματικότητα και τη μεταφορά μεταδοτικών ασθενειών. Πρόκειται για εύλογες υποθέσεις, διότι λόγω της εύκολης διέλευσης των συνόρων πολλοί κακοποιοί έρχονται λαθραία στην Ελλάδα και ζουν συχνά ανενόχλητοι μέχρι να διαπράξουν νέα αδικήματα.

Οι παράγοντες όμως που συνιστούν άμεσο κίνδυνο για την εθνική ασφάλεια είναι τα παράνομα δίκτυα διακίνησης λαθρομεταναστών, καθώς ενισχύουν τη διαφθορά των αρχών, και το οργανωμένο έγκλημα.

Επίσης, οι λαθρομετανάστες δύσκολα βρίσκουν εργασία στην Ελλάδα. Αυτό έχει ως συνέπεια να αποτελούν το φτωχότερο και πιο περιθωριοποιημένο κομμάτι της κοινωνίας. Η φτώχεια και η περιθωριοποίηση όμως συνδέονται άμεσα με την παραβατικότητα/εγκληματικότητα. Η παρουσία πολλών λαθρομεταναστών και η περιθωριοποίησή τους, εγκυμονεί κινδύνους κοινωνικών εκρήξεων³⁴.

Η κατάσταση στο κέντρο της Αθήνας αλλά και στις γύρω περιοχές έχει καταστεί πλέον εκρηκτική. Οι περιοχές αυτές κατοικούνται σε μεγάλο ποσοστό από λαθρομετανάστες, οι οποίοι έχουν δημιουργήσει μικρά γκέτο. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την παρουσία πολλών χρηστών και εμπόρων ναρκωτικών στις γειτονιές του κέντρου της Αθήνας και την ελλιπή αστυνόμευση έχει δημιουργήσει ένα εκρηκτικό "κοκτέιλ" εγκληματικότητας. Είναι φυσιολογικό οι Έλληνες να διαμαρτύρονται για την εγκληματικότητα και για την πτώση της εμπορικής αξίας των ιδιοκτησιών τους.

Η ανεργία είναι ένα άλλο πρόβλημα, που πολλοί Έλληνες πιστεύουν ότι έχει δημιουργήσει η λαθρομετανάστευση. Πράγματι σε κάποιους συγκεκριμένους κλάδους, όπως η οικοδομή, ο ανταγωνισμός μεταξύ Ελλήνων και ξένων εργατών έχει δημιουργήσει σοβαρές δυσκολίες στους πρώτους. Και αυτό γιατί οι λαθρομετανάστες δέχονται συνήθως να εργαστούν με φθηνότερο μεροκάματο από τους Έλληνες και ανασφάλιστοι. Έτσι, οι εργοδότες προτιμούν να προσλαμβάνουν λαθρομετανάστες και όχι Έλληνες.

Όμως, δεν είναι σίγουρο ότι η ανεργία στην Ελλάδα θα ήταν πιο χαμηλή αν δεν υπήρχε η λαθρομετανάστευση. Τούτο, διότι οι λαθρομετανάστες κάνουν εργασίες

³⁴ Ο.Κ.Ε. Γνώμη υπ' αριθμ. 38: Μετανάστευση και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια, Αθήνα, 7 Φεβρουαρίου 2000, σ.17. Βλ. και Ρομπόκου-Καραγιάννη, Α. *Το δημογραφικό ως το θεμελιώδες κοινωνικό πρόβλημα της Ελλάδος*. Αθήνα: εκδ. Εριφύλη, (2000). σ. 79.

κυρίως στον αγροτικό και οικογενειακό τομέα, τις οποίες οι Έλληνες αποφεύγουν (π.χ. συλλογή ελιάς, εσπεριδοειδών κ.ά. ή οικιακές εργασίες, φύλαξη ηλικιωμένων, κ.ά.). Επίσης, η εργασία που οι λαθρομετανάστες προσφέρουν ενισχύει συνήθως τις μικρές επιχειρήσεις οι οποίες επωφελούνται του χαμηλού εργατικού κόστους³⁵.

Επιπλέον, το φαινόμενο του παραεμπορίου έχει δημιουργήσει μεγάλο πρόβλημα στα εμπορικά καταστήματα. Οι καταστηματάρχες διαμαρτύρονται για το γεγονός ότι δίπλα στα εμπορικά τους καταστήματα, για τα οποία πληρώνουν ενοίκια, φόρους και όλες τις άλλες νόμιμες υποχρεώσεις, κάποιοι λαθρομετανάστες στήνουν καθημερινά υπαίθρια "καταστήματα" και πωλούν σε πολύ χαμηλότερες τιμές τα ίδια εμπορικά προϊόντα, δίχως φυσικά να εκδίδουν αποδείξεις, να αποδίδουν στο κράτος Φ.Π.Α. ή να πληρώνουν με οποιοδήποτε τρόπο το ελληνικό κράτος για αυτή την παράνομη δραστηριότητα. Ο τζίρος του παραεμπορίου είναι πολύ υψηλός και είναι μεγάλο πλήγμα για τα νόμιμα εμπορικά καταστήματα της χώρας.

Οι ευθύνες για τα παραπάνω προβλήματα, που δημιουργεί η παράνομη μετανάστευση δεν βαρύνουν τους λαθρομετανάστες αλλά τη διεθνή κατάσταση (τοπικοί πόλεμοι, οικονομική εξαθλίωση χωρών τρίτου κόσμου, εκμετάλλευση πολυεθνικών εταιρειών κ.λπ.) καθώς και την έλλειψη πολιτικής, τόσο από την Ε.Ε., η οποία δεν διαθέτει επαρκή κονδύλια για την αποτελεσματικότερη φύλαξη των συνόρων, όσο και το ελληνικό κράτος με τα γνωστά χρόνια προβλήματα αναποτελεσματικότητας στην αντιμετώπιση του μεταναστευτικού φαινομένου.

1.7. Αντιμετώπιση της λαθρομετανάστευσης στην Ελλάδα

Όσον αφορά τη λαθρομετανάστευση το ελληνικό κράτος έχει λάβει διάφορα μέτρα, όπως για τη φύλαξη των ελληνικών συνόρων έχουν προσληφθεί συνοριακοί φύλακες, οι οποίοι αποτελούν ιδιαίτερη κατηγορία προσωπικού της ελληνικής αστυνομίας. Σύμφωνα με το νόμο³⁶ έχουν συσταθεί υπηρεσίες Συνοριακής Φύλαξης και Δίωξης Λαθρομετανάστευσης, οι οποίες στελεχώνονται με συνοριακούς φύλακες, και έχουν ως αποστολή την αποτροπή της παράνομης εισόδου λαθρομεταναστών στο

³⁵ Μουζέλης, Ν. Δύο μύθοι και η πραγματικότητα. *Το Βήμα*, (2009, 29 Μαρτίου). σ. Α24.

³⁶ Άρθρο 1 Ν. 2622/1998 "Υπηρεσίες Συνοριακής Φύλαξης - Δήλωση περιουσιακής κατάστασης αστυνομικών και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ Α 138/25.6.1998), όπως ισχύει σήμερα, άρθρο 4 Π.Δ. 310/1998 "Ίδρυση, οργάνωση και λειτουργία Κεντρικής και Περιφερειακών Υπηρεσιών Συνοριακής Φύλαξης του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης" (ΦΕΚ Α 215/17.9.1998) και Ν. 3181/2003 "Ρύθμιση θεμάτων συνοριακών φυλάκων και ειδικών φρουρών και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ Α 218/10.9.2003), όπως ισχύει σήμερα.

ελληνικό έδαφος, τη σύλληψη και την επαναπροώθηση τους, τον εντοπισμό και τη σύλληψη των προσώπων που διευκολύνουν την παράνομη είσοδό και εργασία τους στην Ελλάδα καθώς και τον εντοπισμό και τη σύλληψη των παρανόμως εργαζομένων στην ελληνική επικράτεια. Επίσης, για την αντιμετώπιση της λαθρομετανάστευσης, το Λιμενικό Σώμα - Ελληνική Ακτοφυλακή, διενεργεί ελέγχους για τον εντοπισμό και τη σύλληψη λαθρομεταναστών κατά μήκος της ακτογραμμής της χώρας³⁷.

Όλα όμως τα παραπάνω μέτρα που έχουν ληφθεί από το ελληνικό κράτος δεν ήταν αρκετά για να ανακόψουν την αθρόα λαθρομετανάστευση προς την Ελλάδα. Για το λόγο αυτό το ελληνικό κράτος ζήτησε τη συνδρομή του Frontex τον Οκτώβριο 2010 προκειμένου να αντιμετωπίσει τη μεγάλη εισροή λαθρομεταναστών από την Τουρκία. Ο Frontex είναι ο ευρωπαϊκός οργανισμός για τη διαχείριση της επιχειρησιακής συνεργασίας στα εξωτερικά σύνορα των κρατών-μελών της Ε.Ε. Συστάθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 2007/2004 του Συμβουλίου της 26.10.2004 (ΕΕ L 349, 25.11.2004)³⁸. Ο Frontex συντονίζει την επιχειρησιακή συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών στον τομέα της διαχείρισης των εξωτερικών συνόρων και επικουρεί τα κράτη μέλη σε περίπτωση που απαιτείται αυξημένη τεχνική και επιχειρησιακή συνδρομή στα εξωτερικά σύνορα. Ο οργανισμός αυτός ενισχύει την ασφάλεια των συνόρων συντονίζοντας τις ενέργειες των κρατών-μελών κατά την εφαρμογή των κοινοτικών μέτρων που αφορούν τη διαχείριση των εξωτερικών συνόρων της Ε.Ε.³⁹. Οι ομάδες ταχείας αντίδρασης του Frontex υπό ελληνική διοίκηση έχουν αναπτυχθεί στο βόρειο τμήμα του Έβρου και μαζί με τους Έλληνες συνοριοφύλακες περιπολούν την ευρύτερη περιοχή⁴⁰.

Επίσης, η ελληνική κυβέρνηση για να εμποδίσει την είσοδο λαθρομεταναστών από τα βορειοανατολικά σύνορά της Ελλάδας αποφάσισε να κατασκευάσει έναν φράχτη

³⁷ Άρθρο 2 Ν. 3922/2011 "Σύσταση Αρχηγείου Λιμενικού Σώματος - Ελληνικής Ακτοφυλακής και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ Α 35/4.3.2011).

³⁸ Ο Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 2007/2004 του Συμβουλίου της 26ης Οκτωβρίου 2004 "σχετικά με τη σύσταση ευρωπαϊκού οργανισμού για τη διαχείριση της επιχειρησιακής συνεργασίας στα εξωτερικά σύνορα των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης" τροποποιήθηκε με τον Κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 863/2007 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11ης Ιουλίου 2007 "για τη θέσπιση μηχανισμού σύστασης ομάδων ταχείας επέμβασης στα σύνορα και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2007/2004 του Συμβουλίου όσον αφορά τον εν λόγω μηχανισμό και για τη ρύθμιση των καθηκόντων και αρμοδιοτήτων των προσκεκλημένων υπαλλήλων".

³⁹ Europa. "Ευρωπαϊκός οργανισμός για τη διαχείριση της επιχειρησιακής συνεργασίας στα εξωτερικά σύνορα των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης" http://europa.eu/index_el.htm πρόσβαση [30.11.2010].

⁴⁰ Η Frontex στον Έβρο, <http://www.nooz.gr> [πρόσβαση 30.11.2010].

μήκους 10,3 χιλιομέτρων. Ο φράχτης θα εκτείνεται κατά μήκος των χερσαίων βορειοανατολικών συνόρων της Ελλάδας με την Τουρκία, από το συνοριακό σημείο Καστανιές μέχρι το σημείο συνάντησης με τον ποταμό Έβρο⁴¹. Το μέτρο αυτό συναντά την αποδοχή την πλειοψηφίας της κοινής γνώμης της χώρας⁴². Κάποιοι όμως πιστεύουν ότι ο φράχτης δεν θα επιλύσει το πρόβλημα της λαθρομετανάστευσης, καθώς οι λαθρομετανάστες θα προσπαθούν να εισέλθουν στην Ελλάδα από τον ποταμό Έβρο⁴³.

Τα ελληνοτουρκικά σύνορα στον Έβρο εκτείνονται σε μήκος 150 χιλιομέτρων εκ των οποίων ο φράχτης θα καλύπτει μόνο τα 10,3 χιλιόμετρα. Κύρια σημεία εισόδου λαθρομεταναστών είναι τα προς ανατολάς θαλάσσια και χερσαία σύνορά της Ελλάδας με την Τουρκία. Η έκταση είναι αχανής και δύσκολα ελέγχεται. Δεδομένου όμως του τεράστιου κοινωνικού προβλήματος, που έχει πλέον δημιουργηθεί στην ελληνική κοινωνία από την παρουσία τόσο μεγάλου αριθμού λαθρομεταναστών, κάθε μέτρο που μπορεί να περιορίσει το φαινόμενο κρίνεται θετικό, έστω και αν ο φράχτης θα καλύπτει μία έκταση μόλις 10,3 χιλιομέτρων.

Πολλοί Έλληνες πιστεύουν ότι η αποτελεσματικότερη φύλαξη των ελληνικών συνόρων θα αναχαιτίσει το μεγάλο κύμα λαθρομετανάστευσης προς την Ελλάδα. Κατά άλλη άποψη όμως, όσα τείχη και να υψωθούν, η ανάγκη που σπρώχνει τις απελπισμένες μάζες να διασχίζουν με κάθε μέσο τα ελληνικά σύνορα δεν θα σταματήσει⁴⁴.

Η αντιμετώπιση της λαθρομετανάστευσης καθίσταται πλέον φλέγον ζήτημα για την ελληνική κοινωνία. Το κράτος οφείλει άμεσα να εντείνει την αστυνόμευση στις περιοχές του κέντρου της Αθήνας και να αποκαταστήσει το αίσθημα ασφάλειας των πολιτών που ζουν εκεί. Επίσης πρέπει να ενταθεί η αστυνόμευση σε όλη την ελληνική επικράτεια, τόσο στις πόλεις όσο και στα χωριά, όπου παρατηρείται αύξηση της εγκληματικότητας με δράστες λαθρομετανάστες. Φυσικά η πρώτη προτεραιότητα πρέπει να είναι η αποτελεσματικότερη φύλαξη των συνόρων για την ανάσχεση της λαθρομετανάστευσης. Για το λόγο αυτό πρέπει να ενισχυθεί το σώμα της

⁴¹ Τερζής, Τ. Τελική ευθεία για τον φράχτη στον Έβρο. *Έθνος online*, 6.8.2011, <http://www.ethnos.gr> [πρόσβαση 3.11.2011].

⁴² "Ναι" στη δημιουργία φράχτη στον Έβρο ψηφίζει το 80%. Δημοσκόπηση για τη λαθρομετανάστευση στο Έθνος της Κυριακής". *Έθνος online*, 17.1.2011, <http://www.ethnos.gr> [πρόσβαση 18.1.2011].

⁴³ Αντιδράσεις για την κατασκευή του φράχτη. *Αγγελιοφόρος*, 4.1.2011, <http://www.agelioforos.gr> [πρόσβαση 14.12.2011].

⁴⁴ Λαουτάρης, Γ. Τα τείχη δεν λύνουν το πρόβλημα. *ΠΡΙΝ*, (2009, 21 Ιουνίου). σ. 7.

συνοριοφυλακής.

Επίσης το μέτρο της διοικητικής απέλασης πρέπει να εκτελείται. Μέχρι τώρα τη σύλληψη ενός λαθρομετανάστη ακολουθεί η απόφαση διοικητικής απέλασης και συνήθως η κράτησή του μέχρι να εκτελεστεί η απόφαση απέλασης ή να αφεθεί ελεύθερος με απόφαση δικαστηρίου. Στην πράξη γεμίζουν τα κρατητήρια με λαθρομετανάστες, η πλειοψηφία των οποίων δεν απελαύνεται ποτέ (ιδίως αυτοί που κατάγονται από μακρινές χώρες) και οι οποίοι μετά από κάποιους μήνες αφήνονται ελεύθεροι. Δηλαδή το ελληνικό κράτος για να αποφύγει τα έξοδα της απέλασης (αεροπορικό εισιτήριο), επιβαρύνεται με έξοδα κράτησης και ταλαιπωρεί αυτούς τους ανθρώπους φυλακίζοντάς τους για κάποιους μήνες και αφήνοντας τους στη συνέχεια ελεύθερους δίχως να επιτυγχάνει στην ουσία τίποτα με αυτό τον τρόπο. Οι αποφάσεις απέλασης όμως πρέπει να εκτελούνται αφού είναι καθοριστικός παράγοντας για την αντιμετώπιση της λαθρομετανάστευσης.

Υπό τις παρούσες συνθήκες, βασικό μέτρο που μπορεί να λάβει το ελληνικό κράτος για τον περιορισμό του φαινομένου της αθρόας λαθρομετανάστευσης είναι η αποτελεσματικότερη φύλαξη των συνόρων. Εξίσου σημαντικός παράγων για την αποτροπή είναι αυτή καθεαυτή η μεταναστευτική πολιτική, που ακολουθείται από το κράτος στο εσωτερικό της χώρας. Το φαινόμενο της παράνομης μετανάστευσης στην Ελλάδα δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί μόνο με αστυνομικά και κατασταλτικά μέτρα. Απαιτείται αλλαγή των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών στις χώρες προέλευσης των μεταναστών και αποτελεσματικότερη πολιτική ένταξης και ενσωμάτωσης τους στην Ελλάδα, ώστε να αποφευχθούν φαινόμενα γκετοποίησης και παραβατικής συμπεριφοράς των μεταναστών, αλλά και ρατσισμού.

Η μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας πρέπει να κινηθεί με γνώμονα τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Πρέπει να δημιουργήσει τους μηχανισμούς εκείνους, που από τη μια θα διοχετεύουν τους μετανάστες εκεί που υπάρχουν πραγματικές ανάγκες εργατικού δυναμικού, οι οποίες δεν μπορούν να καλυφθούν από τους Έλληνες και από την άλλη θα αποθαρρύνουν τη μετανάστευση όταν δεν υπάρχει προοπτική ανεύρεσης νόμιμης εργασίας, ώστε οι μετανάστες να μην είναι ευάλωτοι στην εργασιακή εκμετάλλευση από ασυνείδητους εργοδότες⁴⁵, ή όταν αποβαίνει σε βάρος των ημεδαπών εργαζομένων, οι οποίοι ήδη μαστίζονται από την υψηλή ανεργία. Περαιτέρω,

⁴⁵ Ο.Κ.Ε. Γνώμη υπ' αριθμ. 229 για τη μετανάστευση, 2 Φεβρουαρίου 2010, σσ. 36-37.

πρέπει να δημιουργηθεί ένα επαρκές νομικό πλαίσιο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των υπηκόων τρίτων χωρών, το οποίο σε συνδυασμό με μία ενημερωτική πολιτική για τα δικαιώματά τους, που θα απευθύνεται τόσο στους υπηκόους τρίτων χωρών όσο και στους Έλληνες, θα συνδράμει στην αποτροπή φαινομένων ξενοφοβίας και κοινωνικού αποκλεισμού σε βάρος των υπηκόων τρίτων χωρών⁴⁶.

Χρήσιμη επίσης θα ήταν μία καμπάνια ενημέρωσης στις χώρες προέλευσης των μεταναστών, η οποία θα περιέγραφε την άσχημη κατάσταση της ελληνικής οικονομίας και το σοβαρό πρόβλημα της ανεργίας. Η καμπάνια αυτή θα έπρεπε να περιλαμβάνει και τις κυρώσεις που επιβάλλονται στους λαθρομετανάστες από το ελληνικό κράτος και να έκανε μνεία στα κυκλώματα διακίνησης ανθρώπων, τα οποία εκμεταλλεύονται τους λαθρομετανάστες για να τους πάρουν τις οικονομίες τους. Μια τέτοια ενημερωτική καμπάνια στις χώρες προέλευσης λαθρομεταναστών θα λειτουργούσε αποτρεπτικά για κάποιους από αυτούς να μεταναστεύσουν στην Ελλάδα.

⁴⁶ Ο.Κ.Ε. Γνώμη υπ' αριθμ. 38: Μετανάστευση και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια, Αθήνα, 7 Φεβρουαρίου 2000, σ. 18.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΠΗΓΕΣ ΤΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ ΔΙΚΑΙΟΥ

2.1. Γενικά

Οι κανόνες του δικαίου των υπηκόων τρίτων χωρών πηγάζουν: 1) από το Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο (Δ.Δ.Δ.), 2) το Ευρωπαϊκό Δίκαιο και 3) το Εθνικό Συνταγματικό και Κοινό Δίκαιο¹.

2.2. Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο

Το Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο έχει συμβάλει στην επικράτηση της αρχής της προστασίας των υπηκόων τρίτων χωρών, σύμφωνα με τα διεθνή ελάχιστα πρότυπα (international minimum standards)².

Όταν λοιπόν ο Έλληνας νομοθέτης θέτει περιορισμούς στην ικανότητα δικαίου και δικαιοπραξίας στους υπηκόους τρίτων χωρών που ζουν στην Ελλάδα, υπάρχουν κάποια όρια που δεν μπορεί να υπερβεί. Αυτά τα καθορίζει το Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, καθώς οι κανόνες του αποτελούν το "ελάχιστο όριο" διεθνούς προστασίας. Δηλαδή το ελληνικό κράτος δεν μπορεί να αρνηθεί στους υπηκόους τρίτων χωρών ένα δικαίωμα, το οποίο τους αναγνωρίζεται από το Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, ακόμα και αν αυτό δεν χορηγείται στους Έλληνες³.

Η Ελλάδα όμως εξασφαλίζει αυτό το "ελάχιστο όριο έννομης προστασίας" και με τη συνταγματική κατοχύρωσή του στο άρθρο 5 παρ. 2 του Συντάγματος που ορίζει ότι *"όλοι όσοι βρίσκονται στην ελληνική επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους, χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων... εξαιρέσεις επιτρέπονται στις περιπτώσεις που προβλέπει το διεθνές δίκαιο"*⁴.

¹ Δημητρόπουλος, Α. *Τα συνταγματικά δικαιώματα των αλλοδαπών στην Ελλάδα*. Εταιρία Μελέτης Νομολογίας. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2004). σσ. 10 και 12 και Παπasiώπη-Πασιά, Ζ. (με τη συνεργασία του Κούρτη, Β.). *Δίκαιο καταστάσεως αλλοδαπών* (3η έκδοση). Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (2007). σ. 19.

² Παπasiώπη-Πασιά, Ζ. ό.π., (2007). σ. 23.

³ Στο ίδιο, σσ. 19 και 23.

⁴ Παπasiώπη-Πασιά, Ζ. *Δίκαιο καταστάσεως αλλοδαπών*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (2004). σ. 17.

2.2.1. Πηγές του Δημόσιου Διεθνούς Δικαίου

Οι πηγές του Δημόσιου Διεθνούς Δικαίου είναι: 1) οι Διεθνείς Συμβάσεις, οι οποίες αποτελούν το ειδικό Δ.Δ.Δ., που δεσμεύει μόνο τα συμβαλλόμενα μέρη 2) οι γενικές αρχές δικαίου, οι αναγνωρισμένες από τα πολιτισμένα έθνη και 3) το διεθνές έθιμο. Από αυτές, οι δύο τελευταίες αποτελούν το γενικό Δ.Δ.Δ.⁵.

2.2.1.1. Οι Διεθνείς Συμβάσεις

Οι Διεθνείς Συμβάσεις (Δ.Σ.) μεταξύ διαφόρων κρατών που ρυθμίζουν θέματα κατάστασης υπηκόων τρίτων χωρών είναι συνήθως διμερείς. Υπάρχουν όμως και αρκετές πολυμερείς. Οι Διεθνείς Συμβάσεις ενισχύουν και διευρύνουν την προστασία των υπηκόων τρίτων χωρών, που ζουν στην Ελλάδα, καθώς από το χρόνο της επικύρωσής τους με νόμο και τη θέση τους σε ισχύ, αναγνωρίζονται από το Σύνταγμα ότι αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού δικαίου και υπερισχύουν κάθε άλλης αντίθετης διάταξης νόμου⁶.

Η Ελλάδα φυσικά δεσμεύεται από τις διμερείς Συμβάσεις, που έχει συνάψει αλλά και τις Διεθνείς Συμβάσεις που έχει επικυρώσει. Σε περίπτωση όμως που μια διμερής Σύμβαση έρχεται σε αντίθεση με το γενικό Δ.Δ.Δ. και η προστασία που παρέχει στους υπηκόους τρίτων χωρών υπολείπεται της προστασίας που προβλέπει το Δ.Δ.Δ., τότε εφαρμόζεται το τελευταίο, γιατί αυτό είναι αναγκαστικό δίκαιο και καθορίζει το ελάχιστο όριο έννομης προστασίας των υπηκόων τρίτων χωρών. Επομένως ο Έλληνας νομοθέτης είναι υποχρεωμένος να κινείται μέσα στα όρια που ορίζει το Διεθνές Δίκαιο⁷.

Οι σημαντικότερες από τις σχετικές Διεθνείς Συμβάσεις που έχει επικυρώσει η Ελλάδα είναι οι ακόλουθες⁸:

- Το Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα (16.12.1966).

⁵ Στο ίδιο, σ. 19.

⁶ Άρθρο 28 παρ. 1 εδ.1 Συντάγματος και Παραράς, Π. *Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* (2η έκδοση). Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2001). σ. 171.

⁷ Χρυσόγονος, Κ. *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Α. Σάκκουλα, (1998). σσ. 14-15 και Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. ό.π., (2004). σ. 22.

⁸ Εσδράς, Δαν. Ο νέος νόμος για τους μετανάστες μέσα στο διεθνές παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον για τη μετανάστευση. Στο Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. (επιμ.). Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Τομέας Διεθνών Σπουδών, Νομική Σχολή Α.Π.Θ., *Ο νέος νόμος 3386/2005 για τους αλλοδαπούς. Σκέψεις και προβληματισμοί*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2006). σσ. 19-20.

- Το Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα (16.12.1966).
- Η Διεθνής Σύμβαση για την κατάργηση κάθε μορφής φυλετικών διακρίσεων (7.03.1966).
- Η Διεθνής Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού (26.1.1990).
- Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος (12-15.12.2000).
- Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Εγκατάστασης (13.12.1955).
- Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών (Ε.Σ.Δ.Α.) (4.11.1950).

Η τελευταία αυτή Σύμβαση, αποτελεί την πιο σπουδαία διεθνή δέσμευση της Ελλάδας στον τομέα των δικαιωμάτων του ανθρώπου⁹. Περιέχει 59 άρθρα και συμπληρώνεται από 14 πρωτόκολλα. Την έχουν επικυρώσει συνολικά 46 χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα το 1974¹⁰.

Η Ε.Σ.Δ.Α. έχει χωρική και όχι εθνική εφαρμογή. Δηλαδή εφαρμόζεται όχι μόνο μεταξύ των κρατών που την επικύρωσαν αλλά και σε κάθε πρόσωπο ημεδαπό ή αλλοδαπό που διαμένει σε έδαφος κράτους μέλους, που την έχει επικυρώσει¹¹. Συνεπώς η Ε.Σ.Δ.Α. προστατεύει κάθε άνθρωπο που βρίσκεται στην Ελλάδα¹², ανεξαρτήτως φυλής, θρησκείας, ιθαγένειας, χρώματος, γλώσσας ή άλλης ιδιότητας¹³.

Τα δικαιώματα που αναγνωρίζει η Ε.Σ.Δ.Α. στους υπηκόους τρίτων χωρών που βρίσκονται στην Ελλάδα, είναι τα ακόλουθα:

- Σεβασμός της ζωής (άρθρο 2).
- Απαγόρευση των βασανιστηρίων (άρθρο 3).
- Απαγόρευση της δουλείας και της καταναγκαστικής εργασίας (άρθρο 4).
- Σεβασμός της προσωπικής ελευθερίας (άρθρο 5).

⁹ Σταύρος, Στ. Από το άρθρο 14 της Ε.Σ.Δ.Α. στο 12^ο πρωτόκολλο. Στο Κτιστάκης, Γ. (επιμ.), *Μετανάστες. ρατσισμός. ξενοφοβία*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2001). σ. 111.

¹⁰ Η Ε.Σ.Δ.Α. επικυρώθηκε με το Ν.Δ. 53/1974 (ΦΕΚ Α 256/20.9.1974). Βλ. και Ματθίας, Σ., Κτιστάκης, Γ., Σταυρίτη, Λ. και Στεφανάκη, Κ. (επιμ). *Η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Ευρώπη*. Αθήνα: Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, (2006). σσ. 25-26.

¹¹ Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. ό.π., (2004). σ. 26.

¹² Όπως προκύπτει από το άρθρο 1 της Ε.Σ.Δ.Α. που ορίζει ότι «Τα υψηλά συμβαλλόμενα μέρη αναγνωρίζουν, εις όλα τα εξαρτώμενα εκ της δικαιοδοσίας των πρόσωπα, τα καθοριζόμενα εις το πρώτον μέρος της Συμβάσεως δικαιώματα και ελευθερίες». Βλ. και Ματθίας, Σ., Κτιστάκης, Γ., Σταυρίτη, Λ. και Στεφανάκη, Κ. (επιμ). ό.π., (2006). σ. 27 και υπουργείο Εσωτερικών, *Οδηγός μετανάστη*, σ. 19.

¹³ Άρθρο 14 Ε.Σ.Δ.Α.

- Έννομη (δικαστική) προστασία (άρθρο 6).
- Σεβασμός της οικογένειας και της ιδιωτικής ζωής (άρθρο 8).
- Ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας (άρθρο 9).
- Ελευθερία της έκφρασης (άρθρο 10).
- Ελευθερία των συναθροίσεων και της σύστασης ενώσεων (άρθρο 11).
- Προστασία των περιουσιακών δικαιωμάτων (άρθρο 1 του πρώτου πρόσθετου πρωτοκόλλου).
- Προστασία από διακρίσεις λόγω φυλής, θρησκείας ή εθνικότητας (άρθρο 14).

Όσον αφορά στα αστικά δικαιώματα των υπηκόων τρίτων χωρών, η Ε.Σ.Δ.Α. αναγνωρίζει ότι όσοι υπήκοοι τρίτων χωρών διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα έχουν τα ίδια αστικά δικαιώματα με τους Έλληνες. Όσοι όμως είναι παράνομοι αποκλείονται από την άσκηση των περισσότερων αστικών δικαιωμάτων¹⁴.

Στην Ελλάδα η Ε.Σ.Δ.Α. ισχύει ως εσωτερικό δίκαιο¹⁵, με υπερνομοθετική ισχύ¹⁶. Αυτή λοιπόν η Σύμβαση δίνει τη δυνατότητα σε κάθε άτομο το οποίο βρίσκεται υπό τη δικαιοδοσία ενός κράτους μέλους, να την επικαλεστεί ενώπιον κάθε εθνικής αρχής, είτε αυτή είναι διοίκηση είτε δικαστήριο¹⁷.

Συνεπώς, όποιος υπήκοος τρίτης χώρας ή Έλληνας θεωρεί ότι οι αρχές της Ελλάδας έχουν παραβιάσει ένα δικαίωμά του, το οποίο αναγνωρίζεται από την Ε.Σ.Δ.Α., μπορεί να απευθυνθεί στα ελληνικά δικαστήρια. Αφού εξαντλήσει όλα τα ένδικα μέσα που προβλέπει το Εθνικό Δίκαιο, μπορεί να ασκήσει ατομική προσφυγή ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Δ.Δ.Α.)¹⁸.

Το Ε.Δ.Δ.Α. προβλέπεται από την Ε.Σ.Δ.Α. και είναι επιφορτισμένο με την εφαρμογή της (άρθρο 19). Έχει την έδρα του στο Στρασβούργο και αποτελείται από τόσους δικαστές όσα είναι τα κράτη μέλη που την έχουν επικυρώσει (άρθρο 20)¹⁹.

¹⁴ Υπουργείο Εσωτερικών, *Οδηγός μετανάστη*, σ. 19.

¹⁵ Αυτή τη χρονική στιγμή όλα τα κράτη κατά κάποιο τρόπο έχουν αποδεχθεί ότι η Σύμβαση είναι εσωτερικό δίκαιο, ακόμη και η Μεγάλη Βρετανία που για πολλά χρόνια αμφισβητούσε αυτή τη λογική, κατέληξε στην ψήφιση νόμου που ουσιαστικά μεταφέρει στη χώρα τη Σύμβαση ως εσωτερικό δίκαιο.

¹⁶ Σύμφωνα με το άρθρο 28 του Συντάγματος.

¹⁷ Άρθρο 34 και Ροζάκης, Χ. «Η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Ευρώπη». *Το βήμα του δικηγόρου*, τριμηνιαία περιοδική έκδοση του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, έτος 5^ο, τεύχος 49, Ιανουάριος 2007. σ. 12.

¹⁸ Άρθρα: 34 και 35 Ε.Σ.Δ.Α. και Μαθθίας, Σ., Κτιστάκης, Γ., Σταυρίτη, Λ. και Στεφανάκη, Κ. (επιμ). *ό.π.*, (2006). σσ. 27-28.

¹⁹ Χειρδάρης, Β. «Το ευρωπαϊκό δικαστήριο των δικαιωμάτων του ανθρώπου». *Δικαιόγραμμα*, τεύχος 10, Ιανουάριος-Μάρτιος 2007. σ. 36.

Το Ε.Δ.Δ.Α. εξετάζει τις προσφυγές, που έχουν υποβληθεί ενώπιόν του, είτε από φυσικά ή νομικά πρόσωπα είτε από κράτη και προσβάλλουν αποφάσεις των εθνικών δικαστηρίων ή της διοίκησης, οι οποίες παραβιάζουν την Ε.Σ.Δ.Α. Αν το δικαστήριο αυτό διαπιστώσει ότι ένα κράτος μέλος έχει πράγματι παραβιάσει ένα ή περισσότερα δικαιώματα που αναγνωρίζει η Ε.Σ.Δ.Α., τότε εκδίδει απόφαση που είναι δεσμευτική για το εν λόγω κράτος²⁰. Η ερμηνεία των διατάξεων της Ε.Σ.Δ.Α. από το Ε.Δ.Δ.Α. είναι δεσμευτική για όλα τα ελληνικά δικαστήρια, αφού οι διατάξεις της Ε.Σ.Δ.Α. έχουν άμεση νομοθετική ισχύ στην Ελλάδα²¹.

Για να υποβάλλει κάποιος αίτηση στο Ε.Δ.Δ.Α. δεν είναι απαραίτητο να είναι υπήκοος κράτους που έχει επικυρώσει την Ε.Σ.Δ.Α. Προϋποθέσεις για την εξέταση της προσφυγής από αυτό είναι: α) η παραβίαση να έχει λάβει χώρα στο έδαφος κράτους που έχει υπογράψει την Ε.Σ.Δ.Α., β) ο προσφεύγων να έχει εξαντλήσει όλα τα εθνικά ένδικα μέσα²² γ) η προσφυγή να ασκηθεί εντός προθεσμίας ενός εξαμήνου από την τελική εθνική απόφαση και δ) ο προσφεύγων να είναι το θύμα της παραβίασης, δηλαδή να είναι αυτός που έχει θιγεί άμεσα και προσωπικά από την παράνομη συμπεριφορά²³.

Η νομολογία του Ε.Δ.Δ.Α. επί υποθέσεων υπηκόων τρίτων χωρών κατά της Ελλάδας είναι μέχρι τώρα περιορισμένη αλλά ταυτόχρονα και ανησυχητική. Όλες σχεδόν οι αποφάσεις κατά της Ελλάδας αφορούν σε παραβιάσεις θεμελιωδών διατάξεων της Ε.Σ.Δ.Α., αναφερομένων μάλιστα στο σκληρό πυρήνα των ατομικών δικαιωμάτων, όπως είναι το δικαίωμα στη χρήση και απονομή της δικαιοσύνης και η προστασία από την εξευτελιστική μεταχείριση²⁴.

²⁰ Άρθρο 46 Ε.Σ.Δ.Α. Βλ. και Καρακώστας, Ι. Κρεμαλής, Κ. Λεβέντης, Γ. Μαλάτος, Α. Μίχος, Σ. Μπρεδήμας, Α. και Σιούτη, Γ. Η συνθήκη για τα ανθρώπινα δικαιώματα. *Τα Νέα (Νομικά Νέα)*, (2007, 5 Φεβρουαρίου). σ. 2.

²¹ Σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος.

²² Άρθρο 35 Ε.Σ.Δ.Α. και Χρυσόγονος, Κ. ό.π., σ. 13.

²³ Άρθρο 34 Ε.Σ.Δ.Α. και Καρακώστας, Ι. κ.ά. ό.π., (2007, 5 Φεβρουαρίου). σ. 2.

²⁴ Σιταρόπουλος, Ν. "Η προστασία από την Ελλάδα θεμελιωδών δικαιωμάτων των αλλοδαπών μέσα από το πρίσμα της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Σχετικά ζητήματα ουσίας και εφαρμογής της Ε.Σ.Δ.Α. στην Ελλάδα". *Το Σύνταγμα*, έτος ΚΘ', τόμος 29, τεύχος 2, Μάρτιος-Απρίλιος 2003. σ. 236.

3.2.1.1.1. Ρήτρες που έχουν τεθεί στις Διεθνείς Συμβάσεις και διαμορφώνουν τη νομική κατάσταση των υπηκόων τρίτων χωρών.

Στις Διεθνείς Συμβάσεις υπάρχουν ρήτρες μέσω των οποίων διαμορφώνεται η νομική κατάσταση των υπηκόων τρίτων χωρών. Τέτοιες ρήτρες είναι οι παρακάτω²⁵:

α) *η ρήτρα της εθνικής μεταχείρισης*. "Αυτή σημαίνει ότι σε συγκεκριμένα θέματα οι υπήκοοι του κάθε συμβαλλόμενου κράτους αντιμετωπίζονται από το άλλο συμβαλλόμενο κράτος όπως οι ημεδαποί"²⁶.

β) *η ρήτρα της αμοιβαιότητας*. Η ρήτρα αυτή όταν τίθεται σε μια διμερή ή πολυμερή Σύμβαση, την οποία έχει επικυρώσει και η Ελλάδα, σημαίνει ότι παρέχεται έννομη προστασία, για ένα συγκεκριμένο θέμα, σε υπήκοο τρίτης χώρας που ζει στην Ελλάδα μόνο όταν και η πολιτεία, την ιθαγένεια της οποίας έχει αυτός, παρέχει την ίδια προστασία στους Έλληνες²⁷.

Όσον αφορά στα ατομικά δικαιώματα που αναγνωρίζουν οι Διεθνείς Συμβάσεις, η ρήτρα της αμοιβαιότητας δεν ισχύει²⁸, γιατί οι Διεθνείς Συμβάσεις αναφέρονται σε οποιονδήποτε άνθρωπο ζει στην Ελλάδα, είτε αυτός είναι Έλληνας είτε υπήκοος τρίτης χώρας. Όσον όμως αφορά στα υπόλοιπα δικαιώματα, η ρήτρα της αμοιβαιότητας έχει σημασία και η ύπαρξή της σε μια διεθνή ή διμερή Σύμβαση παίζει σημαντικό ρόλο.

γ) *η ρήτρα του μάλλον ευνοούμενου κράτους*. Η ρήτρα αυτή έχει σκοπό να εξασφαλίσει σε καθένα από τα συμβαλλόμενα μέρη τα πλεονεκτήματα, που το ένα από τα μέρη αυτά παρέχει ή πρόκειται να παράσχει στο μέλλον για κάποιο συγκεκριμένο θέμα στους πολίτες τρίτου κράτους²⁹.

2.2.1.2. Γενικές αρχές του δικαίου αναγνωρισμένες από τα πολιτισμένα έθνη.

Το γενικό Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο περιέχει ορισμένους θεμελιώδεις κανόνες, που υποχρεώνουν όλα τα κράτη, επομένως και την Ελλάδα, να χορηγούν την προβλεπόμενη από αυτούς έννομη προστασία στους υπηκόους τρίτων χωρών. Οι κανόνες αυτοί είναι οι εξής³⁰:

²⁵ Βρέλλης, Σπ. *Δίκαιο αλλοδαπών*. Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (1999). σσ. 18 επ.

²⁶ Στο ίδιο, σ. 19.

²⁷ Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. ό.π., (2007). σ. 40.

²⁸ Ιωάννου, Κ. «Η προστασία των αλλοδαπών στα πλαίσια του Δημόσιου Διεθνούς Δικαίου». *Ε.Ε.Ευρ.Δ.*, Θεσσαλονίκη: έκδ. Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, (1997). σ. 856.

²⁹ Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. ό.π., (2007). σ. 43.

³⁰ Στο ίδιο. σσ. 21-23.

α) Οι υπήκοοι τρίτων χωρών πρέπει να έχουν ικανότητα δικαίου και ικανότητα να αποκτούν στοιχειώδη δικαιώματα απαραίτητα για την καθημερινή διαβίωση τους³¹, όπως την ικανότητα να συνάπτουν γάμο και συμβάσεις, να συντάσσουν διαθήκη κ.ά. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι το κράτος δεν μπορεί να απαγορεύσει στους υπηκόους τρίτων χωρών την κτήση ορισμένων αγαθών ή την άσκηση ορισμένων δικαιωμάτων, όπως για παράδειγμα την κτήση ακίνητης περιουσίας σε παραμεθόριες περιοχές³².

β) Οι υπήκοοι τρίτων χωρών πρέπει να έχουν δικαστική προστασία, δηλαδή δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, όπως ακριβώς και οι ημεδαποί³³.

γ) Οι υπήκοοι τρίτων χωρών πρέπει να προστατεύονται από κάθε άδικη επίθεση ή επέμβαση στη ζωή, τη θρησκεία, την ιδιοκτησία³⁴, την αξιοπρέπεια, τον ιδιωτικό και οικογενειακό βίο τους. Αυτό σημαίνει ότι η ποινική προστασία ισχύει και γι' αυτούς.

δ) Οι υπήκοοι τρίτων χωρών δεν πρέπει να αναλαμβάνουν υποχρεώσεις πολιτικής ή εθνικής μορφής ασυμβίβαστες με τη ιδιότητά τους ως υπηκόων τρίτων χωρών³⁵.

2.2.1.3. Το διεθνές έθιμο

"Για να δημιουργηθεί ένα διεθνές έθιμο απαιτούνται δύο στοιχεία: Ομοιόμορφη πρακτική και συνείδηση ότι η πρακτική αυτή είναι επιβεβλημένη από το Δ.Δ.Δ."³⁶. Τα διεθνή έθιμα που αφορούν στη μεταχείριση των υπηκόων τρίτων χωρών είναι κανόνες του γενικού Δ.Δ.Δ. και επιβάλλουν στα κράτη συγκεκριμένες υποχρεώσεις, δηλαδή είτε να παρέχουν στους υπηκόους τρίτων χωρών ορισμένη έννομη προστασία είτε να ανέχονται και να μη προβαίνουν σε απαγορεύσεις ως προς την ελευθερία τους.

³¹ Άρθρο 6 Ο.Δ.Δ.Α. (10.12.1948).

³² Άρθρα: 24-32 Ν. 1892/1990 "Για τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ Α 101/31.7.1990), όπως ισχύουν σήμερα.

³³ Άρθρο 8 Ο.Δ.Δ.Α. που αναφέρει ότι κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα προσφυγής ενώπιον των δικαστηρίων κατά πράξεων που παραβιάζουν τα δικαιώματά του και άρθρο 10 Ο.Δ.Δ.Α. που θεσπίζει το δικαίωμα του καθενός να εξεταστεί η περίπτωση του από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο.

³⁴ Στο ίδιο, άρθρο 17.

³⁵ Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. ό.π., (2007). σ. 22.

³⁶ Στο ίδιο, σ. 21 .

2.3. Ευρωπαϊκό Δίκαιο

2.3.1. Το νομικό πλαίσιο της μετανάστευσης στην Ε.Ε.

Οι βασικές πηγές του δικαίου της Ε.Ε. είναι το πρωτογενές και το παράγωγο δίκαιο. Το πρωτογενές δίκαιο αποτελείται από τις ιδρυτικές συνθήκες της Ε.Ε. Το παράγωγο αποτελείται από νομικές πράξεις που βασίζονται σε αυτές τις συνθήκες.

Οι νομικές πράξεις που εκδίδονται από τα όργανα της Ε.Ε.³⁷ είναι οι κανονισμοί που ισχύουν άμεσα σε κάθε κράτος μέλος και δεσμεύουν τους πάντες, οι οδηγίες που απευθύνονται στα κράτη μέλη και είναι δεσμευτικές ως προς τον επιδιωκόμενο σκοπό τους και το χρόνο εφαρμογής τους, και οι αποφάσεις που είναι δεσμευτικές για τους αποδέκτες που αυτές ορίζουν. Υπάρχουν επίσης οι συστάσεις και οι γνώμες που δεν είναι δεσμευτικές αλλά διατυπώνουν τις θέσεις της Ε.Ε. σε συγκεκριμένα θέματα³⁸. Πρόκειται για πρωτότυπα νομοθετικά μέσα του Ευρωπαϊκού Δικαίου, που διαφέρουν από τα διεθνή ή εθνικά νομοθετικά μέσα. Τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. μπορούν να εκδώσουν τέτοιες πράξεις μόνον εφόσον τους παρέχεται το δικαίωμα αυτό από διάταξη των Συνθηκών. Οι νομικές αυτές πράξεις της Ε.Ε., πρέπει, για να είναι έγκυρες, να είναι συμβατές με τις Διεθνείς Συνθήκες και το άγραφο κοινοτικό δίκαιο (τις γενικές αρχές δικαίου) που είναι ιεραρχικά ανώτεροι κανόνες³⁹.

Το δίκαιο της Ε.Ε. είναι άμεσα εφαρμόσιμο στις έννομες τάξεις των κρατών μελών της Ε.Ε. (άμεση ισχύς). Οι δε νόμοι των κρατών μελών της Ε.Ε. δεν εφαρμόζονται αν αντιβαίνουν στο δίκαιο της Ε.Ε. (υπεροχή του δευτέρου).

Η Ε.Ε. μέσω του πρωτογενούς και του παράγωγου δικαίου της επιδιώκει να διαμορφώσει στα επόμενα έτη μια κοινή μεταναστευτική πολιτική λαμβάνοντας υπόψη τις ειδικές συνθήκες που επικρατούν σε κάθε κράτος μέλος, και ότι η νόμιμη μετανάστευση συμβάλλει στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη της Ε.Ε. Προς επίτευξη αυτού του στόχου χρειάζεται οι ενέργειες των κρατών μελών να είναι συντονισμένες, να αναπτυχθεί συνεργασία με τρίτες χώρες και να καταπολεμηθούν η λαθρομετανάστευση και η εμπορία ανθρώπων⁴⁰.

³⁷ Άρθρο 288 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ε.Ε.

³⁸ Στάγκος, Π./Σαχπεκίδου, Ε. *Δίκαιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (2000). σσ. 197-216 και 232-242.

³⁹ <http://circa.europa.eu/> [πρόσβαση 16.12.2010].

⁴⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών της 17ης Ιουνίου 2008 – Μία κοινή μεταναστευτική πολιτική για την Ευρώπη: Αρχές, ενέργειες και μέσα [COM(2008) 359 τελικό – Μη

2.3.2. Πρωτογενές Ευρωπαϊκό Δίκαιο

Ήδη από τη δεκαετία του 1980 κάποιες χώρες της Ε.Ε. προσπάθησαν να ρυθμίσουν τα θέματα που σχετίζονται με την παραμονή υπηκόων τρίτων χωρών στο έδαφός τους. Απόρροια της προβληματικής αυτής αποτέλεσε η Συνθήκη Σένγκεν⁴¹.

Η Συνθήκη αυτή, που υπογράφηκε μεταξύ πέντε αρχικά χωρών – Γερμανίας, Βελγίου, Λουξεμβούργου, Γαλλίας και Ολλανδίας– στις 14 Ιουνίου 1985, αποσκοπούσε στην προοδευτική κατάργηση των ελέγχων στα κοινά τους σύνορα. Η Σύμβαση Εφαρμογής της Συμφωνίας Σένγκεν υπογράφηκε το 1990 και τέθηκε σε εφαρμογή το 1995. Η Συμφωνία και η Σύμβαση Σένγκεν, οι κανόνες που θεσπίστηκαν βάσει των κειμένων αυτών καθώς και οι συναφείς συμφωνίες αποτελούν το "κεκτημένο Σένγκεν". Το "κεκτημένο Σένγκεν" ενσωματώθηκε στο θεσμικό και νομικό πλαίσιο της Ε.Ε. δυνάμει πρωτοκόλλου που προσαρτήθηκε στη Συνθήκη του Άμστερνταμ⁴². Αυτό είχε ως συνέπεια τα θέματα της μεταναστευτικής πολιτικής να ρυθμίζονται πλέον με πράξεις του παράγωγου Ευρωπαϊκού Δικαίου, οι οποίες υπερέχουν του Εθνικού Δικαίου⁴³. Η Ελλάδα υπέγραψε τη Συνθήκη Σένγκεν το 1992 και την επικύρωσε το 1997⁴⁴.

Οι χώρες της Ε.Ε. που έχουν υπογράψει τη Συνθήκη Σένγκεν κατήργησαν τα εσωτερικά σύνορα αντικαθιστώντας τα με νέα εξωτερικά σύνορα, όπου πραγματοποιούνται έλεγχοι εισόδου στο χώρο Σένγκεν. Καθιερώθηκαν κοινοί κανόνες όσον αφορά την έκδοση θεώρησης εισόδου και τον έλεγχο στα εξωτερικά σύνορα, έτσι

δημοσιευμένο στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης], http://europa.eu/index_el.htm [πρόσβαση 24.12.2010].

⁴¹ Τζωρτζοπούλου, Μ. *Μετανάστες προς την Ελλάδα: η περίπτωση της περιοχής πρωτεύουσας: οικονομική και κοινωνική θέση των μεταναστών* (2002). Διδακτορική Διατριβή. Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης. σ. 92.

⁴² Πρωτόκολλο για την ενσωμάτωση του κεκτημένου του Σένγκεν στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

⁴³ Πουλαράκης, Ε./Ψωμιάδη, Ε. *Δίκαιο αλλοδαπών* (2η έκδοση). Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (2010). σσ. 4-5.

⁴⁴ Νόμος 2514/1997 "Κύρωση: 1) της Συμφωνίας μεταξύ των Κυβερνήσεων των Κρατών της Οικονομικής Ένωσης του Μπενελούξ, της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και της Γαλλικής Δημοκρατίας σχετικά με τη σταδιακή κατάργηση των ελέγχων στα κοινά σύνορα, 2) της Σύμβασης Εφαρμογής της ανωτέρω Συμφωνίας μεταξύ των ιδίων Κρατών - Μελών, 3) των Πρωτοκόλλων και των Συμφωνιών προσχώρησης στις παραπάνω Συμφωνίες: της Ιταλικής Δημοκρατίας, του Βασιλείου της Ισπανίας, της Δημοκρατίας της Πορτογαλίας, της Ελληνικής Δημοκρατίας, της Αυστριακής Δημοκρατίας, της Φινλανδικής Δημοκρατίας, του Βασιλείου της Δανίας και του Βασιλείου της Σουηδίας, μετά των τελικών πράξεων, πρακτικών, δηλώσεων και κοινών δηλώσεων αυτών" (ΦΕΚ Α 140/27.6.1997).

ώστε να επιτρέπεται η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων στις χώρες που έχουν υπογράψει τη Συνθήκη χωρίς να διαταράσσεται η δημόσια τάξη⁴⁵.

Όλοι οι υπήκοοι των κρατών που έχουν υπογράψει τη Συνθήκη Σένγκεν και οι υπήκοοι των άλλων κρατών της Ε.Ε. μπορούν να κυκλοφορούν ελεύθερα στο χώρο Σένγκεν. Όσον αφορά τους υπηκόους τρίτων χωρών, προβλέπεται η καθιέρωση μιας μοναδικής/κοινής και υποχρεωτικής βίζας⁴⁶ που τους εξασφαλίζει δικαίωμα εισόδου και διαμονής για περιορισμένο χρονικό διάστημα σε όλη τη ζώνη Σένγκεν, υπό τις προϋποθέσεις να διαμένουν νόμιμα σε ένα από τα κράτη της ζώνης, να μην είναι καταχωρημένοι στον κατάλογο ανεπιθύμητων αλλοδαπών και να μην θεωρούνται επικίνδυνοι για τη δημόσια τάξη, την εθνική ασφάλεια και τις διεθνείς σχέσεις ενός από τα συμβαλλόμενα κράτη⁴⁷.

Προκειμένου να συνδυασθεί η ελευθερία κυκλοφορίας στο χώρο Σένγκεν με την ασφάλεια δημιουργήθηκε το σύστημα πληροφοριών Σένγκεν (SIS). Το SIS, σήμερα SIS II, είναι μία ηλεκτρονική βάση δεδομένων που επιτρέπει στις αρμόδιες αρχές των κρατών μελών να ανταλλάσσουν πληροφορίες σχετικά με ορισμένες κατηγορίες ανθρώπων (όπως για καταζητούμενα άτομα) και αντικειμένων (π.χ. κλεμμένα περιουσιακά στοιχεία)⁴⁸. Στο SIS καταχωρούνται με σκοπό την απαγόρευση εισόδου και όσοι υπήκοοι τρίτων χωρών κατοικούν σε χώρα της Ε.Ε. και η παρουσία τους εκεί θεωρείται ότι αποτελεί απειλή για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια⁴⁹.

Επίσης με την Συνθήκη για την Ε.Ε. που υπογράφηκε στο Μάαστριχτ στις 7 Φεβρουαρίου 1992 θεσπίστηκε η ευρωπαϊκή ιθαγένεια (άρθρο 8) για κάθε πρόσωπο που έχει την εθνικότητα κράτους μέλους της Ε.Ε. Επίσης, δόθηκε προτεραιότητα στη φύλαξη των εξωτερικών συνόρων της Ε.Ε. και στη διαμόρφωση ενός κοινού νομοθετικού πλαισίου για την είσοδο και τη διαμονή των μεταναστών στα κράτη μέλη⁵⁰.

⁴⁵ Άρθρα: 2 και 3 Σύμβασης Εφαρμογής της Συμφωνίας του Σένγκεν.

⁴⁶ Στο ίδιο, άρθρο 10.

⁴⁷ Στο ίδιο, άρθρα: 5 και 19-21.

⁴⁸ Στο ίδιο, άρθρα: 92-93 και 99.

⁴⁹ Στο ίδιο, άρθρο 96.

⁵⁰ Καψάλης, Α. (έπιμ.). *Αδήλωτη απασχόληση και "νομιμοποίηση" των μεταναστών: η πρόκληση της μεταναστευτικής πολιτικής*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας / ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, (2007). σ. 336.

Ο τίτλος VI της Συνθήκης για την Ε.Ε. αναφερόταν στην αστυνομική και δικαστική συνεργασία των κρατών μελών σε ποινικά θέματα, όπως το εμπόριο όπλων και ναρκωτικών και στα θέματα του ασύλου και της μετανάστευσης.

Πέντε χρόνια αργότερα, το 1997, η Συνθήκη του Άμστερνταμ τροποποίησε τη Συνθήκη για την Ε.Ε.⁵¹, έθεσε ως στόχο την εγκαθίδρυση στο εσωτερικό της Ε.Ε. ενός χώρου ασφάλειας, ελευθερίας και δικαιοσύνης⁵² και έδωσε νέες αρμοδιότητες στην Ε.Ε. για την θέσπιση νομοθεσίας στα θέματα της μετανάστευσης και του ασύλου. Για πρώτη φορά μπόρεσε να γίνει λόγος για κοινή ευρωπαϊκή πολιτική μετανάστευσης⁵³.

Στις 1.12.2009 τέθηκε σε ισχύ η Συνθήκη της Λισσαβόνας (υπογράφηκε από τα 27 κράτη μέλη της Ε.Ε. στις 13.12.2007), η οποία τροποποίησε τη Συνθήκη για την Ε.Ε., τροποποίησε και μετονόμασε τη Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας σε Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ). Η Συνθήκη της Λισσαβόνας ενισχύει τις νομοθετικές αρμοδιότητες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σε πολλούς τομείς. Ειδικότερα όσον αφορά τα θέματα μετανάστευσης, το Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο είναι αρμόδιο πλέον να συναποφασίζει μαζί με τους υπουργούς των κρατών μελών. Σύμφωνα με το άρθρο 79 παρ. 1 της ΣΛΕΕ, η Ε.Ε. αναπτύσσει κοινή μεταναστευτική πολιτική με στόχο να εξασφαλισθεί η αποτελεσματική διαχείριση των μεταναστευτικών ροών, οι υπήκοοι τρίτων χωρών που διαμένουν στα κράτη μέλη να απολαμβάνουν δίκαιη μεταχείριση και να ενισχυθεί η πρόληψη και η καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης και της εμπορίας ανθρώπων. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο λαμβάνουν μέτρα προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 79 παρ. 2 της ΣΛΕΕ, "Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία, λαμβάνουν μέτρα σχετικά με τους ακόλουθους τομείς:

α) προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής, καθώς και κανόνες για τη χορήγηση από τα κράτη μέλη θεωρήσεων και αδειών διαμονής μακράς διάρκειας, συμπεριλαμβανομένων των μέτρων που αποσκοπούν στην επανένωση οικογενειών,

⁵¹ Η Ελλάδα επικύρωσε την Συνθήκη του Άμστερνταμ με το Ν. 2691/1999 "Κύρωση της Συνθήκης του Άμστερνταμ, που τροποποιεί τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, τις Συνθήκες περί ιδρύσεως των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και ορισμένες συναφείς πράξεις, καθώς και των σχετικών πρωτοκόλλων και των δηλώσεων που περιλαμβάνονται στην Τελική Πράξη" (ΦΕΚ Α 47/12.3.1999).

⁵² Καψάλης, Α. (έπιμ.). ό.π., σ. 336.

⁵³ Goanna Apar, <http://www.circa.europa.eu/> [πρόσβαση 4.12.2010].

β) καθορισμός των δικαιωμάτων των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα σε κράτος μέλος, συμπεριλαμβανομένων των όρων που διέπουν την ελεύθερη κυκλοφορία και διαμονή στα άλλα κράτη μέλη,

γ) λαθρομετανάστευση και παράνομη διαμονή, καθώς και απομάκρυνση και επαναπατρισμός των παρανόμως διαμενόντων ...".

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Τάμπερε της Φινλανδίας (15-16 Οκτωβρίου 1999) αποτελεί ορόσημο για την εξέλιξη της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής. Τότε διατυπώθηκε η πολιτική βούληση για τη δημιουργία κοινής μεταναστευτικής πολιτικής στην Ε.Ε., που θα εξασφαλίζει την κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στην Ε.Ε. και έγινε δεκτό ότι είναι απαραίτητη μια συνολική προσέγγιση για τη μετανάστευση, η οποία προϋποθέτει στενή συνεργασία με τις αρχές των χωρών προέλευσης τους, σχετικά με τις πραγματικές δυνατότητες νόμιμης μετανάστευσης, προκειμένου να αποτρέπονται όλες οι μορφές εμπορίας ανθρώπων καθώς και τα πάσης φύσεως κυκλώματα δουλεμπόρων. Ακόμα στη σύνοδο αυτή αποφασίστηκε η ενίσχυση των εξωτερικών συνόρων της Ε.Ε. και η στενότερη συνεργασία και αμοιβαία τεχνική βοήθεια μεταξύ των υπηρεσιών συνοριακού ελέγχου των κρατών μελών⁵⁴.

Επίσης το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Τάμπερε αποφάσισε ότι η Ε.Ε. οφείλει να διασφαλίζει δίκαιη μεταχείριση των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στο έδαφος των κρατών μελών. Τα κράτη μέλη πρέπει να μεταχειρίζονται τους υπηκόους τρίτων χωρών με τέτοιο τρόπο, ώστε να απολαμβάνουν παρόμοια δικαιώματα και υποχρεώσεις με αυτά των υπηκόων τους. Θα πρέπει να προωθηθεί από τα κράτη μέλη η άνευ διακρίσεων μεταχείριση των υπηκόων τρίτων χωρών στον οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό τομέα και να προβλεφθούν μέτρα κατά του ρατσισμού και της ξενοφοβίας. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αναγνώρισε την ανάγκη προσέγγισης των εθνικών νομοθεσιών όσον αφορά τις προϋποθέσεις εισδοχής και διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών και την ανάγκη μιας από κοινού αξιολόγησης της κατάστασης που επικρατεί στις χώρες καταγωγής τους αλλά και των οικονομικών και δημογραφικών εξελίξεων στην Ε.Ε. Επίσης, συνέστησε να βοηθηθούν οι χώρες καταγωγής των

⁵⁴ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Τάμπερε (15 και 16 Οκτωβρίου 1999). Συμπεράσματα της Προεδρίας, σημεία 10-12 και 18-27, <http://www.yypes.gr> [πρόσβαση 30.10.2011].

μεταναστών προκειμένου να διευκολύνεται ο εθελοντικός επαναπατρισμός τους⁵⁵. Έτσι, συμφώνησε ότι ένα βασικό στοιχείο στις ακολουθούμενες στρατηγικές θα πρέπει να είναι η ανάπτυξη συνεργασιών με τις χώρες προέλευσης των μεταναστών συμπεριλαμβανομένων των πολιτικών της παράλληλης ανάπτυξης τους⁵⁶.

Στις 7 Δεκεμβρίου 2000, στη Νίκαια της Γαλλίας, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και η Επιτροπή διακήρυξαν το Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε.⁵⁷. Ο Χάρτης αυτός συγκεντρώνει το σύνολο των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στους Ευρωπαίους πολίτες αλλά και σε όσους διαμένουν στην επικράτεια της Ε.Ε. Τα δικαιώματα αυτά κατατάσσονται σε έξι κεφάλαια: Αξιοπρέπεια, Ελευθερία, Ισότητα, Αλληλεγγύη, Ιθαγένεια και Δικαιοσύνη⁵⁸.

Το έκτακτο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών (15 και 16 Οκτωβρίου 2008) ενέκρινε το Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για τη μετανάστευση και το άσυλο⁵⁹. Το

⁵⁵ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Συμπεράσματα της Προεδρίας - Τάμπερε, 15 και 16 Οκτωβρίου 1999, <http://www.concilium.europa.eu/> [πρόσβαση 4.12.2010].

⁵⁶ Προς μια κοινή Ευρωπαϊκή πολιτική για τη μετανάστευση, <http://www.globalaction.gr> [πρόσβαση 15.12.2010].

⁵⁷ Η απόφαση για την κατάρτιση ενός Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. ελήφθη αρχικά κατά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας στις 3 και 4 Ιουνίου 1999.

⁵⁸ <http://www.europarl.europa.eu/> [πρόσβαση 21.12.2010].

⁵⁹ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών (15 και 16 Οκτωβρίου 2008). Συμπεράσματα της Προεδρίας, σημεία 19-20. <http://www.consilium.europa.eu/> [πρόσβαση 30.10.2011]. Αν και η παρούσα διατριβή εστιάζει στους μετανάστες και όχι στους πρόσφυγες, θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθεί ο κανονισμός 343/2003 του Συμβουλίου της 18ης Φεβρουαρίου 2003 "για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας" γνωστός ως Δουβλίνο II, αφότου αντικατέστησε την προηγούμενη Σύμβαση του Δουβλίνου (Η Σύμβαση επικυρώθηκε με το Ν. 1996/1991, ΦΕΚ Α 196/16.12.1991). Σύμφωνα με αυτόν, την ευθύνη για κάθε αιτούντα άσυλο έχει η πρώτη χώρα εισόδου. Έτσι αν ένας πρόσφυγας που επιθυμεί να υποβάλει αίτημα ασύλου μεταβεί πρώτα σε μια κοινοτική χώρα και έπειτα μεταβεί σε άλλη κοινοτική χώρα, η τελευταία θα τον επαναπροωθήσει στην πρώτη (Άρθρο 10 του κανονισμού 343/2003). Ο αριθμός όμως των προσφύγων που εισρέουν στην Ελλάδα είναι τόσο μεγάλος σε σύγκριση με τις άλλες χώρες της Ε.Ε. που η χώρα μας δεν μπορεί μόνη της να αντιμετωπίσει το ζήτημα αυτό. Το εντυπωσιακό στοιχείο είναι ότι η πλειονότητα των προσφύγων δεν επιθυμεί να παραμείνει αλλά να μεταβεί στις άλλες χώρες της Ε.Ε. Ο κανονισμός Δουβλίνο II, όμως, προβλέπει την επιστροφή των αιτούντων άσυλο στην πρώτη χώρα εισόδου στην Ε.Ε., η οποία τις περισσότερες φορές είναι η Ελλάδα, επειδή βρίσκεται στα εξωτερικά σύνορα της Ε.Ε. Το αποτέλεσμα είναι χιλιάδες αιτούντες άσυλο να μένουν εγκλωβισμένοι στη χώρα μας. Αυτό έχει δημιουργήσει εκρηκτικά προβλήματα στην ελληνική κοινωνία αλλά και στους ίδιους τους αιτούντες άσυλο. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του λιμανιού της Πάτρας, όπου χιλιάδες πρόσφυγες έχουν εγκατασταθεί εκεί σε υπαίθριους καταυλισμούς αναζητώντας τρόπο μετάβασης στη γειτονική Ιταλία. (Γιάνναρου, Λ. «Αγκυροβολημένοι» στο λιμάνι της Πάτρας: Εκατοντάδες λαθρομετανάστες και πρόσφυγες προσπαθούν να διαφύγουν στην Ιταλία, *Καθημερινή*, 12.9.2010, <http://news.kathimerini.gr> [πρόσβαση 31.1.2011]). Είναι προφανές ότι ο κανονισμός Δουβλίνο II θα πρέπει να αναθεωρηθεί. Η αναθεώρησή του πρέπει να αναχθεί σε άμεση προτεραιότητα της πολιτικής της Ελλάδας, ώστε να επιμεριστεί ισομερώς με τις άλλες χώρες της Ε.Ε. "το κόστος" της λαθρομετανάστευσης και ταυτόχρονα να απεγκλωβιστούν από την

Σύμφωνα αυτό ασχολείται με την οργάνωση της νόμιμης μετανάστευσης, την καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης στοχεύοντας στην απέλαση των παράνομων μεταναστών καθώς και στην ενίσχυση των εξωτερικών συνόρων της Ε.Ε. μέσω εντατικών και ουσιαστικών ελέγχων, ιδίως στο πλαίσιο του Frontex. Επίσης, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εγκρίνοντας το Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για τη μετανάστευση και το άσυλο, ανέλαβε τη δέσμευση να δημιουργηθεί εταιρική σχέση με τις χώρες προέλευσης των μεταναστών ευνοώντας τη συνέργια μεταξύ μετανάστευσης και ανάπτυξής τους.

Στο κεφάλαιο IV του ευρωπαϊκού συμφώνου για τη μετανάστευση και το άσυλο Συμφώνου θεσπίζεται η υποχρέωση κάθε κράτους μέλους να παρέχει, βάσει της αρχής της αλληλεγγύης, αποτελεσματική στήριξη προς κράτη μέλη, τα οποία λόγω, π.χ., της γεωγραφικής τους θέσης ή της δημογραφικής τους κατάστασης υφίστανται εντονότερη μεταναστευτική πίεση⁶⁰.

Τα βασικά ευρωπαϊκά κείμενα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι η Ε.Σ.Δ.Α. και ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε.⁶¹.

Με την επικύρωση της Συνθήκης της Λισσαβόνας ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. απέκτησε δεσμευτική ισχύ. Το άρθρο 6 παρ. 1 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση ορίζει ότι: "η Ένωση αναγνωρίζει τα δικαιώματα, τις ελευθερίες και τις αρχές που περιέχονται στον Χάρτη των θεμελιωδών Δικαιωμάτων της 7ης Δεκεμβρίου 2000, όπως προσαρμόσθηκε στις 12 Δεκεμβρίου 2007, στο Στρασβούργο, ο οποίος έχει το ίδιο νομικό κύρος με τις Συνθήκες"⁶².

Ελλάδα χιλιάδες αιτούντες άσυλο. Η νέα ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική θα πρέπει να καθιερώνει αναλογική και ποσοστιαία ισομερή συμμετοχή όλων των κρατών-μελών στην υποδοχή των προσφύγων (Παπουτσής Χρήστος. Υπουργός Προστασίας του Πολίτη, Ομιλία στη Βουλή κατά τη συζήτηση του νομοσχεδίου για το Άσυλο. 11.1.2011, <http://www.crapoutsis.gr> [πρόσβαση 27.1.2011]).

⁶⁰ Υπουργείο Εσωτερικών. *Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για τη μετανάστευση και το άσυλο*. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο, (2008). σσ. 7, 14 και 17.

⁶¹ Μαθιάς, Σ., Κτιστάκης, Γ., Σταυρίτη, Λ. και Στεφανάκη, Κ. (επιμ). ό.π., (2006). σσ. 21-22.

⁶² <http://eur-lex.europa.eu> [πρόσβαση 2.1.2011].

2.3.3. Παράγωγο Ευρωπαϊκό Δίκαιο

Τα συμπεράσματά του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Τάμπερε επέτρεψαν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή να προτείνει στο Συμβούλιο οδηγίες, με στόχο την εναρμόνιση της ευρωπαϊκής πολιτικής στον τομέα της μετανάστευσης και του ασύλου⁶³.

Οι σημαντικότερες από αυτές είναι η οδηγία 2003/86/EK σχετικά με το δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση, η οδηγία 2003/109/EK σχετικά με το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών, οι οποίοι είναι επί μακρόν διαμένοντες, η οδηγία 2004/114/EK σχετικά με τις προϋποθέσεις εισδοχής υπηκόων τρίτων χωρών με σκοπό τις σπουδές, την ανταλλαγή μαθητών, την άμισθη πρακτική άσκηση ή την εθελοντική υπηρεσία και η οδηγία 2008/115/EK σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών⁶⁴.

Οι χώρες της Ε.Ε. προκειμένου να εναρμονίσουν τις εσωτερικές τους νομοθεσίες με την παραπάνω κοινοτική νομοθεσία για τη ρύθμιση της νομικής κατάστασης των υπηκόων τρίτων χωρών και τη διαφύλαξη των συνόρων της Ε.Ε. από τη λαθρομετανάστευση, θέσπισαν αντίστοιχους νόμους.

Ειδικότερα, η Ελλάδα έχει ενσωματώσει στο εσωτερικό δίκαιο τις ακόλουθες οδηγίες:

- Την οδηγία 2000/43/EK του Συμβουλίου "περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής"⁶⁵, η οποία έχει εφαρμογή στους τομείς της απασχόλησης, της εργασίας, της συμμετοχής σε σωματεία και επαγγελματικές οργανώσεις, καθώς και στην εκπαίδευση, τις κοινωνικές παροχές και την πρόσβαση στη διάθεση και την παροχή αγαθών και υπηρεσιών που διατίθενται στο κοινό. Η Οδηγία αυτή ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με το Ν. 3304/2005 "εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου

⁶³ Η Μεταναστευτική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κύριες Συνθήκες, Διατάξεις και Οδηγίες, <http://www.civilitas.gr> [πρόσβαση 15.12.2010].

⁶⁴ Προς μία κοινή Ευρωπαϊκή πολιτική για τη μετανάστευση, <http://www.globalaction.gr> [πρόσβαση 15.12.2010].

⁶⁵ ΕΕ L 180, 19.7.2000.

προσανατολισμού"⁶⁶ και τις υπουργικές αποφάσεις 2/63442/0022/ 2004, 102607οικ./2002 και 138772 ΟΙΚ./2002⁶⁷.

- Το ίδιο έτος το Συμβούλιο της Ε.Ε. εξέδωσε την οδηγία 2000/78/EK "για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία"⁶⁸. Η Οδηγία αυτή μεταφέρθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με το Ν. 3304/2005⁶⁹.
- Την οδηγία 2001/40/EK "σχετικά με την αμοιβαία αναγνώριση αποφάσεων απομάκρυνσης υπηκόων τρίτων χωρών"⁷⁰, η οποία μεταφέρθηκε στο ελληνικό δίκαιο με το Π.Δ. 214/2004 "Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στην Οδηγία 2001/40/EK του Συμβουλίου της 28ης Μαΐου 2001 (ΕΕ L 149) για την αμοιβαία αναγνώριση αποφάσεων απομάκρυνσης υπηκόων τρίτων χωρών"⁷¹. Σκοπός της οδηγίας αυτής είναι να καταστεί δυνατή η αναγνώριση της απόφασης που λαμβάνει η αρμόδια αρχή κράτους μέλους της Ε.Ε. κατά υπηκόου τρίτης χώρας ευρισκομένου σε έδαφος των κρατών μελών, υπό την επιφύλαξη των διατάξεων των άρθρων 23 και 96 της Σύμβασης Εφαρμογής της Συμφωνίας Σένγκεν (άρθρο 1 Π.Δ. 214/2004).
- Την οδηγία 2002/90/EK "για τον ορισμό και την πρόληψη της υποβοήθησης της παράνομης εισόδου, διέλευσης και διαμονής"⁷², η οποία ενσωματώθηκε στο ελληνικό δίκαιο με τις υπουργικές αποφάσεις 118336/2004 και 2/31565/0022/2005.
- Την οδηγία 2003/109/EK "σχετικά με το καθεστώς υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι είναι επί μακρόν διαμένοντες"⁷³, η οποία μεταφέρθηκε στην ελληνική νομοθεσία με το Π.Δ. 150/2006 "Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στην Οδηγία 2003/109/EK της 25ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με το καθεστώς υπηκόων τρίτων χωρών, οι οποίοι είναι επί μακρόν διαμένοντες"⁷⁴.

⁶⁶ ΦΕΚ Α 16/27.1.2005.

⁶⁷ <http://www.dsnet.gr> [πρόσβαση 3.1.2011].

⁶⁸ ΕΕ L 303, 2.12.2000.

⁶⁹ ΙΜΕΠΟ. Νομοθετικό πλαίσιο της Ε.Ε. για τη μετανάστευση, <http://www.imepo.gr> [πρόσβαση 15.12.2010] και <http://www.dsnet.gr> [πρόσβαση 16.2.2011].

⁷⁰ ΕΕ L 149, 2.6.2001.

⁷¹ ΦΕΚ Α 191/15.1.2004.

⁷² ΕΕ L 328, 5.12.2002.

⁷³ ΕΕ L 16, 23.1.2004.

⁷⁴ ΦΕΚ Β 160/31.7.2006.

- Την οδηγία 2003/86/EK "σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης"⁷⁵, η οποία μεταφέρθηκε στο ελληνικό δίκαιο με το Π.Δ. 131/2006 "Εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με την Οδηγία 2003/86/EK σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης"⁷⁶ και το Π.Δ 167/2008 "Συμπλήρωση π.δ. 131/2006 «Εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με την Οδηγία 2003/86/EK του Συμβουλίου, σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης» (Α' 143)"⁷⁷.
- Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο της Ε.Ε. εξέδωσαν το 2004 την οδηγία 2004/38/EK "σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ"⁷⁸. Η οδηγία αυτή ενσωματώθηκε στην ελληνική νομοθεσία με το Π.Δ. 106/2007 "Ελεύθερη κυκλοφορία και διαμονή στην ελληνική επικράτεια των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους"⁷⁹.
- Το Συμβούλιο εξέδωσε το 2004 την οδηγία 2004/81/EK "σχετικά με τον τίτλο παραμονής που χορηγείται στους υπηκόους τρίτων χωρών θύματα εμπορίας ανθρώπων ή συνέργιας στη λαθρομετανάστευση, οι οποίοι συνεργάζονται με τις αρμόδιες αρχές"⁸⁰. Η οδηγία αυτή έχει μεταφερθεί στην ελληνική έννομη τάξη με τα άρθρα 46-52 του Ν. 3386/2005 "Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική επικράτεια"⁸¹.
- Την οδηγία 2004/114/EK του Συμβουλίου "σχετικά με τις προϋποθέσεις εισδοχής υπηκόων τρίτων χωρών με σκοπό τις σπουδές, την ανταλλαγή μαθητών, την άμισθη πρακτική άσκηση ή την εθελοντική υπηρεσία"⁸², η οποία μεταφέρθηκε στο εθνικό δίκαιο με το Π.Δ. 101/2008 "Προσαρμογή της

⁷⁵ ΕΕ L 251, 3.10.2003.

⁷⁶ ΦΕΚ Α 143/13.7.2006.

⁷⁷ ΦΕΚ Α 223/4.11.2008.

⁷⁸ ΕΕ L 158, 30.4.2004.

⁷⁹ ΦΕΚ Α 135/21.6.2007.

⁸⁰ ΕΕ L 261, 6.8.2004 και L 206, 7.8.2007.

⁸¹ ΦΕΚ Α' 212/23.8.2005. Υπουργείο Εσωτερικών. Ετήσια Έκθεση Πολιτικής 2009, 8.2.2010, <http://emn.ypes.gr> [πρόσβαση 22.12.2010].

⁸² ΕΕ L 375, 23.12.2004 και L 206, 7.8.2007.

ελληνικής νομοθεσίας στην Οδηγία 2004/114/EK σχετικά με τις προϋποθέσεις εισδοχής υπηκόων τρίτων χωρών με σκοπό τις σπουδές ή την εθελοντική υπηρεσία"⁸³.

- Την οδηγία 2004/82/EK⁸⁴ του Συμβουλίου που ρυθμίζει την υποχρέωση των μεταφορέων να κοινοποιούν τα στοιχεία των επιβατών. Η Ελλάδα μετέφερε την οδηγία αυτή στο εθνικό δίκαιο με το Π.Δ. 53/2008 "Προσαρμογή της Ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2004/82/EK του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 29ης Απριλίου 2004 (ΕΕ L 261/24 της 6.8.2004), σχετικά με την υποχρέωση των αερομεταφορέων να κοινοποιούν τα στοιχεία των επιβατών"⁸⁵.
- Την οδηγία 2005/71/EK του Συμβουλίου "σχετικά με την ειδική διαδικασία εισδοχής υπηκόων τρίτων χωρών για σκοπούς επιστημονικής έρευνας"⁸⁶, η οποία μεταφέρθηκε στο εθνικό δίκαιο με το Π.Δ. 128/2008 "Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στην Οδηγία 2005/71/EK της 12ης Οκτωβρίου 2005, σχετικά με την ειδική διαδικασία εισδοχής υπηκόων τρίτων χωρών για σκοπούς επιστημονικής έρευνας"⁸⁷.
- Τέλος, την οδηγία 2008/115/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών"⁸⁸, η οποία μεταφέρθηκε στο ελληνικό δίκαιο με το Ν. 3907/2011 "Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/EK «σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών» και λοιπές διατάξεις"⁸⁹.

Ενώ όμως η Ε.Ε. προσπαθεί να υιοθετήσει κοινή μεταναστευτική πολιτική απέναντι στους υπηκόους τρίτων χωρών, η Ελλάδα, όπως και τα άλλα κράτη μέλη της Ε.Ε., περιορισμένα από τις ιστορικές και κοινωνικές συγκυρίες,

⁸³ ΦΕΚ Α 157/31.7.2008.

⁸⁴ ΕΕ L 261, 6.8.2004.

⁸⁵ ΦΕΚ Α 84/9.5.2008.

⁸⁶ ΕΕ L 289, 3.11.2005.

⁸⁷ ΦΕΚ Α 190/15.9.2008.

⁸⁸ ΕΕ L 348, 24.12.2008.

⁸⁹ ΦΕΚ Α 7/26.1.2011.

θεσπίζουν νόμους που ναι μεν σέβονται την μεταναστευτική πολιτική της Ε.Ε., από την άλλη, προσπαθούν να διατηρήσουν την κοινωνική συνοχή και να κατευνάσουν τις κοινωνικές αντιδράσεις που προκαλεί η παρουσία υπηκόων τρίτων χωρών στο έδαφος τους⁹⁰.

2.4. Συνταγματικό Δίκαιο

Εκτός από τους κανόνες του Δ.Δ.Δ. και του Ευρωπαϊκού Δικαίου, η νομική προστασία των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελλάδα ρυθμίζεται και από τους κανόνες που θέτει το ελληνικό Σύνταγμα⁹¹.

Το Σύνταγμα θεωρεί ως πρωταρχικό καθήκον της πολιτείας τον σεβασμό της αξιοπρέπειας του κάθε ανθρώπου⁹² και διακηρύσσει ότι όσοι ζουν στην Ελλάδα έχουν δικαίωμα να αναπτύσσουν ελεύθερα την προσωπικότητά τους και να συμμετέχουν στην οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας⁹³. Η προστασία των υπηκόων τρίτων χωρών από το Σύνταγμα αναφέρεται κυρίως στα ατομικά δικαιώματα. Μερικά όμως από αυτά εγγυάται μόνο υπέρ των Ελλήνων. Στο Σύνταγμα επίσης βασίζεται η ειδική προστασία των υπηκόων τρίτων χωρών από την κοινή νομοθεσία⁹⁴.

Σε όσες περιπτώσεις το Σύνταγμα προβλέπει ίση μεταχείριση ημεδαπών και υπηκόων τρίτων χωρών, ο νομοθέτης δεν επιτρέπεται να διακρίνει. Αντίθετα, όπου το Σύνταγμα προβλέπει ότι ένα δικαίωμα αναγνωρίζεται μόνο στους Έλληνες, ο νομοθέτης μπορεί να το επεκτείνει και στους υπηκόους τρίτων χωρών, ακριβώς γιατί το Σύνταγμα κατοχυρώνει το ελάχιστο της έννομης προστασίας⁹⁵. Μόνο τα πολιτικά δικαιώματα, δηλαδή τα δικαιώματα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι (στις βουλευτικές εκλογές), καθώς και το συναφές δικαίωμα ίδρυσης πολιτικών κομμάτων, δεν μπορούν να επεκταθούν από τον κοινό νομοθέτη στους υπηκόους τρίτων χωρών⁹⁶.

⁹⁰ Παπαδοπούλου, Δ. "Ευρώπη, Ελλάδα και μετανάστευση", ενημερωτικό δελτίο (Newsletter) τεύχος 9ο: αφιέρωμα στην ευρωπαϊκή κοινωνική πολιτική, επιστημονική εταιρεία κοινωνικής πολιτικής, σ. 6.

⁹¹ Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. ό.π., (2004). σ. 28.

⁹² Άρθρο 2 παρ. 1.

⁹³ Άρθρο 5 παρ. 1.

⁹⁴ Δημητρόπουλος, Α. ό.π., σ. 12.

⁹⁵ Χλέπας, Ν./Σπυράκος, Δ. *Ο νόμος 1975/1991 περί αλλοδαπών και το Σύνταγμα*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (1992). σσ. 16-17.

⁹⁶ Καρακώστας, Β. *Το Σύνταγμα. Ερμηνευτικά σχόλια - Νομολογία*. Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (2006). σ. 129.

2.5. Κοινό νομοθετικό πλαίσιο

2.5.1. Προϊσχύον νομοθετικό πλαίσιο

Τα θέματα των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελλάδα ρυθμίζονταν αρχικά από το νόμο 4310/1929 "Περί εγκαταστάσεως και κινήσεως αλλοδαπών εν Ελλάδι, αστυνομικού ελέγχου, διαβατηρίων και απελάσεων και εκτοπίσεων"⁹⁷. Ο νόμος αυτός ρύθμιζε την κινητικότητα των υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική επικράτεια, την είσοδο-έξοδο τους από αυτή, τα επαγγελματικά δικαιώματά τους, κ.ά.⁹⁸. Ίσχυσε για εξήντα ολόκληρα χρόνια μέχρι που αντικαταστάθηκε από το νόμο 1975/1991, "Είσοδος-έξοδος, παραμονή, εργασία, απέλαση αλλοδαπών, διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπών προσφύγων και άλλες διατάξεις"⁹⁹.

Ο νόμος 1975/1991 ήταν αυστηρός, διότι είχε θέσει ως αποκλειστική προτεραιότητα την πάταξη της λαθρομετανάστευσης. Ωστόσο, παρά την αυστηρότητά του δεν περιόρισε τη ροή του μεταναστευτικού ρεύματος ούτε συνέβαλε στην ουσιαστική νομική προστασία των υπηκόων τρίτων χωρών¹⁰⁰. Ο νόμος αυτός, μαζί με υπουργικές αποφάσεις και προεδρικά διατάγματα, που τροποποίησαν ορισμένα άρθρα του, αποτέλεσε το νομικό πλαίσιο για τη ρύθμιση της μετανάστευσης στην Ελλάδα στις αρχές της δεκαετίας του 1990.

Το 1997 εκδόθηκαν δύο Προεδρικά Διατάγματα: το 358/28.11.1997 "Προϋποθέσεις και διαδικασία για τη νόμιμη παραμονή και εργασία αλλοδαπών στην Ελλάδα, που δεν είναι υπήκοοι των κρατών-μελών της ΕΕ"¹⁰¹ και το 359/28.11.1997 "Χορήγηση της κάρτας παραμονής περιορισμένης χρονικής διάρκειας σε αλλοδαπούς"¹⁰². Τα παραπάνω Π.Δ. είχαν ως στόχο να νομιμοποιήσουν τους ήδη διαμένοντες (όχι μελλοντικούς) και πραγματικά απασχολούμενους (παράνομα) υπηκόους τρίτων χωρών. Ένα έτος μετά, ορισμένες διατάξεις των παραπάνω προεδρικών διαταγμάτων τροποποιήθηκαν με το Π.Δ. 241/1998 "Τροποποίηση του Π.Δ. 358/97 (Α. 240) "Προϋποθέσεις και διαδικασία, για τη νόμιμη παραμονή και

⁹⁷ ΦΕΚ Α 287/16.8.1929.

⁹⁸ Ο.Κ.Ε. Γνώμη υπ' αριθμ. 38: Μετανάστευση και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια, Αθήνα, 7 Φεβρουαρίου 2000, σ. 14.

⁹⁹ ΦΕΚ Α 184/4.12.1991.

¹⁰⁰ Άρθρο 33 Ν. 1975/1991 και Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. (επιμ.). Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Τομέας Διεθνών Σπουδών, Νομική Σχολή Α.Π.Θ., *Ο νέος νόμος 3386/2005 για τους αλλοδαπούς. Σκέψεις και προβληματισμοί*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2006). σ. 11.

¹⁰¹ ΦΕΚ Α 240/28.11.1997.

¹⁰² ΦΕΚ Α 240/28.11.1997.

εργασία αλλοδαπών στην Ελλάδα, που δεν είναι υπήκοοι των Κρατών - Μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης"¹⁰³ και το Π.Δ. 242/1998 "Τροποποίηση του Π.Δ. 359/97 (Α.240) "Χορήγηση της Κάρτας Παραμονής Περιορισμένης Χρονικής Διάρκειας σε αλλοδαπούς"¹⁰⁴.

Όμως οι πιο πάνω νομοθετικές προσπάθειες αποδείχθηκαν ανεπαρκείς για να επιλύσουν το πρόβλημα της νομιμοποίησης των υπηκόων τρίτων χωρών που ζούσαν τότε παράνομα στην Ελλάδα. Ο αριθμός των παράνομων υπηκόων τρίτων χωρών που κατάφεραν να νομιμοποιηθούν ήταν μικρός (περίπου 350 χιλιάδες¹⁰⁵), ενώ η πλειονότητά τους συνέχιζε να ζει σε καθεστώς παρανομίας, ανασφάλειας και εργασιακής εκμετάλλευσης¹⁰⁶.

Η δεύτερη ουσιαστική προσπάθεια νομιμοποίησης υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελλάδα έγινε το 2001 με την ψήφιση του νόμου 2910/2001 "Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια. Κτήση της ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις"¹⁰⁷. Ο νόμος αυτός ρύθμιζε τις προϋποθέσεις και τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσαν να νομιμοποιηθούν όσοι ζούσαν παράνομα στην Ελλάδα¹⁰⁸. Νομιμοποιήθηκαν περίπου 360 χιλιάδες υπήκοοι τρίτων χωρών¹⁰⁹.

Ακόμα, ο νόμος 2910/2001 βελτίωσε το νομικό καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών σε θέματα οικογενειακής κατάστασης, εκπαίδευσης και εργασίας τους¹¹⁰. Οι ανήλικοι υπήκοοι τρίτων χωρών απέκτησαν πρόσβαση στην εκπαίδευση (άρθρο 40), και οι νόμιμοι υπήκοοι τρίτων χωρών πρόσβαση στην κοινωνική ασφάλιση (άρθρο 39 παρ. 1 και 2). Στο πλαίσιο της καταπολέμησης του ρατσισμού και της ξενοφοβίας προβλέφθηκε η αυτεπάγγελτη δίωξη των σχετικών πράξεων (άρθρο 39 παρ. 4). Επίσης ρυθμίστηκαν οι υποχρεώσεις των υπηκόων τρίτων χωρών, των υπηρεσιών, των

¹⁰³ ΦΕΚ Α' 180/29.7.1998.

¹⁰⁴ ΦΕΚ Α' 180/29.7.1998. Ο.Κ.Ε. Γνώμη υπ' αριθμ. 38: Μετανάστευση και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια, Αθήνα, 7 Φεβρουαρίου 2000, σσ. 16-17.

¹⁰⁵ Σιμόπουλος, Χ. Η ευκαιρία νομιμοποίησης του Ν. 3386/2005. Στο Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. (επιμ.). Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Τομέας Διεθνών Σπουδών, Νομική Σχολή Α.Π.Θ., *Ο νέος νόμος 3386/2005 για τους αλλοδαπούς. Σκέψεις και προβληματισμοί*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2006). σ. 46.

¹⁰⁶ Γκλεγκλέ, Ε. *Η ποινική μεταχείριση των αλλοδαπών*, φυλλάδιο στο Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών, σ. 2.

¹⁰⁷ ΦΕΚ Α 91/2.5.2001.

¹⁰⁸ Άρθρα: 65-68 Ν. 2910/2001.

¹⁰⁹ Σιμόπουλος, Χ. ό.π., σ. 46.

¹¹⁰ Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. (επιμ.) Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Τομέας Διεθνών Σπουδών, Νομική Σχολή Α.Π.Θ., *Ο νέος νόμος 3386/2005 για τους αλλοδαπούς. Σκέψεις και προβληματισμοί*. ό.π., (2006). σ. 11 και άρθρα: 19-33 και 39-40 Ν. 2910/2001.

υπαλλήλων, των συμβολαιογράφων, των εργοδοτών και άλλων ιδιωτών και προβλέφθηκαν ποινικές και διοικητικές κυρώσεις για τους παραβάτες (άρθρα: 41, 51-55). Ρυθμίστηκαν τα θέματα της απέλασης, όπως κατά κανόνα ισχύουν διεθνώς, αλλά και σύμφωνα με τον προϋσχύοντα Ν. 1975/1991 και προβλέφθηκε η δυνατότητα δημιουργίας ειδικών χώρων προσωρινής κράτησης των υπό απέλαση προσώπων (άρθρο 48). Επίσης εισήχθησαν αλλαγές στη διαδικασία χορήγησης της ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση (άρθρα 58-64).

Πέραν των ανωτέρω, το άρθρο 33 του Ν. 2910/2001 υιοθέτησε το Ψήφισμα του Συμβουλίου της Ε.Ε. της 4.12.1997, καθώς θεσμοθετήθηκε διαδικασία για τη εξακρίβωση τυχόν τέλεσης γάμου υπηκόου τρίτης χώρας με Έλληνα ή Ευρωπαίο πολίτη, με κύριο σκοπό να αποκτήσει ο πρώτος άδεια διαμονής ή την ελληνική ιθαγένεια.

Με τον παραπάνω νόμο η Ελλάδα προσπάθησε να εφαρμόσει μια μεταναστευτική πολιτική, που να συμβαδίζει "με τις τάσεις που είχαν διαμορφωθεί στην Ε.Ε., οι οποίες απαιτούσαν την αντιμετώπιση των υπηκόων τρίτων χωρών με βάση τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα και τις αρχές που διέπουν ένα σύγχρονο και δημοκρατικό κράτος δικαίου"¹¹¹.

Παρά το γεγονός ότι ο νόμος αυτός έδωσε την ευκαιρία σε μεγάλο αριθμό υπηκόων τρίτων χωρών που διέμεναν μέχρι τότε παράνομα στην Ελλάδα να νομιμοποιηθούν, ήταν ανεπαρκής να αντιμετωπίσει ουσιαστικά τα μεταναστευτικά ζητήματα. Υπήρχαν νομικά κενά, ασάφεια διατάξεων, διαφορετική αντιμετώπιση των ίδιων περιπτώσεων στην πράξη ανάλογα με την υπηρεσία ή τη διοικητική αρχή στην οποία απευθύνονταν οι υπήκοοι τρίτων χωρών και μεγάλη καθυστέρηση στη διεκπεραίωση των αιτημάτων τους¹¹².

Η όλη δομή του ανωτέρω νόμου, πολύπλοκη και γραφειοκρατική, οδήγησε την πολιτεία σε αλλεπάλληλες τροποποιήσεις του, οι οποίες όμως δεν εξομούσαν τα προβλήματα εφαρμογής του¹¹³.

¹¹¹ Εισηγητική έκθεση Ν. 2910/2001 (2.6.2001).

¹¹² Γκλεγκλέ, Ε. ό.π., σ. 2.

¹¹³ Εισηγητική έκθεση Ν. 3386/2005 (1.1.2006).

2.5.2. Ισχύον νομοθετικό πλαίσιο

Τα παραπάνω σε συνδυασμό με την ανάγκη προσαρμογής του εσωτερικού δικαίου στις οδηγίες και τους κανονισμούς της Ε.Ε. για μεταναστευτικά θέματα, οδήγησαν στην ψήφιση του νόμου 3386/2005.

Ο νόμος αυτός προβλέπει την υποχρέωση του κράτους να λάβει μέτρα για την ισότιμη συμμετοχή των υπηκόων τρίτων χωρών στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ζωή της Ελλάδας¹¹⁴. Καθιερώθηκαν άδειες διαμονής ενιαίου τύπου για τους υπηκόους τρίτων χωρών, σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΚ) 1030/2002 του Συμβουλίου¹¹⁵, οι οποίες ανανεώνονται ανά διετία¹¹⁶ και προβλέφθηκε η χορήγηση και ανανέωση άδειας διαμονής για οικογενειακή επανένωση¹¹⁷, η οποία προωθείται σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Επίσης κατ' εφαρμογή της οδηγίας 2003/109/ΕΚ της 25ης Νοεμβρίου 2003, "σχετικά με το καθεστώς υπηκόων τρίτων χωρών, οι οποίοι είναι επί μακρόν διαμένοντες", στα άρθρα 67 έως 69 του ίδιου νόμου προβλέπεται η χορήγηση του καθεστώτος του επί μακρόν διαμένοντος στον ενήλικο υπήκοο τρίτης χώρας που διαμένει στην Ελλάδα τουλάχιστον επί πέντε έτη και πληροί συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Με την εισαγωγή του καθεστώτος αυτού στην ελληνική νομοθεσία ωφελούνται τόσο ο ενδιαφερόμενος, καθώς αναγνωρίζονται σε αυτόν πολλά δικαιώματα, όσο και η κοινωνία υποδοχής, αφού προάγεται η μακροπρόθεσμη ένταξη των νομίμων μεταναστών στη χώρα και η κοινωνική συνοχή¹¹⁸. Το άρθρο 69 μάλιστα αυτού δίνει εξουσιοδότηση για την έκδοση Π.Δ., ώστε να εναρμονιστεί πλήρως η ελληνική νομοθεσία με τις προβλέψεις της οδηγίας 2003/109/ΕΚ. Με το Π.Δ. 150/2006 ενσωματώθηκε πλήρως η οδηγία 2003/109/ΕΚ στην εθνική νομοθεσία.

Μια άλλη σημαντική διάταξη του Ν. 3386/2005 είναι αυτή του άρθρου 61. Η διάταξη αυτή τέθηκε με σκοπό να διευκολυνθεί, μέσω της κατοχής δελτίου διαμονής, η άσκηση του προβλεπόμενου, από την οδηγία 2004/38/ΕΚ, δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας των υπηκόων τρίτων χωρών που είναι μέλη οικογένειας Έλληνα ή πολίτη άλλου κράτους μέλους της Ε.Ε.

¹¹⁴ Άρθρα: 65 επ. και Εσδράς, Δαν. ό.π., σ. 25.

¹¹⁵ Άρθρο 9 παρ. 3.

¹¹⁶ Άρθρο 12 παρ. 5, όπως ισχύει σήμερα.

¹¹⁷ Άρθρα: 53-60, όπως ισχύουν σήμερα.

¹¹⁸ Εισηγητική Έκθεση Ν. 3386/2005 (1.1.2006).

Ακόμα, ο παραπάνω νόμος ρυθμίζει ένα πολύ σοβαρό θέμα, τη χορήγηση άδειας διαμονής στα θύματα παράνομης εμπορίας και διακίνησης ανθρώπων. Το κεφάλαιο Θ' του νόμου αυτού¹¹⁹ ρυθμίζει συνολικά τα θέματα προστασίας και αρωγής των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων σύμφωνα με την οδηγία 2004/81/EK.

Ο νόμος αυτός στη συνέχεια συμπληρώθηκε από διάφορα προεδρικά διατάγματα, όπως το Π.Δ. 150/2006, το Π.Δ. 131/2006 και το Π.Δ. 106/2007, με τα οποία ενσωματώθηκαν στην ελληνική έννομη τάξη κοινοτικές οδηγίες¹²⁰ και από υπουργικές αποφάσεις που ρυθμίζουν ειδικότερα ζητήματα.

Εκτός από τις βελτιώσεις που επέφερε ο νόμος 3386/2005 στο νομικό καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών, προέβλεπε και διαδικασία νομιμοποίησής τους. Πολλοί όμως υπήκοοι τρίτων χωρών που διέμεναν παράνομα στη Ελλάδα όταν ο νόμος αυτός τέθηκε σε ισχύ δεν κατόρθωσαν να νομιμοποιηθούν. Και αυτό γιατί προέβλεπε προθεσμία μέσα στην οποία μπορούσε κάποιος υπήκοος τρίτης χώρας να καταθέσει αίτηση στο δήμο για χορήγηση αρχικής άδειας διαμονής και συγκεκριμένες προϋποθέσεις για τη νομιμοποίησή του. Ειδικότερα απαιτούσε να ήταν κάτοχος θεώρησης εισόδου στη χώρα μέχρι και το έτος 2004 ή αποδεικτικού χορήγησης αριθμού φορολογικού μητρώου, που είχε εκδοθεί μέχρι και το έτος 2004 ή βεβαίωσης ασφαλιστικού φορέα για την καταβολή ενσήμων μέχρι και το έτος 2004 ή απορριπτικής απόφασης επί αιτήματος ασύλου με ημερομηνία πάλι μέχρι και το έτος 2004, είτε τέλος να είχε υποβάλει αίτημα χορήγησης άδειας διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους μέχρι και το έτος 2004¹²¹.

Αυτές ήταν οι περιοριστικές προϋποθέσεις που έθετε ο νόμος 3386/2005, τις οποίες όμως μεγάλος αριθμός παράνομων υπηκόων τρίτων χωρών δεν πληρούσε, παρόλο που διέμενε στην Ελλάδα και πριν το έτος 2004, αλλά δεν είχε αποκτήσει για διάφορους λόγους κάποιο από τα παραπάνω αποδεικτικά διαμονής. Όλοι αυτοί φυσικά δεν κατάφεραν να νομιμοποιηθούν. Ακόμα και όσοι διέθεταν αποδεικτικό διαμονής πριν το 2004, είχαν περιορισμένη χρονική προθεσμία για να υποβάλουν αίτηση για χορήγηση άδειας διαμονής. Πολλοί δεν πρόλαβαν ή δεν ενημερώθηκαν σωστά ώστε να υποβάλουν αιτήσεις έγκαιρα και παρέμειναν παράνομοι.

¹¹⁹ Άρθρα: 47-52, όπως ισχύουν σήμερα.

¹²⁰ Το Π.Δ. 150/2006 ενσωμάτωσε στην ελληνική έννομη τάξη την οδηγία 2003/109/EK, το Π.Δ. 131/2006 την οδηγία 2003/86/EK και το Π.Δ. 106/2007 την οδηγία 2004/38/EK.

¹²¹ Άρθρο 91 παρ. 11 περ. α.

Επίσης το αυξημένο κόστος εξαγοράς των απαιτούμενων ενσήμων από το Ι.Κ.Α (1035 ευρώ), το οποίο ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για την κατάθεση αίτησης για την χορήγηση άδειας διαμονής¹²², απέτρεψε από το να νομιμοποιηθούν οι παράνομοι υπήκοοι τρίτων χωρών, οι οποίοι πληρούσαν τις προϋποθέσεις που έθετε ο νόμος, αλλά δεν διέθεταν τα χρήματα για να εξαγοράσουν 150 ένσημα. Έτσι, αν και ο νόμος αυτός ήταν ένα βήμα για τη νομιμοποίηση των παράνομων υπηκόων τρίτων χωρών, στην ουσία δεν έλυσε το πρόβλημα.

Το πνεύμα του νόμου ήταν να νομιμοποιηθούν οι παράνομοι υπήκοοι τρίτων χωρών, οι οποίοι βρίσκονταν στην Ελλάδα πριν το 2004, επειδή όμως οι προϋποθέσεις που έθετε ήταν περιοριστικές, κάποιοι υπέβαλαν πλαστά δικαιολογητικά στους δήμους. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να τους χορηγηθεί βεβαίωση κατάθεσης αιτήματος για χορήγηση άδειας διαμονής, η οποία τους επέτρεπε να διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα μέχρι να εξεταστεί το αίτημά τους, αλλά κατόπιν να εκδοθούν απορριπτικές αποφάσεις όταν αποκαλύφθηκε από τους ελέγχους των αρμόδιων υπηρεσιών, ότι τα δικαιολογητικά που είχαν καταθέσει ήταν πλαστά (π.χ. πλαστή θεώρηση εισόδου, πλαστό Α.Φ.Μ. κ.ά.).

Όσοι είχαν οικονομική δυνατότητα προσέφυγαν στα διοικητικά δικαστήρια ασκώντας αίτηση ακύρωσης κατά της απόρριψης του αιτήματος τους για χορήγηση άδειας διαμονής. Μαζί με την αίτηση ακύρωσης κατέθεταν δικόγραφο αίτησης αναστολής με αίτημα χορήγησης προσωρινής διαταγής. Σε όσους χορηγήθηκε προσωρινή διαταγή και αναστολή κατόρθωσαν να εξασφαλίσουν νόμιμη παραμονή στη χώρα μέχρι να εκδικαστεί η αίτηση ακύρωσής τους.

Οι περισσότερες από αυτές τις υποθέσεις εκκρεμούν στα διοικητικά δικαστήρια ακόμα και σήμερα (2012), επτά χρόνια μετά. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα δεν έχει καν προσδιοριστεί ημερομηνία δικασίμου. Ακόμα και σήμερα λοιπόν, η διαδικασία νομιμοποίησης του νόμου 3386/2005, σε δικαστικό τουλάχιστον επίπεδο, για πολλούς υπηκόους τρίτων χωρών δεν έχει περατωθεί.

Οι περισσότεροι υπήκοοι τρίτων χωρών στην Ελλάδα εξακολουθούν να είναι παράνομοι. Αυτό οφείλεται τόσο στις περιοριστικές προϋποθέσεις νομιμοποίησης που έθεσαν οι παραπάνω νόμοι, όσο και στη δυσλειτουργία εφαρμογής τους λόγω της γνωστής κρατικής γραφειοκρατίας.

¹²² Άρθρο 91 παρ. 11 περ. γ ν. 3386/2005.

Η διαδικασία νομιμοποίησης όμως θα έπρεπε να διαθέτει ελαστικότερες προϋποθέσεις και να είναι λιγότερη δαπανηρή από τα 1300 ευρώ περίπου που κατά μέσο όρο κόστιζε σε κάθε υπήκοο τρίτης χώρας (εξαγορά 150 ενσήμων από το Δ.Κ.Α=1035 ευρώ + παράβολο δημοσίου=150 ευρώ¹²³ + αμοιβή δικηγόρου).

Ο Ν. 3386/2005 τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με το Ν. 3536/2007 "Ειδικές ρυθμίσεις θεμάτων μεταναστευτικής πολιτικής και λοιπών ζητημάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης"¹²⁴. Με το νόμο αυτό συστάθηκε η Εθνική Επιτροπή για την Κοινωνική Ένταξη των Μεταναστών. Έργο της επιτροπής αυτής είναι η εισήγηση προτάσεων και δράσεων στη διυπουργική επιτροπή του άρθρου 3 Ν. 3386/2005 για την κοινωνική ένταξη των μεταναστών, η διεξαγωγή διαλόγου με την κοινωνία των πολιτών για τη διαμόρφωση πολιτικών που προάγουν την κοινωνική ένταξη των μεταναστών καθώς και η κατάρτιση και παρακολούθηση επιχειρησιακών προγραμμάτων σχετικών με την κοινωνική ένταξή τους. Ακόμα ο νόμος αυτός επέφερε βελτιώσεις σε θέματα που έχουν σχέση με την ανανέωση των αδειών διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών, τις ασφαλιστικές τους εισφορές, καθώς και σε θέματα που αφορούν την εργασία και τη διευκόλυνση της έρευνας και φοίτησης τους στα ελληνικά πανεπιστήμια¹²⁵. Επίσης με το Ν. 3536/2007, και ειδικότερα με το άρθρο 11 παρ. 2 και 3 εναρμονίστηκε η ελληνική νομοθεσία με την κοινοτική οδηγία 2004/81/ΕΚ. Τέλος, ο νόμος 3536/2007 έδωσε τη δυνατότητα να νομιμοποιηθούν υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις οι παράνομοι υπήκοοι τρίτων χωρών που ζούσαν στην Ελλάδα μέχρι τις 31.12.2004¹²⁶.

Θα πρέπει να αναφερθεί ότι ο Ν. 3536/2007 ήταν η τελευταία προσπάθεια της ελληνικής πολιτείας να νομιμοποιήσει τους παράνομους υπηκόους τρίτων χωρών. Σήμερα δεν υφίσταται διαδικασία αρχικής νομιμοποίησης, αλλά μόνο διαδικασία ανανέωσης της υπάρχουσας άδειας διαμονής τους. Η μόνη περίπτωση να νομιμοποιηθεί ένας παράνομος υπήκοος τρίτης χώρας αυτή τη στιγμή, είναι να υποβάλει αίτημα για εξαιρετικούς λόγους στο υπουργείο Εσωτερικών ή να δηλώσει ψευδώς ότι είναι πρόσφυγας και να υποβάλλει αίτημα ασύλου σε αστυνομική αρχή.

¹²³ Στο ίδιο, άρθρο 92 παρ. 1 περ. α.

¹²⁴ ΦΕΚ Α 42/23.2.2007.

¹²⁵ Άρθρα: 1-19 Ν. 3536/2007 και Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. ό.π., (2007). σ. 53.

¹²⁶ Άρθρο 18 Ν. 3536/2007 και Εισηγητική Έκθεση Ν. 3536/2007 (23.2.2007).

Μετά το Ν. 3536/2007 ακολούθησε ο Ν. 3613/2007 "Ρυθμίσεις θεμάτων χνεξαρτήτων αρχών, γενικού επιθεωρητή δημόσιας διοίκησης, σώματος επιθεωρητών ελεγκτών δημόσιας διοίκησης και λοιπών ζητημάτων αρμοδιότητας υπουργείου εσωτερικών"¹²⁷. Μια σημαντική ρύθμισή του νόμου αυτού ήταν ότι αναγνώρισε στον πατέρα υπήκοο τρίτης χώρας, ο οποίος διαμένει παράνομα στην Ελλάδα, το δικαίωμα να αναγνωρίσει εκούσια με συμβολαιογραφική πράξη το τέκνο του, που γεννήθηκε εκτός γάμου¹²⁸.

Μια ακόμα σημαντική ρύθμισή του Ν. 3613/2007 αφορά τις άδειες διαμονής, που εκδίδονται σε συμμόρφωση προς τελεσίδικες δικαστικές αποφάσεις διοικητικών δικαστηρίων, οι οποίες ακυρώνουν απορριπτικές αποφάσεις της διοίκησης για χορήγηση ή ανανέωση αδειών διαμονής. Συγκεκριμένα με το άρθρο 28 παρ. 4 του Ν. 3613/2007 επιλύθηκε το πρόβλημα που προκύπτει κατά την ανανέωση των ανωτέρω αδειών διαμονής λόγω του μεγάλου χρονικού διαστήματος, που μεσολαβεί από την ημερομηνία άσκησης των αιτήσεων ακυρώσεως μέχρι την έκδοση τελεσίδικων δικαστικών αποφάσεων, με αποτέλεσμα η συμμόρφωση της διοίκησης στις δικαστικές αποφάσεις να καθίσταται συχνά άνευ αντικειμένου. Για το λόγο αυτό καθιερώνεται σύντομη διαδικασία ανανέωσης της άδειας διαμονής και το διάστημα, που μεσολαβεί από την υποβολή της αίτησης ακύρωσης του υπηκόου τρίτης χώρας έως την έκδοση της τελεσίδικης απόφασης που τον δικαιώνει, θεωρείται ως χρόνος νόμιμης διαμονής του στην Ελλάδα¹²⁹.

Ακολούθησε ο Ν. 3731/2008 "Αναδιοργάνωση της δημοτικής αστυνομίας και ρυθμίσεις λοιπών θεμάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών"¹³⁰ παρέχει στα τέκνα υπηκόων τρίτων χωρών, τα οποία γεννήθηκαν και διαμένουν στην Ελλάδα και των οποίων οι γονείς συνεχίζουν να ζουν νόμιμα στην Ελλάδα, μετά τη συμπλήρωση του 18ου έτους της ηλικίας τους και εφόσον έχουν διανύσει την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, τη δυνατότητα να αποκτήσουν, την ιδιότητα του επί μακρόν διαμένοντος, "κατά παρέκκλιση της διαδικασίας, των προϋποθέσεων και των κριτηρίων των άρθρων 67 και 68 του Ν. 3386/2005, όπως ισχύει, καθώς και του Π.Δ.

¹²⁷ ΦΕΚ Α 263/23.11.2007.

¹²⁸ Άρθρο 28 παρ. 5 Ν. 3613/2007.

¹²⁹ Εισηγητική Έκθεση Ν. 3613/2007 (23.11.2007) και άρθρο 75 παρ. 3 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα (η παρ. 3 του άρθρου 75 Ν. 3386/2005 προστέθηκε με την παρ. 4 του άρθρου 28 Ν. 3613/2007).

¹³⁰ ΦΕΚ Α 263/23.12.2008.

50/2006"¹³¹. Έτσι εξασφαλίστηκε η περαιτέρω (μετά τη ηλικία των 18 ετών) ακώλυτη διαμονή των γεννημένων στην Ελλάδα τέκνων υπηκόων τρίτων χωρών και επιτεύχθηκε με μεγάλο βαθμό η κοινωνική τους ένταξη¹³².

Ο νόμος 3772/2009 "Μεταρρυθμίσεις στην οργάνωση της ιατροδικαστικής υπηρεσίας, στη θεραπευτική μεταχείριση χρηστών ναρκωτικών ουσιών και άλλες διατάξεις"¹³³, που ακολούθησε, επιμήκυνε το ανώτατο όριο κράτησης του υπό απέλαση αλλοδαπού από τρεις μήνες, που όριζε ο νόμος 3386/2005, σε έξι μήνες, οι οποίοι σε περίπτωση που η απέλαση καθυστερεί επειδή ο αλλοδαπός αρνείται να συνεργαστεί με τις αρχές ή καθυστερεί η λήψη των αναγκαίων για την απέλασή του εγγράφων, μπορεί να παραταθούν για περιορισμένο χρόνο, που δεν υπερβαίνει τους δώδεκα (12) μήνες¹³⁴. Η διάταξη όμως αυτή εγείρει προβληματισμό ως προς την συμβατότητά της με το Σύνταγμα, καθώς εξομοιώνει τους παρανόμως διαμένοντες αλλοδαπούς με τους υποδίκους για σοβαρά ποινικά αδικήματα και θέτει ζητήματα ισότητας και αναλογικότητας¹³⁵.

Επίσης ο νόμος αυτός εξειδίκευε την έννοια "επικίνδυνος για τη δημόσια τάξη ή ασφάλεια της χώρας" ορίζοντας ότι "ο αλλοδαπός θεωρείται επικίνδυνος για τη δημόσια τάξη ή ασφάλεια της χώρας ιδίως όταν σε βάρος του ασκηθεί ποινική δίωξη για αδίκημα που τιμωρείται με στερητική της ελευθερίας ποινή τουλάχιστον τριών (3) μηνών". Η διάταξη όμως που εξειδίκευε την έννοια "επικίνδυνος για τη δημόσια τάξη ή ασφάλεια της χώρας" καταργήθηκε με το άρθρο 25 παρ. 2 εδ. β Ν. 3938/2011 "Σύσταση Γραφείου Αντιμετώπισης Περιστατικών Αυθαιρεσίας στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη και άλλες διατάξεις"¹³⁶.

Το έτος 2009 ψηφίστηκε ο Ν. 3801/2009 "Ρυθμίσεις θεμάτων προσωπικού με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου και άλλες διατάξεις οργάνωσης

³¹ Άρθρο 40 παρ. 7 Ν. 3731/2008.

³² Εισηγητική Έκθεση Ν. 3731/2008 (23.12.2008).

³³ ΦΕΚ Α 112/10.7.2009.

³⁴ Άρθρο 76 παρ. 3 Ν. 3386/2005, όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 48 παρ. 2 Ν. 3772/2009.

³⁵ Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Παρατηρήσεις στο σχέδιο νόμου του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη "Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις", 15 Δεκεμβρίου 2010, <http://www.nchr.gr> [πρόσβαση 31.1.2011].

³⁶ ΦΕΚ Α 61/31.3.2011. Το άρθρο 76 παρ. 1 περ. γ Ν. 3386/2005 αντικαταστάθηκε από το άρθρο 48 παρ. 1 Ν. 3772/2009. Έπειτα το εδ. 2 της περ. γ της παρ. 1 του άρθρου 76 Ν. 3386/2005 καταργήθηκε με το άρθρο 25 παρ. 2β Ν. 3938/2011.

και λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης"¹³⁷. Μία σημαντική καινοτομία του νόμου αυτού ήταν ότι παρείχε απευθείας πρόσβαση στην απασχόληση, χωρίς έκδοση ειδικής έγκρισης, στους υπηκόους τρίτων χωρών, οι οποίοι ήταν κάτοχοι αυτοτελούς άδειας διαμονής, κατά τις διατάξεις του Ν. 3386/2005 και του Π.Δ. 131/2006¹³⁸.

Το έτος 2010 θεσπίστηκε ένα σημαντικός νόμος, ο 3838/2010 "Σύγχρονες διατάξεις για την Ελληνική Ιθαγένεια και την πολιτική συμμετοχή ομογενών και νομίμως διαμενόντων μεταναστών και άλλες ρυθμίσεις"¹³⁹. Ο νόμος αυτός, ο οποίος τροποποίησε τον Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας του 2004¹⁴⁰, έθεσε ευνοϊκότερες προϋποθέσεις για την πολιτογράφηση των υπηκόων τρίτων χωρών και χορήγησε σε κάποιους από αυτούς, υπό προϋποθέσεις, τα δικαιώματα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι στις εκλογές της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης.

Με το νόμο αυτό έγινε προσπάθεια να αντιμετωπιστεί το μεταναστευτικό φαινόμενο όχι με προγράμματα μαζικών νομιμοποιήσεων των παράνομων υπηκόων τρίτων χωρών, όπως είχε γίνει τα προηγούμενα έτη, καθώς αυτό αποδείχτηκε απρόσφορο για να ανακόψει τις μεταναστευτικές ροές προς την Ελλάδα, αλλά με μέτρα για την προώθηση της κοινωνικής ένταξης των νομίμων υπηκόων τρίτων χωρών. Οι χνά περιόδους μαζικές νομιμοποιήσεις των παράνομων υπηκόων τρίτων χωρών στη χώρα, λειτούργησαν ενθαρρυντικά για πολλούς υπηκόους τρίτων χωρών να μεταναστεύσουν παράνομα στην Ελλάδα, καθώς θεωρούσαν ότι αν κατορθώσουν να εισέλθουν σε ελληνικό έδαφος έστω και παράνομα, αργά ή γρήγορα θα νομιμοποιηθούν, αφού η πολιτεία εφαρμόζει ανά περιόδους προγράμματα νομιμοποίησης των παράνομων υπηκόων τρίτων χωρών. Συνεπώς μια νέα νομοθετική πρόβλεψη, που θα νομιμοποιούσε τους λαθρομετανάστες θα λειτουργούσε ενθαρρυντικά σε νέες μεταναστευτικές ροές. Παρόμοια αποτελέσματα είχαν και τα προγράμματα νομιμοποιήσεων που είχαν εφαρμόσει άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Έτσι, στο Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για τη μετανάστευση και το άσυλο, τα όργανα της Ε.Ε. αποδοκίμασαν την προσπάθεια των κρατών μελών να ρυθμίσουν το μεταναστευτικό ζήτημα με μαζικές νομιμοποιήσεις.

¹³⁷ ΦΕΚ Α 163/4.9.2009.

¹³⁸ Άρθρο 43 Ν. 3801/2009 και Εισηγητική Έκθεση Ν. 3801/2009 (4.9.2009).

¹³⁹ ΦΕΚ Α 49/24.3.2010.

¹⁴⁰ Ν. 3284/2004 "Περί κυρώσεως του Κώδικα της Ελληνικής Ιθαγενείας" (ΦΕΚ Α 217/10.11.2004).

Ένα άλλο θέμα, που καθίστατο επιτακτική ανάγκη να ρυθμιστεί νομοθετικά, ήταν η κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών, που διαμένουν νόμιμα πολλά χρόνια στην Ελλάδα. Παρά το γεγονός ότι ζουν και εργάζονται νόμιμα, έντιμα και μακροχρόνια στη χώρα, το ισχύον νομοθετικό καθεστώς εγκυμονεί διαρκώς τον κίνδυνο, να απολέσουν τη νομιμότητα της διαμονής τους για τυπικούς λόγους και να μεταπέσουν σε καθεστώς παρανομίας και συνακόλουθα ανασφάλειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Ακόμη χειρότερα, τα παιδιά τους μεγαλώνουν με την αγωνία ότι μετά την ενηλικίωσή τους θα υποπέσουν σε καθεστώς παρανομίας και θα αναγκαστούν να επιστρέψουν στην πατρίδα, που γεννήθηκαν οι γονείς τους και την οποία ελάχιστα γνωρίζουν, διότι γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στη χώρα μας ή εναλλακτικά θα μείνουν στην Ελλάδα όντες παράνομοι και συνακόλουθα ζώντας στο κοινωνικό περιθώριο. Η ανασφάλεια όμως αυτή και η απουσία ελπίδας για ένα καλύτερο αύριο, είναι πολύ πιθανόν να μετατραπεί σε πικρία και οργή και συνακόλουθα σε εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς.

Για τους παραπάνω λόγους το κοινό ευρωπαϊκό πλαίσιο για τη μετανάστευση υποδεικνύει στα κράτη μέλη να θέσουν ως βασική προτεραιότητά τους την προώθηση της κοινωνικής ένταξης των νομίμων υπηκόων τρίτων χωρών. Το δε Πρόγραμμα της Στοκχόλμης (Δεκέμβριος 2009), υπογραμμίζει ότι η Ε.Ε. πρέπει να διασφαλίσει δίκαιη μεταχείριση των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στην επικράτεια των κρατών μελών της με στόχο να τους αναγνωριστούν δικαιώματα και υποχρεώσεις αντίστοιχα με εκείνα των πολιτών της Ε.Ε.

Η ελληνική πολιτεία προκειμένου να συμβαδίσει με την κοινή ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική αλλά και να διασφαλίσει μακροπρόθεσμα την ομαλή συμβίωση και την κοινή πρόοδο Ελλήνων και νόμιμα και μακροχρόνια διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών και των παιδιών τους, θέσπισε τον Ν. 3838/2010. Ο νόμος έδωσε με πειστικό αλλά και συνετό τρόπο την ελπίδα για ισότιμη συμμετοχή στα κοινά, απονέμοντας την ελληνική ιθαγένεια στους υπηκόους τρίτων χωρών υπό συγκεκριμένους όρους λαμβάνοντας υπόψη τον πραγματικό βαθμό ένταξής τους, στα δε παιδιά τους από τη γέννησή τους, ώστε το ελληνικό σχολείο να τα διαπαιδαγωγήσει ανεμπόδιστα όπως κάθε ελληνόπουλο, να νιώθουν ίσοι με τους Έλληνες συμμαθητές τους και στο μέλλον να έχουν τις ίδιες ευκαιρίες με αυτούς¹⁴¹.

¹⁴¹ Εισηγητική Έκθεση Ν. 3838/2010 (26.2.2010).

Επίσης ο νόμος αυτός αναγνώρισε τα δικαιώματα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι (μέχρι το αξίωμα του δημοτικού συμβούλου) σε ορισμένες κατηγορίες υπηκόων τρίτων χωρών, προκειμένου να εναρμονιστεί η εθνική νομοθεσία με τις κατευθύνσεις της Σύμβασης για τη συμμετοχή αλλοδαπών στη δημόσια ζωή σε τοπικό επίπεδο του Συμβουλίου της Ευρώπης (5.2.1992) και το Πρόγραμμα της Στοκχόλμης σχετικά με την απονομή δικαιωμάτων στους υπηκόους τρίτων χωρών, κατ' αναλογία των δικαιωμάτων που απολαμβάνουν οι πολίτες της Ε.Ε. Την επιλογή αυτή έχουν ενθαρρύνει με αναφορά τους στην Ελλάδα, ο Υπατος Αρμοστής των Ηνωμένων Εθνών για τους πολιτικούς πρόσφυγες και ο Επίτροπος Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Η πολιτική συμμετοχή ορισμένων κατηγοριών υπηκόων τρίτων χωρών στην τοπική ζωή του τόπου "συντελεί στην άρση των αποκλεισμών και της περιχαράκωσης που γκέτο, σηματοδοτεί την ουσιαστική κοινωνική όσμωση μεταξύ των μεταναστών και των τοπικών κοινωνιών υποδοχής και αναδεικνύει τον πρωτοποριακό ρόλο της αυτοδιοίκησης" στη δημιουργία μιας δημοκρατικής κοινωνίας ανοιχτής στη διαφορά¹⁴².

Ακολούθησε ο Ν. 3852/2010 "Νέα αρχιτεκτονική της αυτοδιοίκησης και της αποκεντρωμένης διοίκησης - πρόγραμμα Καλλικράτης"¹⁴³ περιέχει μία διάταξη, η οποία προβλέπει τη λειτουργία συμβουλίου ένταξης μεταναστών σε κάθε δήμο της Ελλάδας. Τα συμβούλια ένταξης μεταναστών είναι συμβουλευτικά όργανα των δήμων και ασχολούνται με την καταγραφή και τη διερεύνηση των προβλημάτων, που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες, οι οποίοι κατοικούν μόνιμα στην περιφέρεια του δήμου. Στόχος τους είναι η ενσωμάτωση των μεταναστών στις τοπικές κοινωνίες¹⁴⁴.

Μέχρι και το έτος 2010 το πρόβλημα της λαθρομετανάστευσης αντιμετωπιζόταν υπό την ελληνική πολιτεία μόνο με μέτρα αστυνομικής φύσης (απέλαση, κράτηση, επαναπροώθηση). Τα μέτρα αυτά δεν απέδωσαν καρπούς και το πρόβλημα εξακολουθεί να υπάρχει και να απασχολεί έντονα την κοινωνική και πολιτική ζωή του τόπου. Στην Ελλάδα εισέρχονται καθημερινά τουλάχιστον 200 λαθρομετανάστες¹⁴⁵.

⁴² Στο ίδιο.

⁴³ ΦΕΚ Α 87/7.6.2010.

⁴⁴ Άρθρο 78 Ν. 3582/2010 και Εισηγητική Έκθεση Ν. 3852/2010 (1.1.2011).

⁴⁵ Υπουργός Προστασίας του Πολίτη. Δηλώσεις αναφορικά με το σχέδιο νόμου "Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής". 7.1.2011, <http://government.gov.gr> [πρόσβαση 24.1.2011].

Ένα πρόβλημα, που δεν είχε αντιμετωπιστεί νομοθετικά ήταν ότι οι υπήκοοι τρίτων χωρών, που συλλαμβάνονταν να εισέρχονται παράνομα στην Ελλάδα δεν υποβάλλονταν σε κανέναν ιατρικό έλεγχο. Δεν υπήρχε καμία νομοθετική πρόβλεψη για τον έλεγχο της υγείας τους και τη χορήγηση σε αυτούς κατάλληλης θεραπευτικής αγωγής. Έτσι για όσο διάστημα βρίσκονταν στην Ελλάδα αποτελούσαν κίνδυνο για τη δημόσια υγεία.

Ακόμα δεν υπήρχε νομοθετική πρόβλεψη για την εξακρίβωση της ταυτότητας των παράνομα εισερχομένων στην Ελλάδα υπηκόων τρίτων χωρών, ούτε για τον διαχωρισμό όσων δικαιούνταν άσυλο ή διεθνή προστασία. Οι υπήκοοι τρίτων χωρών, που συλλαμβάνονταν στα σύνορα για παράνομη είσοδο, οδηγούνταν στα κρατητήρια, εκδιδόταν σε βάρος τους απόφαση απέλασης και τις περισσότερες φορές και απόφαση κράτησης. Η ενημέρωσή τους από τις αρχές σε γλώσσα που κατανοούσαν, για τα δικαιώματά τους και για την περαιτέρω μεταχείρισή τους ήταν ελλιπής.

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι το νομοθετικό πλαίσιο έπρεπε να αναμορφωθεί. Αυτό έγινε πιο επιτακτικό από την υποχρέωση συμμόρφωσης της Ελλάδας στην οδηγία 2008/115/EK "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών". Η οδηγία αυτή υποχρεώνει τα κράτη μέλη, στα πλαίσια της κοινής ενωσιακής μεταναστευτικής πολιτικής, να διαμορφώσουν στοιχειωδώς ομοιόμορφους κανόνες και διαδικασίες για την επιστροφή των υπηκόων τρίτων χωρών, που διαμένουν παράνομα στην εδαφική τους επικράτεια και είχαν δικαίωμα ή τίτλο νόμιμης διαμονής.

Ο Ν. 3907/2011 "Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/EK"¹⁴⁶ επιδιώκει να καλύψει τα παραπάνω και άλλα νομικά κενά. Ο νόμος εφαρμόζει συγκεκριμένη στρατηγική για την διαχείριση των ατόμων που αιτούνται άσυλο ή εν γένει διεθνή προστασία υπό το φως των κοινοτικών οδηγιών 2005/85/EK, 2004/83/EK και 2003/9/EK¹⁴⁷.

Μια σημαντική διάταξη του νόμου αυτού είναι η ίδρυση αυτοτελούς Υπηρεσίας με τίτλο: "Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής". Αποστολή της είναι η ταχεία υπαγωγή των

¹⁴⁶ ΦΕΚ Α 7/26.1.2011.

¹⁴⁷ Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου: Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/EK "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις, <http://www.opengov.gr> [πρόσβαση 19.1.2011].

υπηκόων τρίτων χωρών, που εισέρχονται λάθρα στη χώρα σε διαδικασίες πρώτης υποδοχής τηρουμένου του σεβασμού της αξιοπρέπειάς τους¹⁴⁸. Η Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής, η οποία λειτουργεί σε επίπεδο διεύθυνσης¹⁴⁹, συγκροτείται από την Κεντρική Υπηρεσία και τις περιφερειακές Υπηρεσίες (Κέντρα Πρώτης Υποδοχής και έκτακτες ή κινητές Μονάδες Πρώτης Υποδοχής), οι οποίες λειτουργούν σε σημεία της χώρας, όπου παρατηρείται σταθερή ροή παράνομα εισερχομένων μεταναστών¹⁵⁰.

Οι υπήκοοι τρίτων χωρών, που θα συλλαμβάνονται να εισέρχονται στην Ελλάδα χωρίς τις νόμιμες διατυπώσεις¹⁵¹ θα οδηγούνται στο Κέντρο Πρώτης Υποδοχής ή Μονάδα Πρώτης Υποδοχής, στην χωρική αρμοδιότητα του οποίου συνελήφθησαν. Εκεί θα γίνεται η εξακρίβωση της ταυτότητάς τους¹⁵², θα καταγράφονται, θα υποβάλλονται σε ιατρικό έλεγχο, θα τους παρέχεται η αναγκαία περίθαλψη και ψυχοκοινωνική υποστήριξη, αν χρειάζεται, και θα ενημερώνονται για τα δικαιώματά τους. Έπειτα, θα διαχωρίζονται όσοι πράγματι δικαιούνται διεθνούς προστασίας ή ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες¹⁵³ για να λάβουν την κατά περίπτωση προσήκουσα μεταχείριση. Οι υπόλοιποι θα παραπέμπονται στην αρμόδια αρχή για να υπαχθούν σε διαδικασίες επανεισδοχής,

¹⁴⁸ Άρθρο 7 Ν. 3907/2011 και Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου: Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις, <http://www.opengov.gr> [πρόσβαση 19.1.2011].

¹⁴⁹ Η αναφορά αυτή στο άρθρο 6 Ν. 3907/2011 φαίνεται να έρχεται σε αντίθεση με τα οριζόμενα περί ειδικής και αυτοτελούς Υπηρεσίας στο ίδιο άρθρο.

¹⁵⁰ Άρθρο 8 Ν. 3907/2011.

¹⁵¹ Άρθρο 7 παρ. 1 Ν. 3907/2011. Επίσης σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου αυτού σε διαδικασίες πρώτης υποδοχής μπορούν να υπαχθούν, με απόφαση των αρμόδιων αστυνομικών οργάνων, και οι υπήκοοι τρίτων χωρών που συλλαμβάνονται να διαμένουν στη χώρα παράνομα και δεν αποδεικνύουν την ιθαγένεια και την ταυτότητά τους με έγγραφο δημόσιας αρχής.

¹⁵² Θα ήταν όμως σκόπιμο να είχε προβλεφθεί και η εξακρίβωση της ανηλικότητας σε περίπτωση που υπάρχει αμφισβήτηση, καθώς η ανηλικότητα συνδέεται άμεσα με τις νομικές διαδικασίες που πρέπει να ακολουθήσουν στη συνέχεια -όπως διορισμός προσωρινού επιτρόπου- και με τα δικαιώματα που απολαμβάνει ο ανήλικος αλλοδαπός. Βλ. Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Παρατηρήσεις στο σχέδιο νόμου του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη "Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις", 15 Δεκεμβρίου 2010, <http://www.nchr.gr> [πρόσβαση 31.1.2011].

¹⁵³ Ευάλωτα άτομα, κατά το άρθρο 11 παρ. 3 Ν. 3907/2011 θεωρούνται οι ασυνόδευτοι ανήλικοι, τα άτομα που έχουν αναπηρία ή πάσχουν από ανίατη ασθένεια, οι ηλικιωμένοι, οι έγκυες, οι γυναίκες σε κατάσταση λοχείας, οι μονογονεϊκές οικογένειες με ανήλικα τέκνα, τα θύματα βασανιστηρίων, βιασμών ή άλλης σοβαρής μορφής ψυχολογικής, σωματικής ή σεξουαλικής βίας ή εκμετάλλευσης και τα θύματα εμπορίας ανθρώπων. Θα έπρεπε όμως να συμπεριληφθούν στις ομάδες ευάλωτων ατόμων και οι ανήλικοι (όχι μόνο οι ασυνόδευτοι), αφού αυτοί αναφέρονται ως ευάλωτα άτομα κατά το άρθρο 18 περ. θ Ν. 3907/2011.

απέλασης ή επιστροφής¹⁵⁴. Ο χρόνος εξακρίβωσης και διαχωρισμού διαρκεί το ανώτερο δεκαπέντε μέρες, με δυνατότητα παράτασης για άλλες δέκα το πολύ ημέρες μέρες σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Αν η καθυστέρηση της εξακρίβωσης οφείλεται σε υπαίτια η καταχρηστική συμπεριφορά του υπηκόου τρίτης χώρας τότε αυτός θεωρείται ότι αρνείται να συνεργαστεί με τις αρχές για την προετοιμασία της επιστροφής του και παραπέμπεται για επαναπροώθηση, απέλαση ή επιστροφή¹⁵⁵. Ο νόμος όμως δεν διευκρινίζει σε τι συνίσταται η υπαίτια ή καταχρηστική συμπεριφορά του υποκείμενου στη διαδικασία πρώτης υποδοχής. Η αοριστία αυτή εγκυμονεί κινδύνους παρερμηνείας και κατάχρησης¹⁵⁶.

Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας εξακρίβωσης και των λοιπών διαδικασιών πρώτης υποδοχής οι υποκείμενοι σε αυτές θα παραμένουν υποχρεωτικά εντός του Κέντρου Πρώτης Υποδοχής ή εντός άλλων κατάλληλων φυλασσόμενων εγκαταστάσεων¹⁵⁷. Ενώ όμως τελούν υπό καθεστώς περιορισμού της ελευθερίας τους, αφού είναι υποχρεωμένοι να παραμένουν εντός των εγκαταστάσεων που φυλάσσονται, για 15 έως 25 μέρες, δεν προβλέπεται κάποιο βοήθημα κατά της απόφασης περιορισμού της ελευθερίας τους. Η παραπάνω πρόβλεψη του νόμου αυτού, που επιβάλλει τον περιορισμό των υπηκόων τρίτων χωρών μέχρι να ολοκληρωθούν οι διαδικασίες πρώτης υποδοχής, αντίκειται στο άρθρο 5 παρ. 3 του Συντάγματος και το άρθρο 5 της Ε.Σ.Δ.Α. Επίσης οι υπήκοοι τρίτων χωρών, οι οποίοι κατά την παραμονή τους στα Κέντρα Πρώτης Υποδοχής υποβάλλουν αίτημα ασύλου, δεν επιτρέπεται να κρατούνται για μόνο το λόγο ότι εισήλθαν και παραμένουν παράνομα στη χώρα¹⁵⁸.

¹⁵⁴ Άρθρα: 7, 11 και 13 Ν. 3907/2011 και αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου: Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/EK "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις, <http://www.opengov.gr> [πρόσβαση 19.1.2011].

¹⁵⁵ Άρθρο 11 παρ. 5 Ν. 3907/2011.

¹⁵⁶ Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Παρατηρήσεις στο σχέδιο νόμου του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη "Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/EK "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις", 15 Δεκεμβρίου 2010, <http://www.nchr.gr> [πρόσβαση 31.1.2011].

¹⁵⁷ Άρθρο 13 Ν. 3907/2011.

¹⁵⁸ Σύμφωνα με το άρθρο 13 Π.Δ. 114/2010 "Καθιέρωση ενιαίας διαδικασίας αναγνώρισης σε αλλοδαπούς και ανιθαγενείς του καθεστώτος του πρόσφυγα ή δικαιούχου επικουρικής προστασίας σε συμμόρφωση προς την Οδηγία 2005/85/EK του Συμβουλίου «σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα» (L 326/13.12.2005)" (ΦΕΚ Α 195/22.11.2010), το οποίο ενσωματώνει το άρθρο 18 της οδηγίας 2005/85/EK, ο υπήκοος τρίτης χώρας ή ο ανιθαγενής, που υποβάλλει αίτημα για να υπαχθεί σε καθεστώς διεθνούς

Η εξωτερική φύλαξη των εγκαταστάσεων του Κέντρου ή της Μονάδας Πρώτης Υποδοχής είναι αρμοδιότητα της αστυνομίας. Μπορεί όμως, "μετά από έγκριση του Υπουργού Προστασίας του Πολίτη, να ανατίθεται και σε εξειδικευμένη ιδιωτική εταιρεία παροχής υπηρεσιών ασφαλείας"¹⁵⁹. Είναι αμφίβολο όμως αν υπάρχει ιδιωτική εταιρεία παροχής υπηρεσιών ασφαλείας εξειδικευμένη στη φύλαξη κέντρων φιλοξενίας ή υποδοχής παράνομων υπηκόων τρίτων χωρών ή συναφών δομών και εγκαταστάσεων, καθώς κάτι τέτοιο δεν προβλέπεται από το Ν. 3707/2008, ο οποίος ρυθμίζει τα θέματα των ιδιωτικών επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών ασφαλείας¹⁶⁰. Γεννάται λοιπόν το ζήτημα αν οι παραπάνω ιδιωτικές εταιρείες καλύπτονται από το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο. Το αντικείμενο εξάλλου των Κέντρων Πρώτης Υποδοχής συνδέεται άρρηκτα με τον πυρήνα μιας κρατικής αρμοδιότητας αστυνομικής φύσης και για τον λόγο αυτό γεννάται ο προβληματισμός, κατά πόσο μια ιδιωτική εταιρεία επιτρέπεται να ασκεί αρμοδιότητες, που άπτονται του πυρήνα της κρατικής αρμοδιότητας. Επιπλέον, θα έπρεπε να προσδιορίζονται συγκεκριμένα, κατ' εξουσιοδότηση νόμου, οι εγγυήσεις και οι όροι αδειοδότησης και λειτουργίας των ως άνω εταιρειών, λόγω της άμεσης σχέσης των καθηκόντων τους με την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων των υπηκόων τρίτων χωρών¹⁶¹. Γεννώνται επίσης διάφορα άλλα ερωτήματα που χρήζουν διευκρίνησης, όπως αν οι υπάλληλοι της ιδιωτικής εταιρείας θα φέρουν οπλισμό, αν θα

προστασίας, δεν επιτρέπεται να κρατείται για μόνο το λόγο ότι εισήλθε και παραμένει παράνομα στη χώρα. Πρόσωπο, το οποίο κατά το χρόνο που κρατείται υποβάλλει αίτηση διεθνούς προστασίας, παραμένει υπό κράτηση σε κατάλληλο χώρο μόνο εάν "δεν μπορούν να εφαρμοσθούν εναλλακτικά μέτρα και μόνο για έναν από τους παρακάτω λόγους: α. Δεν φέρει ή έχει καταστρέψει τα ταξιδιωτικά του έγγραφα και είναι αναγκαίο να διαπιστωθεί η ταυτότητά του, οι συνθήκες εισόδου και τα πραγματικά στοιχεία προέλευσης του, ιδίως στις περιπτώσεις μαζικών αφίξεων παράνομα εισερχομένων αλλοδαπών. β. Συνιστά κίνδυνο για την εθνική ασφάλεια ή τη δημόσια τάξη για λόγους που αναλύονται ειδικώς στην απόφαση κράτησης. γ. Κρίνεται αναγκαία για την ταχεία και αποτελεσματική εξέταση του αιτήματος". Η διάρκεια της κράτησης δεν μπορεί να υπερβαίνει τις ενενήντα ημέρες (άρθρο 13 παρ. 4 Π.Δ. 114/2010). Ενόψει της ρύθμισης του άρθρου 45 του Ν. 3907/2011 σύμφωνα με την οποία "από την έναρξη ισχύος του παρόντος καταργείται κάθε γενική ή ειδική διάταξη που αντίκειται στις διατάξεις του", η διάταξη της παρ. 4 του άρθρου 13 του Π.Δ. 114/2010 καταργείται. Επομένως, τυχόν κράτηση του αιτούντος διεθνή προστασία δεν μπορεί, να υπερβεί τις 25 ημέρες (άρθρο 11 παρ. 5 Ν. 3907/2011).

¹⁵⁹ Άρθρο 14 παρ. 1 Ν. 3907/2011.

¹⁶⁰ Άρθρο 1 παρ. 1 Ν. 3707/2008 "Ρύθμιση θεμάτων ιδιωτικών επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών ασφαλείας και γραφείων ιδιωτικών ερευνών" (ΦΕΚ Α 209/8.10.2008).

¹⁶¹ Βουλή των Ελλήνων, Β' Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών, Τμήμα Νομοτεχνικής Επεξεργασίας Σχεδίων και Προτάσεων Νόμων, Έκθεση επί του Νομοσχεδίου "Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις" <http://www.hellenicparliament.gr> [πρόσβαση 8.2.2011].

ακολουθούν τις εντολές της αστυνομίας για τα ζητήματα φύλαξης, σε τι Κώδικα Δεοντολογίας θα υπάγονται κ.ά.¹⁶².

Ο επικεφαλής και το προσωπικό του Κέντρου ή της Μονάδας Πρώτης Υποδοχής θα μεριμνούν για αξιοπρεπείς συνθήκες κράτησης των φυλασσόμενων υπηκόων τρίτων χωρών, την εξασφάλιση της οικογενειακής ενότητας, την πρόσβαση σε επείγουσα υγειονομική περίθαλψη και τυχόν αναγκαία θεραπευτική αγωγή ή ψυχοκοινωνική υποστήριξη, την κατάλληλη μεταχείριση των ευάλωτων ομάδων, την ενημέρωση για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους, την παροχή νομικών συμβουλών για την κατάστασή τους και τη διατήρηση της επαφής με κοινωνικούς φορείς και οργανώσεις¹⁶³.

Η δημιουργία των Κέντρων Πρώτης Υποδοχής και η στελέχωσή τους και με ειδικό επιστημονικό προσωπικό, το οποίο θα επιμορφώνεται για το αντικείμενο της αποστολής του¹⁶⁴ είναι σαφώς ένα θετικό βήμα στη ορθή αντιμετώπιση του προβλήματος της λαθρομετανάστευσης. Είναι όμως πολλά τα ζητήματα που ανακύπτουν σχετικά με την ορθή λειτουργία αυτών των κέντρων. Ένα ζήτημα είναι με ποια διαδικασία θα εξακριβώνεται η ταυτότητα των ατόμων αυτών, τα οποία στις περισσότερες των περιπτώσεων δεν έχουν καν ταξιδιωτικά έγγραφα. Η πραγματική εξακρίβωση της ταυτότητας τους δεν είναι μόνο θέμα εξειδικευμένου προσωπικού αλλά και ζήτημα δυνατότητας άμεσης επικοινωνίας των Κέντρων Πρώτης Υποδοχής με τις αρμόδιες κρατικές αρχές των χωρών προέλευσης, ώστε να διαπιστώνεται αν τα δηλούμενα στοιχεία ταυτότητας είναι τα πραγματικά και αν όντως ο κάθε νεοεισερχόμενος είναι υπήκοος του κράτους που δηλώνει. Σε αυτό το ζήτημα υπάρχει ένα νομοθετικό κενό, το οποίο πρέπει να ρυθμιστεί. Βέβαια, πιθανότατα οι χώρες προέλευσης δεν διαθέτουν υπηρεσίες τέτοιες που να κάνουν εφικτή την άμεση απάντηση στα ερωτήματα των Κέντρων Πρώτης Υποδοχής.

¹⁶² Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Παρατηρήσεις στο σχέδιο νόμου του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη "Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/EK "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις", 15 Δεκεμβρίου 2010, <http://www.nchr.gr> [πρόσβαση 31.1.2011].

¹⁶³ Άρθρο 13 παρ. 2 και 3 Ν. 3907/2011 και αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου: Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/EK "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις, <http://www.opengov.gr> [πρόσβαση 19.1.2011].

¹⁶⁴ Άρθρα: 9 παρ. 7 και 10 παρ. 2 Ν. 3907/2011.

Η καταγραφή των υπηκόων τρίτων χωρών, που εισέρχονται παράνομα στη χώρα¹⁶⁵ θα ήταν χρήσιμο να συνοδεύεται και από την άμεση δακτυλοσκόπησή τους ώστε να είναι δυνατή σε κάθε περίπτωση η αναγνώριση της ταυτότητας του ατόμου.

Επίσης είναι θετική η πρόβλεψη του Ν. 3907/2011 για ιατρικό τους έλεγχο και παροχή της αναγκαίας ιατρικής περίθαλψης¹⁶⁶. Πολλοί από τους υπηκόους τρίτων χωρών αντιμετωπίζουν άμεσο κίνδυνο υγείας και η παροχή σε αυτούς υπηρεσιών υγείας είναι απαραίτητη. Πολλοί επίσης πάσχουν από μεταδοτικές ασθένειες και η θεραπεία τους αποτελεί και ζήτημα διασφάλισης της δημόσιας υγείας. Το ζήτημα της ψυχοκοινωνικής υποστήριξης είναι πιο σύνθετο και δύσκολο να επιτευχθεί, καθώς θα απαιτήσει μεγάλο αριθμό ψυχολόγων με εξειδικευμένες γνώσεις, που είναι αμφίβολο αν υπάρχουν.

Ο εντοπισμός επίσης των ατόμων, που ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες και ο διαχωρισμός τους από τους υπολοίπους, πρέπει να γίνεται άμεσα και είναι απόλυτα θετική η σχετική πρόβλεψη του Ν. 3907/2011¹⁶⁷. Έτσι θα προλαμβάνονται παραβιάσεις δικαιωμάτων των ατόμων αυτών (π.χ. κράτηση εγκύων και ασυνόδευτων ανήλικων, υπερήλικων, ατόμων με ειδικές ανάγκες, θυμάτων βασανιστηρίων ή trafficking).

Το πιο δύσκολο όμως σημείο στη διαδικασία πρώτης υποδοχής είναι ο εντοπισμός όσων δικαιούνται διεθνούς προστασίας. Στην πράξη όλοι οι νεοεισερχόμενοι υπήκοοι τρίτων χωρών θα επιχειρήσουν, όπως πράττουν μέχρι σήμερα, να εμφανίσουν εαυτόν ως πρόσφυγα δικαιούμενο διεθνούς προστασίας. Έτσι το πιο πιθανό είναι να δηλώσουν χώρες προέλευσης, οι κάτοικοι των οποίων δικαιούνται πράγματι διεθνούς προστασίας. Εδώ χρειάζεται μεγάλη προσοχή από τις ελληνικές αρχές και το προσωπικό, που θα κρίνει αν δικαιούνται ή όχι διεθνούς προστασίας, να είναι εξειδικευμένο. Επίσης χρειάζεται μεγάλη προσοχή στην ανεύρεση των κατάλληλων ατόμων, που θα εκτελέσουν χρέη διερμηνέα. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της σύλληψης διερμηνέων, που συνεργάζονταν με την ελληνική αστυνομία στην περιοχή του Έβρου, οι οποίοι αντί χρηματικού ανταλλάγματος επιχειρούσαν να παραπλανήσουν τις ελληνικές αρχές σχετικά με το αν κάποιοι υπήκοοι τρίτων χωρών δικαιούνταν άσυλο. Η υπόθεση αποκαλύφθηκε από καταγγέλλοντες υπηκόους τρίτων χωρών κρατούμενους, οι οποίοι δεν είχαν την οικονομική δυνατότητα να καταβάλουν

¹⁶⁵ Στο ίδιο, άρθρο 7 περ. β.

¹⁶⁶ Στο ίδιο, άρθρα: 7 περ. γ και 13 παρ. 3 εδ. γ.

¹⁶⁷ Στο ίδιο, άρθρα: 7 περ. ε και 11 παρ. 2.

το ζητούμενο χρηματικό αντίτιμο¹⁶⁸. Τέτοια φαινόμενα είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα εμφανιστούν πάλι στα Κέντρα Πρώτης Υποδοχής και η ελληνική αστυνομία αλλά και οι υπηρεσίες των κέντρων αυτών πρέπει να είναι σε συνεχή επαγρύπνηση. Όμως, ο Ν. 3907/2011 δεν προβλέπει οργανικές θέσεις για διερμηνείς στην Υπηρεσία Ασύλου¹⁶⁹. Η παρουσία των διερμηνέων στην Υπηρεσία Ασύλου πρέπει να έχει χρονική διάρκεια, διότι οι διερμηνείς παίζουν κεντρικό ρόλο στη διαδικασία ασύλου και οι υπηρεσίες που παρέχουν συνδέονται με την εξασφάλιση της ποιότητας των διαδικασιών για τη χορήγηση ασύλου¹⁷⁰. Είναι πολύ σημαντικό να χορηγηθεί άσυλο σε αυτούς, που πραγματικά το δικαιούνται και να μην εκτραπεί η όλη διαδικασία σε αθρόα νομιμοποίηση παράνομα εισερχομένων στην Ελλάδα υπηκόων τρίτων χωρών.

Η ανάθεση της διεκπεραίωσης επιμέρους διαδικασιών πρώτης υποδοχής, εξαιρουμένων αυτών που συνιστούν άσκηση δημόσιας εξουσίας, σε φορείς της κοινωνίας των πολιτών, σε περίπτωση που τα Κέντρα Πρώτης Υποδοχής κωλύονται λόγω έλλειψης προσωπικού ή υπερβολικού αριθμού αιτημάτων¹⁷¹ χρήζει ιδιαίτερης προσοχής. Οι φορείς της κοινωνίας των πολιτών μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό επιβοηθητικό ρόλο στις διαδικασίες υποδοχής υπηκόων τρίτων χωρών που εισέρχονται παράνομα στη χώρα. Ωστόσο, ο ρόλος τους είναι διαφορετικός από αυτόν της πολιτείας και οι δράσεις τους θα πρέπει να συμπληρώνουν τις κρατικές, αλλά όχι να τις υποκαθιστούν¹⁷². Η πρόβλεψη για κατάλληλες προδιαγραφές ασφάλειας και ποιότητας, που πρέπει να τηρούν οι φορείς αυτοί είναι μάλλον αόριστη. Πρέπει πρώτα να διευκρινιστεί, ποιοι ακριβώς είναι αυτοί οι φορείς της κοινωνίας των πολιτών και ποιες οι κατάλληλες προδιαγραφές ποιότητας και ασφάλειας που θα πρέπει να τηρούν. Επιπλέον, πρέπει να προβλεφθούν συγκεκριμένες απαιτήσεις διαφάνειας και

¹⁶⁸ Βραδέλης, Σ. Όσοι πλήρωναν εξασφάλιζαν την παραμονή τους στην Ελλάδα. Οι διερμηνείς στον Εβρο ζητούσαν μίζες από λαθρομετανάστες! *Τα Νέα* online, 20.1.2011, <http://www.tanea.gr> [πρόσβαση 24.1.2011].

¹⁶⁹ Άρθρο 2 παρ. 6 Ν. 3907/2011.

¹⁷⁰ Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Παρατηρήσεις στο σχέδιο νόμου του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη "Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις", 15 Δεκεμβρίου 2010, <http://www.nchr.gr> [πρόσβαση 31.1.2011].

¹⁷¹ Άρθρο 9 παρ. 5 Ν. 3907/2011.

¹⁷² Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Παρατηρήσεις στο σχέδιο νόμου του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη "Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις", 15 Δεκεμβρίου 2010, <http://www.nchr.gr> [πρόσβαση 31.1.2011].

λογοδοσίας αυτών των φορέων. Λογοδοσία σημαίνει ότι, όταν λαμβάνουν ευρωπαϊκή ή εθνική χρηματοδότηση, πρέπει να καταγράφουν και να δημοσιεύουν το έργο τους όπως και τον τρόπο διάθεσης της χρηματοδότησης, προκειμένου να μπορεί να γίνει αξιολόγηση της διάθεσης των χρημάτων. Ενόψει της σοβαρότητας του ζητήματος, ο νόμος θα έπρεπε να ήταν σαφής ώστε να διασφαλίζεται ότι η όλη διαδικασία είναι αδιάβλητη, αποτελεσματική και αποδοτική.

Ο Ν. 3907/2011, ο οποίος επίσης ενσωμάτωσε την κοινοτική οδηγία 2008/115/EK, αναμορφώνει τη νομοθεσία για τη διαδικασία αντιμετώπισης των υπηκόων τρίτων χωρών, που διαμένουν παράνομα στη χώρα και επιδιώκει να καθιερώσει δίκαιη και διαφανή διαδικασία για την επιστροφή τους στις χώρες καταγωγής και προέλευσης τους διασφαλίζοντας την αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων τους¹⁷³. Κατά την εφαρμογή του "οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού, την οικογενειακή ζωή, την κατάσταση της υγείας του συγκεκριμένου υπηκόου τρίτης χώρας και να τηρούν την αρχή της μη επαναπροώθησης" (non refoulement)¹⁷⁴. Πρέπει να διευκρινιστεί ότι το κεφάλαιο Γ' του Ν. 3907/2011, το οποίο ενσωματώνει στο εσωτερικό δίκαιο την κοινοτική οδηγία 2008/115/EK, δεν εφαρμόζεται στους υπηκόους τρίτων χωρών, που υπόκεινται σε απαγόρευση εισόδου ή έχουν συλληφθεί ή παρακολουθούνται από τις αρμόδιες αρχές για παράνομη είσοδο και δεν έλαβαν στη συνέχεια έγκριση ή δικαίωμα διαμονής στην Ελλάδα¹⁷⁵. Επίσης δεν εφαρμόζεται σε όσους υπόκεινται σε δικαστική απέλαση ή διαδικασίες έκδοσης σύμφωνα με Διεθνή Σύμβαση που δεσμεύει την Ελλάδα ή τα άρθρα 436-456 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας ή του Ν. 3251/2004 'Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, τροποποίηση του Ν. 2928/2001 για τις εγκληματικές οργανώσεις και άλλες διατάξεις"¹⁷⁶ και σε όσους απολαμβάνουν το δικαίωμα να κυκλοφορούν ελεύθερα στην Ε.Ε., σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 5 του Κώδικα Ξενόρων Σένγκεν και το Π.Δ. 106/2007. Εφαρμόζεται όμως στους υπηκόους τρίτων χωρών, που εντοπίζονται να διαμένουν παράνομα στη χώρα και οι οποίοι είχαν

⁷³ Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου: Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/EK "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις, <http://www.opengov.gr> [πρόσβαση 19.1.2011].

⁷⁴ Άρθρο 20 Ν. 3907/2011.

⁷⁵ Για αυτούς τους υπηκόους τρίτων χωρών εφαρμόζεται ο Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα ή οι σχετικές διεθνείς συμφωνίες.

⁷⁶ ΦΕΚ Α 127/9.7.2004.

υποβάλει αίτημα ασύλου, το οποίο απορρίφθηκε ή είχαν υποβάλει αίτημα για έκδοση ή ανανέωση άδειας διαμονής και απορρίφθηκε ή η ισχύουσα άδεια διαμονής τους ανακλήθηκε¹⁷⁷.

Επίσης, ο νόμος Ν. 3907/2011 τροποποίησε κάποιες διατάξεις του Ν. 3386/2005. Μία τέτοια σημαντική διάταξή του είναι αυτή του άρθρου 42. Με αυτή διευρύνονται οι κατηγορίες των υπηκόων τρίτων χωρών, για τις οποίες προβλέπεται η χορήγηση άδειας διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους, επανακαθορίζονται οι προϋποθέσεις και η διαδικασία χορήγησης ή ανανέωσης της ανωτέρω άδειας διαμονής και ρυθμίζονται ζητήματα αντικειμενικής αδυναμίας προσκόμισης ταξιδιωτικού εγγράφου από τον αιτούντα άδεια διαμονής, καθώς και ζητήματα επιβολής προστίμου σε υπηκόους τρίτων χωρών, οι οποίοι παραβιάζουν την προθεσμία οικειοθελούς αναχώρησης από την Ελλάδα. Επίσης δίνεται η δυνατότητα σε όσους διαμένουν παράνομα στην Ελλάδα αλλά έχουν αναπτύξει ιδιαίτερους δεσμούς με αυτή να λάβουν άδεια διαμονής για εξαιρετικούς λόγους¹⁷⁸.

Ένας ακόμη νόμος, ο 3938/2011, ακολούθησε το 2011, ο οποίος τροποποίησε ορισμένα άρθρα του Ν. 3907/2011. Ορίζει ότι σε βάρος υπηκόου τρίτης χώρας, ο οποίος υπόκειται σε διαδικασίες επιστροφής και συντρέχουν σε βάρος του λόγοι εθνικής ασφάλειας, μπορεί να διαταχθεί αμέσως και πριν παρέλθει η προθεσμία υποβολής αντιρρήσεων, η κράτησή του¹⁷⁹. Σημαντικό επίσης είναι ότι καταργεί το άρθρο 76 παρ. 1 περ. γ εδ. 2 Ν. 3386/2005, όπως είχε τροποποιηθεί με το άρθρο 48 παρ. 1 Ν. 3772/2009 που εξειδίκευε την έννοια του επικίνδυνου για τη δημόσια τάξη υπηκόου τρίτης χώρας¹⁸⁰. Ακόμα ο Ν. 3938/2011 τροποποίησε εκ νέου τον Κώδικα

¹⁷⁷ Άρθρο 17 παρ. 2 Ν. 3907/2011 και Διεθνής Αμνηστία. Ελλάδα: Κριτική στο Ν. 3907/2011 για το Άσυλο, τις κρατήσεις που σχετίζονται με την μετανάστευση και τις επιστροφές υπηκόων τρίτων χωρών. 22 Ιανουαρίου 2011, <http://www.amnesty.org.gr/> [πρόσβαση 26.1.2011].

¹⁷⁸ Βουλή των Ελλήνων, Β' Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών, Τμήμα Νομοτεχνικής Επεξεργασίας Σχεδίων και Προτάσεων Νόμων, Έκθεση επί του Νομοσχεδίου "Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις" <http://www.hellenicparliament.gr> [πρόσβαση 8.2.2011] και απόφαση υπουργού Εσωτερικών Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης 13452/18.3.2011 "Συγκρότηση Επιτροπών Μετανάστευσης" (ΦΕΚ Υ.Ο.Δ.Δ. 69/18.3.2011).

¹⁷⁹ Άρθρο 17 παρ. 4 και 5 Ν. 3938/2011.

¹⁸⁰ Στο ίδιο, άρθρο 25 παρ. 2 εδ. β.

Ελληνικής Ιθαγένειας, ο οποίος είχε ήδη τροποποιηθεί με το Ν. 3838/2010, σε θέματα που έχουν σχέση με την επιτροπή πολιτογράφησης¹⁸¹.

Τέλος, θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθεί το νομοσχέδιο για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του Ποινικού Δικαίου, σύμφωνα με την απόφαση-πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 28^{ης} Νοεμβρίου 2008, ώστε να εξασφαλιστεί η κοινή προσέγγιση των εθνικών νομοθεσιών των κρατών μελών της Ε.Ε. στο ζήτημα. Το νομοσχέδιο αυτό, το οποίο βασίζεται και στην Διεθνή Σύμβαση "περί καταργήσεως πάσης μορφής φυλετικών διακρίσεων" του 1966, η οποία επικυρώθηκε με το Ν.Δ. 494/1970¹⁸² και οι επιταγές της οποίας είχαν υλοποιηθεί με το Ν. 927/1979¹⁸³, θεσπίζει ένα γενικό πλαίσιο σύμβασης για την καταπολέμηση των ιδιαίτερα σοβαρών μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του Ποινικού Δικαίου.

"Ο ρατσισμός και η ξενοφοβία προσβάλλει τις αρχές της ελευθερίας, της δημοκρατίας, του σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών καθώς και του κράτους δικαίου, στις οποίες στηρίζεται η Ε.Ε. και είναι κοινές στα κράτη μέλη"¹⁸⁴. Η ανάγκη για την καταπολέμηση των εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας προκύπτει από την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων με βάρος ατόμων ή ομάδων εξαιτίας των φυσικών και πολιτισμικών τους χαρακτηριστικών και θεμελιώνεται στα δικαιώματα της ανθρώπινης ελευθερίας και αξιοπρέπειας και στις αρχές της ίσης και δίκαιης μεταχείρισης, που κατοχυρώνονται σε διεθνή κείμενα και Συμβάσεις¹⁸⁵ και στο Σύνταγμα¹⁸⁶.

Στην ελληνική έννομη τάξη οι συμπεριφορές που συνιστούν φυλετικές διακρίσεις είχαν ήδη ποινικοποιηθεί με το Ν. 927/1979. Ο νόμος όμως αυτός εφαρμόστηκε ελάχιστα και αποδείχθηκε ανεπαρκής να επιτελέσει το σκοπό για τον

¹⁸¹ Στο ίδιο, άρθρο 26.

¹⁸² ΦΕΚ Α 77/3.4.1970.

¹⁸³ "Περί κολασμού πράξεων ή ενεργειών αποσκοπούσων εις φυλετικές διακρίσεις" (ΦΕΚ Α 139/28.6.1979).

¹⁸⁴ Απόφαση-πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2008, για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου, ΕΕ L 328, 5.12.2008.

¹⁸⁵ Όπως στα άρθρα: 1 και 2 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στο άρθρο 2 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά δικαιώματα, στο άρθρο 2 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά δικαιώματα, στη Διεθνή Σύμβαση περί καταργήσεως πάσης μορφής φυλετικών διακρίσεων, στο άρθρο 14 της Ε.Σ.Δ.Α. και στα άρθρα: 21 και 22 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε.

¹⁸⁶ Ιδίως στα άρθρα: 2 παρ. 1, 5 παρ. 2 και 20 παρ. 1.

οποίο είχε θεσπιστεί. Επιπλέον, ενόψει των προκλήσεων που αντιμετωπίζει σήμερα η Ελλάδα καθώς μετατρέπεται σταδιακά σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία μετά την εισροή χιλιάδων υπηκόων τρίτων χωρών, σε συνδυασμό με την υποχρέωση της να εκπληρώσει τις επιταγές της απόφασης-πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ του Συμβουλίου, αποφασίσθηκε να αντικατασταθεί ο Ν. 927/1979 με ένα βελτιωμένο και επικαιροποιημένο νομοθέτημα, ώστε να αντιμετωπισθούν αποτελεσματικότερα οι ρατσιστικές και ξενοφοβικές συμπεριφορές μέσω του Ποινικού Δικαίου¹⁸⁷.

Στόχος του νομοσχεδίου είναι η καταπολέμηση των επικίνδυνων εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας που υποκινούν μίσος και βιαιοπραγίες και μπορούν να θέσουν σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη. Πρέπει να επισημανθεί ότι δεν ποινικοποιείται η απλή έκφραση γνώμης, κάτι που θα ερχόταν σε αντίθεση με το κατοχυρωμένο από το Σύνταγμα και την Ε.Σ.Δ.Α. δικαίωμα της έκφρασης, αλλά οι συμπεριφορές που υποκινούν βιαιοπραγίες, μίσος και αντιπαλότητα, ώστε να υπάρχει κίνδυνος να διασαλευτεί η ομαλή κοινωνική συμβίωση¹⁸⁸. Προστατεύεται κάθε ομάδα ατόμων που προσδιορίζεται με βάση τη φυλή, την καταγωγή, τη θρησκεία και το γενετήσιο-εθνοεθνικό προσανατολισμό της. Η προστασία δεν αφορά μόνο άτομα ή ομάδες ατόμων αλλά επεκτείνεται και σε ρατσιστικές εκδηλώσεις που στρέφονται κατά πραγμάτων που χρησιμοποιούν οι παραπάνω ομάδες, όπως λόγου χάρη οίκοι λατρείας, θρησκευτικά αντικείμενα, εθνικά σύμβολα κ.α.¹⁸⁹. Ακόμα ποινικοποιείται η κακόβουλη άρνηση αποδεδειγμένων ιστορικών γεγονότων (εγκλημάτων γενοκτονίας, εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας και εγκλημάτων πολέμου)¹⁹⁰ κατά τρόπο που μπορεί να υποκινήσει βιαιοπραγίες σε βάρος ανθρώπων¹⁹¹. Επίσης θεσπίζεται για πρώτη φορά διοικητική ευθύνη των νομικών προσώπων που εμπλέκονται με οποιοδήποτε τρόπο σε αδικήματα ρατσισμού και ξενοφοβίας¹⁹². Σημαντικό τέλος είναι ότι η ποινική δίωξη για

⁸⁷ Υπουργείο Δικαιοσύνης. Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του Ποινικού Δικαίου. <http://www.ministryofjustice.gr> [πρόσβαση 7.4.2011].

⁸⁸ Στο ίδιο.

⁸⁹ Άρθρο 3 νομοσχεδίου για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του Ποινικού Δικαίου.

⁹⁰ Υπουργείο Δικαιοσύνης. Ενημερωτικό Σημείωμα στο σχέδιο νόμου για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του Ποινικού Δικαίου, <http://www.ministryofjustice.gr> [πρόσβαση 7.4.2011].

⁹¹ Άρθρο 4 νομοσχεδίου για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του Ποινικού Δικαίου.

⁹² Άρθρο 6 νομοσχεδίου για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του Ποινικού Δικαίου.

α αδικήματα αυτά κινείται αυτεπάγγελτα, καθώς τα θύματά τους είναι συχνά ιδιαίτερα υάλωτα και φοβούνται να τα καταγγείλουν¹⁹³.

Λαμβανομένου υπόψη ότι τα τελευταία χρόνια έχουν ενταθεί στην Ελλάδα τα αττιστικά φαινόμενα κυρίως κατά υπηκόων τρίτων χωρών, το νομοσχέδιο για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του Ποινικού Δικαίου έρχεται να καλύψει ένα κενό σε επίπεδο νομοθεσίας. Το ζήτημα όμως είναι να μην μείνει απλά "στα χαρτιά" αλλά ο νόμος να τύχει εφαρμογής. Ανεξάρτητα όμως από το γεγονός ότι πράγματι υπάρχει μεγάλη εισροή υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική επικράτεια, η οποία έχει δημιουργήσει ποικίλα προβλήματα, σε συνδυασμό με την έλλειψη μεταναστευτικής πολιτικής, ρατσιστικά φαινόμενα δεν μπορούν να γίνουν ανεκτά σε μία σύγχρονη ευρωπαϊκή κοινωνία. Η διαφορετικότητα του καθενός είναι δεδομένη και το χρώμα του δέρματος ή η εθνική καταγωγή ή ο σεξουαλικός προσανατολισμός δεν μπορούν και δεν πρέπει να είναι αντικείμενο ρατσιστικών συμπεριφορών. Το κράτος πρέπει να αντιμετωπίσει τη ρατσιστική προπαγάνδα που εκπορεύεται κυρίως από οργανωμένες ακροδεξιές ομάδες. Ο νόμος αυτός βέβαια μπορεί να τύχει εφαρμογής και σε κηρύγματα μίσους που μπορεί να προέρχονται από ακραίες ισλαμικές ή μειονοτικές ομάδες στο μέλλον. Φυσικά θα πρέπει να υπάρξει προσοχή στην εφαρμογή αυτού του νόμου, ώστε να μην παρατηρηθούν φαινόμενα λογοκρισίας ή φίμωσης της αντίθετης άποψης που μπορεί να έχει κάποιος για ένα ιστορικό γεγονός.

¹⁹³ Υπουργείο Δικαιοσύνης. Αιτιολογική έκθεση στο νομοσχέδιο για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του Ποινικού Δικαίου. <http://www.ministryofjustice.gr> [πρόσβαση 7.4.2011].

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.1. Ημεδαπός - Αλλοδαπός

Οι διαμένοντες στην Ελλάδα διακρίνονται σε ημεδαπούς και αλλοδαπούς. Έτσι, πριν αναπτυχθούν οι διακρίσεις των αλλοδαπών είναι απαραίτητο να διακρίνουμε την έννοια του ημεδαπού από εκείνη του αλλοδαπού.

Το κριτήριο που διακρίνει έναν ημεδαπό από έναν αλλοδαπό είναι η ιθαγένεια¹. Ιθαγένεια είναι "ο δημοσίου δικαίου δεσμός ενός φυσικού προσώπου με ένα κράτος, δυνάμει του οποίου, το πρόσωπο αυτό αποτελεί μέρος του λαού του κράτους"².

*A) Ημεδαπός ή ιθαγενής ή Έλληνας πολίτης ή Έλληνας υπήκοος, είναι σύμφωνα με το Σύνταγμα "όποιος έχει την ελληνική ιθαγένεια, με όποιον τρόπο και να την έχει αποκτήσει (είτε με γέννηση είτε με πολιτογράφηση κ.ά.). Με αυτό τον τρόπο, ανήκει στο λαό της Ελλάδας και είναι πολίτης της"*³.

Ημεδαπός μπορεί να είναι και ο *πολυιθαγενής*, δηλαδή αυτός, που έχει μεν την ελληνική ιθαγένεια, αλλά συγχρόνως έχει και μια ξένη ιθαγένεια⁴. Το άτομο αυτό πληροί συγχρόνως τις προϋποθέσεις κτήσης της ιθαγένειας περισσοτέρων της μιας χώρας, είτε επειδή έχει γεννηθεί από γονείς διαφορετικής ιθαγένειας, είτε επειδή απέκτησε τη μία ιθαγένεια με πολιτογράφηση ή με άλλους τρόπους. Έτσι ο πολυιθαγενής μπορεί να έχει την ελληνική ιθαγένεια αλλά συγχρόνως να έχει και μια άλλη ξένη ιθαγένεια ή να έχει δύο ή περισσότερες ξένες ιθαγένειες. Στην πρώτη περίπτωση θεωρείται, όπως προαναφέρθηκε, ημεδαπός, ενώ στη δεύτερη αλλοδαπός⁵.

*B) Αλλοδαπός (ή πολίτης/υπήκοος ξένου κράτους), είναι το φυσικό πρόσωπο που δεν έχει την ελληνική ιθαγένεια ή δεν έχει ιθαγένεια*⁶. Ο τελευταίος ονομάζεται

Άρθρα: 29-31 Α.Κ.

Βρέλλης, Σπ. *Δίκαιο αλλοδαπών*. Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (1999). σ. 13.

Άρθρο 4 παρ. 3 Συντάγματος, Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας (ΦΕΚ Α 217/10.11.2004), όπως τροποποιήθηκε με το Ν. 3838/2010 και Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. με τη συνεργασία του Κούρτη, Β. *Δίκαιο καταστάσεως αλλοδαπών* (3^η έκδοση). Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (2007). σ. 5.

Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. *Δίκαιο καταστάσεως αλλοδαπών*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (2004). σ. 5.

Άρθρο 2 παρ. 2 Ν. 3386/2005 και Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. *ό.π.*, (2004). σ. 5.

Άρθρο 1 στοιχ. α Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα.

ανιθαγενής⁷. *Ανιθαγενής* μπορεί να είναι κάποιος από τη γέννησή του εφόσον κατάγεται από ανιθαγενείς γονείς ή έχει χάσει την ιθαγένειά του αργότερα και δεν μπορεί να αποκτήσει άλλη.

Ο αλλοδαπός, ο οποίος ζει στην Ελλάδα μπορεί να αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια με τους ακόλουθους τρόπους:

- 1. *Με τη γέννηση*⁸
- 2. Λόγω φοίτησης σε ελληνικό σχολείο⁹.
- 3.Με αναγνώριση¹⁰.
- 4.Με υιοθεσία¹¹.
- 5.Με πολιτογράφηση¹².

Οι αλλοδαποί που ζουν στην Ελλάδα διακρίνονται στις παρακάτω κατηγορίες:

3.2. Ευρωπαίος πολίτης - Υπήκοος τρίτης χώρας

Α) *Ευρωπαίος πολίτης* είναι το φυσικό πρόσωπο που έχει την ιθαγένεια ενός κράτους μέλους της Ε.Ε. Έτσι, τόσο οι ημεδαποί όσο και οι υπήκοοι των άλλων 26 κρατών μελών της Ε.Ε., έχουν την ευρωπαϊκή ιθαγένεια, είναι πολίτες της Ε.Ε. και απολαμβάνουν τα δικαιώματα που ορίζει το Ευρωπαϊκό Δίκαιο. Πρέπει να σημειωθεί ότι η ευρωπαϊκή ιθαγένεια είναι πρόσθετη της εθνικής και δεν την υποκαθιστά¹³.

⁷ Άρθρο 1 παρ. 1 Ν. 139/1975 "Περί κυρώσεως της εν Νέα Υόρκη την 28 Σεπτ. 1954 υπογραφείσης Διεθνούς Συμβάσεως και του συνοδευόντος ταύτην παραρτήματος περί του καθεστώτος των ανιθαγενών" (ΦΕΚ Α 176/25.8.1975) και άρθρο 1 στοιχ. γ Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα.

⁸ Άρθρα: 1, 1Α παρ. 1 και παρ. 6 Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας, όπως ισχύουν σήμερα, 24 παρ. 2 Ν. 3838/2010 και εγκύκλιος 28/31.3.2011 του υπουργείου Εσωτερικών.

⁹ Άρθρα: 1Α παρ. 2 και παρ. 6 Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας, όπως ισχύουν σήμερα, 24 παρ. 1 Ν. 3838/2010 και εγκύκλιος 28/31.3.2011 του υπουργείου Εσωτερικών.

¹⁰ Άρθρο 2 Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας.

¹¹ Στο ίδιο, άρθρο 3.

¹² Στο ίδιο, άρθρα: 5, 5Α, 8, όπως ισχύουν σήμερα και Εισηγητική Έκθεση Ν. 3838/2010 (26.2.2010). Βλ. και απόφαση Σ.τ.Ε. 350/2011 (Δ' τμήμα), *Επιθεώρηση Μεταναστευτικού Δικαίου*, τεύχος 4, Ιανουάριος-Απρίλιος 2011, σ. 32, η οποία έκρινε ότι οι διατάξεις των άρθρων 1Α παρ. 1-3 και 24 Ν. 3838/2010 προσκρούουν σε υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις. Ειδικότερα, οι διατάξεις αυτές θεσπίζουν ένα νέο τρόπο απόκτησης της ελληνικής ιθαγένειας, που αφορά μεγάλο αριθμό αλλοδαπών (αθρόα πολιτογράφηση), χωρίς αυτό να επιβάλλεται από τις διεθνείς υποχρεώσεις της Ελλάδας. Αθρόα όμως πολιτογράφηση που γίνεται με αμιγώς τυπικές προϋποθέσεις και χωρίς εξατομικευμένη κρίση για το αν οι αιτούντες την ελληνική ιθαγένεια υπήκοοι τρίτων χωρών συνδέονται με ουσιαστικό δεσμό προς το ελληνικό έθνος, αντίκεινται στις διατάξεις του άρθρου 1 παρ. 2 και 3, άρθρο 4 παρ. 3, άρθρο 16 παρ. 2, άρθρο 21 παρ. 1, άρθρο 25 παρ. 4, άρθρο 51 παρ. 2 και άρθρο 108 του Συντάγματος. Η υπόθεση έχει καταπεμφθεί στην ολομέλεια του Σ.τ.Ε. για να κριθεί οριστικά η συμφωνία ή μη με το Σύνταγμα των παραπάνω διατάξεων του Ν. 3838/2010.

¹³ Σήμερα άρθρο 20 παρ. 1 της Συνθήκης για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, EL C 83, 30.3.2010 (πρώην άρθρο 17 παρ. 1 ΣυνΕΚ, όπως τροποποιήθηκε από τη Συνθήκη του Άμστερνταμ

Β) *Υπήκοος τρίτης χώρας* είναι το φυσικό πρόσωπο, το οποίο δεν έχει την ελληνική ιθαγένεια ούτε την ιθαγένεια άλλου κράτους μέλους της Ε.Ε. κατά την έννοια του άρθρου 20 παρ. 1 της Συνθήκης για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁴.

3.3. Ομογενής - Αλλογενής

Α) *Ομογενής* είναι το πρόσωπο χωρίς ελληνική ιθαγένεια, αλλά με ελληνική εθνικότητα. Ο ομογενής συνδέεται με το ελληνικό έθνος με κοινή συνήθως γλώσσα, θρησκεία και παραδόσεις και κυρίως με κοινή ελληνική εθνική συνείδηση. Συχνά, αντί του όρου ομογενής χρησιμοποιείται ο όρος "ομοεθνής" και ο όρος "Έλλην το έθνος"¹⁵.

Ιδιαίτερη κατηγορία των ομογενών είναι οι *παλιννοστούντες*, δηλαδή οι ομογενείς, που προέρχονται από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης (ΕΣΣΔ)¹⁶.

Β) *Αλλογενής* είναι το πρόσωπο που δεν ανήκει στο ελληνικό έθνος¹⁷.

3.4. Μετανάστης - Αιτών άσυλο - Πρόσφυγας - Ασυνόδευτος ανήλικος- Επί μακρόν διαμένων

Α) *Ως μετανάστης* ορίζεται το πρόσωπο, το οποίο εγκαταλείπει με τη θέλησή του την πατρίδα του για να εγκατασταθεί επί μεγάλο χρονικό διάστημα σε άλλη χώρα¹⁸. Όποιος μετανάστης αναχωρεί από τη χώρα του με σκοπό να βελτιώσει την οικονομική κατάσταση και τις συνθήκες διαβίωσής του ονομάζεται οικονομικός μετανάστης¹⁹.

Β) *Αιτών άσυλο ή αιτών διεθνή προστασία*, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία²⁰, είναι ο αλλοδαπός ή ανιθαγενής, ο οποίος δηλώνει προφορικά ή έγγραφως ενώπιον οποιασδήποτε ελληνικής αρχής στα σημεία εισόδου της ελληνικής

2.10.1997) και τη Συνθήκη της Νίκαιας (26.2.2001). Κυρώθηκε με το Ν. 3001/2002 "Κύρωση της Συνθήκης της Νίκαιας που τροποποιεί τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, τις Συνθήκες περί ιδρύσεως των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και ορισμένες συναφείς Πράξεις, καθώς και των σχετικών Πρωτοκόλλων και των Δηλώσεων, που περιλαμβάνονται στην Τελική Πράξη" (ΦΕΚ Α 73/8.4.2002).

¹⁴ Άρθρο 1 στοιχ. β Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα.

¹⁵ Ο ομογενής σε αρκετές περιπτώσεις εξομοιώνεται με τον ημεδαπό και σε αρκετές άλλες αντιμετωπίζεται ευνοϊκότερα σε σύγκριση με τους υπόλοιπους αλλοδαπούς. Βλ. και Παπασιώπη-Πασιά, *Στ. ό.π.*, (2004). σ. 8.

¹⁶ Πουλαράκης, Ε./Ψωμιάδη, Ε. *Δίκαιο αλλοδαπών*. Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (2007). σ. 4.

¹⁷ Βρέλλης, Σπ. *ό.π.*, (1999). σ. 15.

¹⁸ Μπαμπινιώτης, Γ. *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας* (2η έκδοση). Αθήνα: εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, (2002). σ. 1084.

¹⁹ Νικολακοπούλου-Στεφάνου, Η. «Μετανάστευση και άσυλο στην Ευρωπαϊκή Ένωση». *Δικαιώματα του Ανθρώπου*, τόμος VII, τεύχος 26, Αθήνα: εκδ. Αντ. Σάκουλα, (2005). σ. 385.

²⁰ Άρθρο 2 στοιχ. δ΄ Π.Δ. 114/2010.

πικράτειας ή εντός αυτής ότι ζητεί άσυλο ή επικουρική προστασία στην Ελλάδα ή με ποιονδήποτε τρόπο ζητεί να μην απελαθεί σε κάποια χώρα εκ φόβου διώξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων, σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης ή επειδή κινδυνεύει να υποστεί σοβαρή βλάβη σύμφωνα με το άρθρο 15 του π.δ. 96/2008 (Α' 152)²¹ και επί του αιτήματος του οποίου δεν έχει ληφθεί ακόμη τελεσίδικη απόφαση. Επίσης, ως αιτών διεθνή προστασία θεωρείται και ο αλλοδαπός, ο οποίος εισέρχεται στην Ελλάδα, κατ' εφαρμογή του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 343/2003 του Συμβουλίου της Ε.Ε., για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας (L 050, 25.2.2003)²².

Γ) *Πρόσφυγας*, κατά τη Σύμβαση της Γενεύης²³, θεωρείται "κάθε πρόσωπο, το οποίο εξαιτίας δικαιολογημένου φόβου διώξεως λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων βρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει την υπηκοότητα και δεν δύναται ή, λόγω του φόβου τούτου, δεν επιθυμεί να θέσει αυτόν υπό την προστασία της χώρας ταύτης, ή εάν μη έχον υπηκοότητά τινά και αντισκόμενος εκτός της χώρας της προηγουμένης συνήθους αυτού διαμονής, δεν δύναται ή, λόγω του φόβου τούτου δεν επιθυμεί να επιστρέψει σε αυτήν".

Πολλές φορές η έννοια του πρόσφυγα συγχέεται με αυτή του μετανάστη. Σε αντίθεση με τους μετανάστες, οι πρόσφυγες δεν επιλέγουν να εγκαταλείψουν τη χώρα τους. Αναγκάζονται να φύγουν. Η καθοριστική διαφορά τους είναι ότι οι μετανάστες απολαμβάνουν την προστασία των αρχών της χώρας τους, ενώ οι πρόσφυγες όχι. Ο

²¹ Το άρθρο 15 του Π.Δ. 96/2008 αναφέρει επί λέξει: "1. Επικουρική προστασία δικαιούνται τα πρόσωπα α) οποία έχουν υποστεί ή κινδυνεύουν να υποστούν σοβαρή βλάβη. 2. Η σοβαρή βλάβη συνίσταται σε: α) θανατική ποινή ή εκτέλεση, ή β) βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία που αιτούντος στη χώρα καταγωγής του, ή γ) σοβαρή προσωπική απειλή κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας αμάχου λόγω βίας ασκούμενης αδιακρίτως σε καταστάσεις διεθνούς ή εσωτερικής ένοπλης σύρραξης".

²² Ο Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 343/2003 του Συμβουλίου (L 050, 25.2.2003) τροποποιήθηκε από τον Κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1103/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Οκτωβρίου 2008, για την προσαρμογή στην απόφαση 1999/468/ΕΚ του Συμβουλίου ορισμένων πράξεων που υπόκεινται στη διαδικασία του άρθρου 251 της Συνθήκης, όσον αφορά την κανονιστική διαδικασία με έλεγχο (ΕΕ L 304, 14.11.2008).

²³ Άρθρο 1Α παρ. 2 της Σύμβασης της Γενεύης της 28.7.1951, περί του καθεστώτος των προσφύγων κυρώθηκε με το Ν.Δ. 3989/1959), όπως τροποποιήθηκε με το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης της 1.1.1967 (κυρώθηκε με τον Α.Ν. 389/1968).

μετανάστης αν αποφασίσει να επιστρέψει στην πατρίδα του θα συνεχίσει να έχει την προστασία της²⁴.

Δ) *Ασυνόδευτος ανήλικος* είναι "ο υπήκοος τρίτης χώρας ή ο ανιθαγενής που δεν έχει συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας του και ο οποίος, είτε εισέρχεται στην Ελλάδα χωρίς να συνοδεύεται από τον κατά το νόμο ή το έθιμο υπεύθυνο για την επιμέλειά του ενήλικο, είτε βρέθηκε χωρίς συνοδεία μετά την είσοδό του στη χώρα"²⁵.

Ε) Την ιδιότητα του *επί μακρόν διαμένοντος* μπορεί να αποκτήσει ο ενήλικος υπήκοος τρίτης χώρας, ο οποίος διαμένει νόμιμα στην ελληνική επικράτεια για πέντε τουλάχιστον χρόνια. Επιπλέον πρέπει να πληροί σωρευτικά και τα παρακάτω κριτήρια: α) να διαθέτει για τον ίδιο και τα εξαρτώμενα μέλη της οικογένειάς του σταθερούς και ακτινικούς οικονομικούς πόρους, β) να διαθέτει πλήρη ασφάλιση ασθένειας καλύπτουσα και τα μέλη της οικογένειάς του, γ) να διαθέτει κατοικία, η οποία πληροί τις προδιαγραφές υγιεινής και δ) να πιστοποιηθεί ότι γνωρίζει επαρκώς την ελληνική γλώσσα, την ιστορία και τον πολιτισμό της Ελλάδας²⁶.

Παρόλο που αυτός ο τύπος άδειας διαμονής έχει θεσμοθετηθεί από το 2005,λάχιστες τέτοιες άδειες έχουν εκδοθεί, για λόγους, που σχετίζονται με τη διαδικασία χορήγησης τους και κυρίως με την προϋπόθεση της επαρκούς γνώσης της ελληνικής γλώσσας, ιστορίας και πολιτισμού²⁷.

¹ Συκιώτου, Α. Ένταξη μεταναστών και προσφύγων: πραγματικότητα και νομικά προβλήματα. Στα Ιρακτικά Συνεδρίου, Κομοτηνή, 28-29 Νοεμβρίου 2006, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Νομική σχολή, τομέας ποινικών και εγκληματολογικών επιστημών, *Αλλοδαποί στην Ελλάδα - ένταξη ή εριθωριοποίηση*, Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2008). σ. 79.

² Άρθρο 1 στοιχ. θ Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα.

³ Στο ίδιο, άρθρα: 1 στοιχ. ζ, 67, 68 και 91 παρ. 1, όπως ισχύουν σήμερα. Βλ. και άρθρα: 3 και 4 παρ. 1 [Δ. 150/2006. Η Οδηγία 2003/109/ΕΚ του Συμβουλίου, "αφενός θέτει κοινές προϋποθέσεις και διαδικασίες στα κράτη μέλη της (Ε.Ε.), όσον αφορά στην απόκτηση του καθεστώτος υπηκόων τρίτων ωρών οι οποίοι διαμένουν νομίμως στην επικράτειά τους, επί μακρό χρονικό διάστημα και αφετέρου καθορίζει τα συναφή δικαιώματά τους. Το καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος αποτελεί ένα ουσιαστικό μέσο για την επίτευξη ενός θεμελιώδους στόχου που έχει θέσει η Ε.Ε. όσον αφορά στην σκηση κοινής ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής, ο οποίος είναι η κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν επί μακρόν σε κοινοτικό έδαφος, στο πλαίσιο της συνολικότερης προσπάθειας για την προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής της Ε.Ε.". Βλ. και Πουλαράκης, Α./Ψωμιάδη, Ε. *Δίκαιο αλλοδαπών* (2η έκδοση). Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (2010). σ. 819.

⁴ Συνήγορος του Πολίτη, Ετήσια Έκθεση 2008, Εθνικό Τυπογραφείο, σ. 38.

5. Νόμιμος - παράνομος αλλοδαπός

Στην Ελλάδα δεν βρίσκονται μόνο οι νόμιμα διαμένοντες αλλοδαποί, αλλά και σοι διαμένουν σε αυτή χωρίς νόμιμο τίτλο διαμονής. Με βάση το κριτήριο αυτό οι αλλοδαποί διακρίνονται σε νόμιμους και σε παράνομους²⁸. Έτσι λοιπόν *νόμιμος αλλοδαπός* είναι το πρόσωπο που ζει στην Ελλάδα κατέχοντας άδεια διαμονής ενώ *παράνομος αλλοδαπός* είναι, όποιος εισέρχεται παράνομα στην Ελλάδα, δηλαδή ο αθρομετανάστης, και εκείνος του οποίου η άδεια διαμονής ανακλήθηκε ή έληξε και εν ανανεώθηκε²⁹.

5.6. Επιλογή ορολογίας

Ποικίλη ορολογία συναντάται στο Ευρωπαϊκό και το Εθνικό Δίκαιο για να περιγράψει τη μετανάστευση. Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο χρησιμοποιεί σταθερά τον όρο "υπήκοος τρίτης χώρας". Το Εθνικό Δίκαιο όμως δεν διαθέτει ορολογική συνέπεια και συνοχή. Έτσι, απαντώνται αδιακρίτως οι όροι "αλλοδαπός", "μετανάστης" και "υπήκοος τρίτης χώρας", ιδίως όταν μεταφέρονται στην εσωτερική έννομη τάξη Ευρωπαϊκές οδηγίες. Η νομική θεωρία διαθέτει περισσότερη συνοχή προτιμώντας κυρίως τον όρο "αλλοδαπός". Όμως οι πολιτικοί επιστήμονες προτιμούν κυρίως τον όρο "μετανάστης". Ενόψει όλων αυτών των διαφορών, στη διατριβή χρησιμοποιείται ο νομικός όρος "υπήκοος τρίτης χώρας", όπως υπάρχει στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο και στο ελληνικό δίκαιο και ο όρος "μετανάστης". Δευτερευόντως χρησιμοποιείται ο όρος "αλλοδαπός", όταν αυτός περιέχεται σε νομική διάταξη στην οποία γίνεται αναφορά στη διατριβή.

²⁸ Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. ό.π., (2004). σ. 2.

²⁹ Τζωρτζοπούλου, Μ. *Μετανάστες προς την Ελλάδα: η περίπτωση της περιοχής πρωτεύουσας: οικονομική και κοινωνική θέση των μεταναστών* (2002). Διδακτορική Διατριβή. Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, σ. 73.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΑΔΕΙΕΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ

4.1. Γενικά

Οι υπήκοοι τρίτων χωρών, για να μπορούν να διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα, πρέπει να είναι εφοδιασμένοι με άδεια διαμονής.

Με τον όρο "άδεια διαμονής" νοείται "κάθε είδους πιστοποίηση που παρέχεται από τις ελληνικές αρχές με βάση την οποία επιτρέπεται σε υπήκοο τρίτης χώρας να διαμένει νόμιμα στην ελληνική επικράτεια¹".

Ο νόμος 3386/2005 συνένωσε την άδεια διαμονής και την άδεια εργασίας σε μια ενιαία άδεια, η οποία εκδίδεται από τον Γενικό Γραμματέα της περιφέρειας².

Οι άδειες διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελλάδα εκδίδονται με τη μορφή ενιαίου τύπου³ δυνάμει του Κανονισμού ΕΚ 1030/2002 του Συμβουλίου, της 13^{ης} Ιουνίου 2002 "για την καθιέρωση αδειών διαμονής ενιαίου τύπου για τους υπηκόους τρίτων χωρών" (ΕΕ L 157, 15.6.2002). Ο κανονισμός ΕΚ 1030/2002 τροποποιήθηκε με τον κανονισμό 380/2008 του Συμβουλίου, της 18^{ης} Απριλίου 2008 (ΕΕ L 115 29.4.2008). Βάσει των τροποποιήσεων που εισήγαγε ο κανονισμός (ΕΚ) 380/2008 στον κανονισμό ΕΚ 1030/2002, η Ελλάδα, όπως και τα άλλα κράτη μέλη της Ε.Ε. υποχρεούνται να καθιερώσουν άδειες διαμονής, υπό τον τύπο του αυτοτελούς εγγράφου. Η κάθε άδεια διαμονής θα έχει τη μορφή μιας ηλεκτρονικής κάρτας (ID1) και όχι αυτοκόλλητης ετικέτας (βινιέτας), όπως ισχύει σήμερα⁴ και το αυτοτελές αυτό έγγραφο θα περιλαμβάνει δύο βιομετρικά δεδομένα, ήτοι μια ψηφιακή φωτογραφία προσώπου (τύπου διαβατηρίου) και δύο ψηφιακά δακτυλικά αποτυπώματα, καθώς επίσης και ολοκληρωμένο κύκλωμα ραδιοσυχνοτήτων (RFchip), ως μέσο αποθήκευσης⁵.

Προς επίτευξη των επιταγών του κανονισμού (ΕΚ) 380/2008, οι Υπηρεσίες Αλλοδαπών και Μετανάστευσης των Αποκεντρωμένων Διοικήσεων θα

¹ Άρθρο 1 στοιχ. δ Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα.

² Άρθρα: 9 παρ. 3 και 12 παρ. 4.

³ Με εξαίρεση τις άδειες διαμονής για τα μέλη οικογένειας Έλληνα ή πολίτη Ε.Ε., οι οποίες σύμφωνα με το άρθρο 9 παρ. 3 Ν. 3386/2005 εκδίδονται με τη μορφή Δελτίου Διαμονής και Δελτίου Μόνιμης Διαμονής

⁴ Στην Ελλάδα η άδεια διαμονής έχει τη μορφή αυτοκόλλητης ετικέτας, η οποία επικολλάται στο διαβατήριο του υπηκόου τρίτης χώρας.

⁵ Άρθρο 1 και παράρτημα Ι του κανονισμού (ΕΚ) 380/2008.

μετασχηματιστούν σταδιακά σε "υπηρεσίες μιας στάσης (one stop shop)". Το υπουργείο Εσωτερικών έχει εκδώσει την εγκύκλιο 18/15.2.2011 "Εφαρμογή των διατάξεων του κανονισμού 380/2008/EK του Συμβουλίου για την καθιέρωση των αδειών διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών, υπό τον τύπο του αυτοτελούς εγγράφου και σταδιακή ανάπτυξη των καταστημάτων μιας στάσης («one stop shop»)". Έχει δε ψηφιστεί ο Ν. 4018/2011 "Αναδιοργάνωση του συστήματος αδειοδότησης για τη διαμονή αλλοδαπών στη χώρα υπό όρους αυξημένης ασφάλειας, ρυθμίσεις θεμάτων Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης και άλλες διατάξεις αρμοδιότητας του Υπουργείου Εσωτερικών"⁶.

Η άδεια διαμονής ανακαλείται ή δεν χορηγείται ή δεν ανανεώνεται αν στο πρόσωπο του υπηκόου τρίτης χώρας δεν συντρέχουν πλέον οι προϋποθέσεις του Ν. 3386/2005 για τη χορήγηση ή την ανανέωσή της αντίστοιχα ή αν αποδειχθεί με δικαστική απόφαση ή προκύπτει από αμετάκλητο βούλευμα δικαστηρίου ότι χρησιμοποιήθηκαν παράνομα μέσα (π.χ. πλαστά έγγραφα) για την χορήγηση ή την ανανέωσή της ή τέλος αν συντρέχουν λόγοι δημόσιας τάξης και ασφάλειας⁷.

Σύμφωνα με το άρθρο 21 Ν. 3907/2011 σε περίπτωση που υπήκοος τρίτης χώρας υποβάλει αίτημα για χορήγηση ή ανανέωση άδειας διαμονής και αυτό απορριφθεί ή σε περίπτωση που ανακληθεί η ισχύουσα άδεια διαμονής του εκδίδεται απόφαση επιστροφής⁸. Απόφαση επιστροφής είναι "η διοικητική πράξη με την οποία κηρύσσεται ή αναφέρεται ως παράνομη η παραμονή υπηκόου τρίτης χώρας και του επιβάλλεται η υποχρέωση επιστροφής"⁹. Μαζί με την απόφαση επιστροφής δίνεται στον υπήκοο τρίτης χώρας προθεσμία επτά ως τριάντα ημερών με δυνατότητα ανανέωσης μέχρι ένα έτος, αν συντρέχουν ειδικοί λόγοι, για να αναχωρήσει οικειοθελώς από την Ελλάδα¹⁰. Κατά τη διάρκεια της προθεσμίας αυτής ο υπήκοος τρίτης χώρας έχει προσωρινό δικαίωμα διαμονής και πρόσβασης στην εργασία, αν αυτό προβλεπόταν από τον τίτλο διαμονής του¹¹. Κατά της απόφασης επιστροφής, η οποία

⁶ ΦΕΚ Α 215/30.9.2011.

⁷ Άρθρα: 10 περ. β και 75 παρ. 1 Ν. 3386/2005, όπως ισχύουν σήμερα.

⁸ Οι αποφάσεις επιστροφής εκδίδονται με την επιφύλαξη των εξαιρέσεων που προβλέπονται στις παραγράφους 2-5 του άρθρου 21 Ν. 3907/2011.

⁹ Στο ίδιο, άρθρο 18 περ. δ.

¹⁰ Σύμφωνα όμως με το άρθρο 22 παρ. 4 Ν. 3907/2011 δεν χορηγείται χρονικό διάστημα οικειοθελούς αναχώρησης ή χορηγείται χρονικό διάστημα αναχώρησης μικρότερο των επτά ημερών αν υπάρχει κίνδυνος διαφυγής του υπηκόου τρίτης χώρας ή η αίτηση του για νόμιμη παραμονή έχει απορριφθεί ως προδήλως αβάσιμη ή καταχρηστική ή αν ο υπήκοος τρίτης χώρας αποτελεί κίνδυνο για τη δημόσια ασφάλεια, τη δημόσια τάξη ή την εθνική ασφάλεια.

¹¹ Άρθρο 22 παρ. 5 Ν. 3907/2011.

είναι ενσωματωμένη στην απορριπτική απόφαση του αιτήματος χορήγησης ή ανανέωσης της άδειας διαμονής ή στην απόφαση ανάκλησης της άδειας διαμονής, ο υπήκοος τρίτης χώρας έχει δικαίωμα προσφυγής κατά το άρθρο 24 του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας¹².

1.2. Κατηγορίες αδειών διαμονής

Οι άδειες διαμονής διακρίνονται σε κατηγορίες, επτά τον αριθμό, ανάλογα με το σκοπό για τον οποίο οι υπήκοοι τρίτων χωρών έχουν έλθει στην Ελλάδα και είναι οι ακόλουθες¹³:

α. Άδεια διαμονής για εργασία που περιλαμβάνει τους ακόλουθους τύπους:

- άδεια διαμονής για εξαρτημένη εργασία ή παροχή υπηρεσιών ή έργου (άρθρο 15 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα).
- άδεια διαμονής για στελέχη εταιριών (άρθρο 17 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα).
- άδεια διαμονής για προσωρινή μετακίνηση για παροχή υπηρεσίας (άρθρα: 18 και 19 Ν. 3386/2005).
- άδεια διαμονής για αθλητές και προπονητές (άρθρο 20 Ν. 3386/2005).
- άδεια διαμονής για μέλη καλλιτεχνικών συγκροτημάτων (άρθρο 21 Ν. 3386/2005).
- άδεια διαμονής για πνευματικούς δημιουργούς (άρθρο 22 Ν. 3386/2005).
- άδεια διαμονής για μέλη ξένων αρχαιολογικών σχολών (άρθρο 23 Ν. 3386/2005).

β. Άδεια διαμονής για ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα που περιλαμβάνει τους ακόλουθους τύπους αδειών διαμονής:

- άδεια διαμονής για ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα (άρθρο 24 και 25 Ν. 3386/2005, όπως ισχύουν σήμερα).
- άδεια διαμονής για ανάπτυξη επενδυτικής δραστηριότητας (άρθρα: 26 και 27 Ν. 3386/2005).

¹² Στο ίδιο, άρθρο 28.

¹³ Άρθρο 9 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα.

Άδεια διαμονής για ειδικούς λόγους που περιλαμβάνει τους ακόλουθους τύπους:

- άδεια διαμονής για σπουδές (άρθρα: 28 και 29 Ν. 3386/2005, όπως ισχύουν σήμερα, άρθρο 35 Ν. 3386/2005 και Π.Δ. 101/2008).
- άδεια διαμονής για επαγγελματική κατάρτιση (άρθρα: 30, 31 και 35 Ν. 3386/2005, όπως συμπληρώθηκαν και τροποποιήθηκαν με το Π.Δ. 101/2008).
- άδεια διαμονής για υποτρόφους σε ειδικά προγράμματα (άρθρα: 34, όπως ισχύει σήμερα και 35 Ν. 3386/2005. Και τα δύο άρθρα συμπληρώθηκαν και τροποποιήθηκαν με το Π.Δ. 101/2008).
- άδεια διαμονής για σπουδές σε στρατιωτικές σχολές (άρθρα: 32 και 35 Ν. 3386/2005, όπως συμπληρώθηκαν και τροποποιήθηκαν με το Π.Δ. 101/2008).
- άδεια διαμονής για απόκτηση ιατρικής ειδικότητας (άρθρο 33 Ν. 3386/2005, όπως συμπληρώθηκε και τροποποιήθηκε με το Π.Δ. 101/2008).
- άδεια διαμονής για οικονομικά ανεξάρτητα άτομα (άρθρο 36 Ν. 3386/2005).
- άδεια διαμονής για ενήλικα τέκνα διπλωματικών υπαλλήλων (άρθρο 37 Ν. 3386/2005).
- άδεια διαμονής για υπηκόους τρίτης χώρας που εργάζονται ως υπηρετικό προσωπικό διπλωματικών αποστολών (άρθρο 37 Ν. 3386/2005).
- άδεια διαμονής για ανταποκριτές ξένου τύπου (άρθρο 38 Ν. 3386/2005).
- άδεια διαμονής για λειτουργούς γνωστών θρησκειών (άρθρο 39 Ν. 3386/2005).
- άδεια διαμονής για φοίτηση Αθωνιάδα Σχολή (άρθρο 40 Ν. 3386/2005).
- άδεια διαμονής για σπουδή, γνωριμία και άσκηση του μοναχικού βίου (άρθρο 41 Ν. 3386/2005).
- άδεια διαμονής για αρχηγούς οργανωμένων ομάδων τουρισμού (άρθρο 42 Ν. 3386/2005, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 45 παρ. 1α Ν. 3731/2008).
- άδεια διαμονής για ερευνητές (άρθρο 43 Ν. 3386/2005).

ι. Άδεια διαμονής για εξαιρετικούς λόγους που περιλαμβάνει τους ακόλουθους τύπους:

- άδεια διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους (άρθρο 44 Ν. 3386/2005, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 42 Ν. 3907/2011 και το άρθρο 7 παρ. 8 Ν. 4018/2011).
- άδεια διαμονής για λόγους δημόσιου συμφέροντος (άρθρο 45 Ν. 3386/2005).
- άδεια διαμονής για θύματα εμπορίας ανθρώπων ή παράνομης διακίνησης μεταναστών (άρθρα: 47-52 Ν. 3386/2005, όπως τροποποιήθηκαν με το άρθρο 4

N. 3875/2010 "Κύρωση και εφαρμογή της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και των τριών Πρωτοκόλλων αυτής και συναφείς διατάξεις" (ΦΕΚ Α 158/20.9.2010).

δ. Άδεια διαμονής για οικογενειακή επανένωση περιλαμβάνουσα τους εξής τύπους:

- άδεια διαμονής για μέλη οικογένειας υπηκόου τρίτης χώρας (άρθρα: 53-59 Ν. 3386/2005, όπως συμπληρώθηκαν και τροποποιήθηκαν με το Π.Δ. 131/2006 και όπως το άρθρο 56 Ν. 3386/2005 τροποποιήθηκε με το άρθρο 13 Ν. 3536/2007).
- Αυτοτελής άδεια διαμονής για τα μέλη οικογένειας υπηκόου τρίτης χώρας (άρθρο 60 Ν. 3386/2005, όπως συμπληρώθηκε και τροποποιήθηκε με τα άρθρα: 38 και 45 Ν. 3731/2008).
- άδεια διαμονής για τα μέλη οικογένειας Έλληνα ή πολίτη Ε.Ε. (άρθρα: 61-64, 94 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα και Π.Δ. 106/2007).

ε. Άδεια διαμονής αόριστης διάρκειας (άρθρο 91 παρ. 2 Ν. 3386/2005, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 39 Ν. 3731/2008).

ς. Άδεια διαμονής επί μακρόν διαμένοντος (άρθρα: 67-69 Ν. 3386/2005, όπως ισχύουν σήμερα).

Από τις παραπάνω κατηγορίες αδειών η συνηθέστερη είναι η άδεια διαμονής για εργασία. Τα επαγγέλματα δηλαδή που κυρίως ασκούν οι υπήκοοι τρίτων χωρών εργάτες, οικοδόμοι, βογιατζήδες, καθαρίστριες και οικιακοί βοηθοί) έχουν αυτόν τον ύπο άδειας διαμονής.

Ακολουθεί αναλυτικός πίνακας για τον αριθμό των μεταναστών (υπηκόων τρίτων χωρών), οι οποίοι έχουν άδεια διαμονής ανά κατηγορία άδειας διαμονής και φύλο.

Πίνακας 1: Μετανάστες (υπήκοοι τρίτων χωρών) με άδεια διαμονής ανά κατηγορία άδειας διαμονής και φύλο (2.10.2010).

Άθροισμα από πλήθος	Φύλο		
	Άρρεν	Θήλυ	Σύνολο
Κατηγορία			
Άδεια διαμονής δεκαετούς διάρκειας (άρθρο 39 παρ. 1 Ν. 3731/2008)	15.983	5.146	21.129
Αθλητές-Προπονητές (άρθρο 20 παρ.1-4 Ν. 3386/2005)	113	20	133
Αθλητές-Προπονητές- Μέλος οικογένειας (άρθρο 20 παρ.1-4 Ν. 3386/2005)	18	33	51

Αθωνιάδα Σχολή (άρθρο 40 παρ.1-4 Ν. 3386/05)	7		7
Αλιεργάτες (άρθρο 16Α Ν. 3386/2005)	507		507
Ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα (Ν. 3386/2005 Κ.Υ.Α. 21535/7.11.2006)	223	38	261
Ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα (άρθρο 24 Ν. 3386/2005)	632	219	851
Ανεξαρτήτων υπηρεσιών ή έργου	1		1
Ανθρωπιστικού λόγιοι (άρθρο 44 παρ. 1 Ν. 3386/2005)	750	363	1.113
Ανταποκριτές ξένου τύπου (άρθρο 38 Ν. 3386/2005)	11	5	16
Ανταποκριτές ξένου τύπου - Μέλος οικογένειας (άρθρο 38 Ν. 3386/2005)	4	8	12
Αόριστης διάρκειας (άρθρο 91 παρ. 2 Ν. 3386/2005)	30.723	6.039	36.762
Αορίστου	394	197	591
Απόκτηση ιατρικής ειδικότητας (άρθρο 33 Ν. 3386/2005)	19	9	28
Απόκτηση ιατρικής ειδικότητας - Μέλος οικογένειας (άρθρο 33 παρ. 2 Ν. 3386/2005)	1	4	5
Άρθρο 91 παρ. 11 Ν. 3386/05	3		3
Άρθρο 91 παρ. 12 Ν. 3386/05	47	58	105
Αρχηγοί οργανωμένων ομάδων τουρισμού (άρθρο 42 Ν. 3386/2005)	29	116	145
Αυτοτελής	1	2	3
Αυτοτελής άδεια διαμονής μελών οικογένειας ομογενούς (άρθρο 60 παρ. 6 Ν. 3386/2005)	2	4	6
Αυτοτελής άδεια διαμονής μελών οικογένειας υπηκόου τρίτης χώρας (Π.Δ. 131/2006)	6.765	4.796	11.561
Γνωριμία ή άσκηση του μοναχικού βίου (άρθρο 41 παρ. 2 Ν. 3386/2005)	29	90	119
Γονέας ανήλικου ημεδαπού (άρθρα: 62 και 94 Ν. 3386/2005)	6	34	40
Γονέας ανήλικου ημεδαπού (άρθρα: 63 και 94 Ν. 3386/2005)	11	82	93
Γονέας ανήλικου ημεδαπού (άρθρο 94 Ν. 3386/2005)	232	1.516	1.748
Γονείς Έλληνα πολίτη (άρθρο 61 Ν. 3386/2005)	288	871	1.159
Γονείς Έλληνα πολίτη (άρθρο 62 Ν. 3386/2005)	1	8	9
Γονείς Έλληνα πολίτη (άρθρο 63 Ν. 3386/2005)	46	175	221
Γονείς ημεδαπών	28	158	186
Γονείς πολίτη Ε.Ε. (άρθρο 9 Π.Δ. 106/2007)	3	12	15
Δεν παρέχεται πρόσβαση στην αγορά εργασίας (Ν. 3386/2005 Κ.Υ.Α. 21535/7.11.2006)	826	1518	2.344
Δημόσιο συμφέρον (Ν. 3386/05 Κ.Υ.Α.		1	1

21535/7.11.2006)			
Δημόσιο συμφέρον (άρθρο 45 Ν. 3386/2005)	73	21	94
Δημόσιο συμφέρον-Μέλος οικογένειας (άρθρο 45 Ν. 3386/2005)	5	17	22
Ειδικά προγράμματα ανταλλαγών (άρθρο 34 παρ. 1 και 2 Ν. 3386/2005)	31	29	60
Ειδική διάταξη (άρθρο 47 Ν. 3386/2005)	2	62	64
Εκπαιδευτικοί της Ιαπωνικής Σχολής Αθηνών - Μέλος οικογένειας (Ν. 3386/05 Κ.Υ.Α. 5301/29.3.2006)	1	1	2
Εκπαιδευτικοί των εκπαιδευτηρίων των σχολών Αμερικάνικης παροικίας Αθηνών (Ν.3386/05 Κ.Υ.Α. 5301/29.3.2006)	4	6	10
Εκπαιδευτικοί εκπαιδευτηρίων των σχολών Αμερικάνικης παροικίας Αθηνών - Μέλος οικογένειας (Ν. 3386/05 Κ.Υ.Α. 5301/29.3.2006)	1	1	2
Ενήλικα τέκνα διπλωματικών υπαλλήλων (άρθρο 37 παρ. 1 Ν. 3386/2005)	2	13	15
Εξαιρετικοί λόγοι (άρθρο 44 παρ. 2 Ν. 3386/2005)	108	186	294
Εξαρτημένη εργασία	69	27	96
Εξαρτημένη εργασία (Ν. 3386/05 Κ.Υ.Α. 21535/7.11.2006)	2.723	790	3.513
Εξαρτημένη εργασία (άρθρο 15 παρ. 1-4 Ν. 3386/2005)	130.201	43.096	173.297
Επαγγελματίες ποδοσφαιριστές (Ν. 3386/2005, Κ.Υ.Α. 5512/2008)	7		7
Επαγγελματική κατάρτιση (άρθρο 30 παρ. 1 και 2 Ν. 3386/2005)	148	201	349
Επί μακρόν διαμένων (άρθρο 40 παρ. 7 Ν. 3731/2008)	15	5	20
Επί μακρόν διαμένων (Π.Δ. 150/2006)	118	70	188
Εποχιακή εργασία (άρθρο 16 Ν. 3386/2005)	3.221	393	3.614
Ερευνητές (Π.Δ. 128/2008)	28	9	37
Ερευνητές - Μέλος οικογένειας (Π.Δ. 128/2008)	6	20	26
Κριθέντες ως αλλογενείς αλλοδαποί	11	15	26
Λειτουργοί γνωστών θρησκειών (άρθρο 39 Ν. 3386/2005)	46	5	51
Λειτουργοί γνωστών θρησκειών - Μέλος οικογένειας (άρθρο 39 παρ. 2 Ν. 3386/2005)	4	17	21
Μέλη διοικητικού συμβουλίου, διαχειριστές και προσωπικό εταιρειών (άρθρο 17 Ν. 3386/2005)	761	480	1.241
Μέλη διοικητικού συμβουλίου, διαχειριστές και προσωπικό εταιρειών - Μέλος οικογένειας (άρθρο 17 Ν. 3386/2005)	198	407	605
Μέλη καλλιτεχνικών συγκροτημάτων (άρθρο 21 Ν.		3	3

3386/2005)			
Μέλη ξένων αρχαιολογικών σχολών (άρθρο 23 Ν. 3386/2005)	22	40	62
Μέλη ξένων αρχαιολογικών σχολών - Μέλος οικογένειας (άρθρο 23 Ν. 3386/2005)	2		2
Μέλη οικογένειας Έλληνα πολίτη (άρθρο 62 Ν. 3386/2005)	108	671	779
Μέλη οικογένειας Έλληνα πολίτη (άρθρο 63 Ν. 3386/2005)	827	2.561	3.388
Μέλη οικογένειας οικονομικά ανεξάρτητων ατόμων (άρθρο 36 Ν. 3386/2005)	42	76	118
Μέλη οικογένειας πολίτη Ε.Ε. (άρθρο 62 Ν. 3386/2005)	4	33	37
Μέλη οικογένειας πολίτη Ε.Ε. (άρθρο 63 Ν. 3386/2005)	8	17	25
Μέλη οικογένειας υπηκόου τρίτης χώρας (Π.Δ. 131/2006)	59.314	100.907	160.221
Μέλη οικογένειας πολιτών Ε.Ε.	21	47	68
Μέλος οικογένειας επαναπατρισθέντος ή παλιννοστούντος ή ομογενούς (άρθρο 60 παρ. 5 Ν. 3386/2005)	67	96	163
Μερική απασχόληση (Ν. 3386/2005 Κ.Υ.Α. 21535/7.11.2006)	5	8	13
Μετακλητοί εκπαιδευτικοί στα μειονοτικά σχολεία Θράκης (Ν. 3386/2005 Κ.Υ.Α. 5301/29.3.2006)	3		3
Ν. 3386/2005 Κ.Υ.Α. 11762/17.6.2008	1		1
Ν. 3386/2005 Κ.Υ.Α. 16343/21.7.2008 - Μέλος οικογένειας	1		1
Ν. 3386/2005 Κ.Υ.Α. 21535/7.11.2006	123	10	133
Ν. 3386/2005 Κ.Υ.Α. 22467/14.10.2008	6	1	7
Ν. 3386/2005 Κ.Υ.Α. 22468/2008 περ. 1α - Μέλος οικογένειας	5	5	10
Ν. 3386/2005 Κ.Υ.Α. 22470/14.10.2008 - Μέλος οικογένειας		1	1
Οικογενειακή συνένωση	5	3	8
Οικονομικά ανεξάρτητα άτομα (άρθρο 36 Ν. 3386/2005)	158	195	353
Παρέχεται πρόσβαση στην αγορά εργασίας (Ν. 3386/05 Κ.Υ.Α. 21535/7.11.2006)	207	158	365
Παροχή υπηρεσιών ή έργου (Ν. 3386/05 Κ.Υ.Α. 21535/7.11.2006)	143	49	192
Παροχή υπηρεσιών ή έργου (άρθρο 15 παρ. 5 Ν. 3386/2005)	1.684	441	2.125
Πνευματικοί δημιουργοί (άρθρο 22 Ν. 3386/2005)	19	8	27
Προγράμματα με σκοπό την πρακτική άσκηση	18	38	56

(άρθρο 34 παρ. 3 Ν. 3386/2005)			
Προσωρινή μετακίνηση από επιχείρηση Ε.Ε. ή Ε.Ο.Χ. για παροχή υπηρεσίας (άρθρο 18 Ν. 3386/2005)	1	1	2
Προσωρινή μετακίνηση από επιχείρηση Ε.Ε. ή Ε.Ο.Χ. για παροχή υπηρεσίας - Μέλος οικογένειας (άρθρο 18 Ν. 3386/2005)	4	8	12
Προσωρινή μετακίνηση από επιχείρηση εγκατεστημένη σε τρίτη χώρα με σκοπό την παροχή υπηρεσίας (άρθρο 19 Ν. 3386/2005)	76	1	77
Σπουδές (άρθρο 5 Π.Δ. 101/2008)	1.181	1.678	2.859
Σπουδές - Μέλος οικογένειας (Π.Δ. 101/2008)	3	2	5
Σπουδές σε εργαστήρια ελευθέρων σπουδών (άρθρο 30 Ν. 3386/2005)	270	259	529
Σπουδές σε στρατιωτικές σχολές (άρθρο 32 Ν. 3386/2005)	336	30	366
Σπουδή ή γνωριμία του αγιορείτικου μοναχικού βίου (άρθρο 41 παρ. 1 Ν. 3386/2005)	31		31
Στελέχη εταιρειών (Ν. 3386/2005 Κ.Υ.Α. 21535/7.11.2006)	2	3	5
Σύζυγοι ομογενών λοιπών χωρών	1	1	2
Σύζυγοι ομογενών πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.		2	2
Σύζυγος Έλληνα πολίτη (άρθρο 61 Ν. 3386/2005)	6.628	23.154	29.782
Σύζυγος Έλληνα πολίτη (άρθρο 62 Ν. 3386/2005)	59	426	485
Σύζυγος Έλληνα πολίτη (άρθρο 63 Ν. 3386/2005)	1.471	5.085	6.556
Σύζυγοι πολιτών Ε.Ε.	453	1.401	1.854
Σύζυγος πολίτη Ε.Ε. (άρθρα: 11 και 12 Π.Δ. 106/2007)	1	3	4
Σύζυγος πολίτη Ε.Ε. (άρθρο 17 Π.Δ. 106/2007)	31	27	58
Σύζυγος πολίτη Ε.Ε. (άρθρο 9 Π.Δ. 106/2007)	561	713	1.274
Συμμετοχή σε διεθνείς αθλητικές οργανώσεις (άρθρο 20 παρ. 5 Ν. 3386/2005)		1	1
Συντηρούμενα μέλη οικογένειας Έλληνα πολίτη (άρθρο 61 Ν. 3386/2005)	1.145	2.194	3.339
Συντηρούμενα μέλη οικογένειας πολίτη Ε.Ε. (άρθρο 61 Ν. 3386/2005)	49	68	117
Τέκνα Έλληνα πολίτη (άρθρο 61 Ν. 3386/2005)	484	503	987
Τέκνα Έλληνα πολίτη (άρθρο 62 Ν. 3386/2005)	14	24	38
Τέκνα Έλληνα πολίτη (άρθρο 63 Ν. 3386/2005)	72	70	142
Τέκνα πολίτη Ε.Ε. (άρθρα: 11 και 12 Π.Δ. 106/2007)		1	1
Τέκνα πολίτη Ε.Ε. (άρθρο 17 Π.Δ. 106/2007)	1		1
Τέκνα πολίτη Ε.Ε. (άρθρο 9 Π.Δ. 106/2007)	20	25	45
Υπηρετικό προσωπικό μελών διπλωματικών αποστολών (άρθρο 37 παρ. 2 Ν. 3386/2005)	13	35	48

Υπότροφοι (άρθρο 34 παρ. 1 και 2 Ν. 3386/2005)	560	349	909
Υπότροφοι ιδρύματος FULLBRIGHT (Ν. 3386/2005 Κ.Υ.Α. 16703/10.8. 2007)	3	3	6
Φοιτητές σε δημόσια εκπαιδευτικά ιδρύματα (Ν. 3386/2005 Κ.Υ.Α. 11702/23.6.2006 περ. α)	1	4	5
Γενικό άθροισμα	271.749	208.832	480.581

ηγή: υπουργείο Εσωτερικών

3. Προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι υπήκοοι τρίτων χωρών κατά τη διαδικασία χορήγησης και ανανέωσης της άδειας διαμονής τους.

Βασικό πρόβλημα των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελλάδα, όσον αφορά στη χορήγηση και ανανέωση της άδειας διαμονής τους, είναι η κρατική γραφειοκρατία η οποία, σε συνδυασμό με τις οικονομικές δυσκολίες που πολλοί από αυτούς αντιμετωπίζουν, εύκολα τους μετατρέπει από νόμιμους σε παράνομους.

Συγκεκριμένα, τα κυριότερα προβλήματα των υπηκόων τρίτων χωρών είναι:

) Το ανεπαρκές νομοθετικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση του ζητήματος της νομιμοποίησης όσων ζουν παράνομα στην Ελλάδα.

Αν ένας μετανάστης (υπήκοος τρίτης χώρας) βρίσκεται σήμερα παράνομα στην Ελλάδα, ο μόνος τρόπος να νομιμοποιηθεί είναι να υποβάλει αίτηση για έκδοση άδειας διαμονής για εξαιρετικούς λόγους¹⁴. Διαφορετικά, θα πρέπει να αναχωρήσει από την Ελλάδα και να συνάψει γάμο στη χώρα προέλευσής του με Έλληνα ή Ευρωπαίο πολίτη υπήκοο τρίτης χώρας που έχει άδεια διαμονής, ώστε να αποκτήσει θεώρηση εισόδου (visa) για να εισέλθει στην Ελλάδα για λόγους οικογενειακής επανένωσης¹⁵ πλέον, και πριν λήξει η θεώρηση εισόδου να υποβάλει στο δήμο αίτηση αρχικής χορήγησης άδειας διαμονής για οικογενειακή επανένωση¹⁶. Συνεπώς, αντί να γίνεται λόγος για προβλήματα στην χορήγηση άδειας διαμονής θα ήταν πιο ορθό να λέγεται ότι δεν υπάρχει δυνατότητα χορήγησης άδειας διαμονής, καθότι σπάνια το υπουργείο Εσωτερικών χορηγεί άδειες διαμονής για εξαιρετικούς λόγους¹⁷.

Οι πίνακες 2 και 3 πιο κάτω παρουσιάζουν τον αριθμό των αιτήσεων για χορήγηση άδειας διαμονής για εξαιρετικούς λόγους και αντίστοιχα τον αριθμό των

¹⁴ Στο ίδιο, άρθρο 44 παρ. 2, όπως ισχύει σήμερα.
¹⁵ Στο ίδιο, άρθρο 53.
¹⁶ Στο ίδιο, άρθρο 56, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 13 Ν. 3536/2007.
¹⁷ Βλ. πίνακες 2 και 3.

ειών διαμονής για εξαιρετικούς λόγους που εκδόθηκαν από τον Ιανουάριο 2008 έως Σεπτέμβριο 2009.

Πίνακας 2: Αιτήσεις για χορήγηση άδειας διαμονής για εξαιρετικούς λόγους (Ιανουάριος 2008-Σεπτέμβριος 2009)

Έτος	Μήνας	Κατηγορία Άδειας	Σύνολο
2008	1	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	180
2008	2	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	205
2008	3	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	192
2008	4	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	201
2008	5	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	262
2008	6	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	270
2008	7	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	324
2008	8	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	154
2008	9	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	237
2008	10	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	209
2008	11	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	244
2008	12	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	201
2009	1	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	168
2009	2	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	240
2009	3	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	296
2009	4	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	254
2009	5	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	227
2009	6	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	290
2009	7	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	352
2009	8	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	188
2009	9	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	248
2009	10	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	215
2009	11	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	243
2009	12	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	263
2010	1	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	218
2010	2	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	172
2010	3	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	204
2010	4	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	209
2010	5	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	242
2010	6	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	270
2010	7	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	261
2010	8	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	170
2010	9	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	155

ΣΥΝΟΛΟ	7.564

ηγή: υπουργείο Εσωτερικών

ίνακας 3: Εκδοθείσες άδειες διαμονής για εξαιρετικούς λόγους (Ιανουάριος 2008-επτέμβριος 2009)

Έτος	Μήνας	Είδος Άδειας	Κατηγορία Άδειας	Σύνολο
2008	1	Ανανέωση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	3
2008	1	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	21
2008	2	Ανανέωση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	9
2008	2	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	26
2008	3	Ανανέωση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	8
2008	3	Επανεκδοση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	1
2008	3	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	73
2008	4	Ανανέωση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	17
2008	4	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	68
2008	5	Ανανέωση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	8
2008	5	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	50
2008	6	Ανανέωση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	2
2008	6	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	57
2008	7	Ανανέωση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	5
2008	7	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	127
2008	8	Ανανέωση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	2
2008	8	Επανεκδοση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	1

			παρ. 2)	
2008	8	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	40
2008	9	Ανανέωση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	1
2008	9	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	44
2008	10	Ανανέωση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	1
2008	10	Επανεκδοση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	1
2008	10	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	31
2008	11	Ανανέωση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	2
2008	11	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	53
2008	12	Ανανέωση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	2
2008	12	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	86
2009	1	Ανανέωση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	1
2009	1	Επανεκδοση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	1
2009	1	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	41
2009	2	Επανεκδοση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	1
2009	2	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	71
2009	3	Ανανέωση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	1
2009	3	Επανεκδοση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	2
2009	3	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	74
2009	4	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	83
2009	5	Επανεκδοση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	1

2009	5	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	76
2009	6	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	67
2009	7	Ανανέωση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	1
2009	7	Επανεκδοση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	2
2009	7	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	84
2009	8	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	73
2009	9	Ανανέωση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	2
2009	9	Επανεκδοση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	2
2009	9	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	126
2009	10	Ανανέωση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	1
2009	10	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	63
2009	11	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	4
2009	12	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	2
2010	1	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	3
2010	2	Επανεκδοση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	3
2010	2	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	19
2010	3	Ανανέωση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	1
2010	3	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	47
2010	4	Ανανέωση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	1
2010	4	Επανεκδοση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	1
2010	4	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	28

			παρ. 2)	
2010	5	Ανανέωση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	2
2010	5	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	54
2010	6	Ανανέωση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	3
2010	6	Επανεκδοση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	1
2010	6	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	105
2010	7	Ανανέωση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	1
2010	7	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	73
2010	8	Επανεκδοση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	2
2010	8	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	30
2010	9	Επανεκδοση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	7
2010	9	Χορήγηση	εξαιρετικοί λόγοι (Ν. 3386/05, άρθρο 44, παρ. 2)	23
ΣΥΝΟΛΟ				1.922

ηγή: υπουργείο Εσωτερικών

α) *Η απεργία πείνας των μεταναστών στο μέγαρο Υπατία, ως απότοκος του προβλήματος της ανεπάρκειας του νομοθετικού πλαισίου για την αντιμετώπιση του πτήματος της νομιμοποίησης όσων ζουν παράνομα στην Ελλάδα.*

Απότοκος του προβλήματος των παράνομων μεταναστών που ζουν και πγάζονται πολλά χρόνια στην Ελλάδα χωρίς να καταφέρουν να αποκτήσουν άδεια ιαμονής ήταν και η απεργία πείνας που έκαναν τριακόσιοι περίπου μετανάστες στην Αθήνα, με βασικό αίτημά τους τη χορήγηση άδειας διαμονής στην Ελλάδα. υγκεκριμένα στις 23.1.2011 περίπου 300 μετανάστες, που έφτασαν με το πλοίο της ραμμής από την Κρήτη στην Αθήνα, εγκαταστάθηκαν στο κτίριο της Νομικής Σχολής Αθηνών, μέχρι να ικανοποιηθεί το αίτημά τους για νομιμοποίηση στην Ελλάδα. Οι ετανάστες κατέλαβαν το χώρο της Νομικής Σχολής με τη συνδρομή Ελλήνων

λιτών, που αποτελούσαν την επιτροπή αλληλεγγύης και ανακοίνωσαν ότι ξεκινούν εργία πείνας με αίτημα τη "νομιμοποίηση όλων των μεταναστών/μεταναστριών και ίσα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα και υποχρεώσεις με τους Έλληνες γαζόμενους/εργαζόμενες". Παράλληλη κίνηση έγινε και στη Θεσσαλονίκη από ρίπου 50 παράνομους μετανάστες, οι οποίοι στεγάστηκαν σε όροφο του Εργατικού κέντρου Θεσσαλονίκης¹⁸.

Αμέσως ξέσπασε στην ελληνική κοινωνία ένα μεγάλο θέμα για την ενέργεια πτή των μεταναστών. Από τη μία πλευρά ήταν όσοι διαφωνούσαν με την ενέργεια και τούσαν άμεσα δράση κατά των καταληψιών μεταναστών και από την άλλη εκείνοι ου συμπαρίσταντο στα αιτήματα τους. Το επίσημο κράτος προσπάθησε να λύσει το θέμα της κατάληψης της Νομικής Σχολής με τρόπο "αναίμακτο" και με αποφυγή ήσης βίας. Οι μετανάστες μετά από διαπραγματεύσεις πείστηκαν να εγκαταλείψουν τις 28.1.2011 το χώρο της Νομικής Σχολής και να μεταβούν στο μέγαρο Υπατία στην μβολή των οδών Ηπείρου και Πατησίων στην Αθήνα¹⁹.

Το πρώτο διάστημα της κατάληψης της Νομικής Σχολής όλη η πολιτική ζήτηση μετατοπίστηκε από την ουσία του αιτήματος των μεταναστών στο ζήτημα ρς αναγκαιότητας ή μη του πανεπιστημιακού ασύλου, στις ευθύνες των αλληλέγγυων α την όλη ενέργεια και στην ολιγωρία του κράτους να αποτρέψει την ομαδική τακίνηση των μεταναστών από την Κρήτη. Με αφορμή το γεγονός συντηρητικοί κλοιοί έθεταν μετ' επιτάσεως το ζήτημα της κατάργησης του πανεπιστημιακού ασύλου και απαιτούσαν την άσκηση ποινικών διώξεων κατά των αλληλέγγυων.

Στο μέγαρο Υπατία οι μετανάστες εγκαταστάθηκαν στις 28.1.2011 και ανέχισαν την απεργία πείνας επί 44 ημέρες. Υπό το βάρος των εξελίξεων και το φόβο α ενδεχόμενη απώλεια ανθρώπινης ζωής τρεις υπουργοί και μία υφυπουργός της βέρνησης (υπουργός Εσωτερικών, Προστασίας του Πολίτη, Υγείας και Πρόνοιας και υφυπουργός Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, αρμόδια για μεταναστευτικά ήματα) διαπραγματεύτηκαν με τους μετανάστες και τους συμπαραστάτες τους και ομφώνησαν να ικανοποιηθούν μερικώς τα αιτήματά τους. Συγκεκριμένα, η συμφωνία βέρνησης και μεταναστών προέβλεπε ότι: α) σε κάθε απεργό πείνας θα δοθεί

Κιτίδη, Κ. 'Η θα πάρουμε τα χαρτιά μας ή θα πεθάνουμε, 24.1.2011, <http://www.tvxs.gr> [πρόσβαση 5.3.2011].

Βυθούλκας, Δ. Κατάληψη Νομικής. Έφυγαν οι μετανάστες - Επήλθε συμφωνία, *Το Βήμα (κοινωνία)*, 5.1.2011, <http://www.tovima.gr> [πρόσβαση 21.3.2011].

θεστώσ "ανοχής" (αναβολή απομάκρυνσης) επ' αόριστον. Το καθεστώς αυτό θα συνοδεύεται και από άδεια εργασίας. β) Θα δοθεί η δυνατότητα στους απεργούς πείνας να ταξιδεύουν στις πατρίδες τους και ότι η 12ετία για την απόκτηση άδειας διαμονής για εξαιρετικούς λόγους" που προβλέπει ήδη ο Ν. 3907/2011 θα γίνει οκταετία²⁰.

Επί της ουσίας η κυβέρνηση πέτυχε τη λύση της απεργίας πείνας με αναίμακτο όπο. Οι μετανάστες από την άλλη δεν έφυγαν άπρακτοι, δίχως όμως να τους χορηγηθεί άδεια διαμονής, την οποία ζητούσαν.

Οι μετανάστες με τη κατάληψη κατάφεραν να αναδείξουν το πρόβλημά τους και να πετύχουν την υποχώρηση της κυβέρνησης, η οποία αρχικά είχε άκαμπτη στάση. Το πάτος από την άλλη πλευρά αποδείχθηκε αδύναμο να αποτρέψει την όλη κρίση, καθώς ο σχεδιασμός για κατάληψη ήταν γνωστός σε ευρύ κύκλο προσώπων αρκετές μέρες πριν πραγματοποιηθεί²¹. Η πλειοψηφία της κοινωνίας πάλι δεν υιοθέτησε τα αιτήματα των μεταναστών, στάση λογική υπό το βάρος του μεγάλου αριθμού λαθρομεταναστών που ζουν στην Ελλάδα και των συναφών προβλημάτων που έχουν δημιουργηθεί²².

Είναι προφανές ότι με δεδομένο το μεγάλο αριθμό λαθρομεταναστών που έχει σέλθει στην ελληνική επικράτεια, η ελληνική κυβέρνηση δεν μπορούσε να ικανοποιήσει πλήρως τα αιτήματα των απεργών πείνας και σίγουρα είναι πολύ ρεαλιστικό που δεν υπήρξε απώλεια ζωής από την απεργία πείνας. Είναι όμως πιθανό να αποτύχουν και στο μέλλον ανάλογα περιστατικά κινητοποιήσεων μεταναστών για τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους.

Το ανεπαρκές νομοθετικό πλαίσιο ανανέωσης άδειας διαμονής.

Για να ανανεώσει ένας υπήκοος τρίτης χώρας την άδεια διαμονής του για να εργαστεί είναι απαραίτητο να έχει συμπληρώσει τον απαραίτητο αριθμό ωρών²³. Είναι όμως γνωστό ότι το φαινόμενο της ανασφάλιστης εργασίας είναι πολύ διαδεδομένο στην Ελλάδα. Πολλοί Έλληνες εργαζόμενοι απασχολούνται ανασφάλιστοι

Άρθρο 42 παρ. 2 Ν. 3907/2011, Τελευταίες εξελίξεις στην υλοποίηση της συμφωνίας κυβέρνησης – απεργών πείνας, 13.3.2011, <http://episkiasis.wordpress.com> [πρόσβαση 19.3.2011] και Ανέστειλαν πάλι την απεργία πείνας οι μετανάστες, 9.3.2011, <http://www.tvxs.gr> [πρόσβαση 21.3.2011].

Κείμενο απεργών μεταναστών, 20.1.2011, <http://hungerstrike300.blogspot.com> [πρόσβαση 21.3.2011], Σύσκεψη μεταναστών Κρήτης, <http://fmkritis.wordpress.com> [πρόσβαση 21.3.2011] και Αναχώρησαν από το λιμάνι των Χανίων οι απεργοί πείνας μετανάστες, 22.1.2011, <http://hungerstrike300.blogspot.com> [πρόσβαση 21.3.2011].

MEGA (τηλεοπτικό κανάλι). Πανελλαδικής Πολιτικής Έρευνα σε θέματα επικαιρότητας που διεξήχθη με λογαριασμό της εκπομπής «Ανατροπή» στις 3-7 Φεβρουαρίου 2011 και μεταδόθηκε τη Δευτέρα 7 Φεβρουαρίου 2011, <http://www.megatv.com> [πρόσβαση 21.3.2011].

Άρθρο 90 παρ. 1 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα.

ε ιδιωτικές επιχειρήσεις. Οι δε υπήκοοι τρίτων χωρών στην πλειονότητά τους γράζονται ανασφάλιστοι. Αυτό έχει ως συνέπεια, στο χρόνο ανανέωσης της άδειας διαμονής τους, να μην έχουν συμπληρώσει τον απαραίτητο αριθμό ενσήμων που θα τους επιτρέψει να την ανανεώσουν, καθότι δυνατότητα εξαγοράς παρέχεται μόνο για τον 20% των απαιτούμενων ενσήμων²⁴. Και αυτό φυσικά αν έχουν την οικονομική δυνατότητα να τα εξαγοράσουν από το ασφαλιστικό τους ταμείο.

Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, κάποιοι υπήκοοι τρίτων χωρών με πολύχρονη παρουσία και εργασία την Ελλάδα, από νόμιμοι να γίνονται παράνομοι άνευ παιτιότητάς τους αλλά λόγω της εργοδοτικής αυθαιρεσίας και της ανεπάρκειας των λέγχων εκ μέρους των αρμόδιων κρατικών οργάνων (επιθεώρηση εργασίας, υπουργείο εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης).

γ) Οι μεγάλες καθυστερήσεις στην έκδοση των αδειών διαμονής.

Είναι χαρακτηριστικό ότι μόνο το 5% από τις άδειες διαμονής εκδίδονται γκαίρα. Για να εκδοθεί μία άδεια διαμονής από την περιφέρεια μπορεί να περάσει ένατος²⁵, με συνέπεια στο χρόνο παραλαβής της, αυτή να έχει ήδη λήξει.

δ) Η έλλειψη επαρκώς ενημερωμένου προσωπικού στις υπηρεσίες που εκδίδουν τις άδειες διαμονής.

Οι υπάλληλοι των περιφερειών και των δήμων, οι οποίοι ασχολούνται με την παραλαβή αιτήσεων και την έκδοση αδειών διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών, στην πλειονότητά τους δεν γνωρίζουν καλά τα θέματα της νομιμοποίησης και είτε τους παραπέμπουν σε αναρμόδιες υπηρεσίες, είτε δεν τους κατευθύνουν σωστά και πάντως ίγουρα καθυστερούν υπερβολικά στη διεκπεραίωση των αιτημάτων τους.

Κάθε μέρα έξω από τα γραφεία της Διεύθυνσης Αλλοδαπών και Μεταναστευσης της περιφέρειας Αττικής εκτυλίσσονται εικόνες τριτοκοσμικής χώρας.

Στο ίδιο, άρθρο 15 παρ. 2γ, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 6 παρ. 2 Ν. 3536/2007 και ΥΕσωτΟικΟικΑπασχΚοινΠρ οικ. 1356 "Τροποποίηση της υπ' αριθ. 160/3.1.2006 (ΦΕΚ Β/6) κοινής απόφασης των Υπουργών Εσωτερικών, Οικονομίας και Οικονομικών και Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας περί "Καθορισμού ελάχιστου αριθμού ημερομισθίων ή ελάχιστου χρονικού διαστήματος ασφάλισης ανά έτος και ασφαλιστικό φορέα για την ανανέωση άδειας διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών κινώντας και των όρων και προϋποθέσεων πρόσβασης στην μισθωτή εργασία και σε ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα της περίπτωσης β του άρθρου 59 του ν. 3386/05" (ΦΕΚ Β 114/27.1.2009).

Δεληθανάση, Μ. Οι μετανάστες έρμαία της γραφειοκρατίας, Εκατό χιλιάδες φάκελοι στην περιφέρεια Αττικής. *Καθημερινή (κοινωνία)*, (2004, 14 Νοεμβρίου). σ. 54.

κατοντάδες υπήκοοι τρίτων χωρών συνωστιάζονται -από τις πέντε το πρωί πολλές ώρες- και αναμένουν να ανοίξει η "μαγική" πόρτα των γραφείων της περιφέρειας. Η εξυπηρέτησή τους συνήθως συνίσταται σε μια σύντομη απάντηση ενός υπαλλήλου της περιφέρειας ότι το αίτημά τους είναι στο στάδιο της επεξεργασίας, αφού ο μέσος χρόνος για τη διεκπεραίωση των αιτημάτων για έκδοση άδειας διαμονής είναι πλέον πέντε ή έξι μήνες.

Οι δήμοι και οι περιφέρειες βέβαια ως κομμάτι του γραφειοκρατικού και αποτελεσματικού σύγχρονου ελληνικού κράτους δεν θα μπορούσαν να λειτουργούν καλύτερα από άλλες δημόσιες υπηρεσίες (ασφαλιστικά ταμεία, εφορίες κ.λπ.). Η υφιστάμενη γραφειοκρατία του συστήματος και ο μεγάλος όγκος των αιτημάτων των υπηκόων τρίτων χωρών καθιστούν δύσκολο τον εξορθολογισμό της κατάστασης.

Η διοικητική δυσλειτουργία των Διευθύνσεων Αλλοδαπών και Μετανάστευσης, ειδικά της περιφέρειας Αττικής, έχει ως αποτέλεσμα την παρέλευση αδικαιολόγητα μεγάλου χρονικού διαστήματος για την έκδοση των αδειών διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών. Πολλοί από αυτούς υποβάλουν αναφορές στο Συνήγορο του Πολίτη²⁶.

4. Προτάσεις για την εύρυθμη λειτουργία των δήμων που παραλαμβάνουν τα αιτήματα των υπηκόων τρίτων χωρών για χορήγηση ή ανανέωση άδειας διαμονής και των περιφερειών που εκδίδουν τις άδειες διαμονής.

Με βάση τα όσα προαναφέρθηκαν, μπορεί να συμπεράνει κάποιος ότι είναι δύσκολο η ελληνική διοίκηση να λειτουργήσει με ορθό και γρήγορο τρόπο κατά τη διαδικασία χορήγησης και ανανέωσης των αδειών διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών. Για να αντιμετωπιστεί το ζήτημα της γραφειοκρατίας χρειάζεται η θέσπιση σαφών, οριζώντων ενδεικτικών προθεσμιών και αποφασιστική διοικητική εποπτεία προς τήρηση των χρονοδιαγραμμάτων στη διεκπεραίωση των αιτήσεων.

Η λειτουργία των υπηρεσιών που είναι αρμόδιες για την παραλαβή των αιτήσεων και τη χορήγηση των αδειών διαμονής μπορεί να βελτιωθεί με τα ακόλουθα:

- Καλύτερη κατανομή των υπαλλήλων που εργάζονται στα αρμόδια τμήματα των δήμων και των περιφερειών. Έτσι θα μπορούσαν να λυθούν πολλά προβλήματα.

Συνήγορος του Πολίτη, Ετήσια Έκθεση 2008, Εθνικό Τυπογραφείο, σσ. 19-20.

Περισσότεροι υπάλληλοι στην παραλαβή και διεκπεραίωση των αιτήσεων σημαίνει μείωση του χρόνου έκδοσης των αδειών διαμονής.

- Ηλεκτρονική διασύνδεση όλων των συναρμόδιων υπουργείων και των υπηρεσιών που ασχολούνται με την έκδοση των αδειών διαμονής²⁷. Αυτή η ενέργεια θα μπορούσε να μειώσει σε μεγάλο βαθμό το πρόβλημα της γραφειοκρατίας.
- Διεξαγωγή ειδικών σεμιναρίων συνεχούς κατάρτισης για τους υπαλλήλους που ασχολούνται με την παραλαβή των αιτημάτων των υπηκόων τρίτων χωρών για χορήγηση ή ανανέωση άδειας διαμονής και με την έκδοση των αδειών διαμονής. Είναι απαραίτητο οι υπάλληλοι να γνωρίζουν άριστα τη σχετική νομοθεσία, ώστε να μπορούν να απαντούν στα ερωτήματα των υπηκόων τρίτων χωρών και να διεκπεραιώνουν σε εύλογο χρόνο τα αιτήματά τους²⁸.
- Πάταξη της διαφθοράς μεμονωμένων υπαλλήλων των δήμων και των περιφερειών.
- Θέσπιση προτεραιοτήτων στην έκδοση των αδειών διαμονής, ειδικά στις περιπτώσεις θεώρησης εισόδου συζύγου και τέκνων και οικογενειακής επανένωσης.
- Επίδειξη σεβασμού στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια των υπηκόων τρίτων χωρών με σκοπό να αποκατασταθεί βαθμιαία το άσχημο κλίμα που υπάρχει στις σχέσεις τους με τους υπαλλήλους των δήμων και των περιφερειών²⁹.

²⁷ Ρομπόκου-Καραγιάννη, Α. Φάκελος για το μάθημα «Διοικητική Μεταρρύθμιση», (Ζ' εξάμηνο 2001-002). Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, σ. 39

²⁸ Δεληθανάση, Μ. ό.π., (2004, 14 Νοεμβρίου). σ. 54.

²⁹ Τσαούσης, Γ. Παρεμβάσεις - τοποθετήσεις για το νέο Ν. 3386/2005. Σκέψεις και προβληματισμοί. Στο Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. (επιμ.). Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Τομέας Διεθνών Πουδών, Νομική Σχολή Α.Π.Θ., *Ο νέος νόμος 3386/2005 για τους αλλοδαπούς. Σκέψεις και προβληματισμοί*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2006). σ. 147.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΡΧΕΣ

1. Η αρχή της αξίας του ανθρώπου¹

Ως αξιοπρέπεια του ανθρώπου νοείται καθετί που αποτελεί στοιχείο της προσωπικότητάς του, άλλως "η αξία που πρέπει να έχει ο άνθρωπος ως έλλογο και ανειδητό ον, δηλαδή ως πρόσωπο"². Όλοι οι άνθρωποι δικαιούνται το σεβασμό και την προστασία της αξιοπρέπειάς τους εκ μέρους των κρατικών οργάνων³.

"Η προστασία αρχίζει ήδη πριν τη γέννηση και αφορά και στο κυοφορούμενο. Χύει πάντως με τον θάνατο του προσώπου, αν και περιλαμβάνει τη σύμφωνη με τη ληση του θανόντος και τους κρατούντες κανόνες για την ταφή ή καύση της σορού"⁴.

Σχετικό με τη συνταγματική προστασία της αξιοπρέπειας του ανθρώπου είναι και το δικαίωμά του να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του⁵ και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας. Αυτή η ελευθερία αποτελεί το κύριο περιεχόμενο της αξιοπρέπειας του ανθρώπου"⁶.

Τα πολιτειακά όργανα κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων τους οφείλουν να μην παραβιάζουν την αξιοπρέπεια των ανθρώπων που ζουν στην Ελλάδα, να την προστατεύουν, δηλαδή να φροντίζουν για την αποτροπή της υποβολής της, τόσο εκ μέρους των φορέων της εξουσίας, όσο και εκ μέρους των πολιτών⁷.

Ο σεβασμός και η προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατοχυρώνονται από το Σύνταγμα όχι μόνο για τους Έλληνες αλλά και για κάθε πρόσωπο που ζει στην

Άρθρο 2 Συντάγματος και σχετικό άρθρο 110 παρ. 1 Συντάγματος.
Μάνεσης, Α. *Συνταγματικά δικαιώματα α' ατομικές ελευθερίες, πανεπιστημιακές παραδόσεις* (δ' έκδοση). Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (1978). σ. 109.
Χρυσόγονος, Κ. *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Α. Σάκκουλα, (1998). σ. 4.
Λαγτόγλου, Π.Δ. *Συνταγματικό δίκαιο - ατομικά δικαιώματα Β'*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2005). σ. 1327
Άρθρο 5 παρ. 1 και παρ. 2 Συντάγματος.
Γεωργόπουλος, Κ. *Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο* (12η έκδοση). Αθήνα: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2001). σ. 9.
Μάνεσης, Α. ό.π., σ. 10.

λλάδα⁸. Συνεπώς και για τους υπηκόους τρίτων χωρών που διαμένουν στη χώρα μας, τε νόμιμα είτε παράνομα.

Στις περιπτώσεις που υπήκοοι τρίτων χωρών δεν είναι φορείς ενός ειδικού τομικού δικαιώματος, η κρατική επέμβαση δεν μπορεί να προχωρήσει σε βαθμό που να προσβάλλει την ανθρώπινη αξία τους. Αυτό ισχύει και στις περιπτώσεις που ο νόμος και το ίδιο το Σύνταγμα προστατεύουν τους υπηκόους τρίτων χωρών υπό τον όρο της ισοβαιότητας⁹.

Ενώ όμως η αρχή της αξίας του ανθρώπου προστατεύεται από το Σύνταγμα, μπορεί να παρατηρήσει κάποιος ότι η αξιοπρέπεια των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελλάδα κάποιες φορές προσβάλλεται από τα όργανα της τάξης.

Τα βασανιστήρια και οποιαδήποτε σωματική κάκωση, βλάβη υγείας ή άσκηση ψυχολογικής βίας, αποτελούν τη μέγιστη προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και απαγορεύονται¹⁰. Φαινόμενα, βέβαια, συστηματικών βασανιστηρίων υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική επικράτεια δεν έχουν παρατηρηθεί. Υπάρχουν όμως μεμονωμένες περιπτώσεις για τις οποίες κατηγορήθηκαν Έλληνες, όργανα της τάξης, να φαινόμενα κακοποίησης υπηκόων τρίτων χωρών κατά τη σύλληψη και κατά τη κράτησή τους. Επίσης μεμονωμένα φαινόμενα σωματικής και ψυχολογικής βίας σε βάρος τους καταγγέλλονται συχνά σε αντιρατσιστικές και ανθρωπιστικές οργανώσεις κ.λπ.

Αν και η Ελλάδα είναι δημοκρατική χώρα και το δικαίωμα της ανθρώπινης αξιοπρέπειας προστατεύεται από τα εντεταλμένα όργανα της πολιτείας, δεν έλειψαν αντικοσμικά φαινόμενα κατά τα τελευταία χρόνια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα προσβολής της αξιοπρέπειας των υπηκόων τρίτων χωρών είναι η κατάσταση των κρατητηρίων, όπου κυριολεκτικά στοιβάζονται όσοι είναι προς διοικητική και ποινική απέλαση. Η κράτησή τους σε αυτά συνιστά στην ουσία εξευτελιστική και ανάνθρωπη μεταχείριση, κατά παράβαση των διεθνών δεσμευτικών κανόνων δικαίου¹¹.

Οι συνθήκες κράτησής τους εμφανίζουν προσβλητική εικόνα για την ανθρώπινη

Όπως προκύπτει από τη διατύπωση του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος που αναφέρεται στην αξία του ανθρώπου και ενόψει της διατύπωσης της συμπληρωματικής διάταξης του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος.

Δαγτόγλου, Π.Δ. *Συνταγματικό δίκαιο - ατομικά δικαιώματα Β'*. ό.π., σ. 1327.

Άρθρα: 7 παρ. 2 Συντάγματος και 3 Ε.Σ.Δ.Α.

Εξευτελιστική η μεταχείριση στα κρατητήρια του «Ελ. Βενιζέλος» διαπιστώνει ο Συνήγορος του Πολίτη, <http://news.in.gr> [πρόσβαση 7.8.2010].

ξιοπρέπεια, ενώ το ισχύον νομοθετικό καθεστώς ορίζει ότι πρέπει να ιδρυθούν ειδικοί ύρροι για την κράτηση των προς απέλαση υπηκόων τρίτων χωρών¹². Η Ελλάδα ίλιστα έχει καταδικαστεί γι' αυτό το θέμα από το Ε.Δ.Δ.Α.¹³, γεγονός που δείχνει την ύναμία της διοίκησης να επιλύσει το ζήτημα της ανέφικτης άμεσης απέλασης, αλλά ι την παραβίαση των δικαιωμάτων των υπηκόων τρίτων χωρών που υφίστανται την ιφιβόλου νομιμότητας κράτηση, σε συνθήκες συχνά απάνθρωπες και ξευτελιστικές¹⁴.

Σε αυτοψία που πραγματοποίησε κλιμάκιο του Συνηγόρου του Πολίτη στη ιεύθυνση Αλλοδαπών Αττικής (Πέτρου Ράλλη 24, Ταύρος) στις 12.8.2009 και σε ίσκεψη κλιμακίου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων ι της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας πάλι στην ίδια ιεύθυνση Αλλοδαπών στις 23-29.9.2008, διαπιστώθηκε ότι οι συνθήκες κράτησης των ηκόων τρίτων χωρών στις εγκαταστάσεις της Διεύθυνση Αλλοδαπών Αττικής είναι ημμελείς. Μάλιστα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων ι της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας προέτρεψε τις ληνικές αρχές να διασφαλίσουν σε όλους τους κρατούμενους πρόσβαση στην υαλέτα κατά τη διάρκεια της νύχτας και καθαρές κουβέρτες και στρώματα¹⁵.

Σε άλλη αυτοψία που πραγματοποίησε τον Ιούλιο του 2010 κλιμάκιο του υνηγόρου του Πολίτη στα κρατητήρια του αεροδρομίου Ελ. Βενιζέλος διαπίστωσε ότι ι κρατούμενοι υπήκοοι τρίτων χωρών υφίστανται απάνθρωπη και εξευτελιστική εταχείριση. Για το λόγο αυτό απευθύνθηκε στο υπουργείο Προστασίας του Πολίτη και ε σύσκεψη που έγινε ζήτησαν να λάβει μέτρα για τη βελτίωση των συνθηκών ιαβίωσης στα κρατητήρια. Οι αρμόδιοι φορείς δεσμεύτηκαν να απολυμάνουν τους ώρους κράτησης, να αντικαταστήσουν τα στρώματα που κοιμούνται οι κρατούμενοι

Άρθρο 81 Ν. 3386/2005.

Απόφαση Ε.Δ.Δ.Α. της 19.10.2000, Dougoz κατά Ελλάδας και απόφαση Ε.Δ.Δ.Α. της 29.10.2009, hunaen κατά Ελλάδας.

Άρθρα: 3 Ε.Σ.Δ.Α., 7 Δ.Σ.Α.Π.Δ., που κυρώθηκε με το Ν. 2462/1997 "Κύρωση του Διεθνούς ύμφωνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στο Διεθνές ύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα και του Δευτέρου Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στο ιεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα σχετικού με την κατάργηση της ποινής του νάτου" (ΦΕΚ Α 25/26.2.1997) και 81 Ν. 3386/2005. Βλ. και απόφαση Ε.Δ.Δ.Α. της 26.11.2009, abesh κατά Ελλάδος 8256/07. *Επιθεώρηση Μεταναστευτικού Δικαίου*, τεύχος 3, Σεπτέμβριος-εκέμβριος 2010, σ. 260.

Συνήγορος του πολίτη (Συνήγορος του μετανάστη, του πρόσφυγα και του ομογενούς) "Αξιολόγηση υν ευρημάτων αυτοψίας διενεργηθείσας από τον Συνήγορο του Πολίτη στη Διεύθυνση Αλλοδαπών θήνας (Πέτρου Ράλλη 24)" 19.10.2009, <http://www.synigoros.gr> [πρόσβαση 7.12.2010].

αι να ζητήσουν από την περιφέρεια την ταχύτατη ολοκλήρωση της κατασκευής νέου ώρου κράτησης. Επίσης το υπουργείο Δικαιοσύνης δεσμεύτηκε να προβεί στις απαραίτητες ενέργειες, ώστε οι υπήκοοι τρίτων χωρών με αναστολή ή έκτιση της οινής τους να μην κρατούνται επιπλέον ημέρες, επειδή βρίσκονται σε οικονομική δύναμια να πληρώσουν τα δικαστικά έξοδα, έτσι ώστε να αποσυμφορηθούν άμεσα τα κρατητήρια¹⁶.

Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει δεχθεί και άλλες αναφορές για τις αναξιοπρεπείς συνθήκες υπό τις οποίες κρατούνται οι υπήκοοι τρίτων χωρών και σε άλλα αστυνομικά μέρη της Ελλάδας. Στις αυτοψίες που έχει διενεργήσει, έχει διαπιστώσει ότι όντως η κατάσταση που επικρατεί στα ελληνικά αστυνομικά τμήματα, όπου κρατούνται αράνομοι υπήκοοι τρίτων χωρών, είναι προσβλητική για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια¹⁷.

Ακόμα σε έκθεση του Παρατηρητηρίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα αναφέρεται ότι υπήκοοι τρίτων χωρών που κρατούνταν σε κέντρα κράτησης στη βόρεια Ελλάδα μέχρι να απελαθούν, παραπονούνταν για τις απάνθρωπες συνθήκες που επικρατούσαν στα συγκεκριμένα κρατητήρια (φυλάκιο Κυπρίνου, αστυνομικό τμήμα στο Σουφλί, κέντρο κράτησης Βιέννη). Ειδικότερα ανέφεραν ότι υπήρχε ανεπαρκής διατροφή των κρατουμένων, έλλειψη τροφίμων και ρούχων, έλλειψη υγειονομικής περίθαλψης, κράτηση μεγάλου αριθμού κρατουμένων αναλογικά με τη χωρητικότητα των κελιών, κράτηση ασυνόδευτων ανήλικων στα ίδια κελιά με ενήλικες και κατάχρηση της αστυνομίας¹⁸.

Οι αστυνομικές αρχές, όχι απαραίτητα με δική τους υπαιτιότητα αλλά με υπαιτιότητα των συναρμόδιων υπουργείων Εσωτερικών και Προστασίας του Πολίτη, είναι άνετοιμες να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες κράτησης τόσων υπηκόων τρίτων χωρών, αφού οι υποδομές των αστυνομικών τμημάτων δεν επαρκούν.

Ο νέος νόμος 3907/2011 περιέχει διατάξεις για τη διασφάλιση της κράτησης των υπηκόων τρίτων χωρών υπό αξιοπρεπείς συνθήκες. Συγκεκριμένα προβλέπει ότι

¹⁶ Συνήγορος του Πολίτη. "Αυτοψία στα κρατητήρια του "Ελ. Βενιζέλος" και σύσκεψη με τα αρμόδια υπουργεία για λήψη άμεσων μέτρων" Ιούλιος 2010 <http://www.synigoros.gr> [πρόσβαση 9.12.2010].

¹⁷ Συνήγορος του Πολίτη. Πόρισμα: "Παραμονή "ποινικών" κρατουμένων σε Αστυνομικά κρατητήρια" 1.5.2007 <http://www.synigoros.gr> [πρόσβαση 9.12.2010] και Συνήγορος του πολίτη. "Συνθήκες κράτησης στα κρατητήρια του αστυνομικού τμήματος Ομόνοιας", Αύγουστος 1999, <http://www.synigoros.gr> [πρόσβαση 9.12.2010].

¹⁸ Human Rights Watch. Report: "No Refuge" 1.11.2009, <http://www.hrw.org> [πρόσβαση 27.12.2010].

θόλη τη διάρκεια των διαδικασιών πρώτης υποδοχής των υπηκόων τρίτων χωρών, οι οποίοι εισέρχονται παράνομα στην Ελλάδα, ο επικεφαλής και το προσωπικό του κέντρου ή της Μονάδας Πρώτης Υποδοχής πρέπει να μεριμνούν, ώστε οι υπήκοοι τρίτων χωρών να διαβιούν σε αυτά υπό αξιοπρεπείς συνθήκες¹⁹. Επίσης προβλέπει ότι «...α την επιβολή ή τη συνέχιση της κράτησης των υπηκόων τρίτων χωρών για την προετοιμασία της επιστροφής τους και τη διεκπεραίωση της διαδικασίας απομάκρυνσής τους λαμβάνεται υπόψη η διαθεσιμότητα κατάλληλων χώρων κράτησης και η δυνατότητα εξασφάλισης αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης για τους κρατούμενους»²⁰.

Όσον αφορά τους χώρους φιλοξενίας -χώροι κράτησης στην πραγματικότητα- ο Ν. 3907/2011 ορίζει ότι «με απόφαση του Υπουργού Προστασίας του Πολίτη μπορεί να καθορίζεται η χρήση των υφιστάμενων χώρων προσωρινής φιλοξενίας υπηκόων τρίτων χωρών είτε ως Ειδικών Χώρων Παραμονής Αλλοδαπών (ΕΧΠΑ) του άρθρου 81 του ν. 2917/2002 είτε ως εγκαταστάσεων του άρθρου 31 του παρόντος νόμου είτε ως Κέντρων Πρώτης Υποδοχής του άρθρου 8 παρ. 1 του παρόντος νόμου»²¹.

Δεδομένου ότι, σύμφωνα με τα όσα αναφέρθηκαν πιο πάνω, οι υφιστάμενοι χώροι φιλοξενίας των υπηκόων τρίτων χωρών είναι ακατάλληλοι, σε συνδυασμό με το ότι σε κανένα σημείο του κειμένου του παραπάνω νόμου δεν αναφέρεται ότι θα γίνουν αναγκαίες αλλαγές στους υφιστάμενους χώρους φιλοξενίας, ώστε να καταστούν κατάλληλοι για την κράτηση ανθρώπων σε αξιοπρεπείς συνθήκες²² δημιουργείται προβληματισμός για το αν θα σταματήσει η Ελλάδα να είναι υπόλογη στα διεθνή φόρα ως προς τους χώρους φιλοξενίας των υπηκόων τρίτων χωρών.

Από την αρχή της αξίας του ανθρώπου απορρέει και η αρχή της δίκαιης εξαγωγής της δίκης²³, που σημαίνει ότι κάθε άνθρωπος είτε είναι Έλληνας είτε υπήκοος τρίτης χώρας, έχει δικαίωμα να δικαστεί η υπόθεσή του δίκαια, δημόσια και μέσα σε λογική προθεσμία, από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο.

Επίσης, από την αρχή της αξίας του ανθρώπου απορρέει το τεκμήριο της αθωότητας, σύμφωνα με το οποίο κάθε πρόσωπο που κατηγορείται ότι έχει τελέσει κάποιο αδίκημα, τεκμαίρεται ότι είναι αθώο μέχρι να αποδειχθεί η ενοχή του με

¹⁹ Άρθρο 13 παρ. 3 περ. α Ν. 3907/2011.

²⁰ Στο ίδιο, άρθρο 30 παρ. 1.

²¹ Στο ίδιο, άρθρο 15 παρ. 2.

²² Στο ίδιο, άρθρο 15 παρ. 2.

²³ Άρθρα: 6 παρ. 1 Ε.Σ.Δ.Α. και 20 Συντάγματος.

καστική απόφαση²⁴.

Ακόμα, από την ίδια αρχή υπαγορεύεται και η χορήγηση άδειας διαμονής σε υπηκόους τρίτων χωρών, για ανθρωπιστικούς λόγους²⁵.

Η προστασία όμως της ανθρώπινης αξιοπρέπειας δεν δημιουργεί δικαίωμα στους λαθρομετανάστες να αξιώσουν την παραμονή τους στην Ελλάδα.

Συνοψίζοντας παρατηρεί κανείς ότι αν και σε γενικές γραμμές το δικαίωμα στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια των υπηκόων τρίτων χωρών προστατεύεται από το ελληνικό κράτος, υπάρχουν αρκετές αδυναμίες, οι οποίες καθιστούν την Ελλάδα κάποιες φορές εθνώς υπόλογη για παραβίαση αυτού του δικαιώματος. Το βασικότερο πρόβλημα είναι οι χώροι κράτησης, οι οποίοι δεν επαρκούν για το μεγάλο αριθμό κρατουμένων. Δεν είναι δυνατόν σε κελιά λίγων τετραγωνικών μέτρων των αστυνομικών τμημάτων και της Διεύθυνσης και των Υποδιευθύνσεων Αλλοδαπών να στοιβάζονται διψήφιος ή τριψήφιος αριθμός κρατουμένων²⁶. Επίσης προσπάθεια χρειάζεται για τη βελτίωση της συμπεριφοράς των οργάνων επιβολής της τάξης απέναντι στους υπηκόους τρίτων χωρών, καθότι υπάρχουν αρκετές καταγγελίες για βάνανυση συμπεριφορά²⁷.

2. Η αρχή της ισότητας

Το ελληνικό Σύνταγμα κατοχυρώνει την ισότητα των Ελλήνων ενώπιον του νόμου²⁸. Και αυτό "γιατί μόνο αυτοί αποτελούν τον κυρίαρχο λαό, προϊόν της σύστασης του οποίου είναι οι νόμοι"²⁹.

Από τη σύσταση του νέου ελληνικού κράτους μέχρι σήμερα όλα τα ελληνικά συντάγματα έχουν διακηρύξει ότι μόνο οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου³⁰.

Στην πορεία όμως του χρόνου, ιδίως μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, επικράτησε μια διάκριση ανάμεσα στην πολιτική και οικονομική αφενός και την κοινωνική ισότητα αφετέρου: η πρώτη αναγνωρίζεται καταρχήν μόνο στους Έλληνες, η

Άρθρα: 6 παρ. 2 Ε.Σ.Δ.Α. και 14 παρ. 2 Δ.Σ.Α.Π.Δ.

Άρθρο 44 Ν. 3386/2005, όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 42 Ν. 3907/2011 και το άρθρο 7 παρ. 8 Ν. 4018/2011.

Αλεβιζοπούλου, Μ. Παγάνη, η αμαρτωλή, ΒΗΜμαγκαζίνο, (2009, 1 Νοεμβρίου). σσ. 58-62.

Σωτήρχου, Ι. Καταγγέλει κακομεταχείριση μεταναστών, *Ελευθεροτυπία*, 27.7.2010, <http://www.enet.gr> [πρόσβαση 5.10.2010].

Άρθρο 4 παρ. 1 Συντάγματος.

Χλέπας, Ν./Σπυράκος, Δ. *Ο νόμος 1975/1991 περί αλλοδαπών και το Σύνταγμα*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. ντ. Σάκκουλα, (1992). σ. 17.

Το πρώτο ελληνικό Σύνταγμα της Επιδάου (1822) όριζε ότι «όλοι οι Έλληνες εισίν όμοιοι ενώπιον του νόμου ...».

ύτερη και στους υπηκόους τρίτων χωρών³¹.

Χαρακτηριστική διάκριση στη μεταχείριση ανάμεσα στους υπηκόους τρίτων χωρών και τους ημεδαπούς στο θέμα της πολιτικής ισότητας είναι η απουσία δικαιώματος ψήφου στις βουλευτικές εκλογές για τους πρώτους. Στο δε θέμα της οικονομικής ισότητας για να μπορέσει ένας υπήκοος τρίτης χώρας να ανοίξει δική του επιχείρηση στην Ελλάδα, είναι απαραίτητο να διαθέτει κεφάλαιο άνω των 60 χιλιάδων ευρώ³², προϋπόθεση που δεν απαιτείται για τους Έλληνες πολίτες.

Φορείς των δικαιωμάτων που απορρέουν από την αρχή της ισότητας είναι, όπως αναφέρθηκε, μόνον οι Έλληνες πολίτες και όχι οι υπήκοοι τρίτων χωρών. Μεταξύ ή και έναντι των τελευταίων επιτρέπονται διακρίσεις στη μεταχείρισή τους από τον κοινό νομοθέτη, με την προϋπόθεση βέβαια ότι αυτές δεν προσκρούουν στις απαγορεύσεις του Διεθνούς Δικαίου και στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο³³. Όσο όμως αφορά στα υπόλοιπα ανταγματικά δικαιώματα που αναγνωρίζονται στον "καθένα", οι υπήκοοι τρίτων χωρών είναι ίσοι με τους Έλληνες³⁴.

Η αρχή της ισότητας είναι βασική αρχή του ελληνικού και ευρωπαϊκού πολιτισμού. Έτσι, όλοι πρέπει να είναι ίσοι ενώπιον του νόμου. Είναι όμως προφανές π ανάγκες ασφαλείας της χώρας, του κράτους και της δημοκρατίας επιβάλουν κάποιες ασφαλιστικές δικλίδες στον τομέα των πολιτικών δικαιωμάτων όπου πρέπει να υπάρχουν περιορισμοί στα δικαιώματα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι των υπηκόων τρίτων χωρών καθώς και στο δικαίωμα κατάληψης θέσεων στο δημόσιο τομέα.

2.1. Η ισότητα των φύλων

Μία από τις επιμέρους εκφάνσεις της αρχής της ισότητας, είναι η ισότητα των φύλων. Φορείς της ισότητας των φύλων κατά το ελληνικό Σύνταγμα είναι μόνο οι Έλληνες και οι Ελληνίδες. Ο κοινός όμως νομοθέτης επέκτεινε την ισότητα των δύο φύλων και στους υπηκόους τρίτων χωρών που ζουν στην Ελλάδα, κυρώνοντας με νόμο το Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα. Η πολιτεία είναι λοιπόν υποχρεωμένη να διασφαλίζει την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών, ανεξαρτήτως

Δαγτόγλου, Π.Δ. *Συνταγματικό δίκαιο - ατομικά δικαιώματα Β΄*. ό.π., σ. 1223.
Άρθρο 24 παρ. 1α Ν. 3386/2005.
Άρθρα: 14 Ε.Σ.Δ.Α. και 26 Δ.Σ.Α.Π.Δ.
Δημητρόπουλος, Α. *Τα συνταγματικά δικαιώματα των αλλοδαπών στην Ελλάδα*. Εταιρία Μελέτης ομολογίας. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2004). σσ. 18-20.

αγένειας³⁵. Η θέση όμως της μετανάστριας στη ελληνική κοινωνία είναι κατώτερη τού του άντρα μετανάστη.

Οι περισσότερες μετανάστριες έχουν έλθει στην Ελλάδα είτε στα πλαίσια κογενειακής επανένωσης είτε για να εργαστούν. Η γυναίκα μετανάστρια, η οποία έχει έλθει στην Ελλάδα λόγω οικογενειακής επανένωσης αντιμετωπίζει το πρόβλημα ότι ναί απόλυτα εξαρτημένη από την άδεια διαμονής του συζύγου της. Αν αυτή λήξει ή αν ανανεωθεί, δεν θα περιέλθει μόνο ο σύζυγός της σε καθεστώς παρανομίας αλλά και ίδια. Σε καθεστώς παρανομίας θα βρεθεί επίσης και η γυναίκα, η οποία καταθέτει αίτηση διαζυγίου κατά του συντηρούντα συζύγου της πριν συμπληρωθούν τρία χρόνια γάμου, γιατί σε αυτή την περίπτωση δεν θα έχει δικαίωμα να λάβει αυτοτελή άδεια διαμονής και η εν ισχύ άδεια διαμονής της λόγω οικογενειακής επανένωσης θα ακυρωθεί³⁶.

Παρατηρείται λοιπόν ότι η μετανάστρια που έχει έλθει στην Ελλάδα στα πλαίσια οικογενειακής επανένωσης, βρίσκεται σε δυσμενέστερη θέση από τον σύζυγό της, καθώς είναι απόλυτα εξαρτημένη από αυτόν. Αποδυναμώνεται ο ρόλος της στην οικογένεια και η συμμετοχή της στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων μέσα σε αυτή.

Έχει παρατηρηθεί ότι οι γυναίκες μετανάστριες αντιμετωπίζουν μεγαλύτερη εργασιακή εκμετάλλευση και χαμηλότερους μισθούς σε σχέση με τους άντρες μετανάστες, ανεξάρτητα αν κάνουν την ίδια εργασία και έχουν τα ίδια προσόντα με αυτούς³⁷.

Για την αντιμετώπιση της ανισότητας λόγω φύλου στην εργασία θεσπίστηκε αρχικά ο Ν. 3488/2006 "Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών όσον αφορά στην πρόσβαση στην απασχόληση, στην επαγγελματική εκπαίδευση και ανέλιξη, στους όρους και στις συνθήκες εργασίας και άλλες συναφείς διατάξεις"³⁸. Ο νόμος όμως αυτός καταργήθηκε³⁹ με τη διάταξη του άρθρου 30 παρ. 3 Ν. 3896/2010 "Εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης

Μπέσιλα-Μακρίδη, Ε. *Η συνταγματική κατοχύρωση της αρχής της ισότητας των φύλων* (1983). Δοκτορική Διατριβή. Πάντειος Ανώτατη Σχολή Πολιτικών Επιστημών. σσ. 89-90, άρθρα: 4 παρ. 2 Συντάγματος και 3 Δ.Σ.Α.Π.Δ.

Άρθρο 58 παρ. 1 περ. α και άρθρο 60 παρ.1 περ. δ ι Ν. 3386/2005.

Λώλης, Β./Ξυπολυτάς, Ν. «κριτική στο βιβλίο της Έμκε-Πουλοπούλου, Ή. *Η Μεταναστευτική Ρόκληση*. Αθήνα: εκδ. Παπαζήση. (2007)», *Κοινωνική συνοχή και ανάπτυξη (επιστημονική επιθεώρηση)*, τ. 4^{ος}, τεύχος 2, εκδ. Διόνικος, φθινόπωρο 2009. σσ. 226-227.

ΦΕΚ Α 191/11.9.2006.

Εξαιρουμένων των διατάξεων της παραγράφου 7 του άρθρου 13 και των άρθρων 21 και 23 Ν. 3488/2006, οι οποίες είναι σε ισχύ.

άνδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης - Εναρμόνιση της κείμενης νομοθεσίας με την Οδηγία 2006/54/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Ιουλίου 2006 και άλλες συναφείς διατάξεις"⁴⁰.

Ο Ν. 3896/2010 αποσκοπεί "στην εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης όσον αφορά: α) την πρόσβαση στην απασχόληση, συμπεριλαμβανομένης της επαγγελματικής εξέλιξης, και στην επαγγελματική κατάρτιση, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης με σκοπό την απασχόληση, β) τις συνθήκες και τους όρους εργασίας και της αμοιβής και γ) τα επαγγελματικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης"⁴¹.

Οι διατάξεις του νόμου αυτού εφαρμόζονται όχι μόνους στους ήδη εργαζόμενους αλλά και στους υποψήφιους προς απασχόληση⁴². Κάποιες από τις βασικές ρυθμίσεις του είναι ότι αναδιατύπωσε τις έννοιες "άμεση και έμμεση διάκριση λόγω φύλου", "παρενόχληση" και "σεξουαλική παρενόχληση"⁴³, κατέστησε τις ακρίβειες στην εργασία λόγου φύλου παράνομες επιβάλλοντας αστικές, διοικητικές και ποινικές κυρώσεις στους θύτες των πράξεων αυτών⁴⁴ και θέσπισε την μερική αντιστροφή του βάρους απόδειξης διευκολύνοντας τη θέση του θύματος διάκρισης⁴⁵. Η κόμμα αναγνώρισε σε σωματεία και ενώσεις που έχουν συναφές έννομο συμφέρον τη δυνατότητα διεκδικούν τα δικαιώματα του θύματος διάκρισης⁴⁶. Μια σημαντική τέλος αλλαγή του νόμου αυτού είναι ο ορισμός του Συνηγόρου του Πολίτη ως ανεξάρτητου φορέα παρακολούθησης της εφαρμογής της ίσης μεταχείρισης μεταξύ ανδρών και γυναικών στον τομέα της εργασίας⁴⁷.

Παρά το ως άνω προστατευτικό νομοθετικό πλαίσιο για την ισότητα των φύλων στη εργασία, πολλές μετανάστριες γυναίκες που έχουν έλθει στην Ελλάδα στα πλαίσια οικογενειακής επανένωσης δεν εργάζονται είτε επειδή οι ίδιες δεν το επιθυμούν είτε επειδή ο συντηρών σύζυγός τους δεν τους το επιτρέπει.

Πρέπει βέβαια να γίνει μια διάκριση ανάμεσα στις γυναίκες μετανάστριες από

ΦΕΚ Α 207/8.12.2010.

Άρθρο 1 Ν. 3896/2010.

Στο ίδιο, άρθρο 17.

Στο ίδιο, άρθρο 2.

Στο ίδιο, άρθρο 23.

Στο ίδιο, άρθρο 24.

Στο ίδιο, άρθρο 22 παρ. 2.

Στο ίδιο, άρθρο 25.

ς αραβικές χώρες και τις υπόλοιπες μετανάστριες. Η γυναίκα στον αραβικό κόσμο θεωρείται υποδεέστερη του άντρα και η θέση της είναι κυρίως στο σπίτι και στην διατροφή των παιδιών. Αυτές οι αντιλήψεις διέπουν και τα ζευγάρια που κατάγονται από αραβικές χώρες και είναι πάρα πολλά στην Ελλάδα. Ζευγάρια από χώρες με πολύπληθές αριθμό μεταναστών στην Ελλάδα όπως Συρία, Αίγυπτος, Πακιστάν, Ισπανοκλαντές, Αφγανιστάν κ.ά.⁴⁸ διέπονται στην πλειοψηφία τους από στερεοτυπικές αντιλήψεις για τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία με συνέπεια η γυναίκα μετανάστρια να περιορίζεται αποκλειστικά στο σπίτι δίπλα στο σύζυγο και τα παιδιά. Ο σύζυγος δε είναι ο απόλυτος άρχων της οικογένειας. Στα ζευγάρια από ανατολικοευρωπαϊκές χώρες η θέση της γυναίκας μετανάστριας απέναντι στον άντρα μετανάστη είναι πολύ καλύτερη από εκείνη της γυναίκας μετανάστριας από αραβική χώρα.

Σε γενικές γραμμές πάντως η θέση της γυναίκας μετανάστριας στην ελληνική κοινωνία είναι υποδεέστερη από τη θέση του άντρα μετανάστη. Η γυναίκα μετανάστρια αντιμετωπίζει ένα διπλό μειονέκτημα τόσο λόγω ιθαγένειας όσο και λόγω φύλου. Στα πλαίσια της πολιτικής του ελληνικού κράτους για την ενσωμάτωση των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερο βάρος στην καλλιέργεια στους μετανάστες σύγχρονων δημοκρατικών αντιλήψεων ισότητας των δύο φύλων, βασικό στοιχείο πολιτισμού μιας ευρωπαϊκής κοινωνίας.

⁴⁸ Βλ. πίνακες 1 και 13.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΑΤΟΜΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ (ΥΠΗΚΟΩΝ ΤΡΙΤΩΝ ΧΩΡΩΝ)

1. Γενικά

Δικαίωμα είναι "η δυνατότητα που αναγνωρίζεται σε κάποιον να κάνει κάτι"¹ λως η δυνατότητα να απαιτήσει κάποιος από το κράτος (και τα όργανά του) την ιροχή έννομης προστασίας².

"Ατομικά δικαιώματα είναι αυτά που αναγνωρίζονται υπέρ του ατόμου και του πτρέπουν να απαιτεί αφενός τη μη υπέρβαση κάποιων ορίων κατά τη δράση των ατικών οργάνων (και των ιδιωτών) απέναντί του και αφετέρου την ενεργοποίηση των ατικών και ενδεχομένως των διεθνών οργανισμών για την προστασία τους"³.

Το Σύνταγμα της Ελλάδας είναι ένα από τα πλέον προοδευτικά της Ευρώπης τον αφορά στην αναγνώριση θεμελιωδών ελευθεριών και δικαιωμάτων στους ηκούς τρίτων χωρών⁴. Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου οτελούν βασική υποχρέωση του κράτους, και όλα τα ατομικά δικαιώματα που αγνωρίζει το ελληνικό Σύνταγμα, ερμηνεύονται υπό το πρίσμα αυτής της αρχής⁵.

Το Σύνταγμα κατοχυρώνει τα παρακάτω ατομικά δικαιώματα:

- Προστασία της ζωής (άρθρο 5 παρ. 2)
- Προστασία έναντι των βιοϊατρικών παρεμβάσεων (άρθρο 5 παρ. 5)
- Απαγόρευση της δουλείας (άρθρο 5 παρ. 2 υποπαρ. 1 και παρ. 3 εδ. 1)

Μπαμπινιώτης, Γ. *Λεξικό για το σχολείο & το γραφείο* (2η έκδοση). Αθήνα: εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, 008). σ. 271.

Γσίγκανου, Ι./Δασκαλάκη, Κ. Προστασία δικαιωμάτων και έννομων αγαθών: Πορίσματα εμπειρικής ευνας του ΕΚΚΕ. Στα πρακτικά διημερίδας της Εταιρίας Ελλήνων Δικαστικών Λειτουργών για τη μοκρατία και τις ελευθερίες, *Κοινωνικές ομάδες απειλούμενες με αποκλεισμό: προστασία των καιωμάτων τους*, Καβάλα, 7-8 Απριλίου 2006, σ. 1.

Ρούκουνας, Ε. *Διεθνής προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*. Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα καιώματα του ανθρώπου. Αθήνα: βιβλιοπωλείο της Εστίας, (1995). σ. 13.

Γσάμης, Α. Η πορεία και η εξέλιξη του ρατσισμού και της ξενοφοβίας στην Ελλάδα. Στα πρακτικά ιερίδας που διοργάνωσε το Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής στη Θεσσαλονίκη στις ' Νοεμβρίου 1999 (κείμενα εργασίας 9). Αθήνα: Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής, 000, Ιούλιος). σ. 23 και Βούλγαρης, Ι. Η συνταγματική προστασία του αλλοδαπού, *Εφημερίδα Ελλήνων γμικών (Ε.Ε.Ν.)*, έτος 47ο, (1980). σ. 965.

Γσάμης, Α. ό.π., σ. 23.

- Απαραβίαστο του ασύλου της κατοικίας και προστασία του ιδιωτικού βίου και των προσωπικών δεδομένων (άρθρο 9 και 9Α)
- Δικαίωμα της προσωπικής ασφάλειας (άρθρο 6)
- Προσωπική ελευθερία, με τη στενή έννοια (άρθρο 5 παρ. 3)
- Ελευθερία κίνησης και εγκατάστασης (άρθρο 5 παρ. 4)
- Ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας (άρθρο 5 παρ. 1)
- Προστασία της ιδιοκτησίας (άρθρο 17)
- Δικαίωμα της αναφοράς στις αρχές (άρθρο 10)
- Ελευθερία της έκφρασης, του τύπου και της πνευματικής κίνησης (άρθρο 14)
- Απόρρητο των επιστολών (της αλληλογραφίας) (άρθρο 19)
- Θρησκευτική ελευθερία (άρθρο 13)
- Δικαίωμα της συνάθροισης (άρθρο 11)
- Δικαίωμα της συνένωσης (άρθρο 12)
- Δικαιώματα της προηγούμενης ακρόασης και της παροχής έννομης προστασίας (άρθρο 20).

Παρόλο που τα περισσότερα από τα παραπάνω δικαιώματα αναγνωρίζονται και τους Έλληνες και στους υπηκόους τρίτων χωρών, ο Έλληνας νομοθέτης μπορεί να σάγει διακρίσεις λόγω ιθαγένειας, στο μέτρο όμως και όπου αυτό προβλέπεται από άλλες συνταγματικές διατάξεις⁶.

Βέβαια, όταν ο νομοθέτης θέτει περιορισμούς στις ατομικές ελευθερίες των υπηκόων τρίτων χωρών, πρέπει να τηρεί την αρχή της αναλογικότητας, δηλαδή οι περιορισμοί πρέπει να είναι αναγκαίοι, πρόσφοροι και αναλογικοί⁷. Ταυτόχρονα, πρέπει να μην θίγουν τον πυρήνα του δικαιώματος, να δικαιολογούνται από λόγους κοινωνικού ή δημόσιου συμφέροντος⁸ και "να μη θεσπίζουν άνιση μεταχείριση προσώπων ή καταστάσεων"⁹.

Όσον αφορά τα ατομικά δικαιώματα των υπηκόων τρίτων χωρών που ζουν στην

Δαγτόγλου, Π.Δ. *Συνταγματικό δίκαιο - ατομικά δικαιώματα Α΄*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2005). σ. 105.

Άρθρο 25 παρ. 1 Συντάγματος.

Χλέπας, Ν./Σπυράκος, Δ. *Ο νόμος 1975/1991 περί αλλοδαπών και το Σύνταγμα*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (1992). σ. 17.

Γεωργόπουλος, Κ. *Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο* (12η έκδοση). Αθήνα: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2001). σ. 15.

λλάδα, εκτός από το ελληνικό Σύνταγμα κατοχυρώνονται και από την Ε.Σ.Δ.Α. καθώς και από άλλες Διεθνείς Συμβάσεις και Συνθήκες που δεσμεύουν την Ελλάδα¹⁰.

2. Φορείς των ατομικών δικαιωμάτων

Όταν ένα ατομικό δικαίωμα κατοχυρώνεται χωρίς ειδικότερο προσδιορισμό των ποκειμένων του, θεωρείται ότι αναγνωρίζεται και στους υπηκόους τρίτων χωρών. υγκεκριμένα, όταν σε άρθρα του Συντάγματος χρησιμοποιούνται οι όροι "καθένας", "κανένας", "όλοι" κ.λπ., φορείς των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται σ' αυτά είναι όσοι Έλληνες όσοι και οι υπήκοοι τρίτων χωρών¹¹.

Διακρίσεις σε βάρος των τελευταίων μπορεί να γίνουν μόνο αν αυτές πτρέπονται από άλλες διατάξεις του Συντάγματος ή σε συνδυασμό μεταξύ τους. λόγου χάρη ενώ το άρθρο 5 παρ. 1 θεσπίζει το δικαίωμα καθενός, συνεπώς και των υπηκόων τρίτων χωρών, να συμμετέχουν στην οικονομική ζωή της χώρας, το άρθρο 4 παρ. 1 ορίζει ότι μόνον οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου. Επομένως ο Έλληνας νομοθέτης μπορεί να εισάγει νομοθετική διάκριση σε βάρος των υπηκόων τρίτων χωρών στο δικαίωμά τους να συμμετέχουν στην οικονομική ζωή της Ελλάδας¹².

Σε άλλες περιπτώσεις, το Σύνταγμα κατοχυρώνει κάποια ατομικά δικαιώματα μόνο για τους Έλληνες¹³. Σε αυτές τις διατάξεις χρησιμοποιεί τον όρο Έλληνες. Αυτό εν σημαίνει άρνηση του αντίστοιχου ατομικού δικαιώματος για τους υπηκόους τρίτων χωρών, αλλά ότι ο Έλληνας νομοθέτης μπορεί να το περιορίσει ή ακόμα και να το αρνηθεί σ' αυτούς. Αν όμως το δικαίωμα καθιερώνεται από Διεθνείς Συμβάσεις, όπως π.χ. η Ε.Σ.Δ.Α. ή άλλες διμερείς ή πολυμερείς Διεθνείς Συμβάσεις, τότε ο κοινός νομοθέτης δεν μπορεί να το περιορίσει ως προς τους υπηκόους τρίτων χωρών¹⁴.

Μερικές, όμως φορές, ο συνταγματικός νομοθέτης μπορεί να επεκτείνει και τους υπηκόους τρίτων χωρών ένα ατομικό δικαίωμα που επιφυλάσσει μόνο στους

¹⁰ Ενδεικτικά βλ. την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, το Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, τη Σύμβαση Ο.Η.Ε. για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Διακρίσεως κατά των Γυναικών, τη Διεθνή Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού κ.ά.

Χλέπας, Ν./Σπυράκος, Δ. ό.π., σ. 16.

¹¹ Δαγτόγλου, Π.Δ. *Συνταγματικό δίκαιο - ατομικά δικαιώματα Α'*. ό.π., σσ. 105-106.

¹² Άρθρα: 4, 5 παρ. 4, 11 και 12.

¹³ Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. *Δίκαιο καταστάσεως αλλοδαπών*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (2004). σ. 29.

λληνες¹⁵. Βέβαια για τους υπηκόους τρίτων χωρών η κατοχύρωση γίνεται με νόμο. Συνεπώς, μπορεί με μεταγενέστερο νόμο να ανακληθεί ή να τροποποιηθεί, ενώ για τους Έλληνες η κατοχύρωση προέρχεται απευθείας από το Σύνταγμα και άρα είναι δεσμευτική για τον κοινό νομοθέτη. Πάντως η τυχόν απουσία νομοθετικής παγόρευσης έχει ως συνέπεια να επιτρέπεται στους υπηκόους τρίτων χωρών να σκήσουν το σχετικό δικαίωμα, σύμφωνα με το "τεκμήριο" *in dubio pro libertate*¹⁶.

Τέλος, υπάρχουν ατομικά δικαιώματα που από τη φύση τους αναφέρονται μόνο ε πρόσωπα που δεν είναι Έλληνες, όπως είναι το δικαίωμά τους να μην εκδοθούν στη χώρα της ιθαγένειάς τους, αν διώκονται για την δράση τους υπέρ της ελευθερίας¹⁷.

3. Αποδέκτες των ατομικών δικαιωμάτων

Το Σύνταγμα υποχρεώνει όλα τα κρατικά όργανα να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων των υπηκόων τρίτων χωρών που ζουν νόμιμα στην Ελλάδα. Συνεπώς, αποδέκτης των ατομικών δικαιωμάτων τους είναι η κρατική εξουσία, είτε ως νομοθετική είτε ως εκτελεστική είτε ως δικαστική λειτουργία, αφού αυτή δεσμεύεται από τα ατομικά δικαιώματα που αναγνωρίζει το Σύνταγμα¹⁸.

Επίσης, αποδέκτες των ατομικών δικαιωμάτων των υπηκόων τρίτων χωρών είναι και τα νομικά πρόσωπα του δημόσιου ή του ιδιωτικού δικαίου, διότι και αυτά δεσμεύονται ευθέως και άμεσα από τα συνταγματικά δικαιώματα. Τέλος, αποδέκτες είναι και οι φορείς, οι οποίοι εξέρχονται του στενού δημόσιου τομέα, στους οποίους το δημόσιο είναι ο μοναδικός ή ο κύριος μέτοχός τους¹⁹.

4. Προστασία της ζωής

Το δικαίωμα στη ζωή είναι το θεμελιωδέστερο των δικαιωμάτων. Είναι έμφυτο στον άνθρωπο και "συνδέεται με την αφετηρία της ανθρώπινης υπόστασης, αποτελώντας το φυσικό, λογικό και νομικό προαπαιτούμενο των δικαιωμάτων του

¹⁵ Παραδείγματος χάρη στο άρθρο 4 παρ. 4 Συντάγματος που ορίζει ότι μόνο οι Έλληνες γίνονται δεκτοί τις δημόσιες λειτουργίες πλην των εξαιρέσεων που εισάγονται με ειδικούς νόμους. Δηλαδή μπορεί να προσληφθεί αλλοδαπός σε δημόσια θέση αν το προβλέπει ειδικός νόμος.

¹⁶ Χρυσόγονος, Κ. *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Α. Σάκκουλα, (1998). σ. 7.

¹⁷ Άρθρο 5 παρ. 2 υποπαρ. 2 Συντάγματος.

¹⁸ Χρυσόγονος, Κ. ό.π., σ. 53 και Μάνεσης, Α. *Συνταγματικά δικαιώματα α' ατομικές ελευθερίες, ανεπιστημιακές παραδόσεις* (δ' έκδοση). Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (1978). σσ. 46-47.

¹⁹ Χρυσόγονος, Κ. ό.π., σσ. 53-54.

νθρώπου"²⁰. Η ζωή δεν μπορεί να αφαιρεθεί από κανέναν αυθαίρετα²¹.

Το ελληνικό Σύνταγμα προστατεύει το δικαίωμα της ζωής απόλυτα για όλους διακρίτως, κατά συνέπεια και για τους υπηκόους τρίτων χωρών, που βρίσκονται στην ελληνική επικράτεια, νόμιμα ή παράνομα, μόνιμα ή προσωρινά. Ενώ, όμως η προστασία του δικαιώματος στη ζωή είναι απόλυτη, το ίδιο το Σύνταγμα θέτει την επιφύλαξη ότι επιτρέπονται εξαιρέσεις στις περιπτώσεις που προβλέπει το Διεθνές Δίκαιο²². Αν και φαίνεται ότι με την επιφύλαξη αυτή η συνταγματική εγγύηση της προστασίας της ζωής είναι δυνατόν από απόλυτη να γίνει σχετική, δεν υπάρχει κανόνας διεθνούς Δικαίου, ο οποίος να προστατεύει λιγότερο τους υπηκόους τρίτων χωρών από τους Έλληνες²³.

Η ζωή προστατεύεται και από την αρχή της αξίας του ανθρώπου. Η προστασία της όμως και με ξεχωριστό άρθρο του Συντάγματος στοχεύει στην ενίσχυση της ομικής θέσης των υπηκόων τρίτων χωρών. Ο συνταγματικός νομοθέτης αποσκοπεί δώ όχι τόσο στο να προστατεύσει τη ζωή καθαυτή, όσο μάλλον στο να διευκρινίσει ότι διάκριση μεταξύ Ελλήνων και υπηκόων τρίτων χωρών δεν επιτρέπεται. Η διευκρίνιση αυτή είναι απαραίτητη ενόψει του ότι οι τελευταίοι δεν είναι φορείς των δικαιωμάτων που απορρέουν από την γενική αρχή της ισότητας και συνεπώς ο κοινός νομοθέτης μπορεί να τους υποβάλλει σε δυσμενέστερη μεταχείριση.

Τα όργανα του κράτους υποχρεούνται να λαμβάνουν όλα τα αναγκαία νομοθετικά και διοικητικά μέτρα για τη προστασία του δικαιώματος της ζωής από διωτικές προσβολές²⁴. Στα νομοθετικά μέτρα προστασίας της ζωής περιλαμβάνονται κυρίως τα άρθρα του Ποινικού Κώδικα που τιμωρούν τα εγκλήματα κατά της ζωής. Επίσης η Ε.Σ.Δ.Α. περιορίζει τις εξαιρετικές εξουσίες που έχουν τα κράτη σε περίπτωση πολέμου ή άλλου δημόσιου κινδύνου, που απειλεί τη ζωή του έθνους²⁵. Στην Ελλάδα η θανατική ποινή έχει καταργηθεί για όλα ανεξαιρέτως τα αδικήματα²⁶.

⁰ Χρυσανθάκης, Χ. με τη συνεργασία της Καραγκούνη, Β. και της Μπούμπα, Α. *Μεταξύ ζωής και θανάτου: το δικαίωμα στη ζωή υπό το φως της νομολογίας του ευρωπαϊκού δικαστηρίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2007). σ. 11.

¹ Άρθρο 6 παρ. 1 Δ.Σ.Α.Π.Δ. και άρθρα: 2 και 14 Ε.Σ.Δ.Α.

² Άρθρο 5 παρ. 2 εδ. 2.

³ Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. ό.π., (2004). σσ. 32-33.

⁴ Άρθρο 25 παρ. 1 Συντάγματος.

⁵ Άρθρο 15.

⁶ Άρθρο 7 παρ. 3 Συντάγματος, άρθρο 33 παρ. 1 Ν. 2172/1993 "Τροποποίηση και αντικατάσταση διατάξεων του Νόμ.1756/1988 «Κώδικας οργανισμού δικαστηρίων και κατάστασης δικαστικών λειτουργιών», τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, του Ποινικού Κώδικα, του Κώδικα Ποινικής

Κάθε πολιτισμένη κοινωνία και ασφαλώς οι χώρες της Ε.Ε., προστατεύουν πόλυτα το δικαίωμα της ζωής. Η ζωή σε μια σύγχρονη δημοκρατική κοινωνία είναι ολύτιμη. Υπό το πρίσμα αυτό προστατεύεται και το δικαίωμα της ζωής των υπηκόων ρίτων χωρών, όπως ακριβώς προστατεύεται και το δικαίωμα της ζωής των Ελλήνων.

Η συνταγματική προστασία της ζωής των λαθρομεταναστών πρόσφατα οκιμάστηκε σκληρά στα ναρκοπέδια του Έβρου. Η υπερβολικά μεγάλη ροή αθρομεταναστών στην ελληνική επικράτεια και η απουσία επαρκούς ελέγχου και στυνόμευσης των συνόρων, καθώς και η αυξανόμενη λαϊκή απαίτηση για μικρότερο ριθμό μεταναστών στην Ελλάδα, οδήγησε το κράτος να εφαρμόσει στα ορειοανατολικά σύνορά του με την Τουρκία, στην περιοχή του Έβρου, πολιτική η ποία δεν σεβόταν το δικαίωμα της ζωής των λαθρομεταναστών. Συγκεκριμένα, η εριοχή του Έβρου ήταν σε μήκος πολλών χιλιομέτρων ναρκοθετημένη. Η αρκοθέτηση οδήγησε σε ανθρώπινες τραγωδίες. Από το 1995 ως σήμερα συνολικά 04 λαθρομετανάστες σκοτώθηκαν και 187 τραυματίστηκαν σοβαρά στα συνοριακά αρκοπέδια. Μόνο στις αρχές του 2008 καταγράφηκαν πέντε περιπτώσεις αθρομεταναστών που κατάφεραν να επιζήσουν αλλά έμειναν ανάπηροι²⁷.

Η Ελλάδα υπέγραψε το 1997 τη Διεθνή Σύμβαση για την απαγόρευση της ρήσης, της αποθήκευσης, της παραγωγής και της διακίνησης ναρκών κατά ροσωπικού και για την καταστροφή τους. Η Διεθνής αυτή Σύμβαση κυρώθηκε με το Ι. 2999/2002²⁸ και τέθηκε σε ισχύ την 1.3.2004. Η Ελλάδα εκπλήρωσε τις υποχρεώσεις ης σύμφωνα με το άρθρο 5 της Σύμβασης και ήδη από τις 30.7.2009 έχει εκκαθαρίσει α ναρκοπέδια στην περιοχή του Έβρου²⁹.

Ο μεγάλος αριθμός λαθρομεταναστών που εισρέουν στην ελληνική επικράτεια, ημιουργεί την ανάγκη για επιτήρηση των συνόρων και η πολιτεία οφείλει να λάβει έτρα ώστε οι λαθρομετανάστες να μην τα διαπερνούν. Ταυτόχρονα, όμως, αυτή η

ικονομίας και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ Α 207/16.12.1993) και Ν. 3289/2004 "Κύρωση του ρωτοκόλλου αριθ. 13 στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ι των Θεμελιωδών Ελευθεριών, σχετικά με την κατάργηση της θανατικής ποινής σε όλες τις ριστάσεις" (ΦΕΚ Α 227/26.11.2004).

Χριστοφορίδου, Σ. Έκθεση - κόλαφος για τα ναρκοπέδια και τα κέντρα κράτησης μεταναστών. *Ιακεδονία*, 8.2.2009, <http://www.makthes.gr> [πρόσβαση 9.1.2010] και Καρατζίου, Ν. Αόρατη ζωή, ιθραίος θάνατος. *Ελευθεροτυπία*, (2010, 5 Σεπτεμβρίου). σ. 18.

"Κύρωση της Σύμβασης για την απαγόρευση της χρήσης, της αποθήκευσης, της παραγωγής και της ακίνησης ναρκών κατά προσωπικού και για την καταστροφή τους" (ΦΕΚ Α 71/8.4.2002).

Ελληνικό Κέντρο Ελέγχου Όπλων. "Ούτε οι νάρκες και τα ναρκοπέδια στον Έβρο δεν σταματούν τους αθρομετανάστες". 21.11.2010, <http://www.ekeo.gr> [πρόσβαση 5.12.2010].

νάγκη δεν μπορεί να οδηγήσει στην παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους και κυρίως σε παραβίαση του προστατευόμενου από το Σύνταγμα και τις Διεθνείς συμβάσεις δικαιώματος της ζωής. Η επαρκής και αποτελεσματική φύλαξη των ανδρών πρέπει πάντα να γίνεται με σεβασμό της ζωής των λαθρομεταναστών.

5. Προστασία έναντι των βιοϊατρικών παρεμβάσεων

Η υγεία και το δικαίωμα προστασίας της γενετικής ταυτότητας, η οποία αποτελεί συμπλήρωμα της προστασίας της προσωπικής ελευθερίας, δηλαδή της φυσικής, σωματικής ελευθερίας του ατόμου, προστατεύεται από το Σύνταγμα³⁰ ως ανθρώπινο δικαίωμα. Φορείς του είναι και οι υπήκοοι τρίτων χωρών, οι οποίοι βρίσκονται στην Ελλάδα νόμιμα ή παράνομα.

Η ιατρική επέμβαση ή περίθαλψη χωρίς τη συναίνεση του ασθενούς³¹, καθώς και "η υποβολή προσώπου, χωρίς την ελεύθερη συγκατάθεσή του, σε ιατρικό ή πιστημονικό πείραμα"³² απαγορεύονται.

Το ελληνικό κράτος οφείλει να προστατεύει την αξιοπρέπεια και την ταυτότητα των υπηκόων τρίτων χωρών και να εγγυάται το σεβασμό της ακεραιότητας και των λοιπών δικαιωμάτων τους, χωρίς διάκριση, σε σχέση με την εφαρμογή της βιολογίας και της ιατρικής. Τα συμφέροντα και η ευημερία του ανθρώπου, ανεξαρτήτως θνητότητας, πρέπει να υπερισχύουν έναντι του κοινωνικού συμφέροντος ή της πιστήμης³³.

6. Απαγόρευση της δουλείας

Τα ελληνικά Συντάγματα ήταν από τα πρώτα στον κόσμο που καταδίκασαν τη δουλεία. Ήδη το 1823, το Σύνταγμα του Άστρους όριζε ότι στην ελληνική επικράτεια ούτε πωλείται ούτε αγοράζεται άνθρωπος, ανεξαρτήτως φυλής ή θρησκείας και ότι

Άρθρο 5 παρ. 5.
Άρθρο 5 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας του ατόμου σε σχέση με τις εφαρμογές της βιολογίας και της ιατρικής: Σύμβαση για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη βιοϊατρική. Κυρώθηκε με το Ν. 2619/1998 (ΕΚ Α 132/19.6.1998).
Άρθρο 7 Δ.Σ.Α.Π.Δ.
Άρθρα: 1 και 2 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας του ατόμου σε σχέση με τις εφαρμογές της βιολογίας και της ιατρικής: Σύμβαση για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη βιοϊατρική.

να είναι ελεύθερος "και από τον δεσπότην αυτού ακαταζήτητος"³⁴.

Η απαγόρευση της δουλείας περιλαμβάνεται και στις διατάξεις του ισχύοντος Συντάγματος³⁵, σύμφωνα με το οποίο όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελλάδα έχουν την πόλυτη προστασία της ελευθερίας τους, χωρίς διάκριση λόγω εθνικότητας, φυλής ή λώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων.

Εκτός από το Σύνταγμα, η δουλεία απαγορεύεται και από Διεθνείς Συμβάσεις³⁶. Ο δουλεμπόριο και η σωματεμπορία, ακόμη και αν έχουν διαπραχθεί στην αλλοδαπή³⁷, τιμωρούνται στην Ελλάδα³⁸.

.6.1. Εμπορία ανθρώπων (trafficking)

Μια σύγχρονη μορφή δουλείας είναι το εμπόριο ανθρώπων³⁹. Η εμπορία ανθρώπων (γνωστή διεθνώς με τον όρο trafficking) περιλαμβάνει κάθε μορφή εμετάλλευσης του σώματος άλλων ανθρώπων, κυρίως γυναικών και παιδιών. Εκδηλώνεται με διάφορες μορφές, όπως καταναγκαστική εργασία, εμπόριο βρεφών για υιοθεσία ή αφαίρεση οργάνων του σώματος, παιδική πορνογραφία, εξώθηση στην ορνεία γυναικών και παιδιών κ.ά.⁴⁰.

Γυναίκες και μικρά κορίτσια, κυρίως από την ανατολική Ευρώπη και την αφρική μεταφέρονται στην Ελλάδα για να βρεθούν εξωθημένες στην πορνεία. Φανερά, παραβιάζονται τα δικαιώματά τους στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια και στην προστασία από τα βασανιστήρια ή άλλες μορφές κακομεταχείρισης⁴¹.

Προς την κατεύθυνση της αντιμετώπισης του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων η Ελλάδα έχει υπογράψει σειρά Διεθνών Συμβάσεων, όπως τη Διεθνή Σύμβαση περί Καταστολής της Σωματεμπορίας Ενηλίκων Γυναικών, τη Σύμβαση των

Βενετσανοπούλου, Μ. *Η θεσμική διαδρομή της ελληνικής δημόσιας διοίκησης*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (2002). σ. 58.

Άρθρο 5 παρ. 2 υποπαρ.1 και παρ. 3 εδ. 1.

Άρθρο 8 Δ.Σ.Α.Π.Δ.

Άρθρο 8 περ. η Π.Κ.

Στο ίδιο, άρθρα: 323 παρ. 1 που τιμωρεί την εμπορία δούλων με κάθειρξη, 323Α, 329Β, και άρθρο 351 που τιμωρεί τη σωματεμπορία "με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και χρηματική ποινή δέκα χιλιάδων ως ενήντα χιλιάδων ευρώ".

Συκιώτου, Α. *Εμπορία ανθρώπων στα Βαλκάνια: θύμα, δράστης και κατασταλτικές στρατηγικές*. Αθήνα-ομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2003). σ. 17.

Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε., Κοσμίδης, Χ. και Δημήτραινας, Γ. Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος. *Ο νόμος 3064/2002 για την εμπορία των ανθρώπων*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (2003). σσ. 10-111.

<http://www.amnesty.org.gr> [πρόσβαση 12.4.2010].

νωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος, το πρωτόκολλο αυτής για την Πρόληψη, Καταστολή και Τιμωρία της Διακίνησης Προσώπων, ιδιαίτερα ανηλίκων και Παιδιών και τη Διεθνή Σύμβαση Εργασίας 182 για την απαγόρευση των χειρότερων μορφών εργασίας των παιδιών και την άμεση δράση με σκοπό την εξάλειψή τους.

Μετά την υπογραφή των παραπάνω Διεθνών Συμβάσεων για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και τις Συστάσεις των οργάνων της Ε.Ε.⁴² ο Έλληνας κοινοβουλευτικός θεσπίσε το Ν. 3064/2002 "Καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και κυρίως της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγή στα θύματα των πράξεων αυτών"⁴³. Ο νόμος αυτός, ο οποίος αποτελεί ένα γενικό πλαίσιο προστασίας των θυμάτων εμπορίας και εκμετάλλευσης στην Ελλάδα, συμπληρώνει και ευρύνει τις σχετικές διατάξεις του Π.Κ., επιβάλλοντας στους δράστες των εγκλημάτων αυτών αυστηρότερες ποινές και θέτοντας νέα άρθρα που καλύπτουν τις σύγχρονες μορφές εμπορίας ανθρώπων (π.χ. εμπορία για αφαίρεση οργάνων του σώματος και εξαναγκαστική ή απατηλή εκμετάλλευση της εργασίας ανθρώπων)⁴⁴. Επίσης ο Ν. 3064/2002 μαζί με το Π.Δ. 233/2003⁴⁵ καθορίζει ειδική προστασία και προβλέπει μέτρα αρωγής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων. Η προστασία και αρωγή των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων⁴⁶ και παράνομης διακίνησης μεταναστών⁴⁷ ρυθμίζεται

Συστάσεις του Συμβουλίου της Ε.Ε. προς τα κράτη μέλη: 11/2000, για τη δράση ενάντια στην εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση και 16/2001 για την προστασία των παιδιών από τη σεξουαλική εκμετάλλευση.

ΦΕΚ Α 248/15.10.2002.

Ρομπόκου-Καραγιάννη, Α. *Κοινωνική προστασία των ανηλίκων στην Ελλάδα*. τόμος Α', Αθήνα-Πειραιά: εκδ. Σάκκουλα, (2007). σσ. 80-81.

"Προστασία και αρωγή κατά το άρθρο 12 του ν. 3064/2002 (ΦΕΚ 248 Α') στα θύματα των εγκλημάτων των άρθρων 323, 323Α, 323Β, 348Α, 349, 351 και 351Α του Ποινικού Κώδικα, και των άρθρων 87 παράγραφοι 5 και 6 και 88 του ν. 3386/2005" (ΦΕΚ Α 204/28.8.2003). Ο τίτλος του παρόντος τίθεται ως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 3 παρ. 4 Ν. 3875/2010.

Θύμα εμπορίας ανθρώπων σύμφωνα με το άρθρο 1 στοιχ. ι Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα μετά την τροποποίησή του με το άρθρο 4 Ν. 3875/2010, είναι "τόσο το φυσικό πρόσωπο, για το οποίο υπάρχουν βάσιμοι λόγοι ώστε να θεωρηθεί θύμα οποιουδήποτε από τα εγκλήματα που προβλέπονται στα άρθρα: 323, 323Α, 323Β, 348Α, 349, 351 και 351Α του Π.Κ., πριν ασκηθεί η ποινική δίωξη γι' αυτό όσο και εκείνο σε βάρος του οποίου τελέστηκε κάποιο από τα παραπάνω εγκλήματα για τα οποία κινήθηκε η ποινική δίωξη, εφόσον αυτό έχει εισέλθει στη χώρα νόμιμα ή παράνομα".

Θύμα παράνομης διακίνησης μεταναστών σύμφωνα με το άρθρο 1 στοιχ. ια Ν. 3386/2005, όπως το άρθρο 1 Ν. 3385/2005 ισχύει σήμερα μετά την τροποποίησή του με το άρθρο 4 Ν. 3875/2010, είναι "τόσο το φυσικό πρόσωπο, για το οποίο υπάρχουν βάσιμοι λόγοι ώστε να θεωρηθεί θύμα οποιουδήποτε από τα εγκλήματα που προβλέπονται στα άρθρα: 87 παρ. 5 και παρ. 6 και 88, όταν τελούνται από οργανωμένες οργανώσεις κατά το άρθρο 187 παρ. 1 του Π.Κ. πριν ασκηθεί η ποινική δίωξη γι' αυτό όσο

υνολικά από τα άρθρα 46-52 του Ν. 3386/2005, όπως ισχύουν σήμερα, σύμφωνα με τις κατευθύνσεις της οδηγίας 2004/81/ΕΚ "σχετικά με τον τίτλο παραμονής που χορηγείται στους υπηκόους τρίτων χωρών θύματα εμπορίας ανθρώπων ή συνέργειας στη λαθρομετανάστευση, οι οποίοι συνεργάζονται με τις αρμόδιες αρχές". Σημαντικός είναι και ο Ν. 3625/2007⁴⁸ για την καταπολέμηση της εμπορίας παιδιών και την καταπολέμηση των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας και της οικονομικής εκμετάλλευσης των ανήλικων θυμάτων⁴⁹. Εξίσου σημαντικός είναι και ο Ν. 3875/2010 με τον οποίο κυρώθηκε η Σύμβαση κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος, και τα τρία Πρωτόκολλα αυτής, ήτοι: το Πρωτόκολλο για την Πρόληψη, Καταστολή και Εξιμωρία της Διακίνησης Προσώπων, ιδιαίτερα Γυναικών και Παιδιών, το Πρωτόκολλο κατά της Λαθραίας Διακίνησης Μεταναστών από τη Γη, τη Θάλασσα και τον Αέρα, και το Πρωτόκολλο κατά της παράνομης κατασκευής και διακίνησης πυροβόλων όπλων, μηχανημάτων και συστατικών τους και πυρομαχικών⁵⁰.

Τα θύματα εμπορίας ανθρώπων και τα θύματα παράνομης διακίνησης μεταναστών που συλλαμβάνονται να εισέρχονται παράνομα στην Ελλάδα οδηγούνται στα Κέντρα Πρώτης Υποδοχής. Εκεί διαχωρίζονται από τους υπόλοιπους υπηκόους τρίτων χωρών, διότι θεωρούνται ότι ανήκουν σε ευάλωτη ομάδα και παραπέμπονται στον αρμόδιο φορέα κοινωνικής στήριξης και προστασίας⁵¹.

Όσοι υπήκοοι τρίτων χωρών συλλαμβάνονται να εισέρχονται παράνομα στη Ελλάδα έχοντας πέσει θύματα εμπορίας ανθρώπων ή παράνομης διακίνησης καθώς και όσοι υπήκοοι τρίτων χωρών ζουν παράνομα στη χώρα μας και ανήκουν στις παραπάνω κατηγορίες θυμάτων έχουν δικαίωμα να λάβουν άδεια διαμονής, αφού πρώτα όμως έχουν χαρακτηριστεί ως θύματα εμπορίας ανθρώπων ή παράνομης διακίνησης μεταναστών με πράξη του αρμόδιου εισαγγελέα πρωτοδικών⁵².

Ακόμα προβλέπεται ότι οι υπήκοοι τρίτων χωρών, οι οποίοι έχουν πέσει θύματα

αι εκείνο σε βάρος του οποίου τελέστηκε κάποιο από τα παραπάνω εγκλήματα για τα οποία κινήθηκε η ποινική δίωξη, εφόσον αυτό έχει εισέλθει στη χώρα παράνομα".

³ "Κύρωση, εφαρμογή του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και παιδική πορνογραφία και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ Α 290/24.12.2007).

⁴ Πουλαράκης, Ε./Ψωμιάδη, Ε. *Δίκαιο αλλοδαπών* (2η έκδοση). Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2010). σ. 552.

⁵ Άρθρα: 1 και 12 Ν. 3875/2010.

⁶ Άρθρο 11 παρ. 2 Ν. 3907/2011.

⁷ Άρθρο 47 παρ. 1 Ν. 3386/2005, όπως τροποποιήθηκε με το Ν. 3875/2010.

μπορίας ανθρώπων και δεν συνεργάζονται με τις διωκτικές αρχές, μπορούν να λάβουν άδεια διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους, εφόσον υφίσταται σχετική πράξη χαρακτηρισμού τους ως θύματα εμπορίας ανθρώπων από τον αρμόδιο εισαγγελέα πρωτοδικών και εφόσον δεν αποτελούν κίνδυνο για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια της χώρας. Η αρχική άδεια διαμονής, η οποία παρέχει δικαίωμα πρόσβασης στην απασχόληση, διαρκεί ένα έτος. Στη συνέχεια ανανεώνεται ανά δύο έτη, εφόσον συνεχίζεται η διερεύνηση της σχετικής ποινικής υπόθεσης⁵³.

Και ενώ η εμπορία ανθρώπων συνιστά καταπάτηση του δικαιώματος της ανθρώπινης αξιοπρέπειας⁵⁴ και απαγορεύεται, πολλές φορές γυναίκες υπήκοοι τρίτων χωρών που έχουν πέσει θύματα εμπορίας ανθρώπων, τίθενται υπό διοικητική κράτηση υπό τις ελληνικές αρχές, επειδή δεν διαθέτουν τα απαραίτητα νομιμοποιητικά έγγραφα για να βρίσκονται στην Ελλάδα και επειδή δεν είναι εύκολο να αποδείξουν ότι είναι θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Τα θύματα εμπορίας ανθρώπων ή παράνομης διακίνησης μεταναστών, αφού ενημερωθούν ότι έχουν δικαίωμα να υποβάλουν αίτημα για να τους χορηγηθεί άδεια διαμονής, τους παρέχεται προθεσμία περίσκεψης τριών μηνών⁵⁵ ώστε να διαφύγουν από την επιρροή των ανθρώπων που τέλεσαν το αδίκημα της εμπορίας ανθρώπων εις βάρος τους, να μπορέσουν να ανακτήσουν τις δυνάμεις τους και έτσι να λάβουν ανεπηρέαστοι την απόφαση αν θα συνεργαστούν ή όχι με τις αστυνομικές αρχές για την καταδίωξή τους. Για τους ανήλικους που έχουν πέσει θύματα εμπορίας ανθρώπων ή παράνομης διακίνησης μεταναστών η προθεσμία περίσκεψης μπορεί να παραταθεί για δύο επιπλέον μήνες⁵⁶. Σε περίπτωση όμως που τα θύματα εμπορίας ανθρώπων επανασυνδέσουν με τη θέλησή τους τις σχέσεις τους με τους δράστες των παραπάνω εγκλημάτων σε βάρος τους ή διαπιστωθεί ότι δεν συντρέχουν στο πρόσωπό τους τα στοιχεία που λήφθηκαν υπόψη για να εκδοθεί η πράξη χαρακτηρισμού τους ως θύματα εμπορίας ανθρώπων ή παράνομης διακίνησης μεταναστών ή αν συντρέχουν λόγοι δημόσιας τάξης και ασφάλειας, τότε είναι δυνατόν με απόφαση της αρμόδιας

⁵³ Άρθρο 44 παρ. 1 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα.

⁵⁴ Κούρτης, Β. Άδειες διαμονής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων. Σε Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. (επιμ.). *Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Τομέας Διεθνών Σπουδών, Νομική Σχολή Α.Π.Θ., Ο νέος νόμος 3386/2005 για τους αλλοδαπούς. Σκέψεις και προβληματισμοί*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2006). σ. 114.

⁵⁵ εφόσον δεν υπάγονται στις διατάξεις του άρθρου 1 παρ. 2 Π.Δ. 233/2003.

⁵⁶ Άρθρα: 46 και 48 Ν. 3386/2005, όπως ισχύουν σήμερα.

ισαγγελικής αρχής να περατωθεί η προθεσμία περίσκεψης πριν από τη λήξη της⁵⁷.

Σύμφωνα με το προϊσχύον νομοθετικό πλαίσιο οι ελληνικές αρχές προσέφεραν προστασία στα θύματα εμπορίας ανθρώπων μόνο αν συνεργάζονταν με τις διωκτικές αρχές, για την προσαγωγή των εμπόρων τους σε δίκη. Κρίθηκε όμως καλύτερο, και αυτό ισχύει σήμερα, να παρέχεται προστασία στα πιθανά θύματα εμπορίας ανθρώπων από τη στιγμή της καταγγελίας και να αποσυνδεθεί η προστασία από την συνεργασία με τις αρχές⁵⁸. Και αυτό διότι υπάρχουν περιπτώσεις που πολλές γυναίκες, θύματα εμπορίας ανθρώπων, δεν συνεργάζονται με τις ελληνικές αρχές, αφενός γιατί φοβούνται ότι αν καταθέσουν σε βάρος των εμπόρων τους στο δικαστήριο, οι συνεργάτες τους θα τις καταδιώξουν και αφετέρου πιστεύουν, όχι πάντα άδικα, ότι η αστυνομική προστασία που τους προσφέρεται είναι ανεπαρκής για να εμποδίσει τους συνεργάτες των εμπόρων⁵⁹. Θα πρέπει βέβαια να αναφερθούν και τα ανήλικα θύματα εμπορίας ανθρώπων, τα οποία δύσκολα έχουν την τόλμη να καταγγείλουν τους δράστες και να συνεργαστούν με τις αρχές.

Κατά τη διάρκεια της προθεσμίας περίσκεψης, απαγορεύεται η απέλαση του θύματος, ενώ τυχόν διαταχθείσα απέλαση αναστέλλεται⁶⁰. Επίσης, οι αρμόδιες αρχές υποχρεούνται να παρέχουν στο θύμα εμπορίας ανθρώπων ή παράνομης διακίνησης μεταναστών τα ακόλουθα⁶¹:

- υπηρεσίες μετάφρασης και διερμηνείας, όταν τα θύματα αγνοούν την ελληνική γλώσσα για την ενημέρωση τους σχετικά με τα νόμιμα δικαιώματά τους και με τις υπηρεσίες που τους παρέχονται, καθώς και για την παροχή κάθε αναγκαίας νομικής βοήθειας,
- ιατροφαρμακευτική περίθαλψη,
- αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης, εφόσον δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους,
- πρόσβαση σε υπηρεσίες ψυχολογικής υποστήριξης και
- αστυνομική προστασία.

⁵⁷ Στο ίδιο, άρθρα: 1 παρ. 2α και 46 παρ. 4, όπως ισχύουν σήμερα.

⁵⁸ Στο ίδιο, άρθρο 47 παρ. 1, Κούρτης, Β. ό.π., σσ. 111-115 και Ο.Κ.Ε. Γνώμη υπ' αριθμ. 229 για τη μετανάστευση, 2 Φεβρουαρίου 2010, σ. 51.

⁵⁹ <http://www.amnesty.org.gr> [πρόσβαση 12.4.2010].

⁶⁰ Άρθρο 46 παρ. 3 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα και άρθρο 12 παρ. 2 Ν. 3064/2002, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 3 παρ. 2 Ν. 3875/2010.

⁶¹ Άρθρο 49 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα μετά την τροποποίησή του με το άρθρο 4 παρ. 10 Ν. 3875/2010 και Κούρτης, Β. ό.π., σσ. 112-113.

Αφού παρέλθει η προθεσμία περίσκεψης ή και πριν τη λήξη της, στην περίπτωση που τα θύματα επιδείξουν σαφή βούληση συνεργασίας, ο αρμόδιος εισαγγελέας εξετάζει αν το θύμα έχει διακόψει τις σχέσεις του με τους φερόμενους ως δράστες, αν επιθυμεί να συνεργαστεί με τις αρχές και αν είναι σκόπιμη η παράταση της διαμονής του στην Ελλάδα, προκειμένου να διαλευκανθεί η σχετική ποινική υπόθεση. Αν συντρέχει μία από τις παραπάνω περιπτώσεις, χορηγείται στο θύμα εμπορίας ανθρώπων ή παράνομης διακίνησης μεταναστών, άδεια διαμονής διάρκειας ενός έτους, η οποία ανανεώνεται εφόσον συνεχίζουν να πληρούνται οι ίδιες προϋποθέσεις. Κατά τη διάρκεια της ανωτέρω άδειας διαμονής παρέχεται στο θύμα εμπορίας ανθρώπων ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και δικαίωμα πρόσβασης στην απασχόληση και στην επαγγελματική κατάρτιση και εκπαίδευση⁶².

Τα θύματα εμπορίας ανθρώπων και τα θύματα παράνομης διακίνησης μεταναστών, στα οποία έχει χορηγηθεί σχετική άδεια διαμονής, σε περίπτωση που απολέσουν για οποιονδήποτε λόγο το δικαίωμα διαμονής τους, δεν υπόκεινται σε απαγόρευση εισόδου στην Ελλάδα, με την προϋπόθεση ότι δεν αποτελούν κίνδυνο για τη δημόσια τάξη ή τη δημόσια ασφάλεια ή την εθνική ασφάλεια και εφόσον συμμορφώνονται με την απόφαση επιστροφής που εκδίδεται λόγω του ότι απώλεσαν το δικαίωμα διαμονής τους στην Ελλάδα⁶³.

Μέσα σε ένα μήνα αφού περατωθεί με έκδοση αμετάκλητης δικαστικής απόφασης η ποινική διαδικασία για τη δίωξη των φερόμενων ως δραστών εμπορίας ανθρώπων ή παράνομης διακίνησης μεταναστών, μπορεί με απόφαση του Γενικού Γραμματέα της οικείας περιφέρειας να χορηγηθεί, στον κάτοχο άδειας διαμονής με την ιδιότητά του ως θύμα εμπορίας ανθρώπων ή παράνομης διακίνησης μεταναστών, άδεια διαμονής για έναν από τους λόγους που προβλέπονται στο Ν. 3386/2005⁶⁴.

Παρά το ως άνω προστατευτικό νομοθετικό πλαίσιο για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, η εμπορία ανθρώπων στην Ελλάδα είναι αρκετά διαδεδομένη. Αν και προβλέπεται βαρύτατη ποινή από τον Ποινικό Κώδικα για το αδίκημα της σωματεμπορίας⁶⁵ και της μαστροπείας⁶⁶, αρκετοί Έλληνες και υπήκοοι τρίτων χωρών

⁶² Άρθρο 50 Ν. 3386/2005, όπως τροποποιήθηκε με το Ν. 3875/2010.

⁶³ Άρθρο 26 παρ. 3 Ν. 3907/2011.

⁶⁴ Άρθρο 52 Ν. 3386/2005, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 4 παρ. 14 Ν. 3875/2010.

⁶⁵ Άρθρο 351 Π.Κ.

⁶⁶ Στο ίδιο, άρθρο 349.

είναι μέλη οργανωμένων κυκλωμάτων που φέρνουν στην Ελλάδα γυναίκες κυρίως από χώρες της Αφρικής, της Ασίας και της ανατολικής Ευρώπης και τις εξωθούν στην πορνεία.

Πολλές γυναίκες υπήκοοι τρίτων χωρών που εργάζονται σε οίκους ανοχής αλλά και στο δρόμο χωρίς πιστοποιητικό άσκησης επαγγέλματος επ' αμοιβή εκδιδομένων προσώπων, είναι θύματα των κυκλωμάτων εμπορίας ανθρώπων. Ενώ ήρθαν στην Ελλάδα με το όνειρο μιας καλύτερης ζωής και εργασίας από εκείνη που είχαν στη χώρα τους, βρέθηκαν στα "δίχτυα" των κυκλωμάτων εμπορίας ανθρώπων, αποφέροντας καθημερινά τεράστια κέρδη στα κυκλώματα αυτά.

2.7. Το απαραβίαστο του ασύλου της κατοικίας και η προστασία του ιδιωτικού βίου και των προσωπικών δεδομένων⁶⁷

Η κατοικία του καθενός είναι άσυλο. Κατοικία θεωρείται κάθε χώρος που χρησιμοποιείται για διαβίωση και δεν είναι προσιτός σε όλους. "Γενικά το κριτήριο για το αν ένα κατάλυμα θεωρείται «κατοικία» που προστατεύεται ως «άσυλο» είναι: α) αν ο συγκεκριμένος χώρος είναι περικλειστος και β) αν η είσοδος δεν είναι ελεύθερη"⁶⁸.

"Φορέας της κατοικίας είναι ο εκάστοτε ένοικος, ανεξάρτητα αν είναι ιδιοκτήτης ή όχι, δηλαδή κάθε πρόσωπο που διαμένει στην κατοικία, καθώς και τα μέλη της οικογενείας του". Δεν έχει σημασία αν είναι Έλληνας ή υπήκοος τρίτης χώρας⁶⁹.

Το Σύνταγμα προστατεύει το άσυλο της κατοικίας έναντι επεμβάσεων και προσβολών εκ μέρους των φορέων δημόσιας εξουσίας. Το κράτος είναι υποχρεωμένο να προστατεύει το ατομικό αυτό δικαίωμα. Οι δε σχετικοί νόμοι ερμηνεύονται υπό το φως της συνταγματικής κατοχύρωσης του ασύλου της κατοικίας.

"Δεν επιτρέπεται να υπάρξει επέμβαση δημόσιας αρχής στην άσκηση του δικαιώματος του ασύλου της κατοικίας, εκτός αν η επέμβαση αυτή προβλέπεται από το νόμο και αποτελεί μέτρο το οποίο είναι αναγκαίο για την εθνική και δημόσια ασφάλεια, την οικονομική ευημερία της χώρας, την προάσπιση της τάξης, την πρόληψη ποινικών παραβάσεων, την προστασία της υγείας ή της ηθικής, ή την προστασία των

⁶⁷ Άρθρα: 9, 9Α και 19 παρ. 3 Συντάγματος.

⁶⁸ Μάνεσης, Α. ό.π., σσ. 223-224.

⁶⁹ Δαγτόγλου, Π.Δ. Συνταγματικό δίκαιο - ατομικά δικαιώματα Α'. ό.π., σ. 406 και Παραράς, Π. Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (2η έκδοση). Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2001). σ. 62.

δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων"⁷⁰.

Παρατηρείται ότι σε πολλές περιπτώσεις μεγάλος αριθμός υπηκόων τρίτων χωρών χρησιμοποιεί τον ίδιο χώρο ως κατοικία. Συναντάται το φαινόμενο να διαμένουν σε ένα μικρό διαμέρισμα 10, 15 ή και 20 τουλάχιστον άτομα. Αξιοπρόσεκτο είναι το παράδειγμα του παλιού εφετείου Αθηνών, στην οδό Σωκράτους, όπου το 2009 παρέμεναν εντός του 600 υπήκοοι τρίτων χωρών και το χρησιμοποιούσαν ως κατοικία⁷¹. Αν και το άσυλο της κατοικίας είναι συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα, υπάρχουν περιπτώσεις που η δημόσια υγεία ή άλλα αγαθά πολιτών που γειτονεύουν με κατοικίες στις οποίες διαμένει μεγάλος αριθμός υπηκόων τρίτων χωρών κινδυνεύουν. Αυτό, πέρα από το ότι αποτελεί στοιχείο εξαθλίωσης και για τους ίδιους, εγκυμονεί κινδύνους και για τη δημόσια ασφάλεια και τάξη. Σε τέτοιες περιπτώσεις, αν και το άσυλο της κατοικίας πρέπει να προστατεύεται, απαιτείται να ασκείται από το κράτος και ο απαραίτητος έλεγχος, ώστε η δημόσια ασφάλεια και υγεία να προστατεύονται επαρκώς.

Όλα τα φυσικά πρόσωπα απολαμβάνουν το δικαίωμα του απαραβίαστου της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής⁷². Κανείς δεν υπόκειται σε αυθαίρετες ή παράνομες παρενοχλήσεις της ιδιωτικής και της οικογενειακής του ζωής, διότι έχει το δικαίωμα της προστασίας από το νόμο έναντι τέτοιων παρενοχλήσεων ή προσβολών. Επίσης κάθε άτομο, ανεξαρτήτως ιθαγένειας, αποφασίζει πότε και υπό ποιες προϋποθέσεις θα επιτρέπεται η δημοσιοποίηση των προσωπικών του σχέσεων και στοιχείων⁷³.

Επιτρέπεται όμως η συλλογή, αποθήκευση και επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων των υπηκόων τρίτων χωρών από τις αρμόδιες υπηρεσίες Αλλοδαπών και Μετανάστευσης των περιφερειών και από τους δήμους, προκειμένου να τηρούν μητρώο υπηκόων τρίτων χωρών⁷⁴. Βέβαια τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα των υπηκόων τρίτων χωρών πρέπει να συλλέγονται "με τρόπο θεμιτό και νόμιμο για προκαθορισμένους νόμιμους σκοπούς και να υπάρχει θεμιτή και νόμιμη επεξεργασία ενόψει των σκοπών αυτών". Επίσης δεν πρέπει να είναι περισσότερα από όσα κάθε

⁷⁰ Άρθρο 8 Ε.Σ.Δ.Α.

⁷¹ Δεληθανάση, Μ. Από την Κακαβιά στους άθλιους του εφετείου. *Καθημερινή*, (2009, 10 Μαΐου). σ. 6.

⁷² Άρθρο 9 Συντάγματος.

⁷³ Στο ίδιο, άρθρα: 9Α και 19 παρ. 3.

⁷⁴ Άρθρο 93 παρ. 2 Ν. 3386/2005.

φορά απαιτείται εν όψει των σκοπών της επεξεργασίας⁷⁵.

Στα έντυπα όμως των αιτήσεων που υπέβαλλαν οι υπήκοοι τρίτων χωρών μέχρι το έτος 2009 στους δήμους για τη χορήγηση ή την ανανέωση της άδειας διαμονής τους, υπήρχαν πεδία στα οποία καλούνταν να απαντήσουν σε ερωτήματα, όπως σε τι θρήσκευμα πίστευαν, ποιά ήταν η οικονομική τους κατάσταση, ποιό το επίπεδο εκπαίδευσής τους, αν γνώριζαν καλά την ελληνική γλώσσα, αν σκόπευαν να μείνουν μόνιμα στην Ελλάδα και αν όχι σε ποια χώρα σκόπευαν να μεταναστεύσουν κ.ά., τα οποία αποτελούσαν προσωπικά δεδομένα, η συλλογή των οποίων δεν εξυπηρετούσε κανέναν αναγκαίο θεμιτό σκοπό και παραβίαζε το δικαίωμα των υπηκόων τρίτων χωρών στην προστασία των προσωπικών τους δεδομένων. Από τις 20.7.2009 όμως χορηγούνται στους υπηκόους τρίτων χωρών τα νέα έντυπα αιτήσεων για χορήγηση άδειας διαμονής, κατ' εφαρμογή της υπ' αριθμ. 34/2009 εγκυκλίου του υπουργείου Εσωτερικών. Τα νέα αυτά έντυπα αυτά δεν περιέχουν πεδία με ερωτήματα που παραβιάζουν τα προσωπικά δεδομένα των υπηκόων τρίτων χωρών.

2.8. Το δικαίωμα της προσωπικής ασφάλειας

Κάθε άνθρωπος, Έλληνας ή υπήκοος τρίτης χώρας, έχει δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλειά του⁷⁶. Ειδικότερα, κανείς δεν υποβάλλεται σε αυθαίρετη σύλληψη ή κράτηση και δεν στερείται την ελευθερία του, παρά μόνον όταν και όπως προβλέπει ο νόμος⁷⁷.

Αν και σύμφωνα με το ελληνικό Σύνταγμα κανείς δεν συλλαμβάνεται ούτε φυλακίζεται χωρίς δικαστικό ένταλμα, σε πολλές περιπτώσεις η αρχή αυτή δεν εφαρμόζεται. Τα αστυνομικά όργανα συλλαμβάνουν υπηκόους τρίτων χωρών χωρίς ιδιαίτερο λόγο και τους κρατούν πολλές φορές για αρκετές ώρες στο αστυνομικό τμήμα μέχρι να γίνει η εξακρίβωση των στοιχείων τους, που είναι και πιο δύσκολη από ότι των Ελλήνων, καθότι η αστυνομική αρχή πρέπει να επικοινωνήσει με την αρμόδια περιφέρεια ώστε να ελεγχθεί αν η άδεια διαμονής του υπηκόου τρίτης χώρας είναι πλαστή ή έχει ανακληθεί. Ενώ σε παρόμοιες περιπτώσεις ένας Έλληνας αφήνεται ελεύθερος μετά από μερικά λεπτά ή δεν συλλαμβάνεται καθόλου, ο υπήκοος τρίτης

⁷⁵ Άρθρο 4 παρ. 1 περ. α και περ. β Ν. 2472/1997 "Προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα" (ΦΕΚ Α 50/10.4.1997) και υπ' αριθμ. 16/2007 απόφαση της αρχής προστασίας προσωπικών δεδομένων. <http://www.diavatirio.net/diavat//e107>. [πρόσβαση 10.5.2010].

⁷⁶ Άρθρο 6 Συντάγματος και σχετικά άρθρα: 326 Π.Κ. και 533-545 Κ.Ποιν.Δ.

⁷⁷ Άρθρο 5 Ε.Σ.Δ.Α.

χώρας κρατείται για ώρες αυθαίρετα. Το γεγονός αυτό αποτελεί παραβίαση του δικαιώματος της προσωπικής του ασφάλειας.

Η κράτηση προσώπου πρέπει να είναι θεμιτή και να πραγματοποιείται σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπει ο νόμος. Επίσης, πρέπει να υφίσταται κάποια σχέση μεταξύ του λόγου στέρησης της ελευθερίας και του χώρου και των συνθηκών κράτησης⁷⁸.

Αν και κατά την κρατούσα άποψη η νομοθετική πρόβλεψη στέρησης της ελευθερίας του υπηκόου τρίτης χώρας στα πλαίσια της διοικητικής απέλασης⁷⁹ δεν αντίκειται στο δικαίωμα της προσωπικής ασφάλειας, υποστηρίζεται ότι πρέπει να απαγορεύεται η κράτηση του υπό απέλαση προσώπου με διοικητική απόφαση, χωρίς προληπτικό δικαστικό έλεγχο, διότι το ίδιο το Σύνταγμα ορίζει ότι "κανένας δεν συλλαμβάνεται ούτε φυλακίζεται χωρίς αιτιολογημένο δικαστικό ένταλμα"⁸⁰.

Καθένας έχει δικαίωμα στην ασφάλειά του και κανένας δεν μπορεί να του στερήσει την ελευθερία του παρά μόνο στις ακόλουθες περιπτώσεις⁸¹:

- α) αν κρατείται κατόπιν δικαστικής απόφασης.
- β) αν συνελήφθη ή κρατήθηκε επειδή δεν συμμορφώθηκε με δικαστική απόφαση.
- γ) αν συνελήφθη και κρατείται μέχρι να οδηγηθεί στην αρμόδια δικαστική αρχή, όταν υπάρχει υπόνοια ότι τέλεσε αξιόποινη πράξη ή για να εμποδιστεί να διαπράξει νέο αδίκημα.
- δ) αν πρόκειται για κράτηση ανηλίκου, η οποία αποφασίστηκε για την επιτήρηση της ανατροφής του ή για να παραπεμφθεί ενώπιον της αρμόδιας αρχής.
- ε) αν πρόκειται περί νόμιμης κράτησης ατόμων που πάσχουν από μεταδοτική ασθένεια, σχιζοφρένια, αλκοολισμό ή είναι τοξικομανείς, και τέλος,
- στ) αν πρόκειται για νόμιμη σύλληψη ή κράτηση ατόμου που προσπαθεί να εισέλθει παράνομα στη χώρα, ή εναντίον του οποίου υπάρχει ή πρόκειται να επιβληθεί απόφαση απέλασης ή έκδοσης.

⁷⁸ Στο ίδιο, άρθρο 5.

⁷⁹ Άρθρο 76 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα.

⁸⁰ Άρθρο 6 παρ. 1.

⁸¹ Άρθρο 5 Ε.Σ.Δ.Α.

2.9. Προσωπική ελευθερία, με τη στενή έννοια⁸².

Προσωπική ελευθερία, με τη στενή έννοια χαρακτηρίζεται η φυσική ή σωματική ελευθερία κάθε ατόμου, συμπεριλαμβανομένου και του υπηκόου τρίτης χώρας που διαμένει νόμιμα στην Ελλάδα, δηλαδή το δικαίωμα του, να κινείται ελεύθερα μέσα σε αυτήν και να αναπτύσσει τη δραστηριότητά του, χωρίς να επιτρέπεται η σύλληψη, φυλάκιση ή ο περιορισμός του με οποιονδήποτε άλλο τρόπο παρά μόνο σύμφωνα με τους όρους που προβλέπει ο νόμος⁸³.

Ειδικές μορφές μέτρων περιοριστικών της προσωπικής ελευθερίας, υπό στενή έννοια, αποτελούν η απέλαση και η εκτόπιση⁸⁴. Απέλαση είναι η υποχρεωτική έξοδος από την ελληνική επικράτεια, και επιβάλλεται μόνο σε αλλοδαπούς⁸⁵. Εκτόπιση είναι η αναγκαστική μεταβολή του τόπου διαμονής του προσώπου μέσα στα εδαφικά όρια του κράτους. Αποτελεί μέτρο που μπορεί να επιβληθεί τόσο σε Έλληνες όσο και σε αλλοδαπούς⁸⁶.

Η προσωπική ελευθερία, υπό στενή έννοια, διασφαλίζεται όχι μόνο για τους Έλληνες αλλά για κάθε πρόσωπο που ζει στην Ελλάδα, χωρίς διάκριση φυλής, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, κοινωνικής ή άλλης κατάστασης κ.λπ.⁸⁷. "Εξαιρέσεις δέχεται το Σύνταγμα μόνο στις περιπτώσεις που αναγνωρίζει το (εθιμικό ή συμβατικό) Διεθνές Δίκαιο"⁸⁸. Δεν μπορεί δηλαδή ο κοινός νομοθέτης να θεσπίζει νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες εισάγουν δυσμενείς διακρίσεις σε βάρος της προσωπικής ελευθερίας των υπηκόων τρίτων χωρών αν αυτές δεν θεμελιώνονται στο Διεθνές Δίκαιο⁸⁹.

"Το Σύνταγμα διατηρεί τον πανανθρώπινο χαρακτήρα του και στην κατοχύρωση της προσωπικής ελευθερίας και ασφάλειας με τη στενή του όρου έννοια"⁹⁰. Όμως επιτρέπει τη διαφοροποίηση της ελευθερίας κίνησης και εγκατάστασης μεταξύ ημεδαπών και αλλοδαπών"⁹¹.

⁸² Άρθρο 5 παρ. 3 Συντάγματος.

⁸³ Άρθρο 74 Ν. 3386/2005, Γεωργόπουλος, Κ. ό.π., σ. 510 και Μάνεσης, Α. ό.π., σ. 125.

⁸⁴ Άρθρο 5 παρ. 4 Συντάγματος.

⁸⁵ Παραράς, Π. ό.π., (2001). σ. 49.

⁸⁶ Στο ίδιο, σ. 49 και άρθρο 5 παρ. 4 Συντάγματος

⁸⁷ Μάνεσης, Α. ό.π., σ. 128 και Γεωργόπουλος, Κ. ό.π., σ. 511.

⁸⁸ Π.χ. το άρθρο 15 Ε.Σ.Δ.Α.: "εν περιπτώσει πολέμου ή ετέρου δημοσίου κινδύνου απειλούντος την ζωήν του έθνους".

⁸⁹ Δαγτόγλου, Π.Δ. *Συνταγματικό δίκαιο - ατομικά δικαιώματα Α'*. ό.π., σ. 271.

⁹⁰ Όπως φαίνεται από τη χρησιμοποίηση της λέξης "κανένας" στα άρθρα: 5 παρ. 3 εδ. 2 και στο άρθρο 6 παρ. 1 Συντάγματος.

⁹¹ Δαγτόγλου, Π.Δ. *Συνταγματικό δίκαιο - ατομικά δικαιώματα Α'*. ό.π., σ. 271.

2.10. Ελευθερία κίνησης και εγκατάστασης

Όποιος διαμένει νόμιμα στην Ελλάδα, δικαιούται να κινείται ελεύθερα μέσα σε αυτή και να εγκαθίσταται σε όποιο σημείο της θέλει⁹².

Ο νομοθέτης όμως μπορεί να περιορίσει αυτήν την ελευθερία στους υπηκόους τρίτων χωρών για λόγους εθνικής ασφάλειας, δημόσιας τάξης, δημόσιας υγείας, προσβολής των χρηστών ηθών ή των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων. Επίσης η διοίκηση μπορεί με νομοθετική πρόβλεψη ή εξουσιοδότηση, να περιορίσει και ατομικά την ελευθερία εισόδου, παραμονής, εγκατάστασης, κίνησης και εξόδου των υπηκόων τρίτων χωρών⁹³. Υπάρχει όμως υποχρέωση από το Διεθνές Δίκαιο να μην επιβάλλονται αδικαιολόγητοι περιορισμοί στην εν λόγω ελευθερία. Πιο συγκεκριμένα, οι νομοθετικοί περιορισμοί της ελευθερίας κίνησης και εγκατάστασης των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελλάδα δεν πρέπει να θίγουν τον πυρήνα του δικαιώματος. Έτσι, για παράδειγμα, μία γενική απαγόρευση εισόδου τους στη χώρα δεν θα ήταν σύμφωνη με το Σύνταγμα. Ούτε θα ήταν σύμφωνοι με το Σύνταγμα περιορισμοί κίνησης των υπηκόων τρίτων χωρών που προσβάλλουν την αξιοπρέπειά τους ή συνιστούν φυλετικές ή άλλες διακρίσεις, που απαγορεύονται από το Σύνταγμα και τις διεθνείς υποχρεώσεις που έχει αναλάβει η Ελλάδα⁹⁴.

2.10.1. Είσοδος στην Ελλάδα

Ο υπήκοος τρίτης χώρας έχει δικαίωμα ελευθερίας κίνησης στην Ελλάδα⁹⁵, με την προϋπόθεση ότι έχει προηγηθεί η νόμιμη είσοδός του σ' αυτή.

Νόμιμη είσοδος θεωρείται η νόμιμη διέλευση από τις ελεγχόμενες μεθοριακές διαβάσεις και όχι η παράνομη άφιξη στην ελληνική επικράτεια με παράκαμψη των σημείων ελέγχου⁹⁶.

Σε κάποιες περιπτώσεις, για να επιτραπεί η είσοδος υπηκόου τρίτης χώρας στην Ελλάδα είναι απαραίτητη η θεώρηση εισόδου (visa). Αυτή χορηγείται από την ελληνική

⁹² Άρθρα: 13 παρ. 1 Ο.Δ.Δ.Α., 12 Δ.Σ.Α.Π.Δ. και 74 Ν. 3386/2005.

⁹³ Άρθρα: 5 παρ. 4 Συντάγματος, 74 Ν. 3386/2005, 12 παρ. 3 Δ.Σ.Α.Π.Δ. και 12 παρ. 1 περ. η Π.Δ. 150/2006.

⁹⁴ Δαγτόγλου, Π.Δ. *Συνταγματικό δίκαιο - ατομικά δικαιώματα Α'.* ό.π., σ. 365.

⁹⁵ Άρθρα: 13 παρ. 1 Ο.Δ.Δ.Α. και 74 Ν. 3386/2005.

⁹⁶ Άρθρο 4 παρ. 1 Ν. 3386/2005 και Βρέλλης, Σπ. *Δίκαιο αλλοδαπών*. Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (1999). σ. 38.

προξενική αρχή του τόπου κατοικίας του υπηκόου τρίτης χώρας⁹⁷. Όταν η θεώρηση εισόδου δεν είναι απαραίτητη, ο νόμος ορίζει ότι οι υπήκοοι τρίτων χωρών επιτρέπεται να εισέρχονται ελεύθερα στο ελληνικό έδαφος και να παραμένουν μέχρι τρεις μήνες σε διάστημα έξι μηνών από την ημερομηνία της πρώτης εισόδου⁹⁸.

Οι ελληνικές αρχές ελέγχου δεν επιτρέπουν, αιτιολογημένα όμως, την είσοδο υπηκόου τρίτης χώρας στην Ελλάδα, παρόλο που αυτός είναι κάτοχος θεώρησης εισόδου από τις προξενικές αρχές, στις ακόλουθες περιπτώσεις:

"α. Όταν περιλαμβάνεται στον κατάλογο των υπηκόων τρίτων χωρών, για τους οποίους υπάρχει απαγόρευση εισόδου⁹⁹.

β. Όταν η είσοδός του μπορεί να αποτελέσει κίνδυνο για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια ή τη δημόσια υγεία.

γ. Όταν το διαβατήριο ή άλλο ταξιδιωτικό έγγραφο που κατέχει δεν εξασφαλίζει την επάνοδό του στη χώρα προέλευσης ή ιθαγένειάς του ή σε τρίτη χώρα.

δ. Αν έρχεται με σκοπό να παραμείνει στην Ελλάδα για λόγο, ως προς τον οποίο απαιτείται η έκδοση άδειας διαμονής και δεν έχει την απαιτούμενη ειδική θεώρηση εισόδου.

ε. Αν δεν κατέχει τα απαραίτητα έγγραφα για να δικαιολογήσει το σκοπό του ταξιδιού του και τα αναγκαία για τη συντήρησή του οικονομικά μέσα.

στ. Όταν εμπλέκεται με οποιονδήποτε τρόπο σε παράνομη διακίνηση μεταναστών από οργανωμένη εγκληματική ομάδα. Τότε ανακαλείται η θεώρηση εισόδου που του έχει χορηγηθεί, ενώ ενημερώνεται και ο κατάλογος ανεπιθύμητων αλλοδαπών του άρθρου 82 παρ. 1 Ν. 3386/2005"¹⁰⁰.

Η άρνηση εισόδου σε υπήκοο τρίτης χώρας που επιχειρεί να εισέλθει παράνομα στην ελληνική επικράτεια ή η απομάκρυνσή του από αυτή ονομάζεται επαναπροώθηση¹⁰¹.

⁹⁷ Άρθρο 6 παρ. 3 Ν. 3386/2005.

⁹⁸ Στο ίδιο, άρθρο 6 παρ. 5.

⁹⁹ Υπάρχουν δύο τέτοιοι κατάλογοι. Ο ένας είναι ευρωπαϊκός (στα πλαίσια του Συστήματος Πληροφοριών SCHENGEN) και ο άλλος εθνικός, ο Ε.Κ.ΑΝ.Α. (άρθρο 82 παρ. 1 Ν. 3386/2005). Τα κριτήρια εγγραφής στον εθνικό κατάλογο διέπονται από την Υ.Α. 4000/4/32-ιβ'/2006.

¹⁰⁰ Άρθρο 8 παρ. 2 Ν. 3386/2005, όπως συμπληρώθηκε με το άρθρο 4 παρ. 3 Ν. 3875/2010 και Εμμανουηλίδης, Δ. "Αλλοδαποί-Πρόσφυγες. Κοινωνικά δικαιώματα των οικονομικών μεταναστών και η νομολογία των δικαστηρίων". *Επιθεώρηση Δικαίου Κοινωνικής Ασφάλισης*, τόμος ΜΣΤ', τεύχος 7/547, Αθήνα, Ιούλιος 2004, σ. 482.

¹⁰¹ Άρθρα: 83 παρ. 2 Ν. 3386/2005, όπως έχει τροποποιηθεί με το άρθρο 4 παρ. 17 Ν. 3875/2010, 76 Ν. 3386/2005, όπως έχει τροποποιηθεί με το άρθρο 55 Ν. 3900/2010 "Εξορθολογισμός διαδικασιών και

Σε περίπτωση που υπήκοος τρίτης χώρας εισέλθει ή προσπαθήσει να εισέλθει παράνομα στην Ελλάδα, τιμωρείται με ποινή φυλάκισης από τρεις μήνες έως πέντε έτη και χρηματική ποινή τουλάχιστον χιλίων πεντακοσίων ευρώ¹⁰².

Σύμφωνα με το Ν. 3907/2011 οι υπήκοοι τρίτων χωρών που συλλαμβάνονται να εισέρχονται παράνομα στην ελληνική επικράτεια υποβάλλονται σε διαδικασίες πρώτης υποδοχής. Μεταφέρονται στα Κέντρα Πρώτης Υποδοχής, όπου εξακριβώνεται η ταυτότητά και η ιθαγένειά τους, καταγράφονται, περνούν από ιατρικό έλεγχο και ενημερώνονται για τα δικαιώματά τους. Αν μπορούν να υπαχθούν σε καθεστώς διεθνούς προστασίας ή αν ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες (ασυνόδευτοι ανήλικοι, άτομα με αναπηρία, υπερήλικες, γυναίκες σε κύηση ή λοχεία, μονογονεϊκές οικογένειες με ανήλικα τέκνα, θύματα εμπορίας ανθρώπων και θύματα βασανιστηρίων, βιασμού ή άλλης σοβαρής μορφής ψυχολογικής, σωματικής ή σεξουαλικής βίας ή εκμετάλλευσης) διαχωρίζονται από τους υπόλοιπους προκειμένου να υποβληθούν στην ανάλογη νομική μεταχείριση¹⁰³. Διαφορετικά παραπέμπονται στην αρμόδια αρχή, για να υποβληθούν σε διαδικασίες επιστροφής, επανεισδοχής ή απέλασης¹⁰⁴.

2.10.2. Έξοδος από την Ελλάδα

Κάθε υπήκοος τρίτης χώρας, ο οποίος δεν τελεί σε προσωπική ή προσωρινή κράτηση και δεν εκτίει στερητική της ελευθερίας ποινή, μπορεί να εγκαταλείψει την Ελλάδα οποτεδήποτε. Απαγόρευση εξόδου από την Ελλάδα είναι δυνατή μόνο αν το ορίζει ο νόμος¹⁰⁵.

Ο υπήκοος τρίτης χώρας υποχρεούται να αναχωρήσει από την Ελλάδα μέχρι την τελευταία μέρα λήξης της άδειας διαμονής του, εκτός αν έχει καταθέσει αίτηση για ανανέωσή της και έχει λάβει σχετική βεβαίωση¹⁰⁶. Υποχρέωση εξόδου από την Ελλάδα έχει και ο υπήκοος τρίτης χώρας που περιλαμβάνεται στον κατάλογο ανεπιθυμητών

επιτάχυνση της διοικητικής δίκης και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ Α 213 17.12.2010) και με το Ν. 3938/2011 και Ρούκουνας, Ε. ό.π., σσ. 235-236.

¹⁰² Άρθρο 83 παρ. 1 εδ. α Ν. 3386/2005, όπως συμπληρώθηκε με το άρθρο 45 παρ. 1στ. Ν. 3731/2008.

¹⁰³ Άρθρα: 7, 13 Ν. 3907/2011 και αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου: Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις, <http://www.opengov.gr> [πρόσβαση 19.1.2011].

¹⁰⁴ Άρθρα: 7, 11 και 18 Ν. 3907/2011.

¹⁰⁵ Δαγτόγλου, Π.Δ. *Συνταγματικό δίκαιο - ατομικά δικαιώματα Α΄*. ό.π., σ. 373.

¹⁰⁶ Άρθρο 73 παρ. 3 Ν. 3386/2005.

αλλοδαπών¹⁰⁷.

2.10.2.1. Έκδοση

Έκδοση υπηκόου τρίτης χώρας είναι η παράδοση του από τις αρχές του κράτους στο οποίο έχει καταφύγει, στις αρχές του κράτους από το οποίο διώκεται, για να δικαστεί για ποινικό αδίκημα που διέπραξε ή να εκτίσει την ποινή που του έχει ήδη απαγγελθεί¹⁰⁸.

2.10.2.2. Επιστροφή

Με το Ν. 3907/2011, ο οποίος ενσωμάτωσε στην ελληνική έννομη τάξη την οδηγία ΕΚ/115/2008 εισάγεται για πρώτη φορά στο ελληνικό δίκαιο ο όρος "επιστροφή" των παράνομα διαμενόντων στην Ελλάδα υπηκόων τρίτων χωρών. Επιστροφή, σύμφωνα με το άρθρο 18 περ. γ. Ν. 3907/2011 είναι η "διαδικασία επανόδου υπηκόου τρίτης χώρας είτε με οικειοθελή συμμόρφωσή του προς υποχρέωση επιστροφής είτε αναγκαστικά: α) στη χώρα καταγωγής του ή β) σε χώρα διέλευσης, σύμφωνα με κοινοτικές ή διμερείς συμφωνίες επανεισδοχής ή άλλες ρυθμίσεις ή γ) σε άλλη τρίτη χώρα, στην οποία αποφασίζει εθελοντικά να επιστρέψει και στην οποία γίνεται δεκτός". Σε διαδικασία επιστροφής υπόκεινται οι υπήκοοι τρίτων χωρών, οι οποίοι διαμένουν παράνομα στην Ελλάδα¹⁰⁹, δηλαδή αυτοί που δεν πληρούν ή δεν πληρούν πλέον τις προϋποθέσεις εισόδου, όπως αυτές ορίζονται στο άρθρο 5 του Κώδικα Σένγκεν¹¹⁰ ή τις λοιπές προϋποθέσεις εισόδου, παραμονής ή διαμονής της ελληνικής νομοθεσίας¹¹¹. Για καθένα από αυτούς, εκδίδεται απόφαση επιστροφής. Η απόφαση επιστροφής είναι διοικητική πράξη, η οποία κηρύσσει ως παράνομη την

¹⁰⁷ Στο ίδιο, άρθρο 82 παρ. 2.

¹⁰⁸ Άρθρο 437 Κ.Ποιν.Δ., Ν. 3251/2004 "Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, τροποποίηση του Ν 2928/2001 για τις εγκληματικές οργανώσεις και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ Α 127/9.7.2004) και Συμεωνίδης, Ι. *Η Διοικητική Απέλαση*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (2008). σ. 248.

¹⁰⁹ Άρθρο 17 παρ. 1 Ν. 3907/2011.

¹¹⁰ Κανονισμός (ΕΚ) 562/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2006, για τη θέσπιση του κοινοτικού κώδικα σχετικά με το καθεστώς διέλευσης προσώπων από τα σύνορα (κώδικας συνόρων του Σένγκεν), (ΕΕ L 105, 13.04.2006). Ο παραπάνω κανονισμός τροποποιήθηκε με τον Κανονισμό (ΕΚ) 296/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11ης Μαρτίου 2008 για τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 562/2006 για τη θέσπιση του κοινοτικού κώδικα σχετικά με το καθεστώς διέλευσης προσώπων από τα σύνορα (κώδικας συνόρων του Σένγκεν), όσον αφορά τις εκτελεστικές αρμοδιότητες που ανατίθενται στην Επιτροπή, (ΕΕ L 97, 9.04.2008).

¹¹¹ Άρθρο 18 περ. β Ν. 3907/2011.

παραμονή του υπηκόου τρίτης χώρας στην Ελλάδα και επιβάλλει την επιστροφή του είτε στη χώρα καταγωγής του, είτε σε χώρα διέλευσης σύμφωνα με κοινοτικές ή διμερείς συμφωνίες επανεισδοχής ή άλλες ρυθμίσεις, είτε σε άλλη χώρα στην οποία επιθυμεί ο ίδιος ο υπήκοος τρίτης χώρας να επιστρέψει και στην οποία γίνεται δεκτός¹¹².

Δεν εκδίδεται όμως απόφαση επιστροφής για όλους τους παράνομα διαμένοντες στην Ελλάδα υπηκόους τρίτων χωρών. Εξαιρούνται όσοι υπόκεινται σε απαγόρευση εισόδου στην Ελλάδα¹¹³ ή συλλαμβάνονται ή παρακολουθούνται από τις αρμόδιες αρχές σε σχέση με παράνομη χερσαία, θαλάσσια ή εναέρια διέλευση των εξωτερικών συνόρων της Ε.Ε. στους οποίους δεν έχει χορηγηθεί άδεια ή δικαίωμα να παραμείνουν νόμιμα στη χώρα. Επίσης εξαιρούνται όσοι υπόκεινται σε δικαστική απέλαση ή διαδικασίες έκδοσης και όσοι απολαμβάνουν το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας στην Ε.Ε.¹¹⁴.

Για τους υπηκόους τρίτων χωρών, οι οποίοι διαμένουν παράνομα στην Ελλάδα αλλά διαθέτουν έγκυρο τίτλο διαμονής ή άλλη άδεια που παρέχει δικαίωμα διαμονής τους σε άλλο κράτος μέλος της Ε.Ε. δεν εκδίδεται απόφαση επιστροφής. Αυτοί υποχρεούνται να φύγουν από την Ελλάδα και να μεταβούν αμέσως στο άλλο κράτος μέλος. Μόνο στην περίπτωση που αρνηθούν ή η άμεση απομάκρυνσή τους από την Ελλάδα επιβάλλεται για λόγους εθνικής ασφάλειας ή δημόσιας τάξης, τότε οι αρμόδιες αστυνομικές αρχές εκδίδουν απόφαση επιστροφής. Επίσης, οι αρμόδιες αρχές μπορούν να μην εκδώσουν απόφαση επιστροφής για υπήκοο τρίτης χώρας, ο οποίος διαμένει παράνομα στην Ελλάδα, αν άλλο κράτος μέλος τον αναλαμβάνει βάσει διμερών συμφωνιών ή διευθετήσεων που ισχύουν κατά την ημερομηνία έναρξης ισχύος της οδηγίας 2008/115/EK (13.1.2009). Αν η Ελλάδα αναλαμβάνει υπήκοο τρίτης χώρας δυνάμει αυτών των συμφωνιών ή διευθετήσεων, εκδίδεται απόφαση επιστροφής. Ακόμα, δεν εκδίδεται απόφαση επιστροφής σε περίπτωση που έχει χορηγηθεί σε παράνομο υπήκοο τρίτης χώρας άδεια διαμονής για λόγους φιλευσπλαχνίας, ανθρωπιστικούς ή άλλους λόγους σύμφωνα με τις διατάξεις του κεφαλαίου Η' του Ν. 3386/2005¹¹⁵. Τέλος δεν εκδίδεται απόφαση επιστροφής σε βάρος του υπηκόου τρίτης

¹¹² Στο ίδιο, άρθρο 18 περ. γ και περ. δ.

¹¹³ Σύμφωνα με το άρθρο 13 του Κανονισμού 562/2006, Κώδικας Συνόρων Σένγκεν.

¹¹⁴ Άρθρο 17 παρ. 2 Ν. 3907/2011.

¹¹⁵ Το άρθρο 15 του Ν. 1975/1991 που αναφέρεται στο άρθρο 21 παρ. 4 Ν. 3907/2011 έχει καταργηθεί με το άρθρο 72 περ. α Ν. 2910/2001.

χώρας, ο οποίος έχει καταθέσει εμπρόθεσμα αίτηση χορήγησης ή ανανέωσης της άδειας διαμονής του και έχει λάβει σχετική βεβαίωση¹¹⁶ ή από άλλη ανάλογη ειδική διάταξη δεν είναι δυνατή η έκδοση απόφασης επιστροφής μέχρι το αίτημά του κριθεί οριστικά¹¹⁷. Το ίδιο ισχύει και όταν έχει εκδοθεί από το Διοικητικό Πρωτοδικείο προσωρινή διαταγή ή απόφαση αναστολής της εκτέλεσης διοικητικής πράξης, η οποία απορρίπτει το αίτημα για χορήγηση ή ανανέωση άδειας διαμονής ή ανακαλεί την άδεια διαμονής υπηκόου τρίτης χώρας¹¹⁸.

Η απόφαση επιστροφής εκδίδεται από την κατά περίπτωση αρμόδια αρχή. Ειδικότερα, στην περίπτωση που το αίτημα του υπηκόου τρίτης χώρας για χορήγηση ή ανανέωση άδειας διαμονής έχει απορριφθεί ή η εκδοθείσα άδεια διαμονής του έχει ανακληθεί, η απόφαση επιστροφής εκδίδεται από την οικεία υπηρεσία Αλλοδαπών και Μετανάστευσης των αποκεντρωμένων διοικήσεων και τη Διεύθυνση Μεταναστευτικής Πολιτικής του υπουργείου Εσωτερικών. Η απόφαση επιστροφής αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της απόφασης που απορρίπτει το αίτημα για χορήγηση ή ανανέωση άδειας διαμονής ή ανακαλεί την άδεια διαμονής. Στις λοιπές περιπτώσεις υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν παράνομα στην Ελλάδα εκδίδεται απόφαση επιστροφής από τα αρμόδια, κατά το άρθρο 76 παρ. 2 του Ν. 3386/2005 όργανα, τα οποία είναι ο οικείος Αστυνομικός Διευθυντής και στις Γενικές Αστυνομικές Διευθύνσεις Αττικής και Θεσσαλονίκης ο αρμόδιος για θέματα αλλοδαπών Αστυνομικός Διευθυντής¹¹⁹.

Μαζί με την απόφαση επιστροφής του υπηκόου τρίτης χώρας χορηγείται σε αυτόν αυτοδίκαια χρονικό διάστημα, το οποίο κυμαίνεται μεταξύ επτά και τριάντα ημερών¹²⁰, για να αναχωρήσει οικειοθελώς από την Ελλάδα¹²¹. Σε αυτό το διάστημα, κατά το οποίο δικαιούται να διαμένει νόμιμα στη χώρα και να εργάζεται, εφόσον αυτό προβλεπόταν από την άδεια διαμονής που τυχόν έφερε, ο υπό επιστροφή υπήκοος τρίτης χώρας θα μπορέσει να ρυθμίσει τις εκκρεμότητες του και να προγραμματίσει την

¹¹⁶ Η οποία προβλέπεται από το άρθρο 11 παρ. 4 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα.

¹¹⁷ Εκτός αν κατά το χρονικό διάστημα μέχρι την οριστική κρίση του αιτήματός του υπηκόου τρίτης χώρας συντρέξουν στο πρόσωπο του λόγοι δημόσιας τάξης και ασφάλειας. Στην περίπτωση αυτή, σύμφωνα με την υπ. αρ. 37/11.7.2011 εγκύκλιο του υπουργείου Εσωτερικών "Αποφάσεις επιστροφής παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών-Εφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 16 έως και 41 του Ν. 3907/2011", θα εκδίδεται απόφαση απόρριψης του σχετικού αιτήματος του υπηκόου τρίτης χώρας και απόφαση επιστροφής.

¹¹⁸ Άρθρο 21 παρ. 2-5 Ν. 3907/2011.

¹¹⁹ Στο ίδιο, άρθρα: 21 παρ. 1, 36 παρ. 2 και υπ. αρ. 37/11.7.2011 εγκύκλιος του υπουργείου Εσωτερικών.

¹²⁰ Με την επιφύλαξη των παρ. 2 και 4 του άρθρου 22 Ν. 3907/2011.

¹²¹ Στο ίδιο, άρθρα: 22 παρ. 1 και 36 παρ. 2.

αναχώρησή του από την Ελλάδα¹²².

Το παραπάνω χρονικό διάστημα μπορεί να παραταθεί μέχρι ένα έτος αν συντρέχουν ειδικοί λόγοι, όπως μακροχρόνια παραμονή του υπηκόου τρίτης χώρας στην Ελλάδα, φοίτηση των παιδιών του στο ελληνικό σχολείο και ύπαρξη άλλων οικογενειακών ή κοινωνικών δεσμών, οι οποίοι έχουν δημιουργήσει εκκρεμείς υποχρεώσεις, τις οποίες ο υπήκοος τρίτης χώρας δεν προλαβαίνει να διευθετήσει στην ταχθείσα προθεσμία οικειοθελούς αναχώρησης. Η παράταση όμως της προθεσμίας οικειοθελούς αναχώρησης δε παρέχεται αυτοδίκαια αλλά απαιτείται αίτηση του ενδιαφερομένου υπηκόου τρίτης χώρας, στην οποία η αρμόδια για την έκδοση της απόφασης επιστροφής αρχή, απαντά αιτιολογημένα εντός δεκαπέντε ημερών από την υποβολή της αίτησης. Σε περίπτωση που η αρμόδια αρχή δεν απαντήσει εντός δεκαπέντε ημερών, η προθεσμία οικειοθελούς αναχώρησης παρατείνεται σιωπηρά μέχρι η αρμόδια αρχή να αποφανθεί επί του αιτήματος.

Κατά τη διάρκεια του χρονικού αυτού διαστήματος που χορηγείται στο υπήκοο τρίτης χώρας για να αναχωρήσει από την Ελλάδα και προκειμένου να διασφαλιστεί ότι όντως αυτός πράγματι προετοιμάζεται να φύγει από την Ελλάδα και ότι δεν υπάρχει κίνδυνος διαφυγής του, μπορεί να του επιβληθούν κάποιες υποχρεώσεις. Τέτοιες υποχρεώσεις μπορεί να είναι η τακτική εμφάνισή του ενώπιον των αρχών, η κατάθεση οικονομικής εγγύησης, η υποχρέωση παραμονής σε ορισμένο μέρος κ.α.¹²³. Αν ο υπήκοος τρίτης χώρας παραβιάσει τις υποχρεώσεις αυτές, τότε ανακαλείται η χορήγηση προθεσμίας οικειοθελούς αναχώρησης ή η παράτασή της και εκτελείται αμέσως η απόφαση επιστροφής¹²⁴.

Τα άρθρα του Ν. 3907/2011 που αναφέρονται στη χορήγηση προθεσμίας για την οικειοθελή αναχώρηση και κυρίως στην παράταση της¹²⁵, αν και έχουν θετικές προβλέψεις, που λαμβάνουν υπόψη την ατομική κατάσταση κάθε υπηκόου τρίτης χώρας, μπορούν να καταστρατηγηθούν από τον υπερβολικό αριθμό υπηκόων τρίτων χωρών που θα τις επικαλούνται κατόπιν και σχετικής νομικής καθοδήγησης. Έτσι θα δύνανται να μην αναχωρούν από τη χώρα έχοντας εξασφαλίσει παράταση της νόμιμης διαμονής τους σε αυτή. Βέβαια υπάρχουν περιπτώσεις που όντως υπάρχει αδυναμία

¹²² Στο ίδιο, άρθρο 22 παρ. 5.

¹²³ Στο ίδιο, άρθρο 22 παρ. 2 και παρ. 3 και άρθρο 36 παρ. 1.

¹²⁴ Στο ίδιο, άρθρο 37 παρ. 1.

¹²⁵ Στο ίδιο, άρθρο 22 παρ. 2.

αναχώρησης κάποιων υπηκόων τρίτων χωρών στο προβλεπόμενο χρονικό διάστημα των τριάντα ημερών και σε αυτές τις περιπτώσεις θα πρέπει να χορηγείται παράταση. Όταν όμως το αίτημα προβάλλεται καταχρηστικά οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει να μη χορηγούν την αιτούμενη παράταση οικειοθελούς αναχώρησης.

Δεν χορηγείται χρονικό διάστημα οικειοθελούς αναχώρησης σε όλες τις περιπτώσεις. Αν ο υπήκοος τρίτης χώρας κρίνεται επικίνδυνος για τη δημόσια τάξη ή ασφάλεια της χώρας ή υπάρχει κίνδυνος διαφυγής του¹²⁶ ή η αίτησή του για νόμιμη παραμονή έχει απορριφθεί ως προδήλως αβάσιμη ή καταχρηστική δεν χορηγείται χρονικό διάστημα οικειοθελούς αναχώρησης ή χορηγείται χρονικό διάστημα μικρότερο των επτά ημερών¹²⁷. Αν οι παραπάνω λόγοι, οι οποίοι δικαιολογούν τη μη χορήγηση προθεσμίας για να αναχωρήσει ο υπήκοος τρίτης χώρας οικειοθελώς από την Ελλάδα, ανακύψουν μετά τη χορήγηση προθεσμίας οικειοθελούς αναχώρησης, τότε αυτή θεωρείται αυτοδικαίως ανακληθείσα και εκτελείται αμέσως η απόφαση επιστροφής¹²⁸.

Αν ο υπό επιστροφή υπήκοος τρίτης χώρας δεν επιστρέψει οικειοθελώς στη χώρα που ορίζει η απόφαση επιστροφής μέσα στο προβλεπόμενο χρονικό διάστημα ή αν δεν έχει χορηγηθεί χρονικό διάστημα οικειοθελούς αναχώρησης, οι αρμόδιες αστυνομικές αρχές οφείλουν να λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για την εκτέλεση της απόφασης επιστροφής. Σε αυτή την περίπτωση δεν εκδίδεται απόφαση απομάκρυνσης. Αν όμως η απόφαση επιστροφής πρέπει να εκτελεστεί πριν τη λήξη της ταχθείσας προθεσμίας¹²⁹, η αρμόδια αστυνομική αρχή εκδίδει διαπιστωτική πράξη, την οποία επιδίδει στον υπήκοο τρίτης χώρας¹³⁰. Στην περίπτωση που το εν λόγω πρόσωπο ανθίσταται στην εκτέλεση της απόφασης επιστροφής, η απομάκρυνσή του από την

¹²⁶ Το άρθρο 18 περ. ζ Ν. 3907/2011 αναφέρει ενδεικτικά κάποια κριτήρια στα οποία θα στηρίζεται η βάσιμη εικασία ότι ο υπήκοος τρίτης χώρας, ο οποίος υπόκειται σε διαδικασία επιστροφής, μπορεί να διαφύγει. Τα κριτήρια αυτά, τα οποία δεν αναφέρονται στο κείμενο της οδηγίας 2008/115/EK, μπορεί να στοχεύουν στην αποσαφήνιση της έννοιας "κίνδυνος διαφυγής" αφήνουν όμως μεγάλα περιθώρια εκτίμησης στις αρμόδιες αρχές. Ένα από τα κριτήρια αυτά είναι και η έλλειψη ταξιδιωτικών ή άλλων βεβαιωτικών της ταυτότητας εγγράφων (περ. ζστ του άρθρου 18 Ν. 3907/2011). Οι περισσότεροι όμως αιτούντες άσυλο θα θεωρούνται ύποπτοι διαφυγής και θα τίθενται υπό κράτηση, καθώς συνήθως στερούνται ταξιδιωτικών ή άλλων εγγράφων που βεβαιώνουν την ταυτότητά τους. Βλ. Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Παρατηρήσεις στο σχέδιο νόμου του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη "Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/EK "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις", 15 Δεκεμβρίου 2010, <http://www.nchr.gr> [πρόσβαση 31.1.2011].

¹²⁷ Άρθρο 22 παρ. 4 Ν. 3907/2011.

¹²⁸ Στο ίδιο, άρθρο 37 παρ. 1.

¹²⁹ Στην περίπτωση του άρθρου 22 παρ. 4 Ν. 3907/2011.

¹³⁰ Άρθρο 23 παρ. 3 Ν. 3907/2011.

ελληνική επικράτεια μπορεί να πραγματοποιηθεί με συνοδεία αστυνομικής δύναμης¹³¹ πάντα όμως "με σεβασμό στην προσωπικότητα και τα ανθρώπινα δικαιώματα, χωρίς υπέρβαση του αναγκαίου μέτρου, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας"¹³².

Οι διαδικασίες απομάκρυνσης των υπό επιστροφή υπηκόων τρίτων χωρών υπόκεινται σε σύστημα εξωτερικού ελέγχου που λειτουργεί με μέριμνα του Συνηγόρου του Πολίτη, ο οποίος για το σκοπό αυτό μπορεί να συνεργάζεται με διεθνείς οργανισμούς και με Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις¹³³. Η ανάθεση όμως του ελέγχου των διαδικασιών απομάκρυνσης των υπό επιστροφή υπηκόων τρίτων χωρών στο Συνήγορο του Πολίτη δεν έχει άμεση συνάφεια με τη φύση της αποστολής του, η οποία είναι, καταρχήν, διαμεσολαβητική μεταξύ Διοίκησης και πολίτη¹³⁴.

2.10.2.2.1. Αναβολή της απομάκρυνσης

Η απομάκρυνση υπηκόου τρίτης χώρας για τον οποίο έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής μπορεί να αναβληθεί. Η αναβολή είναι υποχρεωτική στις περιπτώσεις που παραβιάζεται η αρχή της μη επαναπροώθησης και στις περιπτώσεις που έχει ανασταλεί προσωρινά η εφαρμογή της απόφασης επιστροφής μετά από εξέταση της νομιμότητας και των πραγματικών περιστατικών, στα οποία αυτή έχει στηριχθεί. Εκτός όμως από τις δύο αυτές περιπτώσεις υποχρεωτικής αναβολής της απομάκρυνσης, οι αρμόδιες για την εκτέλεσή της αστυνομικές αρχές μπορούν να την αναβάλουν με αιτιολογημένη γραπτή απόφασή τους για εύλογο χρονικό διάστημα στην περίπτωση που η απομάκρυνση είναι ανέφικτη. Ειδικότερα, οι αρμόδιες για την εκτέλεση της απόφασης επιστροφής αστυνομικές αρχές λαμβάνουν υπόψη τους "τις ειδικές περιστάσεις κάθε περίπτωσης και ιδίως: α) τη φυσική ή διανοητική κατάσταση του υπηκόου τρίτης χώρας και β) τεχνικούς λόγους, όπως είναι η έλλειψη μέσων μεταφοράς ή η έλλειψη δυνατότητας απομάκρυνσης, λόγω αντικειμενικής αδυναμίας διαπίστωσης της ταυτότητας του

¹³¹ Άρθρο 80 παρ. 4 Ν. 3386/2005 και απόφαση των υπουργών Εσωτερικών – Οικονομίας και Οικονομικών – Δικαιοσύνης 4000/4/46–α΄ Καθορισμός λεπτομερειών για την εκτέλεση διοικητικών και δικαστικών αποφάσεων απέλασης αλλοδαπών (ΦΕΚ Β 1535/27.7.2009).

¹³² Άρθρο 23 παρ. 4 Ν. 3907/2011.

¹³³ Στο ίδιο, άρθρο 23 παρ. 6.

¹³⁴ Βουλή των Ελλήνων, Β΄ Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών, Τμήμα Νομοτεχνικής Επεξεργασίας Σχεδίων και Προτάσεων Νόμων, Έκθεση επί του Νομοσχεδίου "Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις" <http://www.hellenicparliament.gr> [πρόσβαση 8.2.2011].

υπηκόου τρίτης χώρας"¹³⁵.

Η απόφαση αναβολής της απομάκρυνσης επιδίδεται στον υπήκοο τρίτης χώρας και συνιστά γραπτή βεβαίωση του προσωρινά ανέφικτου της απομάκρυνσης. Η βεβαίωση αυτή έχει εξάμηνη ισχύ και μπορεί να ανανεωθεί μέχρι να καταστεί εφικτή η απομάκρυνση του υπηκόου τρίτης χώρας. Κατά τη διάρκεια ισχύος της βεβαίωσης ο υπήκοος τρίτης χώρας έχει δικαίωμα προσωρινής διαμονής στην Ελλάδα. Οφείλει όμως να είναι στη διάθεση των αρχών και να συνεργάζεται μαζί τους, ώστε η απομάκρυνση να καταστεί εφικτή σε σύντομο χρονικό διάστημα¹³⁶. Ο νόμος όμως δεν αναφέρει αν θα επιβάλλονται κυρώσεις σε περίπτωση που ο υπήκοος τρίτης χώρας παραβιάσει την υποχρέωση αυτή¹³⁷.

Αν αναβληθεί η απομάκρυνση οι αρμόδιες αρχές μπορούν να επιβάλουν στον υπήκοο τρίτης χώρας κάποιες υποχρεώσεις, παρόμοιες με αυτές που μπορούν να επιβάλουν όταν έχει χορηγηθεί προθεσμία οικειοθελούς αναχώρησης, προκειμένου να διασφαλίσουν ότι δεν υπάρχει κίνδυνος αυτός να διαφύγει¹³⁸. Αν ο υπήκοος τρίτης χώρας παραβιάσει τις υποχρεώσεις αυτές, τότε η απόφαση αναβολής της απομάκρυνσης ανακαλείται και εκτελείται αμέσως η απόφαση επιστροφής. Αν όμως η απομάκρυνσή του είναι τεχνικώς αδύνατη τότε επιβάλλονται πρόσθετες υποχρεώσεις, ενώ σε περίπτωση υποτροπής μπορεί να επιβληθεί μέχρι και διοικητική κράτηση¹³⁹.

Κατά το χρονικό διάστημα αναβολής της απομάκρυνσης, όπως και κατά το χρονικό διάστημα της οικειοθελούς αναχώρησης του υπηκόου τρίτης χώρας, οι αρμόδιες, ανά περίπτωση, αρχές λαμβάνουν μέτρα για την εξασφάλιση της οικογενειακής ενότητας, της πρόσβασης των ανηλίκων στην υποχρεωτική εκπαίδευση και της παροχής επείγουσας υγειονομικής περίθαλψης και θεραπευτικής αγωγής. Επίσης λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαίτερες ανάγκες όσων ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες¹⁴⁰.

¹³⁵ Άρθρο 24 παρ. 1 και 2 Ν. 3907/2011.

¹³⁶ Στο ίδιο, άρθρο 24 παρ. 4.

¹³⁷ Βουλή των Ελλήνων, Β' Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών, Τμήμα Νομοτεχνικής Επεξεργασίας Σχεδίων και Προτάσεων Νόμων, Έκθεση επί του Νομοσχεδίου "Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις" <http://www.hellenicparliament.gr> [πρόσβαση 8.2.2011].

¹³⁸ Άρθρα: 24 παρ. 3 και 22 παρ. 3 Ν. 3907/2011.

¹³⁹ Στο ίδιο, άρθρο 37 παρ. 4.

¹⁴⁰ Στο ίδιο, άρθρο 29.

Ακόμη, κατά το χρονικό διάστημα αναβολής της απομάκρυνσης οι αρμόδιες αρχές οφείλουν να διασφαλίζουν ότι οι υπήκοοι τρίτων χωρών απολαμβάνουν προσωρινή στέγαση, υπό αξιοπρεπείς συνθήκες, σε εγκαταστάσεις δημόσιου ή κοινωφελούς χαρακτήρα και ότι καλύπτουν τις άμεσες βιοτικές τους ανάγκες. Αν οι οικονομικοί τους πόροι και τα μέσα που διαθέτουν δεν επαρκούν για την κάλυψη αυτών των αναγκών, τότε μπορεί να τους επιτραπεί με σχετική άδεια, να απασχολούνται ως μισθωτοί σε συγκεκριμένους τομείς απασχόλησης σε συγκεκριμένες περιοχές της χώρας¹⁴¹.

2.10.2.2.2. Απαγόρευση εισόδου

Μαζί με την απόφαση επιστροφής του υπηκόου τρίτης χώρας εκδίδεται και απαγόρευση εισόδου του στην Ελλάδα, υποχρεωτικά στην περίπτωση που δεν έχει χορηγηθεί χρονικό διάστημα οικειοθελούς αναχώρησης ή ο υπήκοος τρίτης χώρας δεν συμμορφώθηκε με την υποχρέωση επιστροφής και δυνητικά σε περίπτωση που από την παρουσία του στην Ελλάδα προκύπτει κίνδυνος για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια, την εθνική ασφάλεια ή τη δημόσια υγεία¹⁴². Η απαγόρευση εισόδου επιβάλλεται με την εγγραφή του υπηκόου τρίτης χώρας στο κατάλογο ανεπιθύμητων αλλοδαπών που τηρείται στο υπουργείο Προστασίας του Πολίτη¹⁴³.

Δεν υπόκεινται όμως σε απαγόρευση εισόδου τα θύματα εμπορίας ανθρώπων και τα θύματα παράνομης διακίνησης μεταναστών, στα οποία έχει χορηγηθεί άδεια διαμονής¹⁴⁴, εφόσον δεν αποτελούν απειλή για τη δημόσια τάξη ή τη δημόσια ασφάλεια ή την εθνική ασφάλεια. Επίσης δεν υπόκεινται σε απαγόρευση εισόδου τα θύματα εμπορίας ανθρώπων και τα θύματα παράνομης διακίνησης μεταναστών, τα οποία απώλεσαν για οποιονδήποτε λόγο το δικαίωμα διαμονής τους στην Ελλάδα, εφόσον συμμορφώνονται με την απόφαση επιστροφής. Επίσης οι αρμόδιες αρχές έχουν τη διακριτική ευχέρεια να μην εκδίδουν, να αναστέλλουν ή να ανακαλούν την απαγόρευση εισόδου για ανθρωπιστικούς λόγους ή λόγους δημοσίου συμφέροντος¹⁴⁵.

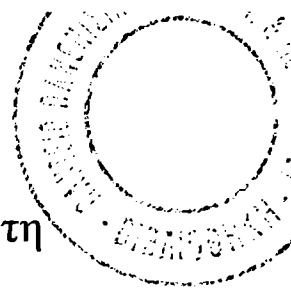
¹⁴¹ Στο ίδιο, άρθρο 37 παρ. 5.

¹⁴² Στο ίδιο, άρθρο 26 παρ. 1.

¹⁴³ Άρθρα: 38 παρ. 1 Ν. 3907/2011 και 82 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα. Βλ. και κεφάλαιο IV του Κανονισμού (ΕΚ) αριθμ. 1987/2006 σχετικά με τη δημιουργία, τη λειτουργία και τη χρήση του Συστήματος Πληροφοριών Σένγκεν δεύτερης γενιάς (ΕΕ L 381, 28.12.2006).

¹⁴⁴ Σύμφωνα με τα άρθρα: 46-51 Ν. 3386/2005, όπως ισχύουν σήμερα.

¹⁴⁵ Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 8 παρ. 2 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα και της Κ.Υ.Α.

Η διάρκεια της απαγόρευσης εισόδου στην Ελλάδα δεν υπερβαίνει τα πέντε έτη από την ημερομηνία της απομάκρυνσης και καθορίζεται με βάση τις περιστάσεις κάθε περίπτωσης. Όμως αν ο υπήκοος τρίτης χώρας αποτελεί σοβαρή απειλή για τη δημόσια τάξη, τη δημόσια ασφάλεια ή την εθνική ασφάλεια, η διάρκεια της απαγόρευσης εισόδου μπορεί να υπερβεί τα πέντε έτη. Η κάθε περίπτωση επανεξετάζεται αυτεπαγγέλτως ανά τριετία. Εκτός από την αυτεπάγγελτη εξέταση της απαγόρευσης εισόδου, ο υπήκοος τρίτης χώρας, για τον οποίο εκδόθηκε απαγόρευση εισόδου επειδή δεν συμμορφώθηκε με την υποχρέωση επιστροφής, έχει δικαίωμα να υποβάλει αίτηση μέσω των ελληνικών προξενικών αρχών του τόπου διαμονής του για την ανάκληση ή την αναστολή της απαγόρευσης εισόδου, αν μπορεί να αποδείξει ότι αναχώρησε από το ελληνικό έδαφος συμμορφούμενος με την απόφαση επιστροφής¹⁴⁶.

2.10.2.2.3. Τύπος αποφάσεων επιστροφής και αποφάσεων απαγόρευσης εισόδου

Οι αποφάσεις επιστροφής και οι αποφάσεις απαγόρευσης εισόδου είναι έγγραφα και περιέχουν σαφή αιτιολογία¹⁴⁷. Κοινοποιούνται στον ενδιαφερόμενο υπήκοο τρίτης χώρας και αναφέρουν τους νομικούς και πραγματικούς λόγους για τους οποίους εκδόθηκαν, καθώς και πληροφορίες για τα ένδικα μέσα τα οποία μπορεί αυτός να ασκήσει για να τις προσβάλει¹⁴⁸.

Αν ο υπήκοος τρίτης χώρας δεν κατανοεί όσα γράφονται στην απόφαση επιστροφής μπορεί να υποβάλει αίτημα να μεταφραστούν, προφορικά ή γραπτά τα βασικά σημεία της, συμπεριλαμβανομένων και των πληροφοριών για τα ένδικα μέσα που έχει στη διάθεσή του, σε γλώσσα που κατανοεί ή θεωρείται ευλόγως ότι κατανοεί. Όμως θα πρέπει να διασφαλίζεται ότι πράγματι κατανοεί πληροφορίες τέτοιας βαρύτητας. Η φράση που αναγράφεται στο νόμο 3907/2011 "θεωρείται ευλόγως ότι κατανοεί" είναι ιδιαιτέρως ασαφής καθώς δεν διευκρινίζεται ποιος και με ποια κριτήρια θα μπορεί να θεωρήσει ότι ο υπήκοος τρίτης χώρας κατανόησε τόσο σημαντικές πληροφορίες. Για τους υπηκόους όμως τρίτων χωρών που έχουν εισέλθει παράνομα στην Ελλάδα και δεν τους έχει χορηγηθεί άδεια διαμονής, ο νόμος δεν προβλέπει ότι

4000/4/32-ιβ της 4.9.2006. Βλ. και άρθρο 26 παρ. 3 Ν. 3907/2011.

¹⁴⁶ Άρθρα: 26 παρ. 2 και παρ. 3 και 38 παρ. 2 Ν. 3907/2011.

¹⁴⁷ Σύμφωνα με τον Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας (Ν. 2690/1999 "Κύρωση του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ Α 45/9.3.1999)).

¹⁴⁸ Άρθρο 27 παρ. 1 Ν. 3907/2011.

αυτοί θα πρέπει, έστω και ευλόγως να κατανοούν τα όσα αναγράφονται στην απόφαση επιστροφής. Σε αυτούς οι αποφάσεις επιστροφής κοινοποιούνται σε τυποποιημένο έγγραφο που μεταφράζεται "σε πέντε τουλάχιστον γλώσσες από αυτές που χρησιμοποιούν συχνότερα ή κατανοούν καλύτερα οι υπήκοοι τρίτων χωρών που εισέρχονται παράνομα στην Ελλάδα"¹⁴⁹.

2.10.2.2.4. Ένδικα μέσα κατά της απόφασης επιστροφής

Οι υπήκοοι τρίτων χωρών για τους οποίους έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής υπό τις αστυνομικές αρχές έχουν δικαίωμα να προσφύγουν, μέσα σε προθεσμία πέντε ημερών από την κοινοποίησή της σε αυτούς, στον υπουργό Προστασίας του Πολίτη ή στο εξουσιοδοτούμενο από αυτόν όργανο¹⁵⁰. Επίσης έχουν δικαίωμα να ασκήσουν αίτηση ακύρωσης¹⁵¹. Κατά των αποφάσεων όμως επιστροφής, οι οποίες είναι ενσωματωμένες σε αποφάσεις απόρριψης του αιτήματος χορήγησης ή ανανέωσης άδειας διαμονής, καθώς και σε αποφάσεις ανάκλησης της ισχύουσας άδειας διαμονής, οι υπήκοοι τρίτων χωρών έχουν δικαίωμα να ασκήσουν είτε αίτηση θεραπείας αιτούμενοι στη τη διοικητική αρχή, η οποία εξέδωσε την πράξη, την ανάκληση ή την τροποποίησή της απόφασης¹⁵², είτε ιεραρχική προσφυγή, αιτούμενοι στην την αρχή, η οποία προΐσταται εκείνης που εξέδωσε την πράξη, την ακύρωσή της¹⁵³. Τα όργανα που είναι αρμόδια να αποφαινούνται επί των προαναφερόμενων προσφυγών, έχουν την αρμοδιότητα να επανεξετάζουν αυτεπάγγελτα, κατά το νόμο και την ουσία, τις αποφάσεις επιστροφής και να αναστέλλουν προσωρινά την εκτέλεσή τους¹⁵⁴.

Οι αρμόδιες για θέματα αλλοδαπών αρχές υποχρεούνται να παρέχουν νομικές πληροφορίες σε κάθε υπήκοο τρίτης χώρας που το ζητά, εκπροσώπηση από δικηγόρο και γλωσσική συνδρομή, προκειμένου να ασκήσει τα δικαιώματά του. Η νομική

¹⁴⁹ Στο ίδιο, άρθρο 27 παρ. 2 και παρ. 3.
¹⁵⁰ Άρθρα: 28 παρ. 1 Ν. 3907/2011 και 77 Ν. 3386/2005.
¹⁵¹ Σύμφωνα με το άρθρο 15 παρ. 1 Ν. 3068/2002 "Συμμόρφωση της Διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις, προαγωγή των δικαστών των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων στο βαθμό του συμβούλου Επικρατείας και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ Α 274/14.11.2002), όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 49 Ν. 3900/2010. Βλ. άρθρο 28 παρ. 5 Ν. 3907/2011.
¹⁵² Λόγω του ότι η απόφαση επιστροφής δεν αποτελεί αυτοτελή διοικητική πράξη αλλά είναι επακόλουθο της απόρριψης του αιτήματος χορήγησης ή της ανανέωσης της άδειας διαμονής, ή της ανάκλησης της ισχύουσας άδειας, με την αίτηση θεραπείας συμπροσβάλλονται και οι δύο πράξεις. Βλ. υπ. αρ. 37/11.7.2011 εγκύκλιο του υπουργείου Εσωτερικών.
¹⁵³ Άρθρα: 28 παρ. 1 Ν. 3907/2011 και 24 Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας.
¹⁵⁴ Άρθρα: 28 παρ. 2 Ν. 3907/2011 και 26 Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας.

βοήθεια και εκπροσώπηση από τις 24.12.2011 παρέχεται δωρεάν στον υπήκοο τρίτης χώρας, αν αυτός το ζητήσει, εφόσον κατά την κρίση του δικαστή η αίτηση ακύρωσης δεν είναι προδήλως απαράδεκτη ή προδήλως αβάσιμη¹⁵⁵.

2.10.2.2.5. Κράτηση

Οι υπήκοοι τρίτων χωρών για τους οποίους έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής, τίθενται υπό κράτηση σε ειδικούς χώρους¹⁵⁶ για την προετοιμασία της επιστροφής τους και τη διεκπεραίωση της διαδικασίας απομάκρυνσης τους, μόνο εάν στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν μπορούν να εφαρμοσθούν άλλα επαρκή και λιγότερο επαχθή μέτρα, όπως η τακτική εμφάνιση στις αρχές, η κατάθεση οικονομικής εγγύησης, η κατάθεση εγγράφων, ή η υποχρέωση παραμονής σε ορισμένο τόπο. Το μέτρο της κράτησης επιβάλλεται όταν υπάρχει κίνδυνος ο υπό επιστροφή υπήκοος τρίτης χώρας να διαφύγει ή όταν αποφεύγει ή παρεμποδίζει την προετοιμασία της επιστροφής ή τη διαδικασία απομάκρυνσης ή όταν συντρέχουν λόγοι εθνικής ασφάλειας. Η κράτηση διατηρείται μόνο για όσο διάστημα είναι απολύτως απαραίτητο για τη διεκπεραίωση της διαδικασίας απομάκρυνσης. "Σε κάθε περίπτωση, για την επιβολή ή τη συνέχιση της κράτησης λαμβάνεται υπόψη η διαθεσιμότητα κατάλληλων χώρων κράτησης και η δυνατότητα εξασφάλισης αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης για τους κρατούμενους"¹⁵⁷.

Η απόφαση κράτησης περιβάλλεται με έγγραφο τύπο, είναι αιτιολογημένη κατά νόμο και ουσία, και, εφόσον δεν έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής, εκδίδεται εντός τριών ημερών από την έναρξη της κράτησης. Εφόσον συντρέχουν λόγοι εθνικής ασφάλειας, η κράτηση του υπηκόου τρίτης χώρας μπορεί να διαταχθεί αμέσως και πριν την παρέλευση της προθεσμίας που αυτός διαθέτει για να υποβάλει τις αντιρρήσεις του κατ' αυτής¹⁵⁸. Ο κρατούμενος υπήκοος τρίτης χώρας ενημερώνεται αμέσως για τα δικαιώματά του. Εκτός από τα δικαιώματα που έχει σύμφωνα με τον Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας, μπορεί να προβάλει και αντιρρήσεις κατά της απόφασης

¹⁵⁵ Άρθρο 28 παρ. 3-5 Ν. 3907/2011.

¹⁵⁶ Σύμφωνα με το άρθρο 81 παρ. 1 Ν. 3386/2005 ο υπό απέλαση αλλοδαπός "μέχρις ότου ολοκληρωθούν οι διαδικασίες απέλασής του παραμένει σε ειδικούς χώρους, οι οποίοι ιδρύονται με απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Οικονομίας και Οικονομικών, Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Δημόσιας Τάξης. Με την ίδια απόφαση καθορίζονται οι προδιαγραφές και οι όροι λειτουργίας των χώρων αυτών". Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι μέχρι σήμερα δεν έχει εκδοθεί η σχετική υπουργική απόφαση.

¹⁵⁷ Άρθρο 30 παρ. 1 Ν. 3907/2011.

¹⁵⁸ Στο ίδιο, άρθρο 30 παρ. 2, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 17 παρ. 5 Ν. 3938/2011.

κράτησης ή της παράτασής της ενώπιον του προέδρου ή του υπ' αυτού οριζόμενου πρωτοδίκη του Διοικητικού Πρωτοδικείου, στην περιφέρεια του οποίου κρατείται. Κατά τα λοιπά εφαρμόζεται αναλόγως ό,τι ισχύει για τις αντιρρήσεις κατά της κράτησης του υπό απέλαση προσώπου¹⁵⁹. Αν οι αντιρρήσεις κατά της κράτησης απορριφθούν και κατόπιν προκύψουν νέα στοιχεία, ο υπήκοος τρίτης χώρας μπορεί να υποβάλει αίτηση ανάκλησης της απορριπτικής απόφασης επί των αντιρρήσεων¹⁶⁰. Απολύεται δε αμέσως αν διαπιστωθεί από τον αρμόδιο δικαστή ότι η κράτησή του δεν είναι νόμιμη¹⁶¹.

Σε κάθε περίπτωση, η πλήρωση των προϋποθέσεων κράτησης του υπό επιστροφή υπηκόου τρίτης χώρας επανεξετάζεται αυτεπαγγέλτως, κάθε τρεις μήνες, από το όργανο που εξέδωσε την απόφαση κράτησης¹⁶². Θα ήταν πιο σωστό όμως εάν προβλεπόταν στο νόμο ότι ο υπήκοος τρίτης χώρας πρέπει να λαμβάνει γνώση της επανεξέτασης της κράτησης και έχει το δικαίωμα να υποβάλει προτάσεις¹⁶³.

Αν η διάρκεια της κράτησης παραταθεί, οι σχετικές αποφάσεις διαβιβάζονται στον πρόεδρο ή τον υπ' αυτού οριζόμενο πρωτοδίκη του Διοικητικού Πρωτοδικείου στην περιφέρεια του οποίου κρατείται ο υπήκοος τρίτης χώρας για να κρίνει για τη νομιμότητα της παράτασης της κράτησης. Η απόφασή του εκδίδεται αμέσως και διαβιβάζεται στην αρμόδια αστυνομική αρχή¹⁶⁴.

Η κράτηση συνεχίζεται για όσο χρονικό διάστημα πληρούνται οι όροι που την επιβάλλουν και είναι αναγκαία για να διασφαλισθεί η επιτυχής απομάκρυνση του υπηκόου τρίτης χώρας. Το ανώτατο χρονικό διάστημα κράτησης είναι έξι μήνες. Μπορεί όμως να παραταθεί για περιορισμένο χρόνο που δεν υπερβαίνει τους δώδεκα μήνες, όταν παρά τις προσπάθειες των αρμόδιων υπηρεσιών η απομάκρυνση καθυστερεί, είτε επειδή ο υπήκοος τρίτης χώρας αρνείται να συνεργασθεί με τις αρχές είτε επειδή καθυστερεί η λήψη των αναγκαίων εγγράφων από τρίτες χώρες¹⁶⁵. Όταν

¹⁵⁹ Άρθρο 76 παρ. 4 και 5 Ν. 3386/2005, όπως τροποποιήθηκαν με το άρθρο 55 Ν. 3900/2010.

¹⁶⁰ Κατ' εφαρμογή του άρθρου 205 παρ. 5 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας.

¹⁶¹ Άρθρο 30 παρ. 2 Ν. 3907/2011, όπως ισχύει σήμερα.

¹⁶² Στο ίδιο, άρθρο 30 παρ. 3.

¹⁶³ Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Παρατηρήσεις στο σχέδιο νόμου του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη "Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/EK "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις", 15 Δεκεμβρίου 2010, <http://www.nchr.gr> [πρόσβαση 31.1.2011].

¹⁶⁴ Άρθρο 30 παρ. 3 Ν. 3907/2011.

¹⁶⁵ Στο ίδιο, άρθρο 30 παρ. 5 και παρ. 6.

αθίσταται πρόδηλο ότι δεν υπάρχει πλέον λογικά προοπτική απομάκρυνσης¹⁶⁶ ή όταν αύουν να ισχύουν οι πραγματικές προϋποθέσεις, η κράτηση αίρεται και ο υπήκοος ρίτης χώρας απολύεται αμέσως¹⁶⁷.

Η κράτηση των υπηκόων τρίτων χωρών για τους οποίους έχει εκδοθεί απόφαση πιστροφής λαμβάνει χώρα, κατά κανόνα, σε ειδικές εγκαταστάσεις. Σε κάθε ερίπτωση πάντως αυτοί κρατούνται χωριστά από τους κρατούμενους του κοινού Ποινικού Δικαίου¹⁶⁸. Δεν αναφέρεται όμως στο νόμο σε ποιες ακριβώς εγκαταστάσεις α κρατούνται οι υπήκοοι τρίτων χωρών, χωριστά από τους κρατούμενους του κοινού Ποινικού Δικαίου, τη στιγμή που είναι γνωστό ότι δεν επαρκούν οι υπάρχοντες χώροι ράτησης για τους κρατούμενους του κοινού Ποινικού Δικαίου.

Κατά τη διάρκεια της κράτησης οι υπήκοοι τρίτων χωρών για τους οποίους έχει κδοθεί απόφαση επιστροφής, έχουν δικαίωμα κατόπιν αίτησης, να έρχονται σε επαφή ε τους συνηγόρους τους, τα μέλη της οικογένειάς τους και τις αρμόδιες προξενικές ρχές. Επίσης παρέχεται επείγουσα υγειονομική περίθαλψη και η απαραίτητη εραπευτική αγωγή¹⁶⁹ και λαμβάνεται ειδική μέριμνα για όσους ανήκουν σε ευάλωτες μάδες. Ακόμα οι σχετικές εθνικές, διεθνείς και μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και ργανα, έχουν τη δυνατότητα, μετά από χορήγηση άδειας από την αρμόδια για τη ύλαξη της εγκατάστασης αστυνομική αρχή, να επισκέπτονται τις εγκαταστάσεις ράτησης που χρησιμοποιούνται για την κράτηση υπηκόων τρίτων χωρών για τους ποίους έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής. Τέλος, οι υπήκοοι τρίτων χωρών νημερώνονται συστηματικά για τον κανονισμό που τηρείται στην εγκατάσταση στην ποία κρατούνται και για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους. Στις πληροφορίες υτές περιλαμβάνεται και το δικαίωμά τους να έρχονται σε επαφή με εθνικές, διεθνείς

⁶ Λογική προοπτική απομάκρυνσης, σύμφωνα με το ΔΕΚ, είναι η πραγματική προοπτική επιτυχούς πομάκρυνσης χωρίς υπέρβαση των χρονικών ορίων που προβλέπουν οι παράγραφοι 5 και 6 του άρθρου 0 Ν. 3907/2011 και δεν υπάρχει τέτοια προοπτική όταν δεν φαίνεται πιθανό να γίνει ο ενδιαφερόμενος εκτός σε τρίτη χώρα εντός των χρονικών αυτών ορίων (C-357/09 PPU, Gatzoeff (Απόφαση του ΔΕΕ 0.9.2009), Συλλογή 2009, I-11189). Βλ. Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Παρατηρήσεις στο σχέδιο νόμου του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη "Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου αι Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της οδηγίας 2008/115/ΕΚ "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την πιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις", 15 Δεκεμβρίου 010, <http://www.nchr.gr> [πρόσβαση 31.1.2011].

⁷ Άρθρο 30 παρ. 1 και παρ. 4 Ν. 3907/2011.

⁸ Στο ίδιο, άρθρο 31 παρ. 1.

⁹ Στο ίδιο, άρθρα: 31 παρ. 2 και παρ. 3 και 35 παρ. 4.

και μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και όργανα¹⁷⁰.

Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι και οι οικογένειες με ανήλικα τέκνα κρατούνται ως ισχυρή λύση, για το μικρότερο χρονικό διάστημα που είναι απαραίτητο και μόνο αν δεν μπορούν να εφαρμοστούν άλλα επαρκή αλλά λιγότερο επαχθή μέτρα για τον ίδιο σκοπό. Οι οικογένειες κρατούνται σε χωριστό κατάλυμα. Στους ασυνόδευτους ανήλικους παρέχεται κατά το δυνατόν φιλοξενία σε ιδρύματα, τα οποία διαθέτουν κατάλληλο προσωπικό και εγκαταστάσεις για τις ανάγκες της ηλικίας τους. Οι υπό κράτηση ανήλικοι έχουν τη δυνατότητα να ασχολούνται με ψυχαγωγικές δραστηριότητες και παιχνίδια που αρμόζουν στην ηλικία τους και ανάλογα με τη διάρκεια της παραμονής τους, έχουν δικαίωμα στην εκπαίδευση. Σε κάθε περίπτωση πάντως κατά την κράτηση των ανηλίκων εν αναμονή της απομάκρυνσής τους λαμβάνονται υπόψη τα βέλτιστα συμφέροντα τους¹⁷¹. Βέβαια λαμβανομένων υπόψη των συνθηκών στους χώρους κράτησης είναι πολύ δύσκολο έως αδύνατο να επιτευχθούν οι προβλέψεις του Ν. 3907/2011 για τους ανήλικους κρατούμενους.

Η προστασία κάποιων δικαιωμάτων των προς επιστροφή κρατούμενων υπηκόων τρίτων χωρών μπορεί να τεθεί σε δεύτερη μοίρα σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, όπως όταν ο αριθμός των κρατούμενων υπηκόων τρίτων χωρών είναι τόσο μεγάλος που το προσωπικό των εγκαταστάσεων κράτησης ή το διοικητικό ή το δικαστικό προσωπικό δεν μπορεί να διαχειριστεί τον απρόβλεπτα υψηλό φόρτο εργασίας. Σε αυτές τις περιπτώσεις λαμβάνονται επείγοντα μέτρα όσον αφορά τις συνθήκες κράτησης, ενώ παράλληλα οι αρμόδιες αρχές ενημερώνουν σχετικά την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ψιδικότερα για όσο διαρκεί η έκτακτη κατάσταση μπορεί να αποφασισθεί η επιμήκυνση της προθεσμίας δικαστικής εξέτασης των αντιρρήσεων κατά της κράτησης των υπηκόων τρίτων χωρών για τους οποίους έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής¹⁷². Πρέπει όμως να αναφερθεί ότι δεν προβλέπεται προθεσμία εξέτασης των αντιρρήσεων κατά της κράτησης. Εξάλλου ο αρμόδιος δικαστής "εκδίδει παραχρήμα την απόφασή του"¹⁷³. Συνεπώς, η διάταξη του άρθρου 33 Ν. 3907/2011 που προβλέπει επιμήκυνση της δικαστικής εξέτασης των αντιρρήσεων του άρθρου 30 παρ. 2 Ν. 3907/2011, είναι

⁷⁰ Στο ίδιο, άρθρο 31.

⁷¹ Στο ίδιο, άρθρο 32.

⁷² Στο ίδιο, άρθρα: 33 και 30 παρ. 2, όπως ισχύει σήμερα.

⁷³ Άρθρο 76 παρ. 4 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα, στο οποίο παραπέμπει η παρ. 2 του άρθρου 30 Ν. 3907/2011, όπως ισχύει σήμερα.

επιτιμή¹⁷⁴. Επίσης σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης είναι δυνατόν να ληφθούν έκτακτα μέτρα για τις συνθήκες κράτησης, κατά παρέκκλιση του άρθρου 31 παρ. 1 Ν. 3907/2011, το οποίο ορίζει ότι πρέπει να υπάρχουν ειδικοί χώροι για την κράτηση και ότι οι υπό κράτηση υπήκοοι τρίτων χωρών πρέπει να κρατούνται χωριστά από τους κρατούμενους του κοινού Ποινικού Δικαίου και κατά παρέκκλιση του άρθρου 32 παρ. 2 Ν. 3907/2011, που αναφέρει ότι οι οικογένειες πρέπει να κρατούνται σε χωριστό κατάλυμα από τους υπόλοιπους κρατούμενους ώστε να εξασφαλίζεται η επαρκής διωτική ζωή τους¹⁷⁵.

2.10.2.2.6. Προστασία από την επιστροφή

- Απαγορεύεται η επιστροφή υπηκόου τρίτης χώρας¹⁷⁶ στις εξής περιπτώσεις:
- 1. Είναι ανήλικος και οι γονείς ή τα πρόσωπα που έχουν την επιμέλειά του διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα.
 - 2. Έχει χορηγηθεί σε αυτόν καθεστώς διεθνούς προστασίας ή έχει ζητήσει την παροχή τέτοιου καθεστώτος και το αίτημά του δεν έχει κριθεί οριστικά, υπό την επιφύλαξη των άρθρων 32 και 33 της Σύμβασης της Γενεύης του 1951.
 - 3. Είναι ανήλικος στον οποίο έχουν επιβληθεί αναμορφωτικά μέτρα με απόφαση του Δικαστηρίου Ανηλίκων.
 - 4. Είναι γονέας ημεδαπού ανηλίκου και έχει την επιμέλεια του ή έχει υποχρέωση διατροφής του, την οποία και εκπληρώνει¹⁷⁷.
 - 5. Είναι άνω των 80 ετών.
 - 7. Διαπιστώνεται ότι είναι ομογενής.

Στις τελευταίες τρεις περιπτώσεις δεν απαγορεύεται η επιστροφή όταν ο

⁷⁴ Βουλή των Ελλήνων, Β΄ Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών, Τμήμα Νομοτεχνικής Επεξεργασίας Εχεδίων και Προτάσεων Νόμων, Έκθεση επί του Νομοσχεδίου "Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των ταρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις" <http://www.hellenicparliament.gr> [πρόσβαση 8.2.2011].

⁷⁵ Άρθρο 33 Ν. 3907/2011.

⁷⁶ Θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι οι διατάξεις του άρθρου 41 Ν. 3907/2011 που αναφέρονται στην προστασία από την επιστροφή καταλαμβάνουν και τα πρόσωπα που τελούν εκτός του πεδίου εφαρμογής του Κεφαλαίου Γ΄ του Ν. 3907/2011. Για τους ασυνόδευτους ανήλικους εφαρμόζονται οι ρυθμίσεις των άρθρων 25 και 32 Ν. 3907/2011.

⁷⁷ Το ίδιο θα πρέπει να ισχύει και για τον υπήκοο τρίτης χώρας γονέα αλλοδαπού ανηλίκου (βλ. άρθρο 2 παρ. 2 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, που κυρώθηκε με τον Ν. 2101/1992 "Κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού" (ΦΕΚ Α 192/2.12.1992).

πήκοος τρίτης χώρας είναι επικίνδυνος για τη δημόσια τάξη, την εθνική ασφάλεια ή τη δημόσια υγεία.

Στην προστασία από την επιστροφή περιλαμβάνονται και οι έγκυες γυναίκες. Η προστασία σε αυτήν την περίπτωση παρέχεται καθ' όλη τη διάρκεια της κύησης και για έξι μήνες μετά τον τοκετό¹⁷⁸.

2.10.2.3. Απέλαση

Απέλαση είναι η απόφαση της δικαστικής¹⁷⁹ ή διοικητικής αρχής να εγκαταλείψει ο αλλοδαπός την Ελλάδα¹⁸⁰.

Η απέλαση ανήκει στην εσωτερική αρμοδιότητα του κράτους υποδοχής καθώς εμπίπτει στον πυρήνα της εθνικής κυριαρχίας¹⁸¹. Σύμφωνα με τη βασική δικονομική εγγύηση που η Ε.Σ.Δ.Α.¹⁸² θεσπίζει, η απόφαση απέλασης πρέπει να λαμβάνεται από την αρμόδια εθνική αρχή σύμφωνα με τις διατάξεις του ουσιαστικού δικαίου του απελαύνοντος κράτους και σύμφωνα με τους σχετικούς δικονομικούς κανόνες του. Επιπλέον πρέπει να παρέχεται στον αλλοδαπό αποτελεσματική δυνατότητα εκπροσώπησης από δικηγόρο και υπεράσπισής του ενώπιον των εθνικών αρχών¹⁸³.

Τέλος, οι αλλοδαποί για τους οποίους έχει διαταχθεί διοικητική ή δικαστική απέλαση εγγράφονται αυτόματα στον εθνικό κατάλογο ανεπιθύμητων αλλοδαπών (Ε.Κ.ΑΝ.Α.). Αυτό έχει ως συνέπεια την απαγόρευση εισόδου τους στην ελληνική επικράτεια για μεγάλο χρονικό διάστημα¹⁸⁴.

2.10.2.3.1. Διοικητική απέλαση

Η διοικητική απέλαση¹⁸⁵ έχει ως στόχο την προστασία του κοινωνικού συνόλου. Παθητικό υποκείμενο του μέτρου της απέλασης είναι μόνο αλλοδαπός, δηλαδή

⁷⁸ Άρθρο 41 Ν. 3907/2011.
⁷⁹ Άρθρο 74 Π.Κ.
⁸⁰ Άρθρα: 76 επ. Ν. 3386/2005, όπως ισχύουν σήμερα.
⁸¹ Συμεωνίδης, Ι. ό.π., σ. 401.
⁸² Άρθρο 1 του 7ου πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α., που κυρώθηκε με το Ν. 1705/1987 "Κύρωση πρωτοκόλλου υπ' αριθ. 7 της σύμβασης για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών" (ΦΕΚ Α 89/12.6.1987).
⁸³ Άρθρο 13 Δ.Σ.Α.Π.Δ.
⁸⁴ Άρθρο 82 παρ. 1 Ν. 3386/2005 και άρθρα: 1 και 3 της Υ.Α. 4000/4/32-ιβ' "Καθορισμός των κριτηρίων και της διαδικασίας για την εγγραφή και διαγραφή αλλοδαπών από τον Εθνικό Κατάλογο Ανεπιθύμητων Αλλοδαπών" (ΦΕΚ Β 1353/14.9.2006).
⁸⁵ Άρθρα: 76-80 Ν. 3386/2005, όπως ισχύουν σήμερα.

πρόσωπο που δεν έχει την ελληνική ιθαγένεια ή είναι ανιθαγενής. Οι ομογενείς δεν θεωρούνται ημεδαποί και είναι δυνατόν να απελαθούν. Ο υπήκοος τρίτης χώρας που έχει υπαχθεί στο καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος απελαύνεται μόνο αν κριθεί ότι συνιστά "ενεστώσα και ειδικά αιτιολογημένη απειλή κατά της δημόσιας τάξης ή της δημόσιας ασφάλειας"¹⁸⁶.

Η διοικητική απέλαση επιτρέπεται σε τέσσερις περιπτώσεις: α) Επί τελεσίδικης καταδίκης σε ποινή στερητική της ελευθερίας τουλάχιστον ενός έτους ή ανεξαρτήτως ποινής για κάποια συγκεκριμένα εγκλήματα και εφόσον δεν διατάχθηκε απέλαση από το ποινικό δικαστήριο ή β) σε περίπτωση που ο αλλοδαπός παραβίασε τις διατάξεις του Ν. 3386/2005 ή γ) η παρουσία του στο ελληνικό έδαφος είναι επικίνδυνη για τη δημόσια τάξη ή την ασφάλεια της Χώρας ή δ) η παρουσία του στο ελληνικό έδαφος είναι επικίνδυνη για τη δημόσια υγεία και αρνείται να συμμορφωθεί προς τα μέτρα που καθορίζονται από τις ιατρικές αρχές για την προστασία της, αν και του έχει παρασχεθεί η απαραίτητη πληροφόρηση¹⁸⁷.

Μία διατασσόμενη διοικητική απέλαση πρέπει να λαμβάνει πάντα υπόψη της, μεταξύ άλλων, το άρθρο 13 του Διεθνούς Συμφώνου περί Ατομικών και Πολιτικών δικαιωμάτων¹⁸⁸, το άρθρο 6 παρ. γ της Ε.Σ.Δ.Α., το άρθρο 1 του 7ου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α.¹⁸⁹, το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Εγκατάστασης¹⁹⁰, το άρθρο 19 παρ. β του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη¹⁹¹, το άρθρο 3 της Σύμβασης κατά των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης,

¹⁸⁶ Άρθρο 10 Π.Δ. 150/2006.

¹⁸⁷ Άρθρο 76 παρ. 1 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα. Σύμφωνα με το προϊσχύον δίκαιο (άρθρο 76 παρ.1 περ. γ εδ. 2, όπως είχε τροποποιηθεί με το άρθρο 48 παρ. 1 Ν. 3772/2009, ο αλλοδαπός θεωρούνταν επικίνδυνος για τη δημόσια τάξη ή την ασφάλεια της χώρας ιδίως αν σε βάρος του είχε ασκηθεί ποινική δίωξη για αδίκημα που επέσυρε στερητική της ελευθερίας ποινή άνω των τριών μηνών. Όμως με τη διάταξη της παρ. 2β του άρθρου 25 του Ν. 3938/2011 καταργήθηκε το δεύτερο εδάφιο της περίπτωσης γ της παρ. 1 του άρθρου 76 Ν. 3386/2005. Πρέπει να σημειωθεί ότι η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα με την υπ αριθμ. 3/2010 γνωμοδότησή της είχε δεχθεί πριν την μείωση του Ν. 3938/2001 ότι η διάταξη του άρθρου 48 παρ.1 Ν. 3772/2009 στο μέτρο που ορίζει ότι αλλοδαπός είναι επικίνδυνος για τη δημόσια τάξη ή τη δημόσια ασφάλεια για το γεγονός και μόνο ότι σε βάρος του ασκήθηκε ποινική δίωξη για αδίκημα που απειλείται με στερητική της ελευθερίας ποινή άνω των τριών μηνών, είναι αντισυνταγματική διότι προσκρούει στο δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας (άρθρο 5 παρ. 1 Συντάγματος) και στην αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 Συντάγματος) <http://www.synigoros.gr> [πρόσβαση 8.12.2010].

¹⁸⁸ Κυρώθηκε με το Ν. 2462/1997.

¹⁸⁹ Κυρώθηκε με το Ν. 1705/1987.

¹⁹⁰ Κυρώθηκε με το Ν.Δ. 4429/1964 (ΦΕΚ Α 218/12.11.1964).

¹⁹¹ Κυρώθηκε με το Ν. 1426/1984 (ΦΕΚ Α 32/21.3.1984).

ή τιμωρίας¹⁹², το άρθρο 31 της Διεθνούς Σύμβασης για τους ανιθαγενείς και τα άρθρα 32-33 της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 για τους πρόσφυγες.

Για παράδειγμα, η απέλαση αλλοδαπού, ο οποίος διαμένει πολλά χρόνια στην Ελλάδα με την οικογένειά του, μπορεί να συνιστά προσβολή του δικαιώματος της οικογενειακής του ζωής, το οποίο προστατεύεται από το Σύνταγμα και την Ε.Σ.Δ.Α.¹⁹³.

Η απέλαση διατάσσεται με απόφαση του οικείου αστυνομικού διευθυντή, αφού προηγουμένως δοθεί στον αλλοδαπό προθεσμία τουλάχιστον σαράντα οκτώ ωρών για να υποβάλει τις αντιρρήσεις του. Δυστυχώς όμως οι αλλοδαποί σχεδόν ποτέ δεν ενημερώνονται ότι έχουν δικαίωμα να υποβάλλουν ενώπιον του αστυνομικού διευθυντή τροφορικές αντιρρήσεις εντός σαράντα οκτώ ωρών από τη σύλληψή τους¹⁹⁴. Όμως ακόμα και αν υποβάλουν αντιρρήσεις, αυτές κατά κανόνα απορρίπτονται.

Αφού παρέλθει η προθεσμία των σαράντα οκτώ ωρών από τη σύλληψή, ο αστυνομικός διευθυντής, κρίνοντας αν ο αλλοδαπός είναι ύποπτος φυγής ή επικίνδυνος για τη δημόσια τάξη ή αποφεύγει ή παρεμποδίζει την προετοιμασία της αναχώρησής του ή τη διαδικασία απομάκρυνσής του, διατάσσει και την προσωρινή κράτησή του μέχρι την έκδοση, εντός τριών ημερών, της απόφασης απέλασης.

Αν η απόφαση απέλασης δεν εκδοθεί εντός τριών ημερών, η συνέχιση της κράτησης δεν είναι νόμιμη. Εφόσον όμως εκδοθεί απόφαση απέλασης μέσα στο τριήμερο, η κράτηση συνεχίζεται ως την εκτέλεσή της, όχι όμως πάνω από έξι μήνες, εκτός αν η απέλαση καθυστερεί, οπότε η κράτηση μπορεί να παραταθεί για χρονικό διάστημα που δεν υπερβαίνει τους δώδεκα μήνες¹⁹⁵.

Όμως, η κράτηση που διατάσσεται με απόφαση του αστυνομικού διευθυντή και όχι με δικαστικό ένταλμα είναι αντισυνταγματική. Και αυτό γιατί έρχεται σε αντίθεση με το άρθρο 6 παρ. 1 του Συντάγματος, που ορίζει ότι "κανένας δεν συλλαμβάνεται ούτε φυλακίζεται χωρίς αιτιολογημένο δικαστικό ένταλμα, που πρέπει να επιδοθεί τη στιγμή που γίνεται η σύλληψη ή η προφυλάκιση". Η απόφαση όμως του αστυνομικού διευθυντή είναι διοικητική και όχι δικαστική όπως απαιτεί το Σύνταγμα.

¹⁹² Κυρώθηκε με το Ν. 1782/1988 (ΦΕΚ Α 116/3.6.1988).

¹⁹³ Άρθρο 8 Ε.Σ.Δ.Α.

¹⁹⁴ Άρθρο 76 παρ. 2 Ν. 3386/2005.

¹⁹⁵ Στο ίδιο, άρθρο 76 παρ. 3, όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 48 παρ. 2 Ν. 3772/2009.

1.10.2.3.1.1. Δικαιώματα του υπό απέλαση αλλοδαπού

Ο αλλοδαπός σε βάρος του οποίου έχει διαταχθεί απόφαση διοικητικής απέλασης και απόφαση προσωρινής κράτησης, μέχρι να πραγματοποιηθεί η απέλασή του από τη χώρα, έχει τα ακόλουθα δικαιώματα:

α) να προσφύγει, κατά της απόφασης διοικητικής απέλασης, εντός προθεσμίας πέντε ημερών από την κοινοποίησή της σε αυτόν, ενώπιον του υπουργού Δημόσιας Τάξης ή του εξουσιοδοτούμενου από αυτόν όργανο.

Η άσκηση της ως άνω προσφυγής αναστέλλει επί τριήμερο την εκτέλεση της απόφασης απέλασης αλλά όχι την απόφαση κράτησης. Αν ο υπουργός Προστασίας του Πολίτη ή το εξουσιοδοτούμενο από αυτόν όργανο δεν εκδώσει απόφαση για την προσφυγή εντός τριών εργάσιμων ημερών, η διαδικασία εκτέλεσης της απέλασης συνεχίζεται¹⁹⁶.

Αν όμως κατά της απόρριψης της παραπάνω ενδικοφανούς προσφυγής, ο αλλοδαπός καταθέσει στο Διοικητικό Πρωτοδικείο¹⁹⁷ αίτηση ακύρωσης και αίτηση αναστολής ζητώντας και προσωρινή διαταγή, η διοίκηση οφείλει σύμφωνα με τις αρχές της χρηστής διοίκησης¹⁹⁸, να αναμένει την απόφαση του διοικητικού δικαστηρίου επί του αιτήματος χορήγησης προσωρινής διαταγής και μέχρι τότε να μη εκτελέσει την απέλαση. Επίσης, η τυχόν χορήγηση προσωρινής διαταγής θα επιτρέψει στον αλλοδαπό να μείνει νόμιμα στην Ελλάδα μέχρι να εκδοθεί απόφαση επί της αναστολής. Αν γίνει δεκτή και η αίτηση αναστολής μπορεί να μείνει στη χώρα μέχρι να εκδοθεί η απόφαση επί της αίτησης ακύρωσης¹⁹⁹.

β) να πληροφορείται σε γλώσσα που κατανοεί τους λόγους της κράτησής του και να διευκολύνεται η επικοινωνία του με τον συνήγορό του²⁰⁰.

Στην πράξη βέβαια οι υπό διοικητική απέλαση αλλοδαποί δεν πληροφορούνται στη γλώσσα που κατανοούν ούτε τους λόγους κράτησης τους ούτε ποιά είναι τα δικαιώματα που τους παρέχει ο νόμος. Ουσιαστικά έννομη δικαστική προστασία έχουν οι αλλοδαποί μόνο εφόσον έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο, ο οποίος γνωρίζει τις διαδικασίες και τις προθεσμίες για την άρση της απόφασης διοικητικής απέλασης και

⁹⁶ Άρθρο 77 Ν. 3386/2005 και Συμεωνίδης, Ι. ό.π., σ. 361.

⁹⁷ Άρθρο 15 παρ. 1 Ν. 3068/2002, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 49 Ν. 3900/2010.

⁹⁸ Αν της κοινοποιηθεί η αίτηση ακύρωσης και η αίτηση αναστολής με την οποία ζητείται και προσωρινή διαταγή.

⁹⁹ Συμεωνίδης, Ι. ό.π., σσ. 384-389.

¹⁰⁰ Άρθρο 76 παρ. 3 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα.

κράτησης.

(γ) να εκπροσωπείται ενώπιον της αρμόδιας αρχής από δικηγόρο²⁰¹.

(δ) να προβάλει αντιρρήσεις κατά της απόφασης κράτησής του ενώπιον του προέδρου ή του υπ' αυτού οριζόμενου πρωτοδίκη του Διοικητικού Πρωτοδικείου στην περιφέρεια του οποίου κρατείται²⁰².

Ο διοικητικός δικαστής αποφασίζει αμέσως για την περαιτέρω κράτηση του αλλοδαπού, κρίνοντας αν είναι ύποπτος φυγής (έχει σταθερή και γνωστή διαμονή, εργάζεται και συντηρεί οικογένεια στην Ελλάδα), ή επικίνδυνος για τη δημόσια τάξη (λαμβάνοντας υπόψη το είδος του αδικήματος, των συνθηκών που αυτό τελέστηκε και τυχόν συστηματική παραβατική συμπεριφορά του δράστη)²⁰³.

Όμως, λόγω της έλλειψης επαρκούς προσδιορισμού της έννοιας του ποιος θεωρείται επικίνδυνος για τη δημόσια τάξη, η απόφαση του διοικητικού δικαστή βασίζεται και στην προσωπική του στάση απέναντι στο ζήτημα της παρουσίας παράνομων αλλοδαπών στην Ελλάδα²⁰⁴.

Εφόσον οι αντιρρήσεις κατά της απόφασης κράτησης γίνουν δεκτές, ο αλλοδαπός απολύεται και τάσσεται σε αυτόν προθεσμία τριάντα ημερών για να αναχωρήσει από την Ελλάδα²⁰⁵. Στην πράξη σχεδόν κανένας αλλοδαπός δεν αναχωρεί εκούσια από την Ελλάδα σε συμμόρφωση με την δικαστική απόφαση.

Όταν το ένδικο μέσο κατά της απόφασης κράτησης (αντιρρήσεις) δεν γίνεται δεκτό, η απόφαση απέλασης²⁰⁶ πρέπει να εκτελείται αμέσως. Πολλές φορές, όμως, λόγω του ότι η απέλαση είναι ανέφικτη, οι αλλοδαποί κρατούνται μέχρι το ανώτατο επιτρεπτό χρονικό όριο²⁰⁷ στα αστυνομικά κρατητήρια, Μετά αφήνονται ελεύθεροι και συνεχίζουν να ζουν παράνομα στην Ελλάδα διαιωνίζοντας ένα "θέατρο του παραλόγου". Σε πολλές περιπτώσεις δηλαδή η ελληνική αστυνομία επιβαρύνει τον κρατικό προϋπολογισμό με έξοδα πολύμηνης κράτησης αλλοδαπών τους οποίους

²⁰¹ Άρθρο 1 παρ. 1 περ. γ του 7ου πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α.

²⁰² Άρθρο 76 παρ. 3-4 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα.

²⁰³ Στο ίδιο, άρθρο 76 παρ. 4-5, όπως ισχύει σήμερα και Συμεωνίδης, Ι. ό.π., σ. 361.

²⁰⁴ Αλαβάνος, Ι.Π./Μιμηκοπούλου, Δ.Β. *Διοικητική απέλαση στην πράξη*. Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (2008). σ. 93.

²⁰⁵ Άρθρο 76 παρ. 5 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα.

²⁰⁶ Ενδεικτικά, το έτος 2008 εκδόθηκαν 88 χιλιάδες αποφάσεις απέλασης από τις οποίες μόνο οι 18 χιλιάδες εκτελέστηκαν (Σουλιώτης, Γ. Σε περισσότερες απελάσεις προσανατολίζεται η κυβέρνηση. *Καθημερινή* (θέμα), (2009, 10 Μαΐου). σ. 6).

²⁰⁷ Άρθρο 76 παρ. 3 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα.

ουδέποτε απελαύνει ως οφείλει, διαιωνίζοντας έτσι το πρόβλημα της αθρομετανάστευσης και επιβάλλοντας το επαχθές μέτρο της κράτησης σε ανθρώπους οι οποίοι σε πολλές περιπτώσεις δεν έχουν προβεί σε κάποιο ποινικό αδίκημα.

2.10.2.3.2. Δικαστική απέλαση

Η δικαστική απέλαση στα πλαίσια του Ποινικού Δικαίου νοείται ως μέτρο ασφαλείας ή ως παρεπόμενη ποινή και επιβάλλεται από το δικαστήριο επειδή τελέστηκε ποινικό αδίκημα και υπήρξε καταδίκη σε κάθειρξη ή φυλάκιση²⁰⁸. Μέχρι την απέλασή του από τη χώρα, ο αλλοδαπός κρατείται σε ειδικούς χώρους των καταστημάτων κράτησης ή των θεραπευτικών καταστημάτων²⁰⁹.

Δικαστική απέλαση σημαίνει ουσιαστικά ισόβια απέλαση από τη χώρα. Το άρθρο 99 παρ. 3 του Π.Κ. προβλέπει ότι ο απελαθείς, η ποινή του οποίου έχει κηρυχθεί, μπορεί να επιστρέψει στην Ελλάδα μόνο μετά από απόφαση του υπουργού Δικαιοσύνης αφού περάσουν πέντε χρόνια από τότε που διατάχθηκε η απέλαση και για ορισμένο χρονικό διάστημα το οποίο δύναται να παρατείνεται. Αυτό έχει ως συνέπεια να καταστρέφεται η ζωή πολλών αλλοδαπών, οι οποίοι είχαν κατορθώσει να οικοδομήσουν μια σταθερή κοινωνικοοικονομική βάση στην Ελλάδα. Η σχετική νομική διάταξη θα πρέπει να τροποποιηθεί και να μειωθεί το χρονικό διάστημα των πέντε ετών, το οποίο πρέπει ο απελαθείς να μείνει εκτός της Ελλάδας.

Το δικαστήριο δεν είναι υποχρεωμένο αλλά μπορεί να διατάξει την απέλαση αν επιβάλει καταδίκη σε κάθειρξη ή φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών. Γίνεται δεκτό ότι το δικαστήριο διατάσσει την απέλαση αν πιθανολογεί ότι ο αλλοδαπός είναι επικίνδυνος για τη δημόσια τάξη και την ασφάλεια της χώρας. Η επικινδυνότητα του δράστη κρίνεται με βάση το είδος του αδικήματος, τις συνέπειες, τον χρόνο παραμονής της στη χώρα, την εν γένει συμπεριφορά του, την ύπαρξη οικογένειας και το αν εργάζεται²¹⁰. Η απέλαση επιβάλλεται με την επιφύλαξη των σχετικών διατάξεων που περιλαμβάνονται σε Διεθνείς Συμβάσεις, οι οποίες έχουν επικυρωθεί από την Ελλάδα²¹¹.

²⁰⁸ Αλαβάνος, Ι.Π./Μιμηκοπούλου, Δ.Β. ό.π., σ. 3, άρθρα: 74 και 99 Π.Κ. και Νομολογία: απόφαση Αρείου Πάγου 1161/2006 (Ε' τμήμα), *Ελληνική Δικαιοσύνη*, τόμος 47, τεύχος 5, έτος 2006, σ. 1540 και απόφαση Τριμ. Πλημ. Θεσσαλονίκης 12929/2004, *Ποινική Δικαιοσύνη*, έτος 8ο, Απρίλιος 2005. σ. 430.

²⁰⁹ Άρθρο 74 παρ. 4 Π.Κ.

²¹⁰ Συμεωνίδης, Ι. ό.π., σ. 225.

²¹¹ Άρθρο 74 παρ. 1 Π.Κ.

Υπάρχουν όμως ειδικές διατάξεις οι οποίες υποχρεώνουν το δικαστήριο να διατάξει την απέλαση. Αυτό συμβαίνει π.χ. στο νόμο περί ναρκωτικών, όπου ορίζεται ότι σε αλλοδαπούς, οι οποίοι καταδικάζονται για παράβαση αυτού του νόμου σε ποινή κάθειρξης, το δικαστήριο διατάσσει την ισόβια απέλασή τους από τη χώρα, εκτός αν συντρέχουν σπουδαίοι λόγοι, όπως οικογενειακοί²¹².

Παρέχεται όμως η δυνατότητα στον αρμόδιο εισαγγελέα πλημμελειοδικών, μετά από έγκριση του εισαγγελέα εφετών, να αναστείλει την απόφαση απέλασης αλλοδαπών που βρίσκονται παράνομα στη χώρα, όταν αυτοί καταγγείλουν αξιόποινες πράξεις που τελέστηκαν από εγκληματική οργάνωση, μέχρις ότου εκδοθεί αμετάκλητη απόφαση. Μάλιστα, για όσο χρόνο διαρκεί η αναστολή της απόφασης απέλασης χορηγείται σε αυτούς άδεια διαμονής²¹³.

Επίσης, όταν ο αλλοδαπός έχει εκτίσει την ποινή του αλλά η απέλαση δεν μπορεί να εκτελεστεί για οποιοδήποτε λόγο, π.χ. ανθρωπιστικό ή διότι είναι ανέφικτη, τότε το Τριμελές Πλημμελειοδικείο μπορεί μετά από αίτησή του αλλοδαπού και πρόταση του εισαγγελέα να διατάξει αναστολή της απέλασής του και την προσωρινή παραμονή του στην Ελλάδα μέχρι η εκτέλεση της απέλασης να γίνει εφικτή²¹⁴.

Τα δικαστήρια μπορούν να διατάξουν τη δικαστική απέλαση όταν ο αλλοδαπός είναι επικίνδυνος για τη δημόσια τάξη και έχει παραβιάσει κάποια διάταξη του ποινικού νόμου. Πολλές φορές, χωρίς να πρόκειται για περιπτώσεις βαριάς εγκληματικότητας αλλοδαπών (π.χ. εμπόριο ναρκωτικών, ληστείες κ.ά.), η δικαστική εξουσία κάνει κατάχρηση στην εφαρμογή αυτού του μέτρου. Αλλοδαποί καταδικάζονται για μικροαδικήματα του ποινικού κώδικα, από την παράβαση των οποίων δεν συνάγεται κατά την κοινή πείρα ότι είναι επικίνδυνοι για τη δημόσια τάξη. Παρόλα αυτά τους επιβάλλεται το επαχθές μέτρο της δικαστικής απέλασης.

Θα πρέπει λοιπόν να γίνεται πιο συνετή χρήση του επαχθούς μέτρου της δικαστικής απέλασης και να επιβάλλεται εκεί που πράγματι συντρέχει ανάγκη, λαμβανομένης πάντοτε υπόψη της απαξίας της πράξης καθώς και των ατομικών και κοινωνικών περιστάσεων και της προηγούμενης ζωής του δράστη, με συνεκτίμηση της προσωπικότητάς του καθώς και του βαθμού της εγκληματικής διάθεσης που εκδήλωσε

²¹² Άρθρο 17 παρ. 2 Ν. 1729/1987 "Καταπολέμηση της διάδοσης των ναρκωτικών, προστασία των νέων και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ Α 144/7.8.1987), όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 5 παρ. 9 Ν. 3189/2003 "Αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ Α 243/21.10.2003).

²¹³ Άρθρο 187 Β παρ. 4 Π.Κ.

²¹⁴ Στο ίδιο, άρθρο 99 παρ. 5.

ατά την πράξη, σύμφωνα με το άρθρο 79 του Π.Κ.

.11. Ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας

"Κάθε άνθρωπος, έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, φόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα και α χρηστά ήθη"²¹⁵.

Η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας αποτελεί το κύριο περιεχόμενο της αξιοπρέπειας του ανθρώπου²¹⁶. Η προσβολή της απαγορεύεται με την έννοια ότι δεν πρέπει να εμποδίζονται δραστηριότητες για την προαγωγή των συμφερόντων του τόμου, υλικών και ηθικών. Ο υπήκοος τρίτης χώρας πρέπει να έχει την ευχέρεια να ενεργεί αδέσμευτος, ανάλογα με τις δυνατότητές του και να μπορεί να διαμορφώνει νόμος του την προσωπικότητά του χωρίς να εμποδίζεται από το κράτος.

Φορέας επομένως του δικαιώματος για ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας είναι ο καθένας, δηλαδή και οι υπήκοοι τρίτων χωρών. Έτσι, το δικαίωμα συμμετοχής στην οικονομική ζωή της χώρας αναγνωρίζεται και στους υπηκόους τρίτων χωρών. Όμως, ο νομοθέτης μπορεί να θεσπίσει ευνοϊκές ή δυσμενείς διακρίσεις για αυτούς, αφού το Σύνταγμα επιτάσσει ίση μεταχείριση μόνο των Ελλήνων²¹⁷. Συνεπώς, ο κοινός νομοθέτης μπορεί να περιορίσει το δικαίωμα των υπηκόων τρίτων χωρών να συμμετέχουν στην οικονομική ζωή της χώρας δεσμευόμενος όμως από τις επιταγές των διεθνών Συμβάσεων.

Η οικονομική ελευθερία των υπηκόων τρίτων χωρών, όπως και των Ελλήνων, δεν είναι απεριόριστη. Πρέπει να μην προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και να μην παραβιάζει το Σύνταγμα και τα χρηστά ήθη. Η έννοια των "χρηστών ηθών" είναι εμπειρικά προσδιορίσιμη κατά περίπτωση, με βάση τις κρατούσες κοινωνικές, ηθικές και οικονομικές αντιλήψεις του μέσου κοινωνικού ανθρώπου, χωρίς να οδηγεί σε άδικα και αντικοινωνικά αποτελέσματα.

Πρέπει να σημειωθεί ότι στην πράξη η οικονομική ελευθερία περιορίζεται σε μεγάλο βαθμό για τους υπηκόους τρίτων χωρών. Αφενός βρίσκει εμπόδια στην ελληνική γραφειοκρατία. Αφετέρου αυτοί είναι δέσμιοι μονίμως των περιορισμών που

¹⁵ Άρθρο 5 παρ. 1 Συντάγματος.

¹⁶ Όπως διατυπώνεται στο άρθρο 2 παρ. 1 Συντάγματος.

¹⁷ Άρθρο 4 παρ. 1 Συντάγματος.

λέγει ο Ν. 3386/2005, ο οποίος απαιτεί να διαθέτουν μεγάλο κεφάλαιο ως προϋπόθεση για να ξεκινήσουν μια επιχείρηση. Η χορήγηση άδειας διαμονής με σκοπό την ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα²¹⁸ απαιτεί το ποσό των 60 χιλιάδων ευρώ τουλάχιστον, η δε χορήγηση άδειας διαμονής προς επενδυτική δραστηριότητα²¹⁹ απαιτεί 300 χιλιάδες ευρώ τουλάχιστον. Αυτό, σε συνδυασμό με τη δυσκολία στη λήσασα και την πρόσθετη δυσκολία πρόσβασης στις αρμόδιες υπηρεσίες (πολεοδομία, υπουργείο Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού, υπουργείο Εσωτερικών), πολλαπλασιάζουν τις δυσκολίες για άσκηση ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα των υπηκόων τρίτων χωρών, πόσο μάλλον της επενδυτικής δραστηριότητας. Γι' αυτό και είναι περιορισμένος ο αριθμός των υπηκόων τρίτων χωρών που ασκούν τέτοιες δραστηριότητες (βλ πίνακα 1). Τα τελευταία χρόνια, όμως, ο αριθμός των υπηκόων τρίτων χωρών που έχουν ανοίξει δική τους επιχείρηση αυξάνεται, στοιχείο ενθαρρυντικό τόσο για τους ίδιους, αφού διευκολύνει την ενσωμάτωσή τους στην ελληνική κοινωνία, όσο και για την εθνική οικονομία.

4.11.1. Ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα και επενδύσεις υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελλάδα

Η νομοθεσία επιτρέπει στον υπήκοο τρίτης χώρας να έλθει στην Ελλάδα για να ασκήσει ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα. Βασική προϋπόθεση είναι να διαθέτει παρκείς πόρους, συγκεκριμένα 60 χιλιάδες ευρώ²²⁰.

Αυτό όμως δεν ισχύει για τους Έλληνες. Παρατηρείται ότι ο νομοθέτης περιορίζει με αυτό τον τρόπο την οικονομική δραστηριότητα των υπηκόων τρίτων χωρών. Η βασική αυτή προϋπόθεση που θέτει ο νόμος 3386/2005 θα μπορούσε να είναι ελαστικότερη για τους υπηκόους τρίτων χωρών, οι οποίοι πιθανόν να ήταν σε θέση να ανοίξουν μια επιχείρηση αν απαιτούνταν μικρότερο αρχικό κεφάλαιο. Ποσό 60 χιλιάδες ευρώ για αυτόν τον τύπο άδειας διαμονής είναι ιδιαίτερα μεγάλο.

Άλλος περιορισμός είναι ότι ο υπήκοος τρίτης χώρας κάτοχος άδειας διαμονής για άσκηση ανεξάρτητης οικονομικής δραστηριότητας δεν επιτρέπεται κατά τη διάρκεια της άδειας διαμονής του να ασκεί τη δραστηριότητα αυτή εκτός των ορίων της περιφέρειας για την οποία του χορηγήθηκε η άδεια. Σε περίπτωση που επιθυμεί

²¹⁸ Άρθρο 24 παρ. 1 περ. α Ν. 3386/2005.

²¹⁹ Στο ίδιο, άρθρο 26 παρ. 1.

²²⁰ Στο ίδιο, άρθρο 24 παρ. 1 περ. α.

τέκταση της δραστηριότητάς του εντός των ορίων του ίδιου νομού, αυτό είναι ρικτό²²¹.

Η άδεια διαμονής για ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα μπορεί να ετατραπεί σε άλλο τύπο άδειας διαμονής μόνο μετά την παρέλευση διετίας από την λαρξη ισχύος της αρχικής άδειας διαμονής²²².

Στην περίπτωση που υπήκοος τρίτης χώρας επιθυμεί να έρθει στην Ελλάδα για χ ασκήσει επενδυτική δραστηριότητα πρέπει να προτίθεται να πραγματοποιήσει τένδυση ύψους τουλάχιστον τριακοσίων χιλιάδων ευρώ, η οποία θα έχει θετικές τιπτώσεις στην εθνική οικονομία²²³.

Αυτή η οικονομική προϋπόθεση θέτει πολλά εμπόδια στην είσοδο και διαμονή ων υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι μπορεί να μην διαθέτουν 300 χιλιάδες ευρώ αλλά ικρότερο ποσό. Το ποσό των 300 χιλιάδων ευρώ είναι μεγάλο, τίθεται αυθαίρετα και ίναι βέβαιο ότι δεν εξυπηρετεί τις ανάγκες της εθνικής οικονομίας. Μικρότερες πενδύσεις θα έπρεπε να είναι ευπρόσδεκτες στην Ελλάδα, δεδομένης της οικονομικής ρίσης. Μικρότερες επενδύσεις (π.χ. ύψους 200 χιλιάδων ευρώ, ή και μικρότερου) πορούν να μεταφραστούν σε δημιουργία μίας επιχείρησης, π.χ. ενός ξενοδοχείου σε άποιο τουριστικό νησί και σε αφίξεις τουριστών από τη χώρα προέλευσης του εν λόγω ηηκόου τρίτης χώρας που πραγματοποιεί την επένδυση.

.11.2. Προσβολές του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της ροσωπικότητας των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελλάδα.

Παρά τις επιταγές του διεθνούς, του ευρωπαϊκού και του Συνταγματικού ικαίου, το δικαίωμα ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας του υπηκόου τρίτης ώρας υφίσταται προσβολές στην Ελλάδα.

Υπάρχει σημαντικός αριθμός υπηκόων τρίτων χωρών, οι οποίοι ενώ εργάζονταν τη χώρα τους σε πνευματικές εργασίες (καθηγητές, γιατροί), είναι αναγκασμένοι για ικονομικούς λόγους -για τους οποίους δεν ευθύνονται οι ίδιοι αλλά οι πολιτικές και ικονομικές συνθήκες της χώρας προέλευσής τους- να εργάζονται σε χαμηλά

²¹ Στο ίδιο, άρθρο 25 παρ. 3 περ. δ.

²² Στο ίδιο, άρθρο 25 παρ. 4, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 9 παρ. 3 Ν. 3536/2007.

²³ Άρθρα: 26 παρ. 1 Ν. 3386/2005 και 16 της Απόφασης του Υπουργού Εξωτερικών 3497.3/550/ΑΣ 000 "Καθορισμός προϋποθέσεων, δικαιολογητικών και διαδικασία χορήγησης εθνικών θεωρήσεων ισόδου" (ΦΕΚ Β 1912/30.12.2005) και Υ.Α. 24530 "Καθορισμός δικαιολογητικών για τη χορήγηση δειας διαμονής για ανάπτυξη επενδυτικής δραστηριότητας" (ΦΕΚ Β 1832/27.12.2005).

μειβόμενες χειρωνακτικές εργασίες, αν και έχουν την παιδεία και εκπαίδευση να εργαστούν σε άλλους δυναμικούς τομείς της ελληνικής οικονομίας.

Πολλοί υπήκοοι τρίτων χωρών δεν γνωρίζουν επαρκώς την ελληνική γλώσσα, γεγονός που τους εμποδίζει να ασκήσουν κάποια επαγγέλματα όπως του καθηγητή, του ιατρού, του δικηγόρου κ.α. Επίσης δεν είναι πάντα εύκολο να αναγνωρίσουν στην Ελλάδα το πτυχίο που απέκτησαν σε πανεπιστήμιο της χώρας τους. Για να γίνει αυτό πρέπει να υποβάλουν αίτηση στον Διεπιστημονικό Οργανισμό Αναγνώρισης Τίτλων Ακαδημαϊκών και Πληροφόρησης (Δ.Ο.Α.Τ.Α.Π.). Απαραίτητη προϋπόθεση είναι να διαθέτουν άδεια διαμονής²²⁴. Επιπλέον σε κάποιες περιπτώσεις πρέπει να περάσουν επιτυχώς εξετάσεις, πράγμα δύσκολο για όσους δεν γνωρίζουν καλά την ελληνική γλώσσα²²⁵.

Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι υπήκοοι τρίτων χωρών για να αναγνωρίσουν τα πτυχία τους στην Ελλάδα σε συνδυασμό με το ότι ορισμένα επαγγέλματα επιτρέπεται να ασκούνται μόνο από Έλληνες έχει ως αποτέλεσμα πολλοί υπήκοοι τρίτων χωρών απόφοιτοι πανεπιστημίων του εξωτερικού να απασχολούνται στη χώρα μας σε χειρωνακτικές εργασίες. Αυτό το γεγονός αποτελεί προσβολή του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητάς τους.

Εμπόδια και προσβολές δέχεται ο υπήκοος τρίτης χώρας και στην καθημερινή του ζωή. Οι ιδιοκτήτες ακινήτων απαγορεύεται να εκμισθώνουν ακίνητα σε παράνομους υπηκόους τρίτων χωρών²²⁶, ενώ "οι δημόσιες υπηρεσίες, τα νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου, οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης, οι οργανισμοί και επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας και οι οργανισμοί κοινωνικής ασφάλισης" υποχρεούνται να μην παρέχουν σε αυτούς υπηρεσίες. Εξαίρεση προβλέπεται για τα νοσοκομεία, θεραπευτήρια και τις κλινικές για έκτακτα περιστατικά. Αν ερμηνευθεί κατά γράμμα αυτή η διάταξη, οδηγεί σε αμφισβήτηση της ίδιας της προσωπικότητας του υπηκόου τρίτης χώρας που ζει παράνομα στην Ελλάδα²²⁷.

Ακόμα, η προσπάθεια ανεύρεσης εργασίας στην Ελλάδα δεν είναι πάντα

²⁴ Δ.Ο.Α.Τ.Α.Π. Απαραίτητα δικαιολογητικά για την αναγνώριση βασικού τίτλου σπουδών της αλλοδαπής. <http://www.dikatsa.info/gr> [πρόσβαση 6.12.2010].

²⁵ Άρθρο 4 Ν. 3328/2005 "Διεπιστημονικός Οργανισμός Αναγνώρισης Τίτλων Ακαδημαϊκών και Πληροφόρησης και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ Α 80/1.4.2005).

²⁶ Άρθρο 87 παρ. 1 Ν. 3386/2005.

²⁷ Στο ίδιο, άρθρο 84 παρ. 1, όπως ισχύει σήμερα. Βλ. και Κουκιάδης, Ι. *Εργατικό Δίκαιο* (3η έκδοση, ανατύπωση 2006), Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (2005). σ. 347.

ύκολη, διότι πολλοί Έλληνες εργοδότες δεν εμπιστεύονται τους υπηκόους τρίτων ωρών για να εργαστούν στην επιχείρησή τους. Ακόμη και αν τους προσλάβουν πολλές φορές παραβιάζουν τα εργασιακά τους δικαιώματα, εκμεταλλευόμενοι την άγνοια και την ανάγκη τους. Αυτά προσβάλλουν το δικαίωμα ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητάς τους και της συμμετοχής τους στην οικονομική ζωή της χώρας.

Προσβολή προσωπικότητας υφίστανται επίσης οι υπήκοοι τρίτων χωρών καθόσον το υπάρχον νομοθετικό καθεστώς αδικαιολόγητα απαγορεύει την ανανέωση της άδειας διαμονής τους για λόγους διαφορετικούς από εκείνους της προηγούμενης άδειας διαμονής, τουλάχιστον πριν περάσει ένα μεγάλο χρονικό διάστημα. Έτσι, ένας μισθωτός υπήκοος τρίτης χώρας δεν μπορεί να μετατρέψει την άδεια διαμονής για ξαρτημένη εργασία σε άδεια διαμονής για ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα πριν περάσουν τρία χρόνια από την έκδοση της αρχικής άδειας²²⁸. Αυτός ο περιορισμός υποδεικνύει ότι το ελληνικό κράτος στοχεύει να αποδώσει στους μετανάστες εργαζομένους συγκεκριμένους κοινωνικούς ρόλους όπως αυτός του έμμισθου εργάτη. Αυτό προσβάλλει το δικαίωμα ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητάς τους²²⁹.

12. Προστασία της ιδιοκτησίας

Το δικαίωμα στην ιδιοκτησία²³⁰ είναι μια σπουδαία πλευρά της οικονομικήςλευθερίας του ανθρώπου. Συνίσταται στην ελευθερία του να κατέχει, να απολαμβάνει και να διαθέτει ελεύθερα (εν ζωή ή αιτία θανάτου) την ιδιοκτησία του²³¹.

Το Σύνταγμα προστατεύει την ιδιοκτησία που βρίσκεται στην ελληνική επικράτεια από ενέργειες των κρατικών οργάνων²³².

Κάθε άνθρωπος δικαιούται προστασία της περιουσίας του στην Ελλάδα και δεν μπορεί να τη στερηθεί παρά μόνο για λόγους δημόσιας ωφέλειας και υπό τους προβλεπόμενους από το νόμο και τις γενικές αρχές του Διεθνούς Δικαίου όρους²³³.

Φορείς του δικαιώματος της ιδιοκτησίας μπορεί να είναι τόσο οι Έλληνες όσο

²⁸ Άρθρο 15 παρ. 5 Ν. 3386/2005, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 6 παρ. 1-4 Ν. 3536/2007.

²⁹ Σαραφιανός, Δ., Παπαδάκης, Κ., Παπαστεργίου, Β. και Παλαιολόγος, Π. Μετανάστες. Η εξαθλίωση συνεχίζεται. *Παρέμβαση*, φύλλο 9, (2003, Μάρτιος).

³⁰ Άρθρα: 17 και 117 Συντάγματος και άρθρο 1 του πρώτου πρόσθετου πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α.

³¹ Δαγτόγλου, Π.Δ. *Συνταγματικό δίκαιο - ατομικά δικαιώματα Β΄*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2005). σ. 1023.

³² Παραράς, Π. ό.π., (2001). σ. 107 και του ιδίου, *Σύνταγμα 1975- Corpus I άρθρα 1-50*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (1985). σσ. 280-281.

³³ Άρθρο 1 του πρώτου πρόσθετου πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α.

και οι υπήκοοι τρίτων χωρών. Για τους τελευταίους όμως μπορούν να επιβληθούν νομοθετικοί περιορισμοί για λόγους εθνικής ασφάλειας²³⁴, διότι αυτοί δεν είναι ίσοι με τους Έλληνες απέναντι στο νόμο²³⁵. Εφόσον όμως και υπήκοοι τρίτων χωρών είναι ορειές του δικαιώματος της ιδιοκτησίας, οι περιορισμοί πρέπει να είναι σύμφωνοι με την αρχή της αναλογικότητας²³⁶.

Όσον αφορά στο δικαίωμα απόκτησης ακίνητης ιδιοκτησίας από υπηκόους τρίτων χωρών στις περιοχές που καθορίζονται ως "παραμεθόριες"²³⁷, απαγορεύεται καταρχήν, επί ποινή απόλυτης ακυρότητας, κάθε δικαιοπραξία εν ζωή με την οποία συνιστάται υπέρ φυσικών ή νομικών προσώπων οποιοδήποτε εμπράγματο ή ενοχικό δικαίωμα, επί ακινήτων που βρίσκονται σε παραμεθόριες περιοχές, με εξαίρεση την απόκτηση υποθήκης ή κληρονομικού δικαιώματος. Η απαγόρευση αυτή δεν διακρίνει μεταξύ Ελλήνων και υπηκόων τρίτων χωρών²³⁸. Όμως οι Έλληνες, οι ομογενείς, και οι Ευρωπαίοι πολίτες, μπορούν να ζητήσουν την άρση της απαγόρευσης²³⁹. Η άνιση αυτή μεταχείριση δεν απαγορεύεται από το Σύνταγμα γιατί αυτό εγγυάται την ισότητα ενώπιον του νόμου μόνο των Ελλήνων²⁴⁰.

2.13. Το δικαίωμα της αναφοράς στις αρχές

"Αναφορά είναι κάθε γραπτή αίτηση προς τις διοικητικές αρχές προκειμένου να τροπούν σε ορισμένη ενέργεια ή παράλειψη"²⁴¹.

Το δικαίωμα της αναφοράς κατοχυρώνεται υπέρ όλων των ανθρώπων²⁴². Δεν περιορίζεται δηλαδή μόνο στους Έλληνες, αλλά μπορεί να το ασκήσει "καθένας"²⁴³.

Βέβαια κάθε υπήκοος τρίτης χώρας που δεν έχει διαβατήριο ή άλλο ταξιδιωτικό

²³⁴ Βούλγαρης, Ι. Προσωπική και οικογενειακή κατάσταση του αλλοδαπού και ανθρώπινα δικαιώματα. Στο Βούλγαρης, Ι. (επιμ.), Εισηγήσεις επιστημονικής εκδήλωσης στο Δ.Σ.Α. στις 29 Νοεμβρίου 2007. *Αλλοδαποί και ανθρώπινα δικαιώματα*. Αθήνα: Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, (2009). σ. 75.

²³⁵ Κατά το άρθρο 4 παρ. 1 Συντάγματος.

²³⁶ Άρθρο 25 Συντάγματος και Χρυσόγονος, Κ. ό.π., σ. 307.

²³⁷ Άρθρα: 24 Ν. 1892/1990 και 106 παρ. 1 Συντάγματος.

²³⁸ Άρθρο 25 Ν. 1892/1990, όπως ισχύει σήμερα και Βούλγαρης, Ι. ό.π., (1980). σ. 957.

²³⁹ Στο ίδιο, άρθρο 26 παρ. 1, όπως ισχύει σήμερα.

²⁴⁰ Άρθρο 4 Συντάγματος και Δαγτόγλου, Π.Δ. *Συνταγματικό δίκαιο - ατομικά δικαιώματα Β΄*. ό.π., σσ. 1042-1043.

²⁴¹ Μπέσιλα-Μακρίδη, Ελ. *Το δικαίωμα της αναφοράς στις αρχές και ο συνήγορος του πολίτη*. Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (1998). σ. 95.

²⁴² Άρθρο 10 Συντάγματος και Ν.Δ. 796/1971 "Περί της ασκήσεως του κατά το άρθρον 20 του Συντάγματος δικαιώματος του αναφέρεσθαι" (ΦΕΚ Α 1/1.1.1971).

²⁴³ Δαγτόγλου, Π.Δ. *Συνταγματικό δίκαιο - ατομικά δικαιώματα Β΄*. ό.π., σσ. 1377-1378.

έγγραφο που αναγνωρίζεται από τις Διεθνείς Συμβάσεις, θεώρηση εισόδου ή άδεια διαμονής και γενικά δεν αποδεικνύει ότι έχει εισέλθει και διαμένει νόμιμα στην Ελλάδα, στερείται του δικαιώματος να υποβάλει οποιοδήποτε αίτημα στις αρχές πλην των θεραπευτηρίων και κλινικών σε έκτακτα περιστατικά νοσηλείας και όταν πρόκειται για παιδιά. Οι δημόσιες υπηρεσίες, τα Ν.Π.Δ.Δ., οι Ο.Τ.Α., οι ασφαλιστικοί οργανισμοί και οι οργανισμοί και επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας (ΟΤΕ, ΔΕΗ, ΕΥΔΑΠ) απαγορεύεται να παρέχουν τις υπηρεσίες σε υπηκόους τρίτων χωρών που δεν διαθέτουν άδεια διαμονής στην Ελλάδα. Όμως στις περιπτώσεις που αδυνατούν να προσκομίσουν διαβατήριο ή άλλο ταξιδιωτικό έγγραφο επικαλούμενοι αιτιολογημένα αντικειμενική αδυναμία, είναι δυνατόν να τους χορηγηθεί άδεια διαμονής με απόφαση του Γενικού Γραμματέα της περιφέρειας. Σε αυτούς που ανανεώνουν την παραπάνω άδεια διαμονής παρέχεται το δικαίωμα να συναλλάσσονται με όλες τις προαναφερόμενες υπηρεσίες²⁴⁴.

Επίσης οι αρχές είναι υποχρεωμένες να θεωρούν το γνήσιο της υπογραφής των κρατούμενων αλλοδαπών προς εξουσιοδότηση δικηγόρου, για να τους εκπροσωπήσει ενώπιον των δικαστικών αρχών, υπό την προϋπόθεση ότι αποδεικνύονται, από οποιοδήποτε δημόσιο έγγραφο, τα στοιχεία της ταυτότητάς τους²⁴⁵. Στην πράξη, σε περιπτώσεις κρατούμενων που στερούνται διαβατηρίου ή άλλου επίσημου εγγράφου από το οποίο να προκύπτει η ταυτότητά τους, το γνήσιο της υπογραφής για εξουσιοδότηση σε δικηγόρο θεωρείται από αστυνομικό που βρίσκεται στο χώρο κράτησης.

Επίσης πρόβλημα αποτελεί και η στέρηση του δικαιώματος αναφοράς στις αρχές σε περίπτωση διοικητικής απέλασης, καθώς είναι συνήθης πρακτική να μη κοινοποιείται στο υπό απέλαση πρόσωπο η απόφαση απέλασης όπως και κάθε άλλη δυσμενής για τα συμφέροντά του ατομική διοικητική πράξη σε γλώσσα κατανοητή από αυτόν και να μην ενημερώνεται για τα ένδικα μέσα με τα οποία μπορεί να την προσβάλλει²⁴⁶.

Η όλη γραφειοκρατική αντιμετώπιση που τυγχάνουν οι υπήκοοι τρίτων χωρών στην προσπάθεια να αποκτήσουν άδεια διαμονής ή να ανανεώσουν την ήδη υπάρχουσα,

²⁴⁴ Άρθρο 84 παρ. 1 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα και Καμπούρη, Ε., "Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική επικράτεια", *περιοδική έκδοση της επιστημονικής εταιρείας κοινωνικής πολιτικής, ενημερωτικό δελτίο (Newsletter)* 1, Απρίλιος 2007, σ. 3.

²⁴⁵ Άρθρο 84 παρ. 2 Ν. 3386/2005.

²⁴⁶ Σαραφιανός, Δ. κ.ά. ό.π.

τους έχει δημιουργήσει δυσπιστία απέναντι στις διοικητικές αρχές και έτσι σπάνια προβαίνουν σε γραπτές αιτήσεις προς αυτές. Το πρώτιστο μέλημά τους είναι να αποφύγουν οποιαδήποτε σχέση με τις διοικητικές αρχές και τις υπηρεσίες του ελληνικού κράτους, καθότι θεωρούν ότι θα βρεθούν αντιμέτωποι με μία ατέρμονη διαδικασία και ότι το πιθανότερο είναι τα αιτήματά τους να μην ευοδωθούν. Επιπλέον δεν θα μπορούν να διαβάζουν τα έγγραφα που θα τους αποστέλλονται, αφού οι περισσότεροι από αυτούς δεν γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα.

Στην προσπάθειά τους οι υπήκοοι τρίτων χωρών να συναλλαχθούν με τη διοίκηση βρίσκουν αρωγό το Συνήγορο του Πολίτη²⁴⁷. Ο Συνήγορος του Πολίτη ως μια ανεξάρτητη αρχή διαμεσολαβεί μεταξύ της δημόσιας διοίκησης και των πολιτών για την προστασία των δικαιωμάτων τους, την καταπολέμηση της κακοδιοίκησης και την τήρηση της νομιμότητας. Όποιος θεωρεί ότι η διοίκηση έχει παραβιάσει κάποιο δικαίωμά του μπορεί να προσφύγει με έγγραφη αναφορά στο Συνήγορο του Πολίτη. Ο τελευταίος αφού επεξεργαστεί την αναφορά, διατυπώνει συστάσεις και προτάσεις προς τη δημόσια διοίκηση. Δεν επιβάλλει όμως κυρώσεις ούτε ακυρώνει τις διοικητικές αποφάσεις. Στο Συνήγορο του Πολίτη μπορεί να προσφύγει οποιοσδήποτε συναλλάσσεται με το ελληνικό δημόσιο. Όπως δείχνει ο πίνακας 4, οι αναφορές των μεταναστών (υπηκόων τρίτων χωρών) αποτελούν το 8,2% του συνόλου των αναφορών που έχουν κατατεθεί από το 1998 ως το 2010. Αξιοσημείωτο είναι ότι ο μεγαλύτερος όγκος τους περιέρχεται στον κύκλο των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Σημαντικό είναι επίσης ότι ο Συνήγορος του Πολίτη δεν περιορίζεται μόνο στη διερεύνηση ατομικών υποθέσεων των υπηκόων τρίτων χωρών αλλά δραστηριοποιείται και στη διερεύνηση των προβλημάτων του νομικού καθεστώτος τους, προτείνοντας νομοθετικές μεταρρυθμίσεις, ώστε να καταπολεμηθούν φαινόμενα κακοδιοίκησης και να εναρμονισθεί η κοινή νομοθεσία με το Σύνταγμα και τις διεθνείς δεσμεύσεις της Ελλάδας²⁴⁸.

²⁴⁷ Ν. 2477/1997 "Συνήγορος του Πολίτη και Σώμα Επιθεωρητών - Ελεγκτών Δημόσιας Διοίκησης" (ΦΕΚ Α 59/18.4.1997) και Ν. 3094/2003 "Συνήγορος του Πολίτη και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ Α 10/22.1.2003).

²⁴⁸ Συνήγορος του πολίτη (Συνήγορος του μετανάστη, του πρόσφυγα και του ομογενούς) <http://www.synigoros.gr> [πρόσβαση 8.12.2010] και Συνήγορος του Πολίτη, Ετήσια Έκθεση 2008, Εθνικό Τυπογραφείο, σσ. 13-14.

Πίνακας 4 Αναφορές που έχουν καταθέσει στο Συνήγορο του Πολίτη Έλληνες και μετανάστες (υπήκοοι τρίτων χωρών) ανά υπηκοότητα (1998-2010)	
Υπηκοότητες	Σύνολο
ΕΛΛΗΝΙΚΗ	91.115
ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΗ	397
ΑΙΘΙΟΠΙΚΗ	49
ΑΪΤΙΝΗ	1
ΑΛΒΑΝΙΚΗ	2.456
ΑΛΓΕΡΙΝΗ	9
ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ	90
ΑΡΓΕΝΤΙΝΗ	11
ΑΡΜΕΝΙΚΗ	139
ΑΥΣΤΡΑΛΙΑΝΗ	14
ΑΦΓΑΝΙΚΗ	132
ΒΙΕΤΝΑΜΙΚΗ	2
ΒΟΣΝΙΑΣ-ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗΣ	9
ΒΡΑΖΙΛΙΑΝΙΚΗ	11
ΓΕΩΡΓΙΑΝΗ	200
ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΚΗ	46
ΓΚΑΝΑΣ	16
ΔΟΜΙΝΙΚΑΝΗ	1
ΕΛΒΕΤΙΚΗ	9
ΕΡΥΘΡΑΙΑΣ	14
ΖΙΜΠΑΜΠΟΥΕ	2
ΙΑΠΩΝΙΚΗ	4
ΙΝΔΙΚΗ	122
ΙΝΔΟΝΗΣΙΑΚΗ	5
ΙΟΡΔΑΝΙΚΗ	12
ΙΡΑΚΙΝΗ	111
ΙΡΑΝΙΚΗ	79
ΙΣΗΜΕΡΙΝΟΥ	2

ΙΣΡΑΗΛΙΝΗ	12
ΚΑΖΑΚΣΤΑΝ	26
ΚΑΜΕΡΟΥΝ	10
ΚΑΝΑΔΙΚΗ	23
ΚΕΝΥΑΣ	22
ΚΙΝΕΖΙΚΗ	49
ΚΙΡΓΙΣΙΑΣ	2
ΚΟΓΚΟ	26
ΚΟΛΟΜΒΙΑΝΗ	7
ΚΟΡΕΑΤΙΚΗ	4
ΚΟΥΒΑΝΙΚΗ	4
ΚΡΟΑΤΙΚΗ	4
ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΚΗ	31
ΛΙΒΑΝΙΚΗ	19
ΛΙΒΥΚΗ	27
ΜΑΡΟΚΙΝΗ	19
ΜΕΞΙΚΑΝΙΚΗ	1
ΜΟΛΔΑΒΙΚΗ	161
ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ	138
ΜΙΑΝΜΑΡ	1
ΝΕΟΖΗΛΑΝΔΙΚΗ	2
ΝΙΓΗΡΙΑΝΗ	252
ΝΙΚΑΡΑΓΟΥΑΝΗ	1
ΝΟΡΒΗΓΙΚΗ	1
ΝΟΤΙΟΑΦΡΙΚΑΝΙΚΗ	9
ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ	24
ΟΥΚΡΑΝΙΚΗ	461
Π.Γ.Δ.Μ.	25
ΠΑΚΙΣΤΑΝΙΚΗ	1456
ΠΑΛΑΙΣΤΗΝΙΑΚΗ	26
ΠΕΡΟΥΒΙΑΝΗ	2
ΡΟΥΑΝΤΑΣ	5
ΡΩΣΙΚΗ	329

ΣΑΟΥΔΙΚΗΣ ΑΡΑΒΙΑΣ	1
ΣΕΝΕΓΑΛΕΖΙΚΗ	9
ΣΕΡΒΙΚΗ	36
ΣΕΪΧΕΛΛΩΝ	2
ΣΙΕΡΡΑ ΛΕΟΝΕ	12
ΣΟΜΑΛΙΚΗ	20
ΣΟΥΔΑΝΙΚΗ	79
ΣΡΙ ΛΑΝΚΑ	34
ΣΥΡΙΑΚΗ	183
ΤΑΪΛΑΝΔΗΣ	6
TANZANIAΣ	1
ΤΟΥΡΚΙΚΗ	158
ΤΟΥΡΚΜΕΝΙΣΤΑΝ	1
ΤΣΑΝΤ	3
ΤΥΝΗΣΙΑΚΗ	10
ΥΕΜΕΝΗΣ	1
ΥΠΗΚΟΟΣ ΑΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΤΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ	435
ΦΙΛΛΙΠΠΙΝΩΝ	70
ΧΙΛΙΑΝΗ	9
ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ (ΥΠΗΚΟΩΝ ΤΡΙΤΩΝ ΧΩΡΩΝ) ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ	99.307
ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ (ΥΠΗΚΟΩΝ ΤΡΙΤΩΝ ΧΩΡΩΝ)	8.192

Πηγή: Συνήγορος του Πολίτη (Ιωάννης Μόσχος - Μαρία Βουτσίνου)

2.14. Ελευθερία της έκφρασης, του τύπου και της πνευματικής κίνησης

Η ελευθερία της έκφρασης αποτελεί θεμελιώδη κατάκτηση της δημοκρατικής κοινωνίας. Το ατομικό αυτό δικαίωμα, που συνίσταται στην ελευθερία του καθενός να μπορεί να εκδηλώνει τις σκέψεις του και να μην παρενοχλείται για τις απόψεις του, κατοχυρώνεται από το ελληνικό Σύνταγμα και τις Διεθνείς Συμβάσεις²⁴⁹.

Το δικαίωμα ελευθερίας της έκφρασης περιλαμβάνει επίσης την ελευθερία αναζήτησης, λήψης και μετάδοσης πληροφοριών και απόψεων κάθε είδους, ανεξαρτήτως συνόρων, προφορικά, γραπτά, μέσω των βιβλίων, του διαδικτύου, του τύπου, της τέχνης ή με κάθε άλλο μέσο²⁵⁰.

Σύμφωνα με το Σύνταγμα φορείς του δικαιώματος για ελεύθερη έκφραση μέσω του τύπου²⁵¹, της τέχνης, της επιστήμης και της έρευνας²⁵², είναι τόσο οι Έλληνες όσο και οι υπήκοοι τρίτων χωρών, αφού την ελευθερία της γνώμης έχει "καθένας"²⁵³. Συνεπώς, οι υπήκοοι τρίτων χωρών που βρίσκονται στο ελληνικό έδαφος μπορούν, τηρώντας το Σύνταγμα, να εκφράζουν ελεύθερα τις απόψεις τους προφορικά ή γραπτά διά του τύπου, για οποιοδήποτε ζήτημα.

Ο τύπος είναι ελεύθερος. Ωστόσο το κράτος μπορεί να επιβάλει περιορισμούς σ' αυτή την ελευθερία²⁵⁴. Οι υπήκοοι τρίτων χωρών έχουν δικαίωμα να εκδίδουν εφημερίδες και να εκφράζουν τις απόψεις τους μέσω αυτών, συμπεριλαμβανομένων και των πολιτικών στοχασμών τους, τηρώντας όμως τους νόμους του κράτους και τους περιορισμούς του Συντάγματος²⁵⁵.

Η ελεύθερη έκφραση γνώμης των υπηκόων τρίτων χωρών είναι θεμελιώδες δικαίωμά τους. Ταυτόχρονα, εμπλουτίζει τη δημοκρατία και τη λειτουργία της, καθότι με τους προβληματισμούς, τις εμπειρίες και τα διαφορετικά βιώματά τους μπορούν να συνεισφέρουν στην επίλυση των προβλημάτων της κοινωνίας. Η δημοκρατική και ελεύθερη έκφραση της γνώμης τους μπορεί κατεξοχήν να αποβεί χρήσιμη τόσο στα θέματα μεταναστευτικής πολιτικής που κυρίως τους αφορούν, όσο και στα άλλα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα της χώρας, καθότι καθότι είναι και αυτοί φορείς

²⁴⁹ Άρθρα: 14 Συντάγματος, 10 Ε.Σ.Δ.Α., 19 Δ.Σ.Α.Π.Δ. και 19 Ο.Δ.Δ.Α.

²⁵⁰ Άρθρο 19 Δ.Σ.Α.Π.Δ. και Ρούκουνας, Ε. ό.π., σ. 183.

²⁵¹ Άρθρο 14 παρ. 2.

²⁵² Άρθρο 16 παρ. 1.

²⁵³ Όπως προκύπτει από την ίδια τη διατύπωση του άρθρου 14 παρ. 1.

²⁵⁴ Άρθρο 15 παρ. 2 Συντάγματος και Χρυσόγονος, Κ. ό.π., σ. 263.

²⁵⁵ Άρθρο 14 παρ. 3-9 και Βούλγαρης, Ι. ό.π., (1980). σ. 961.

εμπειριών από την αντιμετώπιση αντίστοιχων προβλημάτων στις χώρες προέλευσής τους.

Το Σύνταγμα καθιερώνει και την ελευθερία της πνευματικής κίνησης. Γι' αυτό ο νομοθέτης επιτρέπει, υπό προϋποθέσεις, στους υπηκόους τρίτων χωρών που είναι πνευματικοί δημιουργοί, ιδίως συγγραφείς, ζωγράφοι, γλύπτες, σκηνοθέτες, ηθοποιοί, μουσικοί, χορογράφοι και σκηνογράφοι, να έρχονται στην Ελλάδα²⁵⁶.

Επίσης, επιτρέπεται η είσοδος και η διαμονή υπηκόων τρίτων χωρών, που το επιθυμούν να συμμετάσχουν σε ερευνητικά προγράμματα δημοσίου ερευνητικού οργανισμού ή άλλων αντίστοιχων ερευνητικών φορέων του δημόσιου τομέα ή Ν.Π.Ι.Δ. που εποπτεύονται από δημόσια αρχή (Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Δημόκριτος), καθώς και Κέντρα Ερευνών των Α.Ε.Ι. της χώρας, Κέντρα Ερευνών που είναι πιστοποιημένα από το υπουργείο Ανάπτυξης κ.ά., ύστερα από σύναψη σύμβασης συνεργασίας με τον ερευνητικό οργανισμό και αφού χορηγηθεί ειδική θεώρηση εισόδου από την ελληνική προξενική αρχή²⁵⁷.

2.15. Το απόρρητο των επιστολών (της αλληλογραφίας)

Το Σύνταγμα²⁵⁸ καθιερώνει την υποχρέωση σεβασμού από το κράτος του απόρρητου του περιεχομένου των σφραγισμένων επιστολών καθώς και των σκέψεων-ιδεών που διοχετεύονται με οποιαδήποτε μέσα επικοινωνίας, όπως είναι τα τηλέφωνα, τα τηλεγραφήματα, τα e-mail κ.λπ. Φορείς του δικαιώματος αυτού είναι κάθε πρόσωπο που ζει στην Ελλάδα²⁵⁹.

Το απαραβίαστο της επικοινωνίας προστατεύεται έναντι των φορέων δημόσιας εξουσίας, ενώ η προστασία έναντι άλλων ιδιωτών διέπεται από τους νόμους.

Αν και το απόρρητο των επιστολών και της οποιασδήποτε ανταπόκρισης χαρακτηρίζεται από το Σύνταγμα ως "απολύτως απαραβίαστον", το ίδιο το Σύνταγμα περιέχει μια "επιφύλαξη νόμου", ότι οι δικαστικές αρχές δεν δεσμεύονται από το απόρρητο αν συντρέχουν λόγοι εθνικής ασφάλειας ή εξακρίβωσης σοβαρών ποινικών αδικημάτων²⁶⁰.

²⁵⁶ Άρθρο 22 Ν. 3386/2005.
²⁵⁷ Στο ίδιο, άρθρο 43 και Χατζής, Ν. *Αλλοδαποί*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (2007). σσ. 243 επ.
²⁵⁸ Άρθρο 19.
²⁵⁹ Άρθρο 8 Ε.Σ.Δ.Α.
²⁶⁰ Άρθρο 19 παρ. 1 εδ. 2.

1.16. Θρησκευτική ελευθερία

Θρησκευτική ελευθερία σημαίνει "να ασκείς τη λατρεία σου κατά τον τρόπο του πιστεύεις, ή και η ελευθερία να μην πιστεύεις τίποτα"²⁶¹.

Η ελευθερία της συνείδησης και της θρησκείας²⁶² αποτελεί ένα από τα βάθρα της δημοκρατίας αλλά και ένα από τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά της αντίληψης των πιστών μιας θρησκείας για τη ζωή. Παράλληλα συνιστά ένα εξίσου πολύτιμο αγαθό για τους άθεους και τους αγνωστικιστές. Σχετίζεται άρρηκτα με τον πλουραλισμό και τη δημοκρατία²⁶³.

Η θρησκευτική ελευθερία είναι προέκταση της προσωπικής και αποτελεί μια ειδικότερη μορφή της ελευθερίας της γνώμης και γενικότερα της πνευματικής ελευθερίας. Με αυτήν εξασφαλίζεται η προστασία της ιδιωτικής ζωής, της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας²⁶⁴.

Φορείς της θρησκευτικής ελευθερίας είναι και οι Έλληνες και υπήκοοι τρίτων χωρών. Δηλαδή και οι τελευταίοι έχουν δικαίωμα στην ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκευτικού προσανατολισμού. Οι δε θρησκευτικές τους πεποιθήσεις δεν εμποδίζουν την απόλαυση των συνταγματικών τους δικαιωμάτων²⁶⁵.

Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης προστατεύεται και κατοχυρώνεται από το ελληνικό Σύνταγμα και την Ε.Σ.Δ.Α. Το Σύνταγμα κατοχυρώνει το απαραβίαστο της θρησκευτικής συνείδησης και γενικότερα την ελευθερία της συνείδησης και η Ε.Σ.Δ.Α. το δικαίωμα στη θρησκευτική ελευθερία και το δικαίωμα εκδήλωσης των θρησκευτικών πεποιθήσεων²⁶⁶.

Αυτή η πολύπλευρη προστασία της θρησκευτικής συνείδησης επιτρέπει την ελεύθερη ανάπτυξη κάθε θρησκευτιολογικής άποψης στην Ελλάδα και κατ' επέκταση συντελεί στη δημιουργία μιας γενικότερης φιλελεύθερης αντίληψης για πολλά άλλα

²⁶¹ "Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου. Είμαι εξαιρετικά ανήσυχη για την πορεία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (συνέντευξη της στο Διονύση Γουσέτη)". *Μαρτυρίες*, έκδοση της ελληνικής επιτροπής της διεθνούς αμνηστίας, έτος 25^ο, τεύχος 1^ο Νο 97, Ιανουάριος-Φεβρουάριος-Μάρτιος 2007, σσ. 8-9.

²⁶² Άρθρα: 13 Συντάγματος, 9 Ε.Σ.Δ.Α., 18 Δ.Σ.Α.Π.Δ. και 18 Ο.Δ.Δ.Α.

²⁶³ Ματθίας, Σ., Κτιστάκης, Γ., Σταυρίτη, Α. και Στεφανάκη, Κ. (επιμ.). *Η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Ευρώπη*. Αθήνα: Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, (2006). σ. 118.

²⁶⁴ Μάνεσης, Α. ό.π., σ. 247.

²⁶⁵ Άρθρο 5 παρ. 2 Συντάγματος που αναφέρει ότι όλοι όσοι βρίσκονται στην ελληνική επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους, ανεξαρτήτως των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων και άρθρο 13 παρ. 1 Συντάγματος

²⁶⁶ Άρθρα: 2 παρ. 1, 13 Συντάγματος και 9 Ε.Σ.Δ.Α.

ζήτήματα που απασχολούν την ελληνική κοινωνία²⁶⁷.

Η σύγχρονη ελληνική κοινωνία είναι πολυπολιτισμική. Χιλιάδες μετανάστες προερχόμενοι από διαφορετικές χώρες με διαφορετικά θρησκευόμενα και πολιτισμούς έχουν συρρεύσει στην Ελλάδα αναζητώντας καλύτερη ζωή. Η πολυπολιτισμική ελληνική κοινωνία έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη μιας θρησκευτικής πολυκουλτούρας. Η εξέλιξη αυτή στη δημοκρατική κοινωνία μας θέτει το ζήτημα της ανάγκης τήρησης κάποιων ισορροπιών μεταξύ του σεβασμού της ανθρώπινης προσωπικότητας, έκφραση της οποίας αποτελεί η θρησκευτική ελευθερία, και άλλων κοινωνικοπολιτικών σκοπιμοτήτων, όπως π.χ. η προστασία των χρηστών ηθών και της δημόσιας τάξης. Το ζήτημα είναι ιδιαίτερα λεπτό και ο τρόπος που αντιμετωπίζεται από την ελληνική πολιτεία αναδεικνύει το γενικότερο πολιτιστικό επίπεδο της Ελλάδας²⁶⁸.

Παράλληλα με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις προστατεύονται οι πεποιθήσεις εν γένει. Αυτό σημαίνει ότι ο υπήκοος τρίτης χώρας, όπως και κάθε άνθρωπος που ζει στην Ελλάδα, είναι ελεύθερος να εκφράζει τις πεποιθήσεις του ή ακόμα να αλλάζει πεποιθήσεις. Αυτή η ελευθερία αλλαγής και εκδήλωσης των πεποιθήσεων μπορεί να υποβληθεί στους ίδιους περιορισμούς, όπως και η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης²⁶⁹.

Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, και το δικαίωμα του ατόμου να μην αποκαλύπτει το θρήσκευμα ή τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις και κανένας δεν μπορεί να το εξαναγκάσει να το κάνει με οποιονδήποτε τρόπο είτε άμεσα, είτε έμμεσα²⁷⁰. Επίσης καμία κρατική αρχή ή κρατικό όργανο δεν επιτρέπεται να επεμβαίνει στον απαραβίαστο, κατά το Σύνταγμα, χώρο της συνείδησης του ατόμου αναζητώντας το θρησκευτικό του φρόνημα, πολύ δε περισσότερο να επιβάλλει την εξωτερίκευση των πεποιθήσεων του ατόμου αναφορικά με το θείο.

Διαφορετικό είναι το ζήτημα της οικειοθελούς προς τις αρχές γνωστοποίησης του θρησκευόμετος του ατόμου, η οποία όμως γίνεται με πρωτοβουλία του και για την άσκηση συγκεκριμένων δικαιωμάτων που αναγνωρίζει η έννομη τάξη για την προ-

²⁶⁷ Χαραλαμπάκης, Α., "Η ελευθερία θρησκευτικής συνειδήσεως κατά την Ε.Σ.Δ.Α., το Σύνταγμα και τους νόμους". *Δικαιώματα του Ανθρώπου*, τόμος VI, Νο 21, Αθήνα: εκδ. Αντ. Σάκουλα, (2004). σ. 23.

²⁶⁸ Στο ίδιο, σσ. 23-24.

²⁶⁹ Άρθρο 9 Ε.Σ.Δ.Α.

²⁷⁰ Καράκωστας, Β. *Το Σύνταγμα. Ερμηνευτικά σχόλια - Νομολογία*. Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (2006). σ. 323.

ιτασία της θρησκευτικής ελευθερίας, π.χ. απαλλαγή των αλλόθρησκων μαθητών από τη διδασκαλία του μαθήματος των θρησκευτικών στα ελληνικά σχολεία, ίδρυση ναού, ίδρυση σωματείου θρησκευτικού χαρακτήρα, κ.λπ.

Το δικαίωμα στην ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας δεν περιλαμβάνει μόνο την ελευθερία να αλλάξει κάποιος θρησκεία ή πεποιθήσεις αλλά και την ελευθερία να εκδηλώνει τη θρησκεία και την πεποίθησή του μόνος σε ιδιωτικό χώρο ή από κοινού με άλλους δημόσια, μέσω της λατρείας, της παιδείας και της άσκησης θρησκευτικών καθηκόντων και τελετουργιών²⁷¹.

"Η έννοια της λατρείας περιλαμβάνει τις τελετουργικές και τυπικές πράξεις που αποτελούν ευθεία έκφραση των πεποιθήσεων, καθώς και εκείνες που είναι αναπόσπαστες από τις λατρευτικές και τελετουργικές πράξεις (π.χ. κατασκευή χώρων λατρείας, χρήση λατρευτικών τύπων και αντικειμένων, παρουσίαση συμβόλων και λατρευτική άσκηση κατά τις εορτές και τις αργίες)"²⁷².

Σε μια δημοκρατική κοινωνία, όπως η ελληνική, στην οποία συνυπάρχουν πολλές θρησκείες, κάποιες φορές, η θρησκευτική ελευθερία πρέπει να περιορίζεται. Οι περιορισμοί όμως αυτοί για να είναι θεμιτοί, πρέπει να προβλέπονται από το νόμο και να είναι απαραίτητοι για την προστασία της δημόσιας ασφάλειας, τάξης και υγείας ή της ηθικής, ή των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων ανθρώπων²⁷³.

Το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας των ανήλικων ασκείται από τους γονείς τους, οι οποίοι έχουν το δικαίωμα επιλογής του θρησκευόμενου των παιδιών τους²⁷⁴.

Για να "αναπτυχθεί" η θρησκευτική συνείδηση των μαθητών, σύμφωνα με τη διδασκαλία της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης, οι μαθητές είναι υποχρεωμένοι να παρακολουθούν το μάθημα των θρησκευτικών, που διδάσκεται στα ελληνικά σχολεία²⁷⁵.

²⁷¹ Άρθρα: 9 παρ. 1 Ε.Σ.Δ.Α. και 18 Δ.Σ.Α.Π.Δ.

²⁷² Κτιστάκης, Γ. *Θρησκευτική ελευθερία και Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2004). σ. 94.

²⁷³ Άρθρο 9 παρ. 2 Ε.Σ.Δ.Α.

²⁷⁴ Άρθρα: 1510 επ. και 1518 του Α.Κ. (που αναφέρονται στη γονική μέριμνα και την επιμέλεια τέκνων) και άρθρο 2 του 1ου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α.

²⁷⁵ Άρθρο 1 παρ. 1 περ. α Ν. 1566/1985 "Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ Α 167/30.9.1985), άρθρο 3 Συντάγματος, απόφαση Σ.τ.Ε. 3533/86 (Γ' Τμήμα), *Ελληνική Δικαιοσύνη*, τόμος 28, έτος 1987, σ. 1475 και Καράκωστας, Β. ό.π., (2006). σ. 379.

Στα ελληνικά σχολεία, όμως, υπάρχουν πολλοί μαθητές, παιδιά μεταναστών, οι οποίοι δεν είναι χριστιανοί ορθόδοξοι και δεν επιθυμούν να παρακολουθούν το μάθημα των θρησκευτικών. Αυτοί ή οι γονείς τους²⁷⁶, έχουν δικαίωμα να δηλώσουν στο διευθυντή του σχολείου, ότι για λόγους θρησκευτικής συνείδησης, διότι είναι αθεόδοξοι ή άθεοι, δεν επιθυμούν να παρακολουθήσουν τη διδασκαλία του μαθήματος των θρησκευτικών ή να μετάσχουν στις άλλες θρησκευτικές εκδηλώσεις που προβλέπονται από το σχολικό πρόγραμμα. Ο διευθυντής οφείλει να προβεί σε όλες τις αναγκαίες, κατά το νόμο ενέργειες, έτσι ώστε οι μαθητές αυτοί να μη παρακολουθούν τη διδασκαλία του μαθήματος των θρησκευτικών και να μη συμμετέχουν στις θρησκευτικές εκδηλώσεις του σχολείου, όπως είναι η πρωινή υποχρεωτική προσευχή²⁷⁷.

Όμως, το γεγονός ότι οι αλλόθρησκοι μαθητές δικαιούνται να μη παρακολουθούν το μάθημα των θρησκευτικών στα ελληνικά σχολεία δεν σημαίνει ότι δεν παραβιάζεται έστω και έμμεσα η θρησκευτική τους ελευθερία. Αυτό συμβαίνει όταν τα παιδιά αυτά νιώθουν ότι δεν είναι μόνο η καταγωγή αλλά και η θρησκευτική τους συνείδηση που τους διαφοροποιεί από τους Έλληνες συμμαθητές τους²⁷⁸.

Η Ελλάδα είναι μια ομοιογενής θρησκευτικά χώρα με την συντριπτική πλειοψηφία των πολιτών να είναι χριστιανοί ορθόδοξοι. Οι Έλληνες βρίσκονται μπροστά στην πρόκληση και ανάγκη να συνυπάρξουν με χιλιάδες μετανάστες διαφορετικών θρησκευμάτων.

Η θρησκευτική ελευθερία, όμως, παρότι προστατεύεται από το Σύνταγμα, καταπατάται σε αρκετές περιπτώσεις στην Ελλάδα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του τι μπορεί να συμβεί όταν παραβιάζεται το δικαίωμα θρησκευτικής ελευθερίας των αλλόθρησκων μεταναστών στην Ελλάδα, είναι τα επεισόδια που ξέσπασαν το Μάιο του 2009 στο κέντρο της Αθήνας μετά από την ενέργεια αστυνομικού να καταστρέψει το κοράνι, το ιερό δηλαδή βιβλίο των μουσουλμάνων, το οποίο είχε μαζί του ένας Άραβας

²⁷⁶ Άρθρα: 9 Ε.Σ.Δ.Α. και 2 του 1ου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α.

²⁷⁷ Μουσούρου, Α. Παιδιά παλιννοστούντων και αλλοδαπών στο ελληνικό σχολείο. Στο Μπάγκαβος, Κ./Παπαδοπούλου, Δ. (επιμ.). Επιστημονική Εταιρεία Κοινωνικής Πολιτικής. *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*. Αθήνα: εκδ. Gutenberg, (2006). σ. 239.

²⁷⁸ Ρίκου, Α. Ζητήματα θρησκευτικής ελευθερίας μεταναστών. Στο Καβουνίδη, Τ., Καρύδης, Β., Νικολακοπούλου-Στεφάνου, Η. και Στυλιανούδη, Μ. – Γ. Α. (επιμ.). *Μετανάστευση στην Ελλάδα: εμπειρίες – πολιτικές – προοπτικές*. τόμος Β'. Αθήνα: εκδ. ΙΜΕΠΟ, (2008). σ. 126.

ετανάστης²⁷⁹. Στο κέντρο της Αθήνας ξέσπασαν επεισόδια από εξαγριωμένους μουσουλμάνους μετανάστες εξαιτίας της ενέργειας του αστυνομικού οργάνου. [εραιτέρω, για κάποιες μέρες στα δελτία ειδήσεων και σε κοινωνικά φόρα κυριάρχησαν φωνές μισαλλοδοξίας και ρατσισμού και από τις δύο πλευρές (ρατσιστές κροδεξιοί από τη μια και ακραία φονταμενταλιστικά μουσουλμανικά στοιχεία από την άλλη)].

Είναι απαραίτητο να ληφθούν μέτρα ώστε να αποτραπούν παρόμοια φαινόμενα κραιφούς βίας και μισαλλοδοξίας, τα οποία μπορεί να δημιουργήσουν επικίνδυνα ήγματα στους κόλπους της ελληνικής κοινωνίας. Ο σεβασμός της τυχόν διαφορετικής θρησκευτικής πεποίθησης κάποιων μεταναστών πρέπει να είναι απόλυτος στην ελληνική κοινωνία αλλά σε κάθε περίπτωση φαινόμενα ακραίων φονταμενταλιστικών ηρυγμάτων μίσους που έχουν παρατηρηθεί σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης δεν πρέπει να γίνουν ανεκτά από το ελληνικό κράτος.

.16.1. Χώροι λατρείας

Οι μη χριστιανοί ορθόδοξοι μετανάστες αντιμετωπίζουν δυσκολίες προσαρμογής στην ελληνική κοινωνία για το λόγο ότι αυτή είναι σε μεγάλο βαθμό ομοιογενής θρησκευτικά. Δεν υπάρχουν πολλοί οίκοι λατρείας αλλόθρησκων στην Ελλάδα εκτός από τη Δυτική Θράκη.

Οι λατρευτικοί χώροι των μεταναστών που δεν ζουν στη Θράκη και δεν είναι χριστιανοί ορθόδοξοι, είναι παράνομοι και συνήθως στεγάζονται σε ενοικιαζόμενα διαμερίσματα. Μάλιστα οι μουσουλμάνοι μετανάστες, λόγω των γραφειοκρατικών δυσκολιών που υπάρχουν για την ίδρυση τζαμιών, χρησιμοποιούν ως πρόσκαιρη λύση παράνομα κάποιους χώρους ως τόπους συνεύρεσης και άσκησης των λατρευτικών τους καθηκόντων, οι οποίοι βρίσκονται στο Γουδί, το Μεταξουργείο, στο Νέο Κόσμο, στα Ιατήσια και αλλού, σε διαμερίσματα, γκαράζ, αποθήκες. Οι χώροι αυτοί είναι κατάλληλοι για την άσκηση της λατρείας τους. Η λειτουργία ενός νόμιμου ισλαμικού κέντρου στην Αθήνα αποτελεί αναγκαιότητα για την άσκηση της θρησκευτικής ελευθερίας των μουσουλμάνων μεταναστών. Παράλληλα αποτελεί και πρόκληση για το κατά πόσο θα αποτελέσει ένα βήμα επικοινωνίας με την ελληνική κοινωνία²⁸⁰.

⁷⁹ Δεν ανεχόμαστε την προσβολή του Ισλάμ. *Τα Νέα* online, 30.5.2009, <http://www.migrants.gr> [πρόσβαση 12.10.2009].

⁸⁰ Ρίκου, Α. ο.π., σ. 123.

Οι γραφειοκρατικές προϋποθέσεις για την ανέγερση στην Ελλάδα ναών ειονοτικών θρησκευμάτων είναι πολλές (π.χ. αριθμός πιστών, ονόματα των κληρικών ου ανήκουν στον οικείο δήμο, υποβολή ομολογίας πίστεως, μη ύπαρξη άλλου μόθρησκου ναού σε κοντινή απόσταση κ.ά.)²⁸¹. Αποτελεί όμως θετική εξέλιξη στο λληνικό δίκαιο, η κατάργηση χορήγησης άδειας της οικείας εκκλησιαστικής αρχής της ρθόδοξης Εκκλησίας της Ελλάδας ως απαραίτητης προϋπόθεσης για την ίδρυση, νέγερση ή λειτουργία ναού ή ευκτήριου οίκου αλλόθρησκου δόγματος²⁸².

Επίσης, θετική εξέλιξη αποτελεί το ότι η σημερινή ηγεσία της Εκκλησίας άσσεται υπέρ της ίδρυσης θρησκευτικών χώρων στους οποίους θα μπορούν οι αλλόθρησκοι μετανάστες να εκφράσουν τις θρησκευτικές πεποιθήσεις τους²⁸³.

Είναι νομικά απαράδεκτη η απουσία νόμιμων λατρευτικών χώρων για τους αλλόθρησκους μετανάστες όπου θα μπορούν να ασκούν απρόσκοπτα τα θρησκευτικά ους καθήκοντα. Αντίθετα, από τη λειτουργία παράνομων τζαμιών μπορεί να οκύψουν περισσότεροι κίνδυνοι για το ελληνικό κράτος παρά από τη λειτουργία ενός νόμιμου τζαμιού. Είναι πιθανό σε παράνομους λατρευτικούς χώρους, ιμάμηδες, ιουσουλμάνοι Άραβες, να προβούν σε κηρύγματα μίσους ισλαμικού φανατισμού, τα οποία έχουμε δει να εκδηλώνονται με βίαιο τρόπο στις χώρες της δυτικής Ευρώπης και της Αμερικής. Η ίδρυση ενός νόμιμου τζαμιού, υπό τον έλεγχο του κράτους, μπορεί να ιποτρέψει τέτοια φαινόμενα.

Επιπλέον, το κοινωνικό ή όποιο πολιτικό κόστος από την ίδρυση ενός τζαμιού ίναι πολύ μικρότερο από τη σημερινή κατάσταση, η οποία κάποια στιγμή μπορεί να ημιουργήσει ρήξη με τους μουσουλμάνους μετανάστες που ζουν πολλά χρόνια στην Ελλάδα, με αποτέλεσμα την ενίσχυση της μισαλλοδοξίας και του θρησκευτικού ρονταμενταλισμού σε ένα ήδη εύθραυστο πεδίο κοινωνικών ισορροπιών στην Ελλάδα, αμβανομένων υπόψη και των διεθνών εξελίξεων.

Ίσως η απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης να ιδρύσει τέμενος στην Αττική, συγκεκριμένα στην περιοχή του Βοτανικού²⁸⁴, λύσει το χρόνιο πρόβλημα των

²⁸¹ Στο ίδιο, σσ. 121-122 και παραπομπή 7 σ. 121.

²⁸² Άρθρο 27 Ν. 3467/2006 "Επιλογή στελεχών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ρύθμιση θεμάτων διοίκησης και εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ Α 128/21.6.2006).

²⁸³ Συνοδοιπόροι, σεβασμός στη θρησκευτική ελευθερία και στους νόμους τονίζει ο αρχιεπίσκοπος. *Ελευθεροτυπία*, 27.5.2009, <http://www.migrants.gr> [πρόσβαση 27.9.2009].

²⁸⁴ Στο Βοτανικό θα κατασκευαστεί το τέμενος. *Ελευθεροτυπία*, 28.4.2010, <http://www.migrants.gr> [πρόσβαση 17.6.2010].

μουσουλμάνων για ένα νόμιμο χώρο άσκησης των λατρευτικών τους καθηκόντων. Δεν θα λύσει όμως το αντίστοιχο πρόβλημα των μεταναστών στη χώρα μας που δεν είναι χριστιανοί ή μουσουλμάνοι αλλά ανήκουν σε άλλα δόγματα, όπως βουδιστές, ινδουιστές κ.ά. Θα πρέπει να ιδρυθούν χώροι λατρείας όλων των δογμάτων, εφόσον ζέβαια υπάρχει μεγάλος αριθμός πιστών.

2.16.2. Η ταφή των αλλόθρησκων μεταναστών στην Ελλάδα.

Το θέμα εύρεσης τόπων για την ταφή των αλλόθρησκων μεταναστών που ζουν στην Ελλάδα είναι πολύ σημαντικό. Η μη εξασφάλιση από την πολιτεία χώρων για την ταφή τους, συνιστά παραβίαση της θρησκευτικής τους ελευθερίας²⁸⁵.

Η ελληνική ορθόδοξη εκκλησία έχει παραχωρήσει έκταση στην περιοχή του Ξχιστού για τη δημιουργία μουσουλμανικού νεκροταφείου, αλλά η έκταση αυτή κρίθηκε ακατάλληλη από τις αρμόδιες υπηρεσίες για τη χωροθέτηση νεκροταφείου²⁸⁶.

Τα κοιμητήρια ιδρύονται από τους δήμους προτάσει του μητροπολιτικού συμβουλίου, μετά από σύμφωνη γνώμη του οικείου νομιάτρου²⁸⁷. Τα ήδη υπάρχοντα νεκροταφεία ανήκουν στους δήμους οι οποίοι έχουν αρμοδιότητα να παραχωρούν εντός των κοιμητηρίων που ανήκουν σε αυτούς χώρο για τον ενταφιασμό παντός νεκρού, χωρίς διάκριση ιθαγένειας και θρησκεύματος. Μάλιστα, για τον ενταφιασμό των μη ορθόδοξων χριστιανών υποχρεούνται να καθορίσουν ιδιαίτερο χώρο εντός του δημοτικού κοιμητηρίου. Όμως αυτό απαιτεί και τη σύμφωνη γνώμη της οικείας μητρόπολης²⁸⁸. Οι δήμοι επικαλούμενοι πρακτικούς λόγους (π.χ. ότι δεν επαρκεί ο χώρος του νεκροταφείου, ότι οι μουσουλμάνοι νεκροί πρέπει να μένουν αιώνια στον τάφο τους κ.ά.) αρνούνται να παραχωρήσουν τμήμα των νεκροταφείων για την ταφή των αλλόθρησκων υπηκόων τρίτων χωρών. Έτσι, οι τελευταίοι να στέλνουν τη σορό των ομοθρήσκων τους στη χώρα καταγωγής. Αυτό σαφώς προσβάλλει το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας και την αρχή της αξιοπρέπειας του ανθρώπου²⁸⁹.

²⁸⁵ Ρίκου, Α. ό.π., σ. 123.
²⁸⁶ Τσάτση, Θ. Επιφυλάξεις μουσουλμάνων για τις νέες κυβερνητικές ανακοινώσεις. *Ελευθεροτυπία*, (2009, 13 Ιουνίου). σ. 33.
²⁸⁷ Άρθρο 2 Α.Ν. 582/1968 "Περί δημοτικών και κοινοτικών κοιμητηρίων" (ΦΕΚ Α 225/28.9.1968).
²⁸⁸ Στο ίδιο, άρθρο 6.
²⁸⁹ Ρίκου, Α. ό.π., σσ. 123-124.

2.17. Το δικαίωμα της συνάθροισης²⁹⁰

Συνάθροιση κατά την έννοια του Συντάγματος είναι η συγκέντρωση αξιόλογου αριθμού ατόμων με τον κοινό σκοπό είτε να ανταλλάξουν γνώμες ή πληροφορίες για κάποιο θέμα, είτε να εκδηλώσουν ή να προβάλουν γνώμες, φρονήματα ή αιτήματα²⁹¹.

Παρόλο που το δικαίωμα της συνάθροισης αποτελεί έκφραση της ελεύθερης συμμετοχής του ατόμου στην οικονομική, πολιτική και κοινωνική ζωή και συνεπώς θα έπρεπε να αναγνωρίζεται σε όλους όσους ζουν στην Ελλάδα, ανεξαρτήτως εθνικότητας, το ελληνικό Σύνταγμα κατοχυρώνει το δικαίωμα αυτό σε ξεχωριστό άρθρο μόνο για τους Έλληνες. Ο συνταγματικός νομοθέτης επέλεξε να περιορίσει την άσκηση αυτού του συλλογικού δικαιώματος μόνο στους Έλληνες²⁹².

Αυτό ωστόσο δεν σημαίνει πως θεσπίζεται συνταγματική απαγόρευση για τις τυχόν συναθροίσεις των υπηκόων τρίτων χωρών, αλλά ότι η ρύθμιση του ζητήματος επαφίεται στον κοινό νομοθέτη, με την επιφύλαξη των δεσμεύσεων που έχει αναλάβει η Ελλάδα στα πλαίσια του Διεθνούς Δικαίου²⁹³.

Ο κοινός νομοθέτης μπορεί να θεσπίσει πρόσθετους περιορισμούς για την άσκηση του δικαιώματος της συνάθροισης από υπηκόους τρίτων χωρών. Τέτοιοι όμως περιορισμοί, πρέπει να επιβάλλονται μόνο με νόμο και για λόγους προστασίας της εθνικής και της δημόσιας ασφάλειας, της δημόσιας τάξης και υγείας, των χρηστών ηθών ή των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων²⁹⁴.

Σημειώνεται ότι ο κοινός νομοθέτης δεν μπορεί να φτάσει στο σημείο να αρνηθεί το εν λόγω δικαίωμα στους υπηκόους τρίτων χωρών, διότι αυτό κατοχυρώνεται από Διεθνείς Συμβάσεις, τις οποίες έχει επικυρώσει η Ελλάδα με νόμο. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την Ε.Σ.Δ.Α. και το Δ.Σ.Α.Π.Δ., κάθε πρόσωπο ανεξαρτήτως ιθαγένειας, έχει δικαίωμα να συνέρχεται ειρηνικά²⁹⁵. Όμως η Ε.Σ.Δ.Α. επιτρέπει στα κράτη που την

²⁹⁰ Άρθρα: 11 Συντάγματος, 11 Ε.Σ.Δ.Α., 21 Δ.Σ.Α.Π.Δ. και 20 Ο.Δ.Δ.Α.

²⁹¹ Δαγτόγλου, Π.Δ. *Συνταγματικό δίκαιο - ατομικά δικαιώματα Β΄*. ό.π., σ. 826 και Σβώλος Α./Βλάχος, Γ. *Το Σύνταγμα της Ελλάδος*. Τόμος Β΄. Αθήνα, (1955). σσ. 195-196.

²⁹² Τζέμος, Β. Ανθρώπινα δικαιώματα, δικαιώματα ημεδαπών και δικαιώματα αλλοδαπών. Στο Καβουνίδη, Τ., Καρύδης, Β., Νικολακοπούλου-Στεφάνου, Η. και Στυλιανούδη, Μ. – Γ. Α. (επιμ.). *Μετανάστευση στην Ελλάδα: εμπειρίες – πολιτικές – προοπτικές*. τόμος Β΄. Αθήνα: εκδ. ΙΜΕΠΟ, (2008). σ. 54.

²⁹³ Χρυσόγονος, Κ. ό.π., σ. 382.

²⁹⁴ Άρθρο 11 παρ. 2 Ε.Σ.Δ.Α.

²⁹⁵ Μανιτάκης, Α. *Το υποκείμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων: κατά το άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (1981). σ. 234 και άρθρα: 21 Δ.Σ.Α.Π.Δ., 11 παρ. 1 Ε.Σ.Δ.Α. και 16 Ε.Σ.Δ.Α.

έχουν επικυρώσει να θέτουν περιορισμούς στο δικαίωμα αυτό όταν ασκείται για πολιτικούς λόγους²⁹⁶.

Εκτός από την Ε.Σ.Δ.Α. Ελλάδα έχει επικυρώσει το Δ.Σ.Α.Π.Δ. το οποίο κατοχυρώνει το δικαίωμα του συνέρχεσθαι χωρίς να εισάγει κανέναν περιορισμό όταν αυτό ασκείται από υπηκόους τρίτων χωρών για πολιτικούς σκοπούς²⁹⁷. Έτσι το Δ.Σ.Α.Π.Δ. μετά την επικύρωσή του με νόμο²⁹⁸ αποτελεί πλέον εσωτερικό δίκαιο με υπερνομοθετική ισχύ²⁹⁹ και παρέχει μείζονα προστασία στο δικαίωμα συνάθροισης των υπηκόων τρίτων χωρών. Επομένως, αυτοί μπορούν να συναθροίζονται ακόμα και για πολιτικούς σκοπούς, ο δε περιορισμός της δυνατότητας αυτής θα ήταν επιτρεπτός μόνο μετά από αναθεώρηση του Συντάγματος και ρητή εισαγωγή του. Όμως ακόμα και σήμερα το μεγαλύτερο μέρος της θεωρίας και η νομολογία εξακολουθούν να δέχονται ότι απαγορεύονται οι συναθροίσεις υπηκόων τρίτων χωρών όταν με αυτές επιδιώκονται πολιτικοί σκοποί³⁰⁰.

Στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες δε νοείται απαγόρευση του δικαιώματος της συνάθροισης των υπηκόων τρίτων χωρών, αφού αυτό αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα δημοκρατικής έκφρασης. Όταν τηρείται η νομιμότητα, το δικαίωμα αυτό συμβάλλει στον πολιτικό διάλογο και στην αντιμετώπιση από την πολιτεία των ζητημάτων που τους απασχολούν, μέσω της δημοσιότητας που αποκτούν τα αιτήματά τους από τα Μ.Μ.Ε.

Η ανεμπόδιστη άσκηση του δικαιώματος της συνάθροισης από τους υπηκόους τρίτων χωρών συναρτάται άμεσα με το σεβασμό άλλων θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων, όπως της ελευθερίας ανάπτυξης της προσωπικότητας και της ελευθερίας της έκφρασης. Εξάλλου, η έννοια της πολιτικής δραστηριότητας -για την οποία υπάρχει πρόβλεψη στην Ε.Σ.Δ.Α. δυνάμει της οποίας το ελληνικό κράτος μπορεί να περιορίσει το δικαίωμα συνάθροισης για πολιτικούς σκοπούς- είναι εξαιρετικά ευρεία και μπορεί να θέσει σε κίνδυνο το δικαίωμα συνάθροισης. Πολλές φορές, τα όρια μεταξύ "κοινωνικού" και "πολιτικού" σκοπού συνάθροισης είναι δυσδιάκριτα. Ένα ζήτημα

²⁹⁶ Άρθρο 16.

²⁹⁷ Άρθρο 21.

²⁹⁸ Ν. 2462/1997.

²⁹⁹ Άρθρο 28 Συντάγματος.

³⁰⁰ Βλαχόπουλος, Σ. "Η ελευθερία των αλλοδαπών να συνέρχονται και να συνεταιρίζονται-Συλλογικά δικαιώματα για τους αλλοδαπούς, ακόμα και για πολιτικούς σκοπούς;". *Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου*, Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 2008 (ειδικό τεύχος - αφιέρωμα σε μετανάστες και πρόσφυγες). σσ. 125-128.

μεταναστευτικής πολιτικής ή αστυνομικής και κρατικής αυθαιρεσίας ή ρατσιστικής βίας (π.χ η δολοφονία ενός υπηκόου τρίτης χώρας με ρατσιστικά κίνητρα) είναι σίγουρα τόσο πολιτικό όσο και κοινωνικό ζήτημα, το οποίο αφορά άμεσα τους υπηκόους τρίτων χωρών και για το οποίο δικαιούνται να έχουν λόγο. Είναι αυτονόητο ότι πρέπει να προστατεύεται το δικαίωμα της συνάθροισης για αμιγώς πολιτικούς και κοινωνικούς ή άλλους λόγους, επ' ουδενί όμως δεν δύναται να θεωρηθούν νόμιμοι κοινωνικοί ή πολιτικοί σκοποί συνάθροισης, μειονοτικά ζητήματα, τα οποία άπτονται της εθνικής ασφάλειας και δημοσίας τάξης της χώρας, όπως π.χ. μειονοτικά ζητήματα που θέτουν άτομα αμφιβόλων σκοπών και κινήτρων, που εκμεταλλεύονται πολλές φορές υπαρκτές αδυναμίες και ανεπάρκειες του ελληνικού κράτους.

2.18. Το δικαίωμα της συνένωσης

Το δικαίωμα της συνένωσης ή αλλιώς του συνεταιρίζεσθαι³⁰¹ περιλαμβάνει τη δυνατότητα ίδρυσης σωματείου και τη συμμετοχή σε αυτό προσώπων ως μελών του και στη διοίκηση του. Ειδικότερα, το δικαίωμα περιλαμβάνει την ελευθερία σύστασης, λειτουργίας, λύσης μιας ένωσης ή σωματείου, αλλαγής του καταστατικού, εκλογής του διοικητικού συμβουλίου της και απόφασης για την εισδοχή ή αποβολή των μελών του³⁰².

Η ελευθερία της ένωσης αναγνωρίζεται μόνο για τις μη κερδοσκοπικές ενώσεις (π.χ. σωματεία, σύλλογοι, ενώσεις, σύνδεσμοι) που επιδιώκουν σκοπούς φιλολογικούς, επαγγελματικούς κ.ά. και όχι για τις αστικές και εμπορικές εταιρίες καθώς και για τους συνεταιρισμούς, διότι αυτά αποβλέπουν στην πραγματοποίηση κερδών³⁰³.

Σύμφωνα με το Σύνταγμα, δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι έχουν μόνο οι Έλληνες³⁰⁴. Το δικαίωμα όμως αυτό κατοχυρώνεται και για τους υπηκόους τρίτων χωρών μέσω των Διεθνών Συμβάσεων που έχει επικυρώσει η Ελλάδα³⁰⁵.

Η Ε.Σ.Δ.Α. επιτρέπει στα κράτη που την έχουν επικυρώσει να περιορίσουν το δικαίωμα της συνένωσης για τους υπηκόους τρίτων χωρών όταν αυτοί το ασκούν για πολιτικούς σκοπούς. Το Δ.Σ.Α.Π.Δ. όμως δεν θέτει κανέναν τέτοιο περιορισμό.

³⁰¹ Άρθρα: 12 Συντάγματος, 11 Ε.Σ.Δ.Α., 22 Δ.Σ.Α.Π.Δ. και 20 Ο.Δ.Δ.Α.

³⁰² Δαγτόγλου, Π.Δ. *Συνταγματικό δίκαιο - ατομικά δικαιώματα Β'*. ό.π., σ. 868.

³⁰³ Παραράς, Π. ό.π., (1985). σσ. 200-201.

³⁰⁴ Άρθρο 12.

³⁰⁵ Άρθρα: 11 και 16 Ε.Σ.Δ.Α. και 22 παρ. 1 Δ.Σ.Α.Π.Δ.

Συνεπώς, μετά την επικύρωσή του με το νόμο Ν. 2462/1997, οποιοσδήποτε περιορισμός βασίζεται στο άρθρο 16 της Ε.Σ.Δ.Α. καθίσταται αντισυμβατικός.³⁰⁶

Περαιτέρω, επιτρέπεται η ίδρυση σωματείου στο οποίο μετέχουν αποκλειστικά υπήκοοι τρίτων χωρών³⁰⁷. Αυτό δεν ίσχυε πριν το 1975, διότι ο νομοθέτης είχε θεσπίσει διάταξη που όριζε ότι η διοίκηση, άρα και ο έλεγχος των σωματείων, έπρεπε να ασκείται αν όχι ολικά τουλάχιστον στην πλειοψηφία τους από Έλληνες³⁰⁸.

Έχει γίνει όμως δεκτό ότι το δικαίωμα συμμετοχής στη διοίκηση σωματείου, κατοχυρώνεται και για τους υπηκόους τρίτων χωρών. Ο κοινός δηλαδή νομοθέτης δεν μπορεί να τους επιβάλει απαγόρευση να συμμετέχουν στη διοίκηση σωματείων. Η διάταξη με την οποία ο νομοθέτης επιφύλασσε μόνο σε Έλληνες πολίτες το δικαίωμα να διοικούν σωματεία³⁰⁹ κρίθηκε ανεφάρμοστη και καταργήθηκε³¹⁰. Η σημαντική αυτή εξέλιξη επιτεύχθηκε χάρη στην επίδραση των κανόνων του Συντάγματος και των Διεθνών Συμβάσεων³¹¹.

Άρα είναι επιτρεπτή η ίδρυση σωματείου από υπηκόους τρίτων χωρών και η συμμετοχή τους σε αυτό ως απλών μελών ή στη διοίκησή του, υπό συγκεκριμένους περιορισμούς που πρέπει να προβλέπονται από το νόμο για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της δημόσιας ασφάλειας, τάξης και υγείας, των ηθών και των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων³¹².

Η δημοκρατική πολιτεία μόνο να ωφεληθεί έχει από την ανεμπόδιστη πολιτική έκφραση των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελλάδα, ακόμα και μέσω πολιτικών οργανώσεων, καθότι για τη διαμόρφωση της ορθής πολιτικής ενός κράτους είναι αναγκαίο να ληφθεί υπόψη και η γνώμη των υπηκόων τρίτων χωρών, που ζουν στη χώρα, με την επιφύλαξη όμως ζητημάτων εθνικής ασφάλειας που μπορούν να

³⁰⁶ Βλαχόπουλος, Σ. ό.π., σσ. 124-128.

³⁰⁷ Απόφαση Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών 322/2006, *Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Νο 29/2006, σ. 329.

³⁰⁸ Άρθρο 107 του ΕισΝΑΚ το οποίο όριζε ότι: "Όσοι διοικούν σωματεία πρέπει να είναι Έλληνες πολίτες. Προκειμένου για σωματείο, στο οποίο, εξαιτίας του σκοπού του, μετέχουν αναγκαστικά και αλλοδαποί, μπορεί να επιτραπεί, με διάταγμα που υπόκειται σε ανάκληση, η συμμετοχή στο διοικητικό συμβούλιο και αλλοδαπών σε ίσο αριθμό με τους Έλληνες".

³⁰⁹ Στο ίδιο, άρθρο 107.

³¹⁰ Από τη θέση σε ισχύ του Συντάγματος του 1975 και των άρθρων 11 και 14 Ε.Σ.Δ.Α.

³¹¹ Και στηρίζεται στο συνδυασμό των άρθρων: 12 και 25 του Συντάγματος και 11 και 16 Ε.Σ.Δ.Α.

³¹² Άρθρο 11 παρ. 2 Ε.Σ.Δ.Α. και Ύπατη Αρμοστεία Ηνωμένων Εθνών για τους πρόσφυγες. Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 1999, Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2000). σσ. 166-174. Βλ. επίσης και απόφαση Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών 3518/1993 (αδημοσίευτη).

προκύψουν κυρίως σε παραμεθόριες περιοχές της ελληνικής επικράτειας από τη δράση ακραίων μειονοτικών κύκλων.

2.19. Τα δικαιώματα της προηγούμενης ακρόασης και της παροχής έννομης προστασίας

Το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης συνίσταται στη δυνατότητα του διοικούμενου, πριν την έκδοση δυσμενούς γι' αυτόν ατομικής διοικητικής πράξης, να διατυπώσει τις απόψεις του, ύστερα από σχετική κλήση του από το διοικητικό όργανο.

Φορέας του δικαιώματος της προηγούμενης ακρόασης μπορεί να είναι οποιοδήποτε φυσικό πρόσωπο, συνεπώς και υπήκοος τρίτης χώρας³¹³.

Το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης ισχύει για κάθε διοικητική ενέργεια ή μέτρο που λαμβάνεται σε βάρος των δικαιωμάτων ή των συμφερόντων του υπηκόου τρίτης χώρας. Οι διοικητικές αρχές οφείλουν, πριν από κάθε ενέργεια ή μέτρο σε βάρος των δικαιωμάτων ή συμφερόντων του να τον καλούν να εκφράσει τις απόψεις του, εγγράφως ή προφορικά, ως προς τα σχετικά ζητήματα. Η κλήση προς ακρόαση είναι έγγραφη, αναφέρει τον τόπο, την ημέρα και την ώρα της ακρόασης, προσδιορίζει δε το αντικείμενο του μέτρου ή της ενέργειας. Η κλήση κοινοποιείται στον ενδιαφερόμενο τουλάχιστον πέντε πλήρεις ημέρες πριν από την ημέρα της ακρόασης. Ο ενδιαφερόμενος έχει το δικαίωμα να λαμβάνει γνώση των σχετικών στοιχείων και να προβαίνει σε ανταπόδειξη³¹⁴.

Κατ' εξαίρεση είναι δυνατόν να ληφθεί απόφαση χωρίς προηγούμενη κλήση του ενδιαφερομένου αν η άμεση λήψη του δυσμενούς μέτρου είναι αναγκαία για την αποτροπή κινδύνου ή λόγω επιτακτικού δημοσίου συμφέροντος³¹⁵.

Σε περίπτωση κατά την οποία δεν παρασχεθεί στον ενδιαφερόμενο η δυνατότητα να ασκήσει το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης, η απόφαση τυγχάνει ακυρωτέα λόγω μη τήρησης ουσιώδους τύπου της διαδικασίας. Στην πράξη το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης δεν τυγχάνει εφαρμογής για τους υπηκόους τρίτων χωρών. Οι διοικητικές αρχές τις περισσότερες φορές διεκπεραιώνουν τη δυσμενή ατομική διοικητική πράξη δίχως να καλούν σε ακρόαση τον υπήκοο τρίτης χώρας (π.χ. πριν την έκδοση της απόφασης διοικητικής απέλασης ή την απόρριψη του

³¹³ Χρυσόγονος, Κ. ό.π., σ. 376.

³¹⁴ Άρθρα: 20 παρ. 2 Συντάγματος και 6 παρ. 1 και παρ. 2 Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας.

³¹⁵ Άρθρο 6 παρ. 3 Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας.

αιτήματός του για τη χορήγηση ή ανανέωση άδειας διαμονής). Η πληθώρα των αιτημάτων των υπηκόων τρίτων χωρών αλλά και οι δυσλειτουργίες και αδυναμίες του κρατικού μηχανισμού έχουν καταστήσει ανενεργό το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης των υπηκόων τρίτων χωρών. Μπροστά στην ανάγκη ταχείας διεκπεραίωσης των διοικητικών υποθέσεων των υπηκόων τρίτων χωρών έχει υποχωρήσει η συνταγματική υποχρέωση σεβασμού του δικαιώματος τους για προηγούμενη ακρόαση πριν την έκδοση δυσμενούς ατομικής διοικητικής πράξης. Επί της ουσίας το μόνο που τους απομένει είναι το καταφύγιο της δικαστικής προστασίας.

Καθένας, Έλληνας ή υπήκοος τρίτης χώρας, έχει δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια, όταν πιστεύει ότι βλάπτονται τα δικαιώματά του από ενέργειες τρίτων³¹⁶.

Στην πράξη, οι υπήκοοι τρίτων χωρών σπάνια προσφεύγουν στα δικαστήρια όταν θίγονται τα δικαιώματά του από ενέργειες Ελλήνων. Και αυτό συμβαίνει διότι το καθεστώς παρανομίας που διέπει τους περισσότερους υπηκόους τρίτων χωρών λειτουργεί αποτρεπτικά στο να ζητήσουν δικαστική προστασία. Βέβαια υπάρχουν και περιπτώσεις υπηκόων τρίτων χωρών, οι οποίοι καταφεύγουν στα αρμόδια δικαστήρια σε συγκεκριμένες υποθέσεις π.χ. εργατικές κ.ά. Αυτό όμως, όπως προκύπτει από τα πινάκια των δικαστηρίων, είναι σπάνιο φαινόμενο.

2.19.1. Το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης του υπηκόου τρίτης χώρας και η θέση του στο Ποινικό Δίκαιο.

Κάθε πρόσωπο που κατηγορείται ότι διέπραξε κάποιο ποινικό αδίκημα και προσάγεται για αυτό ενώπιον ποινικού δικαστηρίου έχει δικαίωμα πριν την έκδοση της σχετικής απόφασης να υπερασπιστεί τον εαυτό του αναπτύσσοντας τους ισχυρισμούς του. Οι δικαστές από την πλευρά τους έχουν την υποχρέωση να παρέχουν και να εξασφαλίζουν τη δυνατότητα άσκησης αυτού του δικαιώματος.

Από το συνταγματικό δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης απορρέουν για τον κατηγορούμενο τα ακόλουθα δικαιώματα³¹⁷.

α) Να λάβει γνώση του κατηγορητηρίου και όλων των στοιχείων της δικογραφίας που

³¹⁶ Άρθρο 20 Συντάγματος και Παραράς, Π. ό.π., (2001). σ. 121.

³¹⁷ Άρθρο 6 παρ. 3 Ε.Σ.Δ.Α.

έχει σχηματιστεί εις βάρος του σε γλώσσα που κατανοεί³¹⁸.

β) Να του παρασχεθεί η αναγκαία προθεσμία για να προετοιμάσει την υπεράσπιση του³¹⁹.

γ) Να υπερασπισθεί ο ίδιος τον εαυτό του ή να αναθέσει την υπεράσπισή του σε συνήγορο της επιλογής του και αν δεν έχει την οικονομική δυνατότητα, να του παρασχεθεί δωρεάν νομική συνδρομή³²⁰.

δ) Να εξετάσει ή να ζητήσει να εξετασθούν οι μάρτυρες κατηγορίας και να επιτύχει την πρόσκληση και εξέταση των μαρτύρων υπεράσπισης με όρους ίδιους με τους μάρτυρες κατηγορίας³²¹.

ε) Να τύχει δωρεάν παράστασης διερμηνέα, αν δεν κατανοεί ή δεν ομιλεί καλά την ελληνική γλώσσα³²².

Συχνά, τα δικαιώματα των υπηκόων τρίτων χωρών στα πλαίσια της ποινικής δίκης καταπατούνται. Πιο συγκεκριμένα, σχεδόν ποτέ αυτοί δεν λαμβάνουν γνώση στη μητρική τους γλώσσα οποιουδήποτε εγγράφου της ποινικής διαδικασίας. Στην πράξη οι πληρεξούσιοι δικηγόροι τους –για όσους έχουν τη δυνατότητα πρόσληψης δικηγόρου– τους γνωστοποιούν τις κατηγορίες. Στα πλημμελήματα, όπου η παράσταση με δικηγόρο δεν είναι υποχρεωτική ο δικαστής τους γνωστοποιεί την κατηγορία διά του διερμηνέως. Ο φόρτος εργασίας και η πληθώρα των υποθέσεων που εκκρεμούν στα ποινικά δικαστήρια έχουν ως αποτέλεσμα να επιδεικνύεται σπουδή στην εκδίκαση των ποινικών υποθέσεων των υπηκόων τρίτων χωρών, οι οποίοι πολλές φορές δικάζονται και καταδικάζονται, χωρίς να γνωρίζουν το ακριβές περιεχόμενο του κατηγορητηρίου και δίχως να τους μεταφράζεται η αγόρευση του εισαγγελέα, παρά μόνο ένα γενικό περίγραμμα αυτών που λέγονται στην αίθουσα του δικαστηρίου κατά την εκδίκαση της υπόθεσής τους.

³¹⁸ Άρθρο 6 παρ. 3 περ. α Ε.Σ.Δ.Α. Βλ. και Πουλάκος, Χ. "Τα γλωσσικά δικαιώματα στην ποινική διαδικασία κατά την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου". *Νομικό Βήμα*, τόμος 59, τεύχος 5, Ιούνιος 2011, Αθήνα: εκδ. Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών. σσ. 912-921.

³¹⁹ Άρθρο 6 παρ. 3 περ. β Ε.Σ.Δ.Α.

³²⁰ Άρθρα: 6 παρ. 3 περ. γ Ε.Σ.Δ.Α. και 1 Ν. 3226/2004 (ΦΕΚ Α 24/4.2.2004) που αναφέρεται στην παροχή νομικής βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος.

³²¹ Άρθρο 6 παρ. 3 περ. δ. Ε.Σ.Δ.Α

³²² Στο ίδιο, άρθρο 6 παρ. 3 περ. ε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ (ΥΠΗΚΟΩΝ ΤΡΙΤΩΝ ΧΩΡΩΝ)

3.1. Γενικά

Κοινωνικά δικαιώματα είναι τα δικαιώματα που "θεμελιώνουν αξίωση για παροχή ορισμένων υπηρεσιών εκ μέρους της κρατικής εξουσίας"¹.

Τα κοινωνικά δικαιώματα δεν μπορούν να υποχρεώσουν το κράτος να ενεργήσει ως προς κάποιο από αυτά με ορισμένο τρόπο. Το κράτος όμως έχει τη ηθική υποχρέωση να δράσει ανάλογα για την ικανοποίησή τους².

Τα κοινωνικά δικαιώματα είναι καταρχήν συνταγματικά κατοχυρωμένα μόνο για τους Έλληνες³. Το ελληνικό Σύνταγμα, όμως, εγγυάται και για τους υπηκόους τρίτων χωρών τα παρακάτω κοινωνικά δικαιώματα:

- Προστασία της οικογένειας (άρθρο 21).
- Προστασία της παιδικής ηλικίας (άρθρο 21).
- Δικαίωμα στην εκπαίδευση (άρθρο 16).
- Δικαίωμα σε επαρκή στέγαση (21 παρ. 4).
- Δικαίωμα της εργασίας (άρθρο 22).
- Δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση (άρθρο 22 παρ. 5).
- Δικαίωμα στην παροχή υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας (άρθρο 21 παρ. 3).
- Συνδικαλιστική ελευθερία (άρθρο 23).

Η ελληνική πολιτεία έχει καθήκον να εφαρμόζει κοινωνική πολιτική, η οποία να στοχεύει στην ικανοποίηση των παραπάνω κοινωνικών δικαιωμάτων όχι μόνο για τους Έλληνες αλλά και για τους υπηκόους τρίτων χωρών⁴.

Προς την κατεύθυνση αυτή κινείται ο Ν. 3386/2005, ο οποίος έχει χαράξει για πρώτη φορά τα πλαίσια για την κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών που

¹ Μάνεσης, Α. *Συνταγματικά δικαιώματα α' ατομικές ελευθερίες, πανεπιστημιακές παραδόσεις* (δ' έκδοση). Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (1978). σσ. 19-20.

² Παραράς, Π. *Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* (2η έκδοση). Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2001). σ. 129 και Ρομπόκου-Καραγιάννη, Α. *Το δημογραφικό ως το θεμελιώδες κοινωνικό πρόβλημα της Ελλάδος*. Αθήνα: εκδ. Εριφύλη, (2000). σ. 23.

³ Έμκε-Πουλοπούλου, Ή. *Η Μεταναστευτική Πρόκληση*. Αθήνα: εκδ. Παπαζήση, (2007). σσ. 70-71 και Κατρούγκαλος, Γ. *Τα κοινωνικά δικαιώματα*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2006). σ. 86.

⁴ Παραράς, Π. *ό.π.*, (2001). σ. 129.

διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα. Περιέχει ρυθμίσεις για τη χορήγηση της ιδιότητας του επί μακρόν διαμένοντος⁵, τη διευκόλυνση της οικογενειακής επανένωσης των υπηκόων τρίτων χωρών⁶ και για την πρόθεση υιοθέτησης ολοκληρωμένων προγραμμάτων δράσης κοινωνικής ένταξής τους στην Ελλάδα⁷. Ακόμα με το νόμο αυτό γίνεται για πρώτη φορά αναφορά σε ένα θέμα που έχει απασχολήσει έντονα την ελληνική κοινωνία: τους μετανάστες δεύτερης και τρίτης γενιάς⁸.

Κατά την εφαρμογή των κοινωνικών δικαιωμάτων⁹ ο κοινός νομοθέτης μπορεί να προβλέψει λιγότερη ευνοϊκή μεταχείριση των υπηκόων τρίτων χωρών για λόγους δημοσίου συμφέροντος, εφόσον δεν παραβιάζεται η αξιοπρέπεια τους¹⁰ και το διεθνές δίκαιο.

Προς την κατεύθυνση της κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών θεσπίστηκε το άρθρο 78 του νόμου 3852/2010 "Νέα αρχιτεκτονική της αυτοδιοίκησης και της αποκεντρωμένης διοίκησης - πρόγραμμα Καλλικράτης"¹¹. Το άρθρο 78 προβλέπει τη λειτουργία συμβουλίου ένταξης μεταναστών σε κάθε δήμο της χώρας. Μέλη των συμβουλίων αυτών ορίζονται δημοτικοί σύμβουλοι, εκπρόσωποι φορέων μεταναστών που εδρεύουν στον οικείο δήμο ή εκπρόσωποι που επιλέγονται από την κοινότητα των μεταναστών και κατοικούν μόνιμα στον οικείο δήμο καθώς και εκπρόσωποι κοινωνικών φορέων, οι οποίοι αναπτύσσουν δράση σχετικά με τα προβλήματα των μεταναστών στον οικείο δήμο.

Τα συμβούλια ένταξης μεταναστών ασχολούνται με την καταγραφή και την διερεύνηση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες στην προσπάθειά τους να ενταχθούν στην τοπική κοινωνία, και κατά την επαφή τους με δημόσιες αρχές ή τη δημοτική αρχή. Επίσης έχουν αρμοδιότητα να υποβάλουν προτάσεις στο δημοτικό συμβούλιο για να αναλάβει τοπικές δράσεις για την προώθηση της ομαλής κοινωνικής ένταξης των μεταναστών. Σε γενικές γραμμές η αρμοδιότητά τους είναι να επιλύουν τα

⁵ Άρθρα: 67-69 Ν. 3386/2005, όπως ισχύουν σήμερα και Π.Δ. 150/2006.

⁶ Άρθρα: 53-64 Ν. 3386/2005, όπως ισχύουν σήμερα και Παυλόπουλος, Π. Η δεύτερη διάσκεψη για τη διαχείριση της μετανάστευσης. *Δημοσιογραφικά* (εβδομαδιαία εφημερίδα του υπουργείου Εσωτερικών), φύλλο 330, (2007, 5 Ιουνίου). σ. 2.

⁷ Άρθρα: 65 και 66 Ν. 3386/2005, όπως το άρθρο 66 ισχύει σήμερα.

⁸ Στο ίδιο, άρθρο 65 παρ. 2.

⁹ Με βάση την αρχή της ισότητας που κατοχυρώνεται μόνο για τους Έλληνες πολίτες στο άρθρο 4 του Συντάγματος.

¹⁰ Παπακωνσταντίνου, Α. *Μετανάστες και θεμελιώδη δικαιώματα*, Όμιλος πολιτικού προβληματισμού, www.ompor.gr [πρόσβαση 5.5.2010].

¹¹ ΦΕΚ Α 87/7.6.2010.

προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες στις τοπικές κοινωνίες κυρίως "μέσω της οργάνωσης συμβουλευτικών υπηρεσιών από τις δημοτικές υπηρεσίες καθώς και τη διοργάνωση σε συνεργασία με τον οικείο δήμο εκδηλώσεων ευαισθητοποίησης και ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής του τοπικού πληθυσμού"¹².

Προκειμένου να επιτευχθεί η πλήρης ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία πρέπει να υπάρξουν και άλλες νομοθετικές ρυθμίσεις. Έτσι θα διασφαλιστεί η συμμετοχή τους στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή της χώρας, με παράλληλη όμως διατήρηση της εθνικής τους ταυτότητας¹³.

3.2. Προστασία της οικογένειας

Με το όρο οικογένεια νοείται "(κάθε) ομάδα ατόμων που συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς αίματος, γάμου ή υιοθεσίας και διαμένουν κάτω από την ίδια στέγη"¹⁴.

Η οικογένεια αποτελεί βασικό στοιχείο της κοινωνίας και γι' αυτό προστατεύεται από το κράτος. Το δικαίωμα δημιουργίας και συντήρησης οικογένειας αποτελεί ένα από τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου.

Το δικαίωμα ανδρών και γυναικών, που βρίσκονται σε ηλικία γάμου, ανεξαρτήτως της εθνικότητάς τους, να παντρεύονται και να δημιουργούν οικογένεια κατοχυρώνεται ρητά από το Σύνταγμα και τις Διεθνείς Συμβάσεις που έχει επικυρώσει η Ελλάδα¹⁵. Το Σύνταγμα δεν ταυτίζει την οικογένεια με το γάμο ούτε το γάμο με τη μητρότητα. Κατά συνέπεια για την προστασία της οικογένειας από το Σύνταγμα δεν απαιτείται η τέλεση γάμου μεταξύ των γονέων του παιδιού¹⁶.

Φορείς των δικαιωμάτων που απορρέουν από τη συνταγματική προστασία της

¹² Άρθρο 78 παρ. 2 Ν. 3852/2010.

¹³ Άρθρο 65 Ν. 3386/2005, άρθρο 66 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα, το οποίο αναφέρεται στις βασικές αρχές της κοινωνικής ένταξης των μεταναστών στην Ελλάδα και Εσδράς, Δαν. Ο νέος νόμος για τους μετανάστες μέσα στο διεθνές παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον για τη μετανάστευση. Στο Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. (επιμ.). Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Τομέας Διεθνών Σπουδών, Νομική Σχολή Α.Π.Θ., *Ο νέος νόμος 3386/2005 για τους αλλοδαπούς. Σκέψεις και προβληματισμοί*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2006). σ. 25.

¹⁴ Μπαμπινιώτης, Γ. *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας* (3η έκδοση). Αθήνα: εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, (2008). σ. 1239.

¹⁵ Άρθρα: 21 παρ. 1 Συντάγματος, 12 Ε.Σ.Δ.Α., 10 του Διεθνούς Συμφώνου για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα, 23 παρ. 1 και 2 Δ.Σ.Α.Π.Δ., 7 και 9 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. και Σιταρόπουλος, Ν. "Το δικαίωμα της οικογενειακής ενότητας και επανένωσης αλλοδαπών μεταναστών στη χώρα υποδοχής". *Δικαιώματα του Ανθρώπου*, τόμος V, Νο 18, Αθήνα: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2003). σ. 480.

¹⁶ Ρομπόκου-Καραγιάννη, Α. Οικογένεια και κοινωνική πολιτική. Στο Ρήγα, Α.-Β. και συνεργάτες. *Το Κουτί της Πανδώρας. Οικογένεια και η διαπολιτισμική της ταυτότητα σήμερα*. Αθήνα: εκδ. Ελληνικά Γράμματα, (2003). σ. 35.

οικογένειας, του γάμου και της μητρότητας είναι και οι υπήκοοι τρίτων χωρών. Κατά την άσκηση των παραπάνω δικαιωμάτων δεν είναι καταρχήν επιτρεπτές διακρίσεις μεταξύ Ελλήνων και υπηκόων τρίτων χωρών, ιδίως μάλιστα σε βάρος μικτών οικογενειών ή γάμων.

Στα πλαίσια της προστασίας του γάμου από το Σύνταγμα, συνάγεται ότι ο/η υπήκοος τρίτης χώρας που ζει στην Ελλάδα δεν έχει μόνο δικαίωμα να επιλέξει Έλληνα/Ελληνίδα σύζυγο αλλά και δικαίωμα να συζεί μαζί του/της. Εφόσον υφίσταται γάμος και υπάρχει πραγματική συμβίωση των συζύγων στην Ελλάδα, τότε ο/η υπήκοος τρίτης χώρας που έχει παντρευτεί Έλληνα/Ελληνίδα, δικαιούται να λάβει πενταετή άδεια διαμονής στην Ελλάδα, εκτός αν υπάρχουν λόγοι δημόσιου συμφέροντος¹⁷. Εκτός όμως από τους υπηκόους τρίτων χωρών οι οποίοι έχουν συνάψει γάμο με Έλληνα πολίτη, παρέχεται η δυνατότητα και στους υπηκόους τρίτων χωρών οι οποίοι είναι σύντροφοι πολίτη της Ε.Ε. ή Έλληνα, διατηρώντας με αυτόν σταθερή σχέση, χωρίς όμως να έχουν συνάψει γάμο μαζί του, να αποκτούν άδεια διαμονής στην Ελλάδα¹⁸.

Επίσης, στα πλαίσια της προστασίας της οικογένειας λαμβάνεται μέριμνα κατά την παραμονή των υπηκόων τρίτων χωρών στις εγκαταστάσεις πρώτης υποδοχής ώστε να διατηρηθεί κατά το δυνατόν η οικογενειακή ενότητα. Για αυτό και παρέχεται χωριστό κατάλυμα για τις οικογένειες¹⁹.

Η οικογενειακή ενότητα συμβάλει στην ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα. Γι' αυτούς η παρουσία της οικογένειάς τους έχει μεγάλη σημασία αφού αποτελεί την ηθική τους στήριξη. Συνήθως μάλιστα οι μετανάστες που βρίσκονται στην Ελλάδα με τις οικογένειές τους έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να ενταχθούν στην ελληνική κοινωνία σε αντίθεση με τους μετανάστες που ζουν στην Ελλάδα χωρίς την οικογένειά τους²⁰.

"Ως μέλη οικογένειας υπηκόου τρίτης χώρας που μπορούν να έλθουν στην Ελλάδα λόγω οικογενειακής επανένωσης, νοούνται οι σύζυγοι, εφόσον έχουν

¹⁷ Άρθρα: 61 και 75, όπως ισχύει σήμερα Ν. 3386/2005 και απόφαση Σ.τ.Ε. 485/1999 (Δ' Τμήμα), *Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Νο 6/2000, σ. 470.

¹⁸ Υ.Α. 23443/2011 Καθορισμός του τύπου άδειας διαμονής που χορηγείται σε υπηκόους τρίτων χωρών, συντρόφους πολίτη της Ε.Ε. ή Έλληνα, με τον οποίο διατηρούν σταθερή σχέση προσηκόντως αποδεδειγμένη (ΦΕΚ Β 2225/4.10.2011).

¹⁹ Άρθρα: 13 παρ. 3 περ. β και 32 παρ. 2 Ν. 3907/2011.

²⁰ Έμκε-Πουλοπούλου, Η. ό.π., σσ. 460-461.

συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας τους, καθώς και τα κάτω των 18 ετών άγαμα, κοινά τέκνα τους συμπεριλαμβανομένων και αυτών που έχουν υιοθετήσει. Επίσης νοούνται τα λοιπά, κάτω των 18 ετών, άγαμα τέκνα του συντηρούντος ή του ετέρου των συζύγων, συμπεριλαμβανομένων των τέκνων που έχουν υιοθετηθεί, εφόσον του έχει ανατεθεί η άσκηση της γονικής μέριμνας"²¹.

Η κοινοτική οδηγία 2003/86/ΕΚ "σχετικά με το δικαίωμα της οικογενειακής επανένωσης", η οποία ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με το Π.Δ. 131/2006, αναγνωρίζει στον υπήκοο τρίτης χώρας που ζει στην Ελλάδα το δικαίωμα της οικογενειακής επανένωσης²². "Οικογενειακή επανένωση είναι η είσοδος και η διαμονή στη χώρα των μελών της οικογένειας υπηκόου τρίτης χώρας που μένει νόμιμα στην Ελλάδα, προκειμένου να διατηρηθεί η ενότητα της οικογένειάς του, ασχέτως αν οι οικογενειακοί δεσμοί δημιουργήθηκαν πριν ή μετά την είσοδό του στη Χώρα"²³.

Για να μπορέσει υπήκοος τρίτης χώρας να ζητήσει τη χορήγηση θεώρησης εισόδου στην Ελλάδα των μελών της οικογένειάς του, θα πρέπει να κατοικεί νόμιμα στην Ελλάδα τουλάχιστον δύο χρόνια, να αποδείξει ότι διαθέτει επαρκές εισόδημα, το οποίο του επιτρέπει να συντηρεί την οικογένειά του και να διαθέτει πλήρη ασφάλιση ασθενείας²⁴.

Η παραπάνω ειδική θεώρηση εισόδου για οικογενειακή επανένωση και η διετής νόμιμη διαμονή του συντηρούντος υπηκόου τρίτης χώρας στην Ελλάδα δεν απαιτούνται στις περιπτώσεις γάμων που τελούνται μεταξύ υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στη χώρα μας, καθώς και στις περιπτώσεις τέκνων που γεννιούνται στην Ελλάδα. Τότε χορηγείται στα μέλη της οικογένειας τους συντηρούντος υπηκόου τρίτης χώρας απευθείας άδεια διαμονής για οικογενειακή επανένωση²⁵.

Σε περίπτωση πολυγαμίας, αν ο συντηρών έχει ήδη σύζυγο που ζει μαζί του στην Ελλάδα, δεν επιτρέπεται να επανενωθεί με άλλη σύζυγο που ζει σε άλλη χώρα.

²¹ Άρθρο 54 παρ. 1 Ν. 3386/2005.

²² Βλ. C-540/03, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου (Απόφαση του ΔΕΚ 27.6.2006), Συλλογή 2006, I-5769.

²³ Άρθρα: 1 στοιχ. ε και 53-60 Ν. 3386/2005, όπως ισχύουν σήμερα και 2 παρ. 3 Π.Δ. 131/2006. Το Π.Δ. 131/2006 τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με το Π.Δ. 167/2008 "Συμπλήρωση π.δ. 131/2006 «Εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με την Οδηγία 2003/86/ΕΚ του Συμβουλίου, σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης»" (ΦΕΚ Α 223/4.11.2008).

²⁴ Άρθρα: 53 Ν. 3386/2005, 5 Π.Δ. 131/2006 και Νικολακόπουλος, Δ. Στην ΕΛ.ΑΣ. πάλι οι απελάσεις μεταναστών. *Το Βήμα* (Ρεπορτάζ), (2005, 20 Μαρτίου). σ. 61 Α 29.

²⁵ Άρθρο 40 παρ. 4 Ν. 3731/2008.

Επίσης δεν επιτρέπεται να επανενωθεί με τα ανήλικα τέκνα του, αν δεν τα έχει αποκτήσει με τη σύζυγο, με την οποία έχει ήδη επανενωθεί στην Ελλάδα²⁶.

Ο συντηρών, για την έγκριση οικογενειακής επανένωσης πρέπει να καταθέσει αίτηση στο δήμο του τόπου κατοικίας του. Αρμόδια για την εξέταση της αίτησης είναι η υπηρεσία Αλλοδαπών και Μετανάστευσης της περιφέρειας²⁷.

Εφόσον ο Γενικός Γραμματέας της περιφέρειας εγκρίνει την αίτηση για οικογενειακή επανένωση εκδίδει απόφαση που διαβιβάζεται στην οικεία ελληνική προξενική αρχή, η οποία χορηγεί στα μέλη της οικογένειας του υπηκόου τρίτης χώρας τις απαιτούμενες ειδικές θεωρήσεις εισόδου²⁸.

Ένα θέμα που έχει απασχολήσει το Συνήγορο του Πολίτη είναι η κωλυσιεργία κάποιων προξενικών αρχών να γνωμοδοτήσουν επί των αιτημάτων των υπηκόων τρίτων χωρών για οικογενειακή επανένωση. Η αρμοδιότητα των προξενικών αρχών στη διαδικασία της οικογενειακής επανένωσης συνίσταται στην διατύπωση γνώμης προς την υπηρεσία Αλλοδαπών και Μετανάστευσης της αρμόδιας περιφέρειας σχετικά με το αν πράγματι υφίσταται οικογενειακός δεσμός μεταξύ του αιτούντα την οικογενειακή επανένωση και των μελών της οικογένειας του με τα οποία επιθυμεί να επανενωθεί. Αφού εκδοθεί εγκριτική απόφαση από την περιφέρεια οι προξενικές αρχές οφείλουν να χορηγούν θεώρηση εισόδου στα μέλη της οικογένειας ή να απορρίπτουν το αίτημα αιτιολογημένα. Έχει παρατηρηθεί όμως ότι ορισμένες προξενικές αρχές δεν στέλνουν μέσα σε εύλογο χρόνο τη γνωμοδότησή τους προς την υπηρεσία Αλλοδαπών και Μετανάστευσης της αρμόδιας περιφέρειας, με αποτέλεσμα οι ενδιαφερόμενοι να εμφανίζονται στις προξενικές αρχές με τις εγκριτικές αποφάσεις από τις περιφέρειες και να υποβάλουν αίτημα για απόκτηση θεώρησης εισόδου, το οποίο να απορρίπτεται εκ των υστέρων από τις προξενικές αρχές με την αιτιολογία ότι δεν υφίσταται οικογενειακή σχέση. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να εκδίδονται δύο αντίθετες αποφάσεις για το ίδιο αίτημα. Τα παραπάνω σύμφωνα με εκτίμηση του Συνηγόρου του Πολίτη καλλιεργούν τη δυσπιστία των μεταναστών απέναντι στις υπηρεσίες του ελληνικού κράτους και δεν συμβάλουν στην καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης²⁹.

Μετά την έγκριση της θεώρησης εισόδου και τη νόμιμη είσοδο της οικογένειας

²⁶ Άρθρο 54 παρ. 2 Ν. 3386/2005.

²⁷ Στο ίδιο, άρθρο 55 παρ. 1.

²⁸ Στο ίδιο, άρθρο 55 παρ. 3.

²⁹ Συνήγορος του Πολίτη, Ετήσια Έκθεση 2009, Εθνικό Τυπογραφείο, σσ. 39-40.

του συντηρούντος υπηκόου τρίτης χώρας στην Ελλάδα, και πριν τη λήξη της θεώρησης εισόδου, τα μέλη της οικογένειάς του πρέπει να καταθέσουν αίτηση για χορήγηση αρχικής άδειας διαμονής για οικογενειακή επανένωση στο δήμο του τόπου κατοικίας τους³⁰.

Η διάρκεια της αρχικής άδειας διαμονής των μελών της οικογένειας του συντηρούντος έχει ημερομηνία λήξης αυτή της δικής του άδειας διαμονής³¹.

Τα μέλη της οικογένειας του υπηκόου τρίτης χώρας, τα οποία μένουν μαζί του στην Ελλάδα λόγω οικογενειακής επανένωσης υπόκεινται στα γενικά δικαιώματα και υποχρεώσεις των υπηκόων τρίτων χωρών που είναι κάτοχοι άδειας διαμονής³². Ειδικότερα, έχουν τα ακόλουθα δικαιώματα³³:

α. Δικαίωμα στην εκπαίδευση.

β. Πρόσβαση στον επαγγελματικό προσανατολισμό, στη βασική και περαιτέρω κατάρτιση, καθώς και στην επανακατάρτιση.

γ. Πρόσβαση στη μισθωτή εργασία και στην ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα.

Το μέλος της οικογένειας του συντηρούντος υπηκόου τρίτης χώρας, κάτοχος άδειας διαμονής για λόγους οικογενειακής επανένωσης, το οποίο επιθυμεί να εργασθεί ως μισθωτός, πρέπει να υποβάλει αίτηση στον οικείο δήμο με τα δικαιολογητικά που απαιτούνται, ανάλογα με το είδος της εργασίας που θέλει να παράσχει. Όμως για το πρώτο όμως δωδεκάμηνο διάστημα από τη χορήγηση της αρχικής άδειας διαμονής για οικογενειακή επανένωση, λαμβάνεται υπόψη αν υπάρχουν κενές θέσεις εργασίας ανά ειδικότητα³⁴.

Ο θεσμός της οικογενειακής επανένωσης είναι ένας προοδευτικός θεσμός που έχει δώσει τη δυνατότητα σε χιλιάδες νόμιμους υπηκόους τρίτων χωρών να φέρουν τις οικογένειές τους στην Ελλάδα και να τις νομιμοποιήσουν. Η νομοθετική αυτή διάταξη που προβλέπει την οικογενειακή επανένωση των υπηκόων τρίτων χωρών, όντως προστατεύει το δικαίωμα τους στην οικογένεια. Το μόνο ίσως σημείο που τους δημιουργεί κάποια προβλήματα είναι η προϋπόθεση της ύπαρξης επαρκών οικονομικών

³⁰ Άρθρα: 56 Ν. 3385/2005, όπως ισχύει σήμερα και 7 Π.Δ. 131/2006.

³¹ Σύμφωνα με το άρθρο 8 παρ. 1 Π.Δ. 131/2006, το οποίο υπερισχύει του άρθρου 57 παρ. 1 Ν. 3386/2005.

³² Άρθρα: 71-73 και 83 Ν. 3386/2005, όπως ισχύουν σήμερα και Χατζής, Ν. *Αλλοδαποί*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (2007). σσ. 292 επ.

³³ Άρθρα: 59 Ν. 3386/2005 και 10 Π.Δ. 131/2006.

³⁴ Άρθρο 10 Π.Δ. 131/2006.

πόρων για τη συντήρηση της οικογένειας, προαπαιτούμενο που πολλοί υπήκοοι τρίτων χωρών δεν πληρούν. Συνεπεία αυτού δεν τους επιτρέπεται να υποβάλουν το σχετικό αίτημα για οικογενειακή επανένωση με τα μέλη της οικογένειάς τους.

Εκτός από τα μέλη οικογένειας υπηκόων τρίτων χωρών, τα οποία διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα, υπάρχουν και πολλοί υπήκοοι τρίτων χωρών, μέλη οικογένειας Έλληνα ή Ευρωπαίου πολίτη, οι οποίοι επιθυμούν να τον συνοδεύσουν ή να τον συναντήσουν στη χώρα μας. Σε αυτούς, για να διευκολυνθεί η ελεύθερη κυκλοφορία τους στην Ε.Ε., σύμφωνα με την οδηγία 2004/38/ΕΚ, χορηγείται "Δελτίο Διαμονής μέλους οικογένειας Έλληνα ή πολίτη κράτους-μέλους της Ε.Ε.". Το Δελτίο αυτό έχει διάρκεια πέντε ετών ή την προβλεπόμενη διάρκεια διαμονής του Ευρωπαίου πολίτη, αν αυτή είναι μικρότερη των πέντε ετών και παρέχει στους κατόχους του δικαίωμα να εργάζονται³⁵.

3.2.1. Δεύτερη γενιά μεταναστών στην Ελλάδα

Μετανάστες δεύτερης γενιάς είναι τα άτομα που έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα από γονείς αλλοδαπής ιθαγένειας και τα οποία συνεχίζουν να διαμένουν στη χώρα μας νόμιμα μαζί με τους γονείς τους καθώς και τα άτομα εκείνα που σε πολύ μικρή ηλικία ήρθαν στην Ελλάδα, είτε μαζί με τους γονείς τους, είτε αργότερα, στα πλαίσια οικογενειακής επανένωσης³⁶.

Τα παιδιά των μεταναστών, τα οποία έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα και έχουν τελειώσει το Γυμνάσιο και το Λύκειο στην Ελλάδα, είναι λογικό να θεωρούν τον εαυτό τους μέλος της ελληνικής κοινωνίας. Αυτό όμως μέχρι το Μάρτιο του 2010 δεν αρκούσε στην ελληνική πολιτεία για να τους εξασφαλίσει το δικαίωμα να ζήσουν νόμιμα στην Ελλάδα μετά το 21ο έτος της ηλικίας τους. Αρχικά συμπεριλαμβάνονταν στην άδεια των γονιών τους και μετά, αν εισάγονταν σε κάποιο ελληνικό ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα, έπαιρναν άδεια διαμονής λόγω σπουδών³⁷. Αν οι γονείς μετά την ενηλικίωσή τους εξακολουθούσαν να διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα, τότε μπορούσαν

³⁵ Άρθρο 61 Ν. 3386/2005, Π.Δ. 106/2007 και Εισηγητική Έκθεση Ν. 3386/2005 (1.1.2006). Βλ. και C-127/08, Metock και άλλοι (Απόφαση του ΔΕΚ 25.7.2008), Συλλογή 2008, I-6241.

³⁶ Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. Μετανάστες δεύτερης γενιάς. Προβλήματα ενσωμάτωσης. Σκέψεις - προβληματισμοί - προτάσεις. Στο Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. (επιμ.). Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Τομέας Διεθνών Σπουδών, Νομική Σχολή Α.Π.Θ., *Ο νέος νόμος 3386/2005 για τους αλλοδαπούς. Σκέψεις και προβληματισμοί*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2006). σ. 117.

³⁷ Η ίδια, Παρίες η δεύτερη γενιά μεταναστών. *Καθημερινή*, (2007, 27-28 Οκτωβρίου). σ. 38 και άρθρο 40 παρ. 4 περ. β Ν. 3731/2008.

να ανανεώνουν την αυτοτελή άδεια διαμονής τους -αν είχαν αυτοτελή άδεια διαμονής- ανά έτος, έως και τη συμπλήρωση του 21ου έτους της ηλικίας τους. Μετά επιτρεπόταν να την ανανεώσουν για άλλους λόγους, εκτός της οικογενειακής επανένωσης, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 3386/2005³⁸. Επίσης μπορούσαν μετά την ενηλικίωσή τους –με την προϋπόθεση πάντα ότι οι γονείς τους συνέχιζαν να είναι νόμιμοι στην Ελλάδα και ότι είχαν διανύσει την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση σε αυτή– να αποκτήσουν την ιδιότητα του επί μακρόν διαμένοντος αλλά όχι την ελληνική ιθαγένεια³⁹. Το μέλλον δηλαδή των ενηλίκων μεταναστών δεύτερης γενιάς ήταν εξαρτημένο από το καθεστώς των γονιών τους.

Σύμφωνα όμως με το νόμο 3838/2010 τα παιδιά των μεταναστών, τα οποία γεννήθηκαν και συνεχίζουν να ζουν στην Ελλάδα μπορούν να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια αν και οι δύο γονείς τους (εξαιρούμενων των μονογονεϊκών οικογενειών) διαμένουν νόμιμα πέντε έτη στην Ελλάδα και υποβάλουν σχετική δήλωση και αίτηση εγγραφής στο δημοτολόγιο του δήμου της κατοικίας τους. Επίσης τα παιδιά των μεταναστών, τα οποία δεν γεννήθηκαν στην Ελλάδα αλλά κατοικούν μόνιμα σε αυτή και έχουν παρακολουθήσει έξι τάξεις στο ελληνικό σχολείο, έχουν και αυτά δικαίωμα να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια⁴⁰.

Με δεδομένα το δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδας αλλά και ότι οι μετανάστες δεύτερης γενιάς έχουν γεννηθεί και μεγαλώσει στην Ελλάδα, πολλοί δε από αυτούς δεν έχουν ιδιαίτερους δεσμούς με τη χώρα προέλευσής τους, είναι πολύ σημαντικό ότι μπορούν πλέον να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια.

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί και το άρθρο 44 παρ. 1 περ. η Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα, το οποίο παρέχει τη δυνατότητα στους ενήλικους υπηκόους τρίτων χωρών, που γεννήθηκαν στην Ελλάδα και στους ενήλικους υπηκόους τρίτων χωρών, οι οποίοι φοίτησαν σε έξι τουλάχιστον τάξεις του ελληνικού σχολείου, πριν ενηλικιωθούν, να λάβουν άδεια διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους, εφόσον εξακολουθούν να διαμένουν μόνιμα στην Ελλάδα.

³⁸ Άρθρο 11 παρ. 6 Π.Δ. 131/2006 και 60 παρ. 4 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα.

³⁹ Άρθρο 40 παρ. 7 Ν. 3731/2008.

⁴⁰ Άρθρο 1Α Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας, όπως ισχύει σήμερα.

3.3. Προστασία της παιδικής ηλικίας

Η ελληνική πολιτεία οφείλει να εξασφαλίζει σε όλα τα παιδιά⁴¹ που κατοικούν στην Ελλάδα, ανεξαρτήτως εθνικότητας, το βασικό δικαίωμά τους να ζουν με αξιοπρέπεια και ασφάλεια. Επίσης οφείλει να λαμβάνει μέτρα που αποβλέπουν στην ομαλή σωματική, ψυχική και πνευματική ανάπτυξη τους⁴².

Κάθε παιδί πρέπει να εγγράφεται αμέσως μετά τη γέννηση του στο Ληξιαρχείο και να αποκτά όνομα και ιθαγένεια⁴³.

Επίσης, "κάθε παιδί, χωρίς διάκριση λόγω φυλής, χρώματος γένους, γλώσσας, θρησκείας, εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης, περιουσίας ή γέννησης, έχει δικαίωμα, έναντι της οικογένειάς του, της κοινωνίας και του ελληνικού κράτους, στα μέτρα προστασίας που απαιτεί η θέση του ως ανήλικου"⁴⁴.

Η προστασία της παιδικής ηλικίας αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα⁴⁵ και από τη Διεθνή Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού. Η προστασία αυτή εξειδικεύεται με σειρά διατάξεων της κοινής νομοθεσίας, όπως του Αστικού Κώδικα για τις σχέσεις γονέων και τέκνων, του Ποινικού Κώδικα για την επεικέστερη μεταχείριση των ανήλικων δραστών ποινικών αδικημάτων⁴⁶ και του Ν. 3907/2011 που απαγορεύει την έκδοση απόφασης επιστροφής σε βάρος ανήλικου υπηκόου τρίτης χώρας, του οποίου οι γονείς του ή τα πρόσωπα που έχουν την επιμέλειά του διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα.

Η επεικέστερη αυτή μεταχείριση είναι επιβεβλημένη από το Σύνταγμα. Αντίθετα, δεν είναι επιβεβλημένη από το Σύνταγμα η πρόβλεψη ειδικών αδικημάτων με θύματα ανηλίκους, αν και ο Ποινικός Κώδικας περιέχει τέτοιες διατάξεις⁴⁷.

Πρέπει να αναφερθεί και ο σπουδαίος ρόλος που διαδραματίζει για την προάσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών ο Συνήγορος του Πολίτη, ο οποίος αναλαμβάνει και καθήκοντα Συνηγόρου του Παιδιού. Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει δικαίωμα να παρεμβαίνει για να υπερασπιστεί τα δικαιώματα των παιδιών όταν δεχτεί καταγγελία όχι μόνο από το παιδί ή από τους κατά νόμο υπεύθυνους για το παιδί αλλά και από τον οποιονδήποτε άλλο στην αντίληψή του οποίου έχει υποπέσει ότι

⁴¹ Σύμφωνα με το άρθρο 1 της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού "παιδί θεωρείται κάθε ανθρωπινό ον μικρότερο των δεκαοχτώ ετών".

⁴² Ρομπόκου-Καραγιάννη, Α. ό.π., (2000). σ. 46.

⁴³ Άρθρο 7 της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού.

⁴⁴ Άρθρο 24 Δ.Σ.Α.Π.Δ.

⁴⁵ Άρθρο 21 παρ. 1 και παρ. 3 Συντάγματος.

⁴⁶ Ρομπόκου-Καραγιάννη, Α. ό.π., (2000). σ. 48.

⁴⁷ Π.χ. άρθρα: 324 και 328 Π.Κ.

παραβιάζονται τα δικαιώματα ενός παιδιού⁴⁸. Μάλιστα στις περιπτώσεις που θίγονται δικαιώματα παιδιών, οι αρμοδιότητές του Συνηγόρου του Πολίτη ξεπερνούν τη διαμεσολάβηση μεταξύ δημόσιας διοίκησης και πολιτών και επεκτείνονται και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών⁴⁹. Αυτό συμβαίνει διότι τα παιδιά αποτελούν μία από τις πιο ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού, τα οποία σπάνια θίγονται από τη διοίκηση αλλά μπορούν εύκολα να πέσουν θύματα εκμετάλλευσης και κακομεταχείρισης από ιδιώτες⁵⁰.

3.3.1. Η Διεθνής Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού

Η Ελλάδα υποχρεούται να σέβεται τα δικαιώματα που αναφέρονται στη Διεθνή Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού⁵¹ και να τα εγγυάται σε κάθε παιδί που βρίσκεται σε ελληνικό έδαφος, "χωρίς καμία διάκριση φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων του παιδιού ή των γονέων του ή των νόμιμων εκπροσώπων του ή της εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής τους, της περιουσιακής τους κατάστασης, της ανικανότητάς τους, της γέννησής τους ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης"⁵².

Τα βασικότερα δικαιώματα που κατοχυρώνει η Διεθνής Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού, για όλα τα παιδιά που ζουν στην Ελλάδα, είναι τα ακόλουθα:

- Προστασία από διακρίσεις (άρθρο 2).
- Δικαίωμα να ζουν με τους γονείς τους (άρθρο 9).
- Ελευθερία της γνώμης και της έκφρασης (άρθρα: 12 και 13).
- Ελευθερία της σκέψης και της θρησκείας (άρθρο 14).
- Ελευθερία του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι (άρθρο 15).
- Δικαίωμα να μην παραβιάζεται η ιδιωτική τους ζωή (άρθρο 16).
- Πρόσβαση σε πληροφόρηση (άρθρο 17).

⁴⁸ Άρθρο 4 παρ. 1 Ν. 3094/2003 "Συνήγορος του Πολίτη και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ Α 10/22.1.2003).

⁴⁹ Άρθρο 3 παρ. 1 Ν. 3094/2003.

⁵⁰ Ρομπόκου-Καραγιάννη, Α. *Ο Συνήγορος του πολίτη ως υπερασπιστής των δικαιωμάτων του παιδιού*. Εταιρία Μελέτης Νομολογίας. (Διεύθυνση: Δημητρόπουλος, Α.). Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2004). σσ. 14, 26, 34, 36, 40 και 44.

⁵¹ Η διεθνής αυτή σύμβαση που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε. το 1989 και έχει κυρωθεί από 191 κράτη, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας (Ν. 2101/1992) κατοχυρώνει τα ατομικά, πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα του παιδιού. Έχει υπερνομοθετική ισχύ. Αυτό σημαίνει ότι κάθε νόμος αντίθετος με αυτήν δεν εφαρμόζεται από τα ελληνικά δικαστήρια (άρθρο 28 Συντάγματος).

⁵² Άρθρο 2 της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού.

- Προστασία της υγείας (άρθρο 24).
- Δικαίωμα κοινωνικής πρόνοιας (άρθρο 26).
- Δικαίωμα στην εκπαίδευση (άρθρο 28).
- Προστασία από την κακομεταχείριση, την κάθε μορφής βία, την οικονομική και σεξουαλική εκμετάλλευση και την εμπορία παιδιών (άρθρα: 19 και 34-37).

Η Διεθνής Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού προστατεύει τα παιδιά από την "οικονομική εκμετάλλευση και από την εκτέλεση οποιασδήποτε εργασίας που ενέχει κινδύνους ή που μπορεί να εκθέτει σε κίνδυνο την εκπαίδευσή τους ή να βλάψει την υγεία τους ή τη σωματική, πνευματική, ψυχική, ηθική ή κοινωνική ανάπτυξή τους και καλεί τις χώρες που την έχουν επικυρώσει, συνεπώς και την Ελλάδα, να λάβουν νομικά και άλλα μέτρα, έτσι ώστε να εγγυώνται την προστασία των παιδιών⁵³.

Πολλά όμως παιδιά, τα οποία είναι υπήκοοι τρίτων χωρών, πέφτουν θύματα εκμετάλλευσης, π.χ. υπό τη μορφή επαιτείας ή σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Υπολογίζεται ότι 1,2 εκατομμύρια παιδιά στον κόσμο πέφτουν κάθε χρόνο θύματα εμπορίας ανθρώπων, 1,8 εκατομμύρια παιδιά θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης και περίπου 5,7 εκατομμύρια παιδιά εξαναγκάζονται να εργάζονται. Η Ελλάδα δεν μένει ανέπαφη από το πρόβλημα. Περίπου 3 χιλιάδες παιδιά ξένης υπηκοότητας διακινούνται στην Ελλάδα με σκοπό την πορνεία, τις παράνομες υιοθεσίες, το εμπόριο οργάνων, την επαιτεία και τη "μαύρη" εργασία⁵⁴. Πέρα από τον ειδικό τους χαρακτήρα τα εγκλήματα αυτά επιφέρουν ανυπολόγιστες σωματικές και ψυχολογικές βλάβες στα ανήλικα θύματά τους⁵⁵.

3.3.2. Ασυνόδευτοι ανήλικοι

Ασυνόδευτος ανήλικος είναι "το πρόσωπο ηλικίας κάτω των 18 ετών, ο οποίος φθάνει στην Ελλάδα, χωρίς να συνοδεύεται από ενήλικα υπεύθυνο για τη φροντίδα του, σύμφωνα με το νόμο ή το έθιμο που εφαρμόζεται στον τόπο προέλευσης, και για όσο χρόνο δεν έχει τεθεί υπό την ουσιαστική φροντίδα ενός τέτοιου προσώπου, ή ο

⁵³ Άρθρο 32 της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού.

⁵⁴ Κανελλόπουλος, Λ. "unicef 60 χρόνια στην πρωτοπορία του ανθρωπιστικού κινήματος". *Δικαιόγραμμα*, τεύχος 18ο, Ιανουάριος-Μάρτιος 2009, σ. 27.

⁵⁵ Ρομπόκου-Καραγιάννη, Α. *Κοινωνική προστασία των ανηλίκων στην Ελλάδα*. τόμος Α', Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκουλα, (2007). σ. 78.

ανήλικος που εγκαταλείπεται ασυνόδευτος μετά την είσοδό του στην Ελλάδα"⁵⁶. Είναι προφανές ότι οι ασυνόδευτοι ανήλικοι χρήζουν ιδιαίτερης αρωγής και προστασίας από κάθε είδους εκμετάλλευση και διακριτική μεταχείριση.

Στην ελληνική έννομη τάξη επιβάλλεται αρχικά σε κάθε περίπτωση ασυνόδευτου ανηλίκου η παρέμβαση εισαγγελέα. Ο εισαγγελέας ανηλίκων, και όπου δεν υπάρχει ο κατά τόπο αρμόδιος εισαγγελέας πρωτοδικών, ενεργεί ως ειδικός προσωρινός επίτροπος του ανηλίκου, έως ότου ληφθεί η τελική απόφαση σχετικά με την αίτηση ασύλου του παιδιού⁵⁷.

Ακόμα, οι αρμόδιες αρχές που παραλαμβάνουν το αίτημά ασύλου ασυνόδευτου ανηλίκου φροντίζουν να φιλοξενηθεί "σε ενήλικους συγγενείς, σε ανάδοχο οικογένεια, σε Κέντρα Φιλοξενίας με ειδική υποδομή για ανηλίκους ή σε άλλους χώρους φιλοξενίας κατάλληλους για ανηλίκους και ότι η στέγαση του παιδιού το προστατεύει από τον κίνδυνο της εμπορίας ή της εκμετάλλευσης. Επίσης φροντίζουν για την κοινή στέγαση και συμβίωση των αδελφών, λαμβάνοντας υπόψη την ηλικία, την ωριμότητά και γενικά το συμφέρον κάθε ανηλίκου"⁵⁸.

Σε περίπτωση που ο ασυνόδευτος ανήλικος υπήκοος τρίτης χώρας έχει πέσει θύμα εμπορίας ανθρώπων ή παράνομης διακίνησης μεταναστών, η αρμόδια εισαγγελική αρχή προβαίνει στις απαραίτητες ενέργειες για να προσδιορίσει την ταυτότητα και την ιθαγένειά του και για να εντοπίσει την οικογένειά του. Σε περίπτωση που δεν είναι δυνατόν να εντοπιστεί η οικογένειά του ή σε περίπτωση που ο αρμόδιος εισαγγελέας κρίνει ότι ο επαναπατρισμός του ασυνόδευτου ανηλίκου δεν θα αποβεί προς το συμφέρον του, τότε διατάσσει κάθε πρόσφορο μέτρο για την προστασία του μέχρι την έκδοση απόφασης από το δικαστήριο για διορισμό επιτρόπου, σύμφωνα με τα οριζόμενα στα άρθρα: 1532, 1534 και 1592 Α.Κ.⁵⁹.

Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει ζητήσει να ληφθούν μέτρα για την προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων από ενδεχόμενους κινδύνους. Η διοίκηση από την πλευρά της προέβλεψε την φιλοξενία των ασυνόδευτων ανηλίκων στο κέντρο παιδικής μέριμνας

⁵⁶ Άρθρο 2 στοιχ. ι Π.Δ. 114/2010 και Τσιγκρή, Α. Ανήλικοι Πρόσφυγες που ζητούν άσυλο στην Ελλάδα, 21.4.2007, <http://www.tsigris.gr> [πρόσβαση 10.3.2008].

⁵⁷ Στο ίδιο.

⁵⁸ Άρθρο 19 Π.Δ. 220/2007 "Προσαρμογή της Ελληνικής Νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2003/9/ΕΚ του Συμβουλίου της 27ης Ιανουαρίου 2003, σχετικά με τις ελάχιστες απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων άσυλο στα κράτη μέλη (ΕΕΛ 31/6.2.2003)" (ΦΕΚ Β 251/13.11.2007).

⁵⁹ Άρθρο 48 παρ. 2 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα.

στην Κόνιτσα και σε εγκαταστάσεις του ιδρύματος Θεομήτωρ στη Μυτιλήνη. Και τα δύο αυτά κέντρα βρίσκονται κοντά στα σύνορα της Ελλάδας και μπορούν να φιλοξενήσουν 200 περίπου ασυνόδευτους ανήλικους. Ο Συνήγορος του Πολίτη επισκέφθηκε και τις δύο αυτές μονάδες και διατύπωσε τη θέση ότι για την αρτιότερη λειτουργία τους πρέπει να διασφαλισθεί η κατάλληλη στελέχωσή τους και ένα σαφώς προσδιορισμένο πλαίσιο λειτουργίας⁶⁰.

Σύμφωνα με το Ν. 3907/2011 ασυνόδευτος ανήλικος δεν απομακρύνεται από την χώρα πριν οι ελληνικές αρχές εξακριβώσουν ότι θα επιστραφεί σε μέλος της οικογένειάς του ή στον ορισθέντα κηδεμόνα του ή σε κατάλληλες εγκαταστάσεις για την υποδοχή ανηλίκων στη χώρα επιστροφής. Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι δεν αρκεί η εξακρίβωση ότι ο ανήλικος θα επιστραφεί σε μέλος της οικογένειάς του, διότι κάποιες φορές εμπλέκεται και η οικογένεια του ανηλίκου στη διακίνησή του. Κάθε περίπτωση ασυνόδευτου ανηλίκου πρέπει να εξετάζεται με μεγάλη προσοχή και να μην εκδίδεται απόφαση επιστροφής πριν διασφαλιστεί ότι αυτός θα επιστρέψει σε ασφαλές οικογενειακό περιβάλλον ή σε κατάλληλες εγκαταστάσεις υποδοχής στο κράτος επιστροφής⁶¹. Βέβαια, ο όρος "κατάλληλες εγκαταστάσεις υποδοχής" είναι αρκετά αόριστος και χρήζει αποσαφήνισης, ειδικά όταν αφορά ανήλικα παιδιά.

Επίσης πριν αποφασισθεί η έκδοση απόφασης επιστροφής ασυνόδευτου ανηλίκου, λαμβάνονται υπόψη τα βέλτιστα συμφέροντά του και παρέχεται συνδρομή από κατάλληλους φορείς⁶². Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι κρατούνται μόνο αν δεν μπορούν να εφαρμοστούν άλλα λιγότερο επαχθή μέτρα για την προετοιμασία της επιστροφής τους και για το ελάχιστο απαιτούμενο χρονικό διάστημα. Ακόμη, τους παρέχεται στέγη σε ιδρύματα που διαθέτουν προσωπικό και εγκαταστάσεις που καλύπτουν τις ανάγκες της ηλικίας τους και δυνατότητα να ασχολούνται με δραστηριότητες παιχνιδιού και ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Τέλος έχουν δικαίωμα πρόσβασης στην εκπαίδευση⁶³.

Κρίνεται σκόπιμο να υπάρξει μια εξειδικευμένη νομοθετική πρόβλεψη, η οποία θα παρέχει στους ασυνόδευτους ανηλίκους άμεση και απόλυτη προστασία από την

⁶⁰ Συνήγορος του Πολίτη, Ετήσια Έκθεση 2009, Εθνικό Τυπογραφείο, σ. 123.

⁶¹ Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Παρατηρήσεις στο σχέδιο νόμου του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη "Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις", 15 Δεκεμβρίου 2010, <http://www.nchr.gr> [πρόσβαση 31.1.2011].

⁶² Άρθρο 25 Ν. 3907/2011.

⁶³ Στο ίδιο, άρθρο 32.

κράτηση ενόψει της επιστροφής Η προστασία της παιδικής ηλικίας είναι πολύ σημαντική για τον ελληνικό πολιτισμό και τη δημοκρατία και θα πρέπει το κράτος να παρεμβαίνει όταν κινδυνεύουν ασυνόδευτα παιδιά.

3.4. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση

Εκπαίδευση είναι "η συστηματική διαδικασία, με τη βοήθεια της οποίας η κοινωνία επιδιώκει να διαμορφώσει τα μέλη της σε ολοκληρωμένους ανθρώπους και σωστά (κοινωνικά) μέλη και να τους εξασφαλίσει όλα εκείνα τα εφόδια που είναι απαραίτητα για τη σωστή επαγγελματική ένταξή τους στον κοινωνικό χώρο"⁶⁴.

"Η γενική ελευθερία της παιδείας σημαίνει την ελευθερία του ατόμου (ή όταν αυτό είναι ανήλικο, των γονέων ή του επιτρόπου του) να αποφασίζει ελεύθερα αν, πως και που θα εκπαιδευθεί"⁶⁵.

Στην Ελλάδα κανένας δεν μπορεί να στερηθεί το δικαίωμά του να εκπαιδευτεί, διότι το δικαίωμα στην εκπαίδευση⁶⁶ κατοχυρώνεται για όλους, ανεξαρτήτως ιθαγένειας και θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων⁶⁷. Επίσης, η απόλαυση του δικαιώματος στην εκπαίδευση από τα παιδιά δεν επιτρέπεται να υπόκειται σε διακρίσεις με βάση το καθεστώς παραμονής των γονέων τους στην Ελλάδα⁶⁸. Η πρόσβαση λοιπόν και των παράνομων μεταναστών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα αποτελεί δικαίωμά τους. Εκτός αυτού βοηθά και στην ομαλή ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία⁶⁹.

Τις δύο τελευταίες δεκαετίες η σύνθεση του μαθητικού πληθυσμού στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από γλωσσική και πολιτισμική πολυμορφία⁷⁰. Σύμφωνα με στοιχεία του υπουργείου Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, κατά το σχολικό έτος 2002-2003 φοιτούσαν στα ελληνικά σχολεία 97 χιλιάδες αλλοδαποί

⁶⁴ Εγκυκλοπαίδεια *Επιστήμη και Ζωή*. τόμος 5ος. Θεσσαλονίκη-Αθήνα: εκδ. Χατζηιακώβου Α.Ε., σ. 131.

⁶⁵ Δαγτόγλου, Π.Δ. *Συνταγματικό δίκαιο - ατομικά δικαιώματα Α΄*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2005). σ. 807.

⁶⁶ Άρθρο 16 παρ. 2 Συντάγματος.

⁶⁷ Άρθρα: 2 παρ. 1 του πρώτου προσθέτου πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α., 13 του Διεθνούς Συμφώνου για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα, που κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν. 1532/1985 (ΦΕΚ Α 45/19.3.1985), 28 της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού και 72 Ν. 3386/2005.

⁶⁸ Άρθρο 2 της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού.

⁶⁹ Παπαθεοδώρου, Θ. *Νομικό καθεστώς Αλλοδαπών: ελληνική και ευρωπαϊκή νομοθεσία*. Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (2007). σ. 108.

⁷⁰ Ρομπόλης, Σ. *Η μετανάστευση από και προς την Ελλάδα*. Θεσσαλονίκη: εκδ. Επίκεντρο, (2007). σ. 92.

μαθητές⁷¹. Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία του Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής, το σχολικό έτος 2005-2006 φοιτούσαν 70.423 αλλοδαποί μαθητές στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και 38.261 στη δευτεροβάθμια, συνολικά δηλαδή 108.684 μαθητές, το 6,8% του συνολικού μαθητικού πληθυσμού⁷². Το σχολικό έτος 2007-2008, 112.211 μαθητές ήταν παιδιά αλλοδαπών⁷³. Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, τη σχολική χρονιά 2008-2009 φοιτούσαν στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση περίπου 130 χιλιάδες αλλοδαποί μαθητές. Τη σχολική χρονιά 2009-2010 οι αλλοδαποί μαθητές υπολογίζονταν περίπου στους 120 χιλιάδες, αποτελώντας το 10% του μαθητικού πληθυσμού της χώρας. Τέλος, τη σχολική χρονιά 2010-2011 οι αλλοδαποί μαθητές που φοίτησαν στις σχολικές μονάδες της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ανέρχονταν στις 133.724⁷⁴.

Η ομαλή συνύπαρξη μεταξύ ημεδαπών και μεταναστών μαθητών στο ελληνικό σχολείο είναι ένα μεγάλο στοίχημα που καλείται να κερδίσει το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να καλλιεργήσουν μεταξύ των παιδιών κλίμα ομόνοιας και φιλικής κοινωνικής συνύπαρξης. Είναι πολύ σημαντικό για την ελληνική κοινωνία οι μετανάστες μαθητές να νιώσουν το ελληνικό σχολείο σαν δικό τους σχολείο, μέσα από το οποίο να μάθουν την ελληνική ιστορία και κουλτούρα και να αγαπήσουν τη χώρα που τους φιλοξενεί. Φαινόμενα ρατσιστικής συμπεριφοράς σε καμία περίπτωση δεν μπορεί και δεν πρέπει να γίνουν ανεκτά.

Η συνύπαρξη αυτή, ενώ σε γενικές γραμμές έχει κινηθεί ομαλά, έχει δημιουργήσει και προβλήματα. Πολλοί Έλληνες γονείς, ιδίως των φτωχότερων λαϊκών αλλά και μεσοαστικών περιοχών, διαμαρτύρονται για την υποβάθμιση των σχολείων που φοιτούν τα παιδιά τους, την οποία αποδίδουν σε μεγάλο βαθμό και στην παρουσία μεταναστών μαθητών. Πολλοί μετανάστες μαθητές –υπάρχουν όμως και πολλές

⁷¹ Κανελλόπουλος, Κ., Γρέγου Μ. και Πετραλιάς, Α. *Παράνομοι Μετανάστες στην Ελλάδα: Κρατικές πολιτικές, τα χαρακτηριστικά και η κοινωνική τους θέση*. Αθήνα: έκδ. Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, (2006). σ. 81.

⁷² Ρομπόλης, Σ. ό.π., (2007). σ. 93.

⁷³ Δεληθανάση, Μ. Η περιπέτεια ενός 19χρονου αφροέλληνα. *Καθημερινή* (κοινωνία), (2009, 4 Οκτωβρίου). σ. 28.

⁷⁴ Σύμφωνα με στοιχεία του υπουργείου Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων. Βλ. πίνακα 5: Κατανομή αλλοδαπών μαθητών στα σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ανά περιφέρεια και διεύθυνση πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (σχολικό έτος 2010-2011) και πίνακα 6: Κατανομή αλλοδαπών μαθητών στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ανά περιφέρεια (σχολικό έτος 2010-2011).

εξαιρέσεις— είναι λογικό να υστερούν έναντι των Ελλήνων στις επιδόσεις τους σε κάποια μαθήματα, πράγμα που οφείλεται καταρχήν στην ελλιπή γνώση της ελληνικής γλώσσας. Έτσι, πολλοί γονείς έχουν στραφεί προς τα ιδιωτικά σχολεία για να αποφύγουν τη συνύπαρξη των παιδιών τους με μετανάστες μαθητές. Το υπουργείο Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων οφείλει να ασχοληθεί με το πρόβλημα ώστε το επίπεδο του ελληνικού δημόσιου σχολείου να διατηρηθεί υψηλό. Αφενός πρέπει να ενισχύσει τους μετανάστες μαθητές με επιπλέον μαθήματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας, αφετέρου να διασφαλίσει το επίπεδο εκπαίδευσης των Ελλήνων μαθητών που φοιτούν μαζί με μετανάστες μαθητές.

3.4.1. Πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση

"Οι ανήλικοι υπήκοοι τρίτων χωρών που ζουν στην Ελλάδα υπάγονται στην υποχρεωτική σχολική εκπαίδευση, όπως και οι Έλληνες"⁷⁵.

Ειδικότερα, προβλέπεται και για τους μαθητές υπηκόους τρίτων χωρών υποχρεωτική σχολική φοίτηση εννέα χρόνων με τους ίδιους όρους που προβλέπεται και για τους Έλληνες και ελεύθερη πρόσβαση στις σχολικές δραστηριότητες⁷⁶. Κατ' εξαίρεση, μπορεί να εγγράφονται στα δημόσια σχολεία με ελλιπή δικαιολογητικά τα παιδιά των παράνομων υπηκόων τρίτων χωρών⁷⁷.

Οι μαθητές υπήκοοι τρίτων χωρών που απέκτησαν στη χώρα προέλευσής τους τίτλους σπουδών πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης μπορούν να εγγραφούν στην ανάλογη βαθμίδα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Οι προϋποθέσεις και οι όροι για την αναγνώριση αυτών των τίτλων και για την κατάταξή τους στην ανάλογη βαθμίδα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος καθορίζονται με απόφαση του υπουργού Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων⁷⁸.

Όσον αφορά τη συμμετοχή αλλοδαπών μαθητών στις σχολικές δραστηριότητες, μεγάλο θέμα είχε δημιουργηθεί με τη δυνατότητα επιλογής τους ως σημαιοφόρων. Το ζήτημα επιλύθηκε με υπουργική απόφαση που ορίζει ότι στη διαδικασία επιλογής σημαιοφόρων, παραστατών και υπεύθυνων για την κατάθεση στεφάνων μπορούν να

⁷⁵ Άρθρο 72 παρ. 1 Ν. 3386/2005.

⁷⁶ Στο ίδιο, άρθρο 72 παρ. 1 και 2.

⁷⁷ Στο ίδιο, άρθρο 72 παρ. 3. Βλ. και υπ' αριθμ. 71/2010 γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.

⁷⁸ Άρθρο 72 παρ. 4 εδ. 1 Ν. 3386/2005.

συμμετέχουν και αλλοδαποί μαθητές, οι οποίοι φοιτούν τουλάχιστον δύο χρόνια σε ελληνικό σχολείο⁷⁹. Είναι δίκαιο αλλοδαποί μαθητές που έχουν τις ανάλογες επιδόσεις να γίνονται σημαιοφόροι. Αντίθετες φωνές που ακούστηκαν είναι αντιδραστικές, βαθιά οπισθοδρομικές και ρατσιστικές. Το υπουργείο Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων δίνοντας το δικαίωμα και σε αλλοδαπούς μαθητές να μπορούν να ορίζονται σημαιοφόροι έπραξε ορθά, καθότι το ελληνικό σχολείο πρέπει να επιβραβεύει τους μαθητές με τις καλύτερες επιδόσεις, ανεξαρτήτως της ιθαγένειάς τους.

Τέλος σχετικά με την εκπαίδευση των αλλοδαπών κρατουμένων, ο Έλληνας νομοθέτης προβλέπει ότι πρέπει να λαμβάνονται ειδικά μέτρα για την εκπαίδευσή τους, εφόσον αυτό είναι εφικτό στο σωφρονιστικό κατάστημα, όπου κρατούνται⁸⁰.

Πίνακας 5: Κατανομή αλλοδαπών μαθητών στα σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ανά περιφέρεια και διεύθυνση πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (σχολικό έτος 2010-2011)

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ	ΣΥΝΟΛΟ
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ	ΔΡΑΜΑΣ	278
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ	ΕΒΡΟΥ	161
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ	ΚΑΒΑΛΑΣ	913
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ	ΞΑΝΘΗΣ	139
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ	ΡΟΔΟΠΗΣ	75
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	981
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	ΑΡΚΑΔΙΑΣ	529
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	ΚΟΡΙΝΘΟΥ	1.547
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	ΛΑΚΩΝΙΑΣ	796
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	1.519
ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	ΛΕΣΒΟΥ	673
ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	ΣΑΜΟΥ	249
ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	ΧΙΟΥ	267
ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟ	1.751

⁷⁹ Υπ’ αριθμ. Γ4/150 (ΦΕΚ Β 246/2.3.2000) και Γ4 958/26.10.2000 αποφάσεις του υπουργού Παιδείας Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων.

⁸⁰ Άρθρο 35 παρ. 4 Σωφρονιστικού Κώδικα, που κυρώθηκε με το Ν. 2776/1999 (ΦΕΚ Α 291/24.12.1999).

ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	ΚΥΚΛΑΔΩΝ	1.691
ΚΡΗΤΗΣ	ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	1.987
ΚΡΗΤΗΣ	ΛΑΣΙΘΙΟΥ	902
ΚΡΗΤΗΣ	ΡΕΘΥΜΝΗΣ	863
ΚΡΗΤΗΣ	ΧΑΝΙΩΝ	1.396
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	ΗΜΑΘΙΑΣ	831
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	Α΄	2.988
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	Β΄	3.180
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	ΚΙΛΚΙΣ	412
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	ΠΕΛΛΑΣ	664
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	ΠΙΕΡΙΑΣ	888
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	ΣΕΡΡΩΝ	406
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	1.432
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	ΓΡΕΒΕΝΩΝ	150
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	170
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	ΚΟΖΑΝΗΣ	618
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	ΦΛΩΡΙΝΑΣ	180
ΗΠΕΙΡΟΥ	ΑΡΤΑΣ	215
ΗΠΕΙΡΟΥ	ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	240
ΗΠΕΙΡΟΥ	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	588
ΗΠΕΙΡΟΥ	ΠΡΕΒΕΖΑΣ	410
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	391
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	ΛΑΡΙΣΑΣ	1.799
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	1.685
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	529
ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΙΩΝ	ΖΑΚΥΝΘΟΥ	718
ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΙΩΝ	ΚΕΡΚΥΡΑΣ	914
ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΙΩΝ	ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	462
ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΙΩΝ	ΛΕΥΚΑΔΑΣ	222
ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝ	953
ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	ΑΧΑΙΑΣ	1.508
ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	ΗΛΕΙΑΣ	1.121
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	ΒΟΙΩΤΙΑΣ	1.228
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	ΕΥΒΟΙΑΣ	1.510
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ	49
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ	1.358
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	ΦΩΚΙΔΑΣ	287
ΑΤΤΙΚΗΣ	Α΄ ΑΘΗΝΑΣ	12.502
ΑΤΤΙΚΗΣ	Β΄ ΑΘΗΝΑΣ	2.388
ΑΤΤΙΚΗΣ	Γ΄ ΑΘΗΝΑΣ	2.800
ΑΤΤΙΚΗΣ	Δ΄ ΑΘΗΝΑΣ	2.526
ΑΤΤΙΚΗΣ	ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ	4.431
ΑΤΤΙΚΗΣ	ΔΥΤΙΚΗΣ	1.335
ΑΤΤΙΚΗΣ	ΠΕΙΡΑΙΑ	3.882
ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΟ ΓΡΑΦΕΙΟ ΜΕΙΟΝΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ	ΡΟΔΟΠΗΣ ΣΓΜ	0

		74.687

Πηγή: υπουργείο Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων (Διεύθυνση Σπουδών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Πίνακας 6: Κατανομή αλλοδαπών μαθητών στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ανά περιφέρεια (σχολικό έτος 2010-2011)

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ	1.144
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	3.969
ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	811
ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ	2.155
ΚΡΗΤΗΣ	3.031
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	7.867
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	903
ΗΠΕΙΡΟΥ	1.587
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	3.086
ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	1.668
ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	2.757
ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	3.068
ΑΤΤΙΚΗΣ	26.437
ΣΙΒΙΤΑΝΙΔΕΙΟΣ	522
ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟ ΓΡΑΦΕΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ	32
	59.037

Πηγή: υπουργείο Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων (Διεύθυνση Σποδών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης)

3.4.2. Σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης

Οι ανήλικοι υπήκοοι τρίτων χωρών που φοιτούν στα δημόσια σχολεία της Ελλάδας είναι υποχρεωμένοι είτε να προσαρμοστούν στο ισχύον σχολικό πρόγραμμα, καταβάλλοντας μεγάλες προσπάθειες σε ατομικό επίπεδο, είτε να μείνουν στο περιθώριο της σχολικής μάθησης. Εκείνο όμως που έχει ιδιαίτερα απασχολήσει το ελληνικό κράτος είναι το ζήτημα της διδασκαλίας της μητρικής τους γλώσσας.

Ο νόμος⁸¹ δίνει τη δυνατότητα να ρυθμιστούν με υπουργική απόφαση τα θέματα της προαιρετικής διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας και του πολιτισμού τους στα δημόσια ελληνικά σχολεία, όπου υπάρχει ικανός αριθμός μαθητών που ενδιαφέρονται.

Το υπουργείο Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων υιοθέτησε μια νέα μορφή εκπαίδευσης, τη διαπολιτισμική⁸². "Σκοπός της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης είναι η οργάνωση και λειτουργία σχολικών μονάδων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για την παροχή εκπαίδευσης σε νέους με εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ή μορφωτικές ιδιαιτερότητες"⁸³. Στα σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης εφαρμόζονται τα προγράμματα των αντίστοιχων δημόσιων σχολείων, τα οποία με απόφαση του Υπουργού Παιδείας Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, είναι δυνατό να προσαρμόζονται στις ιδιαίτερες εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ή μορφωτικές ανάγκες των μαθητών τους⁸⁴. Σε αυτά τα σχολεία, η ελληνική γλώσσα διδάσκεται ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα⁸⁵.

Σήμερα λειτουργούν είκοσι έξι (26) σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Τα δεκατρία από αυτά είναι Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Χανιά, Ροδόπη, Ιωάννινα) και τα άλλα δεκατρία Δευτεροβάθμιας (Αττική, Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Ροδόπη, Κοζάνη)⁸⁶. Ο πίνακας 7 παρουσιάζει τον συνολικό αριθμό των μαθητών (Ελλήνων και αλλοδαπών) που φοιτούσαν στα σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης κατά το σχολικό έτος 2008-2009.

⁸¹ Άρθρο 72 παρ. 4 εδ. 2 Ν. 3386/2005.

⁸² Άρθρα: 34-38 Ν. 2413/1996 "Η ελληνική παιδεία στο εξωτερικό, η διαπολιτισμική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ Α 124/17.6.1996).

⁸³ Στο ίδιο, άρθρο 34 παρ. 1.

⁸⁴ Στο ίδιο, άρθρα: 34 παρ. 2 και 35 παρ. 2 και Πασσά, Ξ. *Οδηγός Διαπολιτισμικής Συμβουλευτικής*. Ελληνικό Συμβούλιο για τους πρόσφυγες. Αθήνα: εκδ. Παπαζήση, (2008). σ. 73.

⁸⁵ Κανελλόπουλος, Κ. κ.ά. ό.π., σ. 82.

⁸⁶ <http://www.yperph.gr>. [πρόσβαση 1.6.2011] και <http://www.doe.gr>. [πρόσβαση 1.6.2011].

Πίνακας 7: Κατανομή αλλοδαπών μαθητών στα σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (σχολικό έτος 2008-2009)

Βαθμίδα εκπαίδευσης	Σύνολο μαθητών	Αριθμός αλλοδαπών μαθητών
Δημοτικό	2.438	523
Γυμνάσιο	1.588	511
Λύκειο	755	227
ΣΥΝΟΛΟ	4.781	1.261

Πηγή: Ινστιτούτο παιδείας ομογενών και διαπολιτισμικής εκπαίδευσης

3.4.3. Τριτοβάθμια εκπαίδευση

Οι υπήκοοι τρίτων χωρών απόφοιτοι της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης μπορούν να έχουν πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση με τους ίδιους όρους και προϋποθέσεις όπως οι Έλληνες συμμαθητές τους⁸⁷. Επίσης, όσοι έχουν γίνει δεκτοί για λόγους οικογενειακής επανένωσης και έχουν λάβει αυτοτελή άδεια διαμονής, έχουν τη δυνατότητα να τη μεταβάλουν σε άδεια διαμονής για σπουδές. Μετά το πέρας των σπουδών τους δικαιούνται να παραμείνουν στη χώρα και να μεταβάλουν περαιτέρω την άδεια διαμονής τους για όποιο λόγο επιθυμούν από τους προβλεπόμενους στο Ν. 3386/2005⁸⁸.

Εκτός όμως από τους υπηκόους τρίτων χωρών που έχουν αποφοιτήσει από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα και επιθυμούν να σπουδάσουν στα ελληνικά πανεπιστήμια, υπάρχουν και εκείνοι που τελείωσαν τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στις

⁸⁷ Άρθρο 72 παρ. 5 Ν. 3386/2005. Βλ. και απόφαση του υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων Φ.151/41977/Β6 "Τροποποίηση και συμπλήρωση της υπ' αριθμ. Φ.151/20049/Β6 (ΦΕΚ 272-Β/1.3.2007) υπουργικής απόφασης "Πρόσβαση στην Τριτοβάθμια Εκπ/ση αποφοίτων Β/θμιας Εκπ/σης που υπάγονται στις ειδικές κατηγορίες..." (ΦΕΚ Β 832/12.5.2011), η οποία αποκλείει από τις ειδικές κατηγορίες υποψηφίων για εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση τους αλλοδαπούς – αλλογενείς αποφοίτους ελληνικών σχολείων που λειτουργούν στην Ελλάδα.

⁸⁸ Άρθρο 60 παρ. 4 Ν. 3386/2005 και Κ.Υ.Α. 11702/06 των υπουργών Εσωτερικών - Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων - Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας "Καθορισμός της διαδικασίας και των προϋποθέσεων υπαγωγής στις ρυθμίσεις του Ν. 3386/2005 των υπηκόων τρίτων χωρών που φοιτούν ή έχουν αποφοιτήσει από δημόσια εκπαιδευτικά ιδρύματα" (ΦΕΚ Β 892/12.7.2006).

χώρες καταγωγής τους και θέλουν να σπουδάσουν στην Ελλάδα. Αυτοί μπορούν να πραγματοποιήσουν την επιθυμία τους, αφού λάβουν θεώρηση εισόδου για σπουδές⁸⁹.

Συγκεκριμένα, "επιτρέπεται η είσοδος υπηκόου τρίτης χώρας στην Ελλάδα για σπουδές σε Πανεπιστήμια (Α.Ε.Ι.), Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Τ.Ε.Ι.), Ανώτερες Εκκλησιαστικές Σχολές και Εκκλησιαστικές Σχολικές Μονάδες, στην Ανώτερα Σχολή Εκπαιδευτικών Τεχνολόγων Μηχανικών της Ανώτατης Σχολής Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαιδύσεως (Α.Σ.Ε.ΤΕ.Μ./Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.), στην Ανώτερη Σχολή Τουριστικών Επαγγελματιών του Ε.Ο.Τ. και σε Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια (Τ.Ε.Ε.)"⁹⁰. Επίσης, οι υπήκοοι τρίτων χωρών μπορούν να φοιτήσουν στις σχολές και τα ειδικά σχολεία των Ενόπλων Δυνάμεων, των Σωμάτων Ασφαλείας ή τις Ακαδημίες του Εμπορικού Ναυτικού, εφόσον λάβουν ειδική θεώρηση για το σκοπό αυτό και γίνουν δεκτοί στις ανωτέρω σχολές⁹¹.

Στην έννοια των σπουδών, εκτός από την παρακολούθηση μαθημάτων για την απόκτηση πτυχίου τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, εντάσσεται και ο κύκλος προετοιμασίας για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, καθώς και οι μεταπτυχιακές σπουδές⁹².

Προκειμένου να λάβει θεώρηση εισόδου υπήκοος τρίτης χώρας, που επιθυμεί να σπουδάσει στην τριτοβάθμια εκπαίδευση της Ελλάδας, θα πρέπει να έχει γίνει δεκτός στον αντίστοιχο εκπαιδευτικό φορέα και να αποδείξει ότι διαθέτει επαρκείς πόρους που θα του επιτρέψουν να εξασφαλίσει οικονομικά τη διαβίωση και τις σπουδές του, καθώς και την πλήρη κάλυψη της ιατροφαρμακευτικής του περίθαλψης⁹³.

Αφού επιτραπεί η είσοδος υπηκόου τρίτης χώρας στην Ελλάδα για σπουδές, του χορηγείται η αντίστοιχη άδεια διαμονής⁹⁴, η οποία όμως δεν δημιουργεί δικαίωμα στα μέλη της οικογένειάς του να τον συνοδεύσουν στη χώρα μας⁹⁵ ούτε του επιτρέπει να υποβάλει αίτηση για αλλαγή σκοπού της άδειας διαμονής του. Επιτρέπεται όμως να

⁸⁹ Με το Π.Δ. 101/2008 μεταφέρθηκε στην εθνική νομοθεσία η Οδηγία 2004/114/ΕΚ σχετικά με τις προϋποθέσεις εισδοχής υπηκόων τρίτων χωρών με σκοπό τις σπουδές ή την εθελοντική υπηρεσία.

⁹⁰ Άρθρο 28 παρ. 1 εδ. 1 Ν. 3386/2005.

⁹¹ Στο ίδιο, άρθρο 32.

⁹² Στο ίδιο, άρθρο 28 παρ. 1 εδ. 2.

⁹³ Άρθρο 17 της απόφασης του Υπουργού Εξωτερικών 3497.3/550/ΑΣ 4000.

⁹⁴ Αφού υποβάλλει δύο τουλάχιστον μήνες πριν λήξει η θεώρηση εισόδου του (visa) στο δήμο του τόπου κατοικίας ή διαμονής του αίτηση με τα απαιτούμενα δικαιολογητικά για έκδοση άδεια διαμονής για σπουδές και αφού αποφασίσει θετικά για τη χορήγησή της η περιφέρεια αλλοδαπών. Βλ. και άρθρα: 28 και 29 Ν. 3386/2005, όπως ισχύουν σήμερα.

⁹⁵ Τέτοια άδεια για τα μέλη της οικογένειας υπηκόου τρίτης χώρας που διαμένει στην Ελλάδα λόγω σπουδών επιτρέπεται μόνο για τους υπηκόους τρίτων χωρών που έρχονται στην Ελλάδα για την απόκτηση της ιατρικής ειδικότητας (άρθρο 33 παρ. 2 Ν. 3386/2005).

εργάζεται με καθεστώς μερικής απασχόλησης⁹⁶. Αντίθετα, οι υπήκοοι τρίτων χωρών, οι οποίοι δεν φοιτούν στα ελληνικά Πανεπιστήμια αλλά έχουν άδεια διαμονής για εργασία στην Ελλάδα, δεν μπορούν να μεταβάλουν την άδεια διαμονής για εργασία σε άδεια διαμονής για σπουδές, "με εξαίρεση όσους έχουν γίνει δεκτοί για λόγους οικογενειακής επανένωσης"⁹⁷.

Ο υπήκοος τρίτης χώρας, που αποφοίτησε από Α.Ε.Ι. ή Τ.Ε.Ι. της Ελλάδας μπορεί να ανανεώσει την άδεια διαμονής του λόγω σπουδών χωρίς πλέον να χρειάζεται να εφοδιασθεί με νέα θεώρηση εισόδου, για να συνεχίσει τη φοίτησή του σε μεταπτυχιακό επίπεδο⁹⁸. Μετά το τέλος των σπουδών του (και των μεταπτυχιακών) υποχρεούται να αναχωρήσει από την Ελλάδα.

Εκτός από τις σπουδές στα ελληνικά Α.Ε.Ι. και Τ.Ε.Ι. "επιτρέπεται η είσοδος στην Ελλάδα υπηκόου τρίτης χώρας για επαγγελματική κατάρτιση σε δημόσια ή ιδιωτικά Ι.Ε.Κ. εφόσον γίνει δεκτός από αυτά και του χορηγηθεί σχετική έγκριση φοίτησης από τον Οργανισμό Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ο.Ε.Ε.Κ.)"⁹⁹. Ο υπουργός Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων με απόφασή του, ύστερα από γνώμη του διοικητικού συμβουλίου του Ο.Ε.Ε.Κ., καθορίζει τους όρους, τις προϋποθέσεις και τα πιστοποιητικά γλωσσομάθειας της ελληνικής γλώσσας που απαιτούνται για την έγκριση αυτή¹⁰⁰.

Ο υπήκοος τρίτης χώρας που έχει λάβει θεώρηση εισόδου ή άδεια διαμονής για επαγγελματική κατάρτιση, δικαιούται να αλλάξει Ι.Ε.Κ. ή Εργαστήριο Ελευθέρων Σπουδών, καθώς και κατεύθυνση σπουδών ή επαγγελματικής κατάρτισης μόνο μία φορά και εντός του πρώτου έτους της φοίτησής του¹⁰¹. Δεν επιτρέπεται όμως να αλλάξει σκοπό άδειας διαμονής¹⁰².

Οι υπήκοοι χωρών εκτός Ε.Ε., στα δημόσια Ι.Ε.Κ. του Ο.Ε.Ε.Κ. πληρώνουν για δίδακτρα και εξέταστρα πιστοποίησης ποσά διπλάσια εκείνων που καταβάλλουν εκάστοτε οι Έλληνες καταρτιζόμενοι. Στα δημόσια Ι.Ε.Κ. άλλων υπουργείων ή Ν.Π.Δ.Δ. πληρώνουν για τέλη εγγραφής υπέρ Ο.Ε.Ε.Κ. και εξέταστρα πιστοποίησης

⁹⁶ Άρθρο 35 Ν. 3386/2005.

⁹⁷ Άρθρο 28 παρ. 3 Ν. 3386/2005, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 10 παρ. 1 Ν. 3536/2007.

⁹⁸ Άρθρο 29 παρ. 1 Ν. 3386/2005, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 10 παρ. 2 Ν. 3536/2007.

⁹⁹ Άρθρο 30 Ν. 3386/2005.

¹⁰⁰ Άρθρο 18 της απόφασης του Υπουργού Εξωτερικών 3497.3/550/ΑΣ 4000-2005.

¹⁰¹ Άρθρο 31 Ν. 3386/2005.

¹⁰² Στο ίδιο, άρθρο 12 παρ. 6, όπως ισχύει σήμερα.

ποσά διπλάσια εκείνων που καταβάλλουν εκάστοτε οι Έλληνες καταρτιζόμενοι και για δίδακτρα ποσό που ορίζεται με τις εκάστοτε αποφάσεις των αρμόδιων υπουργείων. Τέλος στα ιδιωτικά Ι.Ε.Κ. καταβάλουν τέλη εγγραφής υπέρ Ο.Ε.Ε.Κ. και εξέταστρα πιστοποίησης ποσά διπλάσια εκείνων που καταβάλλουν εκάστοτε οι Έλληνες καταρτιζόμενοι και δίδακτρα ποσό τουλάχιστον ίσο με αυτό που καταβάλλουν εκάστοτε οι Έλληνες καταρτιζόμενοι. Παρατηρείται δυσμενής μεταχείριση σε βάρος των υπηκόων τρίτων χωρών, που σπουδάζουν σε Ι.Ε.Κ. στην Ελλάδα¹⁰³.

3.4.4. Προβλήματα ένταξης των μεταναστών μαθητών στο ελληνικό σχολείο

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο μετανάστης μαθητής στο σχολικό περιβάλλον είναι πολλά. Καταρχήν δεν γνωρίζει καλά την ελληνική γλώσσα. Ενδεχομένως στο σπίτι οι γονείς του μιλούν μόνο τη μητρική τους γλώσσα. Όταν λοιπόν φοιτεί στο ελληνικό σχολείο αντιμετωπίζει πρόβλημα κατανόησης των μαθημάτων που διδάσκονται στην ελληνική γλώσσα καθώς και πρόβλημα συνεννόησης με τους Έλληνες συμμαθητές του. Αυτό μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να απομονωθεί ή να συναναστρέφεται μόνο ομοεθνείς συμμαθητές του.

Επίσης ο μετανάστης μαθητής που έχει τελειώσει κάποιες τάξεις σε σχολείο της πατρίδας του και έπειτα έρχεται στην Ελλάδα, μπορεί να αντιμετωπίζει πρόβλημα κατανόησης του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Αυτό επιτείνεται από το γεγονός ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και ειδικά η διαδικασία των εξετάσεων αλλάζει συνεχώς, σε σημείο που και οι Έλληνες μαθητές δυσκολεύονται να προσαρμοστούν¹⁰⁴.

Οι πιο πάνω δυσκολίες σε κάποιες περιπτώσεις ενδέχεται να οδηγήσουν τους μετανάστες μαθητές στην απόφαση να εγκαταλείψουν το σχολείο, με αποτέλεσμα να μη μπορούν αργότερα να διεκδικήσουν κάτι περισσότερο από μια θέση ανειδίκευτου εργάτη. Μπορεί επίσης να δεχτούν την απόρριψη από τους Έλληνες συνομηλίκους τους, να θεωρήσουν ότι οι κοινωνικοοικονομικοί ορίζοντες είναι κλειστοί γι' αυτούς και ότι είναι πολίτες "δεύτερης κατηγορίας". Η βίωση όμως αυτών των συναισθημάτων

¹⁰³ Άρθρο 6 περ. Β Υ.Α. Δ/13074/7.6.00 - 2000 "Εγγραφή αλλοδαπών σε Δημόσια και Ιδιωτικά ΙΕΚ" (ΦΕΚ Β 780/23.6.2000) και Υ.Α. 17111/2009 "Καθορισμός ύψους διδάκτρων και λοιπών δικαιωμάτων των Ι.Ε.Κ. του Ο.Τ.Ε.Κ." (ΦΕΚ Β 2180/2.10.2009).

¹⁰⁴ Μουσούρου, Λ. Παιδιά παλιννοστούντων και αλλοδαπών στο ελληνικό σχολείο. Στο Μπάγκαβος, Χ./Παπαδοπούλου, Δ. (επιμ.). Επιστημονική Εταιρεία Κοινωνικής Πολιτικής. *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*. Αθήνα: εκδ. Gutenberg, (2006). σ. 225.

ρατσισμού και απόρριψης από τους μετανάστες μαθητές αποκρυσταλλώνεται στις παιδικές τους ψυχές ακολουθώντας τους και στην ενήλική τους ζωή¹⁰⁵.

Σε έρευνα της Unicef το 2001, το 55,1% των μαθητών δήλωσαν ότι δεν τους ενοχλούσε η παρουσία μεταναστών μαθητών στην τάξη τους και το 67,9% των καθηγητών ότι δεν θα τους ενοχλούσε αν στο σχολείο όπου δίδασκαν υπήρχε σημαντικός αριθμός μεταναστών μαθητών. Το 50,5% όμως των γονέων δήλωσαν ότι δεν θα ήθελαν στο σχολείο όπου φοιτούν τα παιδιά τους να φοιτούν πολλοί μετανάστες μαθητές.¹⁰⁶

Τα δεδομένα αυτά σημαίνουν ότι χρειάζεται σοβαρή προσπάθεια προετοιμασίας των εκπαιδευτικών για να αντιμετωπίσουν με επιτυχία το πολυεθνικό σχολείο στο οποίο διδάσκουν, μέσω ενισχυτικών διδασκαλιών, προγραμμάτων διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και εκμάθησης της ελληνικής ιστορίας και γλώσσας στους μετανάστες μαθητές¹⁰⁷.

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση των μεταναστών μαθητών είναι εξαιρετικής σπουδαιότητας για τον ίδιο τον ελληνικό πολιτισμό. Ανεξάρτητα από τη μεταναστευτική πολιτική που εφαρμόζει κάθε κυβέρνηση, άλλοτε πιο "σκληρή" και άλλοτε πιο "χαλαρή" και φιλομεταναστευτική, το ζήτημα της εκπαίδευσης των μεταναστών μαθητών άπτεται των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους και της προστασίας της παιδικής ηλικίας. Θα πρέπει λοιπόν ανεμπόδιστα και χωρίς ρατσιστικές προκαταλήψεις, όχι απλά να μην παρεμποδίζεται αλλά να διευκολύνεται και να ενθαρρύνεται η πρόσβαση των μεταναστών μαθητών σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Με αυτόν τον τρόπο, εξυπηρετούνται και τα συμφέροντα της ελληνικής πολιτείας καθότι μέσω της εκπαίδευσης οι μετανάστες μαθαίνουν την ιστορία και τις αξίες της Ελλάδας, ενσωματώνονται στην ελληνική κοινωνία και αποφεύγονται επικίνδυνα φαινόμενα "γκετοποίησης" και αποκλεισμού.

Βασικό θεμέλιο και στοιχείο ιδεολογικής αλλά και κοινωνικής υπεροχής των σύγχρονων δυτικών κοινωνιών και της ελληνικής, είναι το δικαίωμα των ίσων ευκαιριών για όλους. Ίσες ευκαιρίες και συνεπώς δικαίωμα στο όνειρο για καλύτερη

¹⁰⁵ Στο ίδιο, σσ. 225-226.

¹⁰⁶ Unicef. Συμπεράσματα έρευνας που διενεργήθηκε από την KAPPA RESEARCH κατ' εντολή της unicef το έτος 2001: Διακρίσεις-Ρατσισμός-Ξενοφοβία και Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα, <http://www.unicef.gr> [πρόσβαση 3.10.2010].

¹⁰⁷ Καψάλης, Α. (επιμ.). *Αδήλωτη απασχόληση και "νομιμοποίηση" των μεταναστών: η πρόκληση της μεταναστευτικής πολιτικής*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας / ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, (2007). σ. 201.

ζωή μπορεί να εξασφαλίσει μόνο η παιδεία και το εκπαιδευτικό σύστημα για όλους, ανεξαρτήτως ιθαγένειας.

Το ελληνικό σχολείο είναι μια μεγάλη ευκαιρία για την ένταξη των μεταναστών στην κοινωνία. Πολλά παιδιά μεταναστών θα ενταχθούν σ' αυτήν πολύ πιο εύκολα από τους γονείς τους, επειδή στο σχολείο θα μάθουν καλύτερα την ελληνική γλώσσα, θα συναναστραφούν με Έλληνες συνομηλίκους τους και θα αποκτήσουν τα εφόδια για μία καλύτερη ζωή από αυτή των γονιών τους στην Ελλάδα. Ταυτόχρονα, πρέπει να διαφυλαχθεί σε υψηλό επίπεδο η εκπαίδευση των Ελλήνων μαθητών που φοιτούν μαζί με μετανάστες μαθητές ώστε να αποτραπεί η δημιουργία σχολείων δύο ταχυτήτων.

3.5. Το δικαίωμα σε επαρκή στέγαση¹⁰⁸

Ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα των μεταναστών στην Ελλάδα είναι η ανεύρεση κατοικίας και οι συνθήκες στέγασης¹⁰⁹. Πολλοί νόμιμοι μετανάστες δυσκολεύονται να βρουν στέγη, διότι πολλοί Έλληνες ιδιοκτήτες αποφεύγουν να τους εκμισθώσουν τα ακίνητά τους είτε επειδή διακατέχονται από ξενοφοβικά στερεότυπα είτε επειδή οι άλλοι ένοικοι της πολυκατοικίας δεν θέλουν να έχουν γείτονες μετανάστες. Το μεγαλύτερο όμως πρόβλημα το αντιμετωπίζουν οι μετανάστες που δεν διαθέτουν διαβατήριο ή άλλο ταξιδιωτικό έγγραφο που αναγνωρίζεται από τις Διεθνείς Συμβάσεις ή θεώρηση εισόδου ή άδεια διαμονής, αφού ο νόμος απαγορεύει στους ιδιοκτήτες ακινήτων να τα εκμισθώνουν σε αυτούς¹¹⁰. Έτσι οι περισσότεροι παράνομοι μετανάστες μένουν άστεγοι ή ζουν κάτω από αναξιοπρεπείς συνθήκες. Συνήθως εγκαθίστανται στις υποβαθμισμένες περιοχές κάθε πόλης, εκεί δηλαδή όπου οι Έλληνες δεν θέλουν να κατοικούν. Είναι χαρακτηριστικό ότι στην Αθήνα το 70% περίπου των κατοίκων που ζουν σε υποβαθμισμένες περιοχές και κυρίως γύρω από το κέντρο είναι μετανάστες¹¹¹.

¹⁰⁸ Άρθρο 21 παρ. 4 Συντάγματος.

¹⁰⁹ Μαράτου-Αλιπράντη, Λ. Ξένο εργατικό δυναμικό: τάσεις και προβλήματα της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Στο Κατσούλης, Η. (επιστημονικός υπεύθυνος), Καραντινός, Δ., Μαράτου-Αλιπράντη, Λ. και Φρονίμου, Ε. (επιμ.). Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα. Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής. Τόμος Α, γ' έκδοση, Αθήνα: εκδ. ΕΚΚΕ, (2002). σ. 289.

¹¹⁰ Άρθρο 87 παρ. 1 Ν. 3386/2005 και Πουλαράκης, Ε./Ψωμιάδη, Ε. *Δίκαιο αλλοδαπών* (2η έκδοση). Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (2010). σ. 1751.

¹¹¹ Λυγερός, Σ. Ο...παράδεισος της Ομόνοιας. *Καθημερινή* (θέμα), (2009, 10 Μαΐου). σ. 4.

Παρατηρείται βέβαια και το φαινόμενο κάποιοι Έλληνες ιδιοκτήτες ακινήτων να τα υπενοικιάζουν "με το κεφάλι" σε παράνομους μετανάστες¹¹² εκμεταλλευόμενοι το γεγονός ότι οι τελευταίοι είναι παράνομοι και δεν έχουν δικαίωμα να μισθώνουν κατοικία. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να ζουν σε ένα μικρό διαμέρισμα υπεράριθμοι μετανάστες πληρώνοντας αναλογικά ο καθένας ένα υπέρογκο ποσό ως ενοίκιο.

Θα πρέπει να σημειωθεί πάντως ότι σε πολλές περιπτώσεις μετανάστες με δική τους πρωτοβουλία μένουν ομαδικά σε διαμερίσματα που νοικιάζει ένας από αυτούς εν αγνοία, σε πολλές περιπτώσεις, του Έλληνα ιδιοκτήτη, αφού το όνομά τους δεν συμπεριλαμβάνεται στο ιδιωτικό συμφωνητικό της μίσθωσης. Αποτέλεσμα είναι να προκαλείται θόρυβος, να δημιουργούνται πολλές φορές προβλήματα στους υπόλοιπους ενοίκους της πολυκατοικίας αλλά και εκτεταμένες φθορές στα διαμερίσματα αυτά.

Στη χειρότερη περίπτωση οι παράνομοι μετανάστες μένουν άστεγοι ή βρίσκουν κατάλυμα σε εγκαταλειμμένα παλιά κτίρια, τα οποία δεν είναι κατάλληλα για κατοικία και στα οποία ζουν υπό αναξιοπρεπείς συνθήκες¹¹³. Η ομαδική διαμονή μεταναστών σε κτίρια του κέντρου της Αθήνας έχει δημιουργήσει θύελλα παραπόνων από κατοίκους και καταστηματάρχες των οποίων οι κατοικίες και τα καταστήματα γειτνιάζουν με τους χώρους αυτούς, οι οποίοι γίνονται εστίες δυστυχίας και εξαθλίωσης, σε κάποιες δε περιπτώσεις και εστίες εγκληματικότητας.

Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει δεχθεί πολλές αναφορές για το θέμα αυτό από κατοίκους και εργαζόμενους στην περιοχή του ιστορικού κέντρου της Αθήνας. Για το λόγο αυτό διενέργησε με κλιμάκιά του αυτοψίες στις 13.5.2009 και 12.5.2010, κατέγραψε τα προβλήματα, προέβη σε γενικές διαπιστώσεις για την κατάσταση που επικρατεί στην ευρύτερη περιοχή του ιστορικού κέντρου της Αθήνας και διατύπωσε προτάσεις για να αντιμετωπισθούν τα προβλήματα που εντοπίστηκαν. Τα βασικά προβλήματα ήταν η σοβαρή υποβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και όσων

¹¹² Δάμα, Γ. Ο νέος κόσμος των μεταναστών. *Ελευθεροτυπία*, (2009, 1 Δεκεμβρίου). σ. 21 και Φώσκολος, Γ. Μετανάστες στοιβαγμένοι σε κτίρια - ερείπια. *Έθνος*, 20.5.2011, <http://www.ethnos.gr> [πρόσβαση 1.6.2011].

¹¹³ Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν το εγκαταλειμμένο κτίριο του παλαιού Εφετείου στην οδό Σωκράτους, στην Αθήνα. Μέσα σ' αυτό, μέχρι τον Ιούλιο του 2009 κατοικούσαν 600 περίπου μετανάστες μαζί με ακαθαρσίες, σπασμένα τζάμια, χωρίς ηλεκτρικό ρεύμα, τουαλέτα και νερό [Δεληθανάση, Μ. Από την Κακαβιά στους άθλιους του εφετείου. *Καθημερινή*, (2009, 10 Μαΐου). σ. 6]. Το κτίριο του παλιού Εφετείου δεν ήταν το μόνο στο οποίο στοιβάζονταν μετανάστες. Υπάρχουν και άλλα εγκαταλειμμένα κτίρια σε υποβαθμισμένες συνοικίες των Αθηνών τα οποία ακόμα και σήμερα απελπισμένοι λαθρομετανάστες χρησιμοποιούν ως κατοικία, π.χ. στον Άγιο Παντελεήμονα, το Νέο Κόσμο και αλλού [Δάμα, Γ. ό.π., σ. 21].

εργάζονται εκεί, η μαζική διαμονή σε μισθωμένα διαμερίσματα μεταναστών υπό αναξιοπρεπείς συνθήκες και η συστηματική υποβάθμιση των γενικών όρων διαβίωσης και κυκλοφορίας στην περιοχή, ακόμα και όσον αφορά την ευχέρεια πρόσβασης σε ορισμένα σημεία της περιοχής, στο πλαίσιο είτε της κατοίκησης είτε της ανάληψης επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ιδιαίτερες πτυχές των όρων διαβίωσης των κατοίκων και εργαζόμενων στο κέντρο της Αθήνας, που κατεξοχήν δοκιμάζονται οδηγώντας σε υποβάθμιση της ποιότητας ζωής τους είναι η δημόσια υγεία που τίθεται σε κίνδυνο και η δημόσια τάξη και ασφάλεια λόγω της αυξημένης εγκληματικότητας στην περιοχή σε συνδυασμό με την ανεπαρκή αστυνόμευση¹¹⁴.

Οι ελληνικές αρχές πρέπει να σέβονται το δικαίωμα σε επαρκή στέγαση όλων των ανθρώπων που κατοικούν στην Ελλάδα. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να βρεθεί οριστική λύση στο στεγαστικό πρόβλημα των παράνομων μεταναστών και να μην αντιμετωπίζεται με προσωρινές λύσεις. Ταυτόχρονα χρειάζεται επαρκής αστυνόμευση στις περιοχές, όπου οι κάτοικοι διαμαρτύρονται για έλλειψη ασφάλειας και εγκληματικότητα, την οποία αποδίδουν στην πολυπληθή διαμονή παράνομων μεταναστών.

3.6. Το δικαίωμα της εργασίας

Το δικαίωμα της εργασίας είναι κοινωνικό δικαίωμα¹¹⁵ και "προστατεύεται από το κράτος, το οποίο πρέπει να μεριμνά για τη δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών"¹¹⁶.

Φορείς του δικαιώματος της εργασίας είναι τόσο οι Έλληνες όσο και οι υπήκοοι τρίτων χωρών. Εξαίρεση αποτελούν οι δημόσιες λειτουργίες, στις οποίες γίνονται δεκτοί μόνο Έλληνες και Ευρωπαίοι πολίτες¹¹⁷.

Τομή για την προαγωγή της αρχής της ισότητας μεταξύ Ελλήνων και μεταναστών εργαζομένων αποτέλεσε η ψήφιση του νόμου 3304/2005 "Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής,

¹¹⁴ Συνήγορος του πολίτη. (Συνήγορος του μετανάστη, του πρόσφυγα και του ομογενούς) "Εκτιμήσεις του Συνηγόρου του πολίτη για το ιστορικό εμπορικό κέντρο Αθηνών", 13.7.2010, <http://www.synigoros.gr> [πρόσβαση 8.12.2010].

¹¹⁵ Το δικαίωμα αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 22 του Συντάγματος και δεν πρέπει να συγχέεται με την ελευθερία εργασίας ως ατομικό δικαίωμα που κατοχυρώνει το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος.

¹¹⁶ Άρθρο 22 Συντάγματος.

¹¹⁷ Στο ίδιο, άρθρο 4 παρ. 4 και Καρακώστας, Β. *Το Σύνταγμα. Ερμηνευτικά σχόλια - Νομολογία*. Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (2006). σ. 491.

θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού"¹¹⁸. Ο νόμος αυτός, ο οποίος ψηφίστηκε προς εφαρμογή των δύο κοινοτικών οδηγιών 2000/43/EK "περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής" και 2000/78/EK "για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, ειδικών αναγκών, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού" αποκλειστικά στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας, έθεσε ως στόχο να θεσπιστεί ένα γενικό πλαίσιο για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω εθνοτικής ή φυλετικής καταγωγής ή άλλων ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των εργαζομένων.

Ο νόμος 3304/2005 επιδιώκει να καταπολεμήσει τα φαινόμενα τόσο των άμεσων όσο και των έμμεσων διακρίσεων στο χώρο της εργασίας (άρθρα: 3 και 7) και παρέχει προστασία έναντι της παρενόχλησης (άρθρο 2 παρ. 2) και έναντι της εντολής για διακριτική μεταχείριση (άρθρο 2 παρ. 3). Προβλέπει ποινικές και διοικητικές κυρώσεις για τους παραβάτες (άρθρα: 16 και 17) και δίνει έμφαση στη διαμεσολαβητική δράση συγκεκριμένων δημόσιων φορέων για την προώθηση της ίσης μεταχείρισης στην απασχόληση. Οι φορείς αυτοί είναι ο Συνήγορος του Πολίτη, το Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας, η συσταθείσα με το νόμο αυτό υπηρεσία Ίσης Μεταχείρισης του υπουργείου Δικαιοσύνης και η επίσης συσταθείσα με το νόμο αυτό Επιτροπή Ίσης Μεταχείρισης του υπουργείου Δικαιοσύνης (άρθρα: 19 και 21). Τέλος, σημαντική καινοτομία του νόμου είναι η εν μέρει μετατόπιση του βάρους απόδειξης της διάκρισης από τον βλαπτόμενο στο αντίδικο μέρος. Ο πρώτος αρκεί να εκθέσει τα γεγονότα από τα οποία μπορεί να συναχθεί η άμεση ή έμμεση διάκριση που έχει υποστεί και τότε το βάρος απόδειξης ότι δεν συνέτρεξαν οι περιστάσεις παραβίασης της αρχής της ισότητας μετατοπίζεται στο αντίδικο μέρος (άρθρο 14).

Ένα χρόνο μετά την ψήφιση του παραπάνω νόμου θεσπίστηκε ο εξίσου σημαντικός για τη διασφάλιση της ισότητας στην εργασία νόμος 3488/2006 "Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών όσον αφορά στην πρόσβαση στην απασχόληση, στην επαγγελματική εκπαίδευση και ανέλιξη, στους όρους και στις συνθήκες εργασίας και άλλες συναφείς διατάξεις"¹¹⁹. Με το νόμο αυτό ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη η οδηγία 2002/73/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και

¹¹⁸ ΦΕΚ Α 16/27.1.2005.

¹¹⁹ ΦΕΚ Α 191/11.9.2006. Ο Ν. 3488/2006 καταργήθηκε με το άρθρο 30 παρ. 3 Ν. 3896/2010, εξαιρουμένων της παραγράφου 7 του άρθρου 13 και των άρθρων 21 και 23.

του Συμβουλίου, η οποία τροποποίησε την κοινοτική οδηγία 76/207/ΕΟΚ του Συμβουλίου "περί της εφαρμογής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση στην απασχόληση, στην επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας". Βασική επιδίωξη του νόμου αυτού ήταν να εφαρμοστεί πιο αποτελεσματικά η αρχή της ισότητας μεταξύ των δύο φύλων στον τομέα της εργασίας.

Σημαντικός είναι και ο νόμος 3896/2010, με τον οποίο ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη η οδηγία 2006/54/ΕΚ. Σκοπός του νόμου αυτού είναι να εξασφαλισθεί η εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης, όσον αφορά την πρόσβαση στην απασχόληση, τις συνθήκες και τους όρους εργασίας, συμπεριλαμβανομένης της αμοιβής και τα επαγγελματικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης, όπως προβλέπεται από τις διατάξεις της οδηγίας 2006/54/ΕΚ.

Οι πιο πάνω νόμοι δημιούργησαν ένα προστατευτικό νομοθετικό πλαίσιο κατά των διακρίσεων λόγω φύλου σε βάρος των υπηκόων τρίτων χωρών, οι οποίοι εργάζονται ή είναι υποψήφιοι να καταλάβουν θέσεις εργασίας στην Ελλάδα.

Όμως, ο νομοθέτης θέτει περιορισμούς στην εργασία των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελλάδα με κριτήριο τη νομιμότητα παραμονής τους στη χώρα. Ο υπήκοος τρίτης χώρας δικαιούται να εργαστεί μόνο αν είναι κάτοχος άδειας διαμονής¹²⁰. Ο Ν. 3386/2005 ενοποίησε την άδεια διαμονής και την άδεια εργασίας σε μια ενιαία άδεια, που καλείται άδεια διαμονής και η οποία παρέχει δικαίωμα πρόσβασης στην αγορά εργασίας¹²¹. Η ενιαία αυτή άδεια διαμονής ανανεώνεται ανά διετία. Αν ο υπήκοος τρίτης χώρας συμπληρώσει τον απαιτούμενο χρόνο για τη χορήγηση άδειας διαμονής αόριστης διάρκειας ή την υπαγωγή στο καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος μπορεί να υποβάλει αίτημα για να υπαχθεί σε αυτούς τους τύπους άδειας διαμονής¹²².

Τα μέλη της οικογένειας υπηκόου τρίτης χώρας, που έχουν γίνει δεκτά στη χώρα για λόγους οικογενειακής επανένωσης, έχουν δικαίωμα να εργαστούν¹²³.

¹²⁰ Άρθρο 86 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα.

¹²¹ Στο ίδιο, άρθρο 9, όπως ισχύει σήμερα και Εσδράς, Δαν. ό.π., σ. 23.

¹²² Στο ίδιο, άρθρο 12 παρ. 5, όπως ισχύει σήμερα. Για τους τύπους των αδειών διαμονής βλ. μέρος 1 κεφάλαιο 4 του παρόντος.

¹²³ Στο ίδιο, άρθρο 59 εδ. β.

3.6.1. Μετάκληση υπηκόου τρίτης χώρας για εργασία στην Ελλάδα.

Μετάκληση ονομάζεται η είσοδος υπηκόου τρίτης χώρας στην Ελλάδα για να εργαστεί με σύμβαση εξαρτημένης εργασίας σε συγκεκριμένο εργοδότη και για ορισμένο είδος απασχόλησης, εφόσον του έχει χορηγηθεί θεώρηση εισόδου για αυτό το σκοπό¹²⁴.

Οι εργοδότες που επιθυμούν να μετακαλέσουν υπηκόους τρίτων χωρών για εργασία στην Ελλάδα, υποβάλουν αίτηση στο δήμο του τόπου διαμονής τους¹²⁵.

Ο υπήκοος τρίτης χώρας αφού λάβει θεώρηση εισόδου για παροχή εξαρτημένης εργασίας στην Ελλάδα με μετάκληση¹²⁶ δικαιούται άδειας διαμονής για εξαρτημένη εργασία. Κατά τη διάρκεια όμως ισχύος της αρχικής άδειας διαμονής του, ενώ μπορεί να συνάπτει σύμβαση εργασίας με διαφορετικό εργοδότη, δεν επιτρέπεται να αλλάξει την ειδικότητα για την οποία του χορηγήθηκε η ειδική θεώρηση εισόδου, καθώς και ασφαλιστικό φορέα¹²⁷.

3.6.2. Περιορισμοί στην άσκηση ορισμένων επαγγεμάτων.

Ο Έλληνας νομοθέτης έχει θεσπίσει περιορισμούς στην άσκηση ορισμένων επαγγεμάτων από υπηκόους τρίτων χωρών που κατοικούν στην Ελλάδα. Αυτοί είναι οι πιο κάτω:

- *Ιατροί, οδοντίατροι και φαρμακοποιοί.*

Οι υπήκοοι τρίτων χωρών μπορούν να ασκήσουν τα επαγγέλματα του ιατρού και του οδοντιάτρου αν είναι ομογενείς ή αν η νομοθεσία της χώρας τους επιτρέπει και στους εγκαταστημένους εκεί Έλληνες να ασκήσουν τα εν λόγω επαγγέλματα¹²⁸.

Για την απόκτηση ιατρικής ειδικότητας από υπήκοο τρίτης χώρας στην Ελλάδα απαιτείται ειδική θεώρηση εισόδου και βεβαίωση από νοσηλευτικό ίδρυμα που παρέχει ειδικότητα, ότι γίνεται δεκτός για την απόκτησή της¹²⁹.

Οι παραπάνω υπήκοοι τρίτων χωρών μπορούν να συνοδεύονται και από τα μέλη της οικογένειάς τους στα οποία χορηγείται, ύστερα από αίτησή τους, ατομική άδεια

¹²⁴ Στο ίδιο, άρθρο 14 παρ. 1.

¹²⁵ Χατζής, Ν. ό.π., σσ. 43 επ.

¹²⁶ Σύμφωνα με τη διαδικασία που ορίζει το άρθρο 14 του Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα.

¹²⁷ Στο ίδιο, άρθρο 15 παρ. 3.

¹²⁸ Άρθρο 3 περ. β Α.Ν. 1565/1939 "περί κώδικος ασκήσεως του ιατρικού επαγγέλματος" (ΦΕΚ Α 16/14.1.1939) και Βρέλλης, Σπ. *Δίκαιο αλλοδαπών. Τα αλλοδαπά φυσικά πρόσωπα*, τεύχος Α' (2η έκδοση). Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (2003). σσ. 28-29.

¹²⁹ Άρθρο 33 παρ. 1 Ν. 3386/2005.

διαμονής που λήγει ταυτόχρονα με την άδεια διαμονής των συντηρούντων, χωρίς όμως να δικαιούνται να κάνουν αλλαγή σκοπού της άδειας διαμονής τους¹³⁰.

Όσον αφορά το επάγγελμα του φαρμακοποιού, μόνο οι Έλληνες, οι Ευρωπαίοι πολίτες και οι ομογενείς μπορούν να λάβουν άδεια ίδρυσης φαρμακείου και φαρμακαποθήκης και να ασκούν το επάγγελμα του φαρμακοποιού στην Ελλάδα¹³¹.

- *Ναυτικοί*

Τα επαγγέλματα όλων των ειδικοτήτων και βαθμών του Εμπορικού Ναυτικού (πλοίαρχος, μηχανικός, ραδιοτηλεγραφετής, θερμαστής) απαγορεύεται να ασκούνται από υπηκόους τρίτων χωρών. Η ναυτολόγηση υπηκόων τρίτων χωρών ως ναυτικών επιτρέπεται σε ειδικές περιπτώσεις και κατόπιν άδειας της λιμενικής ή προξενικής αρχής. Δεν επιτρέπεται όμως οι ναυτολογηθησόμενοι ναυτικοί με ξένη υπηκοότητα να υπερβαίνουν το 1/4 της οργανικής σύνθεσης του πληρώματος του πλοίου¹³².

- *Μηχανικοί*

Τα επαγγέλματα του πολιτικού μηχανικού, του αρχιτέκτονα μηχανικού, του αγρονόμου τοπογράφου μηχανικού, του μηχανολόγου μηχανικού, του ηλεκτρολόγου μηχανικού, του χημικού μηχανικού, του μεταλλειολόγου, του ναυπηγού μηχανικού, του ηλεκτρονικού μηχανικού και των υπόλοιπων πτυχιούχων των ανωτάτων πολυτεχνικών σχολών επιτρέπεται να ασκούνται μόνο από Έλληνες ή Ευρωπαίους πολίτες. Κατ' εξαίρεση επίτιμα μέλη του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας μπορούν να ανακηρυχτούν και υπήκοοι τρίτων χωρών αν έχουν προσφέρει εξαιρετικές ή ειδικές υπηρεσίες για την ευόδωση των σκοπών του¹³³.

¹³⁰ Στο ίδιο, άρθρα: 12 παρ. 6, όπως ισχύει σήμερα και 33 παρ. 2.

¹³¹ Π.Δ. 9/1986 "Εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου για τους φαρμακοποιούς και τα φαρμακεία" (ΦΕΚ Α 5/22.1.1986) και άρθρα: 1 και 13 Ν. 1963/1991 "Τροποποίηση και συμπλήρωση των διατάξεων της φαρμακευτικής νομοθεσίας και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ Α 138/20.9.1991).

¹³² Άρθρο 4 Ν.Δ. 2651/1953 "Περί συνθέσεως των πληρωμάτων των ελληνικών πλοίων" (ΦΕΚ Α 297/30.10.1953).

¹³³ Άρθρα: 2 Π.Δ. της 27.11/14.12.1926 "Περί κωδικοποιήσεως των περί συστάσεως Τεχνικού Επιμελητηρίου κειμένων διατάξεων" (ΦΕΚ Α 430/14.12.1926), όπως ισχύει σήμερα και 2 Π.Δ. 53/2004 "Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 85/384/ΕΟΚ του Συμβουλίου "για την αμοιβαία αναγνώριση των πτυχίων πιστοποιητικών και άλλων τίτλων στον τομέα της αρχιτεκτονικής και τη θέσπιση μέτρων για τη διευκόλυνση της πραγματικής άσκησης του δικαιώματος εγκατάστασης και ελεύθερης παροχής υπηρεσιών" (L223), όπως η Οδηγία αυτή τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε" (ΦΕΚ Α 43/11.2.2004).

- *Ορκωτοί Ελεγκτές*

Ορκωτός ελεγκτής μπορεί να διοριστεί μόνο Έλληνας ή ομογενής ή Ευρωπαίος πολίτης¹³⁴, διότι το επάγγελμα αυτό θεωρείται δημόσιο λειτούργημα και στα δημόσια λειτουργήματα μπορούν να διοριστούν μόνο Έλληνες¹³⁵.

- *Δικηγόροι*

Το επάγγελμα του δικηγόρου ασκείται μόνο από Έλληνες, Ευρωπαίους πολίτες και ομογενείς. Οι τελευταίοι όμως πρέπει να έχουν ειδική άδεια του υπουργού Δικαιοσύνης κατόπιν θετικής γνωμοδότησης του οικείου δικηγορικού συλλόγου για το διορισμό τους. Οι αλλογενείς που απέκτησαν την ελληνική ιθαγένεια με πολιτογράφηση απαγορεύεται να διορισθούν δικηγόροι πριν τη συμπλήρωση πενταετίας από την πολιτογράφηση¹³⁶.

- *Συμβολαιογράφοι*

Σύμφωνα με τον κώδικα των συμβολαιογράφων, συμβολαιογράφος δεν μπορεί να διοριστεί υπήκοος τρίτης χώρας. Οι ομογενείς επιτρέπεται να διορισθούν συμβολαιογράφοι στις περιπτώσεις που προβλέπονται από ειδικούς νόμους και εφόσον διαθέτουν τα απαραίτητα προσόντα που απαιτούνται και για τους Έλληνες¹³⁷.

- *Δικαστικοί επιμελητές*

Υπήκοοι τρίτων χωρών απαγορεύεται να ασκούν το επάγγελμα του δικαστικού επιμελητή¹³⁸.

Τα τελευταία τρία επαγγέλματα (δικηγόρου, συμβολαιογράφου και δικαστικού επιμελητή) απαγορεύεται να ασκούνται από υπηκόους τρίτων χωρών επειδή θεωρούνται δημόσια λειτουργήματα¹³⁹. Εξαιρέσεις στην αποκλειστική άσκηση των επαγγελμάτων αυτών από Έλληνες μπορεί να εισάγει το διεθνές δίκαιο¹⁴⁰.

¹³⁴ Άρθρο 10 παρ. 1 περ. α και παρ. 5 Π.Δ. 226/1992 "Περί συστάσεως, οργανώσεως και λειτουργίας του Σώματος Ορκωτών Ελεγκτών, καθώς και περί των όρων εγγραφής σε ειδικό μητρώο και ασκήσεως του επαγγέλματος του Ορκωτού Ελεγκτή" (ΦΕΚ Α 120/14.7.1992).

¹³⁵ Άρθρο 4 παρ. 4 Συντάγματος.

¹³⁶ Άρθρο 3 παρ. 1 του Κώδικα Δικηγόρων, που κυρώθηκε με το Ν.Δ. 3026/1954 (ΦΕΚ Α 235/8.10.1954), όπως ισχύει σήμερα.

¹³⁷ Άρθρο 19 του Κώδικα Συμβολαιογράφων, που κυρώθηκε με το Ν. 2830/2000 (ΦΕΚ Α 96/16.3.2000).

¹³⁸ Άρθρο 2 παρ. 1 του Κώδικα Δικαστικών Επιμελητών, που κυρώθηκε με το Ν. 2318/1995 (ΦΕΚ Α 126/19.6.1995).

¹³⁹ Άρθρο 4 παρ. 4 Συντάγματος.

¹⁴⁰ Βούλγαρης, Ι. Η συνταγματική προστασία του αλλοδαπού, *Εφημερίδα Ελλήνων Νομικών (Ε.Ε.Ν.)*, έτος 47ο, (1980). σ. 959.

3.6.3. Ισότητα στην αμοιβή εργασίας

Όλοι οι εργαζόμενοι, ανεξάρτητα από την εθνικότητά τους ή άλλη διάκριση, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για παρεχόμενη εργασία ίσης αξίας. Συνεπώς, οι μετανάστες που εργάζονται νόμιμα στην Ελλάδα δικαιούνται να αξιώσουν ίση αμοιβή με τους Έλληνες¹⁴¹. Αυτός είναι κανόνας δημόσιας τάξης και, κατά συνέπεια, δεν είναι δυνατή διαφορετική συμφωνία μεταξύ εργαζομένου και εργοδότη¹⁴².

"Εξάλλου, ως προς τις εργασιακές σχέσεις, γίνεται δεκτό ότι ισχύει η γενική αρχή της ίσης μεταχείρισης των εργαζομένων από τον εργοδότη¹⁴³. Έτσι, στα πλαίσια της εργασιακής σύμβασης, δεν επιτρέπεται η άνιση μεταχείριση από τον εργοδότη μισθωτών της ίδιας επιχείρησης, οι οποίοι έχουν τα ίδια προσόντα και παρέχουν τις ίδιες υπηρεσίες υπό τις ίδιες συνθήκες, εκτός αν δικαιολογείται εξαίρεση εξαιτίας κάποιου αντικειμενικού λόγου"¹⁴⁴.

Σημαντική για προώθηση της ίσης μεταχείριση Ελλήνων και μεταναστών εργαζομένων ήταν η μεταφορά στην ελληνική έννομη τάξη των δύο κοινοτικών οδηγιών 2000/78/EK και 2000/43/EK, η μεν πρώτη για την ίση μεταχείριση στον τομέα της εργασίας και η άλλη για την ίση μεταχείριση γενικά¹⁴⁵. Ένας από τους βασικούς άξονές τους είναι ότι θέτουν αυστηρούς όρους ως προς την επιβολή περιορισμών στην ίση μεταχείριση. Οι περιορισμοί πρέπει να πληρούν τους κανόνες της αναλογικότητας, της προσφορότητας, της αναγκαιότητας και του θεμιτού σκοπού στον οποίο στοχεύουν. Εφόσον ένας μετανάστης ζει και εργάζεται νόμιμα στην Ελλάδα καθίσταται απολύτως ίσος με οποιονδήποτε άλλο εργαζόμενο. Επίσης κατ' εφαρμογή των παραπάνω οδηγιών, αν ένας νόμιμος μετανάστης θεωρήσει ότι έχει υποστεί διακριτική μεταχείριση από τον εργοδότη του, έχει ενισχυμένη δικαστική προστασία. Αρκεί δηλαδή να επικαλεστεί τα περιστατικά από τα οποία πιθανολογείται η διακριτική σε

¹⁴¹ Άρθρο 22 παρ. 1 εδ. 2 Συντάγματος.

¹⁴² Εμμανουηλίδης, Δ. "Αλλοδαποί-Πρόσφυγες. Κοινωνικά δικαιώματα των οικονομικών μεταναστών και η νομολογία των δικαστηρίων". *Επιθεώρηση Δικαίου Κοινωνικής Ασφάλισης*, τόμος ΜΣΤ', τεύχος 7/547, Αθήνα, Ιούλιος 2004, σ. 487. Βλ. και απόφαση Εφετείου Πειραιά 459/1988 (αδημοσίευτη).

¹⁴³ Απορρέει από το άρθρο 288 Α.Κ. και βρίσκει έρεισμα και στα άρθρα: 4 παρ. 1 και 2 και 22 παρ. 1 Συντάγματος.

¹⁴⁴ Χρυσόγονος, Κ. *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Α. Σάκουλα, (1998). σ. 118.

¹⁴⁵ Οι οδηγίες αυτές μεταφέρθηκαν στην ελληνική έννομη τάξη με το Ν. 3304/2005.

βάρος του μετανάστη εργαζόμενου και το βάρος απόδειξης μετατοπίζεται στον εργοδότη, ο οποίος καλείται να ανταποδείξει ότι δεν υπήρξε διακριτική μεταχείριση¹⁴⁶.

Δυστυχώς όμως κάποιες φορές οι Έλληνες εργοδότες μεταχειρίζονται διακριτικά τους μετανάστες υπαλλήλους τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι αποδοχές τους, οι οποίες δεν είναι πάντοτε ίδιες με αυτές των Ελλήνων. Συχνά, είναι αρκετά πιο χαμηλές. Συνήθως, οι μετανάστες εργάζονται περισσότερες ώρες από το νόμιμο ωράριο, χωρίς να εισπράττουν την αμοιβή που αντιστοιχεί στην επιπλέον εργασία τους¹⁴⁷.

Είναι γεγονός ότι η γενικότερη οικονομική ύφεση που έχει πλήξει τομείς της οικονομίας, όπως η οικοδομή, τα εστιατόρια, οι οικιακές εργασίες, η γεωργία κ.ά., έχει οδηγήσει αρκετούς εργοδότες σε φθηνότερη εισαγόμενη εργασία ώστε να περιορίσουν τα έξοδά τους. Αυτό όμως έχει διττά αποτελέσματα. Αφενός καταστρατηγούνται τα εργασιακά δικαιώματα των παράνομων μεταναστών, οι οποίοι αναγκάζονται να εργάζονται με χαμηλότερη αμοιβή από τους Έλληνες εργάτες,¹⁴⁸ αφετέρου αυξάνεται η ανεργία. Σύμφωνα με στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδας (Ε.Σ.Υ.Ε.) 390 χιλιάδες άτομα ήταν άνεργα στην Ελλάδα το Φεβρουάριο του 2008. Τον επόμενο χρόνο ο αριθμός αυξήθηκε φτάνοντας τους 466 χιλιάδες και η ανεργία παρουσίασε αυξητικές τάσεις και κατά το 2009-2010. Οι μετανάστες από την άλλη δεν αντιμετωπίζουν πρόβλημα ανεργίας. Εμφανίζουν μάλιστα αντιστρόφως ανάλογη ανεργία με αυτή των Ελλήνων¹⁴⁹.

Η παραπάνω κατάσταση που παρατηρείται στην ελληνική αγορά εργασίας δημιουργεί φαινόμενα εργασιακής ανασφάλειας και ξενοφοβίας στους Έλληνες πολίτες¹⁵⁰. Πολλοί Έλληνες θεωρούν ότι οι μετανάστες ευθύνονται για την αύξηση της ανεργίας. Ο διαχωρισμός όμως μεταξύ Ελλήνων και ξένων εργαζομένων υπονομεύει την ενότητα των εργαζομένων, οι οποίοι είναι πολύ πιθανό υπό το γενικότερο κλίμα

¹⁴⁶ Μουκίου, Χ. Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. έκθεση 2004. Εθνικό Τυπογραφείο, (2005). σσ. 415, 418.

¹⁴⁷ Έμκε-Πουλοπούλου, Ή. ό.π., σ. 73 και Τζωρτζοπούλου, Μ. *Μετανάστες προς την Ελλάδα: η περίπτωση της περιοχής πρωτεύουσας: οικονομική και κοινωνική θέση των μεταναστών* (2002). Διδακτορική Διατριβή. Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης. σσ. 232-233.

¹⁴⁸ Γκόλιας, Ν. Θύματα της κρίσης και οι μετανάστες. *Καθημερινή* (διεθνή), (2009, 23 Αυγούστου). σ. 11.

¹⁴⁹ Παπαδοπούλου, Δ. "Ευρώπη, Ελλάδα και μετανάστευση", ενημερωτικό δελτίο (Newsletter) τεύχος 9ο: αφιέρωμα στην ευρωπαϊκή κοινωνική πολιτική, επιστημονική εταιρεία κοινωνικής πολιτικής, σ. 7.

¹⁵⁰ Ρομπόλης, Σ. Έλλειψη μεταναστευτικής πολιτικής. *Τα Νέα*, (2009, 14 Ιουλίου). σ. 6.

ξενοφοβίας, ανεργίας και ανταγωνισμού να αποδεχτούν να εργάζονται με ακόμα λιγότερα χρήματα¹⁵¹.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα εργασιακής εκμετάλλευσης παράνομων μεταναστών αποτέλεσαν οι εργάτες γης στα θερμοκήπια φράουλας στη Μανωλάδα Ηλείας, το καλοκαίρι του 2009, γεγονός το οποίο έγινε γνωστό από τα Μ.Μ.Ε.¹⁵². Οι μετανάστες αυτοί, ως παράνομοι, ήταν έρμαια της εργοδοτικής αυθαιρεσίας και του ισχυρού οικονομικού συμφέροντος των ντόπιων παραγωγών. Οι τελευταίοι, θέτοντας ως προτεραιότητα το οικονομικό τους συμφέρον, είχαν δημιουργήσει ένα καθεστώς "μαύρης" εργασίας, όπου συνυπήρχαν οι πλέον σύγχρονοι τρόποι παραγωγής φράουλας με συνθήκες εργασίας που παρέπεμπαν στο μεσαίωνα.

Ο Συνήγορος του Πολίτη κάλεσε τους αρμόδιους φορείς να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα ώστε να αποκατασταθεί η νομιμότητα (υπόθεση 1166/2008). Δυστυχώς όμως, από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, μόνο η Επιθεώρηση Εργασίας διενήργησε ελέγχους και επέβαλε κυρώσεις στους εργοδότες¹⁵³.

Το παραπάνω παράδειγμα είναι ακραίο και μεμονωμένο. Δεν σημαίνει όμως ότι στο μέλλον δεν μπορεί συμβούν παρόμοια περιστατικά. Το κλίμα ξενοφοβίας που έχει δημιουργηθεί, λόγω της ανεργίας και της φτώχειας, αλλά και η έλλειψη μεταναστευτικής πολιτικής, σε συνδυασμό με την απουσία στήριξης του Έλληνα μικροεπιχειρηματία, που λόγω της οικονομικής ύφεσης αδυνατεί να πληρώσει τους εργαζόμενους του και καταφεύγει στη "μαύρη" αγορά εργασίας, μπορεί να οδηγήσει σε παρόμοια περιστατικά.

3.6.4. Απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας.

Αναγκαστική εργασία θεωρείται αυτή που πραγματοποιείται χωρίς τη συναίνεση του εργαζομένου καθώς και η εργασία που είναι άδικη και καταπιεστική¹⁵⁴.

Όλοι όσοι ζουν στην Ελλάδα, ανεξαρτήτως της ιθαγένειάς τους, απαγορεύεται να υποβληθούν σε αναγκαστική εργασία¹⁵⁵.

¹⁵¹ Λαουτάρης, Γ. Μετανάστες, της γης οι κολασμένοι. *ΠΡΙΝ*, (2009, 21 Ιουνίου). σ. 7.

¹⁵² Νοδάρης, Μ. Φράουλες και αίμα. *Ελευθεροτυπία*, (2009, 4 Ιουνίου). σ. 24.

¹⁵³ Συνήγορος του Πολίτη, Ετήσια Έκθεση 2008, Εθνικό Τυπογραφείο, σ. 43.

¹⁵⁴ Άρθρο 4 Ε.Σ.Δ.Α. και Ρούκουνας, Ε. *Διεθνής προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*. Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Αθήνα: βιβλιοπωλείο της Εστίας, (1995). σ. 146.

¹⁵⁵ Άρθρα: 22 παρ. 4 Συντάγματος και 4 παρ. 2 Ε.Σ.Δ.Α. Βλ. και Παραράς, Π. *Σύνταγμα 1975- Corpus I άρθρα 1-50*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκουλα, (1985). σ. 354.

3.6.5. Εργασιακά δικαιώματα των παράνομων υπηκόων τρίτων χωρών.

Ο νόμος ρητά απαγορεύει να απασχοληθούν στην Ελλάδα σε οποιαδήποτε είδους εργασία οι υπήκοοι τρίτων χωρών που δεν είναι εφοδιασμένοι με άδεια διαμονής που τους παρέχει πρόσβαση στην αγορά εργασίας ή με βεβαίωση ότι έχουν καταθέσει τα απαιτούμενα δικαιολογητικά για την έκδοση της¹⁵⁶.

Αν ένας υπήκοος τρίτης χώρας εργάζεται παράνομα στην Ελλάδα η σύμβαση εργασίας που έχει συνάψει με τον εργοδότη του είναι άκυρη¹⁵⁷. Η ακυρότητα θεραπεύεται αν κατά τη διάρκεια της εργασιακής σχέσης ο μισθωτός εφοδιασθεί με άδεια διαμονής¹⁵⁸.

Άκυρη επίσης καθίσταται και η αρχική έγκυρη σύμβαση εργασίας για το διάστημα μετά τη λήξη της αδειάς διαμονής¹⁵⁹.

Όμως η άκυρη εργασιακή σχέση δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν δικαιώματα. Εφόσον παρασχεθεί εργασία, ο εργοδότης πρέπει να καταβάλει στον εργαζόμενο, τον προβλεπόμενο από το νόμο, μισθό ή το ημερομίσθιο, βάσει των αρχών του αδικαιολόγητου πλουτισμού¹⁶⁰.

Επίσης, σε περίπτωση άκυρης σύμβασης εργασίας, ο εργαζόμενος δικαιούται ευθέως εκ του νόμου¹⁶¹, αμοιβή για παράνομη υπερωριακή απασχόληση, για υπερεργασία, για εργασία την Κυριακή και νυκτερινή εργασία, για αποδοχές και επίδομα αδειάς, καθώς και για επιδόματα εορτών.

Δικαιούται δηλαδή όλες τις απολαβές που έχουν σχέση με το είδος της εργασίας που εκτελέστηκε, εκτός από εκείνες που σχετίζονται με το πρόσωπο του εργαζομένου (π.χ. οικογενειακά επιδόματα, επιδόματα προϋπηρεσίας κ.λπ.). Επίσης δεν δικαιούται μισθούς υπερημερίας σε περίπτωση που ο εργοδότης τον απολύσει χωρίς να τηρήσει τις

¹⁵⁶ Άρθρο 86 παρ. 1 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα.

¹⁵⁷ Κατά τα άρθρα: 3, 174 και 180 Α.Κ. και Ληξουριώτης, Ι. *Το νομικό καθεστώς του μετανάστη μισθωτού στην Ελλάδα: εργασιακή και κοινωνικοασφαλιστική θέση των μη κοινοτικών μεταναστών αλλοδαπών εργαζομένων*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (1998). σσ. 449-450.

¹⁵⁸ Απόφαση Εφετείου Θεσσαλονίκης 2536/2001, *Αρμενόπουλος*, τεύχος 3, έτος 56ο, Μάρτιος 2002, σ. 418.

¹⁵⁹ Ληξουριώτης, Ι. ό.π., σ. 450.

¹⁶⁰ Απόφαση Εφετείου Αθηνών 6159/2003, *Ελληνική Δικαιοσύνη*, τόμος 45, έτος 2004, σ. 184 και Τσάμης, Α. *Η πορεία και η εξέλιξη του ρατσισμού και της ξενοφοβίας στην Ελλάδα*. Στα πρακτικά ημερίδας που διοργάνωσε το Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής στη Θεσσαλονίκη στις 27 Νοεμβρίου 1999 (κείμενα εργασίας 9). Αθήνα: Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής, (2000, Ιούλιος). σ. 27.

¹⁶¹ Δηλαδή σύμφωνα με τις ειδικότερες διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας.

νόμιμες διατυπώσεις (γραφτή καταγγελία της σύμβασης εργασίας και νόμιμη αποζημίωση απόλυσης)¹⁶².

Ακόμη, εφαρμόζονται οι προστατευτικές νομοθετικές διατάξεις για τις άδειες, την αποζημίωση απόλυσης και τα χρονικά όρια εργασίας¹⁶³.

Τέλος, ο παράνομος υπήκοος τρίτης χώρας, ο οποίος εργάζεται στην Ελλάδα, δικαιούται σε περίπτωση εργατικού ατυχήματος, να ζητήσει ως αποζημίωση τα διαφυγόντα κέρδη που με πιθανότητα θα απεκόμιζε στο μέλλον κατά τη συνηθισμένη πορεία των πραγμάτων, από τη επαγγελματική του δραστηριότητά του. Σε περίπτωση θανάτου του, οι πλησιέστεροι συγγενείς του έχουν αξίωση κατά του υπόχρεου για αποζημίωση από τη στέρηση της διατροφής¹⁶⁴, εφόσον κατά τη συνηθισμένη πορεία των πραγμάτων ο θανών θα εξακολουθούσε να παρέχει την εργασία του¹⁶⁵.

3.7. Το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση

Το Σύνταγμα κατοχυρώνει το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση για όλους τους εργαζόμενους¹⁶⁶. Οι υπήκοοι τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα και εργάζονται, ασφαλίζονται στους οικείους ασφαλιστικούς οργανισμούς και έχουν τα ίδια ασφαλιστικά δικαιώματα με τους Έλληνες¹⁶⁷.

Τα μέλη της οικογένειας υπηκόου τρίτης χώρας που έχουν γίνει δεκτά στην Ελλάδα για λόγους οικογενειακής επανένωσης, έχουν δικαίωμα πρόσβασης στη εργασία. Συνεπώς έχουν και δικαίωμα να ασφαλίζονται¹⁶⁸.

Είναι αδιάφορο αν ο υπήκοος τρίτης χώρας είναι κάτοχος άδεια διαμονής για εργασία, αφού η έλλειψη της άδειας αυτής συνεπάγεται την επιβολή κυρώσεων στον εργοδότη, δεν επιδρά όμως στο κύρος της ασφαλιστικής σχέσης με το Ι.Κ.Α. Έτσι, η

¹⁶² Απόφαση Αρείου Πάγου 206/2009, *Νομικό Βήμα*, τόμος 57, τεύχος 5, Ιούνιος 2009, σ. 1179 και Ληξουριώτης, Ι. ό.π., σσ. 451-452.

¹⁶³ Δημητρόπουλος, Α. *Τα συνταγματικά δικαιώματα των αλλοδαπών στην Ελλάδα*. Εταιρία Μελέτης Νομολογίας. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2004). σσ. 42-44.

¹⁶⁴ Σύμφωνα με τα άρθρα: 1389, 1390, 1485 και 1489 Α.Κ.

¹⁶⁵ Απόφαση Αρείου Πάγου 3/2004 (Ολομέλεια), *Ελληνική Δικαιοσύνη*, τόμος 45, έτος 2004, σ. 385.

¹⁶⁶ Άρθρο 22 παρ. 5.

¹⁶⁷ Άρθρο 71 παρ. 1 Ν. 3386/2005 και Δημητρόπουλος, Α. ό.π., σ. 30.

¹⁶⁸ Στο ίδιο, άρθρο 59 περ. β.

ασφάλιση του εργαζομένου υπηκόου τρίτης χώρας παρέχεται υποχρεωτικά, ανεξάρτητα αν αυτός έχει εφοδιασθεί με την άδεια διαμονής για εργασία¹⁶⁹.

Παρατηρείται το φαινόμενο πολλοί Έλληνες εργοδότες που απασχολούν υπηκόους τρίτων χωρών είτε να μην τους δηλώνουν καθόλου στο Ι.Κ.Α. είτε να τους δηλώνουν μεταγενέστερα, είτε να δηλώνουν ότι έχουν εργαστεί λιγότερες ημέρες από τις πραγματικές, στερώντας τους έτσι ένσημα. Σύμφωνα με εκτιμήσεις ερευνητών και ινστιτούτων οι ασφαλισμένοι εργαζόμενοι υπήκοοι τρίτων χωρών στην Ελλάδα ανέρχονταν το 2009 σε 290 χιλιάδες και οι εργαζόμενοι αλλά ανασφάλιστοι σε 250–350 χιλιάδες¹⁷⁰.

Εξαιτίας της αδιάρρηκτης σύνδεσης της ανανέωσης άδειας διαμονής για εξαρτημένη εργασία με την συλλογή ενσήμων, για την οποία την αποκλειστική ευθύνη έχει ο εργοδότης και όχι ο εργαζόμενος, 133 χιλιάδες υπήκοοι τρίτων χωρών έχουν εκπέσει της νομιμότητας¹⁷¹.

Με δεδομένο ότι οι υπήκοοι τρίτων χωρών που εργάζονται με σχέση εξαρτημένης εργασίας, προκειμένου να ανανεώσουν την άδεια διαμονής τους πρέπει να έχουν συμπληρώσει ένα μεγάλο αριθμό ενσήμων ανάλογα με το είδος της εργασίας τους¹⁷², σε συνδυασμό με το ότι οι Έλληνες εργοδότες πολλές φορές δεν τους ασφαλίζουν ή τους ασφαλίζουν για λιγότερες μέρες από όσες εργάζονται πραγματικά, παρατηρείται το φαινόμενο πολλοί υπήκοοι τρίτων χωρών που εργάζονται και είναι νόμιμοι πολλά χρόνια στην Ελλάδα να μη μπορούν να ανανεώσουν την άδεια διαμονής τους και να αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τη χώρα.

Ο νόμος βέβαια επιτρέπει την εξαγορά του 20% των απαιτούμενων ενσήμων¹⁷³. Το ποσοστό όμως αυτό είναι μικρό αν σκεφτεί κανείς ότι λόγω της οικονομικής κρίσης που έχει πλήξει το σύνολο της οικονομίας, οι υπήκοοι τρίτων χωρών (όπως και οι Έλληνες) δυσκολεύονται να βρουν σταθερή εργασία ή εργάζονται ανασφάλιστοι. Έτσι πολλοί δεν κατορθώνουν να συμπληρώσουν τον απαραίτητο αριθμό ενσήμων και κατά συνέπεια δεν μπορούν να ανανεώσουν το βιβλιάριο υγείας τους και την άδεια διαμονής

¹⁶⁹ Απόφαση Σ.τ.Ε. 1318/1990, *Νομικό Βήμα*, τόμος 38, τεύχος 9, Δεκέμβριος 1990, σ. 1529 και απόφαση Τριμελούς Διοικητικού Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης 3789/1997 (αδημοσίευτη).

¹⁷⁰ Ρομπόλης, Σ. ό.π., (2009, 14 Ιουλίου). σ. 6.

¹⁷¹ Δεληθανάση, Μ. Ο γόρδιος δεσμός της 2^{ης} γενιάς μεταναστών. *Καθημερινή*, (2009, 22 Νοεμβρίου). σ. 12.

¹⁷² Άρθρα: 15 παρ. 2 περ. γ. και 90 παρ. 1 Ν. 3386/2005, όπως ισχύουν σήμερα.

¹⁷³ Στο ίδιο, άρθρο 15 παρ. 2 περ. γ, όπως ισχύει σήμερα και ΑΥΕσωτΟικΟικΑπασχΚοινΠρ οικ. 1356/2009.

τους. Αυτό σαν αποτέλεσμα να μην έχουν πρόσβασή τους στη νοσηλευτική περίθαλψη εκτός αν είναι ανήλικοι ή αν πρόκειται για έκτακτα περιστατικά¹⁷⁴.

Η κοινωνική ασφάλιση των υπηκόων τρίτων χωρών έχει καταστεί αντικείμενο διμερών και πολυμερών Συμβάσεων. Η Ελλάδα έχει συνάψει σχετικές Συμβάσεις με τον Καναδά (Ν. 1318/1983), τη Βραζιλία (Ν. 1553/1985), την Αίγυπτο (Ν. 1595/1986), τις Η.Π.Α. (Ν. 2186/1994), τη Βενεζουέλα (Ν. 2259/1994), τη Λιβύη (Ν. 1909/1990), τη Ν. Ζηλανδία (Ν. 2185/1994), την Ουρουγουάη (Ν. 2258/1994) κ.ά.¹⁷⁵.

Για την επίπτωση της εργασίας των υπηκόων τρίτων χωρών στο κοινωνικοασφαλιστικό σύστημα της Ελλάδας, έχουν υποστηριχθεί διαφορετικές απόψεις. Πολλοί θεωρούν ότι επειδή οι περισσότεροι εργαζόμενοι υπήκοοι τρίτων χωρών είναι νέοι συνεισφέρουν στα ασφαλιστικά ταμεία χωρίς να προσδοκούν άμεσα σύνταξη. Από την άλλη όμως, επειδή οι Έλληνες εργοδότες πολλές φορές δεν ασφαλίζουν καθόλου τους εργαζομένους που είναι υπήκοοι τρίτων χωρών τους ή τους ασφαλίζουν για λιγότερες ημέρες από τις πραγματικές, τα ασφαλιστικά ταμεία χάνουν αρκετά έσοδα. Επίσης η σχετικά υψηλή γονιμότητα των υπηκόων τρίτων χωρών έχει ως αποτέλεσμα να επιβαρύνονται τα ασφαλιστικά ταμεία με τις δαπάνες ασφαλιστικής κάλυψης των μελών των οικογενειών τους. Βέβαια τα παιδιά τους, όταν ενηλικιωθούν αν μείνουν στην Ελλάδα θα εργαστούν και θα συνεισφέρουν με τη σειρά τους στα ασφαλιστικά ταμεία¹⁷⁶.

Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι πολλοί υπήκοοι τρίτων χωρών που λάμβαναν σύνταξη ή οικονομικό βοήθημα από τη χώρα καταγωγής τους, στην οποία έμεναν μόνιμα, λάμβαναν και δεύτερη σύνταξη από το ελληνικό κράτος¹⁷⁷. Το πρόβλημα αυτό που είχε ως συνέπεια την οικονομική επιβάρυνση του Ι.Κ.Α. λύθηκε με την υπ' αριθμ. Σ60/2-13/1/2011 εγκύκλιο του Ι.Κ.Α. Η εγκύκλιος αναφέρει ότι δεν επιτρέπεται να χορηγείται σύνταξη σε παλαιούς ασφαλισμένους του Ι.Κ.Α.-Ε.Τ.Α.Μ., οι οποίοι προέρχονται από "τρίτες χώρες" και λαμβάνουν από τη χώρα προέλευσής τους οικονομικό βοήθημα/σύνταξη. Μάλιστα για τη χορήγηση δεύτερης σύνταξης

¹⁷⁴ Άρθρο 84 παρ. 1 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα και απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών, Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης 139491/2006 "Καθορισμός προϋποθέσεων, κριτηρίων και διαδικασιών πρόσβασης στο σύστημα νοσηλευτικής και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης ανασφαλιστών και οικονομικά αδυνάτων πολιτών" (ΦΕΚ Β 1747/3.11.2006).

¹⁷⁵ Βρέλλης, Σπ. *Δίκαιο αλλοδαπών*. Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (1999). σσ. 72-73.

¹⁷⁶ Ρομπόλης, Σ. ό.π., (2007). σσ. 88-91.

¹⁷⁷ Γεωργάκης, Η. Φρένο σε συντάξεις αλλοδαπών. *Τα Νέα* online, 14.1.2011, [http://www.tanea.gr \[πρόσβαση 20.1.2011\]](http://www.tanea.gr [πρόσβαση 20.1.2011]).

απαιτούνται οι αυξημένες χρονικές και ηλικιακές προϋποθέσεις, που θέτουν οι διατάξεις του άρθρου 47 Ν. 2084/1992¹⁷⁸, όπως ισχύουν¹⁷⁹.

Οι πίνακες 8 έως 12 εμφανίζουν τον αριθμό των ασφαλισμένων στο Ι.Κ.Α., στον Ο.Α.Ε.Ε. και στον Ο.Γ.Α. ανά υπηκοότητα

¹⁷⁸ "Αναμόρφωση της Κοινωνικής Ασφάλισης και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ Α 165/07.10.1992).

¹⁷⁹ <http://www.ika.gr> [πρόσβαση 20.1.2011].

**ΠΙΝΑΚΑΣ 8: ΚΟΙΝΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΟΤΕΧΝΙΚΑ ΕΡΓΑ
ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΣΦΑΛΙΣΜΕΝΩΝ ΑΝΑ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ
(ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2009)**

Υπηκοότητα	ΚΩ Δ.	Αριθμός Ασφαλισμένων σε Κοινές Επιχειρήσεις (1)				Αριθμός Ασφαλισμένων σε Οικοδομοτεχνικά Έργα ⁽¹⁾				Σύνολο Ασφαλισμένων ⁽¹⁾			
		Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	%	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	%	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	%
ΕΛΛΑΔΑ	GR	800.281	748.650	1.548.931	89,34	62.999	1.273	64.272	54,98	863.280	749.923	1.613.203	87,17
ΑΛΒΑΝΙΑ	AL	51.067	32.145	83.212	4,80	38.267	423	38.690	33,10	89.334	32.568	121.902	6,59
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	BG	5.240	8.406	13.646	0,79	1.003	24	1.027	0,88	6.243	8.430	14.673	0,79
ΡΩΣΙΑ	RU	4.582	8.889	13.471	0,78	1.630	43	1.673	1,43	6.212	8.932	15.144	0,82
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	PK	11.820	37	11.857	0,68	1.042	3	1.045	0,89	12.862	40	12.902	0,70
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	RO	5.813	5.022	10.835	0,62	3.625	52	3.677	3,15	9.438	5.074	14.512	0,78
ΦΙΛΙΠΠΙΝΕΣ	PH	1.504	3.798	5.302	0,31	8	0	8	0,01	1.512	3.798	5.310	0,29
ΙΝΔΙΑ	IN	4.554	130	4.684	0,27	269	2	271	0,23	4.823	132	4.955	0,27
ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ	BD	4.273	27	4.300	0,25	45	0	45	0,04	4.318	27	4.345	0,23
ΓΕΩΡΓΙΑ	GE	1.762	2.347	4.109	0,24	800	9	809	0,69	2.562	2.356	4.918	0,27
ΠΟΛΩΝΙΑ	PL	1.376	1.941	3.317	0,19	920	23	943	0,81	2.296	1.964	4.260	0,23
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	UA	686	2.170	2.856	0,16	161	10	171	0,15	847	2.180	3.027	0,16
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	EG	2.178	134	2.312	0,13	1.615	8	1.623	1,39	3.793	142	3.935	0,21
ΚΥΠΡΟΣ	CY	1.131	1.116	2.247	0,13	5	1	6	0,01	1.136	1.117	2.253	0,12
ΜΟΛΔΑΒΙΑ	MD	599	951	1.550	0,09	268	4	272	0,23	867	955	1.822	0,10
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	GB	725	820	1.545	0,09	6	1	7	0,01	731	821	1.552	0,08
ΚΙΝΑ	CN	829	510	1.339	0,08	0	0	0	0,00	829	510	1.339	0,07
ΣΥΡΙΑ	SY	1.133	94	1.227	0,07	1.336	6	1.342	1,15	2.469	100	2.569	0,14
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	DE	504	692	1.196	0,07	8	1	9	0,01	512	693	1.205	0,07
ΑΡΜΕΝΙΑ	AM	532	610	1.142	0,07	142	1	143	0,12	674	611	1.285	0,07

ΣΕΡΒΙΑ	YU	497	550	1.047	0,06	59	1	60	0,05	556	551	1.107	0,06
ΙΡΑΚ	IQ	941	64	1.005	0,06	218	0	218	0,19	1.159	64	1.223	0,07
ΓΑΛΛΙΑ	FR	517	376	893	0,05	4	0	4	0,00	521	376	897	0,05
ΙΤΑΛΙΑ	IT	488	376	864	0,05	4	2	6	0,01	492	378	870	0,05
ΤΟΥΡΚΙΑ	TR	515	280	795	0,05	68	1	69	0,06	583	281	864	0,05
ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ	AF	593	5	598	0,03	168	0	168	0,14	761	5	766	0,04
ΑΙΘΙΟΠΙΑ	ET	214	379	593	0,03	4	0	4	0,00	218	379	597	0,03
ΣΡΙ ΛΑΝΚΑ	LK	309	256	565	0,03	2	0	2	0,00	311	256	567	0,03
ΛΟΙΠΕΣ		4.517	3.825	8.342	0,48	325	4	329	0,28	4.842	3.829	8.671	0,47
ΣΥΝΟΛΟ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ		108.899	75.950	184.849	10,66	52.002	619	52.621	45,02	160.901	76.569	237.470	12,83
ΣΥΝΟΛΑ		909.180	824.600	1.733.780	100	115.001	1.892	116.893	100	1.024.181	826.492	1.850.673	100

Πηγή: Ι.Κ.Α., Διεύθυνση αναλογιστικών μελετών και στατιστικής.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 9: ΚΟΙΝΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΟΤΕΧΝΙΚΑ ΕΡΓΑ:
ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΣΦΑΛΙΣΜΕΝΩΝ* ΑΝΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ
(ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2009)**

Οικονομική δραστηριότητα	Ελλάδα	%	Χώρες Ε.Ε.	%	Αλβανία	%	Υπόλοιποι	%	Σύνολο	%
Γεωργία, κτηνοτροφία και θήρα	5.302	0,33	106	0,25	517	0,42	245	0,33	6.170	0,33
Αλιεία	1.957	0,12	65	0,15	87	0,07	75	0,10	2.184	0,12
Ορυχεία και Λατομεία	6.781	0,42	131	0,31	285	0,23	174	0,24	7.371	0,40
Μεταποιητικές Βιομηχανίες	272.229	16,88	7.484	17,70	20.847	17,10	18.237	24,89	318.797	17,23
Παροχή ηλ. ρεύματος φυσικού αερίου και νερού	14.703	0,91	32	0,08	105	0,09	51	0,07	14.891	0,80
Κατασκευές	116.693	7,23	7.964	18,83	45.709	37,50	10.630	14,51	180.996	9,78
Χονδρικό και Λιανικό εμπόριο	391.094	24,24	6.551	15,49	19.492	15,99	14.077	19,21	431.214	23,30
Ξενοδοχεία και Εστιατόρια	95.167	5,90	6.485	15,34	14.985	12,29	9.736	13,29	126.373	6,83
Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	121.339	7,52	1.654	3,91	2.766	2,27	2.456	3,35	128.215	6,93
Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	77.061	4,78	428	1,01	339	0,28	225	0,31	78.053	4,22
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	128.302	7,95	4.016	9,50	6.435	5,28	4.100	5,59	142.853	7,72
Δημόσια διοίκηση και άμυνα	71.767	4,45	238	0,56	636	0,52	278	0,38	72.919	3,94
Εκπαίδευση	110.358	6,84	1.624	3,84	1.247	1,02	889	1,21	114.118	6,17
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	87.384	5,42	950	2,25	1.717	1,41	883	1,20	90.934	4,91
Άλλες δραστηριότητες	95.325	5,91	1.438	3,40	3.712	3,05	2.219	3,03	102.694	5,55
Ιδιωτικά νοικοκυριά	5.058	0,31	2.754	6,51	2.411	1,98	8.367	11,42	18.590	1,00

Ετερόδοικοι οργανισμοί	1.133	0,07	75	0,18	14	0,01	91	0,12	1.313	0,07
Άγνωστο	11.550	0,72	291	0,69	598	0,49	549	0,75	12.988	0,70
Σύνολο	1.613.203	100,00	42.286	100,00	121.902	100,00	73.282	100,00	1.850.673	100,00

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

1. Στο Σύνολο των ασφαλισμένων, ποσοστό 22,67%, απασχολείται : Χονδρικό και Λιανικό εμπόριο και 17,07%: Μεταποιητικές Βιομηχανίες
2. Στους Έλληνες, ποσοστό 23,9% απασχολείται: Χονδρικό και Λιανικό εμπόριο και 17,03%: Μεταποιητικές Βιομηχανίες
3. Στους υπηκόους των άλλων χωρών της Ε.Ε., ποσοστό 35,73% απασχολείται: Ξενοδοχεία και Εστιατόρια και 14,03%: Κατασκευές
4. Στους Αλβανούς, ποσοστό 33,71% απασχολείται: Κατασκευές και 21,72%: Ξενοδοχεία και Εστιατόρια
5. Στους υπόλοιπους εργαζόμενους υπηκόους τρίτων χωρών, ποσοστό 23,92% απασχολείται: Μεταποιητικές Βιομηχανίες και 19,35%: Ξενοδοχεία και Εστιατόρια

Πηγή: Ι.Κ.Α., Διεύθυνση αναλογιστικών μελετών και στατιστικής.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 10: ΚΟΙΝΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΟΤΕΧΝΙΚΑ ΕΡΓΑ
ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΣΦΑΛΙΣΜΕΝΩΝ ΑΝΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΚΑΙ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ
(ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2009)**

Επάγγελμα	Ελλάδα	%	Χώρες Ε.Ε.	%	Αλβανία	%	Υπόλοιποι	%	Σύνολο	%
Μέλη των βουλευομένων σωμάτων και ανώτερα διοικητικά στελέχη της Δημόσιας Διοίκησης και των οργανισμών ειδικών συμφερόντων	11.454	0,71	243	0,57	26	0,02	122	0,17	11.845	0,64
Πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα	168.782	10,46	2.166	5,12	782	0,64	909	1,24	172.639	9,33
Τεχνολόγοι, τεχνικοί βοηθοί και ασκούντες επαγγέλματα	166.108	10,30	1.338	3,16	1.873	1,54	1.377	1,88	170.696	9,22
Υπάλληλοι γραφείου	444.451	27,55	5.048	11,94	6.275	5,15	5.446	7,43	461.220	24,92
Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές	269.893	16,73	6.774	16,02	18.866	15,48	10.180	13,89	305.713	16,52
Ειδικευμένοι γεωργοί, κτηνοτρόφοι, δασοκόμοι και αλιείς	9.562	0,59	92	0,22	552	0,45	233	0,32	10.439	0,56
Ειδικευμένοι τεχνίτες	131.675	8,16	3.532	8,35	11.991	9,84	7.632	10,41	154.830	8,37
Χειριστές σταθερών βιομηχανικών εγκαταστάσεων, μηχανημάτων και εξοπλισμού και συναρμολογητές	150.940	9,36	2.663	6,30	8.515	6,99	4.908	6,70	167.026	9,03

Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες	252.697	15,66	20.249	47,89	72.607	59,56	42.213	57,60	387.766	20,95
Ενοπλες δυνάμεις	635	0,04	3	0,01	3	0,00	0	0,00	641	0,03
Άγνωστο	7.006	0,43	178	0,42	412	0,34	262	0,36	7.858	0,42
Σύνολο	1.613.203	100,00	42.286	100,00	121.902	100,00	73.282	100,00	1.850.673	100,00

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ

1. Στο Σύνολο των ασφαλισμένων, οι υπάλληλοι γραφείου είναι 24,83% και οι ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες είναι 21,28% .
2. Στους Έλληνες ασφαλισμένους, οι υπάλληλοι γραφείου είναι 27,72% και οι απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές είναι 19,54%.
3. Στους υπηκόους των άλλων χωρών της Ε.Ε., οι ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες είναι 38,66% και οι απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές είναι 27,74%.
4. Στους Αλβανούς, οι ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες είναι 56,15% και οι απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές είναι 20,86%.
5. Στους υπόλοιπους αλλοδαπούς, οι ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες και μικροεπαγγελματίες είναι 54,4% και οι απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές είναι 17,68%.

Πηγή: Ι.Κ.Α., Διεύθυνση αναλογιστικών μελετών και στατιστικής.

Πίνακας 11: Κατανομή ενεργών αλλοδαπών ασφαλισμένων στον Ο.Α.Ε.Ε. ανά υπηκοότητα (31.12.2009)

ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ	ΣΥΝΟΛΟ ΑΣΦΑΛΙΣΜΕΝΩΝ	ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ	ΣΥΝΟΛΟ ΑΣΦΑΛΙΣΜΕΝΩΝ
ΑΖΕΡΜΠΑΪΤΖΑΝ	5	ΙΡΛΑΝΔΙΑ	59
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	374	ΙΣΗΜΕΡΙΝΗ ΓΟΥΪΝΕΑ	1
ΑΙΘΙΟΠΙΑ	40	ΙΣΠΑΝΙΑ	118
ΑΛΒΑΝΙΑ	6.630	ΙΣΡΑΗΛ	39
ΑΛΓΕΡΙΑ	10	ΙΤΑΛΙΑ	923
ΆΛΛΗ ΧΩΡΑ	233	ΚΑΖΑΚΧΣΤΑΝ	37
ΑΡΑΒΙΚΑ ΕΜΙΡΑΤΑ	2	ΚΑΜΕΡΟΥΝ	7
ΑΡΓΕΝΤΙΝΗ	23	ΚΑΝΑΔΑΣ	79
ARMENIA	141	ΚΕΝΤΡΟΑΦΡΙΚΑΝΙ ΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	1
ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ	107	ΚΕΝΥΑ	7
ΑΥΣΤΡΙΑ	183	ΚΙΝΑ	671
ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ	14	ΚΟΛΟΜΒΙΑ	16
ΒΕΛΓΙΟ	190	ΚΟΝΓΚΟ	7
ΒΕΝΕΖΟΥΕΛΑ	12	ΚΟΡΕΑ	9
ΒΙΕΤΝΑΜ	12	ΚΟΣΤΑ ΡΙΚΑ	1
ΒΟΣΝΙΑ- ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ	18	ΚΟΥΒΑ	10
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	1.120	ΚΟΥΒΕΪΤ	1
ΒΡΑΖΙΛΙΑ	35	ΚΡΟΑΤΙΑ	14
ΓΑΛΛΙΑ	562	ΚΥΠΡΟΣ	1.209
ΓΑΛΛΙΚΗ ΓΟΥΪΑΝΑ	1	ΛΕΤΟΝΙΑ	16
GERMANIA	1.023	ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ	14
ΓΕΩΡΓΙΑ	228	ΛΙΒΑΝΟΣ	87
ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ	240	ΛΙΒΕΡΙΑ	1
ΓΚΑΜΠΙΑ	1	ΛΙΒΥΗ	7
ΓΚΑΝΑ	15	ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ	43
ΓΟΥΪΑΝΑ	2	ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	5
ΓΟΥΪΝΕΑ	2	ΜΑΔΑΓΑΣΚΑΡΗ	2
ΓΡΟΙΛΑΝΔΙΑ	2	ΜΑΚΑΟ	3
ΔΑΝΙΑ	105	ΜΑΛΑΙΣΙΑ	1
ΔΟΜΗΝ. ΔΗΜΟ/ΤΙΑ	13	ΜΑΛΤΑ	2
ΔΟΜΗΝΙΚΟΣ	9	ΜΑΡΟΚΟ	42
ΕΚΟΥΑΔΟΡ	1	ΜΕΞΙΚΟ	13
ΕΛ ΣΑΛΒΑΔΟΡ	1	ΜΟΛΔΑΒΙΑ	151

ΕΛΒΕΤΙΑ	81	ΜΠΑΝΓΚΛΑΝΤΕΣ	265
ΕΣΘΟΝΙΑ	4	ΜΠΑΧΡΕΙΝ	1
ΖΙΜΠΑΜΠΟΥΕ	3	ΜΠΟΥΡΟΥΝΤΙ	1
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	1.379	ΝΕΑ ΖΗΛΑΝΔΙΑ	6
Η.Π.Α.	306	ΝΕΑ ΚΑΛΙΔΟΝΙΑ	1
ΙΑΠΩΝΙΑ	18	ΝΙΓΗΡΑΣ	25
ΙΝΔΙΑ	118	ΝΙΓΗΡΙΑ	237
ΙΝΔΟΝΗΣΙΑ	6	ΝΙΚΑΡΑΓΟΥΑ	1
ΙΟΡΔΑΝΙΑ	43	ΝΟΡΒΗΓΙΑ	47
ΙΡΑΚ	86	ΝΟΤΙΟΣ ΑΦΡΙΚΗ	40
ΙΡΑΝ	94	ΟΛΛΑΝΔΙΑ	352
ΟΛΛΑΝΔΙΚΕΣ ΑΝΤΙΛΕΣ	4	ΣΛΟΒΑΚΙΑ	47

ΟΥΓΓΑΡΙΑ	83	ΣΛΟΒΕΝΙΑ	21
ΟΥΓΚΑΝΤΑ	3	ΣΟΥΔΑΝ	18
ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ	23	ΣΟΥΗΔΙΑ	148
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	479	ΣΟΥΡΙΝΑΜ	2
ΟΥΡΟΥΓΟΥΑΗ	3	ΣΡΙ ΛΑΝΚΑ	12
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	443	ΣΥΡΙΑ	511
ΠΑΝΑΜΑΣ	2	ΤΑΝΖΑΝΙΑ	3
ΠΑΡΑΓΟΥΑΗ	2	ΤΑΤΖΙΚΙΣΤΑΝ	2
ΠΕΡΟΥ	3	ΤΑΪΛΑΝΔΗ	10
ΠΟΛΩΝΙΑ	613	ΤΖΑΜΑΪΚΑ	2
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	31	ΤΟΥΡΚΙΑ	443
ΡΟΥΑΝΤΑ	2	ΤΟΥΡΚΜΕΝΙΣΤΑΝ	1
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	1.120	ΤΣΕΧΙΑ	69
ΡΩΣΙΑ	426	ΤΥΝΗΣΙΑ	17
ΣΑΟΥΔΙΚΗ ΑΡΑΒΙΑ	10	ΦΙΛΙΠΠΙΝΕΣ	34
ΣΕΝΕΓΑΛΗ	16	ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ	49
ΣΕΪΧΕΛΛΕΣ	1	ΦΥΡΟΜ	25
ΣΙΕΡΑ ΛΕΟΝΕ	6	ΧΙΛΗ	8
ΣΙΝΓΚΑΠΟΥΡΗ	1	ΧΟΝΓΚ ΚΟΝΓΚ	4
ΣΥΝΟΛΟ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ 22.761			

Πηγή: ΗΔΙΚΑ (Ηλεκτρονική διακυβέρνηση κοινωνικής ασφάλισης Α.Ε.), μηχανογράφηση Ο.Α.Ε.Ε., ετήσιο τεύχος στατιστικών Ο.Α.Ε.Ε. 2009.

Πίνακας 12: Αλλοδαποί ασφαλισμένοι στον κλάδο κύριας ασφάλισης του Ο.Γ.Α.* ανά υπηκοότητα (Β εξάμηνο 2009).

Υπηκοότητα	Αριθμός αλλοδαπών ασφαλισμένων
Αλβανία	72.486
Βουλγαρία	4.443
Ινδία	2.388
Αίγυπτος	410
Πακιστάν	1.059
Σοβιετική Ένωση	1.352
Ρουμανία	1.668
Άλλες χώρες	4.990
Σύνολο	88.796

Άνδρες: 71.916 Γυναίκες: 16.880

*Πρόκειται για αυτοαπασχολούμενους αλλοδαπούς, οι οποίοι έχουν προσκομίσει τα απαραίτητα δικαιολογητικά για την απασχόλησή τους για το έτος 2008.

Σημείωση: Επιπλέον υπάρχουν 2.383 μετανάστες ασφαλισμένοι εν ενεργεία, οι οποίοι απασχολούνται στην αγροτική οικονομία ή σε επιχειρήσεις ή εκμεταλλεύσεις του Ν. 3232/12.2.2004, άρθρο 7 παρ. 6. Ο αριθμός αυτών δεν συμπεριλαμβάνεται στο σύνολο των ασφαλισμένων της κύριας ασφάλισης.

Πηγή: Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων, γενική διεύθυνση διοικητική υποστήριξης, υπηρεσία Θ' στατιστικής και μελετών. Τετραμηνιαίο στατιστικό δελτίο Ιανουάριος-Απρίλιος 2010, σ. 70.

3.8. Το δικαίωμα στην παροχή υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας

Υγεία είναι "η εύρυθμη λειτουργία του οργανισμού, η φυσιολογική κατάσταση των οργάνων του σώματος"¹⁸⁰ άλλως "μια κατάσταση του ανθρώπου από την οποία απουσιάζει η «ασθένεια», νοούμενη ως παθολογικό σύμπτωμα, που δημιουργεί σε ορισμένο βαθμό έλλειψη της ψυχικής ή βιολογικής ισορροπίας του ανθρώπου σε σχέση με τη «φυσιολογική» του κατάσταση"¹⁸¹.

Το κοινωνικό δικαίωμα στην παροχή υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας κατοχυρώνεται από το Σύνταγμα μόνο για τους Έλληνες πολίτες¹⁸². Όμως ο κοινός νομοθέτης έχει επεκτείνει αυτό το δικαίωμα στους νόμιμου υπηκόους τρίτων χωρών. Αυτοί έχουν δικαίωμα πρόσβασης στα δημόσια νοσοκομεία, ιατρικά κέντρα, θεραπευτήρια κ.λπ., όπως ακριβώς και οι Έλληνες. Επίσης αν είναι ασφαλισμένοι καλύπτονται από το ασφαλιστικό τους ταμείο, άλλως πληρώνουν τη δαπάνη νοσηλείας τους¹⁸³.

Όσον αφορά στους παράνομους υπηκόους τρίτων χωρών, οι οργανισμοί και επιχειρήσεις κοινής ωφελείας και οι οργανισμοί κοινωνικής ασφάλισης, υποχρεούνται να μην τους παρέχουν τις υπηρεσίες τους¹⁸⁴. Συνεπώς, δεν μπορούν να νοσηλευτούν σε κρατικό δημόσιο νοσοκομείο, θεραπευτήριο ή κλινική, ούτε να τύχουν ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, αφού δεν διαθέτουν βιβλιάριο υγείας ασφαλιστικού φορέα για να καλυφθεί η δαπάνη. Εξαιρούνται τα νοσοκομεία, θεραπευτήρια και κλινικές, όταν πρόκειται για υπηκόους τρίτων χωρών που εισάγονται εκτάκτως για νοσηλεία, ανεξάρτητα αν διαμένουν νόμιμα ή παράνομα στην Ελλάδα καθώς και για

¹⁸⁰ Μπαμπινιώτης, Γ. *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*. ό.π., (2008). σ. 1822.

¹⁸¹ Παπακωνσταντίνου, Α. Διοίκηση και Πολιτεία, Μελέτες 34. *Το κοινωνικό δικαίωμα στην υγεία, Συνταγματική θεμελίωση*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκουλα, (2005). σ. 40.

¹⁸² Άρθρο 21 παρ. 3 Συντάγματος.

¹⁸³ Άρθρο 12 Διεθνούς Συμφώνου για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα και οδηγός μετανάστη, <http://www.ker.gov.gr> [πρόσβαση 5.4.2010]. Βλ. και απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών, Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης 139491/2006.

¹⁸⁴ Άρθρο 84 παρ. 1 εδ. 1 Ν. 3386/2005.

ανήλικα παιδιά, ανεξαρτήτως της νομιμότητας διαμονής των ίδιων ή των γονέων τους και ανεξάρτητα αν πρόκειται για έκτακτη ή τακτική νοσηλεία¹⁸⁵.

Επίσης, σε αλλοδαπούς οικονομικούς μετανάστες που έχουν μολυνθεί από λοίμωξη HIV¹⁸⁶ ή άλλα λοιμώδη νοσήματα, εφόσον χρήζουν θεραπευτικής αγωγής και δεν μπορεί στη χώρα προέλευσής τους να τους χορηγηθεί κατάλληλη θεραπευτική αγωγή, παρέχεται δωρεάν νοσοκομειακή και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Για το διάστημα που διαρκεί η θεραπευτική αγωγή, δικαιούνται προσωρινή άδεια διαμονής¹⁸⁷.

Όπως μπορεί να συμπεράνει κάποιος από τα παραπάνω οι υπήκοοι τρίτων χωρών στην Ελλάδα έχουν αρκετά περιορισμένο δικαίωμα στην υγεία. Αν αναλογιστεί κανείς ότι οι παράνομοι μετανάστες είναι πάρα πολλοί και συνεχώς αυξάνονται, το ζήτημα πρόσβασής τους στις υπηρεσίες υγείας χρήζει νέας νομοθετικής ρύθμισης. Και αυτό διότι η εγκατάλειψη των παράνομων υπηκόων τρίτων χωρών, που αντιμετωπίζουν προβλήματα υγείας, χωρίς ιατροφαρμακευτική περίθαλψη μέχρι η κατάστασή τους να επιδεινωθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να θεωρούνται επείγοντα περιστατικά, προσβάλλει το δικαίωμα της ζωής και την αξιοπρέπειά τους¹⁸⁸.

Εκτός όμως από το ότι η πρόσβαση στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και των παράνομων υπηκόων τρίτων χωρών κατοχυρώνεται και από το άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος που ορίζει ότι "ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας", ο Έλληνας νομοθέτης πρέπει να αναγνωρίζει και στους παράνομους υπήκοους τρίτων χωρών που ζουν στην Ελλάδα το δικαίωμα πρόσβασης στις υπηρεσίες υγείας για τον πρόσθετο λόγο ότι το επιβάλλει το διεθνές δίκαιο. Συγκεκριμένα, το Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα, το οποίο έχει υπογράψει η Ελλάδα και επικυρώσει με το νόμο 1532/1985¹⁸⁹, ο οποίος έχει υπερνομοθετική ισχύ¹⁹⁰, προβλέπει ότι τα συμβαλλόμενα κράτη πρέπει να λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα ώστε να διασφαλίσουν σε όλους όσους κατοικούν στο έδαφός τους όλες τις ιατρικές υπηρεσίες και την ιατρική

¹⁸⁵ Άρθρο: 84 παρ. 1 εδ. 2 Ν. 3386/2005.

¹⁸⁶ HIV είναι ιός που προκαλεί τη νόσο AIDS.

¹⁸⁷ Άρθρο 11 Ε Ν. 2955/2001 "Προμήθειες νοσοκομείων και λοιπών μονάδων υγείας των Πε.Σ.Υ και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ Α 256/2.11.2001).

¹⁸⁸ Μπολάνη, Λ.-Μ. "Απόφαση της εθνικής επιτροπής για τα δικαιώματα του ανθρώπου αναφορικά με το δικαίωμα στην υγεία των μεταναστών χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα". *Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου*, Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, έτος ΚΑ΄ 2008 - ειδικό τεύχος - αφιέρωμα σε μετανάστες και πρόσφυγες, σ. 279.

¹⁸⁹ ΦΕΚ Α 45/19.3.1985.

¹⁹⁰ Άρθρο 28 Συντάγματος.

περίθαλψη που χρειάζονται σε περίπτωση ασθένειας, χωρίς διακρίσεις με βάση την ιθαγένεια¹⁹¹.

Το Διεθνές Σύμφωνο αναγνωρίζει σε όλους, ανεξαρτήτως ιθαγένειας, που κατοικούν στα συμβαλλόμενα κράτη, το δικαίωμα στην υγεία χωρίς να το εξαρτά ούτε από τη νομιμότητα παραμονής τους σε αυτά ούτε από το αν πρόκειται για έκτακτα περιστατικά. Συνεπώς, η Ελλάδα πρέπει να συμμορφωθεί προς τις διεθνείς υποχρεώσεις της και να εξασφαλίσει και στους παράνομους υπηκόους τρίτων χωρών που ζουν στο έδαφός της την πλήρη πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας. Και αυτό για τον πρόσθετο λόγο ότι πολλοί από αυτούς πάσχουν από μεταδοτικά νοσήματα και αποτελούν κίνδυνο για τη δημόσια υγεία. Είναι λοιπόν προς το συμφέρον της δημόσιας υγείας η επέκταση της πρόσβασης και των παράνομων υπηκόων τρίτων χωρών στις υπηρεσίες υγείας.

Ο Ν. 3907/2011 προσπαθεί να επιλύσει το πρόβλημα της μη παροχής ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης στους υπηκόους τρίτων χωρών που συλλαμβάνονται να εισέρχονται παράνομα στην Ελλάδα καθώς και σε εκείνους που διαμένουν παράνομα σε αυτή και δεν αποδεικνύεται η ιθαγένεια και η ταυτότητά τους με δημόσιο έγγραφο. Ειδικότερα προβλέπει ότι αυτοί υποβάλλονται σε ιατρικό έλεγχο και τους παρέχεται η αναγκαία περίθαλψη και ψυχοκοινωνική υποστήριξη καθ' όλη τη διάρκεια των διαδικασιών πρώτης υποδοχής¹⁹². Επίσης στους υπηκόους τρίτων χωρών για τους οποίους έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής, κατά το χρονικό διάστημα που τους χορηγείται για να αναχωρήσουν οικειοθελώς από τη χώρα, κατά το χρονικό διάστημα που αναβάλλεται η απομάκρυνση τους καθώς και κατά το χρονικό διάστημα της κράτησης τους, παρέχεται επείγουσα υγειονομική περίθαλψη και η απαραίτητη φαρμακευτική αγωγή¹⁹³.

3.8.1. Προνοιακή προστασία

Κάθε άτομο που διαμένει νόμιμα στην Ελλάδα και βρίσκεται σε κατάσταση ανάγκης έχει δικαίωμα στην προνοιακή προστασία¹⁹⁴. Αυτό σημαίνει ότι παρέχεται

¹⁹¹ Άρθρο 12 παρ. 1 και παρ. 2 σε συνδυασμό με το άρθρο 2 του Διεθνούς Συμφώνου για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα.

¹⁹² Άρθρο 7 παρ. 1 περ. γ και 13 παρ. 3 περ. γ Ν. 3907/2011.

¹⁹³ Στο ίδιο, άρθρα: 29 παρ. 1 περ. γ και 31 παρ. 3.

¹⁹⁴ Άρθρο 5 Ν.Δ. 57/1973 "Περί λήψεως μέτρων κοινωνικής προστασίας των οικονομικώς αδυνάτων και καταργήσεως των διεπουσών τον θεσμόν της απορίας διατάξεων" (ΦΕΚ Α 149/19.7.1973) και άρθρο 1

οικονομική βοήθεια στους νόμιμους υπηκόους τρίτων χωρών, οι οποίοι είναι άποροι ή βρίσκονται σε κοινωνική, σωματική ή διανοητικά δυσχερή κατάσταση ή που περιέρχονται προσωρινά ή μόνιμα σε κατάσταση ανάγκης εξαιτίας ασθένειας, θεομηνίας ή άλλου απρόβλεπτου συμβάντος.

Ακόμη προβλέπονται επιδόματα για τυφλούς, κωφάλαλους, παραπληγικούς, πάσχοντες από AIDS κ.λπ. Τα επιδόματα αυτά χορηγούνται κυρίως από τις Διευθύνσεις Πρόνοιας των περιφερειών¹⁹⁵.

Επίσης προβλέπεται επίδομα οικονομικής ενίσχυσης απροστάτευτων παιδιών¹⁹⁶, χρηματικές παροχές μητρότητας στις ανασφάλιστες μητέρες¹⁹⁷ και πρόσβαση σε υπηρεσίες κοινωνικής προστασίας, όπως σε παιδικούς σταθμούς, πρόγραμμα βοήθεια στο σπίτι, στεγαστική συνδρομή κ.ά.¹⁹⁸.

3.9. Συνδικαλιστική Ελευθερία¹⁹⁹

Η ανάγκη συλλογικής προστασίας των εργασιακών και επαγγελματικών συμφερόντων αναγνωρίζεται για όλους τους εργαζομένους, είτε είναι μισθωτοί, είτε ελεύθεροι επαγγελματίες.

Η συνδικαλιστική ελευθερία κατοχυρώνεται για όλους ανεξαρτήτως ιθαγένειας²⁰⁰. Έτσι οι υπήκοοι μπορούν να είναι μέλη συνδικαλιστικών οργανώσεων²⁰¹. Επίσης, αναγνωρίζονται σ’ αυτούς τα συνδικαλιστικά δικαιώματα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις συνδικαλιστικές ενώσεις²⁰².

παρ. 2 Ν. 2646/1998 "Ανάπτυξη του εθνικού συστήματος κοινωνικής φροντίδας και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ Α 236/20.10.1998).

¹⁹⁵ Οδηγός μετανάστη, <http://www.kep.gov.gr> [πρόσβαση 5.4.2010].

¹⁹⁶ Άρθρο 2 Ν. 4051/1960 "Περί ενισχύσεως απροστάτευτων παιδιών" (ΦΕΚ Α 68/20.5.1960).

¹⁹⁷ Διεθνής Σύμβαση Εργασίας αριθ. 103/1952 "για την προστασία της μητρότητας", που κυρώθηκε με το Ν. 1302/1982 (ΦΕΚ Α 133/29.10.1982).

¹⁹⁸ Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης, <http://www.ekka.org.gr> [πρόσβαση 6.2.2010].

¹⁹⁹ Άρθρο 23 Συντάγματος.

²⁰⁰ Αφού το άρθρο 23 παρ. 1 του Συντάγματος δεν διακρίνει σχετικά.

²⁰¹ Άρθρο 7 παρ. 1 Ν. 1264/1982 "Για τον εκδημοκρατισμό του συνδικαλιστικού κινήματος και την κατοχύρωση των συνδικαλιστικών ελευθεριών των εργαζομένων" (ΦΕΚ Α 79/1.7.1982).

²⁰² Στο ίδιο, άρθρο 10 παρ. 1.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΣΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ (ΥΠΗΚΟΩΝ ΤΡΙΤΩΝ ΧΩΡΩΝ)

4.1. Πολιτικά δικαιώματα

Τα πολιτικά δικαιώματα "θεμελιώνουν αξίωση για συμμετοχή στην άσκηση κρατικής εξουσίας"¹.

Σε αντίθεση με τα ατομικά και τα κοινωνικά δικαιώματα, τα πολιτικά δικαιώματα κατοχυρώνονται μόνο για τους Έλληνες πολίτες². Τα δικαιώματα αυτά παρέχουν την δυνατότητα στον πολίτη να συμμετέχει ενεργά στις διαδικασίες παραγωγής και διαμόρφωσης της πολιτειακής βούλησης³. Οι υπήκοοι τρίτων χωρών που ζουν στην Ελλάδα δεν έχουν δικαίωμα ίδρυσης και συμμετοχής σε πολιτικά κόμματα⁴. Δεν έχουν τα δικαιώματα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι στις βουλευτικές εκλογές (ευρωπαϊκές και εθνικές)⁵. Επίσης δεν έχουν δικαίωμα διορισμού στις δημόσιες υπηρεσίες⁶ και ως ενόρκων σε ποινικές δίκες⁷.

¹ Μάνεσης, Α. *Συνταγματικά δικαιώματα α' ατομικές ελευθερίες, πανεπιστημιακές παραδόσεις* (δ' έκδοση). Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (1978). σ. 19.

² Έμκε-Πουλοπούλου, Ή. *Η Μεταναστευτική Πρόκληση*. Αθήνα: εκδ. Παπαζήση, (2007). σ. 78 και Π.Δ. 133/1997 "Άσκηση του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι κατά τις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές από πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που κατοικούν στην Ελλάδα και δεν είναι Έλληνες πολίτες, σε συμμόρφωση προς την 94/80/ΕΚ Οδηγία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (L 368 της 31.12.1994 σελ. 38)" (ΦΕΚ Α 121/12.6.1997), όπως ισχύει σήμερα, καθώς και το Ν. 2196/1994 'Κύρωση της 93/81/ΕΥΡΑΤΟΜ, Ε.Κ.Α.Χ., Ε.Ο.Κ. απόφασης του Συμβουλίου της 1ης Φεβρουαρίου 1993 για την τροποποίηση της πράξης που αφορά την εκλογή των αντιπροσώπων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με άμεση καθολική ψηφοφορία, η οποία προσαρτάται στην απόφαση 76/787/Ε.Κ.Α.Χ., Ε.Ο.Κ., ΕΥΡΑΤΟΜ του Συμβουλίου της 20ης Σεπτεμβρίου 1976, εκλογή αντιπροσώπων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, άσκηση του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι κατά τις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου από τους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που κατοικούν στην Ελλάδα και δεν είναι Έλληνες πολίτες, σε συμμόρφωση προς την 93/109/ΕΚ Οδηγία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τροποποίηση του ΠΔ 358/1993 και άλλες διατάξεις" (ΦΕΚ Α 41/22.3.1994).

Παπακωνσταντίνου, Α. *Μετανάστες και θεμελιώδη δικαιώματα, Όμιλος πολιτικού προβληματισμού*, www.ompor.gr [πρόσβαση 5.5.2010].

Άρθρο 29 παρ. 1 Συντάγματος.

Όπως προκύπτει από τη διατύπωση των διατάξεων των άρθρων: 29, 31, 51 παρ. 3 και 55 Συντάγματος.

Ως δημοσίου υπαλλήλου (άρθρα: 4 του Υπαλληλικού Κώδικα και 4 παρ. 4 Συντάγματος).

Άρθρο 97 παρ. 1 Συντάγματος, Σατλάνης, Χ. *Εισαγωγή στο δίκαιο της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, (2003). σ. 247 και Παπακωνσταντίνου, Α. *ό.π.*

1.1.2. Τα δικαιώματα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι

Οι υπήκοοι τρίτων χωρών δεν έχουν, όπως προαναφέρθηκε, τα δικαιώματα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι στις βουλευτικές εκλογές (ευρωπαϊκές και εθνικές). Έχουν όμως δικαίωμα να συμμετέχουν στις εκλογές της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης με δικαίωμα ψήφου⁸, εφόσον είναι ενήλικοι, δεν έχουν καταδικαστεί τελεσίδικα για αδίκημα που συνεπάγεται την αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων τους⁹ και έχουν εγγραφεί στον ειδικό εκλογικό κατάλογο του οικείου δήμου¹⁰. Επιπλέον πρέπει να διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα και να εντάσσονται σε μία από τις ακόλουθες κατηγορίες¹¹:

- Κάτοχοι Ειδικού Δελτίου Ταυτότητας Ομογενούς ή τίτλου διαμονής ως μέλη οικογένειας κατόχου τέτοιου Δελτίου, οι οποίοι έχουν συμπληρώσει πενταετή συνεχή και νόμιμη παραμονή στην Ελλάδα από την ημερομηνία υποβολής της αίτησης για χορήγηση σε αυτούς των παραπάνω Δελτίων ή τίτλων διαμονής.
- Κάτοχοι άδειας διαμονής αόριστης ή δεκαετούς διάρκειας¹².
- Επί μακρόν διαμένοντες¹³.
- Κάτοχοι "δελτίων μόνιμης διαμονής", ως μέλη οικογένειας Έλληνα πολίτη ή πολίτη κράτους - μέλους της Ε.Ε., καθώς και δελτίων ή αδειών παραμονής ως μέλη οικογένειας Έλληνα πολίτη ή πολίτη κράτους μέλους της Ε.Ε.¹⁴ που έχουν διανύσει πέντε χρόνια συνεχούς και νόμιμης διαμονής στη χώρα.
- Γονείς ανήλικων Ελλήνων πολιτών¹⁵ που έχουν συμπληρώσει πενταετή νόμιμη παραμονή στη χώρα.
- Αναγνωρισμένοι πολιτικοί πρόσφυγες καθώς και όσοι έχουν υπαχθεί σε καθεστώς επικουρικής προστασίας¹⁶ ή προστασίας για ανθρωπιστικούς λόγους,

⁸ Άρθρο 14 Ν. 3838/2010, όπως τροποποιήθηκε με το Ν. 3870/2010 "Εκλογικές δαπάνες συνδυασμών και υποψηφίων και έλεγχος αυτών, κατά τις περιφερειακές και δημοτικές εκλογές" (ΦΕΚ Α 138/9.8.2010) και υπ' αριθμ. 6/7.5.2010 εγκύκλιος του υπουργείου Εσωτερικών "Άσκηση του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι από τους ομογενείς και τους νομίμως διαμένοντες υπηκόους τρίτων χωρών για την ανάδειξη των αιρετών οργάνων της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης".

⁹ Σύμφωνα με τα άρθρα: 59 και 60 του Ποινικού Κώδικα.

¹⁰ Άρθρο 15 Ν. 3838/2010.

¹¹ Στο ίδιο, άρθρο 14 Ν. 3838/2010, όπως ισχύει σήμερα,

¹² Σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 2910/2001 και της παραγράφου 2 του άρθρου 91 του ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα.

¹³ Σύμφωνα με το Π.Δ. 150/2006 και το άρθρο 40 παρ. 7 του Ν. 3731/2008.

¹⁴ Άρθρο 63 Ν. 3386/2005 και άρθρο 17 Π.Δ. 106/2007.

¹⁵ Άρθρο 94 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα.

συμπεριλαμβανομένων των μελών της οικογένειάς τους, εφόσον έχουν συμπληρώσει πενταετή συνεχή και νόμιμη παραμονή στην Ελλάδα από την υποβολή του σχετικού αιτήματος.

- Ανιθαγενείς που έχουν συμπληρώσει πενταετή συνεχή και νόμιμη παραμονή στην Ελλάδα από την ημερομηνία υποβολής της αίτησης για χορήγηση του καθεστώτος του ανιθαγενούς.
- Πολίτες χωρών ΕΖΕΣ (Ισλανδία, Λιχτενστάιν, Νορβηγία και Ελβετία), οι οποίοι είναι κάτοχοι τίτλου διαμονής που εκδίδεται από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές και έχουν συμπληρώσει πενταετή συνεχή και νόμιμη διαμονή στην Ελλάδα.
- Κάτοχοι τίτλου διαμονής ως ομογενούς, οι οποίοι έχουν συμπληρώσει από τη χορήγησή του πενταετή συνεχή και νόμιμη διαμονή στην Ελλάδα.

Όσον αφορά το δικαίωμα του εκλέγεσθαι, οι υπήκοοι τρίτων χωρών που είναι εγγεγραμμένοι στους ειδικούς εκλογικούς καταλόγους και έχουν συμπληρώσει το 21^ο έτος της ηλικίας τους, έχουν δικαίωμα να θέτουν υποψηφιότητα για θέσεις δημοτικών σύμβουλων, σύμβουλων δημοτικών διαμερισμάτων και τοπικών συμβούλων. Δεν μπορούν όμως να εκλέγονται δήμαρχοι και πρόεδροι δημοτικού συμβουλίου¹⁷.

Η παραπάνω νομοθετική ρύθμιση είναι πολύ σημαντική. Και αυτό διότι οι υπήκοοι τρίτων χωρών, οι οποίοι ζουν πολλά χρόνια νόμιμα στην Ελλάδα μπορούν πλέον να συμμετέχουν ενεργά στην πολιτική ζωή του τόπου και να ψηφίζουν τα πρόσωπα που εκτιμούν ότι θα επιλύσουν τα προβλήματά που τους απασχολούν.

Η εξασφάλιση του δικαιώματος ψήφου αλλά και εκλογής των νόμιμων μεταναστών στις εκλογές της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης είναι ένα ορθό πρώτο βήμα μιας μεταναστευτικής πολιτικής για την ενσωμάτωσής τους που οφείλει το ελληνικό κράτος να έχει. Ή θα δούμε τους μετανάστες ως "ξένο σώμα" στην ελληνική κοινωνία υποκύπτοντας στην ακροδεξιά ρητορεία ή αποδεχόμενοι τις νέες κοινωνικές

⁶ Άρθρο 15 Π.Δ. 96/2008 "Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της οδηγίας 2004/83/EK του Συμβουλίου της 29ης Απριλίου 2004 για τη θέσπιση ελάχιστων απαιτήσεων για την αναγνώριση και το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως προσφύγων ή ως προσώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας για άλλους λόγους (L 304/30.9.2004)" (ΦΕΚ Α 152/30.7.2008).

⁷ Άρθρο 17 Ν. 3838/2010, όπως ισχύει σήμερα.

συνθήκες θα τους δώσουμε την δυνατότητα να συμμετέχουν και αυτοί στη λειτουργία της δημοκρατίας.

Ο Ν. 3838/2010 με τους απαραίτητους περιορισμούς που θέτει είναι ένα πρώτο ορθό βήμα σε μία δημοκρατική διαδικασία κοινωνικής ενσωμάτωσης που πρέπει να έχει το ελληνικό κράτος απέναντι στους νόμιμους υπηκόους τρίτων χωρών που ζουν αρκετά χρόνια στην Ελλάδα χωρίς να παραβαίνουν τους νόμους της.

Ιδιαίτερο όμως ενδιαφέρον παρουσιάζει η απόφαση 350/2011 του Δ' τμήματος του Σ.τ.Ε., η οποία έκρινε τα άρθρα: 14 έως 21 Ν. 3838/2010, με τα οποία χορηγούνται σε ορισμένες κατηγορίες υπηκόων τρίτων χωρών τα δικαιώματα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι στις εκλογές της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης, αντίθετα με τα άρθρα: 1 παρ 2 και 3, 52 και 102 παρ 2 του Συντάγματος. Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης τα δικαιώματα αυτά επιφυλάσσονται μόνο για τους Έλληνες πολίτες και δεν μπορούν να επεκταθούν και στους υπηκόους τρίτων χωρών παρά μόνο μετά από αναθεώρηση του Συντάγματος. Η υπόθεση παραπέμφθηκε στην Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας για την επίλυση της συμφωνίας ή μη προς το Σύνταγμα των σχετικών διατάξεων του Ν. 3838/2010.

4.1.3. Πρόσβαση στις δημόσιες θέσεις

Το Σύνταγμα ορίζει ότι μόνο οι Έλληνες πολίτες γίνονται δεκτοί στις δημόσιες λειτουργίες. Επιτρέπονται όμως εξαιρέσεις αν εισάγονται με ειδικούς νόμους¹⁸.

Έτσι, είναι δυνατόν υπήκοος τρίτης χώρας να προσληφθεί σε δημόσια θέση εφόσον ειδικός νόμος το επιτρέψει. Σε μια τέτοια περίπτωση η αναφορά από το νόμο δεν πρέπει να είναι γενική και αόριστη αλλά ειδική και συγκεκριμένη¹⁹.

Όσοι αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια με πολιτογράφηση δεν μπορούν να διοριστούν ως δημόσιοι υπάλληλοι πριν τη συμπλήρωση ενός έτους από την απόκτησή

¹⁸ Άρθρα: 4 παρ. 4 Συντάγματος, 4 Υπαλληλικού Κώδικα (ΦΕΚ Α 26/9.2.2007), 1 Ν. 2431/1996 "Διορισμός ή πρόσληψη πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη δημόσια διοίκηση" (ΦΕΚ Α 175/30.7.1996) που ορίζει ότι "οι πολίτες των άλλων κρατών-μελών της Ε.Ε. διορίζονται ή προσλαμβάνονται σε θέσεις ή ειδικότητες, οι αρμοδιότητες των οποίων δεν συνεπάγονται άμεση ή έμμεση συμμετοχή στην άσκηση δημόσιας εξουσίας και άσκηση καθηκόντων που έχουν ως αντικείμενο τη διασφάλιση των γενικών συμφερόντων του κράτους ή άλλων δημόσιων φορέων" και Δημητρόπουλος, Α. *Τα συνταγματικά δικαιώματα των αλλοδαπών στην Ελλάδα*. Εταιρία Μελέτης Νομολογίας. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2004). σ. 46.

¹⁹ Άρθρο 4 παρ. 3 Υπαλληλικού Κώδικα και Χρυσόγονος, Κ. *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα*. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Α. Σάκκουλα, (1998). σ. 145.

ης²⁰. Η διάκριση όμως αυτή αντίκειται στο άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος, που ορίζει ότι "οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου". Βέβαια, το ζήτημα της κάλυψης δημόσιων θέσεων από υπηκόους τρίτων χωρών είναι σύνθετο και χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή. Είναι προφανές ότι τουλάχιστον θέσεις που άπτονται της κρατικής ασφάλειας και του πυρήνα των λειτουργιών του κράτους σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να καλύπτονται από υπηκόους τρίτων χωρών ακόμα και αν αυτοί αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια με πολιτογράφηση.

1.2. Αστικά δικαιώματα

"Αστικά δικαιώματα είναι τα «ιδιωτικά δικαιώματα», δηλαδή τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται από το αστικό, εμπορικό και εργατικό δίκαιο. Η χρήση του όρου «αστικά» γίνεται προς διάκριση από τα «πολιτικά» δικαιώματα"²¹.

Οι νόμιμοι υπήκοοι τρίτων χωρών έχουν τα ίδια αστικά δικαιώματα με τους Έλληνες²². Η αρχή όμως της εξομοίωσης του υπηκόου τρίτης χώρας με τον Έλληνα στο Αστικό Δίκαιο δεν εμποδίζει τον νομοθέτη να θεσπίσει ευνοϊκές ή δυσμενείς εξαιρέσεις για τον πρώτο²³.

1.2.1. Ικανότητα για δικαιοπραξία

Η ικανότητα για δικαιοπραξία ρυθμίζεται από το δίκαιο της ιθαγένειας²⁴. Αν ο υπήκοος τρίτης χώρας επιχειρήσει στην Ελλάδα δικαιοπραξία για την οποία είναι ανίκανος κατά το δίκαιο της ιθαγένειάς του, θεωρείται ικανός να την επιχειρήσει, αν κατά το ελληνικό δίκαιο έχει αυτή την ικανότητα. Αυτό όμως δεν εφαρμόζεται στις δικαιοπραξίες οικογενειακού και κληρονομικού δικαίου καθώς και στις εμπράγματες δικαιοπραξίες που αφορούν ακίνητα, τα οποία βρίσκονται εκτός Ελλάδας²⁵.

²⁰ Άρθρο 4 παρ. 4 Υπαλληλικού Κώδικα, και Καρακώστας, Β. *Το Σύνταγμα. Ερμηνευτικά σχόλια - Νομολογία*. Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (2006). σσ. 72-73.

²¹ Τσάμης, Α. Η πορεία και η εξέλιξη του ρατσισμού και της ξενοφοβίας στην Ελλάδα. Στα πρακτικά ημερίδας που διοργάνωσε το Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής στη Θεσσαλονίκη στις 27 Νοεμβρίου 1999 (κείμενα εργασίας 9). Αθήνα: Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής, (2000, Ιούλιος). σ. 27 .

²² Άρθρο 4 Α.Κ.

²³ Βρέλλης, Σπ. *Δίκαιο αλλοδαπών*. Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (1999). σ. 81.

²⁴ Άρθρο 7 Α.Κ.

²⁵ Άρθρα: 9 Α.Κ., 90 Ν. 5325/1932 "Περί συναλλαγματικής και γραμματίου εις διαταγήν" (ΦΕΚ Α 59/16.3.1932) και 70 Ν. 5960/1933 "Περί επιταγής" (ΦΕΚ Α 401/23.12.1933).

Επίσης ο υπήκοος τρίτης χώρας που έχει τη συνήθη διαμονή του στην Ελλάδα μπορεί να υποβληθεί, με απόφαση ελληνικού δικαστηρίου, σε καθεστώς στέρησης ή περιορισμού της δικαιοπρακτικής του ικανότητας. Αλλά αν απλά διαμένει ή έχει περιουσία στην Ελλάδα, μπορούν να ληφθούν σε βάρος του μόνο ασφαλιστικά μέτρα²⁶.

1.2.2. Σύναψη γάμου

"Οι ουσιαστικές προϋποθέσεις του γάμου στην Ελλάδα ρυθμίζονται και για τα δύο πρόσωπα που πρόκειται να παντρευτούν από το δίκαιο της ιθαγένειας ενός από αυτά". Ο τύπος του γάμου ρυθμίζεται είτε κατά το δίκαιο της ιθαγένειας του κάθε μελλόνυμφου είτε κατά το δίκαιο της χώρας όπου τελείται²⁷. Επίσης "οι προσωπικές σχέσεις των συζύγων ρυθμίζονται κατά σειρά: 1. από το δίκαιο της τελευταίας κατά τη διάρκεια του γάμου κοινής ιθαγένειας τους, εφόσον ο ένας τη διατηρεί· 2. από το δίκαιο της τελευταίας κατά τη διάρκεια του γάμου κοινής συνήθους διαμονής τους και 3. από το δίκαιο με το οποίο οι σύζυγοι συνδέονται στενότερα"²⁸. Τέλος, "οι περιουσιακές σχέσεις των συζύγων διέπονται από το δίκαιο που ρυθμίζει τις προσωπικές σχέσεις τους χμέσως μετά την τέλεση του γάμου"²⁹.

4.2.3. Διαζύγιο

"Το διαζύγιο ρυθμίζεται από το δίκαιο που διέπει τις προσωπικές σχέσεις των συζύγων κατά την έναρξη της διαδικασίας του διαζυγίου ή του χωρισμού"³⁰.

4.2.4. Σχέσεις μεταξύ γονέων και τέκνου

Ο γονέας υπήκοος τρίτης χώρας μπορεί να ασκήσει στην Ελλάδα τη γονική μέριμνα στο ημεδαπό τέκνο του³¹.

Οι σχέσεις μεταξύ γονέων και τέκνου ρυθμίζονται κατά σειρά: 1. από το δίκαιο της τελευταίας κοινής ιθαγένειάς τους, 2. από το δίκαιο της τελευταίας κοινής συνήθους διαμονής τους και 3. από το δίκαιο της ιθαγένειας του τέκνου. Οι σχέσεις μητέρας ή πατέρα και τέκνου που γεννήθηκε χωρίς γάμο των γονέων του, ρυθμίζονται

²⁶ Άρθρο 8 Α.Κ.
²⁷ Στο ίδιο, άρθρο 13.
²⁸ Στο ίδιο, άρθρο 14.
²⁹ Στο ίδιο, άρθρο 15.
³⁰ Στο ίδιο, άρθρο 16.
³¹ Βρέλλης, Σπ. ό.π., (1999). σ. 79.

κατά σειρά: 1. από το δίκαιο της τελευταίας κοινής ιθαγένειάς τους, 2. από το δίκαιο της τελευταίας κοινής συνήθους διαμονής τους και 3. από το δίκαιο της ιθαγένειας της μητέρας ή του πατέρα³².

4.2.5. Υιοθεσία

Αν ένα παιδί έχει γεννηθεί στην Ελλάδα από γονείς υπηκόους τρίτων χωρών, οι οποίοι το έχουν εγκαταλείψει και δεν έχει εκδηλωθεί ενδιαφέρον για την προστασία του τουλάχιστον για ένα εξάμηνο, τότε μπορεί να υιοθετηθεί, σύμφωνα με το Αστικό Δίκαιο³³.

4.2.6. Επιτροπεία

Η επιτροπεία ρυθμίζεται από το δίκαιο της ιθαγένειας του προσώπου, το οποίο αφορά. Ελληνικό δικαστήριο μπορεί να διορίσει επίτροπο ή άλλο επιμελητή για υπήκοο τρίτης χώρας, ο οποίος έχει τη συνήθη διαμονή του στην Ελλάδα³⁴.

4.2.7. Σχέσεις με το δημόσιο τομέα

Βασική προϋπόθεση για να ασκήσει ο υπήκοος τρίτης χώρας τα δικαιώματα για τα οποία χρειάζεται σύμπραξη δημόσιας υπηρεσίας, όπως γάμος, αγορά ακινήτου, σύσταση εταιρείας κ.ά. είναι να διαθέτει άδεια διαμονής.

Σε περίπτωση που διαμένει παράνομα στην Ελλάδα οι δημόσιες υπηρεσίες, τα Ν.Π.Δ.Δ., οι δήμοι, οι ασφαλιστικοί οργανισμοί υποχρεούνται να μην του παρέχουν υπηρεσίες³⁵. Οι υπάλληλοι μάλιστα των υπηρεσιών αυτών που παραβιάζουν το νόμο, διώκονται πειθαρχικά και τιμωρούνται σύμφωνα με τις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα για παράβαση καθήκοντός³⁶.

Από την απαγόρευση αυτή εξαιρούνται τα νοσοκομεία και οι κλινικές για τα περιστατικά που εισάγονται έκτακτα για νοσηλεία και σε κάθε περίπτωση όταν

³² Άρθρα: 18, 19 και 20 Α.Κ.
³³ Άρθρο 3 Ν. 2447/1996 "Κύρωση ως Κώδικα του σχεδίου νόμου -Υιοθεσία, επιτροπεία και αναδοχή ανηλίκου, δικαστική συμπάρασταση, δικαστική επιμέλεια ξένων υποθέσεων και συναφείς ουσιαστικές, δικονομικές και μεταβατικές διατάξεις" (ΦΕΚ Α 278/30.12.1996).
³⁴ Άρθρο 24 Α.Κ.
³⁵ Άρθρο 84 παρ. 1 εδ. 1 Ν. 3386/2005.
³⁶ Στο ίδιο, άρθρο 84 παρ. 4.

πρόκειται για ανήλικα παιδιά³⁷. Επίσης εξαιρείται η θεώρηση του γνήσιου της υπογραφής κρατούμενου υπηκόου τρίτης χώρας, για εξουσιοδότηση προς το συνήγορό του, προκειμένου να τον εκπροσωπήσει ενώπιον των δικαστηρίων, υπό την προϋπόθεση όμως ότι αποδεικνύονται, με δημόσιο έγγραφο, τα στοιχεία της ταυτότητάς του³⁸.

Ειδικά όμως για τις περιπτώσεις που ο υπήκοος τρίτης χώρας αδυνατεί να προσκομίσει ισχύον διαβατήριο ή άλλο ταξιδιωτικό έγγραφο, μπορεί να χορηγηθεί σε αυτόν άδεια διαμονής, με απόφαση του Γενικού Γραμματέα της περιφέρειας, με την προϋπόθεση όμως ότι αδυνατεί να φέρει τα παραπάνω έγγραφα λόγω αντικειμενικών λόγων και δεν συντρέχουν στο πρόσωπό του λόγοι δημόσιας τάξης και ασφάλειας. Για την ύπαρξη αντικειμενικής αδυναμίας προσκόμισης ισχυρού διαβατηρίου γνωμοδοτεί ειδική επιτροπή, που συνιστάται στο υπουργείο Εσωτερικών. Οι υπήκοοι τρίτων χωρών, οι οποίοι ανανεώνουν την παραπάνω άδεια διαμονής, δικαιούνται να προβαίνουν σε οποιασδήποτε συναλλαγή με τις προαναφερόμενες υπηρεσίες³⁹.

4.2.8. Σύνταξη συμβολαίου

Οι υπήκοοι τρίτων χωρών για να συμμετέχουν σε συμβολαιογραφικές πράξεις πρέπει να είναι κάτοχοι θεώρησης εισόδου ή άδειας διαμονής ή βεβαίωσης ότι έχουν καταθέσει αίτηση για τη χορήγηση άδειας διαμονής.

Οι συμβολαιογράφοι υποχρεούνται να διαπιστώνουν την ύπαρξη των παραπάνω εγγράφων που πιστοποιούν την νομιμότητα της διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών και να κάνουν σχετική μνεία στις πράξεις τους⁴⁰. Από τον κανόνα όμως αυτό εξαιρούνται οι περιπτώσεις σύνταξης πληρεξουσίου σε δικηγόρο προκειμένου να εκπροσωπήσει υπήκοο τρίτης χώρας ενώπιον των δικαστηρίων. Επίσης για τη σύνταξη συμβολαιογραφικών εγγράφων για την αναγνώριση τέκνων εκτός γάμου των γονέων τους δεν απαιτείται να ζουν και οι δύο γονείς νόμιμα στην Ελλάδα, αλλά αρκεί ένας από τους δύο να είναι Έλληνας ή Ευρωπαίος πολίτης ή υπήκοος τρίτης χώρας που διαμένει νόμιμα στην Ελλάδα⁴¹.

³⁷ Στο ίδιο, άρθρο 84 παρ. 1 εδ. 2.

³⁸ Στο ίδιο, άρθρο 84 παρ. 2.

³⁹ Στο ίδιο, άρθρο 84 παρ. 1, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 40 παρ. 1 Ν. 3731/2008 και το άρθρο 42 παρ. 2 Ν. 3907/2011.

⁴⁰ Άρθρο 85 παρ. 1 εδ. 1 Ν. 3386/2005, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 15 παρ. 2 Ν. 3536/2007.

⁴¹ Άρθρο 85 παρ. 1 εδ. 2 Ν. 3386/2005, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 28 παρ. 5 Ν. 3613/2007.

Πληρεξούσιος δικηγόρος ενώ μπορεί να εκπροσωπεί παράνομο υπήκοο τρίτης χώρας σε δικαστήρια, δεν μπορεί να τον εκπροσωπεί σε δικαιοπραξίες, λόγω χάρη σε συμβολαιογραφική πράξη για αγορά ακινήτου⁴².

Οι συμβολαιογράφοι που συντάσσουν πράξεις στις οποίες παρίστανται αυτοπροσώπως ενώπιόν τους υπήκοοι τρίτων χωρών που διαμένουν παράνομα στην Ελλάδα, δηλαδή δεν έχουν θεώρηση εισόδου ή άδεια διαμονής ή βεβαίωση ότι έχουν καταθέσει τα απαιτούμενα δικαιολογητικά για την έκδοσή της, διώκονται πειθαρχικά και τιμωρούνται για παράβαση καθήκοντος⁴³.

4.2.9. Μίσθωση ακινήτων

Οι ιδιοκτήτες ακινήτων απαγορεύεται να τα εκμισθώνουν σε παράνομους υπηκόους τρίτων χωρών. Επίσης οι διευθυντές ξενοδοχείων και παραθεριστικών κέντρων οφείλουν να ενημερώνουν την αστυνομία και την αρμόδια υπηρεσία Αλλοδαπών και Μετανάστευσης για την άφιξη και αναχώρηση των υπηκόων τρίτων χωρών που φιλοξενούν⁴⁴.

4.2.10. Εμπράγματα δικαιώματα

Ο νόμος προβλέπει ότι απαγορεύεται κάθε δικαιοπραξία εν ζωή (και όχι αιτία θανάτου), με την οποία συνιστάται υπέρ υπηκόων τρίτων χωρών οποιοδήποτε εμπράγματο ή ενοχικό δικαίωμα, σε ακίνητα που βρίσκονται στις παραμεθόριες περιοχές της Ελλάδας, εκτός αν ο υπουργός Εθνικής Άμυνας μετά από αίτηση του ενδιαφερόμενου υπηκόου τρίτης χώρας, αποφασίσει το αντίθετο⁴⁵.

Ο νόμος προσδιορίζει ποιες περιοχές είναι παραμεθόριες. Επιπλέον, παρέχει νομοθετική εξουσιοδότηση, προκειμένου με Π.Δ. που εκδίδεται ύστερα από πρόταση των υπουργών Εξωτερικών, Εθνικής Άμυνας, Οικονομικών και Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων να διευρύνεται ο κατάλογος των περιοχών αυτών ή να αίρεται ο χαρακτηρισμός τους ως παραμεθορίων⁴⁶.

⁴² Άρθρο 85 παρ. 1 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα.
⁴³ Στο ίδιο, άρθρο 85 παρ. 2 .
⁴⁴ Στο ίδιο, άρθρο 87 παρ. 1 και 2 και Πουλαράκης, Ε./Ψωμιάδη, Ε. *Δίκαιο αλλοδαπών* (2η έκδοση). Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (2010). σσ. 1750-1752.
⁴⁵ Άρθρο 26 παρ. 2 Ν. 1892/1990.
⁴⁶ Στο ίδιο, άρθρο 24 Ν. 1892/1990.

4.3. Υποχρεώσεις των υπηκόων τρίτων χωρών κατά τη διαμονή τους στην Ελλάδα

Οι υπήκοοι τρίτων χωρών, κατά τη διάρκεια της διαμονής τους στην Ελλάδα, έχουν υποχρέωση να δηλώνουν στις αρμόδιες υπηρεσίες Αλλοδαπών και Μετανάστευσης κάθε μεταβολή της προσωπικής τους κατάστασης, όπως την αλλαγή της ιθαγένειάς τους, τη σύναψη ή λύση του γάμου τους και τη γέννηση των παιδιών τους. Επίσης την τυχόν αλλαγή της κατοικίας τους, την απώλεια/αλλαγή/μεταβολή του διαβατηρίου τους, την απώλεια της άδειας διαμονής τους και κάθε μεταβολή στην εργασία τους (εργοδότης, είδος απασχόλησης, καταγγελία σύμβασης εργασίας κ.λπ)⁴⁷. Ακόμη, υποχρεούνται να ασφαρίζονται στους οικείους ασφαλιστικούς οργανισμούς ανάλογα με το είδος της εργασίας τους και να υπόκεινται σε φορολογία του εισοδήματος που πραγματοποιούν στην Ελλάδα⁴⁸. Τέλος, ως την τελευταία ημέρα λήξης της άδειας διαμονής τους, εφόσον δεν υπέβαλαν αίτηση για την ανανέωσή της και δεν έλαβαν την σχετική βεβαίωση, οφείλουν να αναχωρήσουν από την Ελλάδα⁴⁹.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η πλειονότητα των υπηκόων τρίτων χωρών δεν είναι ενημερωμένη επαρκώς για τις υποχρεώσεις που έχει και οφείλει να τηρεί απέναντι στο ελληνικό κράτος κατά τη διάρκεια της διαμονής τους σε αυτό. Έτσι οι περισσότεροι δεν δηλώνουν καν την αλλαγή διαμονής τους στον οικείο δήμο ως οφείλουν και έχουν άγνοια των λοιπών υποχρεώσεών τους, όπως οι φορολογικές. Θα ήταν χρήσιμο το ελληνικό κράτος να προβεί σε μια εκστρατεία ενημέρωσης των υπηκόων τρίτων χωρών για τις υποχρεώσεις που οφείλουν να τηρούν κατά τη διάρκεια διαμονής τους στην ελληνική επικράτεια.

⁴⁷ Άρθρο 73 παρ. 2 Ν. 3386/2005, όπως ισχύει σήμερα και Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. (με τη συνεργασία του Κούρτη, Β.). *Δίκαιο καταστάσεως αλλοδαπών* (3η έκδοση). Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (2007). σ. 152.

⁴⁸ Άρθρο 71 Ν. 3386/2005 και Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. *Δίκαιο καταστάσεως αλλοδαπών*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (2004). σ. 131.

⁴⁹ Άρθρο 73 παρ. 3 Ν. 3386/2005.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Είναι προφανές ότι το ζήτημα της νομικής προστασίας των μεταναστών θα παραμείνει για πολλά έτη στο επίκεντρο της πολιτικής ζωής της Ελλάδας, καθώς σχετίζεται άμεσα με αρκετές παραμέτρους της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης της αλλά και με την καθημερινότητα των πολιτών. Ο στόχος της έρευνας ήταν να διερευνηθεί η νομική προστασία των μεταναστών (υπηκόων τρίτων χωρών) στην Ελλάδα και ειδικότερα να αναλυθούν τα ατομικά, κοινωνικά, πολιτικά και αστικά δικαιώματά τους. Τα ερωτήματα που απασχόλησαν την ερευνήτρια ήταν αν οι μετανάστες στην Ελλάδα προστατεύονται νομικά, αν προστατεύονται επαρκώς, πώς προστατεύονται, αν υπάρχουν κενά στο ισχύον νομοθετικό πλαίσιο για την προστασία τους ή τυχόν δυσλειτουργίες στην εφαρμογή του δικαίου και πώς αυτά μπορούν να διορθωθούν.

Η διερεύνηση της νομικής προστασίας των μεταναστών (υπηκόων τρίτων χωρών) και ειδικότερα η ανάλυση των ατομικών, κοινωνικών, πολιτικών και αστικών δικαιωμάτων τους, οδήγησε σε μία σειρά από συμπεράσματα.

Από τη μελέτη της διεθνούς, ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας και την ανάλυση της βιβλιογραφίας, διαπιστώθηκε ότι οι μετανάστες στην Ελλάδα προστατεύονται νομικά από το Διεθνές, το Ευρωπαϊκό και το Εθνικό Δίκαιο.

Το Διεθνές Δίκαιο προστατεύει νομικά τους μετανάστες και καθιερώνει ένα ελάχιστο όριο προστασίας τους, το οποίο ο συνταγματικός και κοινός νομοθέτης οφείλει να σέβεται κατά της άσκησης της νομοθετικής του αρμοδιότητας. Η Ελλάδα έχει επικυρώσει αρκετές Διεθνείς Συμβάσεις που προασπίζουν τα δικαιώματα των μεταναστών, με πιο σημαντική την Ε.Σ.Δ.Α.

Από τη μελέτη του Ευρωπαϊκού Δικαίου, πρωτότυπου και παράγωγου, σε θέματα σχετικά με τη μετανάστευση στα κράτη μέλη, διαπιστώθηκε ότι η Ε.Ε. προσπαθεί να αναπτύξει μια κοινή ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική στα κράτη μέλη, με στόχο να εξασφαλισθεί η αποτελεσματική διαχείριση των μεταναστευτικών ροών, η δίκαιη μεταχείριση των υπηκόων τρίτων χωρών, οι οποίοι διαμένουν στα κράτη μέλη και να ενισχυθεί η πρόληψη και καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης.

Προς επίτευξή του στόχου αυτού, τα όργανα της Ε.Ε. έχουν εκδώσει πλήθος νομικών πράξεων, οι οποίες καλύπτουν αρκετά πεδία που αφορούν τη νομική προστασία των μεταναστών. Ειδικότερα, κανονισμοί ρυθμίζουν θέματα για την κοινωνική ασφάλιση των υπηκόων τρίτων χωρών, την καθιέρωση αδειών διαμονής ενιαίου τύπου και το καθεστώς διέλευσης τους από τα σύνορα της Ε.Ε.

Ευρωπαϊκές οδηγίες ρυθμίζουν τις προϋποθέσεις της οικογενειακής επανένωσης, το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι είναι επί μακρόν διαμένοντες και τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες που πρέπει να ακολουθούν τα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών στις χώρες προέλευσής τους. Διαπιστώθηκε ότι η Ελλάδα έχει ενσωματώσει στο Εθνικό της Δίκαιο τις παραπάνω οδηγίες και αρκετές άλλες για τα δικαιώματα των μεταναστών. Υπάρχουν όμως και κάποιες άλλες οδηγίες, εξίσου σημαντικές που δεν έχουν ενσωματωθεί στο ελληνικό δίκαιο, όπως η οδηγία που καθορίζει τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών με σκοπό την απασχόληση υψηλής ειδίκευσης και η οδηγία σχετικά με το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία. Συμπεραίνεται ότι εφόσον η Ε.Ε. οδεύει προς μία κοινή ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική η Ελλάδα πρέπει να προσαρμοστεί πλήρως με την ευρωπαϊκή νομοθεσία και ο Έλληνας νομοθέτης όταν θεσπίζει κάποιο νομοθέτημα, που αφορά τα δικαιώματα των μεταναστών να λαμβάνει υπόψη του τη σχετική ευρωπαϊκή νομοθεσία.

Σε επίπεδο Συνταγματικού Δικαίου διαπιστώθηκε από την ανάλυση των συνταγματικών δικαιωμάτων ότι τα περισσότερα από αυτά αναγνωρίζονται και στους Έλληνες πολίτες και στους νόμιμους μετανάστες. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο με τους παράνομους μετανάστες, στους οποίους δεν αναγνωρίζονται μια σειρά από δικαιώματα.

Η μη κατοχύρωση πολλών συνταγματικών δικαιωμάτων στους παράνομους μετανάστες είναι σημαντικό ζήτημα, καθότι η Ελλάδα σήμερα είναι αντιμέτωπη με την ραγδαία αύξηση των παράνομων μεταναστών στο έδαφός της. Αυτή η κατάσταση συνεπάγεται μία σειρά από πολύμορφα προβλήματα, με κυριότερο την ανεπαρκή νομική προστασία τους. Οι διαστάσεις του φαινομένου της λαθρομετανάστευσης είναι τέτοιες που θέτουν σε αμφισβήτηση ακόμη και την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, που επιφυλάσσει το άρθρο 2 του Συντάγματος, σε κάθε πρόσωπο, το οποίο βρίσκεται στην ελληνική επικράτεια.

Παρά τις διαδοχικές προσπάθειες νομοθετικής ρύθμισης του ζητήματος της μετανάστευσης (1991, 2001, 2005, 2007, 2011), διαπιστώθηκε ότι αυτές δεν μπόρεσαν να επιλύσουν αποτελεσματικά τα ζητήματα της επαρκούς νομικής προστασίας των μεταναστών. Ο Έλληνας νομοθέτης αρχικά προσπάθησε να λύσει το πρόβλημα, προβαίνοντας σε αλληπάλληλες νομιμοποιήσεις μεταναστών. Παρόλες όμως τις ως άνω νομοθετικές προσπάθειες, εξακολουθούν σήμερα να ζουν στην Ελλάδα πολλοί παράνομοι μετανάστες. Ο αριθμός τους είναι απροσδιόριστος αλλά κατά κοινή ομολογία μεγάλος. Εκτός αυτού, πολλοί νόμιμοι μετανάστες εκπίπτουν της νομιμότητας καθώς η ισχύουσα νομοθεσία θέτει αυστηρές προϋποθέσεις για την ανανέωση της άδειας διαμονής τους. Κρίνεται σκόπιμο να αναμορφωθεί η νομοθεσία για τη χορήγηση και την ανανέωση των αδειών διαμονής και να τύχει απλοποίησης και ευελιξίας. Επίσης κρίνεται αναγκαίο η διοίκηση να απαντά με ταχύτητα στα αιτήματα των μεταναστών, πράγμα το οποίο δεν συμβαίνει σήμερα. Επίσης θα πρέπει να ενισχυθεί η φύλαξη των ελληνικών συνόρων και να εφαρμοστεί η μεταφερθείσα κοινοτική οδηγία 2008/115/EK για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών στις χώρες προέλευσης τους.

Ένα σοβαρό πρόβλημα της εφαρμογής του δικαίου είναι η μη εκτέλεση των αποφάσεων απέλασης, ιδίως προς χώρες όπως η Ινδία, το Μπαγκλαντές, το Πακιστάν, η Σομαλία. Απαιτούνται μεγάλες κρατικές δαπάνες για τον έλεγχο, την σύλληψη, και την πολύμηνη κράτηση των υπό απέλαση προσώπων, τα οποία δεν έχουν διαπράξει ποινικά αδικήματα και τα οποία αντί να απελαύνονται, αφήνονται μετά από κάποιους μήνες ελεύθερα. Κατόπιν, εισέρχονται στην Ελλάδα κι άλλοι παράνομοι μετανάστες, αφού η κατάσταση είναι γνωστή στα κυκλώματα παράνομης διακίνησης μεταναστών. Είναι πολύ σημαντικό να εκτελείται η απόφαση απέλασης αμέσως μετά την τυχόν απόρριψη των ένδικων μέσων κατά αυτής, διότι έτσι και θα μειωθεί το μεγάλο κόστος της πολύμηνης κράτησής των υπό απέλαση προσώπων και θα αποθαρρυνθούν και άλλοι λαθρομετανάστες να έλθουν στην Ελλάδα.

Ανάμεσα στις θεμελιώδεις αρχές του Συντάγματος είναι η αρχή της αξιοπρέπειας. Διαπιστώθηκε ότι αυτή κάποιες φορές παραβιάζεται, ιδίως όσον αφορά τις συνθήκες κράτησής των υπό απέλαση μεταναστών.

Ορισμένα από τα ατομικά δικαιώματα που κατοχυρώνει το Σύνταγμα αναγνωρίζονται και στους Έλληνες και στους μετανάστες. Κάποια άλλα λειτουργούν

περιορισμένα για τους τελευταίους. Κάποιοι υφιστάμενοι περιορισμοί, όπως η απαγόρευση απόκτησης ακίνητης ιδιοκτησίας σε παραμεθόριες περιοχές, δικαιολογούνται για λόγους εθνικής ασφάλειας. Άλλοι, όμως, όπως το μεγάλο κεφάλαιο που απαιτείται για να αποκτήσει κάποιος υπήκοος τρίτης χώρας άδεια διαμονής για άσκηση ανεξάρτητης οικονομικής δραστηριότητας ή για άσκηση επενδυτικής δραστηριότητας, δεν είναι αναγκαίοι και χρήζουν διόρθωσης και εξορθολογισμού.

Ένα άλλο σοβαρό πρόβλημα στο χώρο των ατομικών δικαιωμάτων, αρκετά ώριμο ώστε να γίνουν βήματα επίλυσης, είναι ο σεβασμός στην πράξη της θρησκευτικής ελευθερίας των μεταναστών. Κρίνεται αναγκαία η ίδρυση ενός τουλάχιστον λατρευτικού χώρου αλλά και ενός κοιμητηρίου για τους μη χριστιανούς μετανάστες στις περιοχές όπου κατοικεί μεγάλος αριθμός πιστών κάθε δόγματος. Η ικανοποίηση των θρησκευτικών αναγκών τους μαζί με κρατική εποπτεία της θρησκευτικής δράσης τους σε προσδιορισμένους λατρευτικούς χώρους κρίνεται απαραίτητη ώστε να μπορούν και αυτοί ανεμπόδιστα να ασκούν τη θρησκευτική τους ελευθερία.

Όσο αφορά τα κοινωνικά δικαιώματα που κατοχυρώνει το Σύνταγμα, διαπιστώθηκε ότι τα περισσότερα από αυτά αναγνωρίζονται και στους Έλληνες και στους μετανάστες που ζουν στην Ελλάδα. Κάποια όμως αναγνωρίζονται μόνο στους νόμιμους μετανάστες, όπως το δικαίωμα της εργασίας, το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση και το δικαίωμα στην παροχή υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας. Η νομική προστασία των παράνομων μεταναστών στα περισσότερα από τα κοινωνικά δικαιώματα είναι ανεπαρκής. Ενδεικτικά αναφέρεται το δικαίωμα στην παροχή υπηρεσιών υγείας, όπου οι παράνομοι μετανάστες έχουν περιορισμένη πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας. Θα πρέπει να βελτιωθεί η νομοθεσία και αναγνωριστεί και στους παράνομους μετανάστες το δικαίωμα πρόσβασης στις υπηρεσίες υγείας, σύμφωνα με το επικυρωθέν από την Ελλάδα Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα.

Ανεπαρκής είναι και η νομική προστασία των παράνομων μεταναστών όσον αφορά τα δικαιώματά τους στην κοινωνική ασφάλιση και στην εργασία. Πολλοί παράνομοι μετανάστες πέφτουν θύματα της εργοδοτικής αυθαιρεσίας και εργάζονται ανασφάλιστοι και με λιγότερα εργασιακά δικαιώματα σε σχέση με τους Έλληνες και νόμιμους μετανάστες εργάτες. Οι αρμόδιοι κρατικοί φορείς θα πρέπει να διεξάγουν

τακτικούς ελέγχουν για να εντοπίσουν τους εργοδότες που απασχολούν παράνομους μετανάστες και να τους επιβάλουν τις προβλεπόμενες από το νόμο κυρώσεις, ώστε να σταματήσει η παράνομη και ανασφάλιστη εργασία και κατ' επέκταση η καταπάτηση των δικαιωμάτων των παράνομων μεταναστών.

Ιδιαίτερη θέση στο χώρο των κοινωνικών δικαιωμάτων κατέχει το δικαίωμα των μεταναστών μαθητών στην εκπαίδευση. Όπως διαπιστώθηκε, πρόκειται για δικαίωμα νομικά κατοχυρωμένο και για τους μετανάστες, νόμιμους και παράνομους. Η αδυναμία όμως πολλών μεταναστών μαθητών να κατανοήσουν τη διδασκαλία των μαθημάτων στο ελληνικό σχολείο, ακριβώς γιατί δεν γνωρίζουν καλά την ελληνική γλώσσα, οδήγησε την πολιτεία να θεσπίσει το θεσμό της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Θα πρέπει όμως, λαμβανομένου υπόψη της αυξανόμενου ανά έτος αριθμού των αλλοδαπών μαθητών στα ελληνικά σχολεία, όπως διαπιστώθηκε από τα προσκομιζόμενα στατιστικά στοιχεία του υπουργείου Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, να ιδρυθούν περισσότερα σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, έτσι ώστε να τύχουν όλοι οι μετανάστες μαθητές ίσων ευκαιριών στην εκπαίδευση με τους Έλληνες συμμαθητές του.

Στο χώρο των πολιτικών δικαιωμάτων η χορήγηση στους νόμιμους μετανάστες, υπό προϋποθέσεις, των δικαιωμάτων του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι, στις εκλογές της πρωτοβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης είναι ένα θετικό βήμα μεταναστευτικής πολιτικής. Πολλά όμως θα εξαρτηθούν από την αναμενόμενη απόφαση της Ολομέλειας του ΣτΕ.

Όσον αφορά τα αστικά δικαιώματα διαπιστώθηκε ότι ορισμένα από αυτά, όπως η ικανότητα για δικαιοπραξία, η μίσθωση ακινήτων, η σύναψη γάμου και η συμμετοχή σε συμβολαιογραφικές πράξεις προϋποθέτουν τη νομιμότητα της διαμονής του μετανάστη στην Ελλάδα. Συμπεραίνεται ότι παρότι στο Αστικό Δίκαιο ο υπήκοος τρίτης χώρας εξομοιώνεται με τον Έλληνα πολίτη σύμφωνα με το άρθρο 4 του Α.Κ., τα περισσότερα αστικά δικαιώματα αναγνωρίζονται σε αυτόν μόνο αν ζει νόμιμα στη χώρα.

Συμπερασματικά, σε απάντηση των ερωτημάτων που απασχόλησαν την ερευνήτρια, διαπιστώθηκε από την όλη έρευνα, ότι οι μετανάστες στην Ελλάδα προστατεύονται νομικά από το Διεθνές, το Ευρωπαϊκό και το Εθνικό Δίκαιο. Η νομική τους όμως προστασία δεν είναι επαρκής, διότι υπάρχουν κενά στο ισχύον νομοθετικό

πλαίσιο για την προστασία τους και δυσλειτουργίες στην εφαρμογή του από τη διοίκηση.

Ο αριθμητικός έλεγχος της μετανάστευσης και η πλήρης εναρμόνιση της κοινής νομοθεσίας με το Ευρωπαϊκό και το Διεθνές Δίκαιο υποδεικνύουν την κατεύθυνση που πρέπει να έχει η θέσπιση της ελληνικής νομοθεσίας στο μέλλον. Η βελτίωση της νομοθεσίας σε συνδυασμό με τη σωστή εφαρμογή της από τη διοίκηση μπορεί να οδηγήσει στην επαρκή νομική προστασία των μεταναστών στην Ελλάδα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1. ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

1. Διεθνείς Συμβάσεις - Συνθήκες

	Διεθνής Σύμβαση	Ελληνική κυρωτική νομοθεσία
	Συμβάσεις οικουμενικού χαρακτήρα	
1	Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ο.Δ.Δ.Α.) (10.12.1948)	–
2	Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα (Νέα Υόρκη, 16.12.1966)	N. 2462/1997 (ΦΕΚ Α 25/26.2.1997)
3	Προαιρετικό Πρωτόκολλο στο Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά Δικαιώματα (16.12.1966)	N. 2462/1997 (ΦΕΚ Α 25/26.2.1997)
4	Δεύτερο Προαιρετικό Πρωτόκολλο στο Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά Δικαιώματα σχετικό με την κατάργηση της ποινής του θανάτου (15.12.1989)	N. 2462/1997 (ΦΕΚ Α 25/26.2.1997)
5	Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα (Νέα Υόρκη, 19.12.966)	N. 1532/1985 (ΦΕΚ Α 45/19.3.1985)
6	Σύμβασις περί Δουλείας (Γενεύη, 15.9.1926)	N. 4473/1930 (ΦΕΚ Α 62/26.2.1930)
7	Συμπληρωματική Σύμβασις διά την Κατάργησιν της Δουλείας, της Εμπορίας των Δούλων και παρεμφερών προς την Δουλείαν Θεσμών και Πρακτικής (Γενεύη, 7.9.1956)	N.Δ. 1145/1972 (ΦΕΚ Α 105/30.6.1972)
8	Διεθνής Σύμβαση περί Καταστολής της Σωματεμπορίας Ενηλίκων Γυναικών (Γενεύη, 11.10.1933)	A.N. 360/1936 (ΦΕΚ Α 535/5.12.1936)
9	Πρωτόκολλο δι' ου τροποποιούνται οι εν Γενεύη Συναφθείσαι Συμβάσεις της 30ης Σεπτεμβρίου 1921 "περί Καταστολής της Σωματεμπορίας Γυναικών και Παίδων" και της 11ης Οκτωβρίου 1933 "περί Καταστολής της Σωματεμπορίας Ενηλίκων Γυναικών" (Laks Success, 12.11.1947)	N.Δ. 2414/1953 (ΦΕΚ Α 128/9.5.1953)
10	Διεθνής Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού (Νέα Υόρκη, 26.1.1990)	N. 2101/1992 (ΦΕΚ Α 192/ 2.12.1992)
11	Προαιρετικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού σε σχέση με την ανάμιξη παιδιών σε ένοπλη σύρραξη (25.5.2000)	N. 3080/2002 (ΦΕΚ Α 312/10.12.2002)
12	Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για τα	N. 3625/2007 (ΦΕΚ Α

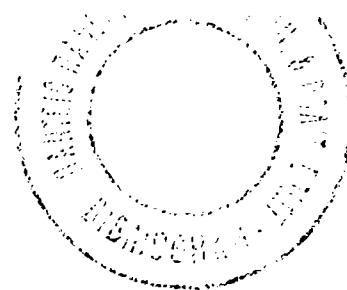
	Δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και την παιδική πορνογραφία (25.5.2000)	290/24.12.2007)
13	Σύμβαση για τα Πολιτικά Δικαιώματα της Γυναίκας (Νέα Υόρκη, 1.4.1953)	N.Δ. 2620/1953 (ΦΕΚ Α 269/28.9.1953)
14	Σύμβαση περί της Νομικής Καταστάσεως των Προσφύγων (Γενεύη, 28.7.1951)	N.Δ. 3989/1959 (ΦΕΚ Α 201/26.9.1959)
15	Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης της 31.1.1967 εν σχέσει προς την Νομικήν Κατάστασιν των Προσφύγων (Νέα Υόρκη, 31.1.1967)	A.N. 389/1968 (ΦΕΚ Α 125/4.6.1968)
16	Διεθνής Σύμβαση περί του καθεστώτος των ανιθαγενών (Νέα Υόρκη, 28.9.1954)	N. 139/1975 (ΦΕΚ Α 176/25.8.1975)
17	Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος (Παλέρμο Ιταλίας, 12-15 Δεκεμβρίου 2000), και τα τρία Πρωτόκολλα αυτής, ήτοι: Πρωτόκολλο για την Πρόληψη, Καταστολή και Τιμωρία της Διακίνησης Προσώπων, ιδιαίτερα Γυναικών και Παιδιών (Παλέρμο Ιταλίας, 12-15 Δεκεμβρίου 2000) Πρωτόκολλο κατά της Λαθραίας Διακίνησης Μεταναστών από τη Γη, τη Θάλασσα και τον Αέρα (Παλέρμο Ιταλίας, 12-15 Δεκεμβρίου 2000) και Πρωτόκολλο κατά της παράνομης κατασκευής και διακίνησης πυροβόλων όπλων, τμημάτων και συστατικών τους και πυρομαχικών (Νέα Υόρκη, 2.7.2001)	N. 3875/2010 (ΦΕΚ Α 158/20.9.2010)
18	Διεθνής Σύμβαση για την κατάργηση κάθε μορφής φυλετικών διακρίσεων (Νέα Υόρκη, 7.3.1966)	N.Δ. 494/1970 (ΦΕΚ Α 77/3.4.1970)
19	Διεθνής Σύμβαση για την προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών εργαζομένων και των οικογενειών τους (18.12.1990)	-
20	Σύμβαση κατά των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης, ή τιμωρίας (Νέα Υόρκη, 10.12.1984)	N. 1782/1988 (ΦΕΚ Α 116/3.6.1988)
21	Σύμβαση Ο.Η.Ε. για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Διακρίσεως κατά των Γυναικών (Νέα Υόρκη, 18.12.1979)	N. 1342/1983 (ΦΕΚ Α 39/1.4.1983)
22	Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Διακρίσεως κατά των Γυναικών (Νέα Υόρκη, 6.10.1999)	N. 2952/2001 (ΦΕΚ Α 248/22.10.2001)
23	Διεθνή Σύμβαση για την απαγόρευση της χρήσης, της αποθήκευσης, της παραγωγής και της διακίνησης ναρκών κατά προσωπικού και για την καταστροφή τους (Όσλο, 18.9.1997)	N. 2999/2002 (ΦΕΚ Α 71/8.4.2002)

	ΔΟΕ	
24	Σύμβαση ΔΟΕ (αρ. 19) περί Εξομοιώσεως των Αλλοδαπών και Ιθαγενών Εργατών στις Αποζημιώσεις των Εργατικών Ατυχημάτων	N.Δ. 30/10/1935 (ΦΕΚ Α 508/31.10.1935)
25	Σύμβαση ΔΟΕ (αρ. 29) περί της Αναγκαστικής ή Υποχρεωτικής Εργασίας	N. 2079/1952 (ΦΕΚ Α 108/25.4.1952)
26	Σύμβαση ΔΟΕ (αρ. 42) για Αποζημίωση Εργατών για Ασθένειες σε Σχέση με την Εργασία (αναθ.)	N. 2080/1952 (ΦΕΚ Α 108/25.4.1952)
27	Σύμβαση ΔΟΕ (αρ. 87) περί Συνδικαλιστικής Ελευθερίας και Προστασίας του Συνδικαλιστικού Δικαιώματος	N.Δ. 4204/1961 (ΦΕΚ Α 174/19.9.1961)
28	Σύμβαση ΔΟΕ (αρ. 98) περί Εφαρμογής των Αρχών του Δικαιώματος Οργανώσεως και Συλλογικής Διαπραγμάτευσης	N.Δ. 4205/1961 (ΦΕΚ Α 174/19.9.1961)
29	Σύμβαση ΔΟΕ (αρ. 100) για την Ισότητα της Αμοιβής μεταξύ Ανδρών και Γυναικών Εργαζομένων για Εργασία Ίσης Αξίας	N. 46/1975 (ΦΕΚ Α 105/3.6.1975)
30	Διεθνής Σύμβαση Εργασίας αριθ. 103/1952 για την προστασία της μητρότητας	N. 1302/1982 (ΦΕΚ Α 133/29.10.1982)
31	Σύμβασις ΔΟΕ (αρ.105) Αφορώσα την Κατάργησιν της Αναγκαστικής Εργασίας	N.Δ. 4221/1961 (ΦΕΚ Α 173/19.9.1961)
32	Σύμβαση ΔΟΕ (αρ. 111) για τη Διάκριση στην Απασχόληση και το Επάγγελμα	N. 1424/1984 (ΦΕΚ Α 29/14.3.1984)
33	Σύμβαση ΔΟΕ (αρ. 156) για την Ισότητα των Ευκαιριών και Μεταχείρισης και των Δύο Φύλων: Εργαζόμενοι με Οικογενειακές Υποχρεώσεις	N. 1576/1985 (ΦΕΚ Α 218/23.12.1985)
34	Σύμβαση ΔΟΕ (αρ. 182) για την Απαγόρευση των Χειρότερων Μορφών Εργασίας των Παιδιών και την Άμεση Δράση με Σκοπό την Εξάλειψή τους	N. 2918/2001 (ΦΕΚ Α 119/15.6.2001)
	Συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης	
35	Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, (13.12.2007) (ΕΕ C 83, 30.3.2010)	N. 3671/2008 (ΦΕΚ Α 129/3.7.2008)
36	Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (13.12.2007) (ΕΕ C 83, 30.3.2010)	
37	Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, (ΕΕ C 83, 30.3.2010)	
	Άλλες Συμβάσεις ευρωπαϊκού χαρακτήρα	
38	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών	N.Δ. 53/1974 (ΦΕΚ Α 256/20.9.1974)

	ελευθεριών (ΕΣΔΑ) (Ρώμη, 4.11.1950)	
39	Πρόσθετο Πρωτόκολλο στην ΕΣΔΑ (Παρίσι, 20.3.1952)	N.Δ. 53/1974 (ΦΕΚ Α 256/20.9.1974)
40	2ο Πρωτόκολλο στην ΕΣΔΑ (Στρασβούργο, 6.5.1963)	N.Δ. 215/1974 (ΦΕΚ Α 365/7.12.1974)
41	3ο Πρωτόκολλο στην ΕΣΔΑ (Στρασβούργο, 6.5.1963)	N.Δ. 215/1974 (ΦΕΚ Α, 365/7.12.1974)
42	5ο Πρωτόκολλο στην ΕΣΔΑ (Στρασβούργο, 20.1.1966)	N.Δ. 215/1974 (ΦΕΚ Α 365/7.12.1974)
43	6ο Πρωτόκολλο στην ΕΣΔΑ σχετικά με την κατάργηση της ποινής του θανάτου (Στρασβούργο, 28.4.1983)	N. 2610/1998 (ΦΕΚ Α 110/25.5.1998)
44	7ο πρωτόκολλο στην ΕΣΔΑ (Στρασβούργο, 22.11.1984)	N. 1705/1987 (ΦΕΚ Α 89/12.6.1987)
45	8ο Πρωτόκολλο στην ΕΣΔΑ (Βιέννη, 19.3.1985)	N. 1841/1989 (ΦΕΚ Α 94/14.4.1989)
46	Πρόσθετο πρωτόκολλο της Σύμβασης για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας αναφορικά με την εφαρμογή της βιολογίας και της ιατρικής, και την απαγόρευση της κλωνοποίησης ανθρώπινων όντων (Παρίσι, 12.1.1998)	Υ.Α. Φ0546/1/ΑΣ.732/Μ. 4898 (ΦΕΚ Α 244/29.10.1998)
47	11ο Πρωτόκολλο στην ΕΣΔΑ (Στρασβούργο, 11.5.1994)	N. 2400/1996 (ΦΕΚ Α 96/4.6.1996)
48	13ο Πρωτόκολλο στην ΕΣΔΑ, σχετικά με την κατάργηση της θανατικής ποινής σε όλες τις περιστάσεις (Βίλνιους της Λιθουανίας, 3.5.2002).	N. 3289/2004 (ΦΕΚ Α 227/26.11.2004)
49	14ο Πρωτόκολλο στην ΕΣΔΑ το οποίο τροποποιεί το σύστημα ελέγχου της Σύμβασης (Στρασβούργο, 13.5.2004).	N. 3344/2005 (ΦΕΚ Α 133/6.6.2005)
50	Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη συμμετοχή αλλοδαπών στη δημόσια ζωή σε τοπικό επίπεδο (5.2.1992)	N. 3838/2010 (ΦΕΚ Α 49/24.3.2010)
51	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Εγκατάστασης (13.12.1955)	N.Δ. 4429/1964 (ΦΕΚ Α 218/12.11.1964)
52	Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (Τορίνο, 18.10.1961)	N. 1426/1984 (ΦΕΚ Α 32/21.3.1984)
53	Πρόσθετο πρωτόκολλο στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη (Στρασβούργο, 5.5.1988)	N. 2595/1998 (ΦΕΚ Α 63/24.3.1998)
54	Πρωτόκολλο τροποποίησης του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη (Τορίνο, 21.10.1991)	N. 2422/1996 (ΦΕΚ Α 144/4.7.1996)
55	Πρόσθετο Πρωτόκολλο στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη που προβλέπει μηχανισμό συλλογικών διαφορών (Στρασβούργο, 9.11.1995)	N. 2595/1998 (ΦΕΚ Α 63/24.3.1998)
56	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την πρόληψη των	N. 1949/1991 (ΦΕΚ Α

	βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας (Στρασβούργο, 26.11.1987)	83/31.5.1991)
57	Σύμβαση για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας του ανθρώπου σε σχέση με τις εφαρμογές της βιολογίας και ιατρικής: Σύμβαση για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη βιοϊατρική (Οβιέδο, 4.4.1997)	N. 2619/1998 (ΦΕΚ Α 132/19.6.1998)
58	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το νομικό καθεστώς των τέκνων που γεννήθηκαν χωρίς γάμο των γονέων τους (Στρασβούργο, 15.10.1975)	N. 1702/1987 (ΦΕΚ Α 86/4.6.1987)
59	Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Προστασία των Παιδιών κατά της Γενετήσιας Εκμετάλλευσης και Κακοποίησης (Lanzarote της Ισπανίας, 25.10.2007)	N. 3727/2008 (ΦΕΚ Α 257/18.12.2008)
60	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία του Ατόμου από την Αυτοματοποιημένη Επεξεργασία Πληροφοριών Προσωπικού Χαρακτήρα (Στρασβούργο, 28.1.1981)	N. 2068/1992 (ΦΕΚ Α 118/9.7.1992)
61	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Εκδόσεως (Παρίσι, 13.12.1957)	N. 4165/1961 (ΦΕΚ Α 75/6.5.1961)
62	Ευρωπαϊκή Σύμβαση περί Αμοιβαίας Δικαστικής Συνδρομής επί Ποινικών Υποθέσεων (Στρασβούργο, 20.4.1959)	N.Δ. 4218/1961 (ΦΕΚ Α 171/19.9.1961)
63	Πρόσθετο Πρωτόκολλο στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαστικής Συνδρομής επί Ποινικών Υποθέσεων (Στρασβούργο, 17.3.1978)	N. 1129/1981 (ΦΕΚ Α 42/17.2.1981)
64	Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την άσκηση των δικαιωμάτων των παιδιών (Στρασβούργο, 25.1.1996)	N. 2502/1997 (ΦΕΚ Α 103/28.5.1997)
	Διμερείς Συμβάσεις	
65	Συμφωνία μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Δημοκρατίας της Τουρκίας για τη συνεργασία του υπουργείου Δημόσιας Τάξης της Ελληνικής Δημοκρατίας και του υπουργείου Εσωτερικών της Δημοκρατίας της Τουρκίας για την καταπολέμηση του εγκλήματος ιδιαίτερα της τρομοκρατίας, του Οργανωμένου εγκλήματος, της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών και της λαθρομετανάστευσης (Άγκυρα, 20.1.2000)	N. 2926/2001 (ΦΕΚ Α 139/27.6.2001)
	Άλλα κείμενα ενδιαφέροντος	
66	Πρόγραμμα της Στοκχόλμης σχετικά με την απονομή δικαιωμάτων στους αλλοδαπούς υπηκόους τρίτων χωρών, κατ' αναλογία των δικαιωμάτων που απολαμβάνουν οι	—

	πολίτες της Ε.Ε. (Βρυξέλλες, 2.12.2009)	
67	Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για τη μετανάστευση και το άσυλο (Βρυξέλλες, 15-16.10.2008)	—

2. Κανονισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης

1. Κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68 του Συμβουλίου της 15ης Οκτωβρίου 1968 περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (EE L 257, 19.10.1968).

2. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 539/2001 του Συμβουλίου της 15ης Μαρτίου 2001 περί του καταλόγου τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων υπόκεινται στην υποχρέωση θεώρησης για τη διέλευση των εξωτερικών συνόρων των κρατών μελών, και του καταλόγου των τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων απαλλάσσονται από την υποχρέωση αυτή (EE L 81, 21.3.2001).

3. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 2414/2001 του Συμβουλίου της 7ης Δεκεμβρίου 2001 για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 539/2001 περί του καταλόγου τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων υπόκεινται στην υποχρέωση θεώρησης για τη διέλευση των εξωτερικών συνόρων των κρατών μελών και εκείνων οι υπήκοοι των οποίων απαλλάσσονται από την απαίτηση (EE L 327, 12.12.2001).

4. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1030/2002 του Συμβουλίου της 13ης Ιουνίου 2002 για την καθιέρωση αδειών διαμονής ενιαίου τύπου για τους υπηκόους τρίτων χωρών (EE L 157, 15.6.2002).

5. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 343/2003 του Συμβουλίου της 18ης Φεβρουαρίου 2003 για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτηση ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας (EE L 050, 25.2.2003).

6. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 453/2003 του Συμβουλίου της 6ης Μαρτίου 2003 ο οποίος τροποποιεί τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 539/2001 περί του καταλόγου των τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων υπόκεινται στην υποχρέωση θεώρησης για τη διέλευση των εξωτερικών συνόρων και του καταλόγου των τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων απαλλάσσονται από την υποχρέωση αυτή (EE L 69, 13.3.2003).

7. Κανονισμός (ΕΚ) 859/2003 για την κοινωνική ασφάλιση των υπηκόων τρίτων χωρών (EE L 124, 20.5.2003).

8. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 377/2004 του Συμβουλίου, της 19ης Φεβρουαρίου 2004, για τη δημιουργία δικτύου αξιωματικών συνδέσμων μετανάστευσης (EE L 64, 2.3.2004).

9. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 491/2004 για τη θέσπιση προγράμματος χρηματοδοτικής και τεχνικής βοήθειας προς τρίτες χώρες στους τομείς της μετανάστευσης και του ασύλου (AENEAS) (ΕΕ L 80, 18.3.2004).

10. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 2007/2004 του Συμβουλίου της 26ης Οκτωβρίου 2004 σχετικά με τη σύσταση ευρωπαϊκού οργανισμού για τη διαχείριση της επιχειρησιακής συνεργασίας στα εξωτερικά σύνορα των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ L 349, 25.11.2004).

11. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 430/2005 της Επιτροπής της 15ης Μαρτίου 2005 για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 577/98 του Συμβουλίου για τη διενέργεια δειγματοληπτικής έρευνας εργατικού δυναμικού στην Κοινότητα όσον αφορά την κωδικοποίηση που πρέπει να χρησιμοποιηθεί για τη διαβίβαση δεδομένων από το 2006 και μετέπειτα καθώς και τη χρήση υποδείγματος για τη συλλογή δεδομένων σχετικά με τις διαρθρωτικές μεταβλητές (ΕΕ L 71, 17.3.2005).

12. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 562/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2006, για τη θέσπιση του κοινοτικού κώδικα σχετικά με το καθεστώς διέλευσης προσώπων από τα σύνορα (κώδικας συνόρων του Σένγκεν), (ΕΕ L 105, 13.4.2006).

13. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1987/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Δεκεμβρίου 2006 σχετικά με τη δημιουργία, τη λειτουργία και τη χρήση του Συστήματος Πληροφοριών Σένγκεν δεύτερης γενιάς (SIS II), (ΕΕ L 381, 28.12.2006).

14. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1932/2006 του Συμβουλίου της 21ης Δεκεμβρίου 2006 για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 539/2001 περί του καταλόγου τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων υπόκεινται στην υποχρέωση θεώρησης για τη διέλευση των εξωτερικών συνόρων και του καταλόγου των τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων απαλλάσσονται από την υποχρέωση αυτή (ΕΕ L 405, 30.12.2006).

15. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 102/2007 της Επιτροπής της 2ας Φεβρουαρίου 2007 για την έγκριση των προδιαγραφών της ενότητας ad hoc 2008 σχετικά με την κατάσταση των μεταναστών και των άμεσων απογόνων τους όσον αφορά την αγορά εργασίας, όπως προβλέπεται στον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 577/98 του Συμβουλίου και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 430/2005 (ΕΕ L 28, 3.2.2007).

16. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 862/2007 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11ης Ιουλίου 2007 περί κοινοτικών στατιστικών για τη μετανάστευση και τη διεθνή προστασία και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 311/76 του Συμβουλίου περί τηρήσεως στατιστικών για τους αλλοδαπούς εργαζόμενους (ΕΕ L 199, 31.7.2007).

17. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 863/2007 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11ης Ιουλίου 2007 για τη θέσπιση μηχανισμού σύστασης ομάδων ταχείας επέμβασης στα σύνορα και την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2007/2004 του Συμβουλίου όσον αφορά τον εν λόγω μηχανισμό και για τη ρύθμιση των καθηκόντων και αρμοδιοτήτων των προσκεκλημένων υπαλλήλων (ΕΕ L 199, 31.7.2007).

18. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 296/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11ης Μαρτίου 2008 για τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 562/2006 για τη θέσπιση του κοινοτικού κώδικα σχετικά με το καθεστώς διέλευσης προσώπων από τα σύνορα (κώδικας συνόρων του Σένγκεν), όσον αφορά τις εκτελεστικές αρμοδιότητες που ανατίθενται στην Επιτροπή (ΕΕ L 97, 9.4.2008).

19. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 380/2008 του Συμβουλίου, της 18^{ης} Απριλίου 2008 για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1030/2002 για την καθιέρωση αδειών διαμονής ενιαίου τύπου για τους υπηκόους τρίτων χωρών (ΕΕ L 115, 29.4.2008).

20. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 391/2008 της Επιτροπής της 30ής Απριλίου 2008 για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 102/2007 για την έγκριση των προδιαγραφών της ενότητας ad hoc 2008 σχετικά με την κατάσταση των μεταναστών και των άμεσων απογόνων τους όσον αφορά την αγορά εργασίας (ΕΕ L 117, 1.5.2008).

21. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1103/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Οκτωβρίου 2008, για την προσαρμογή στην απόφαση 1999/468/ΕΚ του Συμβουλίου ορισμένων πράξεων που υπόκεινται στη διαδικασία του άρθρου 251 της Συνθήκης, όσον αφορά την κανονιστική διαδικασία με έλεγχο. (ΕΕ L 304, 14.11.2008).

22. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 810/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13ης Ιουλίου 2009 για τη θέσπιση κοινοτικού κώδικα θεωρήσεων

(κώδικας θεωρήσεων) (EE L 243, 15.9.2009).

23. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1244/2009 του Συμβουλίου της 30ής Νοεμβρίου 2009 για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 539/2001 περί του καταλόγου τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων υπόκεινται στην υποχρέωση θεώρησης για τη διέλευση των εξωτερικών συνόρων των κρατών μελών, και του καταλόγου τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων απαλλάσσονται από την υποχρέωση αυτή (EE L 336, 18.12.2009).

24. Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 265/2010 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25ης Μαρτίου 2010 για την τροποποίηση της σύμβασης εφαρμογής της συμφωνίας του Σένγκεν και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 562/2006 όσον αφορά την κυκλοφορία των προσώπων με θεώρηση μακράς διάρκειας (EE L 85, 31.3.2010).

25. Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1091/2010 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24ης Νοεμβρίου 2010 για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 539/2001 του Συμβουλίου, περί του καταλόγου τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων υπόκεινται στην υποχρέωση θεώρησης για τη διέλευση των εξωτερικών συνόρων και του καταλόγου των τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων απαλλάσσονται από την υποχρέωση αυτή (EE L 329, 14.12.2010).

26. Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1211/2010 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 15ης Δεκεμβρίου 2010 για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 539/2001 του Συμβουλίου περί του καταλόγου τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων υπόκεινται στην υποχρέωση θεώρησης για τη διέλευση των εξωτερικών συνόρων και του καταλόγου των τρίτων χωρών οι υπήκοοι των οποίων απαλλάσσονται από την υποχρέωση αυτή (EE L 339, 22.12.2010).

27. Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 492/2011 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 5ης Απριλίου 2011 που αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων στο εσωτερικό της Ένωσης (EE L 141, 27.5.2011).

28. Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1168/2011 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25ης Οκτωβρίου 2011 για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2007/2004 του Συμβουλίου σχετικά με τη σύσταση ευρωπαϊκού οργανισμού για τη διαχείριση της επιχειρησιακής συνεργασίας στα εξωτερικά σύνορα των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EE L 304, 22.11.2011).

3. Οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αντιστοίχιση με την ελληνική νομοθεσία

	Ευρωπαϊκή Οδηγία	Ελληνική νομοθεσία
1	Οδηγία 76/207/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 9ης Φεβρουαρίου 1976 περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση στην απασχόληση, στην επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας (ΕΕ L 39, 14.2.1976)	Υπουργική Απόφαση 2/15716/0022 (ΦΕΚ Β 1219/5.9.2006), και Υπουργική Απόφαση 2/56556/0022 (ΦΕΚ Β 1729/9.12. 2005)
2	Οδηγία 2000/43/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Ιουνίου 2000, περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής (ΕΕ L 180, 19.7.2000)	Ν. 3304/2005 (ΦΕΚ Α 16/27.1.2005) και Υπουργικές Αποφάσεις –2/63442/0022 (ΦΕΚ Β 66/ 20.1.2004), –102607οικ. (ΦΕΚ Β 797/ 27.6.2002) –138772 Οικ. (ΦΕΚ Β 1565/ 16.12.2002)
3	Οδηγία 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία (ΕΕ L 303, 2.12.2000)	Ν. 3304/2005 (ΦΕΚ Α 16/27.1.2005)
4	Οδηγία 2001/40/ΕΚ του Συμβουλίου, της 28ης Μαΐου 2001, σχετικά με την αμοιβαία αναγνώριση αποφάσεων απομάκρυνσης υπηκόων τρίτων χωρών (ΕΕ L 149, 2.6.2001)	Π.Δ. 214/2004 (ΦΕΚ Α 191/ 15.10.2004)
5	Οδηγία 2002/73/ΕΚ του ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Σεπτεμβρίου 2002 για την τροποποίηση της οδηγίας 76/207/ΕΟΚ του Συμβουλίου περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών όσον αφορά την πρόσβαση στην απασχόληση, στην επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας (ΕΕ L 269, 5.10.2002)	Υπουργική Απόφαση 2/15716/0022, (ΦΕΚ Β 1219/ 5.9.2006) και Υπουργική Απόφαση 2/56556/0022, (ΦΕΚ Β 1729/ 9.12.2005).
6	Οδηγία 2002/90/ΕΚ του Συμβουλίου της 28ης Νοεμβρίου 2002 για τον ορισμό της υποβοήθησης της παράνομης εισόδου, διέλευσης και διαμονής (ΕΕ L 328, 5.12.2002)	Υπουργική Απόφαση 118336 (ΦΕΚ Β 1530/14.10.2004) και Υπουργική Απόφαση 2/31565/0022 (ΦΕΚ Β 990/ 14.7.2005).

7	Οδηγία 2003/86/ΕΚ του Συμβουλίου, της 22ας Σεπτεμβρίου 2003, σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης (ΕΕ L 251, 3.10.2003)	Π.Δ. 131/2006 (ΦΕΚ Α 143/13.7.2006) και Π.Δ. 167/2008 "Συμπλήρωση π.δ. 131/2006 ...» (Α' 143)" (ΦΕΚ Α 223/4.11.2008).
8	Οδηγία 2003/109/ΕΚ του Συμβουλίου της 25ης Νοεμβρίου 2003 σχετικά με το καθεστώς υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι είναι επί μακρόν διαμένοντες (ΕΕ L 16, 23.1.2004)	Π.Δ. 150/2006 (ΦΕΚ Α 160/31.7.2006) και Εγκύκλιος 47/2006 "Εφαρμογή των διατάξεων του ΠΔ 150 (ΦΕΚ 160 Α')".
9	Οδηγία 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 29ης Απριλίου 2004 σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ L 229, 29.6.2004)	Π.Δ. 106/2007 (ΦΕΚ Α 135/ 21.6.2007).
10	Οδηγία 2004/81/ΕΚ του Συμβουλίου της 29ης Απριλίου 2004 σχετικά με τον τίτλο παραμονής που χορηγείται στους υπηκόους τρίτων χωρών θύματα εμπορίας ανθρώπων ή συνέργειας στη λαθρομετανάστευση, οι οποίοι συνεργάζονται με τις αρμόδιες αρχές (ΕΕ L 261, 6.8.2004)	Ν. 3386/2005 (άρθρα 46-52) (ΦΕΚ Α 212/ 23.8.2005) και Ν. 3536/2007 (άρθρο 11 παρ. 2 και παρ. 3) (ΦΕΚ Α 42/ 23.2.2007).
11	Οδηγία 2004/82/ΕΚ του Συμβουλίου της 29ης Απριλίου 2004 σχετικά με την υποχρέωση των μεταφορέων να κοινοποιούν τα στοιχεία των επιβατών (ΕΕ L 261, 6.8.2004)	Π.Δ. 53/2008 (ΦΕΚ Α 84/ 9.5.2008).
12	Οδηγία 2004/114/ΕΚ του Συμβουλίου της 13ης Δεκεμβρίου 2004 σχετικά με τις προϋποθέσεις εισδοχής υπηκόων τρίτων χωρών με σκοπό τις σπουδές, την ανταλλαγή μαθητών, την άμισθη πρακτική άσκηση ή την εθελοντική υπηρεσία (ΕΕ L 375, 23.12.2004)	Π.Δ. 101/2008 (ΦΕΚ Α 157/ 31.7.2008).
13	Οδηγία 2005/71/ΕΚ του Συμβουλίου της 12ης Οκτωβρίου 2005 σχετικά με ειδική διαδικασία εισδοχής υπηκόων τρίτων χωρών για σκοπούς επιστημονικής έρευνας (ΕΕ L 289, 3.11.2005)	Π.Δ. 128/2008 (ΦΕΚ Α 190/ 15.9.2008).

14	Οδηγία 2006/54/EK του ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 5ης Ιουλίου 2006 για την εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης (αναδιατύπωση) (EL L 204, 26.7.2006)	N. 3896/2010 (ΦΕΚ Α 207/ 8.12.2010).
15	Οδηγία 2008/115/EK του ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 16ης Δεκεμβρίου 2008 σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών (EE L 348, 24.12.2008)	N. 3907/2011 (ΦΕΚ Α 7/ 26.1.2011).
16	Οδηγία 2009/50/EK του Συμβουλίου της 25ης Μαΐου 2009 σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών με σκοπό την απασχόληση υψηλής ειδίκευσης (EE L 155, 18.6.2009)	N. 4071/2012 (ΦΕΚ Α 85/11.4.2012).
17	Οδηγία 2009/52/EK Περί επιβολής ελαχίστων προτύπων όσον αφορά τις κυρώσεις και τα μέτρα των εργοδοτών που απασχολούν παράνομα διαμένοντες υπηκόους τρίτων χωρών (EE L 168, 30.6.2009)	—
18	Οδηγία 2010/64/EE του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Οκτωβρίου 2010 σχετικά με το δικαίωμα σε διερμηνεία και μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία (EE L 280, 26.10.2010)	—

4. Αποφάσεις της Ε.Ε.

- Απόφαση 2002/463/EK** του Συμβουλίου της 13ης Ιουνίου 2002, για τη θέσπιση προγράμματος δράσης για τη διοικητική συνεργασία στους τομείς των εξωτερικών συνόρων, των θεωρήσεων, του ασύλου και της μετανάστευσης (πρόγραμμα ARGO) (EE L 371, 18.12.2004).
- Απόφαση-πλαίσιο 2002/946/ΔΕΥ** του Συμβουλίου της 28ης Νοεμβρίου 2002 για την ενίσχυση του ποινικού πλαισίου για την πρόληψη της υποβοήθησης της παράνομης εισόδου, διέλευσης και διαμονής (EE L 328, 5.12.2002).
- Απόφαση 2006/688/EK** του Συμβουλίου της 5ης Οκτωβρίου 2006 περί μηχανισμού αμοιβαίας πληροφόρησης σχετικά με τα μέτρα των κρατών μελών στους τομείς του ασύλου και της μετανάστευσης (EE L 283, 14.10.2006).

- 4. Απόφαση 2007/435/ΕΚ** του Συμβουλίου, της 25ης Ιουνίου 2007, για τη σύσταση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ένταξης Υπηκόων Τρίτων Χωρών, για την περίοδο 2007 έως 2013, ως μέρος του γενικού προγράμματος Αλληλεγγύη και διαχείριση των μεταναστευτικών ροών (ΕΕ L 168, 28.6.2007).
- 5. Απόφαση 2007/533/ΔΕΥ** του Συμβουλίου, της 12ης Ιουνίου 2007 σχετικά με την εγκατάσταση, τη λειτουργία και τη χρήση του συστήματος πληροφοριών Σένγκεν δεύτερης γενιάς (SIS II) (ΕΕ L 205, 7.8.2007).
- 6. Απόφαση 574/2007/ΕΚ** του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Μαΐου 2007 σχετικά με τη σύσταση του Ταμείου Εξωτερικών Συνόρων για την περίοδο 2007 έως 2013, ως μέρος του γενικού προγράμματος «Αλληλεγγύη και διαχείριση των μεταναστευτικών ροών» (ΕΕ L 144, 6.6.2007).
- 7. Απόφαση αριθ. 575/2007/ΕΚ** του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Μαΐου 2007 για τη σύσταση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Επιστροφής για την περίοδο 2008 έως 2013, ως μέρος του γενικού προγράμματος «Αλληλεγγύη και διαχείριση των μεταναστευτικών ροών» (ΕΕ L 144, 6.6.2007).
- 8. Απόφαση 2008/333/ΕΚ** της Επιτροπής, της 4ης Μαρτίου 2008 , για τη θέσπιση του εγχειριδίου Sirene και άλλων μέτρων εφαρμογής σε σχέση με το Σύστημα Πληροφοριών Σένγκεν δεύτερης γενιάς (SIS II) (ΕΕ L 123, 8.5.2008).
- 9. Απόφαση 2008/381/ΕΚ** του Συμβουλίου της 14ης Μαΐου 2008 για τη δημιουργία ευρωπαϊκού δικτύου μετανάστευσης (ΕΕ L 131, 21.5.2008).
- 10. Απόφαση-πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ** του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2008, για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου (ΕΕ L 328, 6.12.2008).
- 11. Απόφαση 1105/2011/ΕΕ** του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25ης Οκτωβρίου 2011 περί του καταλόγου ταξιδιωτικών εγγράφων τα οποία επιτρέπουν στον κάτοχό τους να διέρχεται τα εξωτερικά σύνορα και τα οποία δύναται να διαθέτουν θεώρηση και περί της δημιουργίας μηχανισμού για την κατάρτιση αυτού του καταλόγου (ΕΕ L 287, 4.11.2011).

5. Συστάσεις του Συμβουλίου της Ε.Ε. προς τα κράτη μέλη

- 1. Σύσταση R 11/2000**, για τη δράση ενάντια στην εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση (υιοθετήθηκε από τη επιτροπή υπουργών της Ε.Ε. στις 19.5.2000)
- 2. Σύσταση R 16/2001** για την προστασία των παιδιών από τη σεξουαλική εκμετάλλευση) (υιοθετήθηκε από τη επιτροπή υπουργών της Ε.Ε. στις 31.10.2001)

6. Ελληνική νομοθεσία

Βασική νομοθεσία

1. Σύνταγμα της Ελλάδας (άρθρα: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 9Α, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 28, 29, 31, 51, 55, 97, 108, 110, 117)
2. Αστικός Κώδικας (άρθρα: 3, 4, 7, 8, 9, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 24, 29, 30, 31, 174, 180, 1389, 1390, 1485, 1489, 1510 επ., 1518, 1532, 1534, 1592)
3. Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας (άρθρα: 3, 23, 40, 66, 195-204, 323, 611-612, 622, 905-906).
4. Ποινικός Κώδικας (άρθρα: 74, 79, 99, 105 παρ. 4, 136 εδ. β', 144, 187Α, 401, 444).
5. Κώδικας Ποινικής Δικονομίας (άρθρα: 2, 124, 436-458, 533-543).
6. Ν. 3386/2005 Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια (ΦΕΚ Α 212/23.8.2005).
7. Ν. 2910/2001 Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια. Κτήση της Ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α 91/2.5.2001).
8. Ν. 1975/1991 Είσοδος - έξοδος, παραμονή, εργασία, απέλαση αλλοδαπών, διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπών προσφύγων και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α 184/4.12.1991).
9. Ν. 3536/2007 Ειδικές ρυθμίσεις θεμάτων μεταναστευτικής πολιτικής και λοιπών ζητημάτων αρμοδιότητας υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης (ΦΕΚ Α 42/23.2.2007).
10. Ν. 3284/2004 Περί κυρώσεως του Κώδικα της Ελληνικής Ιθαγένειας (ΦΕΚ Α 217/10.11.2004).
11. Ν. 3838/2010 Σύγχρονες διατάξεις για την ελληνική ιθαγένεια και την πολιτική συμμετοχή ομογενών και νομίμως διαμενόντων μεταναστών και άλλες ρυθμίσεις (ΦΕΚ Α 49/24.3.2010).
12. Ν. 3907/2011 Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις (ΦΕΚ Α 7/26.1.2011).

Άλλοι νόμοι

13. Ν. 4051/1929 Περί συμπληρώσεως του Ν.Δ. της 22-6-1927 "περί κυρώσεως του

Ν.Δ. της 5 Μαΐου 1926 περί συμπληρώσεως του νόμου 3250 περί κυρώσεως του από 3 Σεπτεμβρίου 1924 Ν.Δ. περί απαγορεύσεως δικαιοπραξιών επί ακινήτων" (ΦΕΚ Α 93/8.3.1929).

14. Ν. 4310/1929 Περί εγκαταστάσεως και κινήσεως αλλοδαπών εν Ελλάδι, αστυνομικού ελέγχου, διαβατηρίων και απελάσεων και εκτοπίσεων (ΦΕΚ Α 287/16.8.1929).
15. Ν. 5886/1933 Περί συμπληρώσεως των διατάξεων περί απαγορεύσεως δικαιοπραξιών επί ακινήτων (ΦΕΚ Α 359/21.11.1933).
16. Ν. 4165/1961 Περί κυρώσεως της υπό της Ελλάδος υπογραφείσης εν Παρισίοις την 13ην Δεκεμβρίου 1957 Ευρωπαϊκής Συμβάσεως Εκδόσεως (Α 75/6.5.1961).
17. Α.Ν. 448/1968 Περί χορηγήσεως αδείας εργασίας εις αλλοδαπούς εν επείγουση ανάγκη (ΦΕΚ Α 130/14.6.1968).
18. Ν. 480/1976 Περί προλήψεως και καταστολής πράξεων τινών στρεφομένων κατά της ασφαλείας της αεροπλοΐας (ΦΕΚ Α' 314/23.11.1976) (άρθρα: 6, 8-14).
19. Ν. 927/1979 Περί κολασμού πράξεων ή ενεργειών αποσκοπούσων εις φυλετικές διακρίσεις (ΦΕΚ Α 139/28.6.1979).
20. Ν. 1264/1982 Για τον εκδημοκρατισμό του Συνδικαλιστικού Κινήματος και την κατοχύρωση των συνδικαλιστικών ελευθεριών των εργαζομένων (ΦΕΚ Α 79/1.7.1982) (άρθρα: 1 παρ. 1-2, 7).
21. Ν. 1497/1984 Κύρωση Σύμβασης που καταργεί την υποχρέωση επικύρωσης των αλλοδαπών δημόσιων εγγράφων (ΦΕΚ Α 188/27.11.1984).
22. Ν. 1665/1986 Συμβάσεις χρηματοδοτικής μίσθωσης (ΦΕΚ Α 194/4.12.1986) (άρθρο 1 παρ. 4).
23. Ν. 1705/1987 Κύρωση πρωτοκόλλου υπ' αριθμ. 7 της Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των θεμελιωδών Ελευθεριών (ΦΕΚ Α 89/12.6.1987) (άρθρο 1).
24. Ν. 1815/1988 Κύρωση του Κώδικα Αεροπορικού Δικαίου (ΦΕΚ Α 250/11.11.1988) (άρθρα: 158 και 166).
25. Ν. 1876/1990 Ελεύθερες συλλογικές διαπραγματεύσεις και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α 27/8.3.1990) (άρθρο 1).
26. Ν. 1892/1990 Για τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α 101/31.7.1990) (άρθρα 24-32).
27. Ν. 1898/1990 Τροποποίηση του Ν. 1703/1987 «Ρύθμιση μισθώσεων κατοικιών» και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α 125/17.9.1990) (άρθρο 8).
28. Ν. 1914/1990 Εκσυγχρονισμός και ανάπτυξη του δημόσιου τομέα και της κεφαλαιαγοράς, φορολογικές ρυθμίσεις και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α 178/17.12.1990) (άρθρο 63 παρ. 3).

29. Ν. 2101/1992 Κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού (ΦΕΚ Α 192/2.12.1992).
30. Ν. 2119/1993 Κύρωση Κώδικα διατάξεων «περί μητρώων αρρένων» (ΦΕΚ Α 23/4.3.1993) (άρθρα: 6 και 9).
31. Ν. 2413/1996 Η ελληνική παιδεία στο εξωτερικό, η διαπολιτισμική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α 124/17.6.1996).
32. Ν. 2447/1996 Κύρωση ως Κώδικα του σχεδίου νόμου-Υιοθεσία, επιτροπεία και αναδοχή ανηλίκου, δικαστική συμπαράσταση, δικαστική επιμέλεια ξένων υποθέσεων και συναφείς ουσιαστικές, δικονομικές και μεταβατικές διατάξεις (ΦΕΚ Α 278/30.12.1996) (άρθρο 3).
33. Ν. 2434/1996 Μέτρα πολιτικής για την απασχόληση και την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α 188/20.8.1996) (άρθρο 16).
34. Ν. 2462/1997 Κύρωση του Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, του προαιρετικού πρωτοκόλλου στο Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα και του δεύτερου προαιρετικού πρωτοκόλλου στο Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα σχετικού με την κατάργηση της ποινής του θανάτου (ΦΕΚ Α 25/26.2.1997).
35. Ν. 2619/1998 Κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας του ατόμου σε σχέση με τις εφαρμογές της βιολογίας και της ιατρικής: Σύμβαση για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη βιοϊατρική (ΦΕΚ Α 132/19.6.1998).
36. Ν. 2622/1998 Υπηρεσίες συνοριακής φύλαξης - Δήλωση περιουσιακής κατάστασης αστυνομικών και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α 138/25.6.1998) (άρθρα: 1-4 και 6).
37. Ν. 2718/1999 Κύρωση της σύμβασης για την έκδοση μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΦΕΚ Α 105/26.5.1999).
38. Ν. 2721/1999 Τροποποίηση και αντικατάσταση διατάξεων των νόμων 1756/1988 (ΦΕΚ Α 35) και 1729/1987 (ΦΕΚ Α 144), του Ποινικού Κώδικα, του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α 112/3.6.1999) (άρθρο 16).
39. Ν. 2776/1999 Σωφρονιστικός Κώδικας (ΦΕΚ Α 291/24.12.1999) (άρθρα: 3, 35 παρ. 4, 51, 54 παρ. 4 και 80 παρ. 2).
40. Ν. 2874/2000 Προώθηση της απασχόλησης και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α 286/29.12.2000) (άρθρο 12 παρ. 3).
41. Ν. 2787/2000 Κύρωση της σύμβασης για την απλουστευμένη διαδικασία έκδοσης μεταξύ των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΦΕΚ Α 5/7.1.2000).
42. Ν. 3001/2002 Κύρωση της Συνθήκης της Νίκαιας που τροποποιεί τη Συνθήκη για

την Ευρωπαϊκή Ένωση, τις Συνθήκες περί ιδρύσεως των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και ορισμένες συναφείς Πράξεις, καθώς και των σχετικών Πρωτοκόλλων και των Δηλώσεων, που περιλαμβάνονται στην Τελική Πράξη (ΦΕΚ Α 73/8.4.2002).

43. Ν. 3068/2002 Συμμόρφωση της διοίκησης προς τις δικαστικές αποφάσεις, προαγωγή των δικαστών των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων στο βαθμό του συμβούλου Επικρατείας και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α 274/14.11.2002) (άρθρο 15).
44. Ν. 3064/2002 Καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγή στα θύματα των πράξεων αυτών (ΦΕΚ Α 248/15.10.2002) (άρθρο 13).
45. Ν. 3251/2004 Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, τροποποίηση του Ν. 2928/2001 για τις εγκληματικές οργανώσεις και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α 127/9.7.2004) (άρθρα: 1-39 και 43).
46. Ν. 3304/2005 Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού (ΦΕΚ Α 16/27.1.2005) (άρθρα: 1-6, 13-19, 21-26, 28).
47. Ν. 3448/2006 Για την περαιτέρω χρήση πληροφοριών του δημοσίου τομέα και τη ρύθμιση θεμάτων αρμοδιότητας υπουργείου εσωτερικών, δημόσιας διοίκησης και αποκέντρωσης (ΦΕΚ Α 57/15.3.2006) (άρθρο 26).
48. Ν. 3454/2006 Ενίσχυση της οικογένειας και λοιπές διατάξεις (ΦΕΚ Α 75/7.4.2006) (άρθρα: 1 και 4).
49. Ν. 3463/2006 Κύρωση του Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων (ΦΕΚ Α 114/8.6.2006) (άρθρα: 15 και 17).
50. Ν. 3459/2006 Κώδικας Νόμων για τα Ναρκωτικά (ΚΝΝ) (ΦΕΚ Α 103/25.5.2006) (άρθρο 35).
51. Ν. 3488/2006 Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών όσον αφορά στην πρόσβαση στην απασχόληση, στην επαγγελματική εκπαίδευση και ανέλιξη, στους όρους και στις συνθήκες εργασίας και άλλες συναφείς διατάξεις (ΦΕΚ Α 191/11.9.2006) (άρθρα: 13 παρ. 7 και άρθρα: 21 και 23).
52. Ν. 3528/2007 Κύρωση του κώδικα κατάστασης δημοσίων πολιτικών διοικητικών υπαλλήλων και υπαλλήλων ΝΠΔΔ (ΦΕΚ Α 26/9.2.2007) (άρθρο 4).
53. Ν. 3544/2007 Κύρωση της συμφωνίας για τα προνόμια και τις ασυλίες του διεθνούς ποινικού δικαστηρίου (ΦΕΚ Α 61/14.3.2007).
54. Ν. 3584/2007 Κύρωση του κώδικα κατάστασης δημοτικών και κοινοτικών υπαλλήλων (ΦΕΚ Α 143/28.6.2007) (άρθρο 14).
55. Ν. 3613/2007 Ρυθμίσεις θεμάτων ανεξαρτήτων αρχών, γενικού επιθεωρητή

δημόσιας διοίκησης, σώματος επιθεωρητών ελεγκτών δημόσιας διοίκησης και λοιπών ζητημάτων αρμοδιότητας υπουργείου εσωτερικών (ΦΕΚ Α 263/23.11.2007) (άρθρο 28).

56. Ν. 3625/2007 Κύρωση, εφαρμογή του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και παιδική πορνογραφία και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α 290/24.12.2007).
57. Ν. 3649/2008 Εθνική υπηρεσία πληροφοριών και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α 39/3.3.2008) (άρθρα: 5 παρ. 2 και 25).
58. Ν. 3731/2008 Αναδιοργάνωση της δημοτικής αστυνομίας και ρυθμίσεις λοιπών θεμάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών (ΦΕΚ Α 263/23.12.2008) (άρθρα: 39, 40 παρ. 4-7 και 45 παρ. 1 περ. η).
59. Ν. 3772/2009 Μεταρρυθμίσεις στην οργάνωση της ιατροδικαστικής υπηρεσίας, στη θεραπευτική μεταχείριση χρηστών ναρκωτικών ουσιών και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α 112/10.7.2009) (άρθρο 48).
60. Ν. 3801/2009 Ρυθμίσεις θεμάτων προσωπικού με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου και άλλες διατάξεις οργάνωσης και λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης (ΦΕΚ Α 163/4.9.2009) (άρθρα: 43, 44 και 45).
61. Ν. 3846/2010 Εγγυήσεις για την εργασιακή ασφάλεια και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α 66/11.5.2010) (άρθρο 14).
62. Ν. 3852/2010 Νέα αρχιτεκτονική της αυτοδιοίκησης και της αποκεντρωμένης διοίκησης - πρόγραμμα Καλλικράτης (ΦΕΚ Α 87/7.6.2010) (άρθρο 78).
63. Ν. 3870/2010 Εκλογικές δαπάνες συνδυασμών και υποψηφίων και έλεγχος αυτών, κατά τις περιφερειακές και δημοτικές εκλογές (ΦΕΚ Α 138/9.8.2010) (άρθρο 18).
64. Ν. 3875/2010 Κύρωση και εφαρμογή της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και των τριών Πρωτοκόλλων αυτής και συναφείς διατάξεις (ΦΕΚ Α 158/20.9.2010).
65. Ν. 3896/2010 Εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης - Εναρμόνιση της κείμενης νομοθεσίας με την Οδηγία 2006/54/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Ιουλίου 2006 και άλλες συναφείς διατάξεις (ΦΕΚ Α 207/8.12.2010).
66. Ν. 3900/2010 Εξορθολογισμός διαδικασιών και επιτάχυνση της διοικητικής δίκης και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α 213/17.12.2010) (άρθρα: 54 και 55).
67. Ν. 3938/2011 Σύσταση Γραφείου Αντιμετώπισης Περιστατικών Αυθαιρεσίας στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α 61/31.3.2011) (άρθρα: 8, 17, 25 και 26).
68. Ν. 3922/2011 Σύσταση Αρχηγείου Λιμενικού Σώματος - Ελληνικής Ακτοφυλακής

και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ Α 35/4.3.2011) (άρθρο 25).

69. Ν. 4018/2011 Αναδιοργάνωση του συστήματος αδειοδότησης για τη διαμονή αλλοδαπών στη χώρα υπό όρους αυξημένης ασφάλειας, ρυθμίσεις θεμάτων Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης και άλλες διατάξεις αρμοδιότητας του Υπουργείου Εσωτερικών (ΦΕΚ Α 215/30.9.2011).
70. Ν. 4071/2012 Ρυθμίσεις για την τοπική ανάπτυξη, την αυτοδιοίκηση και την αποκεντρωμένη διοίκηση Ενσωμάτωση Οδηγίας 2009/50/ΕΚ (ΦΕΚ Α 85/11.4.2012).

Διατάγματα

71. Ν.Δ. 2651/1953 Περί συνθέσεως των πληρωμάτων των ελληνικών πλοίων (ΦΕΚ Α 297/30.10.1953) (άρθρο 4).
72. Ν.Δ. 494/1970 Περί κυρώσεως της εν Νέα Υόρκη υπογραφείσης την 7ην Μαρτίου 1966 Διεθνούς Συμβάσεως περί καταργήσεως πάσης μορφής φυλετικών διακρίσεων (ΦΕΚ Α 77/3.4.1970).
73. Ν.Δ. 187/1973 Περί Κωδικός Δημοσίου Ναυτικού Δικαίου (ΦΕΚ Α 261/3.10.1973) (άρθρα: 158-159 και 161-163).
74. Ν.Δ. 210/1973 Περί Μεταλλευτικού Κωδικός (ΦΕΚ Α 277/5.10.1973) (άρθρα: 8-13, 20, 78, 79, 80, 85Α, 85Β, 126 παρ. 4 και 192).
75. Ν.Δ. 53/1974 Περί κυρώσεως της εν Ρώμη την 4ην Νοεμβρίου 1950 υπογραφείσης Συμβάσεως "διά την προάσπισιν των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών", ως και του Προσθέτου εις αυτήν Πρωτοκόλλου των Παρισίων της 20ης Μαρτίου 1952 (ΦΕΚ Α 256/20.9.1974)
76. Π.Δ. 156/1990 Σταθμοί ασυρμάτου ζώνης συχνοτήτων πολιτών - Ραδιοσταθμοί C.B. (ΦΕΚ Α 57/10.4.1990) (άρθρο 13).
77. Π.Δ. 226/1992 Περί συστάσεως οργανώσεως και λειτουργίας του σώματος ορκωτών ελεγκτών, καθώς και περί των όρων εγγραφής σε ειδικό μητρώο και ασκήσεως του επαγγέλματος του ορκωτού ελεγκτή (ΦΕΚ Α 120/14.7.1992) (άρθρο 10).
78. Π.Δ. 310/1998 Ίδρυση, οργάνωση και λειτουργία κεντρικής και περιφερειακών υπηρεσιών συνοριακής φύλαξης του υπουργείου Δημόσιας Τάξης (ΦΕΚ Α 215/17.9.1998).
79. Π.Δ. 219/2000 Μέτρα για την προστασία των εργαζομένων που αποσπώνται για την εκτέλεση προσωρινής εργασίας στο έδαφος της Ελλάδας, στο πλαίσιο διεθνικής παροχής υπηρεσιών (ΦΕΚ Α 190/31.8.2000).
80. Π.Δ. 233/2003 Προστασία και αρωγή κατά το άρθρο 12 του ν. 3064/ 2002 (ΦΕΚ 248 Α') στα θύματα των εγκλημάτων των άρθρων 323, 323Α, 323Β, 348Α, 349, 351 και 351Α του Ποινικού Κώδικα, και των άρθρων 87 παράγραφοι 5 και 6 και 88 του ν. 3386/2005 (ΦΕΚ Α 204/28.8.2003). (Ο τίτλος του παρόντος Π.Δ. τίθεται όπως

αντικαταστάθηκε με το άρθρο 3 παρ. 4 Ν. 3875/2010).

81. Π.Δ. 214/2004 Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στην Οδηγία 2001/40/EK του Συμβουλίου της 28ης Μαΐου 2001 (ΕΕ L 149) για την αμοιβαία αναγνώριση αποφάσεων απομάκρυνσης υπηκόων τρίτων χωρών (ΦΕΚ Α 191/15.10.2004).
82. Π.Δ. 80/2006 Παροχή προσωρινής προστασίας σε περίπτωση μαζικής εισροής εκτοπισθέντων αλλοδαπών (ΦΕΚ Α 82/14.4.2006).
83. Π.Δ. 131/2006 Εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με την Οδηγία 2003/86/EK σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης (ΦΕΚ Α 143/13.7.2006).
84. Π.Δ. 150/2006 Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στην Οδηγία 2003/109/EK της 25^{ης} Νοεμβρίου 2003, σχετικά με το καθεστώς υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι είναι επί μακρόν διαμένοντες (ΦΕΚ Α 160/31.7.2006).
85. Π.Δ. 54/2007 Συνδρομή κατά τη διέλευση σε περίπτωση απομάκρυνσης υπηκόων τρίτων χωρών διά της αεροπορικής οδού (ΦΕΚ Α 56/13.3.2007).
86. Π.Δ. 106/2007 Ελεύθερη κυκλοφορία και διαμονή στην ελληνική επικράτεια των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους (ΦΕΚ Α 135/21.6.2007).
87. Π.Δ. 234/2007 Σύσταση Γενικής Διεύθυνσης Μεταναστευτικής Πολιτικής και Κοινωνικής Ένταξης στο Υπουργείο Εσωτερικών (ΦΕΚ Α 272/5.12.2007).
88. Π.Δ. 53/2008 Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2004/82/EK του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 29^{ης} Απριλίου 2004, σχετικά με την υποχρέωση των αερομεταφορέων να κοινοποιούν τα στοιχεία των επιβατών (ΦΕΚ Α 84/9.5.2008).
89. Π.Δ. 101/2008 Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στην Οδηγία 2004/114/EK σχετικά με τις προϋποθέσεις εισδοχής υπηκόων τρίτων χωρών με σκοπό τις σπουδές ή την εθελοντική υπηρεσία (ΦΕΚ Α 157/31.7.2008).
90. Π.Δ. 128/2008 Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στην Οδηγία 2005/71/EK της 12^{ης} Οκτωβρίου 2005, σχετικά με την ειδική διαδικασία εισδοχής υπηκόων τρίτων χωρών για σκοπούς επιστημονικής έρευνας (ΦΕΚ Α 190/15.9.2008).
91. Π.Δ. 167/2008 Συμπλήρωση Π.Δ. 131/2006 "Εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με την οδηγία 2003/86/EK του Συμβουλίου, σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης" (Α' 143) (ΦΕΚ Α 223/4.11.2008).
92. Π.Δ. 11/2010 Σύσταση Γενικής Γραμματείας Μεταναστευτικής Πολιτικής στο Υπουργείο Εσωτερικών, Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης (ΦΕΚ Α 15/16.2.2010).
93. Π.Δ. 114/2010 Καθιέρωση ενιαίας διαδικασίας αναγνώρισης σε αλλοδαπούς και ανιθαγενείς του καθεστώτος του πρόσφυγα ή δικαιούχου επικουρικής προστασίας σε συμμόρφωση προς την Οδηγία 2005/85/EK του Συμβουλίου «σχετικά με τις

ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα» (L 326/13.12.2005) (ΦΕΚ Α 195/22.11.2010).

Υπουργικές Αποφάσεις

94. ΑΥΕσωτΔικΔημΤαξ 4803/13/7α/1992 Καθορισμός λεπτομερειών για την εκτέλεση αποφάσεων απέλασης αλλοδαπών (ΦΕΚ Β 407/26.6.1992).
95. Υ.Α. Δ/13074/7.6.00 - 2000 Εγγραφή αλλοδαπών σε Δημόσια και Ιδιωτικά ΙΕΚ (ΦΕΚ Β 780/23.6.2000).
96. ΑΥΕσωτΔικΔημΤαξ 137954/2000 Καθορισμός λεπτομερειών εκτέλεσης δικαστικών αποφάσεων που διατάσσουν απέλαση αλλοδαπών (ΦΕΚ Β 1255/16.10.2000).
97. Απόφαση Δ/538/2002 Τροποποίηση της Δ/13074/7.6.2000 (φεκ 780 τ. Β') υπουργικής απόφασης "Εγγραφή αλλοδαπών σε δημόσια και ιδιωτικά Ι.Ε.Κ." (ΦΕΚ Β 68/28.1.2002).
98. ΑΥΟικΟικΕξωτ Φ. 703/111/ΑΣ1277/2002 Ατέλειες σε έκδοση διαβατηρίων και θεωρήσεων εισόδου (ΦΕΚ Β 1494/29.11.2002).
99. ΑΥΕσωτΔημΤαξ 7011/10/58ιδ'/2004 Καθορισμός προθεσμίας για τη διεκπεραίωση υποθέσεων πολιτών, αρμοδιότητας Υπουργείου Δημόσιας Τάξης (ΦΕΚ Β 1338/31.8.2004).
100. ΑΥφΕσωτΔημΔιοικΑποκ 15887/2005 Καθορισμός πρόσθετων δικαιολογητικών για τη χορήγηση άδειας διαμονής, σύμφωνα με το άρθρο 91 παρ. 11α' του Ν. 3386/2005 (ΦΕΚ Α 212/23.8.2005). Ανακαθορισμός οικείων δικαιολογητικών για ειδικές κατηγορίες προσώπων που υπάγονται στην ανωτέρω διάταξη (ΦΕΚ Β 1256/7.9.2005).
101. Απόφαση οικ. 18940/2005 Τροποποίηση Απόφασης περί συγκρότησης Τεχνικής Επιτροπής για την έκδοση αδειών διαμονής ενιαίου τύπου με τη μορφή αυτοτελούς εγγράφου. Αντικατάσταση μέλους Τεχνικής Επιτροπής (ΦΕΚ Β 1440/18.10.2005).
102. ΑΥφΕσωτΔημΔιοικΑποκΟικΟικ 24530/2005 Καθορισμός δικαιολογητικών για τη χορήγηση άδειας διαμονής για ανάπτυξη επενδυτικής δραστηριότητας (ΦΕΚ Β 1832/27.12.2005).
103. ΑΥΕξωτ 3497.3/550/ΑΣ4000/2005 Καθορισμός προϋποθέσεων, δικαιολογητικών και διαδικασίας χορήγησης εθνικών θεωρήσεων εισόδου (ΦΕΚ Β 1912/30.12.2005).
104. ΑΥΕσωτΔημΔιοικΑποκΟικΟικΑπασχΚοινΠρ 160/2006 Καθορισμός ελάχιστου αριθμού ημερομισθίων ή ελάχιστου χρονικού διαστήματος ασφάλισης ανά έτος και ασφαλιστικό φορέα για την ανανέωση άδειας διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών

καθώς και των όρων και προϋποθέσεων πρόσβασης στη μισθωτή εργασία και σε ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα της περ. β' του άρθρου 59 του Ν. 3386/2005 (ΦΕΚ Β 6/4.1.2006).

105. ΑΥΦΕσωτΔημΔιοικΑποκΟικΟικ 1751/2006 Καθορισμός προϋποθέσεων για την υποβολή δήλωσης έναρξης /μεταβολής εργασιών από υπηκόους τρίτων χωρών (ΦΕΚ Β 218/14.2.2006).
106. Απόφαση των υπουργών Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης – Εξωτερικών - Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων - Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας 5301 Καθορισμός της διαδικασίας και των προϋποθέσεων υπαγωγής στις διατάξεις του Ν. 3386/05 των εκπαιδευτικών της Ιαπωνικής Σχολής Αθηνών, των εκπαιδευτηρίων των Σχολών Αμερικανικής Παροικίας Αθηνών και των Τούρκων μετακλητών εκπαιδευτικών στα μειονοτικά Σχολεία της Θράκης (ΦΕΚ Β 436/10.4.2006).
107. ΑΥΕσωτΔημΔιοικΑποκΟικΟικΕξωτΕθνΠαιδΘρησκΑπασχΚοινΠρ 4415/2006 Καθορισμός ύψους και τρόπου απόδειξης διάθεσης επαρκών πόρων, που προβλέπονται ως προϋπόθεση στις διατάξεις του Ν. 3386/2005 (ΦΕΚ Β 398/3.4.2006).
108. Απόφαση των υπουργών Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης Οικονομίας Και Οικονομικών 18326 Κατανομή του ποσοστού 25% των εσόδων από τα παράβολα για τη χορήγηση και ανανέωση των αδειών διαμονής στην Ελληνική Επικράτεια του άρθρου 92 του ν.3386/2005 (ΦΕΚ Β 492/18.4.2006).
109. Απόφαση των υπουργών Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης Οικονομίας και Οικονομικών 7393/2006 Υπαγωγή στις ρυθμίσεις του άρθρου 17 του Ν.3386/2005 των υπηκόων τρίτων χωρών μελών Διοικητικών Συμβουλίων, διαχειριστών και ανώτατων διευθυντικών στελεχών επιχειρήσεων της αλλοδαπής που συνδέονται, κατά την έννοια της παρ. 5 του άρθρου 42ε του ν.2190/1920 "περί ανωνύμων εταιρειών", με επιχείρηση νομίμως ασκούσα εμπορική δραστηριότητα στην ημεδαπή (ΦΕΚ Β 574/8.5.2006).
110. ΑΥΕσωτΔημΔιοικΑποκΕξωτΑναπτΑπασχΚοινΠρ οικ. 9408/2006 Υπαγωγή στις ρυθμίσεις του άρθρου 17 του Ν. 3386/2005 των υπηκόων τρίτων χωρών εργαζομένων στις εταιρείες που λειτουργούν σύμφωνα με τις ειδικότερες ρυθμίσεις των Ν. 387/1976, Ν. 2299/1995 και Ν. 2364/1995 (ΦΕΚ Β 669/30.5.2006).
111. ΑΥΦΕσωτΔημΔιοικΑποκ οικ. 8966/2006 Καθορισμός του τύπου της βεβαίωσης της παρ. 3 του άρθρου 11 του Ν. 3386/2005 (ΦΕΚ Β 692/5.6.2006).
112. ΑΥΕσωτΔημΔιοικΑποκΕθνΠαιδΘρησκΑπασχΚοινΠρ 11702/2006 Καθορισμός της διαδικασίας και των προϋποθέσεων υπαγωγής στις ρυθμίσεις του Ν. 3386/2005 των υπηκόων τρίτων χωρών που φοιτούν ή έχουν αποφοιτήσει από δημόσια εκπαιδευτικά ιδρύματα (ΦΕΚ Β 892/12.7.2006).

113. ΑΥΕσωτΔημΔιοικΑποκΕξωτΕθνΑμΔικΔημΤαξ 4000/4/32-ιβ/2006 Καθορισμός των κριτηρίων και της διαδικασίας για την εγγραφή και διαγραφή αλλοδαπών από τον Εθνικό Κατάλογο Ανεπιθύμητων Αλλοδαπών (ΦΕΚ Β 1353/14.9.2006).
114. Απόφαση των υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών, Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης 139491/2006 Καθορισμός προϋποθέσεων, κριτηρίων και διαδικασιών πρόσβασης στο σύστημα νοσηλευτικής και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης ανασφαλιστών και οικονομικά αδυνάτων πολιτών (ΦΕΚ Β 1747/3.11.2006).
115. ΑΥΕσωτΔημΔιοικΑποκΑπασχΚοινΠρΔικΔημΤαξ 21535/2006 Καθορισμός του τύπου ειδικής βεβαίωσης που χορηγείται σε υπηκόους τρίτων χωρών για τους οποίους έχει εκδοθεί προσωρινή διαταγή αναστολής ή έχει χορηγηθεί αναστολή από το Διοικητικό Πρωτοδικείο (ΦΕΚ Β 1677/16.11.2006).
116. Υ.Α. ΟΙΚ.15684/Γ2/2822/2006 Χορήγηση πτυχίων χειριστών και αδειών οδήγησης γεωργικών μηχανημάτων σε αλλοδαπούς (ΦΕΚ Β 1928/29.12.2006).
117. Απόφαση του υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων Φ.151/20049/Β6 Πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση αποφοίτων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που υπάγονται στις ειδικές κατηγορίες του εδαφίου α της παραγράφου 4 του άρθρου 2 του ν. 2525/1997, όπως αντικαταστάθηκε με τις διατάξεις της παραγράφου 2 του άρθρου 1 του ν. 2909/2001 (ΦΕΚ 90/Α') και των παραγρ. 1, 2 και 3 του άρθρου 13 του ν. 3404/2005 (ΦΕΚ 260/Α')" (ΦΕΚ Β 272/1.3.2007).
118. ΑΥφΕσωτΔημΔιοικΑποκ 7921/2007 "Καθορισμός δικαιολογητικών για τη χορήγηση άδειας διαμονής, σύμφωνα με το άρθρο 18 παρ. 4 του Ν. 3536/2007 (ΦΕΚ Α 42/23.2.2007)" (ΦΕΚ Β 687/3.5.2007).
119. ΑΥΕσωτΔημΔιοικΑποκΟικΟικΜετΕπικ οικ. 10486/2007 Καθορισμός του αρμόδιου οργάνου και της διαδικασίας βεβαίωσης των προστίμων του Ν. 3386/2005 (ΦΕΚ Β 901/7.6.2007).
120. Υ.Α. οικ. 13703/2007 Τροποποίηση της αριθμ. 24103/05 (ΦΕΚ Β' 1804) Υπουργικής Απόφασης περί «Καθορισμού απαιτούμενων δικαιολογητικών για τη χορήγηση και ανανέωση της άδειας διαμονής σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 3386/2005» (ΦΕΚ Β 1135/6.7.2007).
121. ΑΥΕσωτΔημΔιοικΑποκΕξωτΑπασχΚοινΠρ οικ. 13096/2007 Καθορισμός της διαδικασίας και των προϋποθέσεων υπαγωγής στις ρυθμίσεις του Ν. 3386/2005 των υπηκόων τρίτων χωρών οι οποίοι διέμεναν, νομίμως, στην Ελλάδα για λόγους οικογενειακής επανένωσης και αναχώρησαν από την Χώρα για φοίτηση σε Α.Ε.Ι. του εξωτερικού ή για την εκπλήρωση των στρατιωτικών τους υποχρεώσεων στην χώρα τους (ΦΕΚ Β 1263/24.7.2007).
122. ΑΥΕσωτΟικΟικΕξωτ 3021/22/10-στ'/2007 Καθορισμός του απαιτούμενου ημερήσιου συναλλάγματος για την είσοδο στην ελληνική επικράτεια αλλοδαπών υπηκόων χωρών μη μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΦΕΚ Β 2511/31.12.2007).

123. Απόφαση των υπουργών Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης - Οικονομίας και Οικονομικών - Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων οικ.16928/2007 Πιστοποίηση της γνώσης της ελληνικής γλώσσας και στοιχείων της ελληνικής ιστορίας και του ελληνικού πολιτισμού υπηκόων τρίτων χωρών, προκειμένου να αποκτήσουν το καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος (ΦΕΚ Β 1638/17.8.2007).
124. ΑΥΕσωτΟικΟικΕξωτΕθνΑμΑναπτΕθνΠαιδΘρησκΑπασχΚοινΠρΔικΕμπΝαυτΑιγΝησΠολ 1906/2008 Καθορισμός ειδικότερων θεμάτων λειτουργίας Διυπουργικής Επιτροπής της παρ. 1 του άρθρου 3 του Ν. 3386/2005, όπως αντικαταστάθηκε από την παρ. 1 του άρθρου 2 του Ν. 3536/2007 «Ειδικές ρυθμίσεις θεμάτων μεταναστευτικής πολιτικής και λοιπών ζητημάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης» (ΦΕΚ Α 42), καθώς και της γραμματειακής της υποστήριξης (ΦΕΚ Β 168/5.2.2008).
125. Κ.Υ.Α. 999/2008 Τροποποίηση και συμπλήρωση των διατάξεων της υπ. αριθ. 16928/2007 (ΦΕΚ Β 1638/17.8.2007) απόφασης των Υπουργών Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης - Οικονομίας και Οικονομικών – Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, που αφορά στην «Πιστοποίηση της γνώσης της ελληνικής γλώσσας και στοιχείων της ελληνικής ιστορίας και του ελληνικού πολιτισμού υπηκόων τρίτων χωρών, προκειμένου ν' αποκτήσουν το καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος» (ΦΕΚ Β 353/4.3.2008).
126. ΑΥΕσωτΕξωτΑπασχΚοινΠρΠολιτ οικ. 5512/2008 Καθορισμός της διαδικασίας και των προϋποθέσεων (υπαγωγής) στις ρυθμίσεις του Ν. 3386/2005 των υπηκόων τρίτων χωρών, επαγγελματιών ποδοσφαιριστών, οι οποίοι υπογράφουν συμβόλαιο συνεργασίας με ΠΑΕ επαγγελματικής κατηγορίας (ΦΕΚ Β 481/18.3.2008).
127. Απόφαση του υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων Φ.151/33886/Β6 Τροποποίηση και συμπλήρωση της υπ' αριθμ. Φ.151/20049/Β6 (ΦΕΚ Β 272/1.3.2007) υπουργικής απόφασης "Πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση αποφοίτων Β/θμιας Εκπ/σης που υπάγονται στις ειδικές κατηγορίες" (ΦΕΚ Β 556/31.3.2008).
128. ΑΥΕσωτΟικΟικΕξωτΑπασχΚοινΠρΑγρΑνΤροφ οικ. 12311/2008 Καθορισμός των κριτηρίων που λαμβάνονται υπόψη και της διαδικασίας κατάρτισης της έκθεσης της παρ. 3 του άρθρου 14 του Ν. 3386/2005, καθώς και των ειδικότερων όρων για τη μετάκληση για εξαρτημένη εργασία υπηκόων τρίτων χωρών (ΦΕΚ Β 1063/9.6.2008).
129. Απόφαση των υπουργών Εσωτερικών - Εξωτερικών - Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας - Μεταφορών και Επικοινωνιών οικ.11762/08 Καθορισμός της διαδικασίας και των προϋποθέσεων υπαγωγής στις ρυθμίσεις του ν. 3386/2005 των υπηκόων τρίτων χωρών, οι οποίοι εισέρχονται στην Ελλάδα για φοίτηση σε Σχολές Εκπαίδευσης χειριστών αεροσκαφών, οι οποίες λειτουργούν με έγκριση της

Υπηρεσίας Πολιτικής Αεροπορίας (ΦΕΚ Β 1126/18.6.2008).

130. ΚΥΑ οικ.27846/2008 Συμπλήρωση της αριθ. οικ. 12311/08/03.06.2008 (ΦΕΚ Β 1063/9.4.2008) κ.υ.α. «Καθορισμός των κριτηρίων που λαμβάνονται υπόψη και της διαδικασίας κατάρτισης της έκθεσης της παραγράφου 3 του άρθρου 14 του ν. 3386/05, καθώς και των ειδικότερων όρων για τη μετάκληση για εξαρτημένη εργασία υπηκόων τρίτων χωρών» (ΦΕΚ Β 2608/23.12.2008).
131. Υ.Α. οικ.16343/2008 Καθορισμός της διαδικασίας και των προϋποθέσεων υπαγωγής στις διατάξεις του Ν. 3386/05 των εκπαιδευτικών στο σχολείο Φιλιππίνων στην Ελλάδα με επωνυμία «KATIPUNAN PHILIPPINES CULTURAL ACADEMY (KAPHILCA)» (ΦΕΚ Β 1563/6.8.2008).
132. Υ.Α. 22466/08 Καθορισμός της διαδικασίας και των προϋποθέσεων υπαγωγής στις ρυθμίσεις του Ν. 3386/2005 υπηκόων τρίτων χωρών, που θα στελεχώσουν τις Κοινές Τεχνικές Γραμματείες στο πλαίσιο των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων του στόχου «Ευρωπαϊκή Εδαφική Συνεργασία» σύμφωνα με το άρθρο 29 ν. 3614/07 (ΦΕΚ 267 Α'). (ΦΕΚ Β 2191/23.10.2008).
133. Υ.Α. 22468, 14 Οκτωβρίου 2008 Καθορισμός της διαδικασίας και των προϋποθέσεων υπαγωγής στις ρυθμίσεις του ν. 3386/05 των υπηκόων τρίτων χωρών, οι οποίοι απασχολούνται σε θυγατρικές εταιρείες, εγκαταστημένες σε τρίτη χώρα, της μητρικής ελληνικής εταιρείας με την επωνυμία «ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΤΑΙΡΙΑ ΤΣΙΜΕΝΤΩΝ ΤΙΤΑΝ». (ΦΕΚ Β 2191/23.10.2008).
134. ΥΑΕσωτΑπασχΚοινΠρΔικ 22467/2008 Καθορισμός της διαδικασίας και των προϋποθέσεων υπαγωγής στις ρυθμίσεις του Ν. 3386/2005 υπηκόων τρίτων χωρών, που καταγγέλλουν παράνομες πράξεις καθώς και ανηλίκων στους οποίους έχουν επιβληθεί αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα με απόφαση του Δικαστηρίου Ανηλίκων (ΦΕΚ Β 2208/29.10.2008).
135. Υ.Α. 22470, 14 Οκτωβρίου 2008 Καθορισμός της διαδικασίας και των προϋποθέσεων υπαγωγής στις ρυθμίσεις του ν. 3386/05 των υπηκόων τρίτων χωρών, οι οποίοι απασχολούνται σε αλλοδαπές εταιρείες που συνδέονται, κατά την έννοια της παραγράφου 5 του άρθρου 42ε του ν. 2190/1920 «Περί ανωνύμων εταιρειών», με την ημεδαπή εταιρεία «ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΟΣ ΑΒΕΣ» και μετακινούνται με σκοπό την παροχή εξηρημένης εργασίας στη έδρα της ελληνικής εταιρείας (ΦΕΚ Β 2208/29.10.2008).
136. ΑΥΕσωτΟικΟικΕξωτΑναπτΕθνΠαιδΘρησκΑπασχΚοινΠρΥγΚοινΑλληλΑγρΑναπτ ΤροφΔικΠολιτ οικ. 25057/2008 Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης για την ομαλή προσαρμογή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στην ελληνική επικράτεια: Πρόγραμμα «Εστία» (ΦΕΚ Β 2363/20.11.2008).
137. ΑΥΕσωτ οικ. 933/2009 Καθορισμός απαιτούμενων δικαιολογητικών για τη χορήγηση και ανανέωση της άδειας διαμονής σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.

3386/2005 όπως ισχύει (ΦΕΚ Β 53/19.1.2009).

138. ΑΥΕσωτΟικΟικΑπασχΚοινΠρ οικ. 1356 Τροποποίηση της υπ' αριθ. 160/3.1.2006 (ΦΕΚ Β/6) κοινής απόφασης των Υπουργών Εσωτερικών, Οικονομίας και Οικονομικών και Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας περί "Καθορισμού ελάχιστου αριθμού ημερομισθίων ή ελάχιστου χρονικού διαστήματος ασφάλισης ανά έτος και ασφαλιστικό φορέα για την ανανέωση άδειας διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών καθώς και των όρων και προϋποθέσεων πρόσβασης στην μισθωτή εργασία και σε ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα της περίπτωσης β του άρθρου 59 του ν.3386/05" (ΦΕΚ Β 114/27.1.2009).
139. Απόφαση του υπουργού Εσωτερικών 1768 Καθορισμός δικαιολογητικών για την υπαγωγή στο καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος βάσει των διατάξεων της παραγράφου 7 του άρθρου 40 του ν. 3731/2008 (ΦΕΚ 263/Α/23.12.2009) (ΦΕΚ Β 144/30.1.2009).
140. Απόφαση του υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων Φ.151/34623/Β6 Τροποποίηση και συμπλήρωση της υπ' αριθμ. Φ.151/20049/ Β6 (Φ.Ε.Κ. 272/Β/1.3.2007) υπουργικής απόφασης "Πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση αποφοίτων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που υπάγονται στις ειδικές κατηγορίες..." (ΦΕΚ Β 636/6.4.2009).
141. Απόφαση των υπουργών Εσωτερικών, Οικονομίας και Οικονομικών, Εξωτερικών, Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας και Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων 17590 Τροποποίηση της αριθ. οικ. 12311/08/3 Ιουνίου 2008 κοινής υπουργικής απόφασης (ΦΕΚ 1063 Β') «Καθορισμός των κριτηρίων που λαμβάνονται υπόψη και της διαδικασίας κατάρτισης της έκθεσης της παραγράφου 3 του άρθρου 14 του ν. 3386/05, καθώς και των ειδικότερων όρων για τη μετάκληση για εξαρτημένη εργασία υπηκόων τρίτων χωρών», όπως αυτή συμπληρώθηκε με την αριθ. οικ. 27846/08/11.12.2008 (ΦΕΚ 2608 Β') όμοια (ΦΕΚ Β 1423/16.7.2009).
142. Απόφαση των υπουργών Εσωτερικών - Οικονομίας και Οικονομικών - Δικαιοσύνης 4000/4/46—α' Καθορισμός λεπτομερειών για την εκτέλεση διοικητικών και δικαστικών αποφάσεων απέλασης αλλοδαπών (ΦΕΚ Β 1535/27.7.2009).
143. Κ.Υ.Α. 17136/2009 Καθορισμός της διαδικασίας και των προϋποθέσεων υπαγωγής στις ρυθμίσεις του ν. 3386/05 των υπηκόων τρίτων χωρών, νομίμων εκπροσώπων, διευθυντών, στελεχών και λοιπών εργαζομένων, οι οποίοι απασχολούνται στην αεροπορική εταιρεία της Δημοκρατίας της Μολδαβίας με την επωνυμία «AIR MOLDOVA» και η οποία λειτουργεί στην Ελλάδα δυνάμει της διακρατικής συμφωνίας που έχει κυρωθεί με το Ν. 3306/2005 (ΦΕΚ 18 Α') (ΦΕΚ Β 1372/10.7.2009).
144. Απόφαση του υπουργού Εσωτερικών 10575 Συμπλήρωση της αριθμ.8966/18.5.2006 (ΦΕΚ 692 Β') υπουργικής απόφασης (ΦΕΚ Β

1828/3.9.2009).

145. Απόφαση των υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών -Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων -Τουριστικής Ανάπτυξης 17111/2009 "Καθορισμός ύψους διδάκτρων και λοιπών δικαιωμάτων των Ι.Ε.Κ. του Ο.Τ.Ε.Κ." (ΦΕΚ Β 2180/2.10.2009).
146. Απόφαση του υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων Φ.151/121019/Β6 Τροποποίηση και συμπλήρωση της υπ' αριθμ. Φ.151/20049/Β6 (ΦΕΚ 272-Β 1.3.2007) υπουργικής απόφασης "Πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση αποφοίτων Β/θμιας Εκπ/σης που υπάγονται στις ειδικές κατηγορίες" (ΦΕΚ Β 2216/2.10.2009, διόρθωση σφάλματος ΦΕΚ Β 2282/27.10.2009).
147. Απόφαση του υπουργού Εσωτερικών Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης 130181/23198/10, 20.4.2010. Καθορισμός δικαιολογητικών που πρέπει να συνοδεύουν την δήλωση και αίτηση εγγραφής στο Δημοτολόγιο, λόγω γέννησης ή φοίτησης σε σχολείο στην Ελλάδα, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 1Α του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας (ΦΕΚ Β 562/30.4.2010).
148. Απόφαση του υπουργού Εσωτερικών, Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης 130181/39150 Τροποποίηση διατάξεων της αριθμ. Φ. 130181/23198/10 απόφασης «Καθορισμός δικαιολογητικών που πρέπει να συνοδεύουν τη δήλωση και αίτηση εγγραφής στο Δημοτολόγιο, λόγω γέννησης ή φοίτησης σε σχολείο στην Ελλάδα, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 1Α του Ν. 3284/2004, όπως ισχύει» (ΦΕΚ Β' 562). (ΦΕΚ Β 1336/31.8.2010).
149. Απόφαση των υπουργού Εσωτερικών, Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης - Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης - Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων - Προστασίας του Πολίτη 22037 Καθορισμός του τύπου ειδικής βεβαίωσης που χορηγείται σε υπηκόους τρίτων χωρών για τους οποίους έχει εκδοθεί προσωρινή διαταγή αναστολής ή έχει χορηγηθεί αναστολή από το Διοικητικό Πρωτοδικείο (ΦΕΚ Β 1629/11.10.2010).
150. Κ.Υ.Α. των υπουργών Εσωτερικών, Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης - Εξωτερικών - Εργασίας Και Κοινωνικής Ασφάλισης 2782/132 Καθορισμός ανώτατου αριθμού αδειών διαμονής για εργασία υπηκόων τρίτων χωρών για το έτος 2011 (ΦΕΚ Β 268/18.2.2011).
151. Κ.Υ.Α. των υπουργών Εσωτερικών, Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, Εξωτερικών. Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας, και Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης 5205/11 Καθορισμός της διαδικασίας και των προϋποθέσεων υπαγωγής στις ρυθμίσεις του Ν. 3386/2005 υπηκόων τρίτων χωρών, οι οποίοι μετακινούνται από επιχείρηση εγκατεστημένη σε τρίτη χώρα, με σκοπό την παροχή υπηρεσίας, στο πλαίσιο σύμβασης προμήθειας μεταξύ επιχείρησης εγκατεστημένης σε κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου και αντίστοιχης που ασκεί τις δραστηριότητες της στην

Ελλάδα (ΦΕΚ Β 434/17.3.2011).

152. Απόφαση υπουργού Εσωτερικών Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης 13452/18.3.2011 Συγκρότηση Επιτροπών Μετανάστευσης (ΦΕΚ Υ.Ο.Δ.Δ. 69/18.3.2011).
153. Κ.Υ.Α. των υπουργών Εσωτερικών, Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, Οικονομικών, Εξωτερικών, Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, και Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων 12514 Τροποποίηση της αριθ. οικ. 12311/08/3.6.2008 κοινής υπουργικής απόφασης (ΦΕΚ 1063 Β') «Καθορισμός των κριτηρίων που λαμβάνονται υπόψη και της διαδικασίας κατάρτισης της έκθεσης της παραγράφου 3 του άρθρου 14 του ν. 3386/05, καθώς και των ειδικότερων όρων για τη μετάκληση για εξαρτημένη εργασία υπηκόων τρίτων χωρών», όπως αυτή συμπληρώθηκε και τροποποιήθηκε με τις αριθ. οικ. 27846/08/11.12.2008 (ΦΕΚ 2608 Β') και οικ. 17590/09/2.7.2009 (ΦΕΚ 1423 Β') όμοιες. (ΦΕΚ Β 826/12.5.2011).
154. Απόφαση του υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων Φ.151/41977/Β6 Τροποποίηση και συμπλήρωση της υπ' αριθμ. Φ.151/20049/Β6 (ΦΕΚ 272-Β/1.3.2007) υπουργικής απόφασης "Πρόσβαση στην Τριτοβάθμια Εκπ/ση αποφοίτων Β/θμιας Εκπ/σης που υπάγονται στις ειδικές κατηγορίες..." (ΦΕΚ Β 832/12.5.2011).
155. Κ.Υ.Α. των υπουργών Εσωτερικών – Οικονομικών - Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης 15055/546 Τροποποίηση της υπ' αριθμ. 160/3.1.2006 (ΦΕΚ Β/6) κοινής απόφασης των Υπουργών Εσωτερικών, Οικονομίας και Οικονομικών και Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας περί «Καθορισμού ελάχιστου αριθμού ημερομισθίων ή ελάχιστου χρονικού διαστήματος ασφάλισης ανά έτος και ασφαλιστικό φορέα για την ανανέωση άδειας διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών καθώς και των όρων και προϋποθέσεων πρόσβασης στη μισθωτή εργασία και σε ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα της περίπτωσης β του άρθρου 59 του ν.3386/05», όπως τροποποιήθηκε με την 1356/27.1.2009 (ΦΕΚ Β/114) κοινή απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών, Οικονομίας και Οικονομικών και Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας (ΦΕΚ Β 1886/25.8.2011).
156. Απόφαση του υπουργού Εσωτερικών 21879 Καθορισμός δικαιολογητικών για τη χορήγηση και ανανέωση της άδειας διαμονής σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 44 του ν. 3386/2005 όπως αντικαταστάθηκε από τις διατάξεις της παραγράφου 1 του άρθρου 42 του ν. 3907/2011 (ΦΕΚ Β 1914/30.8.2011).
157. Απόφαση των υπουργών Εσωτερικών, Εξωτερικών, Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης και Προστασίας του Πολίτη 23443/2011 Καθορισμός του τύπου άδειας διαμονής που χορηγείται σε υπηκόους τρίτων χωρών, συντρόφους πολίτη της Ε.Ε. ή Έλληνα, με τον οποίο διατηρούν σταθερή σχέση προσηκόντως αποδεδειγμένη (ΦΕΚ Β 2225/4.10.2011).

158. Κ.Υ.Α. των υπουργών Εσωτερικών, Εξωτερικών, Υποδομών, Μεταφορών και Δικτύων και Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης 26270 Καθορισμός της διαδικασίας και των προϋποθέσεων υπαγωγής στις ρυθμίσεις του Ν. 3386/2005 υπηκόων τρίτων χωρών, νομίμων εκπροσώπων, διευθυντών, στελεχών και λοιπών εργαζομένων σε αλλοδαπές αεροπορικές εταιρείες οι οποίες λειτουργούν στην Ελλάδα δυνάμει διακρατικών συμφωνιών, που έχουν κυρωθεί με νόμο (ΦΕΚ Β 2518/7.11.2011).
159. Απόφαση των υπουργών Εσωτερικών και Οικονομικών 7926 Καθορισμός σημείου υποδοχής, όπου κατατίθενται οι αιτήσεις πολιτών τρίτων χωρών για τη χορήγηση και την ανανέωση της άδειας διαμονής τους στη Γενική Γραμματεία Πληθυσμού και Κοινωνικής Συνοχής του Υπουργείου Εσωτερικών (ΦΕΚ Β 758/14.3.2012).
160. Απόφαση του υπουργού Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης 39α Ρυθμίσεις που αφορούν τον περιορισμό της διάδοσης Λοιμωδών Νοσημάτων (ΦΕΚ Β 1002/2.4.2012).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2. ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

Ευρωπαϊκή νομολογία

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

1. Απόφαση Ε.Δ.Δ.Α. της 19.10.2000, Dougoz κατά Ελλάδας.
2. Απόφαση Ε.Δ.Δ.Α. της 29.10.2009, Shunaev κατά Ελλάδας.
3. Απόφαση Ε.Δ.Δ.Α. της 26.11.2009, Tabesh κατά Ελλάδος 8256/07. Επιθεώρηση Μεταναστευτικού Δικαίου, τεύχος 3, Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 2010, σ. 260.

Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης

4. C-540/03, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου (Απόφαση του ΔΕΚ 27.6.2006), Συλλογή 2006, I-5769.
5. C-127/08, Metock και άλλοι (Απόφαση του ΔΕΚ 25.7.2008), Συλλογή 2008, I-6241.
6. C-357/09 PPU, Gatzoeff (Απόφαση του ΔΕΕ 30.9.2009), Συλλογή 2009, I-11189.

Ελληνική νομολογία

1. Απόφαση Σ.τ.Ε. 3533/86 (Γ' Τμήμα), Ελληνική Δικαιοσύνη, τόμος 28, έτος 1987, σ. 1475.
2. Απόφαση Σ.τ.Ε. 1318/1990, Νομικό Βήμα, τόμος 38, τεύχος 9, Δεκέμβριος 1990, σ. 1529.
3. Απόφαση Σ.τ.Ε. 485/1999 (Δ' Τμήμα), Δικαιώματα του Ανθρώπου, Νο 6/2000, σ. 470.
4. Απόφαση Σ.τ.Ε. 350/2011 (Δ' τμήμα), Επιθεώρηση Μεταναστευτικού Δικαίου, τεύχος 4, Ιανουάριος-Απρίλιος 2011, σ. 32.
5. Απόφαση Αρείου Πάγου 3/2004 (Ολομέλεια), Ελληνική Δικαιοσύνη, τόμος 45, έτος 2004, σ. 385.
6. Απόφαση Αρείου Πάγου 1161/2006 (Ε' τμήμα), Ελληνική Δικαιοσύνη, τόμος 47, τεύχος 5, έτος 2006, σ. 1540.
7. Απόφαση Αρείου Πάγου 206/2009, Νομικό Βήμα, τόμος 57, τεύχος 5, Ιούνιος 2009, σ. 1179.

8. Απόφαση Εφετείου Αθηνών 6159/2003, Ελληνική Δικαιοσύνη, τόμος 45, έτος 2004, σ. 184.
9. Απόφαση Εφετείου Θεσσαλονίκης 2536/2001, Αρμενόπουλος, τεύχος 3, έτος 56ο, Μάρτιος 2002, σ. 418.
10. Απόφαση Εφετείου Πειραιά 459/1988 (αδημοσίευτη).
11. Απόφαση Τριμελούς Διοικητικού Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης 3789/1997 (αδημοσίευτη).
12. Απόφαση Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών 3518/1993 (αδημοσίευτη).
13. Απόφαση Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών 322/2006, Δικαιώματα του Ανθρώπου, Νο 29/2006, σ. 329.
14. Απόφαση Τριμ. Πλημ. Θεσσαλονίκης 12929/2004, Ποινική Δικαιοσύνη, έτος 8ο, Απρίλιος 2005. σ. 430.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ: ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ (ΝΟΜΙΜΟΙ ΥΠΗΚΟΟΙ ΤΡΙΤΩΝ ΧΩΡΩΝ) ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η Ελλάδα από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 έχει μετατραπεί σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Επιπλέον παρουσιάζει το μεγαλύτερο ποσοστό μεταναστών σε σχέση με τον ενεργό πληθυσμό της από όλες τις χώρες της Νότιας Ευρώπης¹.

Ο αριθμός των ατόμων με ξένη υπηκοότητα στην Ελλάδα μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο ήταν μικρός. Η κατάσταση είχε ως εξής:

1951 περίπου 30 χιλιάδες.

1961 περίπου 55 χιλιάδες.

1971 περισσότεροι από 84 χιλιάδες².

Δεκαετία 1980 ο αριθμός αυτός σχεδόν διπλασιάζεται³.

Σύμφωνα με έρευνα που εκπόνησε το Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Αστικού Περιβάλλοντος και Ανθρωπίνου Δυναμικού του Παντείου Πανεπιστημίου, στην απογραφή του πληθυσμού το 1981 καταγράφηκαν 171.424 άτομα με ξένη υπηκοότητα και το 1991 167.276⁴.

Το 1997 η ελληνική πολιτεία έδειξε ενδιαφέρον για το μεταναστευτικό ζήτημα και δημοσιεύθηκαν δύο προεδρικά διατάγματα⁵ τα οποία αφορούσαν την καταγραφή από τον Ο.Α.Ε.Δ. των υπηκόων τρίτων χωρών που ζούσαν παράνομα στην Ελλάδα.

Με τη δημοσίευση των δύο Προεδρικών Διαταγμάτων έγινε μία πρώτη προσπάθεια να καταγραφούν επίσημα όλοι οι υπήκοοι τρίτων χωρών που ζούσαν τότε στην Ελλάδα. Στο πρόγραμμα νομιμοποίησης το 1997 υπέβαλαν αίτηση για "λευκή

¹ Εσδράς, Δαν. Ο νέος νόμος για τους μετανάστες μέσα στο διεθνές παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον για τη μετανάστευση. Στο Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. (επιμ.). Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Τομέας Διεθνών Σπουδών, Νομική Σχολή Α.Π.Θ., Ο νέος νόμος 3386/2005 για τους αλλοδαπούς. Σκέψεις και προβληματισμοί. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα. (2006). σσ. 20-21.

² Τζωρτζοπούλου, Μ. Μετανάστες προς την Ελλάδα: η περίπτωση της περιοχής πρωτεύουσας: οικονομική και κοινωνική θέση των μεταναστών (2002). Διδακτορική Διατριβή. Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, σ. 49.

³ Κοτζαμάνης, Β. Οι αλλοδαποί στην Ελλάδα, μια πρώτη ανάλυση της γεωγραφικής τους διασποράς και της συμβολής τους στις πληθυσμιακές μεταβολές της τελευταίας δεκαετίας (1991-2001). Στο Καβουνίδη, Τ., Κόντης, Α., Λιανός, Θ. και Φακιολάς, Ρ. (επιμ.). Μετανάστευση στην Ελλάδα: εμπειρίες-πολιτικές-προοπτικές, Τόμος Α, Αθήνα: εκδ. ΙΜΕΠΟ. (2008). σ. 14.

⁴ Ινστιτούτο Αστικού Περιβάλλοντος και Ανθρώπινου Δυναμικού του Παντείου Πανεπιστημίου. «Αρχές, στόχοι μεταναστευτικής πολιτικής. "Επιχειρησιακό πρόγραμμα για τους μετανάστες στην Ελλάδα"», Σεπτέμβριος 2002, <http://www.uehr.panteion.gr> [πρόσβαση 7.10.2010].

⁵ Π.Δ. 358/1997 και 359/1997.

κάρτα" που εξασφάλιζε προσωρινή παραμονή στη χώρα, 327 χιλιάδες υπήκοοι τρίτων χωρών. Στο δεύτερο πρόγραμμα νομιμοποίησης που ακολούθησε υπέβαλαν αίτηση για "πράσινη κάρτα" 228 χιλιάδες υπήκοοι τρίτων χωρών⁶.

Αργότερα, με το νόμο 2910 το έτος 2001, υπέβαλαν αίτηση για νομιμοποίηση 367.860 υπήκοοι τρίτων χωρών. Μόνο οι 217 χιλιάδες κατόρθωσαν να νομιμοποιηθούν⁷.

Στην απογραφή του πληθυσμού το έτος 2001 καταγράφηκαν 761.813 αλλοδαποί, αριθμός που αντιστοιχούσε στο 7% του απογραφέντος πληθυσμού⁸. Από αυτούς 715.322 προέρχονταν από τρίτες χώρες⁹.

Το 2009 (Μάιος) ο αριθμός των νόμιμων υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελλάδα ανερχόταν στους 408.525, το 2010 (21.10.2010) στους 480.581 και το 2011 (21.11.2011) στους 498.897¹⁰. Για τους παράνομους υπηκόους τρίτων χωρών δεν υπάρχουν ακριβή στοιχεία.

⁶ ΙΜΕΠΟ. "Στατιστικά δεδομένα για τους μετανάστες στην Ελλάδα: Αναλυτική μελέτη για τα διαθέσιμα στοιχεία και προτάσεις για τη συμμόρφωση με τα standards της Ευρωπαϊκής Ένωσης". Μελέτη που εκπονήθηκε για λογαριασμό του ΙΜΕΠΟ από το Μεσογειακό Παρατηρητήριο Μετανάστευσης, Ινστιτούτο Αστικού Περιβάλλοντος και Ανθρώπινου Δυναμικού, Πάντειο Πανεπιστήμιο. επιστημονικός διευθυντής: Martin Baldwin-Edwards, ερευνητής: Ιωάννης Κυριάκου, Χαρτογράφηση: Παναγιώτα Κακαλικά/Γιάννης Κάτσιος. Τελική έκθεση, αναθεωρημένη έκδοση, 15.11.2004, <http://www.imepo.gr> [πρόσβαση 7.10.2010].

⁷ ΙΜΕΠΟ, "Εκτίμηση του όγκου των αλλοδαπών που διαμένουν παράνομα στην Ελλάδα", ερευνητές: Θεόδωρος Λιανός, Κώστας Κανελλόπουλος, Μαρία Γρέγου, Έντα Γκέμι και Παναγιώτα Παπακωνσταντίνου, Αθήνα, Απρίλιος 2008, <http://www.imepo.gr> [πρόσβαση 7.10.2010].

⁸ Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ), Απογραφή Πληθυσμού 2001, <http://www.statistics.gr> [πρόσβαση 26.11.2010] και Κοτζαμάνης, Β. ό.π., σ. 12.

⁹ Ο.Κ.Ε. Γνώμη υπ' αριθμ. 110: Η μετανάστευση και η συνεργασία μεταξύ των Κρατών στη Μεσόγειο, Αθήνα, 7 Ιουλίου 2004, σ. 52.

¹⁰ Υπουργείο Εσωτερικών και πίνακας 13.

Πίνακας 13: Μετανάστες (υπήκοοι τρίτων χωρών) με άδεια διαμονής ανά υπηκοότητα (21.11.2011)

ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ	Σύνολο
ΑΓΙΟΣ ΒΙΚΕΝΤΙΟΣ ΚΑΙ ΓΡΕΝΑΔΙΝΟΙ ΝΗΣΟΙ	2
ΑΓΙΟΣ ΜΑΥΡΙΚΙΟΣ	19
ΑΓΙΟΣ ΜΑΡΙΝΟΣ	2
ΑΖΕΡΜΠΑΪΤΖΑΝ	77
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	12.477
ΑΙΘΙΟΠΙΑ	914
ΑΪΤΗ	1
ΑΚΤΗ ΕΛΕΦΑΝΤΟΣΤΟΥ	12
ΑΛΒΑΝΙΑ	349.659
ΑΛΓΕΡΙΑ	245
ΑΝΓΚΟΛΑ	6
ΑΝΤΙΓΟΥΑ ΚΑΙ ΜΠΑΡΜΠΟΥΝΤΑ	3
ΑΡΓΕΝΤΙΝΗ	151
ΑΡΜΕΝΙΑ	5.140
ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ	259
ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ	173
ΒΕΝΕΖΟΥΕΛΑ	107
ΒΙΕΤΝΑΜ	41
ΒΟΖΝΙΑ-ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ	341
ΒΟΛΙΒΙΑ	14
ΒΡΑΖΙΛΙΑ	555
ΓΕΩΡΓΙΑ	14.232
ΓΚΑΜΠΙΑ	24
ΓΚΑΝΑ	431
ΓΟΥΑΤΕΜΑΛΑ	4
ΓΟΥΪΑΝΑ	6
ΓΟΥΪΝΕΑ	21
ΓΟΥΪΝΕΑ ΜΠΙΣΑΟ	2
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΟΥ ΚΟΝΓΚΟ	46
ΔΟΜΙΝΙΚΑ	15
ΔΟΜΙΝΙΚΑΝΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	309
ΕΛ ΣΑΛΒΑΔΟΡ	23
ΕΡΥΘΡΑΙΑ	64
ΖΑΜΠΙΑ	16
ΖΙΜΠΑΜΠΟΥΕ	33
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ- ΕΞΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΚΤΗΣΕΙΣ	36
Η.Π.Α.	1.937
Η.Π.Α. - ΚΤΗΣΕΙΣ ΜΙΚΡΩΝ ΝΗΣΩΝ (ΕΙΡΗΝΙΚΟΣ)	3
ΗΝΩΜΕΝΑ ΑΡΑΒΙΚΑ ΕΜΙΡΑΤΑ	2
ΙΑΠΩΝΙΑ	230
ΙΝΔΙΑ	12.696
ΙΝΔΟΝΗΣΙΑ	194

ΙΟΡΔΑΝΙΑ	602
ΙΡΑΚ	769
ΙΡΑΝ	437
ΙΣΗΜΕΡΙΝΗ ΓΟΥΪΝΕΑ	1
ΙΣΗΜΕΡΙΝΟΣ	51
ΙΣΡΑΗΛ	171
ΚΑΖΑΧΣΤΑΝ	1.199
ΚΑΜΕΡΟΥΝ	104
ΚΑΜΠΟΤΖΗ	4
ΚΑΝΑΔΑΣ	376
ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΚΟΣΟΒΟΥ ΥΠΟ ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ Ο.Η.Ε.	153
ΚΕΝΤΡΟΑΦΡΙΚΑΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	4
ΚΕΝΥΑ	203
ΚΙΝΑ	2.325
ΚΙΡΓΙΖΙΑ	98
ΚΟΛΟΜΒΙΑ	148
ΚΟΝΓΚΟ	145
ΚΟΡΕΑ (ΝΟΤΙΟΣ)	250
ΚΟΣΤΑ ΡΙΚΑ	9
ΚΟΥΒΑ	227
ΚΟΥΒΕΪΤ	3
ΚΡΟΑΤΙΑ	210
ΛΑΟΚΡΑΤΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΚΟΡΕΑΣ (ΒΟΡΕΙΟΣ)	2
ΛΑΟΣ	2
ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ	1.195
ΛΙΒΑΝΟΣ	910
ΛΙΒΕΡΙΑ	3
ΛΙΒΥΗ	156
ΜΑΔΑΓΑΣΚΑΡΗ	29
ΜΑΛΑΙΣΙΑ	28
ΜΑΛΑΟΥΙ	2
ΜΑΛΒΙΔΕΣ	1
ΜΑΛΙ	3
ΜΑΡΟΚΟ	711
ΜΑΥΡΙΤΑΝΙΑ	10
ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟ	93
ΜΕΞΙΚΟ	148
ΜΟΓΓΟΛΙΑ	4
ΜΟΖΑΜΒΙΚΗ	11
ΜΟΛΔΑΒΙΑ	10.304
ΜΠΑΝΓΚΛΑΝΤΕΣ	5.335
ΜΠΑΡΜΠΑΝΤΟΣ	1
ΜΠΑΧΡΕΪΝ	5
ΜΠΕΛΙΖΕ	7
ΜΠΕΝΙΝ	6
ΜΠΟΤΣΟΥΑΝΑ	1

ΜΠΟΥΡΚΙΝΑ ΦΑΣΟ	2
ΜΠΟΥΡΟΥΝΤΙ	8
ΜΠΟΥΤΑΝ	1
ΜΥΑΝΜΑΡ (ΒΙΡΜΑΝΙΑ)	10
ΝΑΜΙΜΠΙΑ	3
ΝΕΑ ΖΗΛΑΝΔΙΑ	53
ΝΕΠΑΛ	25
ΝΙΓΗΡΑΣ	24
ΝΙΓΗΡΙΑ	1.313
ΝΙΚΑΡΑΓΟΥΑ	13
ΝΟΤΙΟΣ ΑΦΡΙΚΗ	254
ΟΝΔΟΥΡΑ	16
ΟΥΓΚΑΝΤΑ	55
ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ	1.017
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	18.271
ΟΥΡΟΥΓΟΥΑΗ	21
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	15.440
ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	198
ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΙΑΚΗ ΑΡΧΗ	34
ΠΑΝΑΜΑΣ	15
ΠΑΠΟΥΑ-ΝΕΑ ΓΟΥΪΝΕΑ	1
ΠΑΡΑΓΟΥΑΗ	33
ΠΕΡΟΥ	138
ΠΡΑΣΙΝΟ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟ	15
ΠΡΟΣΩΠΟ ΑΓΝΩΣΤΟΥ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑΣ	12
ΠΡΟΣΩΠΟ ΧΩΡΙΣ ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ	12
ΠΡΩΗΝ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	1.462
ΡΟΥΑΝΤΑ	7
ΡΩΣΙΑ	12.068
ΣΑΜΟΑ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ	1
ΣΑΝ ΤΟΜΕ ΚΑΙ ΠΡΙΝΤΣΙΠΕ	5
ΣΑΟΥΔΙΚΗ ΑΡΑΒΙΑ	13
ΣΕΝΕΓΑΛΗ	68
ΣΕΡΒΙΑ	1.919
ΣΕΡΒΙΑ-ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟ	1.542
ΣΕΪΧΕΛΛΕΣ	15
ΣΙΕΡΑ ΛΕΟΝΕ	103
ΣΙΓΚΑΠΟΥΡΗ	26
ΣΟΜΑΛΙΑ	1
ΣΟΥΑΖΙΛΑΝΔΗ	1
ΣΟΥΔΑΝ	194
ΣΟΥΡΙΝΑΜ	1
ΣΡΙ ΛΑΝΚΑ	871
ΣΥΡΙΑ	6.548
ΤΑΪΒΑΝ	15
ΤΑΪΛΑΝΔΗ	381

TANZANIA	71
TATZIKISTAN	6
TZAMAÏKA	2
TZIMΠΟΥΤΙ	3
ΤΟΓΚΟ	2
ΤΟΥΡΚΙΑ	1.198
ΤΟΥΡΚΜΕΝΙΣΤΑΝ	12
ΤΡΙΝΙΤΑΝΤ ΚΑΙ ΤΟΜΠΑΓΚΟ	2
ΤΣΑΝΤ	7
ΤΥΝΗΣΙΑ	337
ΥΕΜΕΝΗ	11
ΦΙΛΙΠΠΙΝΕΣ	7.905
ΧΙΛΗ	134
ΧΟΝΓΚ ΚΟΝΓΚ	4
Γενικό άθροισμα	498.897

Πηγή: υπουργείο Εσωτερικών

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγρολάμπος, Μ. Κι η Ε.Ε. θυμήθηκε τους πρόσφυγες. Ελευθεροτυπία (πολιτική), (2009, 14 Ιουνίου).
- Αλαβάνος, Ι.Π./Μιμηκοπούλου, Δ.Β. Διοικητική απέλαση στην πράξη. Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (2008).
- Αλεβιζοπούλου, Μ. Παγάνη, η αμαρτωλή, ΒΗΜμαγκαζινο, (2009, 1 Νοεμβρίου).
- "Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου. Είμαι εξαιρετικά ανήσυχη για την πορεία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (συνέντευξη της στο Διονύση Γουσέτη)". Μαρτυρίες, έκδοση της ελληνικής επιτροπής της διεθνούς αμνηστίας, έτος 25^ο, τεύχος 1^ο Νο 97, Ιανουάριος-Φεβρουάριος-Μάρτιος 2007.
- Αντιδράσεις για την κατασκευή του φράχτη. Αγγελιοφόρος, 4.1.2011, <http://www.agelioforos.gr> [πρόσβαση 14.12.2011].
- Βενετσανοπούλου, Μ. Η θεσμική διαδρομή της ελληνικής δημόσιας διοίκησης. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (2002).
- Της ίδιας. Η κρατική συμβολή στον τουρισμό: εναλλακτικές μορφές τουρισμού: ιστορική εξέλιξη - θεσμικό πλαίσιο. Αθήνα: εκδ. Interbooks, (2006).
- Βλαχόπουλος, Σ. "Η ελευθερία των αλλοδαπών να συνέρχονται και να συνεταιρίζονται-Συλλογικά δικαιώματα για τους αλλοδαπούς, ακόμα και για πολιτικούς σκοπούς;". Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου, Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 2008 (ειδικό τεύχος - αφιέρωμα σε μετανάστες και πρόσφυγες).
- Βουλή των Ελλήνων, Β' Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών, Τμήμα Νομοτεχνικής Επεξεργασίας Σχεδίων και Προτάσεων Νόμων, Έκθεση επί του Νομοσχεδίου "Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις" <http://www.hellenicparliament.gr> [πρόσβαση 8.2.2011].
- Βούλγαρης, Ι. Προσωπική και οικογενειακή κατάσταση του αλλοδαπού και

ανθρώπινα δικαιώματα. Στο Βούλγαρης, Ι. (επιμ.), Εισηγήσεις επιστημονικής εκδήλωσης στο Δ.Σ.Α. στις 29 Νοεμβρίου 2007. Αλλοδαποί και ανθρώπινα δικαιώματα. Αθήνα: Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, (2009).

- Του ιδίου. Η συνταγματική προστασία του αλλοδαπού, Εφημερίδα Ελλήνων Νομικών (Ε.Ε.Ν.), έτος 47ο, (1980).
- Βραδέλης, Σ. Όσοι πλήρωναν εξασφάλιζαν την παραμονή τους στην Ελλάδα. Οι διερμηνείς στον Έβρο ζητούσαν μίζες από λαθρομετανάστες! Τα Νέα online, 20.1.2011, <http://www.tanea.gr> [πρόσβαση 24.1.2011].
- Βρέλλης, Σπ. Δίκαιο αλλοδαπών. Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (1999).
- Του ιδίου. Δίκαιο αλλοδαπών. Τα αλλοδαπά φυσικά πρόσωπα, τεύχος Α' (2η έκδοση). Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (2003).
- Βυθούλκας, Δ. Κατάληψη Νομικής. Έφυγαν οι μετανάστες - Επήλθε συμφωνία, Το Βήμα (κοινωνία), 28.1.2011, <http://www.tovima.gr> [πρόσβαση 21.3.2011].
- Γεωργάκης, Η. Φρένο σε συντάξεις αλλοδαπών. Τα Νέα online, 14.1.2011, <http://www.tanea.gr> [πρόσβαση 20.1.2011].
- Γεωργόπουλος, Κ. Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο (12η έκδοση). Αθήνα: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2001).
- Γιάνναρου, Λ. Αγκυροβολημένοι» στο λιμάνι της Πάτρας: Εκατοντάδες λαθρομετανάστες και πρόσφυγες προσπαθούν να διαφύγουν στην Ιταλία. Καθημερινή, 12.9.2010, <http://news.kathimerini.gr> [πρόσβαση 31.1.2011].
- Γκλεγκλέ, Ε. Η ποινική μεταχείριση των αλλοδαπών, φυλλάδιο στο Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών.
- Γκόλιας, Ν. Θύματα της κρίσης και οι μετανάστες. Καθημερινή (διεθνή), (2009, 23 Αυγούστου).
- Δαγτόγλου, Π.Δ. Συνταγματικό δίκαιο - ατομικά δικαιώματα Α'. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2005).
- Του ιδίου. Συνταγματικό δίκαιο - ατομικά δικαιώματα Β'. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2005).

- Δάμα, Γ. Ο νέος κόσμος των μεταναστών. Ελευθεροτυπία, (2009, 1 Δεκεμβρίου).
- Δεληθανάση, Μ. Οι μετανάστες έρμαιοι της γραφειοκρατίας, Εκατό χιλιάδες φάκελοι στην περιφέρεια Αττικής. Καθημερινή (κοινωνία), (2004, 14 Νοεμβρίου).
- Της ίδιας. Παρίες η δεύτερη γενιά μεταναστών. Καθημερινή, (2007, 27-28 Οκτωβρίου).
- Της ίδιας. Από την Κακαβιά στους άθλιους του εφετείου. Καθημερινή, (2009, 10 Μαΐου).
- Της ίδιας. Η περιπέτεια ενός 19χρονου αφορέλληνα. Καθημερινή (κοινωνία), (2009, 4 Οκτωβρίου).
- Της ίδιας. Ο γόρδιος δεσμός της 2ης γενιάς μεταναστών. Καθημερινή, (2009, 22 Νοεμβρίου).
- Δημητρόπουλος, Α. Τα συνταγματικά δικαιώματα των αλλοδαπών στην Ελλάδα. Εταιρία Μελέτης Νομολογίας. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2004).
- Διεθνής Αμνηστία. Ελλάδα: Κριτική στο Ν. 3907/2011 για το Άσυλο, τις κρατήσεις που σχετίζονται με την μετανάστευση και τις επιστροφές υπηκόων τρίτων χωρών. 22 Ιανουαρίου 2011, <http://www.amnesty.org.gr/> [πρόσβαση 26.1.2011].
- Δ.Ο.Α.Τ.Α.Π. Απαραίτητα δικαιολογητικά για την αναγνώριση βασικού τίτλου σπουδών της αλλοδαπής. <http://www.dikatsa.info/gr> [πρόσβαση 6.12.2010].
- Εγκυκλοπαίδεια δομή. τόμος 2ος. Αθήνα: εκδ. ΔΟΜΗ, (1974).
- Εγκυκλοπαίδεια δομή. τόμος 10ος. Αθήνα: εκδ. ΔΟΜΗ, (1974).
- Εγκυκλοπαίδεια Επιστήμη και Ζωή. τόμος 5ος. Θεσσαλονίκη-Αθήνα: εκδ. Χατζηακώβου Α.Ε.
- Εγκυκλοπαίδεια Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. τόμος ΙΣΤ΄. εκδοτική Αθηνών, (2000).
- Εγκυκλοπαίδεια Ο αιώνας μας (Η εγκυκλοπαίδεια του 20ου αιώνα). τόμος 1990-1999. εκδ. Η. Μανιατέα, (1999).

- Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Παρατηρήσεις στο σχέδιο νόμου του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη "Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2008/115/ΕΚ "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις", 15 Δεκεμβρίου 2010, <http://www.nchr.gr> [πρόσβαση 31.1.2011].
- "Ναι" στη δημιουργία φράχτη στον Έβρο ψηφίζει το 80%. Δημοσκόπηση για τη λαθρομετανάστευση στο Έθνος της Κυριακής". Έθνος online, 17.1.2011, <http://www.ethnos.gr> [πρόσβαση 18.1.2011].
- Στο Βοτανικό θα κατασκευαστεί το τέμενος. Ελευθεροτυπία, 28.4.2010, <http://www.migrants.gr> [πρόσβαση 17.6.2010].
- Συνοδοιπόροι, σεβασμός στη θρησκευτική ελευθερία και στους νόμους τονίζει ο αρχιεπίσκοπος. Ελευθεροτυπία, 27.5.2009, <http://www.migrants.gr> [πρόσβαση 27.9.2009].
- Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ), Απογραφή Πληθυσμού 2001, <http://www.statistics.gr> [πρόσβαση 26.11.2010].
- Ελληνικό Κέντρο Ελέγχου Όπλων. "Ούτε οι νάρκες και τα ναρκοπέδια στον Έβρο δεν σταματούν τους Λαθρομετανάστες". 21.11.2010, <http://www.ekeo.gr> [πρόσβαση 5.12.2010].
- Εμμανουηλίδης, Δ. "Αλλοδαποί-Πρόσφυγες. Κοινωνικά δικαιώματα των οικονομικών μεταναστών και η νομολογία των δικαστηρίων". Επιθεώρηση Δικαίου Κοινωνικής Ασφάλισης, τόμος ΜΣΤ', τεύχος 7/547, Αθήνα, Ιούλιος 2004.
- Έμκε-Πουλοπούλου, Ή. Η Μεταναστευτική Πρόκληση. Αθήνα: εκδ. Παπαζήση, (2007).
- Εσδράς, Δαν. Ο νέος νόμος για τους μετανάστες μέσα στο διεθνές παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον για τη μετανάστευση. Στο Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. (επιμ.). Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Τομέας Διεθνών Σπουδών, Νομική Σχολή Α.Π.Θ., Ο νέος νόμος 3386/2005 για τους αλλοδαπούς. Σκέψεις και προβληματισμοί. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2006).

- Ευρωπαϊκή Επιτροπή: Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών της 17ης Ιουνίου 2008 – Μία κοινή μεταναστευτική πολιτική για την Ευρώπη: Αρχές, ενέργειες και μέσα [COM(2008) 359 τελικό – Μη δημοσιευμένο στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης], http://europa.eu/index_el.htm [πρόσβαση 24.12.2010].
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Συμπεράσματα της Προεδρίας - Τάμπερε, 15 και 16 Οκτωβρίου 1999, <http://www.concilium.europa.eu/> [πρόσβαση 4.12.2010].
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Τάμπερε (15 και 16 Οκτωβρίου 1999). Συμπεράσματα της Προεδρίας, <http://www.ypres.gr> [πρόσβαση 30.10.2011].
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών (15 και 16 Οκτωβρίου 2008). Συμπεράσματα της Προεδρίας, σημεία 19-20. <http://www.consilium.europa.eu/> [πρόσβαση 30.10.2011].
- Europa. "Ευρωπαϊκός οργανισμός για τη διαχείριση της επιχειρησιακής συνεργασίας στα εξωτερικά σύνορα των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης" http://europa.eu/index_el.htm πρόσβαση [30.11.2010].
- ΙΜΕΠΟ. «Εκτίμηση του όγκου των αλλοδαπών που διαμένουν παράνομα στην Ελλάδα», ερευνητές: Θεόδωρος Λιανός, Κώστας Κανελλόπουλος, Μαρία Γρέγου, Έντα Γκέμι και Παναγιώτα Παπακωνσταντίνου, Αθήνα, Απρίλιος 2008, <http://www.imepo.gr> [πρόσβαση 7.10.2010].
- ΙΜΕΠΟ. «Στατιστικά δεδομένα για τους μετανάστες στην Ελλάδα: Αναλυτική μελέτη για τα διαθέσιμα στοιχεία και προτάσεις για τη συμμόρφωση με τα standards της Ευρωπαϊκής Ένωσης». Μελέτη που εκπονήθηκε για λογαριασμό του ΙΜΕΠΟ από το Μεσογειακό Παρατηρητήριο Μετανάστευσης, Ινστιτούτο Αστικού Περιβάλλοντος και Ανθρώπινου Δυναμικού, Πάντειο Πανεπιστήμιο. επιστημονικός διευθυντής: Martin Baldwin-Edwards, ερευνητής: Ιωάννης Κυριάκου, Χαρτογράφηση: Παναγιώτα Κακαλίκια/Γιάννης Κάτσιος. Τελική έκθεση, αναθεωρημένη έκδοση, 15.11.2004, <http://www.imepo.gr> [πρόσβαση 7.10.2010].
- ΙΜΕΠΟ. Νομοθετικό πλαίσιο της Ε.Ε. για τη μετανάστευση, <http://www.imepo.gr> [πρόσβαση 15.12.2010].

- Ινστιτούτο Αστικού Περιβάλλοντος και Ανθρώπινου Δυναμικού του Παντείου Πανεπιστημίου. «Αρχές, στόχοι μεταναστευτικής πολιτικής. "Επιχειρησιακό πρόγραμμα για τους μετανάστες στην Ελλάδα"», Σεπτέμβριος 2002, <http://www.uehr.panteion.gr> [πρόσβαση 7.10.2010].
- Ιωάννου, Κ. «Η προστασία των αλλοδαπών στα πλαίσια του Δημόσιου Διεθνούς Δικαίου». Ε.Ε.Ευρ.Δ., Θεσσαλονίκη: έκδ. Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, (1997).
- Human Rights Watch. Report: "No Refuge" 1.11.2009, <http://www.hrw.org> [πρόσβαση 27.12.2010].
- Καμπούρη, Ε., "Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική επικράτεια", περιοδική έκδοση της επιστημονικής εταιρείας κοινωνικής πολιτικής, ενημερωτικό δελτίο (Newsletter) 1, Απρίλιος 2007.
- Κανελλόπουλος, Κ., Γρέγου Μ. και Πετραλιάς, Α. Παράνομοι Μετανάστες στην Ελλάδα: Κρατικές πολιτικές, τα χαρακτηριστικά και η κοινωνική τους θέση. Αθήνα: έκδ. Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, (2006).
- Κανελλόπουλος, Α. "unicef 60 χρόνια στην πρωτοπορία του ανθρωπιστικού κινήματος". Δικαιόραμα, τεύχος 18ο, Ιανουάριος-Μάρτιος 2009.
- Καρακώστας, Β. Το Σύνταγμα. Ερμηνευτικά σχόλια - Νομολογία. Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (2006).
- Καρακώστας, Ι. Κρεμαλής, Κ. Λεβέντης, Γ. Μαλάτος, Α. Μίχος, Σ. Μπρεδήμας, Α. και Σιούτη, Γ. Η συνθήκη για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Τα Νέα (Νομικά Νέα), (2007, 5 Φεβρουαρίου).
- Καρατζίου, Ν. Αόρατη ζωή, λαθραίος θάνατος. Ελευθεροτυπία, (2010, 5 Σεπτεμβρίου).
- Κατρούγκαλος, Γ. Τα κοινωνικά δικαιώματα. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκουλα, (2006).
- Καψάλης, Α. (επιμ.). Αδήλωτη απασχόληση και "νομιμοποίηση" των μεταναστών: η πρόκληση της μεταναστευτικής πολιτικής. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας / ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, (2007).

- Κοτζαμάνης, Β. Οι αλλοδαποί στην Ελλάδα, μια πρώτη ανάλυση της γεωγραφικής τους διασποράς και της συμβολής τους στις πληθυσμιακές μεταβολές της τελευταίας δεκαετίας (1991-2001). Στο Καβουνίδη, Τ., Κόντης, Α., Λιανός, Θ. και Φακιολάς, Ρ. (επιμ.). Μετανάστευση στην Ελλάδα: εμπειρίες-πολιτικές-προοπτικές, Τόμος Α, Αθήνα: εκδ. ΙΜΕΠΟ, (2008).
- Κουκιάδης, Ι. Εργατικό Δίκαιο (3η έκδοση, ανατύπωση 2006), Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (2005).
- Κούρτης, Β. Άδειες διαμονής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων. Σε Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. (επιμ.). Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Τομέας Διεθνών Σπουδών, Νομική Σχολή Α.Π.Θ., Ο νέος νόμος 3386/2005 για τους αλλοδαπούς. Σκέψεις και προβληματισμοί. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2006).
- Κτιστάκης, Γ. Θρησκευτική ελευθερία και Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2004).
- Λαουτάρης, Γ. Μετανάστες, της γης οι κολασμένοι. ΠΡΙΝ, (2009, 21 Ιουνίου).
- Του ιδίου. Τα τείχη δεν λύνουν το πρόβλημα. ΠΡΙΝ, (2009, 21 Ιουνίου).
- Ληξουριώτης, Ι. Το νομικό καθεστώς του μετανάστη μισθωτού στην Ελλάδα: εργασιακή και κοινωνικοασφαλιστική θέση των μη κοινοτικών μεταναστών αλλοδαπών εργαζομένων. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (1998).
- Λυγερός, Σ. Ο...παράδεισος της Ομόνοιας. Καθημερινή (θέμα), (2009, 10 Μαΐου).
- Λώλης, Β./Ευπολυτάς, Ν. «κριτική στο βιβλίο της Έμκε-Πουλοπούλου, Ή. Η Μεταναστευτική Πρόκληση. Αθήνα: εκδ. Παπαζήση. (2007)», Κοινωνική συνοχή και ανάπτυξη (επιστημονική επιθεώρηση), τόμος 4^{ος}, τεύχος 2, εκδ. Διώνικος, φθινόπωρο 2009.
- Μάνεσης, Α. Συνταγματικά δικαιώματα α' ατομικές ελευθερίες, πανεπιστημιακές παραδόσεις (δ' έκδοση). Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (1978).
- Μανιτάκης, Α. Το υποκείμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων: κατά το άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (1981).
- Μαράτου-Αλιπράντη, Λ. Ξένο εργατικό δυναμικό: τάσεις και προβλήματα της

- κοινωνικής ενσωμάτωσης. Στο Κατσούλης, Η. (επιστημονικός υπεύθυνος), Καραντινός, Δ., Μαράτου-Αλιπράντη, Α. και Φρονίμου, Ε. (επιμ.). Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα. Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής. Τόμος Α, γ' έκδοση, Αθήνα: εκδ. ΕΚΚΕ, (2002).
- Ματθίας, Σ., Κτιστάκης, Γ., Σταυρίτη, Α. και Στεφανάκη, Κ. (επίμ.). Η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Ευρώπη. Αθήνα: Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, (2006).
 - MEGA (τηλεοπτικό κανάλι). Πανελλαδικής Πολιτικής Έρευνα σε θέματα επικαιρότητας που διεξήχθη για λογαριασμό της εκπομπής «Ανατροπή» στις 3-7 Φεβρουαρίου 2011 και μεταδόθηκε τη Δευτέρα 7 Φεβρουαρίου 2011, <http://www.megatv.com> [πρόσβαση 21.3.2011].
 - Μουζέλης, Ν. Δύο μύθοι και η πραγματικότητα. Το Βήμα, (2009, 29 Μαρτίου).
 - Μουκίου, Χ. Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. έκθεση 2004. Εθνικό Τυπογραφείο, (2005).
 - Μουσούρου, Α. Παιδιά παλιννοστούντων και αλλοδαπών στο ελληνικό σχολείο. Στο Μπάγκαβος, Χ./Παπαδοπούλου, Δ. (επιμ.). Επιστημονική Εταιρεία Κοινωνικής Πολιτικής. Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία. Αθήνα: εκδ. Gutenberg, (2006).
 - Μπαμπινιώτης, Γ. Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας (2η έκδοση). Αθήνα: εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, (2002).
 - Του ιδίου. Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας (3η έκδοση). Αθήνα: εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, (2008).
 - Του ιδίου. Λεξικό για το σχολείο & το γραφείο (2η έκδοση). Αθήνα: εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας, (2008).
 - Μπέσιλα-Μακρίδη, Ε. Η συνταγματική κατοχύρωση της αρχής της ισότητας των φύλων (1983). Διδακτορική Διατριβή. Πάντειος Ανώτατη Σχολή Πολιτικών Επιστημών.
 - Της ίδιας. Το δικαίωμα της αναφοράς στις αρχές και ο συνήγορος του πολίτη. Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (1998).

- Μπολάνη, Λ.-Μ. "Απόφαση της εθνικής επιτροπής για τα δικαιώματα του ανθρώπου αναφορικά με το δικαίωμα στην υγεία των μεταναστών χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα". Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου, Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, έτος ΚΑ΄ 2008 - ειδικό τεύχος - αφιέρωμα σε μετανάστες και πρόσφυγες.
- Νικολακόπουλος, Δ. Στην ΕΛ.ΑΣ. πάλι οι απελάσεις μεταναστών. Το Βήμα (Ρεπορτάζ), (2005, 20 Μαρτίου).
- Του ιδίου. Πίεση ΕΕ στην Τουρκία για τους μετανάστες. Το Βήμα on line, 30.5.2009, <http://www.tovima.gr> [πρόσβαση 18.10.2009].
- Νικολακοπούλου-Στεφάνου, Η. «Μετανάστευση και άσυλο στην Ευρωπαϊκή Ένωση». Δικαιώματα του Ανθρώπου, τόμος VII, τεύχος 26, Αθήνα: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2005).
- Νοδάρος, Μ. Φράουλες και αίμα. Ελευθεροτυπία, (2009, 4 Ιουνίου).
- Παπαθεοδώρου, Θ. Νομικό καθεστώς Αλλοδαπών: ελληνική και ευρωπαϊκή νομοθεσία. Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (2007).
- Ο.Κ.Ε. Γνώμη υπ' αριθμ. 38: Μετανάστευση και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια, Αθήνα, 7 Φεβρουαρίου 2000.
- Ο.Κ.Ε. Γνώμη υπ' αριθμ. 110: Η μετανάστευση και η συνεργασία μεταξύ των Κρατών στη Μεσόγειο, Αθήνα, 7 Ιουλίου 2004.
- Ο.Κ.Ε. Γνώμη υπ' αριθμ. 229 για τη μετανάστευση, 2 Φεβρουαρίου 2010.
- Παναγιώτου, Σ. Τι δείχνουν οι αλλαγές στη διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας. <http://www.koel.gr> [πρόσβαση 18.6.2010].
- Παπαδοπούλου, Δ. "Ευρώπη, Ελλάδα και μετανάστευση", ενημερωτικό δελτίο (Newsletter) τεύχος 9ο: αφιέρωμα στην ευρωπαϊκή κοινωνική πολιτική, επιστημονική εταιρεία κοινωνικής πολιτικής.
- Παπακωνσταντίνου, Α. Διοίκηση και Πολιτεία, Μελέτες 34. Το κοινωνικό δικαίωμα στην υγεία, Συνταγματική θεμελίωση. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2005).

- Του ιδίου. Μετανάστες και θεμελιώδη δικαιώματα, Όμιλος πολιτικού προβληματισμού, www.omipor.gr [πρόσβαση 5.5.2010].
- Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. Δίκαιο καταστάσεως αλλοδαπών. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (2004).
- Της ίδιας (επιμ.). Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Τομέας Διεθνών Σπουδών, Νομική Σχολή Α.Π.Θ., Ο νέος νόμος 3386/2005 για τους αλλοδαπούς. Σκέψεις και προβληματισμοί. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2006).
- Της ίδιας. Μετανάστες δεύτερης γενιάς. Προβλήματα ενσωμάτωσης. Σκέψεις - προβληματισμοί - προτάσεις. Στο Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. (επιμ.). Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Τομέας Διεθνών Σπουδών, Νομική Σχολή Α.Π.Θ., Ο νέος νόμος 3386/2005 για τους αλλοδαπούς. Σκέψεις και προβληματισμοί. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2006).
- Της ίδιας (με τη συνεργασία του Κούρτη, Β.). Δίκαιο καταστάσεως αλλοδαπών (3η έκδοση). Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (2007).
- Παπουτσής Χρήστος. Υπουργός Προστασίας του Πολίτη, Ομιλία στη Βουλή κατά τη συζήτηση του νομοσχεδίου για το Άσυλο. 11.1.2011, <http://www.cparoutsis.gr> [πρόσβαση 27.1.2011].
- Παραράς, Π. Σύνταγμα 1975- Corpus I άρθρα 1-50. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (1985).
- Του ιδίου. Σύνταγμα και Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (2η έκδοση). Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2001).
- Πασσά, Ξ. Οδηγός Διαπολιτισμικής Συμβουλευτικής. Ελληνικό Συμβούλιο για τους πρόσφυγες. Αθήνα: εκδ. Παπαζήση, (2008).
- Παυλόπουλος, Π. Η δεύτερη διάσκεψη για τη διαχείριση της μετανάστευσης. Δημοσιογραφικά (εβδομαδιαία εφημερίδα του υπουργείου Εσωτερικών), φύλλο 330, (2007, 5 Ιουνίου).
- Πουλάκος, Χ. "Τα γλωσσικά δικαιώματα στην ποινική διαδικασία κατά την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου". Νομικό Βήμα, τόμος 59, τεύχος 5, Ιούνιος 2011, Αθήνα: εκδ. Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών.

- Πουλαράκης, Ε./Ψωμιάδη, Ε. Δίκαιο αλλοδαπών. Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (2007).
- Των ίδιων. Δίκαιο αλλοδαπών (2η έκδοση). Αθήνα: εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, (2010).
- Ρίκου, Α. Ζητήματα θρησκευτικής ελευθερίας μεταναστών. Στο Καβουνίδη, Τ., Καρύδης, Β., Νικολακοπούλου-Στεφάνου, Η. και Στυλιανούδη, Μ. – Γ. Λ. (επιμ.). Μετανάστευση στην Ελλάδα: εμπειρίες – πολιτικές – προοπτικές. τόμος Β΄. Αθήνα: εκδ. ΙΜΕΠΟ, (2008).
- Ροζάκης, Χ. «Η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Ευρώπη». Το βήμα του δικηγόρου, τριμηνιαία περιοδική έκδοση του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, έτος 5^ο, τεύχος 49, Ιανουάριος 2007.
- Ρομπόκου-Καραγιάννη, Α. Το δημογραφικό ως το θεμελιώδες κοινωνικό πρόβλημα της Ελλάδος. Αθήνα: εκδ. Εριφύλη, (2000).
- Της ίδιας. Φάκελος για το μάθημα «Διοικητική Μεταρρύθμιση», (Ζ΄ εξάμηνο 2001-2002). Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.
- Της ίδιας. Οικογένεια και κοινωνική πολιτική. Στο Ρήγα, Α.-Β. και συνεργάτες. Το Κουτί της Πανδώρας. Οικογένεια και η διαπολιτισμική της ταυτότητα σήμερα. Αθήνα: εκδ. Ελληνικά Γράμματα, (2003).
- Της ίδιας. Ο Συνήγορος του πολίτη ως υπερασπιστής των δικαιωμάτων του παιδιού. Εταιρία Μελέτης Νομολογίας. (Διεύθυνση: Δημητρόπουλος, Α.). Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2004).
- Της ίδιας. Κοινωνική προστασία των ανηλίκων στην Ελλάδα. τόμος Α΄, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (2007).
- Ρομπόλης, Σ. Η μετανάστευση από και προς την Ελλάδα. Θεσσαλονίκη: εκδ. Επίκεντρο, (2007).
- Του ιδίου. Έλλειψη μεταναστευτικής πολιτικής. Τα Νέα, (2009, 14 Ιουλίου).
- Ρούκουνας, Ε. Διεθνής προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Ίδρυμα

Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Αθήνα: βιβλιοπωλείο της Εστίας, (1995).

- Σαραφιανός, Δ., Παπαδάκης, Κ., Παπαστεργίου, Β. και Παλαιολόγος, Π. Μετανάστες. Η εξαθλίωση συνεχίζεται. Παρέμβαση, φύλλο 9, (2003, Μάρτιος).
- Σατλάνης, Χ. Εισαγωγή στο δίκαιο της διεθνούς προστασίας των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, (2003).
- Σβώλος Α./Βλάχος, Γ. Το Σύνταγμα της Ελλάδος. Τόμος Β΄. Αθήνα, (1955).
- Σιμόπουλος, Χ. Η ευκαιρία νομιμοποίησης του Ν. 3386/2005. Στο Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. (επιμ.). Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Τομέας Διεθνών Σπουδών, Νομική Σχολή Α.Π.Θ., Ο νέος νόμος 3386/2005 για τους αλλοδαπούς. Σκέψεις και προβληματισμοί. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2006).
- Σιταρόπουλος, Ν. "Η προστασία από την Ελλάδα θεμελιωδών δικαιωμάτων των αλλοδαπών μέσα από το πρίσμα της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Σχετικά ζητήματα ουσίας και εφαρμογής της Ε.Σ.Δ.Α. στην Ελλάδα". Το Σύνταγμα, έτος ΚΘ΄, τόμος 29, τεύχος 2, Μάρτιος-Απρίλιος 2003.
- Του ιδίου. "Το δικαίωμα της οικογενειακής ενότητας και επανένωσης αλλοδαπών μεταναστών στη χώρα υποδοχής". Δικαιώματα του Ανθρώπου, τόμος V, Νο 18, Αθήνα: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2003).
- Στάγκος, Π./Σαχπεκίδου, Ε. Δίκαιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (2000).
- Συνήγορος του Πολίτη. "Αυτοψία στα κρατητήρια του "Ελ. Βενιζέλος" και σύσκεψη με τα αρμόδια υπουργεία για λήψη άμεσων μέτρων" Ιούλιος 2010 <http://www.synigoros.gr> [πρόσβαση 9.12.2010].
- Συνήγορος του Πολίτη. Πόρισμα: "Παραμονή "ποινικών" κρατουμένων σε Αστυνομικά κρατητήρια" 11.5.2007 <http://www.synigoros.gr> [πρόσβαση 9.12.2010].
- Σουλιώτης, Γ. Σε περισσότερες απελάσεις προσανατολίζεται η κυβέρνηση. Καθημερινή (θέμα), (2009, 10 Μαΐου).

- Σταύρος, Στ. Από το άρθρο 14 της Ε.Σ.Δ.Α. στο 12^ο πρωτόκολλο. Στο Κτιστάκης, Γ. (επιμ.), Μετανάστες. ρατσισμός. ξενοφοβία. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2001).
- Συκιώτου, Α. Εμπορία ανθρώπων στα Βαλκάνια: θύμα, δράστης και κατασταλτικές στρατηγικές. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2003).
- Της ίδιας. Ένταξη μεταναστών και προσφύγων: πραγματικότητα και νομικά προβλήματα. Στα Πρακτικά Συνεδρίου, Κομοτηνή, 28-29 Νοεμβρίου 2006, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Νομική Σχολή, τομέας ποινικών και εγκληματολογικών επιστημών, Αλλοδαποί στην Ελλάδα - ένταξη ή περιθωριοποίηση, Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2008).
- Συμεωνίδης, Ι. Η Διοικητική Απέλαση. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (2008).
- Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε., Κοσμίδης, Χ. και Δημήτραινας, Γ. Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος. Ο νέος νόμος 3064/2002 για την εμπορία των ανθρώπων. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (2003).
- Συνήγορος του Πολίτη, Ετήσια Έκθεση 2008, Εθνικό Τυπογραφείο.
- Συνήγορος του Πολίτη, Ετήσια Έκθεση 2009, Εθνικό Τυπογραφείο.
- Συνήγορος του πολίτη (Συνήγορος του μετανάστη, του πρόσφυγα και του ομογενούς) "Αξιολόγηση των ευρημάτων αυτοψίας διενεργηθείσας από τον Συνήγορο του Πολίτη στη Διεύθυνση Αλλοδαπών Αθήνας (Πέτρου Ράλλη 24)" 19.10.2009, <http://www.synigoros.gr> [πρόσβαση 7.12.2010].
- Συνήγορος του πολίτη (Συνήγορος του μετανάστη, του πρόσφυγα και του ομογενούς) <http://www.synigoros.gr> [πρόσβαση 8.12.2010].
- Συνήγορος του πολίτη. (Συνήγορος του μετανάστη, του πρόσφυγα και του ομογενούς) "Εκτιμήσεις του Συνηγόρου του πολίτη για το ιστορικό εμπορικό κέντρο Αθηνών", 13.7.2010, <http://www.synigoros.gr> [πρόσβαση 8.12.2010].
- Συνήγορος του πολίτη. "Συνθήκες κράτησης στα κρατητήρια του αστυνομικού τμήματος Ομόνοιας", Αύγουστος 1999, <http://www.synigoros.gr> [πρόσβαση 9.12.2010].

- Σωτήρχου, Ι. Καταγγέλει κακομεταχείριση μεταναστών, Ελευθεροτυπία, 27.7.2010, <http://www.enet.gr> [πρόσβαση 5.10.2010].
- Τάκης, Α. Κράτος Δικαίου και Μετανάστευση. Στο Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. (επιμ.). Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Τομέας Διεθνών Σπουδών, Νομική Σχολή Α.Π.Θ., Ο νέος νόμος 3386/2005 για τους αλλοδαπούς. Σκέψεις και προβληματισμοί. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2006).
- Τερζής, Τ. Τελική ευθεία για τον φράχτη στον Έβρο. Έθνος online, 6.8.2011, <http://www.ethnos.gr> [πρόσβαση 3.11.2011].
- Τζέμος, Β. Ανθρώπινα δικαιώματα, δικαιώματα ημεδαπών και δικαιώματα αλλοδαπών. Στο Καβουνίδη, Τ., Καρύδης, Β., Νικολακοπούλου-Στεφάνου, Η. και Στυλιανούδη, Μ. – Γ. Λ. (επιμ.). Μετανάστευση στην Ελλάδα: εμπειρίες – πολιτικές – προοπτικές. τόμος Β΄. Αθήνα: εκδ. ΙΜΕΠΟ, (2008).
- Τζωρτζοπούλου, Μ. Μετανάστες προς την Ελλάδα: η περίπτωση της περιοχής πρωτεύουσας: οικονομική και κοινωνική θέση των μεταναστών (2002). Διδακτορική Διατριβή. Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης.
- Δεν ανεχόμαστε την προσβολή του Ισλάμ. Τα Νέα online, 30.5.2009, <http://www.migrants.gr> [πρόσβαση 12.10.2009].
- Τσάμης, Α. Η πορεία και η εξέλιξη του ρατσισμού και της ξενοφοβίας στην Ελλάδα. Στα πρακτικά ημερίδας που διοργάνωσε το Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής στη Θεσσαλονίκη στις 27 Νοεμβρίου 1999 (κείμενα εργασίας 9). Αθήνα: Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής, (2000, Ιούλιος).
- Τσαούσης, Γ. Παρεμβάσεις - τοποθετήσεις για το νέο Ν. 3386/2005. Σκέψεις και προβληματισμοί. Στο Παπασιώπη-Πασιά, Ζ. (επιμ.). Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Τομέας Διεθνών Σπουδών, Νομική Σχολή Α.Π.Θ., Ο νέος νόμος 3386/2005 για τους αλλοδαπούς. Σκέψεις και προβληματισμοί. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2006).
- Τσάτση, Θ. Επιφυλάξεις μουσουλμάνων για τις νέες κυβερνητικές ανακοινώσεις. Ελευθεροτυπία, (2009, 13 Ιουνίου).

- Τσίγκανου, Ι./Δασκαλάκη, Κ. Προστασία δικαιωμάτων και έννομων αγαθών: Πορίσματα εμπειρικής έρευνας του ΕΚΚΕ. Στα πρακτικά διημερίδας της Εταιρίας Ελλήνων Δικαστικών Λειτουργών για τη δημοκρατία και τις ελευθερίες, *Κοινωνικές ομάδες απειλούμενες με αποκλεισμό: προστασία των δικαιωμάτων τους*, Καβάλα, 7-8 Απριλίου 2006,
- Τσιγκρής, Α. Ανήλικοι Πρόσφυγες που ζητούν άσυλο στην Ελλάδα, 21.4.2007, <http://www.tsigris.gr> [πρόσβαση 10.3.2008].
- Του ιδίου. Η διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων. Ιστοσελίδα του Ινστιτούτου Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής, (2006, 10 Ιουλίου). on line έκδοση e-ΛΟΓΟΣ, www.e-logos.gr [πρόσβαση 20.6.2009].
- Ύπατη Αρμοστεία Ηνωμένων Εθνών για τους πρόσφυγες. Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 1999, Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2000).
- Υπουργείο Δικαιοσύνης. Ενημερωτικό Σημείωμα στο σχέδιο νόμου για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του Ποινικού Δικαίου, <http://www.ministryofjustice.gr> [πρόσβαση 7.4.2011].
- Υπουργείο Δικαιοσύνης. Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του Ποινικού Δικαίου. <http://www.ministryofjustice.gr> [πρόσβαση 7.4.2011].
- Υπουργείο Εσωτερικών, Οδηγός μετανάστη.
- Υπουργείο Εσωτερικών. Ετήσια Έκθεση Πολιτικής 2009, 8.2.2010, <http://emn.ypes.gr> [πρόσβαση 22.12.2010].
- Υπουργείο Εσωτερικών. Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για τη μετανάστευση και το άσυλο. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο, (2008).
- Υπουργός Προστασίας του Πολίτη. Δηλώσεις αναφορικά με το σχέδιο νόμου "Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής". 7.1.2011, <http://government.gov.gr> [πρόσβαση 24.1.2011].

- Unicef. Συμπεράσματα έρευνας που διενεργήθηκε από την KAPPA RESEARCH κατ' εντολή της unicef το έτος 2001: Διακρίσεις-Ρατσισμός-Ξενοφοβία και Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα, <http://www.unicef.gr> [πρόσβαση 3.10.2010].
- Φόρουμ μεταναστών Κρήτης, <http://fmkritis.wordpress.com> [πρόσβαση 21.3.2011].
- Φώσκολος, Γ. Μετανάστες στοιβαγμένοι σε κτίρια - ερείπια. Έθνος, 20.5.2011, <http://www.ethnos.gr> [πρόσβαση 1.6.2011].
- Χαραλαμπίδης, Α., "Η ελευθερία θρησκευτικής συνειδήσεως κατά την Ε.Σ.Δ.Α., το Σύνταγμα και τους νόμους". Δικαιώματα του Ανθρώπου, τόμος VI, Νο 21, Αθήνα: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2004).
- Χατζής, Ν. Αλλοδαποί. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, (2007).
- Χειρδάρης, Β. «Το ευρωπαϊκό δικαστήριο των δικαιωμάτων του ανθρώπου». Δικαιόραμα, τεύχος 10, Ιανουάριος-Μάρτιος 2007.
- Χλέπας, Ν./Σπυράκος, Δ. Ο νόμος 1975/1991 περί αλλοδαπών και το Σύνταγμα. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (1992).
- Χριστοφορίδου, Σ. Έκθεση - κόλαφος για τα ναρκοπέδια και τα κέντρα κράτησης μεταναστών. Μακεδονία, 8.2.2009, <http://www.makthes.gr> [πρόσβαση 9.1.2010].
- Χρυσανθάκης, Χ. με τη συνεργασία της Καραγκούνη, Β. και της Μπούμπα, Α. Μεταξύ ζωής και θανάτου: το δικαίωμα στη ζωή υπό το φως της νομολογίας του ευρωπαϊκού δικαστηρίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, (2007).
- Χρυσόγονος, Κ. Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα. Αθήνα-Κομοτηνή: εκδ. Α. Σάκκουλα, (1998).

ΛΟΙΠΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου: Ίδρυση Υπηρεσίας Ασύλου και Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής, προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της

Οδηγίας 2008/115/ΕΚ "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" και λοιπές διατάξεις, <http://www.opengov.gr> [πρόσβαση 19.1.2011].

- Αναχώρησαν από το λιμάνι των Χανίων οι απεργοί πείνας μετανάστες, 22.1.2011, <http://hungerstrike300.blogspot.com> [πρόσβαση 21.3.2011].
- Ανέστειλαν επισήμως την απεργία πείνας οι μετανάστες, 9.3.2011, <http://www.tvxs.gr> [πρόσβαση 21.3.2011].
- Goanna Apar, <http://www.circa.europa.eu/> [πρόσβαση 4.12.2010].
- Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης, <http://www.ekka.org.gr> [πρόσβαση 6.2.2010].
- Εισηγητική έκθεση Ν. 2910/2001 (2.6.2001).
- Εισηγητική έκθεση Ν. 3386/2005 (1.1.2006).
- Εισηγητική Έκθεση Ν. 3536/2007 (23.2.2007).
- Εισηγητική Έκθεση Ν. 3613/2007 (23.11.2007)
- Εισηγητική Έκθεση Ν. 3731/2008 (23.12.2008).
- Εισηγητική Έκθεση Ν. 3801/2009 (4.9.2009).
- Εισηγητική Έκθεση Ν. 3838/2010 (26.2.2010).
- Εισηγητική Έκθεση Ν. 3852/2010 (1.1.2011).
- Εξευτελιστική η μεταχείριση στα κρατητήρια του «Ελ. Βενιζέλος» διαπιστώνει ο Συνήγορος του Πολίτη, <http://news.in.gr> [πρόσβαση 7.8.2010].
- Η Μεταναστευτική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κύριες Συνθήκες, Διατάξεις και Οδηγίες, <http://www.civilitas.gr> [πρόσβαση 15.12.2010].
- Η Frontex στον Έβρο, <http://www.nooz.gr> [πρόσβαση 30.11.2010].
- Κείμενο απεργών μεταναστών, 20.1.2011, <http://hungerstrike300.blogspot.com> [πρόσβαση 21.3.2011].
- Κιτίδη, Κ. Ή θα πάρουμε τα χαρτιά μας ή θα πεθάνουμε, 24.1.2011, <http://www.tvxs.gr> [πρόσβαση 26.3.2011].

- Οδηγός μετανάστη, <http://www.kep.gov.gr> [πρόσβαση 5.4.2010].
- Προς μια κοινή Ευρωπαϊκή πολιτική για τη μετανάστευση, <http://www.globalaction.gr> [πρόσβαση 15.12.2010].
- Τελευταίες εξελίξεις στην υλοποίηση της συμφωνίας κυβέρνησης – απεργών πείνας, 13.3.2011, <http://episkiasis.wordpress.com> [πρόσβαση 19.3.2011].
- Υπ’ αριθμ. 16/2007 απόφαση της αρχής προστασίας προσωπικών δεδομένων. <http://www.diavatirio.net/diavat//e107>. [πρόσβαση 10.5.2010].

ΒΑΣΙΚΕΣ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- <http://www.amnesty.org.gr>.
- <http://www.doe.gr>.
- <http://www.dsanet.gr>.
- http://europa.eu/index_el.htm
- <http://circa.europa.eu/>
- <http://www.europarl.europa.eu/>
- <http://eur-lex.europa.eu>
- <http://www.hellenicparliament.gr>
- <http://www.ika.gr>
- <http://www.statistics.gr>
- <http://www.synigoros.gr>
- <http://www.ypepth.gr>.

